

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

નામદાર મહારાણી શ્રી તંદકુવરબા, સી. આઇ., ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ,
એમની આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું અને વિના મૂલ્યે વહેંચાતું
સાપ્તાહિક પત્ર.

- - - - -

પુસ્તક ૧ લું.

(૧લી ડિસેમ્બર ૧૯૧૪ થી ૩૦ મી નવેમ્બર ૧૯૧૫ સુધી.)

- - - - -

DEDICATED TO

HIS EXCELLENCY LORD WILLINGDON,

GOVERNOR OF BOMBAY,

WITH A HEART FULL OF LOVE FOR MY MOTHER-COUNTRY,

AND HOPING AND PRAYING FOR THE LONG CONTINUANCE OF

THE BRITISH SOVEREIGNTY, AND FOR LONG LIFE TO

OUR BELOVED KING-EMPEROR.

BY

SANDKUNVARBA, C. I.,

MAHARANI OF BHAVNAGAR.

મારી માતૃભૂમિ મારેના સ્નેહથી

પરિપૂર્ણ હૃદયપૂર્વક,

બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય લાંબા વખત સુધી તથે,

અને આપણા વહાલા શહેનશાહ-રાજાને

દીર્ઘાયુ પ્રાપ્ત થાય,

એવી આશા તથા પ્રાર્થના સાથે,

મુંબઈના નામદાર ગવર્નર સાહેબ લોર્ડ વિલિંગ્ડનને

આ પુસ્તક અર્પણ કરવામાં આવે છે.

નંદકુંવરબા, સી. આઇ.

મહારાણી, સંસ્થાન ભાવનગર.

PREFACE.

Her Highness the Maharani of Bhavnagar has asked me to write a few words by way of a Preface to her War Publication, and I do so with great pleasure. It appears to me that, in placing the main events in the Great War, now being waged in three out of the five continents, within the reach of the poorer classes of Kathiawar and Gujarat, Her Highness has performed a service of no mean order, and it is to be hoped that her example will find imitators in other parts of India. Dealing as we are with an unscrupulous enemy the facts of the situation, the genesis of the War and the course of various campaigns should be made as widely known as possible. Owing to Her Highness's patriotism and public spirit illiterate villagers, as they gather daily about the village Chora, are kept informed on these important questions, and the result can only be a tightening of the cords that bind England and India together. For, as time goes on, it becomes increasingly apparent that neither can do without the other.

Her Highness's work explains itself and there is no need of a long Preface. The Publication is now entering upon its second year and upon a continually increasing area of usefulness, as it has been translated into other Vernaculars also. The service she has rendered to the Empire is an original one and spreads information about the War among illiterate people, who would otherwise be uninformed, or, worse, possibly misinformed. The rising generation, as represented in Indian Colleges and Schools, has the Magazine circulated free to them, and thereby feelings of increased loyalty are being engendered in the classes which will provide the citizens of the future. Nor does the circulation stop in India, for many copies of the Magazine are regularly sent to be read by Indian troops at the Front. High Officials of Government have expressed their warm appreciation of Her Highness's efforts, and she has been encouraged in her self-imposed task by the encomiums of the English Press.

Her Highness is an Indian lady of many accomplishments and of much industry: she has considerable taste for the sister-arts of Music and Painting, while she possesses the traditional Indian skill in the humbler and more domestic arts of Embroidery and Needle-work. Her literary efforts have been rewarded by her election to a Vice-Presidentship of the Society of Women Journalists.

It is pleasant to be able to give unqualified praise and to commend Her Highness's Magazine so unreservedly to the wide public for whose benefit it is intended.

RAJKUMAR COLLEGE,

C. MAYNE.

RAJKOT,

December, 1915.

પ્રસ્તાવના.

૪૨૨૨૨૨

ભાવનગરનાં નામદાર મહારાણી સાહેબે પોતાના સાપ્તાહિક પત્ર માટે પ્રસ્તાવનારૂપે થોડા રાખ્દો લખવાની મારી પાસે માગણી કરી છે, અને હું એ પ્રમાણે ઘણા આનંદથી કંઈ છું. મને લાગે છે કે, જે મહાન વિશ્વ પાંચમાંથી વધુ ખંડોમાં અત્યારે ચાલી રહ્યો છે. તેના મુખ્ય મુખ્ય બનાવોનું કાઢિયાવાડ અને ગુજરાતના ગરીબ વર્ગોને પણ જ્ઞાન થાય, એવી વ્યવસ્થા કરવામાં નામદાર મહારાણી સાહેબે જે સેવા બજાવી છે. તે કંઈ સાધારણ પ્રકારની નથી, અને એવી આશા રાખી શકાય. કે હિંદના બીજા ભાગોમાં પણ તેના ફાખલાનું અનુકરણ થશે. કુટિલ દુરમનની સાથે આપણને કામ પડ્યું છે, એટલે સ્થિતિની હુદ્દીકતો, વિશ્વનાં કારણો, અને જૂદી જૂદી યુદ્ધપરંપરાઓનો ઇતિહાસ જેમ વધારે માણસો જાણે તેમ થવું જોઈએ. મહારાણીશ્રીની દેશવત્સલતા અને લોકસેવાની લાગણીને લીધે અભણ ગામડિયાઓ પણ, ગામને ચોરે દર રોજ એકઠા થાય ત્યારે, આ મહત્વના સવાલોથી વાકેફ થઈ શકે છે. અને તેનું પરિણામ એજ આવશે. કે જે બંધથી છિદ્ર અને હિંદ સાથે જોડાયેલ છે તે વધારે તંગ થશે. કારણકે વખત જતાં એ વાત વધારે વધારે સ્પષ્ટ થતી જાય છે. કે એકને બીજા વગર ચાલે તેમ નથી.

મહારાણીશ્રીનું કામ એવું ખુશ્કું છે, કે તેને લાંબી પ્રસ્તાવનાની કરી જરૂર નથી. સાપ્તાહિક બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. અને તેની ઉપયોગિતાનો પ્રદેશ વિસ્તૃત થતો જાય છે, કારણકે બીજી દેશી ભાષાઓમાં તેનો તરજુમો થવા માંડ્યો છે. મહારાણીશ્રીએ શહેનશાહતની એક નવીન પ્રકારે સેવા બજાવી છે, અને અભણ લોકોમાં પણ તે વિશ્વ સંબંધી માહિતી ફેલાવે છે, કે જેઓ આ સાધન વિના, ખજાર વગર અથવા ખોટી ખબરથી ભ્રમિત રહ્યા હોત. હિંદની કાલેજે અને ગ્રામ્યોના વિદ્યાર્થીઓને તે વિના મૂલ્યે પહોંચાડવામાં આવે છે, અને તેથી કરીને જે વર્ગમાંથી ભવિષ્યના નાગરિકો નિકળવાના છે, તેમાં વફાદારીની વધતી લાગણી ઉત્પન્ન થતી જાય છે. પત્રનો ફેલાવો માત્ર હિંદથી અટકતો નથી, કારણકે ઘણી નકલો મોખરા ઉપર ત્રિપાઠીઓને માટે પણ નિયમિત મોકલવામાં આવે છે. સરકારના બિંબ અમલદારોએ મહારાણીશ્રીના પ્રયાસોની સારી કદર કરી છે. અને ઇંગ્લિશ વર્તમાનપત્રોની તારીફથી તેને પોતાની સ્વીકારી લીધેલી ફરજ અદા કરવામાં ઉત્તેજન મળ્યું છે.

મહારાણીશ્રી ઘણી કલાઓ જાણનાર અને ઘણાં ઉદ્યોગી હિંદી બાનુ છે : તેમને સંગીત અને ચિત્રનો ઘણો શોખ છે, તેમ ભરત અને શ્રીવલ્લ્લી સાહી અને વહેવારી કલાઓમાં પણ તેઓ કુશળતા ધરાવે છે. તેમના આ પ્રયાસને લીધે તેમને છિદ્રનની શ્રીલેખકોની ત્રભાનાં એક ઉપમુખ તરીકે ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યાં છે.

જે વિશાળ વર્ગના લાભને માટે આ પત્રની યોજના છે, તેને તેની ખિલકુલ સંકેત વગર
અને શુદ્ધ તારીફથી લાભામણ થઈ શકે છે, એ આનંદની વાત છે.

રાજકુમાર કોલેજ,
રાજકોટ,
ડીસેમ્બર, ૧૯૧૫.

શ્રી. મેઘન.

CONTENTS.

Subject.	Page.
The Plan and Object of the Magazine,	2
The Causes of the War	2
The Unity of the Empire	6
War Telegrams	7
German brutality in Belgium	10
Our native Indian Army	14
War Telegrams	15
The first movement of the devilish German Army	18
German espionage	19
The message of Lord Kitchner	20
French praise of Indian bravery	21
The armies of the fighting nations	23
The financial condition of the belligerents	23
War Telegrams	25
The German Emperor	26
Infernal use of new Scientific inventions	29
War Telegrams	31
The German attack on Brussels	34
Alternate hopes and fears	35
The exodus of the population... ..	36
The proclamation of the Burgomaster	36
The entry of the victorious Army	38

Subject.	Page.
War Telegrams	39
Mourning in the whole of India	40
The British Lion	42
Lord Kitchner	42
The contribution of India	46
The duty of India	47
War Telegrams	47
The Gâyatri Mantra	50
Prince Bismarck and the Kaiser : Dushâsan and Duryodhan	51
Attila, the King of the Huns	52
The Comrades of Satan	54
War Telegrams	55
Dreadful Kalyuga	58
King Emperor George V.	59
Our King-Emperor's Message	61
Address to India	61
A prayer of the Heart of India	62
War Telegrams	63
What are the Kaurav Germans doing in the New Mahabharat?	66
The Russian Emperor	74
War Telegrams	76
The beginning of the evil	82
The town of Sarajevo	83
The heir of Austria	83
The last journey	84
The culprits apprehended	85

Subject.	Page.
War Telegrams	86
History of the conflict between the Serbs and the Austrians.	90
The Serbian Government ...	91
King Milan	91
King Alexander	92
The trials of love	93
War Telegrams	94
King Alexander and Queen Draga	98
The murder of the King and Queen	100
King Peter	101
The ambition of Serbia ...	102
War Telegrams	103
The loyalty of India ..	106
Address by Sir Partap Singh ...	107
Services rendered by Native States	108
Our King-Emperor's Message ...	109
War Telegrams	111
The Austrian Emperor	114
The demand of the Magyars ...	115
The conciliation of the Magyars	117
Growing dissensions	117
Relations with the Slavs ...	118
The Empress Elizabeth	119
Prince Rudolph	119
War Telegrams	120
The Indian Army in France ...	122
The procession at Marseilles ...	123
New experiences	123

Subject.	Page.
The address of the General ...	124
Indian rulers and princes at the front	125
The thanks of India	126
War Telegrams	126
The dark Iron Age and the poets	130
Exhortation to mothers	133
Swadeshi Germany	134
War Telegrams	134
The Sight in Orleans: The Indian Soldiers	138
The Indians in Africa and Egypt	138
German and Islam	138
The address of H. H. the Nizam	139
Indian heroism at the battle of Nouve Chapelle	139
First experiences of infernal fighting	140
Sepoy Khudadad who won the Victoria Cross	140
The presence of mind of an Indian Soldier	141
Havildar Dnyan Singh	142
What the Germans think of Indian Soldiers	142
War Telegrams	143
The fall of Antwerp	146
The wonderful self sacrifice of Belgium	147
The exodus and hardships of the people	149

Subject.	Page.
The bombardment of the city and the retirement of the Army	150
War Telegrams	151
German mines in the open seas	154
Mines in territorial waters ...	155
War Telegrams	158
Mobilizing neutral States and the War	163
War Telegrams	167
Paris on the eve of the War...	170
War Telegrams	175
Fighting under water: the sub- marine	178
War Telegrams	182
Germany on the eve of the War	186
War Telegrams	191
Turkey and the War	194
War Telegrams	197
Germany during War-time ...	202
War Telegrams	207
Increase in the Army of Great Britain	210
The Belgian Mission in England.	210
Reflections of a French Statesman.	211
The Message of President Poin- care	212
Speech by Britain's Prime Minister... ..	213
War Telegrams	214
The rebellion in South Africa ...	218

Subject.	Page.
War Telegrams	223
The rebellion in South Africa (continued)	226
War Telegrams	231
The rebellion in South Africa (concluded)	234
War Telegrams	238
Britain's Women and the War ...	242
The Women of India	243
The New Liberty	245
The teaching of ancient history...	245
War Telegrams	246
Peace	250
The divisions of nations	252
America's efforts for peace ...	252
Use of local activities	253
Things forbidden by the Peace Conferences	254
War Telegrams	254
Japan's part in the War	258
War Telegrams	263
Japan's part in the War (con- tinued)	266
The arrival of the British con- tingent	269
Honour to the British General at Tokyo	270
War Telegrams	271
The Army Medical Service ...	274
War Telegrams	278
The War in the Air	282
War Telegrams	286

Subject.	Page.
The new regime in Egypt ...	290
War Telegrams	296
The new regime in Egypt (con- tinned)	298
Sultan Husain Kamil	299
The loyalty of India	301
War Telegrams	303
The teaching of the Masters ...	306
The War of Life	307
The Duties of Women	308
The present generation	310
War Telegrams	311
Sir John French	314
War Telegrams	318
Lord Willingdon's Convocation	
Address... ..	322
The crimes of a great nation..	323
The moral downfall of Ger- many	323
Lamentable disregard of in- ternational rules	324
The ideal of a common citizenship	326
The idea of Law	326
War Telegrams	326
Lord Willingdon's Convocation	
Address (continued)	330
The end of education	330
Imperial Citizenship	330
Indian Fellow-citizens	332
Honour and Success... ..	333
The aim of education	334

Subject.	Page.
The sin of Cain	334
War Telegrams	336
War around the Persian Gulf... ..	338
War Telegrams	343
Italy's intervention in the War... ..	346
Russian appreciation of Indian bravery	350
War Telegrams	351
Italy's intervention in the War (continued)	354
War Telegrams	359
The wonderful work of the Red Cross Society	362
War Telegrams	367
The wonderful work of the Red Cross Society (continued)	370
War Telegrams	374
Little children	378
The food of children	379
The superstitions of mothers	381
The servants of children	382
The value of children	382
War Telegrams	383
German vanity and hatred	386
The ten commandments about food	388
Speech of the German Chancellor. ..	389
Sir Edward Grey's Reply	390
War Telegrams	391
Mr. Asquith	394
Mr. Asquith's Speech in the House of Commons	396

Subject.	Page.
War Telegrams	399
The Condition of Britain during the War	402
War Telegrams	406
"For Valour": Heroes of the Victoria Cross	410

Subject.	Page.
War Telegrams	414
Russia in War Time	418
War Telegrams	424

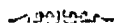

LIST OF ILLUSTRATIONS.

	TO FACE PAGE,
Maui Adelaide, Duchess of Luxemburg	36
His Majesty the King-Emperor George V.	60
Their Majesties the King-Emperor George V. and Queen-Empress Mary.	76
Col. H. H. Maharaja Sir Ganga Singh Bahadur, G. C. S. I., G. C. I. E., A-D-C., Maharaja of Bikaner	108
Major H. H. Maharajadhiraj Sir Madan Singh Bahadur, K. C. S. I., K. C. I. E., Maharaja of Kishengadh	110
Major-General Maharajadhiraj Sir Partapsinh Bahadur, G. C. S. I., K. C. B., LL. D., &c., Regent of Jodhpur	132
Field Marshal Earl Kitchener, Britain's War Minister	150
The Young Maharaja of Jodhpur	172
Children offering prayers at the Jasonath Temple at Bhavnagar for Their Maharaja's Long Life and Victory to the British	180
The Tsar of Russia	196
The Heroic King and Queen of the Belgians	212
The German Emperor	244
The Emperor of Austria	268
General Joffre and Grand Duke Nicholas	284
A large public Meeting held at the Jasonath Temple under the patronage of Their Highnesses the Maharaja and Maharani Sahebs of Bhavnagar on the War Anniversary day	300
Colonel Madam Kokovatski fighting with the Russian Army	316
H. E. the Right Hon'ble Baron Willingdon, G. C. I. E., &c., Gover- nor of Bombay	324
Bhavnagar Lancers going to the Front	340

Bhavnagar Lancers feasted by Their Highnesses the Maharaja and Maharani Sahibs before proceeding to the Front	348
Field Marshal Sir John French	350
The Indian Soldier Khudadad who has been awarded a V. C. for conspicuous bravery	372
Their Highnesses the Maharaja and Maharani Sahibs of Bhavnagar ...	388
The Right Honourable H. H. Asquith	401
M. Poincare, President of the French Republic	412

War Map of Europe	448
--------------------------	-----

સૂચિપત્ર.

— ૨૨૬ —

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ઉદ્દેશ અને યોગ્યતા	૨	દિલ્લી ફરજ	૪૭
વિગ્રહનાં કારણો... ..	૨	લગાઈના તાર	૪૭
શહેનશાહનનો સંપ	૬	ગાયત્રીગીત	૫૦
લગાઈના તાર	૭	ખિસ્મ બિરમાઈ અને કેસર : દુઃશાસ્ત્રન અને	
એલિયમખમાં જર્મનીએ વર્ગોપચો કરે	૧૦	દુર્ગંધન	૫૧
આપનું દેશી દિંદી સરકર	૧૪	હવે લોકોનો રાજ એટિસા	૫૨
લગાઈના તાર	૧૫	શયનાના સાધીઓ	૫૪
જર્મન શક્તિ સેનાનું પહેલું પગથું	૧૮	લગાઈના તાર	૫૫
જર્મન જાતગીદાર ખાતું	૧૯	જયંતર કલિયુગ... ..	૫૮
લોઈ કિચનરનો સંદેશો	૨૦	શહેનશાહ રાજા પાંચમા જ્યોત્સર્ગ... ..	૫૯
દિંદી વિદ્યમની કેન્સ તારીફ	૨૧	Our King-Emperor's Message	૬૧
રાની પ્રજાઓની ભૂમિસેનાઓ	૨૩	શહેનશાહ રાજા જ્યોત્સર્ગનો સંદેશો	૬૧
જાતી પ્રજાઓ પાસેનાં નાણાં	૨૩	દિંદો સંબોધન... ..	૬૧
લગાઈના તાર	૨૩	દિંદના હલકની પ્રાર્થના	૬૨
જર્મન શહેનશાહ... ..	૨૬	લગાઈના તાર	૬૩
નવી ગાસ્ત્રીય ગોપાનો સમગ્રી ઉપયોગ	૨૯	મહાબારતમાં કાંઈ જર્મનો શું કરી રહ્યા છે?... ..	૬૬
લગાઈના તાર	૩૬	ગાત્રના વિગ્રહના રાજા યધિષ્ઠિર અથવા ગાત્રિ-	
અરમેજન ઉપર જર્મન ધરાશે	૩૪	ચક્રવર્તી શહેનશાહ	૭૪
ગાસ્ટરની આશા અને ધારતી	૩૫	લગાઈના તાર	૭૬
લોકોની ન્યાસભાગ	૩૬	સન્માનાયની શર્યાબ શી રીતે થઈ?	૮૨
"પરદાર જ્યોત્સર્ગ" અહેરનાશું	૩૬	"સારા છો" નું શહેર... ..	૮૩
વિજયી સેનાનો શહેરમાં પ્રવેશ	૩૮	અભિયાનો ગાદીવારસ	૮૩
લગાઈના તાર	૩૯	છેલ્લી યાત્રા	૮૪
અમર દિંદો શેર	૪૦	અપરાધીઓની ધરપકડ	૮૫
વિદિશ કેમગીમિત	૪૨	લગાઈના તાર	૮૬
લોઈ કિચનર	૪૨	સર્વ અને અન્નિયન જાનિઓ વચ્ચેના દેવનો	
દિંદો દિરો	૪૬	હનિદાસ	૯૭

પર્તમાન મહાભારતના નકુલ : સર્વિમન સરકાર	૯૧
રાજા મિલાન	૯૧
રાજા સિકંદર	૯૨
ધરૂકની આફનો	૯૩
લડાઈના તાર	૯૪
સર્વિમન રાજરાણી સિકંદર અને ફર્ગાનો	
દર્તિહાસ (આહુ)	૯૮
રાજરાણીનું ખન	૧૦૦
રાજા પીટર	૧૦૧
સર્વિમનની મહાકાંઠા	૧૦૨
લડાઈના તાર	૧૦૩
હિંદની વફાદારી	૧૦૬
સર પરનાપસિંહનું લાખણુ	૧૦૭
બુદ્ધા બુદ્ધાં દેશી રાજ્યોની સેવા	૧૦૮
Our King-Emperor's Message	૧૦૯
છપ્રેશ સંદેશનો મુજરાતીમાં અર્થ	૧૧૦
લડાઈના તાર	૧૧૧
આહુ મહાભારતનો દુઃશાસન : અસ્તિમન શહેનશાહ. ૧૧૪	
માગીયરાની માગણી	૧૧૫
માગીયરાનું સમાધાન	૧૧૭
વિશેષને વધારો	૧૧૭
રજાવ લોડા સાથેનો સંબંધ	૧૧૮
રાહેનશાહ્યાનુ એકીકાબેથ	૧૧૯
ચાહઝાદો રૂઝ્ક	૧૧૯
લડાઈના તાર	૧૨૦
કાન્સમાં હિંદી લશ્કર	૧૨૨
માસેદઝમાં પ્રવેશ	૧૨૩
તથા અનુભવો	૧૨૩
સેનાપતિનું સંબોધન	૧૨૪
વિગ્રહ માટે ગયેલા મહારાજાઓ અને ખીમ	
રાજપૂતશીઓ	૧૨૫
હિંદનો ધન્યવાદ	૧૨૬

લડાઈના તાર	૧૨૬
કાગો દ્વિ કાલ અને કનિઓ	૧૩૦
માતાઓનો ઉપદેશ	૧૩૩
સ્વદેશી જર્મની	૧૩૪
લડાઈના તાર	૧૩૪
ઝોરલેઓગમાં તમાશો : હિંદી લશ્કર	૧૩૮
આફ્રિકા અને દક્ષિણમાં હિંદીઓ	૧૩૮
જર્મની અને ઇસ્લામ	૧૩૮
નિગ્રામ સરકારનું સંબોધન	૧૩૯
નવ શાપેલની લડાઈમાં હિંદી વિક્રમ	૧૪૯
રાક્ષસી લડાઈના પહેલા અનુભવો	૧૪૦
વિક્ટોરીયા કૉસ મેળવનાર ખુદાદાદ	૧૪૦
એક હિંદી સિપાઈની સમયસૂચકતા	૧૪૧
હાલિવુડના જ્ઞાનસિંદ	૧૪૨
એક જર્મન પત્રમાં જાપાનેઝ હિંદીઓ સંબંધી	
અભિપ્રાય	૧૪૨
લડાઈના તાર	૧૪૩
આંટવર્પનો અધઃપાત	૧૪૬
મેલિન્જમનું અદ્ભુત સ્વાર્પણ	૧૪૭
લોકોની નહાસલાગ અને વિપત્તિઓ	૧૪૯
રાહેરમાં આગનો વરસાદ. લોકોને હુડી બંધ	૧૫૦
લડાઈના તાર	૧૫૧
જર્મનીએ દરિયામાં નાંખેલી વિનાશક મુરંજો	૧૫૪
હકુમતનાં પાણીમાં મુરંજો	૧૫૫
લડાઈના તાર	૧૫૮
સબજ ચનાં તટસ્થ રાજ્યોની વિગ્રહના સંબંધમાં	
રિથિ	૧૬૨
લડાઈના તાર	૧૬૭
વિગ્રહની શરૂઆતમાં પારિમની રિથિ	૧૭૦
લડાઈના તાર	૧૭૫
પાણીની નીચે લડાઈ : જાળીતર નાકા	૧૭૮
લડાઈના તાર	૧૮૨

વિષય.

પૃષ્ઠ.

વિગ્રહ શરૂ થવાને વખતે જર્મનીની સ્થિતિ...	૧૮૬
લગાઈના તાર	૧૮૧
વિગ્રહમાં તુર્કિએ લીધેલો ભાગ ...	૧૮૪
લગાઈના તાર	૧૮૭
વિગ્રહ અંદરે દૈયા પાંદડી જર્મનીની સ્થિતિ...	૨૦૨
લગાઈના તાર	૨૦૭
ગ્રેટબ્રિટનના લશ્કરમાં ભરતી ...	૨૧૦
ઈંગ્લંડમાં બેરિંગ્ટન મિશન ...	૨૧૦
એક કેંગરૂ સરળપુરપનો અભિપ્રાય ...	૨૧૧
મેસિડન્ટ પ્યાંકારનો સંદેશ ...	૨૧૨
ઈંગ્લંડના મુખ્ય પ્રધાનનું ભાષણ ...	૨૧૩
લગાઈના તાર	૨૧૪
દક્ષિણ આફ્રિકામાં બળવો ...	૨૧૮
લગાઈના તાર	૨૨૩
દક્ષિણ આફ્રિકામાં બળવો (આશુ)—જનરલ બેયર્નનો કાગળ	૨૨૬
લગાઈના તાર	૨૩૧
દક્ષિણ આફ્રિકામાં બળવો (આશુ)...	૨૩૪
જાગૃતના તાર	૨૩૮
ગ્રિટનની શ્રીઓ અને લગાઈ ...	૨૪૨
દિંદની સ્ત્રીઓ	૨૪૩
નાની સ્વતંત્રતા	૨૪૫
પુરાણ કલિદાસનો ઉપદેશ ...	૨૪૫
લગાઈના તાર	૨૪૬
શાંતિ અથવા યુદ્ધ	૨૫૦
પ્રત્યક્ષના વિવાદ	૨૫૨
શાંતિને માટે અમેરિકાનો પ્રયાસ ...	૨૫૨
તરુકો ઓછા કરવાનો પ્રયત્ન ...	૨૫૩
તાર્કિક પ્રમાણનો ઉપયોગ ...	૨૫૩
શાંતિના 'કાન્ફરન્સ'એ કરેલી મના ...	૨૫૪
લગાઈના તાર	૨૫૪
બપોરે વિગ્રહમાં લીધેલો ભાગ ...	૨૫૮

વિષય.

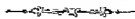
પૃષ્ઠ.

લગાઈના તાર	૨૬૩
બપોરે વિગ્રહમાં લીધેલો ભાગ (આશુ) ...	૨૬૬
ગ્રિટિશ લશ્કરનું આવી પહોંચવું ...	૨૬૯
ટાકોમાં ગ્રિટિશ જનરલને મળેલું માન ...	૨૭૦
લગાઈના તાર	૨૭૧
વિગ્રહમાં વેલ્ફરી કામ	૨૭૪
જાગૃતના તાર	૨૭૮
નિમાનોનો વિગ્રહ અને હવામાં લગાઈ ...	૨૮૨
લગાઈના તાર	૨૮૬
કનિષ્ઠમાં નાની વ્યવસ્થા	૨૯૦
જાગૃતના તાર	૨૯૬
કનિષ્ઠમાં નાની વ્યવસ્થા (આશુ) ...	૨૯૮
મુજતાબ હુસેન શમિષ	૨૯૯
દિંદની વક્તવ્યો	૩૦૧
લગાઈના તાર	૩૦૩
મદારગાઓનો ઉપદેશ	૩૦૬
સંસારની જાગૃત	૩૦૭
નારીધર્મ	૩૦૮
વર્તમાન પ્રમાણ	૩૧૦
લગાઈના તાર	૩૧૧
સિટિસ સેનાધિપતિ સર જૉન કેંગરૂ ...	૩૧૪
જાગૃતના તાર	૩૧૮
યુનિવર્સિટીના આન્ડ્રેસ તરીકે લોર્ડ પિન્ડરનનું વ્યાખ્યાન	૩૨૨
એક મોટી પ્રત્યક્ષ અપરાધ	૩૨૩
જર્મનીની નીતિનો અપરાધ	૩૨૩
સાધારણ મર્યાદાનો શોકામક પરિણામ ...	૩૨૪
સાધારણ શહેરીપણની ભાવના ...	૩૨૬
કામગીરી ભાવના	૩૨૬
લગાઈના તાર	૩૨૬
યુનિવર્સિટીના આન્ડ્રેસ તરીકે લોર્ડ પિન્ડરનનું વ્યાખ્યાન (આશુ)	૩૩૦

વિષય.	પૃષ્ઠ.
કેળવણીનો ઉદ્દેશ	૩૩૦
સાહેનશાહી શહેરીપણું	૩૩૦
હિંદી શહેરી અંધુઓ	૩૩૨
આગર અને કસોડ	૩૩૩
કેળવણીનું કારણ	૩૩૪
કાઠનનું કારણ	૩૩૪
લગાઈના તાર... ..	૩૩૬
કાસની અજાનબી આસ્પાસ લગાઈ	૩૩૮
લગાઈના તાર	૩૪૩
મટલીનો વિચારમાં પ્રવેશ	૩૪૬
અધિયાએ કરેલી હિંદી વિક્રમની કહર	૩૫૦
લગાઈના તાર	૩૫૨
મટલીનો વિચારમાં પ્રવેશ (ચાણુ)	૩૫૪
લગાઈના તાર	૩૫૮
ગેઝ કોસ (સાલ અગ્નિ) સોસાયટીની અદ્યતન મેળા	૩૬૨
લગાઈના તાર	૩૬૫
ગેઝ કોસ (સાલ અગ્નિ) સોસાયટીની અદ્યતન મેળા (ચાણુ)	૩૭૦
લગાઈના તાર	૩૭૪
ગાના આગકે	૩૭૮

વિષય.	પૃષ્ઠ.
આગકોનો ખોરાક	૩૭૯
માનાઓના વહેમ	૩૮૧
આગકોના મોકલે	૩૮૨
આગકોનું માનસ	૩૮૨
લગાઈના તાર	૩૮૩
જર્મન મિથ્યાભિમાન અને દોષ	૩૮૬
જર્મનીમાં ખોરાક સંબંધી દશ આનાઓ	૩૮૮
જર્મન માનસેકરનું ભાવણ	૩૮૯
સર એડવર્ડ ઝેનો જવાણ	૩૯૦
લગાઈના તાર	૩૯૧
ક્રિસ્ટિય મુખ્ય પ્રધાન મિ. એન્ડ્રિયથ	૩૯૪
આમની સભામાં મિ. એન્ડ્રિયથનું ભાવણ	૩૯૬
લગાઈના તાર	૩૯૮
વિચરતા વખતમાં ક્રિસ્ટના લોકોની સ્થિતિ	૪૦૨
લગાઈના તાર	૪૦૬
“ઝાર્વ માટે” : વિચરતા મહેલા પરસમાં વિક્ટોરિયા કોસ પ્રાંત કરનાર વીર	૪૧૦
લગાઈના તાર	૪૧૪
વિચરતા વખતમાં અધિયાની સ્થિતિ	૪૧૮
લગાઈના તાર	૪૨૪

ચિત્રોની અનુક્રમણિકા.

લક્ષ્મણગંતી રાવ્યકર્ત્રી એસ મેરી એડીલેડ	૩૬
રામજી શહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જ	૬૦
રામજી શહેનશાહ જ્યોર્જ અને રાણીજી શહેનશાહઆનુ મેરી	૭૬
કર્નલ મહારાજ સર ગંગાસિંહ બહાદુર, જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઇ., એન્ડી-સી., ખીકાનેરના મહારાજ સાહેબ...	૧૦૮
મેજર મહારાજધિરાજ સર મહનસિંહ બહાદુર, કે. સી. એસ. આઈ., કે. સી. આઈ. ઇ.	૧૧૬
કિશનગઢના મહારાજ સાહેબ	૧૧૬
મેજર-જનરલ મહારાજધિરાજ સર પરતપસિંહ બહાદુર. જી. સી. એસ. આઈ., કે. સી. બી., એલ્ફ્રેડ. ડી., હસાદિ, જ્વેધપુરના રાવ્યરક્ષક	૧૩૨
શ્રીશ્રી માર્શલ અર્થ કિયનર, ચિટનના વિચલ આતાના પ્રધાન	૧૫૬
જ્વેધપુરના નામદાર જ્ઞાનમહારાજ સાહેબ	૧૭૨
ગોતાના મહારાજને દીર્ઘાયુ અને મિટિશોને વિગળ માટે પ્રાર્થના કરનાર લાવનગરના જસોનાથ મંદિરમાં એકઠાં ધર્મશ્રી પામકે	૧૮૦
ઋષિયાના ઝાર સાહેબ	૧૮૬
બેકિંગ્હામનો વીર વિક્રમ રાજ આશ્ચર્ય અને બેકિંગ્હામની રાણી	૨૧૨
વિચલ સળગાવનાર જર્મન શહેનશાહ	૨૪૪
રોશિયોના શહેનશાહ	૨૬૮
ફ્રેંચ સેનાધિપતિ જનરલ જ્વેધે અને ઋષિય સેનાધિપતિ ફ્રેંચ નિકલસ	૨૮૪
લાવનગર જસોનાથ મહાદેવમાં નામદાર મહારાજ સાહેબ તથા મહારાણી સાહેબના આશ્રય નીચે વિચલની સંપત્તિની દિવસે મળેલી મર્મનવર સખા	૩૦૦
ઋષિય સેના સાથે લડતી ઓરત કર્નલ મેડમ કેક્રાવ-સેક્રી	૩૧૬
નામદાર રાષ્ટ્ર ઓનરેબલ ઓરત વિલિંગ્ડન, જી. સી. આઈ. ઇ., હસાદિ, મુંબઈના મહાનંદ સાહેબ.	૩૨૪
મોખરે જતા લાવનગર લાન્સરો	૩૪૦
મોખરે જતા પહેલાં નામદાર મહારાજ અને મહારાણી સાહેબ તરફથી અપાયેલી મેજાની ઉપર બેઠેલા લાવનગરના લાન્સરો	૩૪૮
શ્રીશ્રી માર્શલ સર જનન ફ્રેંચ—મિટિશ સેનાધિપતિ...	૩૫૬
અસાધારણ વિક્રમ માટે વિક્ટોરિયા ક્રોસ મેળવનાર બહાદુર હિંદી સિપાઈ ખુદાદાદ	૩૭૨

જાતનગરનાં નામહારે મરાઠાના અને મરાઠાનાં સાહેબ	૩૮૮
હાલના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી. એન.કે.જી.	૪૦૪
હાલના પ્રધાનમંત્રી શાસ્ત્રીના મુખ્ય મોર્ચા જાહેર	૪૧૨

સર્વસ્વસ્થાસ્થિતિ

જાતના પુરોષોના વિવિધ પ્રકારના નરો	૧૪૮
-----------------------------------	-----	-----	-----	-----

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧લી ડીસેમ્બર, ૧૯૧૪.

[અંક ૧.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧લી ડિસેમ્બર ૧૯૧૪.

ઉદ્દેશ અને યોજના.

યુરોપમાં હાલ જે બહવારથી બની રહી છે, તેનું ખરું સ્વરૂપ આપણા દેશમાં હજી યોગ્ય કેળવાયેલાં માણસો સમજી શકે છે, તેથી લોકોમાં સાચા વિચારો ફેલાવવાની અતિશય જરૂર જોતાં નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરજીના દેશવત્સલ હૃદયને એવી ઇચ્છા થઈ, કે સંગ્રામ સંબંધી બખરો આપવાની સાથે ભૂગોળ અને ઇતિહાસનાં ઉપયોગી ગ્રંથો પણ આપે, તથા તે ઉપરાંત પ્રસંગોપાત્ત હાલના વખતમાં આપણી ફરજ શી છે એ તમામ દેશી કોમીને અને ખાસ કરીને રાજપૂત વર્ગને બતાવે, એવું એક પેપર કાઢવાનું, અને તે નિના મૂલ્યે છટથી લોકોમાં વહેંચી શકાય એવું બની શકે તો સાહે. નામદાર મહારાજ સાહેબે એ શુભ ઇચ્છાને ઉત્તેજન આપ્યું. પરિણામમાં આ પેપર બહાર પડે છે. એ નામદારે એવું જાહેર છે કે સ્ટેટના દરેક ગામમાં ચોરે ચોરે લોકો આ પેપર વાંચે, અને નિશાળોમાં જનારાં બાળકો પણ વાંચે, અને ઉપયોગી વાતો જાણે. ખાસ કરીને બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ અથવા પરાક્રમની બાબતો આમાં દાખલ કરવામાં આવશે, પણ સાધારણ રીતે સંગ્રામની તમામ મુખ્ય બાબતો સમાવેશ કરાશે. કોઈ કોઈ વાર ખાસ વિચારો પણ આપવામાં આવશે, અને ત્યારે એ વિચારો નામદાર મહારાણી સાહેબના પાતાના છે એમ સમજવું. યોજના એવી છે કે રૂબરૂમાં એમના વિચારો જાણીને એઓ સાહેબ ફરમાવે તેની મોંઘ કરવામાં આવે છે.

વિગ્રહ જતરી રહેશે ત્યાં સુધી આ સાપ્તાહિક બહાર પાડવાનાં ઇરાદો છે

વિગ્રહનાં કારણો.

ઇ. સ. ૧૯૧૪ના યોગવત્ની શરૂઆતમાં યુરોપના મુખ્યદેશો દેશોમાં જેવાં વિગ્રહોના દાવાનળ સળગી ઉઠ્યા છે, તેઓ દુનિયાના ઇતિહાસમાં કોઈ પણ વાર ગળગોતો જણાયો નથી, ટ્યુટનના દળાણ અને જુલમથી રક્ષાવ પ્રગટવું અને તેના ધર્મનું રક્ષણ કરવાને સશિયા બહાર પડ્યું. પ્રાન્ત ધર્મ અને લોકીયો બેદ દોષા છતાં સશિયાની સાથે દોષા. આદિયા

પોતાના લઘુતા મુલકોને સળગ કરવાની આશામાં પોતાની પ્રજાના એક ભાગના સંબંધવાળી બીજી પ્રજાને તાબે કરવા દેશું. ઇંગ્લેન્ડ—સ્વતંત્રતાની હુવામાં ઉછરેલું ઇંગ્લેન્ડ—નાની પ્રજાઓના મિત્ર તરીકે મોખરે થયું; અને જર્મનીની સ્થૂલ બલથી સોને કચરી નાખવાની રાજનીતિની સામે થવા માટે ફ્રાન્સની સાથે જોડાયું. જર્મની આગલી ફોર્સેટોથી મહોન્મત થયેલું હોવાથી યુરોપમાં વિજય મેળવીને પૃથ્વીપતિ બનવાનું અભિલાષી થયું. મોટાં રાજ્યોમાં એક ઇટલી અલગ રહ્યું. નાનાં રાજ્યોએ પોતાની તટસ્થતા આંદોર કરી; અને સાથે સાથે જોખમનું ભાન હોવાથી લશ્કરો તૈયાર કરવા માંડ્યાં.

જર્મનીએ નાણીબૂજને વિચ્છેદ પ્રજાઓ છે, તેથી તેની સામે લાગણી માત્ર તેની સામે થનારી પ્રજાઓમાં નહીં પણ બહારની પ્રજાઓમાં સુદ્ધાં પહેલેથી દેખાતી આવી છે, અને ધીમે ધીમે વધારે પ્રજા બની છે. જર્મની અને ઓસ્ટ્રિયાની સરહદથી બહાર કોઈ પણ ધ્યાન ખેંચે તેવો અવાજ તેના બચાવ માટે બહાર પડ્યો નથી. તેનો મદ, બીજાઓના હુક તરફ તેની જોરશકારી, એલચીઓ અને વિદેશીઓ તરફ તેની ધિક્કારવા લાયક વર્તણૂક, પશુબળનો તેનો ઉપયોગ, એ સર્વને લીધે દુનિયાના તમામ ભાગમાં વસતા દયા અને સ્વતંત્રતાના ઉપાસકો તેનાથી વિમુખ થયા છે. અમેરિકન છાપાઓએ તેના તરફ પોતાનો સખત તિરસ્કાર આંદોર કર્યો છે.

વિચ્છેદ શહેનશાહી જર્મનીનો છે, તે માત્ર એટલા માટે નહીં, કે બધાં રાજ્યોમાં એજ એક તેને અટકાવી રાકવાની ક્ષિતિમાં હુતું, અને છતાં તેણે અટકાવે નહીં; પણ એટલા માટે, કે બીજા વિલિયમના અમલમાં તેની આખી રાજનીતિમાં જે મોટો ફેરફાર થયો છે, તેમાંથી એજ પરિણામ આવી શકે અને આવે, અને તેટલા માટે આવ્યું છે.

ફેસર ગાદીએ બેઠા પછી જે વસ્ત્રમાં તેણે ગિરમાર્કને હર કર્યો; અને પૃથ્વીપતિ થવાની રાજનીતિને અનુસરવા લાગ્યો. ચીન અને જાપાન વચ્ચેનો વિચ્છેદ પૂરો થયો, ત્યાં ૧૮૯૫માં તે રશિયા અને ફ્રાન્સની સાથે જોડાયો, અને જાપાનની પાસેથી વિચ્છેદની લટનો મોટો હિસ્સો પડાયો. ૧૮૯૭માં ચીન પાસેથી ક્યાઉચાઉ તેણે લીધું; અને ૧૯૦૦માં એલચી ખાતાઓના બચાવ માટે જે લશ્કર મોકલેલું તેણે ઉત્તર ચીનમાં જર્મન નામનો ત્રાસ વર્તીએ હતો.

અમેરિકામાં ટ્રેડપ્રિટનને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની સામે અધઝાવી મારવાનો તેણે પ્રપંચ કરેલો, પણ તેમાં તે નિષ્ફળ થયેલો. પછી તેની તરફ દક્ષિણ આફ્રિકા ઉપર પડી. ઘોર અને પ્રિટન વચ્ચેના વિશદને તે ઉચ્ચેરવા લાગ્યો. કુમરના તારનો તેનો પ્રપંચ કંઈ અંશે પારિસ અને સેન્ટપીટર્સબર્ગમાંથી કંઈ ઉત્તેજન ન મળવાને લીધે નિષ્ફળ નીવડ્યો.

ઇંગ્લેન્ડની નોકા સામે એકલા જંગમાં હવરવાની હજી જર્મનીની શક્તિ નહોતી, તેથી ફેસર

હવે મોકાસેન્યને વધારવા લાગ્યો. પરિણામે બિસ્માર્કની રાજનીતિથી જે છૂટાં રહેલાં, તે મોટાં રાજ્યો સંપૂર્ણ કરવા લાગ્યાં. પ્રથમ ઇ. સ. ૧૬૦૪માં ફ્રાન્સ અને ઇંગ્લેંડ બાઇબંધ થયાં; અને ત્યાર વચ્ચે પછી રશિયા પણ એ બાઇબંધીમાં જોડાયું. રશિયાએ જોયું કે જ્યારે તે દૂર પૂર્વમાં લોહી અને ખજાનો ખાલી કરે છે, ત્યારે જર્મની કોન્સ્ટિટ્યુશનલમાં રશિયાની સત્તાને નરમ કરીને પોતાની જમાવે છે. કેસરે અભિમાનથી કહેલું, કે દરેક તુર્કી લશ્કર ત્રિપુટીના લશ્કરનો વધારો છે એમ સમજવું. ત્રિપુટી એટલે જર્મની, ઑસ્ટ્રિયા અને ઇટલીની એકસંધી.

ઇ. સ. ૧૬૧૨ના અંત પહેલાં જર્મનીએ લશ્કરમાં અતિશય વધારો કરવાનો ઠરાવ કર્યો. સાથે સાથે જર્મન છાપાંઓમાં કોઈ વાર રશિયા ઉપર તો કોઈ વાર ફ્રાન્સ ઉપર અને કોઈ વાર બંને ઉપર હુમલા થવા માંડ્યા.

ઇ. સ. ૧૬૧૪ના જૂનની ૨૮મી તારીખે ઑસ્ટ્રિયાના પાટવી કુંવર આર્ચડ્યુક ફ્રાન્સિસ ફર્ડિનેન્ડ અને તેની ઓરત હોહેનબર્ગની ડયેસનાં સેરાન્ટેનોની શેરીઓમાં ખૂન થયાં. સર્વિયા ઉપર આ અપરાધનો વાંક ટાળવામાં આવ્યો. કેટલાક વખત પછી ઑસ્ટ્રિયાએ સર્વિયાને અત્યુક સરતો સ્વીકારવાનું અથવા લડવા તૈયાર થવાનું કહેણ મોકલ્યું; અને ૪૮ કલાકમાં જવાબ આપ્યો. ૪૮ કલાકની અંદર સર્વિયાએ રશિયન સલાહ પ્રમાણે બે સિવાયની ઑસ્ટ્રિયાની બંધી માગલીઓ કબૂલ કરી, અને બે હેગના ન્યાયાલય માટે મુક્તવી રાખવાનું કહ્યું. ઑસ્ટ્રિયાએ તરત પોતાના એલચીને બેલગ્રેડથી બોલાવી લીધો, અને વિગ્રુની સરઆત કરી. જર્મની જાણમાં અલગ રહ્યું હતું. છેક ૨૫મી જુલાઈ, કે જ્યારે ઑસ્ટ્રિયાએ સર્વિયાની સાથે સંબંધ તોડ્યો, ત્યાં સુધી રશિયાના પરદેશ ખાતાના પ્રધાને એમ માનેલું નહીં, કે જર્મનીને ખરેખર વિગ્રુ જોડે છે. યુરોપની ભૂલ તરત ભાંગી.

જુલાઈની ૩૧મીએ જર્મનીએ રશિયાને કહેણ મોકલ્યું, કે લશ્કરને વિજેરી નાખવું, અથવા તો માટે તૈયાર થવું; અને ફ્રાન્સને પૂછવું કે તમારો શો વિચાર છે? તેજ તારીખે સર એડવર્ડ પ્રેમરે કૃત્ય અને જર્મન સરકારોને પૂછવું કે તમે બેલ્ગ્રેડમાંની તટસ્થતાને માન આપ્યો કે કેમ? ફ્રાન્સે સંતોષકારક જવાબ આપ્યો જર્મનીએ કશો જવાબ ન આપ્યો.

ઓગસ્ટની ચોથી તારીખે જર્મનીને ખબર આપવામાં આવી, કે બેલ્ગ્રેડનોના રાજાએ રાજા જ્યોર્જને એવી વિનંતી કીધી છે, કે બેલ્ગ્રેડને સુરક્ષિત રાખવાને જૂની મિત્રતાની ખાતર બનવું કરવું.

ઈન્કેડે ફરી જર્મની પાસેથી વચન માગ્યું, પણ ત્યારે જર્મન લશ્કર બેલ્ગ્રેડમાં આવી નહોતું હતું.

બ્રિટિશ સરકારને હવે ખીન્ને માર્ગ ન રહેા. ખર્લિન ખાતેના એલચીને છેલ્લી સૂચનાઓ મોકલવામાં આવી, અને તે ઓગસ્ટની ચોથી તારીખે સાંઝના સાત વાગતે ખર્લિન પહોંચી.

એ સૂચનાઓમાં એમ જણાવ્યું હતું, કે જો રાતના બાર વાગ્યા સુધીમાં જર્મની સવારના તારનો સંતોષકારક જવાબ ન આપે, તો તમારે ચાલ્યા આવવા માટે પરવાના માગવા, અને જણાવવું, કે બેલ્જિયમની તટસ્થતા જાળવવા માટે ઈંગ્લેંડ બનતાં બધાં પગલાં લેશે.

આ સૂચનાઓ ખર્લિન પહોંચી, કે તરત આપેલી સુદન પૂરી થવાની રાહ લેવા વગર જર્મન સરકારે ઝાઝરે કર્યું, કે ઈંગ્લેંડે વિચાર શરૂ કર્યો છે. રશિયન એલચીની નિઢાયગિરી વખતે ખરાબ દેખાવો થયા હતા, પણ જ્યારે એમ માલુમ પડ્યું કે ઈંગ્લેંડને તટસ્થ રાખવાના પ્રયાસો વ્યર્થ નીવડ્યા છે, ત્યારે જે દેખાવો થયા તેના પ્રમાણમાં આગલા કથા હિસાબમાં ગણાય નહીં. બ્રિટિશ એલચીના મકાન પાસે લોકોનાં ટોળાં મળ્યાં, બારીઓ લાંગવામાં આવી, ઘણા આશ્રેણેને બસસ તરીકે કેટલાક પકડવામાં આવ્યા, અને અમેરિકન એલચીની મદદથીજ સ્થિતિ કંઈક હલમાં રહી. બેલ્જિયમની તટસ્થતા સંબંધી ખરી વાત કહી ન શકવાને લીધે જર્મન સરકારે જર્મન પ્રબલને એમ સમજાવ્યું કે ઈંગ્લેંડ જર્મનીને પ્રહાર કરવાની રાહ જોતું હતું, અને બંને સરહદ ઉપર લશ્કર ચાલે છે, એ તકનો લાભ લઈને ધા કરે છે. ત્યારે જર્મનીનું સ્વદેશાભિમાન, જે સ્વતઃ વખાણવા લાયક ગણાય, તેની નકારી બાજુ દુનિયાએ જોઈ. શરૂઆતના પાખવાડિયામાં જર્મનીનું અવશોકન કરવાની જેમને તક મળી છે તેઓ સાક્ષ્ય પૂરે છે કે, ભેંકે પ્રશિયામાંથી અને શહેનશાહતના ખીજ લગભગ ઘણા લાગમાંથી સળળ શરીરવાળી તમામ વસ્તીને લશ્કરી નોકરી માટે બોલાવવામાં આવી છે, અને હુમેશાંનું કામકાજ અટકી પડ્યું છે, તોપણ પ્રબલે સખૂરી રાખી છે, અને સરકારમાં વિશ્વાસ દાખવ્યો છે, તથા આવેશ પણ બતાવ્યો છે. કશી ફરિયાદ કરવામાં આવી નથી; અને રાજનીતિના સવાલમાં તો લોકો સમજે નહીં અટલે થું પૂછે? સોશિયલિસ્ટોની સંખ્યા ભેંકે આખી વસ્તીનો છે, અને ભેંકે તેઓ વિચારુ સામે પોકાર કરવાની તૈયારીમાં હતા, તે પ્રતિકૂળ મટી ગયા. રાજસભાએ કથા વિચાર વગર સરકારે રજુ કરેલાં બધાં પ્રાસંગિક બિલો પાસ કર્યાં. શહેનશાહતના વિચારુકોશમાં દોઢ કરોડ પૌંડનું સોનુંરૂપું હતું તે વાપરવાની અને સાઝ સાત કરોડની લોનો કાઢવાની સંમતિ આપાઈ. અને સરકાર તથા શહેનશાહની ખેટી શીખવણીને લીધે આખી જર્મન પ્રબલમાં ઈંગ્લેંડ આમે દ્રેપ ફેલાઈ રહ્યો.

વિચારુનાં આ ખરાં હારણો છે. વાંચનાર ભેઈ શકશે કે કેસર વિલિયમ રાવણની માફક મહોન્મત થયેલ છે. પણ દુનિયાની લાગણી ક્રાન્સ, અને રશિયા અને ઈંગ્લેંડ તરફ છે. દુનિયા ધંધરકૃપાથી ન્યાયને અને દયાને ચાહે છે. અને જય સંબંધી કશી શંકા નથી. "યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ" "જ્યાંથી ધર્મ છે ત્યાંથી જય છે," એ સત્ય આપણા દેશમાં તો હજારો વરસથી બળીતું છે.

શહેનશાહતનો સંપ.

કેનેડા, ઑસ્ટ્રેલિયા, અને હુનિયાનાં બીજાં બ્રિટિશ સંસ્થાનોએ જાણ્યું કે બ્રિટનનો હેતુ ન્યાયનો અને નીતિનો છે. તેમણે સહાનુભૂતિના અને સેવાની તત્પરતાના તરત સંદેશા મોકલ્યા. બધામાં એનારિથોના પ્રધાન સર જેમ્સ ટ્રિડન્ટનીના શબ્દો આપણું ધ્યાન ખેંચે છે:—

“જે મહાન સંકટની આપણે આમે ધમચે છીએ તે સાફ બતાવી આવે છે કે કેનેડાએ શું કરવું જોઈએ. આપણે એજ કરવું જોઈએ કે આપણું બધું બળ અને સામર્થ્ય એકદમ શહેનશાહતની ખાતર વાપરવું. હું મારા કેનેડિયન બાઈઓને બહુ સારી રીતે જાણું છું, અને મને ખાતરી છે કે તેઓ આ માગણીને ઉછળતી વફાદારીથી ઉપાડી લેશે. *** કારણકે બ્રેટબ્રિટનને તો પરાણે વિશ્વમાં ઉતરવું પડ્યું છે. વિશ્વ જોડેલો તેનો તેડલોજ આપણો છે, અને જે પરિણામ આવે તે પર આપણી પ્રતીકીય હુયાતીનો આધાર છે. આપણા ઇતિહાસમાં અઘાડે કોઈ પણ વખત ક્રૂર અને આગરનો અવાજ આવો સ્પષ્ટ અને અધિકારવાળો આવ્યો નથી, અને કેનેડા કમોડોથી દરેકે નહીં કે લયડેશી નહીં. બ્રિટિશ સરકારે વિશ્વને દૂર રાખવાને બની શકતું બધું કર્યું છે, અને જવાબદાર રાજપુરુષોને ઘટે તેવા આશ્રુથી શાંતિ માટે મથેલ છે. પણ અડીનિતકર શાંતિ તો શહેનશાહતને વિનાશક નીવડે. આવશ્યક વિશ્વકથી આપણે વિમુખ થવા ચાહીએ, તો આપણી નસોમાં જે લોહી વહે છે તેને આપણે નાલાયક ફરીએ. બધી બાતુએ શહેનશાહી સંપના સુરાવા જોઈ હું પ્રસન્ન થાઉં છું, અને જે આપણે હેતુ સ્વતંત્રતા લાગવવાનો અને ગેરવાજબી હુમલાની સામે થવાનો છે, તો કેનેડિયન લશ્કરમાં જે શ્રેષ્ઠ અને સર્વોદાત્ત છે તે બહાર પડશે.”

લૉર્ડ ક્લાઈવે વાઈસરોયની કાઉન્સિલમાં હિંદી સેનાને વાપરવાના સંબંધમાં બોલતાં કહેયું:—

“મને ખાતરી છે કે આ દેશની અને બ્રિટિશ શહેનશાહતની આગર આપણા બહાદુર સિપાઈઓને ખુશીથી સુખત કરી શકાશે, અને તેઓ કમદા કામ કરી બતાવશે, અને લડાયક સંઘના અને બહાદુરીની ઊંચી કીર્તિ હમેશાં લાગવી રાખશે. હિંદના લોકોને આ વખતે હું એમ કહીશ, કે આલો આગરે હુનિયાને સંપ, અને સ્વાર્થણ, અને બધી સ્થિતિની અંદર આપણા પક્ષના ન્યાયમાં. અને ઇશ્વર સત્યની રક્ષા કરશે એવી શ્રદ્ધામાં, અચલ વિશ્વાસને દાખલો બનાવીએ.”

દેશી રાજ્યોના રાજ્યકર્તાઓએ નાણાં, સેવા, વગેરે અર્પણ કરવાની જે માગણીઓ કરેલી તેની ટીપ વાઈસરોયના તા ૮ મી સપ્ટેમ્બરના તારમાં આપેલી, કે જે તારીખ ૬ મી સપ્ટેમ્બરે

લૉર્ડ કુન્ઝે અમીરોની સલામો અને અન્ડર સેક્રેટરી ઓફ ફોરેન મિ. આર્ચર ફોર્બ્સે આમની સલામો વાંચી હતી:—

“હિંદમાં દેશી રાજ્યોના રાજ્યકર્તાઓ, જેઓ લગભગ ૭૦૦ની સંખ્યામાં છે, તેમણે એક અવાજે શહેનશાહીની રક્ષા માટે પોતાની તત્પરતા બતાવી છે, અને વિશ્વહુને માટે પોતપોતાની બતની સેવા અને પોતપોતાના રાજ્યોનાં સાધનો આપવાની માગણી કરી છે. યુદ્ધક્ષેત્ર પર જઈને કામ કરવાની ઘણા રાજ્યકર્તાઓ અને અર્મીશિએ ઇચ્છા બતાવી છે, જેમાંથી વાઈસરૉયે બેઘપુર, બિકાનેર, કિશનગઢ, રતલામ, સચીન અને પતિયાળાના રાજ્યકર્તાઓને, બેઘપુરના રાજ્યરક્ષક સર પરતાપસિંહને, ભોપાલના પાટવી કુંવરને, કુચબિહારના મહારાજાને એક લાઇને, તથા અમીરી કુટુંબોના બીજા કેટલાક કુટુંબોને પસંદ કરેલ છે. વૃદ્ધ સર પરતાપને ગિરતર વયસ થવા છતાં શહેનશાહીની સેવા બજાવવાના હુકમી ના પાડી શકાય નથી, અને તેનો લગ્નિએ મહારાજા, જે માત્ર સોળ વરસની ઉંમરનો છે, તે તેની સાથે જાય છે.

આ સંબંધી, અને દેશી હિંદી લશ્કર સંબંધી, અને બીજા અનેક ઉપયોગી ખબરો હવે પછીના અંકોમાં ક્રમે ક્રમે પ્રગટ કરવામાં આવશે.

૧૯૧૪

લડાઈના તાર.

રશિયન વિક્રમ.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૦ મી નવેમ્બર.

વિશ્વયુદ્ધ અને વાદીની વચ્ચેની આપણી લાઇનને તોડવા જર્મનો મથે છે. ગઢ કાલનો આપણો હુમલો જરા ફત્તેહમંદ હતો. જર્મન તોપો હાથમાં પડી છે, અને સેંકડો કેદ પકડાયા છે. ત્રણ હજાર ઓસ્ટ્રિયનોને પણ આપણે પકડ્યા છે.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૧ મી નવેમ્બર.

ઓસ્ટ્રિયન અને જર્મન લશ્કરોએ આજે બેકથી હુમલો કર્યો, પણ તેમને પાછા હટવું પડ્યું, અને ઘણી હાનિ સાથે. હુમલોએ ફરી હટવો કર્યો. એટલે રશિયનોએ એવી પૂઠ પકડી, કે તેમને પાછા નહાસવું પડ્યું. ઘણા માણસોની હાનિ થઈ, અને બીજા કેદ પકડાયા.

પશ્ચિમની રંગભૂમિ.

લંડન, ૨૩ મી નવેમ્બર.

આજ સાંજે આમની સભામાં મિ. ચર્ચિલે જણાવ્યું, કે સ્કૉટલેન્ડ કમાન્ડર ગ્રિગ્સ, ફલાઇટ કમાન્ડર બેબિંગ્ટન અને ફલાઇટ લેફ્ટેનન્ટ સિપ્પે ક્રાન્સથી ઉપર, તે ફર્સ્ટકલાસમાં એપ્પેરિન બનાવવાનું કારખાનું છે ત્યાં ઉતર્યા. તેમના પર ગોળીઓ છૂટી, અને તેમને ગોળ રંગના સ્કૉટલેન્ડ કમાન્ડર ગ્રિગ્સ ગોળીથી ઘાયલ થયા, અને કેહી તરીકે ઇન્ફિલ્ટ્રેશનમાં ગોઠવાયા. બીન્સનો સલામત ફ્રાન્સ ઉડી આવ્યા. તેઓ જણાવે છે કે બેબિંગ્ટન કારખાનાને ગંભીર ઇજા પહોંચી હોવી શક્ય છે.

રશિયન વિક્રમ.

લંડન, ૨૪ મી નવેમ્બર.

અર્જંટીન (એશિયા માઇનોર) તરફ તુર્કો હાર્યા છે, અને રશિયનો જોસથી પાછળ પડ્યા છે.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૫ મી નવેમ્બર.

લૅન્ડ આગળ લડાઇ જારી છે. એક ઠેકાણે રશિયન સ્વાદેશી પાછા હટતા જર્મન પાયદળ પર હુલો કરીને ઘણું નુકસાન પહોંચાડ્યું છે, અને ભારે તોપો હુસ્તગત કરી છે.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૬ મી નવેમ્બર.

ઑસ્ટ્રિયનો પર આપણને વિજય મળતો જાય છે. ગઈ કાલે આઠ હુમલે કેદ પડ્યા, જેમાં બે પલટનોનો અમલદાર સાથે સમાવેશ થાય છે.

લૅન્ડ પાસે પકડાયેલા કેદીઓને લાવવા માટે ૪૮ ટ્રેનો ગોઠવાયામાં આવી છે.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૬ મી નવેમ્બર.

અર્જંટીનની દિશામાં હારેલા તુર્કોની રશિયનોએ પૂડ પકડી છે. ઘણા કેદ થયા છે, અને હાફગોળો પકડાયેલા છે. રસ્તામાં યંત્રીથી ફરી ગયેલાં મુલ્કાં પડ્યાં છે. અર્જંટીનના કિલ્લામાં આઘવ લેવાને તુર્કો નહાસતા જણાય છે.

રશિયનો હંઝરીમાં પેશ છે, અને પોલેન્ડ તથા બેલ્ગીશિયામાં જીતતા જાય છે.

હિંદી વિક્રમ.

લંડન, ૨૬ મી નવેમ્બર.

વિક્ટોરિયા કોસ મેળવનાર પહેલો હિંદી હાનિકાર મનમોહન છે. ગોળી દિશાઓએ ખાફાઓમાં જર્મનો સાથે ઝગમગાટી કરેલી, જેમાંથી એ એક બચ્યો છે. હાનિકાર ૧૧ જર્મનોને કતલ કરેલા, અને તેને મરેલો સમજીને દુશ્મનોએ રણમાં ફેંટા દીધેલા. તેને પાંચ જખમ છે.

બ્રિટિશ અને હિન્દી વિક્રમ.

પૃ. ૯.]

મંગળવાર, ૮ મી ડિસેમ્બર, ૧૯૧૪.

[અંક ૨.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના ગૂઢ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

પોર્ટરે કહેલું કે, “મારા ઘરમાં એક ડાઇનેમાઇટની લગડી છે. હુરમતો તેમાં પેસે તે પહેલાં તો હું મારી બાઇડી અને છોકરાં સાથે ઘરને ઉડાવી દઉં”.

મિસ લિડિય ઇવેન્સ નામે એક ઇંગ્લેન્ડ કુમારિકા બેલિજયમના એક મકામાં અભ્યાસ કરતી, તે ૯મી ઓગસ્ટની પોતાની ડાયરીમાં લખે છે:—

“બારણે એક ભયંકર કડાકો થયો. ચાર જર્મન ઓફિસરો મોટરમાં આવ્યા, તેમણે પિસ્તોલ સાથે તાકી, અને દારૂ માગ્યો. તેઓ પીધેલા હોય એવા જણાતા હતા. બાણા પછી અમને અતિશય ધાસ્તી લાગી. એક ઓફિસર પોતાની સાથે એક સિપાઇને લઇને પાદરી ક્યાં છે, એ અમને પૂછવા લાગ્યો; અને અમે કહી શક્યાં નહીં, માટે અમને ગોળીએ મારવાની ધમકી આપવા લાગ્યો. બન્ને બાણુઓ મકાનો બચ્યા કદે છે. સાંધવી-ઓએ જર્મન ઓફિસરોને પૂછ્યું, કે તમે મકાને બચાવશો કે કેમ? તેઓ હસ્યા, અને બોલ્યા કે અમે તેને કબરસ્તાન બનાવશું”.

બેલિજયમનોએ નીમેરી તાપામની કમિટીના રિપોર્ટ પરથી જણાય છે, કે જર્મનોએ ન્હાની છોકરીઓ ઉપર ભયાનકાર ક્રૌં છે, અને ઘણા માણસોને શુદ્ધ બાગેમાં ત્રાસદાયક જખમ કર્યા છે. રિપોર્ટમાં લખ્યું છે:—

“બુધવાર, ૧૯મી ઓગસ્ટે જર્મનો એસ્કોટ શહેરમાં દાખલ થયા. વેસ્તી સામે યથ નહીં. લશ્કરો શહેરમાં કુચ કરતાં હતાં તે દરમિયાન લોકો બારી બારણાં બંધ કરીને ઘરમાં બેસી રહ્યાં હતાં, કે જેથી તેઓ હુમલો કરવાની ખટપટ કરે છે એવો વહેમ ન આવે. જર્મન સિપાઇઓએ તેમનાં ઘર બાંધ્યાં, લોકોને બહાર કાઢ્યાં, અને જેવાં તે બહાર આવ્યાં, કે તરત પહેલા છ પુરુષો હાથમાં આગ્રા તેમને તેમની પત્નીઓ અને બાળકોના હેખતાં ગોળીએ માર્યા. બીજે દિવસ ફરી તેઓ આવ્યા, ફરી બધાં લોકોને તેમનાં ઘરોમાંથી બહાર કાઢ્યાં, શહેરથી ૨૦૦ ચાર ફર એક જગ્યામાં તેમને એકઠાં કર્યાં, અને ત્યાં ન્યાયાધીશને, તેના ૧૫ વરસની ઉમરના દીકરાને, અને ૧૧ ગ્રુપ્પ શહેરીઓને વીંધી નાખવામાં આવ્યા. પછી તેમણે એ જગ્યાને બાળી દીધી”.

સાડા છ લાખ માણસો અને ૨,૨૦૦ તોપો બેલિજયમમાં આગળ વધવાને વાટ જોતાં હતાં. થોડા દિવસ લિઆઝ સામે રમવાની વાર લાગી. પણ રાજ આદર્શ વધારેમાં વધારે એક લાખ માણસો લડવા મૂકી શકે એવી સ્થિતિ હતી.

પ્રશિયન લાન્સરોએ હેસેલ્ટ લીવું, અને બેલિજયમની નેશનલ બેંકમાં વીશ લાખ ફ્રાંક (=બાર લાખ રૂપિયા) હતા તે ઉપાડ્યા. લડાઈના કાયદા આવી લૂટની મના કરે છે.

નહાની નહાની ઝપ્પાઝપ્પીઓમાં બેઠિજ્યનોએ સારી બહાદુરી બતાવી છે; પણ રાક્ષસોનાં ટોળેટોળામાં વીરત્વ કેટલી વાર ટકે? કપનાજ કારખાનામાં બનેલી બેઠિજ્યન તોપોએ ઘણા જર્મનોના જાન લીધા; પણ છેવટે સંખ્યાનો વિજય થયો. જર્મનોની અતિશય હિંમતની તો સામે પક્ષ પણ તારીફ કરે છે.

બેઠિજ્યમને થોડી વાર તો એવું પણ લાગેલું, કે આપણે જર્મનોની સામે પણ ટક્કર લઇ શકીશું. પણ એમને જર્મન સેનાની નિશ્ચિત પદ્ધતિની ખગર નહોતી. એ પદ્ધતિ તૈયારીના વખતમાં દુરમનની સાથે—જેમ બિઝાડી બંદરની સાથે રમે છે તેમ—રમવાની છે. એ પદ્ધતિ એવી છે કે જમાવટના વખતમાં મોખરો પ્રમાણમાં નિર્જન રાખવો, દુશ્મનોના સંસર્ગમાં રહેવા માટે થોડેટવારોનો એક ઘાટો પડેલો મોકલવો, નિર્જનતાને દેખાવ કરવો, દુશ્મનનું બળ કેટલું છે અને તે શી રીતે વહેંચાયેલ છે તે જાણી લેવું, અને પછી જ્યારે અણીની પણ આવે, ત્યારે વાદળોમાંથી વીજળી પડે તેમ તૂટી પડવું.

જર્મન હુવાઈ વડાણો ખખરદાર તરીકે કામ કરે છે, બેઠિજ્યન સેનાનાં સ્થાન ભેધ લે છે, અને તોપોની દિશા ચોકસ કરે છે.

તોપના મારાથી બેઠિજ્યમ તૂટ્યું, કે તરત જર્મન સવારો દેશમાં દાખલ થયા, અને ચોતરફ આટકા મારતા, ગોળીએ વીંધતા, અને તલ્લઃપથી કાપતા ચાલ્યા. પાછળનાં ગામડાંઓ ઝુકી પડ્યું તે પહેલાં. ગામડિયાઓ ગિચારા એમ મની રહેલા કે આપણું લશ્કર આપણો બચાવ કરશે, તેથી તેઓ પોતાનાં ઘરોમાં અગર ખેતરમાં હતા. એકદમ જર્મન સવારો તેમના પર તૂટી પડ્યા; અને ન ભેડ ઉમર કે ન ભેડ ભતિ. બચેલા લોકો દીવાના બનીને આમનેમ ખેતરોમાં કે વાડોની પડખમાં નહાસવા લાગ્યા, ત્યારે તેમના પર જર્મન તોપોનો મારો શરૂ થયો. વૃદ્ધ માણસો, અને સ્ત્રીઓ, અને બાળકો ઉપર એ તો એક લડાઈનો “પ્રેક્ટિક” હતો. જેઓ નહાસી શક્યા તેઓ પાંચ માઈલ દૂર બે શહુ ભેલી ટ્રેનોમાં બેસીને બ્રસેલ્સ પહોંચ્યા, અને તેમની ખૂનરેલ અને લૂટની કહાણીથી બ્રસેલ્સમાં હાહાકાર પ્રવર્તી ગયો.

બ્રસેલ્સથી એક માણસ લખે છે:—

“એક ગામડિયાણું આ અને પાંચ બાળકો અહીં “પ્લેસ ડી લા ગેર”માં બહાવરાં જેવાં ઉભાં હતાં, અને છાતીફટ ફેલાં હતાં, એકું લડાઈનું ચિત્ર મેં કદાપિ જોયું નથી. એ બાઈએ કહેલી વાત ત્રાસદાયક હતી. તે બોલી: ‘એમણે મારી આંખ આગળ મારા ધણીને ગોળીએ દીધી, અને મારાં બે બાળકને છંદીને મારી નાખ્યાં. હું નવ બાળકની મા છું, અને મારી સાથે માત્ર પાંચ છે, બીજાં બાળકો છે.”

વિશેષ હકીકત હવે પછી આપવામાં આવશે.

આપણાં દેશમાં ધણા લોકોને “સાયન્સ” નો અને જર્મન “સાયન્સ” નો અતિશય મોહ છે. “સાયન્સ” મોહક લાગે એમાં તો નવાઈ નથી, કારણકે “સાયન્સ” થી અમત્કારિક લાગે એવી ક્રિયાઓ થઈ શકે છે. પણ “સાયન્સ” દેશહિતની સેવામાં વપરાય ત્યારેજ સફળ છે; માણસ જાતનો દુઃખદાયક રીતે સંહાર કરવામાં શક્તિ વાપરે, ત્યારે તે શક્તિ માયા અથવા શક્તિ “સાયન્સ” બને છે. એ “સાયન્સ” રાવણનું “સાયન્સ” છે; અને સર્વથા તિરસ્કારપાત્ર છે.

આપણું દેશી હિંદી લશ્કર.

જે જાતો અને નાતોનું આપણું દેશી હિંદી લશ્કર બનેલું છે તેમાં શીખોની જગ્યા પ્રથમ છે. એ લોકો સંખ્યામાં બીજા કરતાં વધારે છે એટલુંજ નહીં, પણ સેનાના બીજા ભાગોને કશા અપમાન વગર એટલું કહી શકાય, કે વિશ્વાસપાત્રતા અને હિંમતમાં, ફરજ અઠા કરવાના આગ્રહમાં, અને સિપાઈ તરીકેની કુશળતામાં કોઈપણ એમનાથી બડી શકે નહીં. પંજાબનો પ્રખ્યાત સિંહ—રણજિતસિંહ—જીએ, ત્યાં સુધી તેને ખ્રિસ્તિય સાથે સારો સંબંધ હતો; પણ તેના મૃત્યુ પછી શીખોમાંના કેટલાક આકળા અને અધીરા માણસોને લીધે ખ્રિસ્તિયો સાથે લડાઈ થઈ. ખ્રિસ્તિયના સાંપ્રામિક ઇતિહાસમાં એ વાત કબૂલ કરાયેલી છે, કે જો શીખોના નેતાઓ અને અધિકારીઓ સારા હોત, તો શીખ વિમુક્તનું પરિણામ ખ્રિસ્તિયના પક્ષમાં આવ્યું ન હોત. પણ પરિણામ આવ્યું છે તે આવ્યું, અને શીખો આપણા જોરાવર દુરમનો મરીને શુરખાઓની માફક મજબૂત બિંચ બની ગયા. શીખ લડાઈઓના વખતથી અત્યાર સુધી હિંદમાં એવો કોઈ પણ સંપ્રામ થયો નથી, કે જેમાં શીખ પલટોનાનું વિક્રમ બળકડી નિકળ્યું ન હોય. આખા એશિયામાં ખ્રિસ્તિય હુકુમતનો લાગ્યેજ એવો કોઈ ભાગ હશે, કે જ્યાં શીખ સિપાઈ અથવા પોલિસ પરિચિત ન હોય. સ્વચ્છ, ઉચ્ચ, અને લગ્ય ડાઢીવાળો શીખ સિપાઈ જાણે બધા લડાયક સદૃશ્યોનો મૂર્તિમાન અવતાર હોય તેના જેવો, અને તેના જુરસાઓ જો નિરંકુશ થાય તો વાઘની નિર્દયતા બતાવી શકે એવો દેખાય છે.

ખ્રિસ્તિય સેવામાં સંખ્યામાં બીજો નંબર અને તેટલા માટે શુરખાઓની પહેલાં પંજાબી સુસજ્જમાનો આવે છે. બળવાના વખતના એક લેખમાં શીખ, પંજાબી, અને શુરખાને ખ્રિસ્તિય સિપાઈઓની સાથે ગણાવ્યા છે; અને એ ક્રમ દેશી લશ્કરમાં તેમના મહત્વનો ક્રમ છે.

પંજાબી સુસજ્જમાનો પછી પકાણોને પણ મુખી શકાય. જંગલી પકાણુ દેખાવમાં બહુ અસ્વચ્છ હોય છે, પણ તેનામાં લડાયક સદૃશ્યો ઉચી કોટિના છે. દુરમન તરીકે તે ખરાબ છે, અતિશય ખરાબ છે, પણ દોસ્ત તરીકે સારો છે; અને અતિશય હિંમતથી હલ્લો કરવામાં અને ધૈર્યથી સહન કરવામાં તેણે બળવેલી સેવા તાત્કીલ કરવા લાયક છે. પકાણુ એક તીખું હથિયાર છે, પણ

જેને તે વાપરતાં આવડે એવાઓને માટે તે આનંદથી પ્રાણ આપે છે. પકાણો પછી બકૂચીને ચાલ કરવા ભેધએ. બકૂચીઓ પણ મજબૂત અને બળદાર સિપાઈઓ છે.

હિંદુ પલટનોમાં પ્રથમ ગ્રાહણો આપે છે; અને તેમણે અધ્યાનિસ્તાન અને બ્રહ્મદેશમાં સારી સેવા બતાવી છે. પછી રજપૂતો અને મરાઠા છે. રજપૂત વર્ગના વીરત્વ અને વિક્રમથી તો આપણો આખો દેશ વાકેફ છે, એટલે એ સંખ્યાની વધારે કહેવાની જરૂર નથી. એ ઉપરાંત થોડા મદ્રાસીઓ અને ડાચાઓ છે.

આ પ્રમાણે આપણું હિંદી લશ્કર શુદ્ધ લોહીની લડાયક કોમોનું બનેલું છે, અને આ અંકમાં આપેલા તારો વાંચતાં માણુમ પડશે કે બ્રિટિશ સેનાપતિ તેની સારી કદર કરે છે.

થોડેવારોની કુલ ૩૬ અને પાયદળની ૧૩૦ પલટન છે; અને ગુરખા રાઈફલોની ૧૦ પલટન છે તે જુદી. આ બધા વીર કેવું વિક્રમ બતાવે છે તે આપણે હવે પછી જોતા જશું.

લડાઈના તાર.

હિંદી વિક્રમ.

લંડન, ૨૯ મી નવેમ્બર.

શ્રીલ માર્શલ ફ્રેંચ લખે છે:—“હિંદી લશ્કર આજુ”, અને તેને ચુકર કરેલી લાઇન સોંપાઈ, તે પછી તેમની પ્રવૃત્તિ અંતે હુશિયારી ભેધ અને ઘણું લાગ્યું છે. હુકમોને છેતરવાને તેમણે વાપરેલી કેટલીક યુક્તિઓનાં સારામાં સારાં પરિણામ આપ્યાં છે. તેમની સામેનાં ચડિયાતાં લશ્કરોને પણ તેઓ અટકાવી શક્યા છે.

પશ્ચિમની રંગભૂમિ.

લંડન, ૩૦ મી નવેમ્બર.

બ્રિટિશ છાવણીની મુલાકાત લેવાને રાત્રી જ્યોર્જ ગઈ રાત્રે ઉપડી ગયા છે.

લંડન, ૧ લી ડીસેમ્બર.

જર્મન પાયદળ તરફથી હુલો થયો નથી. એઈન ઉપરના મોખરાની આખી લાઇન ઉપર તો પનો મારો અવારનવાર થયા કયો છે, પણ તેથી સ્થિતિ બદલાઈ નથી.

રશિયન-વિક્રમ.

પીટ્રોગ્રાડ, ૧લી ડીસેમ્બર.

તુર્કીએ યુદ્ધની ખીણમાં આઘવ લીધો હતો, ત્યાંથી તેમને ૨૭મી નવેમ્બરે રશિયનોએ નહંસાડ્યા છે, અને બે તોપ તથા કેટલાક કેદીઓ પકડેલ છે.

રાત્રી બયોર્જ.

લંડન, ૨૭ ડીસેમ્બર.

ગઈ કાલે રાત્રીએ ફ્રાન્સની ઉત્તરે હિંદીઓ મઠે ઇસ્તિમાલ છે તેની સુલાકાત લીધી, જખમી સિપાઈઓની સાથે વાતચિત્ત દીરી, અને જખમ કેવા છે અને કેમ કરતાં પડ્યા એ સૌ પૂછ્યું. સિપાઈઓને ભેગને અનંદ થયો, કે રાત્રીને બધાં વિક્રમો વિગતવાર તારીખ સાથે માલુમ છે, અને પલટનેનાં નામ તેને યાદ છે.

હિંદીઓ જે ધેર્યાં અને સમુદ્રીથી પોતાના જખમો સકુન કરતા હતા એ ભેદ રાત્રીને અસર થયેલી. એક સાલ યના માલુમને રાત્રીના પોતાના સંજોગનથી એટલું લાગી આવ્યું, કે તે જવાબમાં કશુંજ બોલી શક્યો નહીં.

રાત્રીએ ઘડું ભેગું: રસોડાં પચુ ભેર્યાં. હિંદુસ્તાનની માફક અહીં પણ નાતબતના નિયમો બાળપણની બધી જોડવણ તેના ભેવામાં આવી.

છેતરે, રાત્રીએ સુધરતી તબિયતના હિંદીઓને સુલાકાત આપી. રાત્રીને પ્રવેશ થતાં એક હિંદી પોતાની પથારીએ ઉઠ્યો, અને પોતે એટલું ઇગ્તિશ ભણતો હતો તેટલું જાણેથી પોકારી બોલ્યો કે, “ગોડ સેવ યિ કિંગ”.

રાત્રીએ જખમાયદા જર્મનોને પણ સુલાકાત આપી; અને તેમની સાથે વાતચિત્ત કરી, ત્રણ વર્ષનો વિગ્રહ.

લંડન, ૪થી ડીસેમ્બર.

મિ. ઇરવિન કોણ નામે એક અમેરિકન લેખકની સાથે વાતચિત્તમાં લોઈ કિચનરે કહ્યું છે, કે “લડાઈ ત્રણ વરસ કરતાં ઓછી મુદત ચાલશે નહીં.” ન્યારે જર્મની પૂરેપૂરી હાર ખાશે, ત્યારેજ તેનો અંત આવશે.

લોઈ કિચનરે પૂછ્યું, કે જર્મનો બ્રિટિશ સિપાઈઓને કેવા ગણે છે. મિ. કોણે જવાબ દીધો: “તેઓ કહે છે કે ઇગ્તિશ જેવા સખત લડેલા અત્યાર સુધી અમને મળ્યા નથી, અને ખાસ કરીને તેઓ સ્ટોચની તારીફ કરે છે.”

લોઈ કિચનરે કહ્યું કે પશ્ચિમમાં જર્મનની ચડાઈ નિષ્ફળ નીવડી છે. ન્યારે ચડી આવનાર લશ્કર ચડાઈ ન કરે, ખાઈઓમાં છુપાય, અને ફરથી લડે, ત્યારે તે પોતાનો ક્ષય કરે છે. શહેરો ઉપર બોમ્બ નાંખવા એ કંઈ સુદ નથી, પણ માત્ર ભેવાનો તમારો છે.

પારિસ કદાચ લેવાય, ઇંગ્લંડ પર કદાચ ચડાઈ થાય; પણ જર્મની હારશે ત્યાં સુધી વિગ્રહ તો બરીજ રહેશે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૫મી ડિસેમ્બર, ૧૯૧૪.

[અંક ૮.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૫ મી ડિસેમ્બર ૧૯૧૪.

જર્મન રાક્ષસી સેનાનું પહેલું પગલું.

જર્મનોએ બેલ્જિયમ પર ચડાઈ કરી, અને લિઆઝ આગળ પહેલી મોટી કત્તલ થઈ, તે પહેલાં તેઓ પાપનું પહેલું પગલું ભરી ચૂક્યા હતા. બેલ્જિયમની દક્ષિણે લક્ષ્મીબર્ગ કરીને એક નાનું પણ સ્વતંત્ર રાજ્ય છે. તેનો વિસ્તાર માત્ર ૬૯૬ ચોરસ માઈલ છે, એટલે લશ્કર અતિશય ઘોડું છે. રવિવાર તા. ૨૭ ઓગસ્ટની સ્થવારમાં જંગમાં લક્ષ્મીબર્ગની પ્રજાને માલુમ પડ્યું, કે આપણે આપણા પોતાના દેશમાં સ્વતંત્ર નાગરિક નથી; કારણકે બધા રસ્તાઓ જર્મન લશ્કરે રોકેલા હતા, અને તેના ઓફિસરોમાં ધણા એવા માણસો હતા, કે જે માત્ર બે દિવસ પહેલાં લક્ષ્મીબર્ગમાં જ જૂરી જૂરી ઓફિસરોમાં નોકરી કરતા હતા હતા. એ જાણુસોએ શહેરમાં રહીને બધી બાબતની માહિતી મેળવી હતી, એટલે તેઓ સિપાઈઓને બરાબર જાણવી શક્યા હતા એટલું જ નહીં, પણ કંઈ જગ્યાઓ લટવાથી માલ મળશે, અને ક્યા માણસોને પકડવાથી જર્મન ધારણા પાર પડશે, તે બતાવી શકતા હતા. આટલી લુચ્ચાઈથી રહેલા અને આવી સંજોટ રીતે પાર ઉતારેલા કાવતરાથી બિચારી લક્ષ્મીબર્ગની પ્રજા લાચાર બની ગઈ.

જર્મનોને રોકવાનો બર્થ પ્રયત્ન કરનાર પહેલો આદમી મંત્રીસલાનો એક મેજર આઈઝેન કરીને હતા. તે પોતાની મોટરમાં જે પૂલ ઉપર થઈને ધસારો આવતો હતો ત્યાં ગયો, અને જર્મન લશ્કરના મુખ્ય અમલદાર પાસે જઈને તેણે કોલકરાની નકલ બતાવી સ્ટેટની તટસ્થતા તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું. જર્મન અમલદારે માત્ર એટલો જવાબ દીધો, કે કોલકરાની મને ખબર છે, પણ હુકમ પ્રમાણે હું કંઈ છું. રાજ્યકર્ત્તા ઉચેસ મેરી એડીલેઝ મોટરમાં બેસી અટકાવવા ગઈ, અને સેનાપતિ વેન્ડાઈક રીસના ચાંદો સંભળાવવા આવી પહોંચ્યો; પણ ઉચેસને કહેવામાં આવ્યું કે તમે ઘેર જાઓ, અને સેનાપતિની સાથે પિસ્તોલ તાકવામાં આવી!

તેજ દિવસે જર્મન શહેનશાહી પ્રધાને લક્ષ્મીબર્ગ સરકારને તાર કહ્યો, કે લક્ષ્મીબર્ગની “હુચી” સામે કયાં વિરુદ્ધ પગલાં લેવામાં નથી; પણ જર્મન લશ્કરની સલામતી માટે—ફ્રેંચો કદાચ હુમલો કરે તેમાંથી લક્ષ્મીબર્ગની રેલવેનું રક્ષણ કરવાનાં—આવશ્યક પગલાં લેવામાં છે!

આ પ્રમાણે લક્ષ્મીનગર દરતગત કર્યો પછી તરત જર્મનોએ પોતાના સ્થાનકને મજબૂત કરવાના ચત્ર કર્યો, અને દુરમનોને આશ્રય ન મળે તેટલા માટે આસપાસના જંગલો, હાથી મોલાત, ખેડુતોનાં ઘરો અને ગૃહસ્થોના જંગલોનો નાશ કર્યો. નજીવા બહાનાથી તેઓ શહેરીઓને ખાતમીદાર કરાવીને મારવા લાગ્યા; અને લક્ષ્મીનગરને જર્મન શાસનનાં સુખોનો પૂરેપૂરો અનુભવ થવા માંડ્યો.

જર્મન ખાતમીદાર ખાતું.

જર્મન ખાતમીદાર ખાતું કેટલું બધું સ્થિત, કેટલું મોટું, અને કેટલું પ્રખ્યાત છે, તેનો પૂરો ખ્યાલ ઇંગ્લંડની સરકારને અને પ્રજાને છેક વિશ્વ શરૂ થયો ત્યાંસુધી આવેલો નહીં. વિશ્વ શરૂ થયા પછી તપાસ કરતાં કેટલેક વખતે માલુમ પડ્યું, કે ઇંગ્લંડમાં દરેક પાંચરીના સમાજમાં જર્મન નાનુસો અને ગુસ્ત સેવાના નિશાચરો છે. એ નિશાચરો માત્ર હલકા વર્ગના માણસો નથી, પણ મોટી દોલતવાળા અને આબરૂદાર ગણાતા માણસો ઘણાં વરસથી ઇંગ્લંડની ભૂમિસેના અને નૌકા સંબંધી ખાતમી ખખડે જર્મનીને પૂરી પાડતા આવ્યા છે.

એ ખાતું જેવું જર્મનીમાં છે તેવું કોઈ પણ દેશમાં નથી. ગ્રેટબ્રિટન, ફ્રાન્સ, રશિયા વગેરે સંબંધી ખાતમી મેળવવાના કામ ઉપર મોટા મોટા અમલદારો છે, અને તેની મદદમાં પુષ્કળ માણસો છે. ગ્રેટબ્રિટનની ખાતમીના પાછા વિભાગો છે: નૌકા સંબંધી, ભરકર સંબંધી, કિલ્લા સંબંધી, સંસ્થાનો સંબંધી, વગેરે.

એ ઉપરાંત ખાતમી માટે પરદેશોમાં જર્મન એજન્સીઓ છે, જેમાંની એક લંડનમાં છે, અને તે બ્રહ્મદંડુલા પાસેજ છે. ગુસ્ત સેવાના નોકરો બે પ્રકારના હોય છે: (૧) રૂપાવામાં બીજા ધંધા કરનાર પણ ખાસ આ કામને માટે રોકેલા ચગારદાર નોકરો, અને (૨) વેપારમાં અથવા બીજા ધંધામાં રોકાયેલા બ્રિટિશ પ્રજાનાજ માણસો, કે જેઓ જર્મન સત્તાને ભેટતી માહિતી તેમને મળતી ખાસ તકને લીધે આપી શકે. પહેલા પ્રકારનો એજન્ટ હુશિયાર અને હિંમતવાન માણસ હોવો જોઈએ, કે જે સારાં સારાં મંડળોમાં છુટથી ફરી શકે, અને ન્યુસપેપરમાં ન આવે તેવી ખાબતો સહેલાઈથી જાણી શકે. આ વર્ગમાં ભુવાન, કેળવાયેલી અને રૂપાળી સ્ત્રીઓ બહુ કિંમતી કામ કરી શકતી. ઘણા ખાલોશ અધિકારીઓ જે મરણ શાય તોપણ ખાતમી વાતો બહાર ન પાડે, તેવા આ માયાવી ચોરોની પ્રખ્યાતબળમાં કસાયા છે, અને તેમને ગુસ્ત વાતો કહી દીધી છે. નાચને વખતે વાતચિત કરતાં કે ગાર્ડન પાર્ટીઓમાં ફરતાં-ફરતાં ધુંદર રૂપની એ કાળી નાગણો એવી રીતે દેશ ફેલી—વાત કઢાવી લેતી—કે તેના ચોદમાં અંબાયલા અધિકારીને પૂરી ખખડ પણ પડતી નહીં કે પોતે શું કર્યું છે.

કોઈ ગુસ્ત કોલકરારની હકીકત કે કોઈ નૌકા સંબંધી તોપની શક્તિ, કે કોઈ હવાઈ વહાણની શોધ સંબંધી હકીકત મેળવવાનું આવી સ્ત્રીઓને સોંપવામાં આવતું. તેઓ ખાતમી

જેવી નિર્દોષતાના દેખાવથી સવાલો પૂછતી, અને કદાચ કોઈ એક માણસ પાસેથી સહેજ ધરાદાર મળતો, પણ ઘણા માણસોના ઘણા ધરાદાર એકઠા કરીને અને વિચાર કરીને તેઓ સાચી હકીકત પકડી શકતી, અને તે પોતાને કામે લગાડનારાઓને મોકલી આપતી.

પચાસદાર ખાતમીદારોની બીજી એક ફરજ એ હતી કે ઉપયોગી મદદમારો મેળવી આપવા. દાખલા તરીકે, નોકરોના કોઈ અધિકારીનું એવું છિદ્ર હોય, કે જે બહાર યાય તો તેને નોકરી છોડવી પડે, અને કુટુંબની પાંચમાલી થાય, તો તેવા છિદ્રની બર્લિનમાં નોંધ થતી. કોઈક નિશાચર એવા અધિકારીની પાસે જઈને કહેતો, કે કાંતો અમુક શુભ સૂચનાઓ છે તે મને જોવા દો, નહીં તો તમારી પોલ પ્રગટ કરવામાં આવશે. એક વખત એવો અધિકારી ફરસાતો, કે પછી હમેશાંને માટે તેને જર્મનીના દાસ બનવું પડતું.

ખરેખરી મહત્વની ખાતમી માટે સારા પૈસા મળતા, એટલે એક વાર ફરસાતો માણસ પોતાની નીતિને દબાવી દેતો, અને ઉપયોગી ખાતમી પૂરી પાડવાને ઉત્સુક રહેતો. આવાં નીચ સાધનોથી બીજા વર્ગના એજંટોની ભરતી કરવામાં આવતી. તેમાં જર્મન હુબમો, ડાકતરો, ખાનખાનની જગ્યાએના બિજમતદારો, વગેરેનો સમાવેશ થતો. બિજમતદાર ખાનખાનને વખતે રાજપુરોનો વાતો સાંભળી શકતો, અને જર્મનીને વેચી શકતો.

લૉર્ડ કિચનરનો સંદેશો.

જર્મનીની આ બધી અનીતિથી જે લાવ આપણા હૃદયમાં સ્પુરે છે, તેથી જુદોજ જાવ બ્રિટિશ વિગ્રહ પોતાના પ્રધાન લૉર્ડ કિચનરનો બ્રિટિશ સેનાના દરેક સિપાઈને મોકલેલો સંદેશો વાંચતાં સ્પુરશે. એ શબ્દો દરેક બ્રિટિશ પ્રજાને સાંભળવા જેવા છે :—

“તમને આપણા લાઈબ્રેરિયર ફ્રેન્ચે તેના અને આપણા એક દુશ્મનની ચડાઈની સામે મદદ આપવાને રાખના એક સિપાઈ તરીકે પરમુલ્ક જવાનો હુકમ થયો છે. તમારે એવું કામ કરવાનું છે કે જેમાં તમારી બધી હિંમતની, શક્તિની, અને સંખૂરીની જરૂર પડશે. યાદ રાખજો કે બ્રિટિશ સેનાની આજરૂ તમારામાંના દરેકના વર્તન ઉપર આધાર મળે છે.

“તમારી ફરજ એ થશે કે કવાયત અને આગની સામે સંપૂર્ણ હૃદયનો દાખલો ખતાવવો, એટલુંજ નહીં, પણ આ વિગ્રહમાં જેમને તમે મદદ કરો છો તેમની સામે અતિ-શય મિત્રાચારીના સંબંધો લાળવી રાખવા. જે કામ તમારે કરવાનું છે તે ધણુંખરું એક મિત્ર દેશમાં થશે, અને ક્રાન્સ તથા બેલ્ગિયમમાં બ્રિટિશ સિપાઈના સાચા લક્ષણમાં તમે પ્રગટ થાઓ, તો તમારા દેશની એ કરતાં ટોણ બહેતર સેવા નથી.

“અધે પ્રસંગે સભ્ય, અને વિચારવંત, અને માયાળુ રહેજો. કોઈના માલને નુકશાન થાય કે નાશ થાય એવું કશું કદાપિ કરશો નહીં, અને લૂંટને હુમેશાં વિઠ્ઠાવા લાયક સમજજો. એ ચોક્કસ છે કે તમારો સત્કાર થશે, અને તમારા પર વિશ્વાસ રાખવામાં આવશે; એ સત્કાર અને એ વિશ્વાસ બરાબર છે એમ તમારા વર્તને સાબિત કરવું જોઈએ.

“તમારી તબીયત સ્વસ્થ ન હોય, તો તમારી ફરજ બજાવી શકાય નહીં. એટલા માટે બધી અતિ માત્રાઓથી નિરંતર સાવધાન રહેજો. આ નવા અનુભવમાં તમને શરાણ અને ઓરતની લાલચો કદાચ નહોતી. તમારે બંને લાલચોની તદ્દન સામે થવું જોઈએ, અને બધી ઓરતોની સાથે પૂર્ણ સંબંધતાથી વર્તવા છતાં, પરિચયથી તમારે દૂર રહેવું જોઈએ.

“તમારી ફરજ બહાદુરીથી અદા કરો.

“પ્રભુથી ડરો.

“રાજાને માન આપો.”

કિચનર,

ફ્રીડ માર્સલ.

આ શબ્દો માત્ર સંભામના સિપાઈઓને ઉપયોગી નથી. સંસારના તમામ સિપાઈઓને પણ તે એવાજ યોગી અને માર્ગ બતાવનાર છે. “તમારી ફરજ બહાદુરીથી અદા કરો,” અને “રાજાને માન આપો”, એ બે સદેશાની વચ્ચે “પ્રભુથી ડરો” એવું જે લખેલું છે, તે સાબિત કરે છે કે બ્રિટિશ પ્રજા પ્રભુને યોગ્ય છે, અને આ “સાયન્સ”ના ઝમાનામાં પણ “પ્રભુ”ના નામનો ઉચ્ચાર કરી શકે છે, તથા તેનાથી ડરે છે. લૉર્ડ કિચનરનો અવાજ એ બ્રિટિશ પ્રજાના વીરત્વનો અવાજ છે. એ એક “સિંહનાદ” છે, કે જેવા “સિંહનાદો”ની વાત આપણે મહાભારતમાં વાંચીએ છીએ; અને વર્તમાન વિશ્વ આ “સાયન્સ”ના ઝમાનાનું મહાભારતજ છે.

હિંદી વિક્રમની ફ્રેંચ તારીફ.

એક ફ્રેંચ અમલદારે લંડનના એક પત્રને હિંદીઓની બહાદુરીનો હેવાલ લખી મોકલ્યો છે, તેમાંથી કેટલોક ભાગ અમારા વાંચનારાઓના આનંદ માટે અહીં ઉતારીએ છીએ:—

“એકદમ હિંદી લાલાવાળા કેળાયા, અને સુખ્ય રસ્તાની બંને બાજુની ફરસબધી બેનારાઓથી ભરાઈ ગઈ. પાર્લમેન્ટ ઉપડવાની હોય ત્યારે બહાદુરો પાસે જેવી મેદિની મળે છે તેવી મેદિની મળી. ખરેખર, એ હિંદીઓ બધા રાત્રીઓ જેવા દેખાતા હતા. લાન્સરો ઘોડા ઉપર ફૂંચાઈ બેઠા હતા; પછી ઝડપથી ચાલવા શીખે નિકળ્યા, જે બધા કદાવર અને મજબૂત માણસો હોઈને શુભદાર દારીવાળા હતા; અને તે પછી પકાણે. આ નવા અવેલાઓ તરફ સૌ આશ્ચર્યથી જોવા લાગ્યા.

“ક્રાન્તીની ઉત્તરમાં આવેલા ન્હાના શહેરમાં તેઓ ખાલી પહોંચ્યા, તેજ દિવસે કેટલીક પલટનોને એકઠમ ખાઈઓ ઉપર મોકલવામાં આવી. બીજે દિવસે અમે સાંભળ્યું કે રાતમાં એક શીખ પલટનને જર્મનોએ હુસ્તગત કરેલી એક ખાઈને પાછી લેવાનું કામ સોંપાયું હતું, અને તેમણે સંગીનથી એટલા ભેરમાં હરડો કરેલો, કે દુશ્મનો સામે હલ્લો કરી શકેલા નહીં. એ પરાક્રમ પછી યોગ્ય વખતમાં એવો હુકમ આવ્યો, કે હિંદીઓને ખાઈઓથી બહાર ચાલીને પોતાના છવને ભેખમમાં નાંખવાની મના કરવી. હકીકત એ હતી, કે મોતની અવગણના બતાવવાને કેટલાક શીખોએ ખાઈમાં છુપાવાની ના પાડેલી, અને તેથી દુશ્મનોએ તેમની પલટન પર ગોળીઓનો વરસાદ વરસાવેલો. શાફ્ટ યયું કે તેમણે એ રમત રમવાનો આમ્રદ ઘોડી લીધો, કારણકે નહીં તો બહાદુરીમાંજ એક સપ્તાહમાં આખા હિંદી ભરકનો અંત આવત.”

“હિંદીઓને એકઠમ ધસી જતાં અટકવાનું મુશ્કેલ લાગે છે. તેમની પ્રકૃતિ દુશ્મન કેમપા કે તરત તેનો ટોટો પકડવાની છે. તેઓ ભૂલી જાય છે કે તેમની બને બાજુએ સોંઠો માઇલ સુધી લગાઇ આવ્યા કરે છે. યુરોપની લગાઇમાં સખૂરીની પણ જરૂર છે, અને એવી લગાઇથી એ લોકોની કંપનાને ઉત્તેજન મળતું નથી.

“એક અમલદારે બે ત્રણ દિવસ પહેલાં એક હિંદી ટુકડીની સુલાકાત લીધી. એ ટુકડીને યોગ્ય વખત પર યયલી અપાઅખીમાં ઘણું તુકસાન થયું હતું. પણ અમલદારે ભેયું કે સિપાઈઓ આનંદમાં અને મોખરે જવાને ઉત્સુક હતા. પેલાને લાગ્યું કે થયેલી હાનિ માટે બે માયાળુ શબ્દો કહેવા ભેઇએ. પણ ટુકડીમાંથી એક માણસે જવાબ આપ્યો: “પલટનની આખર સલામત છે, ત્યાં સુધી કેટલાં માણસ મર્યા તે ગણવાની જરૂર નથી.”

“એજ માણસોએ લગાઇની આગલી રાતે બિસ્કિટ ખાઈને વટલવાની ના પાડી હતી, એટલે બપો ભૂખ્યા રહીને લગ્યા હતા. પણ તેમણે કરી ફરિયાદ કરેલી નહીં, કારણકે હિંદુસ્તાન ઘેરાતાં તેમણે સોગન લીધા હતા, કે સંકટનો વખત આવે તો નાતના નિયમો પાળવા નહીં. તેઓ બહુતા હતા કે એ વખતે ખોરાકી પૂરી પાડનાર ખાતાને તેમનો હમેશાનો ખોરાક આપવાની સગવડ નહોતી.

“કોઈ ખ્રિસ્તિય અમલદાર વરસાદને દહાડે તેમને પૂછે, કે “કેમ થઈ લાગે છે?” તો તેઓ કહે છે, કે “કંઈ પરવા નહીં. આમી જમારે ખરાબ ખમવાને અમે તૈયાર છીએ.” એક શીખે યોગ્ય દિવસ પર જર્મનોને માટે કહેયું, કે “તેઓ કૂતરાની માફક આવ્યા, અને અમે કૂતરાને ઘટે તે રીતે તેમની ભેટ લીધી.”

હાલતી પ્રત્યક્ષોની ભૂમિસેનાઓ.

હાલતી પ્રત્યક્ષોની 'ભૂમિસેનાઓ'નાં બળ સુમારે નીચેનાં પત્રકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે છે:—

દેશ	વસ્તી	સેના
ઓસ્ટ્રિયા-હંગરી ?...	૪૬,૦૦૦,૦૦૦	૨,૫૦૦,૦૦૦
જર્મની ... }	૬૫,૦૦૦,૦૦૦	૪,૫૦૦,૦૦૦
સર્વિયા ... }	૪,૫૪૮,૦૦૦	૩૫૦,૦૦૦
મોન્ટેનીગ્રો ... }	૫૧૬,૦૦૦	૪૦,૦૦૦
રશિયા ... }	૧૭૧,૦૬૦,૦૦૦	૫,૫૦૦,૦૦૦
ફ્રાન્સ ... }	૩૯,૬૦૧,૦૦૦	૩,૫૦૦,૦૦૦
ગ્રેટ બ્રિટન ... }	૪૫,૩૭૦,૦૦૦	૫૦૦,૦૦૦

હાલતી પ્રત્યક્ષો પાસેનાં નાણાં.

વિગ્રહ શરૂ થયો ત્યારે સોનુરૂપ અને સિક્કા યદન સુખ્ય પ્રત્યક્ષો પાસે નીચે પ્રમાણે નાણાં હતાં, એમ ગણના કરવામાં આવી છે:—

દેશ	પૌંડ
ફ્રાન્સ ...	૧૮૬,૭૦૦,૦૦૦
રશિયા ...	૧૭૪,૫૦૦,૦૦૦
ગ્રેટ બ્રિટન ...	૪૦,૨૦૦,૦૦૦
જર્મની ...	૮૪,૫૦૦,૦૦૦
ઓસ્ટ્રિયા ...	૬૪,૨૦૦,૦૦૦

હાલમાં તાર.

હાલમાં તાર ગરબર સમજવાને હાલ શી સ્થિતિ છે, તે જરા સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે. પાશ્ચિમમાં લાઇબ્રેરી લશ્કરોની બે ફ્લોડોની વાત આવે છે, તે ઘણે ભાગે હુરમતની સ્થાપના રોકવામાં અને તેમનો કચ્ચરધાણ વાળવામાં સમાપ્ત થાય છે. બેલ્જિયમનો મોટો ભાગ હજી જર્મનીના કબજામાં છે, અને ફ્રાન્સની ધ્યાનમાં પણ કેટલોક સુલક તેમણે હસ્તગત કર્યો છે. પૂર્વમાં પોલાંડમાં હજી તેમનું કચ્ચર પેટેલું છે, અને માત્ર પૂર્વ પ્રશિયા પર રશિયનો અસર

કરી શક્યા છે. પણ એટલું થયું છે, કે તેઓ મહાધર્મમાં આગળ ચાલી શક્યા નથી. તેમને અટકાવવાને જે સેનાની દિવાલ ખરી થઈ છે તે દિન પ્રતિ દિન વધારે ભેરાવર થતી જાય છે, એટલે આખરે જર્મનોની હાર થશે એમાં કશોજ શક નથી; ભેદે એ હરીલા અને પાકા લોકો જલદીથી હારી જાય એવી આશા રાખવા જેવું હજી કશું જાણ્યું નથી.

શિયામાં કેદીઓ.

ક્રિએશ, ૫ મી ડીસેમ્બર.

ક્રિસો ઓરિયન અને જર્મન કેદીઓથી ભરાઈ ગયો છે. વિગ્રહ શરૂ થયો ત્યારથી અભાર મુખીમાં ૧૩૦,૦૦૦ સિપાઈઓ અને ૨,૫૦૦ અમલદારો કેદ થઈને અહીંથી પસાર થયા છે.

હવેમંદિરો જર્મનોએ કંદેસો નાશ.

લંડન, ૫ મી ડીસેમ્બર.

જર્મનોએ તોપથી ધપના મોટા દેવમંદિરો નાશ કર્યો છે. સેન્ટ માર્ટિનનું દેવાલય તરફની સડીથી ફટું, અને મિનારો પંદરમી સદીનો હતો.

હિંદી વિક્રમની કંદર.

લંડન, ૬મી ડીસેમ્બર.

શનિવારે રાજ્યજીએ પોતે નાયક દરવાનસિંહને વિક્ટોરિયા ક્રોસની એનાયત કીધી. ખુદાહાદ નામે એક જાણીતી સિપાઈને પણ એ ક્રોસ મળેલો છે.

જામસાહેબ.

લંડન, ૮ મી ડીસેમ્બર.

નવાનગરના જામસાહેબ સેનામાં ઓનરરી મેજર નિમાયા છે.

ધાંધી સંવિધન પ્રતેહ.

લંડન, ૯મી ડીસેમ્બર.

જે ઓરિયન સેનાઓ હારી ને ભાગી છે. સંવિધનોએ ૨૦,૦૦૦ કેદી પકડ્યા છે, અને ૫૦ તોપો તથા દારૂગોળાનો ગંભીર જથ્થો હાથ કર્યો છે.

નિવેદન.

આ પત્ર આ રાજ્યની અંદર દરેક ગામ, નિયાળ અને લાઇબ્રેરીમાં મોકલાવતું હોવા ઉપરાંત, મુબઇ ઇલાકાની તમામ સુબાતી હાઇસ્કૂલોને તેની પચીસ પચીસ નકલો વિદ્યાર્થીઓમાં વિના મૂલ્યે વહેંચવા માટે મોકલવામાં આવે છે. જે હેડમાસ્ટરો, એડિટરો, અને અન્ય ગુરુરોએ તેનો સત્કાર કર્યો છે, તથા તે વધારે ઉપયોગી જનાવવાને સૂચનાઓ કરવાની તરફી લીધી છે, તેમજ ઉપકાર માનવામાં આવે છે. એ સૂચનાઓનો ઉપયોગ ધીમે ધીમે કરવામાં આવશે.

આવનવર દરબારી જાપાનુ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મહેળવાર, ૨૨મી ડિસેમ્બર, ૧૯૧૪.

[અંક ૪.]

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૨ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૪.

જર્મન શહેનશાહ.

પ્રશિયાના રાજા અને જર્મનીના હાલના શહેનશાહ ળીઝ વિલિયમ (ફ્રેડરિક વિલ્હેલ્મ વિક્ટર આલ્બર્ટ) બાલિનમાં ઇ. સ. ૧૮૫૬ના બાળ્યુઆરીની રજની તારીખે જન્મ્યા હતા. તે પ્રશિયાના પ્રિન્સ ફ્રેડરિક, જે પાછળથી હુકદાર વારસ અને જર્મનીના ળીઝ શહેનશાહ થયા, તેના ત્રીથી મોટા પુત્ર થાય. તેની માતા તે ગ્રેટબ્રિટન અને આયરલેન્ડનાં રાજપુત્રી વિક્ટોરિયા. તે દશ વરસના થયા ત્યારે સેનામાં લેફ્ટેનન્ટ નિમાયા. ૧૮૭૭ના સપ્ટેમ્બરથી ૧૮૭૭ના બાળ્યુઆરી સુધી તેણે કેસલની નિશાળમાં અભ્યાસ કર્યો; અને ળેનમાં જ વરસ સુધી ઇ. સ. ૧૮૮૫માં તે સેનામાં એક કર્નલ નિમાયા. જે લડાયક હુવામાં તેની ઝિંદગી ગળાતી હતી, તેની તેના મન પર ઘણી અસર થઈ, અને પોતાનાં માતાપિતાના ઉદાર વિચારોના કરતાં શહેનશાહ વિલિયમ અને બિસ્માર્કના રાજાનો અધિકાર વધારવાના વિચારો તરફ તે વધારે દોરાયા. પહેલાં તેના દાદા ગુજરી ગયા, અને પછી તેના પિતા, એટલે ઇ. સ. ૧૮૮૭ના જૂનની ૧૫મી તારીખે તે પ્રશિયાના નવમા રાજા અને ત્રીઝ શહેનશાહ થયા. ગાલીએ બેરીને પહેલું કામ તેણે એ કંઈ કે સેના અને નૌકાને એક બાપણ આપ્યું; લોકો પ્રતિનું લાપણ ત્રણ દિવસ પછી થયું. પોતાની કારકીર્દીમાં વારંવાર તેણે કહ્યું છે, કે સેના એ તેના સિંહાસનનો સાચો પાયો છે: “સિપાઇઓએ અને સેનાએ, નહીં કે પાર્લામેન્ટના સભા પક્ષે, જર્મન શહેનશાહતને મજબૂત બનાવેલ છે. મારો વિશ્વાસ સેનાની ઉપર છે.”

પહેલેથીજ તેણે પોતે પોતાના વજીર થવાનો ઇરાદો બતાવ્યો, અને એથી બિસ્માર્કની સાથે કબ્જો થયો. બિસ્માર્ક સર્વોધિકારીના કરતાં ઓછી પદવી સહે એવો આદમી નહોતો. એ મોટા રાજપુરુષને ઘરતરફ અને ફરજત કરવામાં નવા રાજાની દૃઢતા પહેલવહેલી પ્રગટ થઈ; પણ પરદેશના સંબંધમાં તે ગાલીએ આવ્યા ત્યારે જે ધાસ્તીઓ લાગતી હતી તે ખરી પડી નહીં. પોતાના દાદાની છેલ્લી શીખામણને અનુસરીને તેણે ઓસ્ટ્રિયા અને ઇટલી સાથેના સંબંધ બાંધી રાખ્યો, અને મજબૂત કર્યો, એટલુંજ નહીં પણ રશિયાની સાથે વધારે સારો સંબંધ કરવાને તેણે વારંવાર યત્ન કર્યા. પણ તે સફળ થયા નહીં. રશિયાની ડ્રાન્સ સાથેની મિત્રાચારી વધતી ગઈ, અને એક વરસ કરતાં વધારે વખત પછીજ રશિયન શહેનશાહ બાલિનમાં દૂકી મુલાકાત પર

આવ્યા. ૧૮૬૦માં શહેનશાહ ફરી રસિયામાં ગયા, અને તેની તથા ગ્રીન્ન સિકંદરની વચ્ચે છેલ્લી સુલાહાત ૧૮૬૧માં થયેલી. પણ લાવ ઘણા થકો દેખાયા. ૧૮૮૮માં શહેનશાહ તના, ઠાકોરને સુલાહાત આપવા ઉપરાંત તેણે આસ્ટ્રિયા અને ઇટલીના દરબારોની ભેટ લીધી. રામમાં તે પોપ ૧૩ મા લીધાને મળેલા, અને તેની સાથે ખાનગી વાતચિત કરેલી; તથા ફરી ૧૮૬૫માં અને ૧૯૦૩માં તેને સુલાહાત આપેલી. ૧૮૮૬માં તેની બહેન શાહબાદી સોશીનાં સ્પાઈટના ડચ્કની સાથે લગ્ન થયાં, તે માટે તે એથન્સ ગયા; અને ત્યાંથી તે કોન્સ્ટન્ટિનોપલ સિધાવ્યા. ક્રિસ્ચિયન મહારાજાઓમાં સુલતાનના પરોણા થનાર તે પહેલા હતા. જર્મની હવે પૂર્વના કામકાજમાં વધારે રસ લેવા લાગ્યું હતું, અને શહેનશાહે બતાવ્યું કે બિસ્માર્કે જે સિદ્ધ અને સલામત રસ્તામાં લાંબા વખત સુધી દેશને દોર્યો હતો, તેને અનુસરવાથી તેને સતોષ થતો ન હતો. યુરોપીઅન બૃહદ્ ગલિન મંથનિંગ થયું હતું એ બાજુ નહોતું. શહેનશાહ એક નવીન જર્મનીનો અધેસર હતો, જેને એની અભિલાષા હતી કે દુનિયાના ગમે તે ભાગમાં જે કોઈ રાજકીય-કામકાજ થાય, તેમાં જર્મનીનો અવાજ સંભળાવે. એથી એ વખતે આર્મીનિયન ખૂન-રેળને લીધે અબ્દુલ હમીદનું નામ ગવર્ધ રજૂ હતું; અને તેણે શહેનશાહ તરફ જે ધ્યાન ખેંચે તેવી મિત્રતા બતાવી, તે શહેનશાહના પોતે ક્રિસ્ચિયન રાજ્યોના આગેવાન હોવાતા દાવાની સાથે બંધેસતી નહોતી. કોન્સ્ટન્ટિનોપલથી શહેનશાહ પેલેશાઈનમાં પધાર્યો. સુલતાનની મહિલાનીથી તે પવિત્ર સ્નાનોની પાસેજ એક જમીનનો કકડો જર્મન કેથલિકોને ભેટ આપી શકેલા.

તેની વારંવારની મુલાકાતોનો હેતુ માત્ર રાજકીય નહોતો, દરિયાનો તેને શોખ હતો, એટલે તે દર વરસે નેવે જતા. નૈકા ચકાવવાનો અને બધી મહીનો રમવાનો પણ તેને શોખ હતો, અને જોકે બાજબીમાં એક અકસ્માત થવાને લીધે ડામો હાથ તેનાથી વપસતો નહીં, તોયજુ તે ક્રમથી નિશાનખાજ અને સવાર થઈ શક્યા.

તે ગાળીએ આવ્યા ત્યારે બર્લિનમાં બ્રિટિશની વિરુદ્ધ પ્રબળ લાગણી બહાર પડેલી, અને જે પણ તરફથી તે લાગણી બતાવતી હતી તેને શહેનશાહનો આશ્રય હતો એમ દેખાયતું. પણ ૧૮૮૬માં તેણે ઇંગ્લંડ પધાર્યા તેથી પરસ્પર સંબંધ કંઈક સારો થયો. પત્રીનાં છ વરસમાં દર વરસે તે રાણી વિક્ટોરિયાના મહેમાન થતા. ૧૮૯૦માં તેને મેન્ચેસ્ટર હાકસમાં મહેમાની આપવામાં આવેલી, અને લોર્ડ સોલ્સબરીને તેણે હેટરીકમાં સુલાહાત આપેલી, ત્યારે બંને દેશ વચ્ચે સારા કરાર બંધાવાની તૈયારી જણાતી હતી. પણ ૧૮૯૫ પછી જર્મનીમાં સંસ્થાનનો લોભ વધ્યો. ચર્ચો તેથી, અને ઇંગ્લંડના વેપારની સાથેની હરીફાઈથી વાત સુરકેલ થતી. ગઈ એ વરસની આખરે એક અવધૂર્યો બતાવ બન્યો, જેથી બંને દેશમાં જે વહેમ અને અદેખાઈનો લાગણીઓ સુપ્ત હતી તે બહાર આવી. જેમીસનના તોફાનને પ્રસંગે તેણે ટ્રાન્સવાલના પ્રેસિડન્ટને એક તાર કરીને મુળદરકાદી આપી, કે મિત્ર રાજ્યોનો મદદ લીધા વગર તમે પાકી શાંતિ મેળવવામાં અને તમારા દેશની સ્વતંત્રતા બાજવમાં સફળ થયાં એ બહુ સારું થયું. આ કાર્યને માત્ર એક નિર્બળ રાજ્ય તરફ દ્યાતું ગણવામાં મુશ્કેલી છે, અને

જેકે જર્મનીમાં તેને ઘણું અનુસાદન મળેલું, છતાં ચ્રેટ્ઝિટનને ઘણા વખત સુધી તેનો રોષ રહેલો. શહેનશાહે પછી છેક રાણી વિક્ટોરિયાની છેલ્લી જિમારી સુધી એટલે ૧૯૦૧ની શરૂઆત સુધી ઇંગ્લંડને મુલાકાત આપી નહીં. તે પ્રશ્નને તેણે લોર્ડ રોબર્ટ્સને કાળા ગરુડનો માનવતો ઇલાકાળ આપ્યો, તેથી ઘણા જર્મનો નાપુશ થયેલા. તે પહેલાં તેણે દાનસવાલના માણ પ્રેસિડેન્ટને યુરોપની તેની મુલાકાત દરમિયાન મળવાની ના પાડી દીધી હતી. દરમિયાન યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની સાથે પણ સારો સંબંધ બંધવાનો તેણે યત્ન કર્યો. ઇ. સ ૧૯૦૬માં જર્મન અને અમેરિકન યુનિવર્સિટીઓ વચ્ચે પ્રોફેસરો અદ્યતન કસવાની યોજના પણ તેણે શરૂ કરેલી.

પોતાના દેશની અંદર તેનું સૌથી મહત્ત્વનું કામ નૌકાગણને વધારવાનું હતું. ગાદીએ બેઠા ભારતી તેણે એ જાણ ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવા માંડ્યું હતું. જર્મન પાર્લિમેન્ટમાં નૌકા સંબંધી અર્થની સામે કોઈ ન થાય તે માટે તેણે વારંવાર ભાષણો કરેલાં છે, અને “આપણું ભવિષ્ય પાણી ઉપર છે,” એમ જણાવ્યું છે. પોતાના ભાષને તેણે તાર કરેલો કે, “મારી નૌકા જ્યાં લગી મારી સેનાના જેટલી જિયાદએ પહોંચશે નહીં, ત્યાં લગી હું જંપવાનો નથી.” જેકે એ અનુમાન સકુજ થાય, કે જર્મન નૌકાગણને એ જાણે વધારા ભવિષ્યમાં ચ્રેટ્ઝિટન સાથે લડાઈ થય તે માટે હોવો જોઈએ, તોપણ જર્મન શહેનશાહનું તો વારંવાર એજ કહેવું થતું, કે તેનો ઉદ્દેશ શાંતિ જાળવવાનો છે. ૧૯૦૮ના ઓક્ટોબરની ૨૮મી તારીખના “ટેલી ટેલીગ્રાફ”માં એક મુલાકાતનો હેતુલ પ્રગટ થયેલો, તેમાં તેણે કહેલું, કે ઇંગ્લંડ તરફ મારી લાગણી હમેશાં મિત્રતાની રહેલી છે, “પણ જર્મનીએ પૂર્વમાં કંઈ તોફાન થાય તે માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ;” અને જાપાનનું નૌકાગણ વધતું જાય, તે માટે ઇંગ્લંડે જર્મન નૌકાની સત્તાથી રાજ થવું જોઈએ, કારણકે “ભવિષ્યના મોટા વિવાદોમાં જાને એક પક્ષમાં વાતચિત કરનાર છે.”

૧૯૦૭નાં નવેમ્બરમાં શહેનશાહ ઇંગ્લંડ આવ્યા તેથી સંબંધ ગહારથી કંઈક સુધર્યો, પણ તે ટક્યો નહીં. ૧૯૦૮ના માર્ચની છઠ્ઠી તારીખે “ટાઇમ્સ”માં એવી હુકીકત ગહાર આવી કે નૌકા ખાતાના લોર્ડ દ્વીડસાઉથે એક નવો નૌકા સંબંધી પ્રોગ્રામ આમની સલામાં પણ મૂક્યાં પહેલાં જર્મન શહેનશાહને જણાવી દીધો છે. છેવટે ૧૯૧૦ના ઓગસ્ટની ૨૫મી તારીખે તેણે કેનિંગ્સબર્ગમાં એક વ્યાખ્યાન આપેલું, જેમાં તેણે પ્રશિયાના રાજ્યો કેવા દેવી હકથી રાજ્ય કરે છે, એ વાત ઉપર ભાર મૂકીને ઉમેરેલું, કે “હું મારી જાતને પ્રયત્ન હુથિયાર સમજું છું, એટલે વર્તમાનના વિચારો અને ટીકાઓની કશી દરકાર કર્યા વગર હું મારે રસ્તે ચાલ્યો જઈ છું.” નવેમ્બરની ૨૬મી તારીખે આ શબ્દો ઉપર જર્મન પાર્લિમેન્ટમાં વિવાદ પણ થયેલો.

જર્મન શહેનશાહના ચરિત્રની આ યોદ્ધા હુકીકતોથી વિચક્ષણ વાંચનાર જોઈ શકશે કે એ કેવા પ્રકારના આદમી છે. એવા પ્રકારના આદમીની સેના કેવાં પરાક્રમ કરે છે તે આપણે જોઈએ.

નવી શાસનીય શીલોના રાક્ષસી ઉપયોગ.

રાક્ષસી ઉપયોગના દાખલા આખ્યાં પહેલાં અને દેવી નહીં તો વાજબી ઉપયોગના દાખલા આપીએ. ગઈ તારીખ ૨૨ મી સપ્ટેમ્બરે કોલેટ કરીને એક હવાઈ સેનાનો લેફ્ટેનન્ટ બીબ્લ પાંચ હવાઈ સાથીઓમાંના અમુક સાથે ડસેટકોર્ડ પહોંચ્યો, અને ત્યાં એપેલિનનું છાપડું છે, તેના પર બેંગ નાંખ્યા. છાપડું સળગી ઉઠ્યું. બીબ્લએ કોલેટ ઉડી ગયા. પણ ધૂમ્રમ્ર એટલી હતી કે તેઓ બેંગ નાંખી શક્યા નહીં, એટલા માટે - કે રબેને હવાઈ વહાણના છાપરા સિવાય બીજું કંઈક સળગી બાક.

આની સાથે જર્મનેઓ આંટવર્પ અને પારિસ ઉપર બેંગ નાંખેલા તેને સરખાવો, કે જ્યાં લશ્ચક સાધન વગરનાં મકાનોને નુકસાન થયેલું; કોલેટનમાં બ્રિટિશ હવાઈ સેનાનોએ ધાકું હોત તો તેઓ તેટલું જ બરડે વધારે નુકસાન કરી શકત. પણ તેમ ન કરતાં તેઓ શહેરની આસપાસ ધૂમ્રમ્રમાં બે કલાક સુધી ઉડ્યા કર્યા, કે જો કદાચ હવે વહાણના છાપરાની ખાતરી કરી શકાય. એ ખાતરી ન થઈ શકી, એટલે તેઓ કશું કર્યા વગર પાછા ઉડી ગયા.

જર્મનેઓ અરક્ષિત ફ્રેંચ શહેરો ઉપર બેંગ નાંખવામાં પોતાનાં હવાઈ વહાણોનો ઘણો ઉપયોગ કર્યો છે. પણ એ એક કૂર અને નિશ્ચયેક લશ્ચકની પદ્ધતિ છે. ગઈ તારીખ ૧લી સપ્ટેમ્બરે સાંજના છ વાગતે એક હવાઈ વહાણ પારિસ ઉપર ઉડ્યું હતું, અને તેણે બે રાક્ષસી બેંગ નાંખેલા. એક બેંગથી ઘણા જનની ખતારી થયેલી કહેવાય છે, બીબ્લએ ઘોડું કરેલું.

તારીખ ૨૫ મી ઓગસ્ટને રાજ મળસકાના વખતમાં એક એપેલિન આંટવર્પ પર ઉડતું આવ્યું. કશા અવાજ વગર તે આવ્યું, અને આવીને રાજમહેલની ઉપર અદર ઉભું રહ્યું, કે જે રાજમહેલમાં તે વખતે બેસિયમના રાજા અને બીબ્લ બેસિયમ રાજકુટુંબનાં માણસો રહેતાં હતાં. ત્યાં આગળ શહેરમાંના કોઈ જર્મન સોળનો તરફથી તેને "સિમ્લ" મળી, એટલે તેણે કેટલાક અતિશય જોરાવર બેંગ નાંખ્યા, જેમાંના બેત્રણ રાજમહેલને અડકતા માંડમાંડ રહી ગયા. ભયંકર કડાકાથી તેઓ ફાટ્યા, અને બાર માણસ મરી ગયાં, તથા બીબ્લ ઘણાં જખમી થયાં. બીબ્લ બેંગ એક ઘરનો વિનાશ કર્યો.

ઉતારી, અને એ ન્હાની ગાડીમાંથી બોંબ નાંખ્યા, કે જે ગુણપાટ જેવા હુગડામાં વીંટલા હતા. એ સાદે દેખાતું હતું કે હેતુ બેલિજન રાજકુટુંબને મારી નાંખવાનો હતો.

થોડાજ મહિના પહેલાં કેસરે બેલિજન રાજાને 'પોતાનું' વચન અપ્યું હતું, કે હું બેલિજન તટસ્થતાને માન આપીશ. એવા એક રાજાના બન ઉપરના આ નીચ હુમલાને આંખે રાક્ષસી કહીએ, તો આપણે બહુ સખત ત્યાગ વાપરીએ છીએ એમ કહી શકાય નહીં.

એ પાછા ફરતા ઝેપ્પેલિન ઉપર આંટવર્ષના કિલ્લાઓમાંથી ગોળીબહાર થયેલા, પણ તેને તુકસાન પહોંચેલું નહીં. આગસ્ટની ૨૫મી અને સપ્ટેમ્બરની ૧લી તારીખે તેણે ફરી હુમલા કરેલા; પણ બંને પ્રસંગે આંટવર્ષનાં લશ્કરોએ તેના પર એવો ગોળીનો પ્રવાહ ચલાવેલો, કે શહેરના સ્ત્રીમાદ ઉપર થોડા બોંબ ફેંકીને તે ન્હાસી ગયેલું. એ વખતથી આંટવર્ષનાં સૂર્યોસ્ત પછી બધા દીવા બૂઝાવી નાંખવામાં આવતા, અને હુમલા બંધ પડેલા.

સપ્ટેમ્બરના પાછલા ભાગમાં એક ઝેપ્પેલિને ઓસ્ટ્રેન્ડ ઉપર ચડી આવીને ફેટલાક બોંબ નાંખેલા, પણ તેથી એક ફૂતરો મરી જવા ઉપરાંત કશું તુકસાન થયેલું નહીં. એવો પુરાવો છે, કે ઉદ્દેશ ફાડગોળાની એક ટ્રેનને સળગાવી મૂકવાનો હતો. સાદે નસીએ ટ્રેન ઝેપ્પેલિન આવ્યું તે પહેલાં થોડા કલાક પર ઉપડી ગઈ હતી. પણ જર્મન ગુપ્ત સેવા અને જર્મન જાસુસોનું કામ ફેટલું પાકું છે તે એ પરથી જાણી શકાય છે. આવુંજ એક સફસી પ્રક્રમ આ અંકના તારોમાં વાંચવામાં આવશે પણ જોવાની વાત એ છે કે જર્મનો. એમાં કશી શરમ સમજતા નથી. લડાઈ એક વાત છે, અને બહારવટું જૂની વાત છે, એટલી પણ એ ફિલસુફીને શિખરે ચડેલા અને આગલા વિજયથી ઉન્મત્ત થયેલા કમનસીબ દેશને બગાડ નથી. થોડાજ વખત ઉપર જનરલ વોન ડિરપર્થ નામના એક જર્મન સેનાપતિએ એક પેપરમાં લખ્યું છે કે આપણાં લશ્કર ઉપર જે આરોપો મૂકાય છે તેમાંથી તેમનો બચાવ કરવામાં વખત ગાળવાની જરૂર નથી. ફોર્ટ હ મગે, તો બીજા કશાની દરકાર નથી. “આપણાં લશ્કરો અને આપણે પોને કેાઈને પણ ખુલાસો કરવાને બંધાયેલ નથી; આપણે કશાનો બચાવ કરવાનો નથી, કશાનો ખુલાસો કરવાનો નથી. આપણા વચ્ચે ને વિજય અપાવવાના હેતુથી પ્રેરાયેલું, દુશ્મનનો નાશ કરવાનું દરેક કર્મ સુકર્મ છે, અને પહેલેથીજ વાજબી કરી ચૂકેલ છે. વધારે નહીં તો એટલું ખરું, કે આપણી ફક્ત એમજ માનવાની છે.”

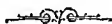
જાણસની અને પ્રગની નસારે બુદ્ધિ બગડે છે, હારે એ તેના પડવાની નિશાની સમજવી. લડાઈમાં પણ નીતિ અને અનીતિ છે, એ લોક ન જોઈ શકનાર જર્મનીની બુદ્ધિ અત્યારે બગડેલી છે. પરિણામ આપણા દેશના વિચક્ષણ લોકો જોઈ શકે તેવું છે. અસાધ્ય વ્યાધિતું એજ પરિણામ આવે છે—મરણ. અહંદારનું એકજ પરિણામ આવે છે—મરણ. શાસક માત્રની એકજ

દશા નિર્માયેની છે—મળુ આપણા લોકો આવી બાળને “નિધાતાના લેખ” કહે છે, એ શબ્દમાં ‘હિંદુ’ સચ રહેતું છે, જોકે નિધાતાના લેખ ઉદ્ભવાનું કામ બિલકુલ સહેલું નથી

“સંસારે ચૈવ સગ્રામે યતોર્ધ્વસ્તતોજયઃ”

લડાઈના તાર.

સર્વિયન ફેરાહ.

નિશ, ૧૫ મી ડીસેમ્બર.

એક સખત લડાઈ પછી સર્વિયનો એલબેકમાં પાછા દાખલ થયા છે

જર્મની અને કેલે.

લંડન, ૧૨ મી ડીસેમ્બર.

“મેરનિંગ પોસ્ટ”માં પ્રગટ થયેલા અને જ્યુડાપેસ્ટથી લખાયેલા એક કાગળમાં ‘ત્રીચે પ્રમાણે લખ્યું’ છે —

“બર્લિનથી એક ખાનગી તારમાં ખબર આવી છે, કે કેલે ગઇ કાલે લેવાયું આ ખબર પઢીને વાર મળેલી હોવાથી લોકો હસે છે”

જર્મની અને બેલ્જિયમ.

પારિસ, ૧૫ મી ડીસેમ્બર.

બેલ્જિયન સરકારને ખબર મળી છે, કે જર્મનીએ બેલ્જિયમની “પ્રોવિન્સિયલ કાઉન્સિલો”ને ૧૭ મી તારીખે મળવાનો અને લડાઈનો નુકસાની બદલ ૨૧ કરોડ ફ્રાંક ભરવાનો હુકમ કર્યો છે

નોંકાનો હુમલો.

લંડન, ૧૫ મી ડીસેમ્બર.

નોંકા ખાતા તરફથી ગાઉર થાય છે કે આજ સુવારથી ઉત્તર સમુદ્રમાં જર્મન હિંડલાલ ચલા માડી છે

સ્કાર્બરો અને હાર્ટલપૂવ ઉપર ગોળીબાર ચલા છે

સંવિધનો બધા માટે તૈયાર.

નિશ, ૧૬ મી ડિસેમ્બર.

બેલ્ગ્રેડ ફરી હાથ કરવા માટે સંવિધાના રાજા ઉપર સુખારકબાદીઓનો વરસાદ વરસ્યો છે. ડાન્યુબ સોંસરી હુશ્મનોની જ્ઞાસલાગ અત્યવસ્થિત હતી. સંવિધનોએ ૧૩૫,૦૦૦ માણસોને હરાવ્યા છે.

સંવિધનોએ બેલ્ગ્રેડમાં ફરી પ્રવેશ કર્યો તે વખતનો દેખાવ રોમાંચ કરે એવો હતો. લોકોનો આનંદ અતિશય હતો.

સંવિધનો યાત્ર્યા નથી એટલુંજ નહીં, પણ હિંદુસમાં છે; અને બધી બાબત માટે તૈયાર છે. જર્મનો ખુસમ્મત થાય છે.

લંડન, ૧૭ મી ડિસેમ્બર.

તુર્કો પર સારી અસર કરવાને જર્મનો એમ બોલવા લાગ્યા છે, કે અને ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો છે. તેઓ મસ્જિદોમાં બંધ છે, અને નિમાઝ પઢવાનો ઢાંગ કરે છે મસ્જિદોની બહાર જર્મન પહેરેગોરા ચોરી કરે છે, અને બાફના મુસાફરો જણાવે છે, કે જર્મન અમલદારો હાથ પર પટ્ટા પહેરે છે, જેમાં આરબીમાં એવું લખેલું હોય છે, કે અલ્લાહ સિવાય કોઈ અલ્લાહ નથી, અને મહુમ્મદ તેના પયગંબર છે.

રાહીબાવીસ લાખ માણસની ખચારી.

કોપનહેગન, ૬ ફી ડિસેમ્બર.

એક ઑસ્ટ્રિયન જર્મન પત્રક જણાવે છે કે છેલ્લા ચાર મહિનામાં જર્મન અને ઑસ્ટ્રિયન માણસોની ખચારી સદાસરી રોજની ૨૦,૦૦૦ થાય છે.

નિવેદન.

ખ્રિષ્ટિય અને હિંદી વિક્રમની સાથે પ્રસંગોપાત્ત બેવા લાયક ચિત્રો આપવાની અને કોઇ વાર નકશા આપવાની જે ગૃહસ્થોએ સૂચના કરી છે, તેમને બાણીને સંતોષ થશે, કે એ સૂચના જલદી અમલમાં લાવવાનો જાહેનસ્ત થઇ ચૂક્યો છે.

જે સંસ્થાઓ તરફથી આ પેપરની નકલો રાખી લેવાયા છતાં પહેલે સરખી પણ પ્રાપ્ત થઇ નથી, તેમને માલુમ થાય કે, એવ્ય વખતમાં પહેલે જ નહીં મળે, તો તેમને મોકલાતી નકલો તેમને નિરુપયોગી છે એમ સમજીને જાંઘ કરવામાં આવશે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પ્ર. ૧.]

મંગળવાર, ૨૯મી ડિસેમ્બર, ૧૯૧૪.

[અંક ૫.

। यतो धर्म स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૯ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૪.

અસ્તેદ્વાર ઉપર જર્મન ધસારો.

જ્યારે બેલ્જિયમના રાજ્યે પોતાના દેશમાં થઇને જર્મન લશ્કરને કુચ કરવા દેવાની ના પાડી, ત્યારે એ કાર્યને વખોડનારા પણ બેલ્જિયમમાં અને ખાસ કરીને અસ્તેદ્વારમાં હતા. સૌ બાણતા હતા કે ના પાડવાથી લડાઇ કરવી પડશે. સામાન્યતઃ બેલ્જિયમને લડાઇ ભેદતી ન હતી; તેથી તેને કંઈ લાભનો સંભવ ન હતો, હાનિ થવાનો હતો. અસ્તેદ્વારને ખબર હતી કે લડાઇથી અતિશય સંકટ આવી પડશે. કારણકે યૂરપની એ આનંદનગરી જર્મન સરહદથી માત્ર સુમારે એકસો વીસ માઈલ દૂર છે, અને તેના દરવાજા સુધીના માર્ગમાં દુશ્મનને ખાળી શકે એવો એકજ કિલ્લો છે—લિઆઝ. અને લિઆઝ એક એ દિવસથી વધારે દુશ્મનને રોકી શકશે કે કેમ, એ જાણતમાં ઘણાને શંકા હતી.

લોકોને ખરાબર ખબર હતી, કે લિઆઝ અને અસ્તેદ્વાર વચ્ચે જે ન્હાનું લશ્કર ઉતારી શકાય તેવું હતું, તેના કરતાં દસ ગણાં કે વડૂર પડે તો વીંધ ગણાં માણસ જર્મની લાવી શકશે. એટલે કેટલાક બેલ્જિયમના અગ્રીને વળને શિથિલ થયલા એમાં નવાઈ નથી. નવાઈ તો એમાં છે કે એટલો બધો વધારે પડ્યો પોતાની સરકારના ઠરાવને માન આપીને તરત અને આગ્રહથી લડવાને તૈયાર થયો. છતાં, જ્યારે વિચકુ શરૂ થયો ત્યારે પણ અસ્તેદ્વારે એવી આશા હતી કે પરદેશી સેનાને હાથ પડવાની વિપત્તિ તો તેને નહીં ખમવી પડે, કે મિત્ર રાજ્યો તેને મદદ કરવાને આવશે; અને ફ્રેંચ દ્વારેસ્વારે આર્ડેન સોંસરા ઉતરીને એવો ઘાટો પડેલો બનાવી દેશે કે દુશ્મનો તે ભેદી શકે નહીં. કે બ્રિટિશો જેમ સો વરસ અગાઉ લાવ્યા હતા તેમ કુમકુતું લશ્કર લાવશે; અને અસ્તેદ્વાર જાગી જશે.

પછી થોડા દહાડા વાટ ભોવામાં ગયા. બેલ્જિયન પલટનો ગોખરે જવાને માટે શહેરમાં થઇને સિંધાલી. લડાઇના ખબર આપનાર લેખકો ટોળેટોળામાં એકઠા થયા, અને ઉતાવળે ગોટર ગાડીઓ ભાડે રાખવા લાગ્યા. મિત્ર રાજ્યોમાંથી નહોં અને ડાકતરો પણ મદદ કરવાને આત્મ્યાં, અને લિઆઝ હજી પડ્યું નહોતું.

શેરીઓમાં ફેંચ અમલદારો નજરે પડતા હતા—પ્રબુ જેની આશા રાખતી હતી તે મોટી ફેંચ સેનાના એ અગ્રેસર હતા. ત્યાં ફોર્સેકની વાતો આવવા માંડી. કોઈક ઠેકાણે દુરમનને ખૂબ માર્યા, કોઈક ઠેકાણે ભયંકર સંહાર કીધો, અને કોઈક ઠેકાણે દુરમનોને ધાસ્તી પણ લગાડી.

પણ એક ચિંતા રહી. ફેંચ ક્યાં છે? બ્રિટિશ ક્યાં છે? ન્યુસપેપરોએ ખબર આપી, કે એક બ્રિટિશ સેના ઉત્તર કિનારા પર આવી ચૂકી છે, કે આકમી ઓગસ્ટથી માણસોનાં ધાડધાંડાં ઓસ્ટ્રેલિયન અને ઝીબ્રગ આગળ બ્રિટિશ વહાણોમાંથી ઉતરેલ છે, તો તેઓ ક્યાં છે?

વારફરતી આશા અને ધાસ્તી.

પહેલો સાચો આંચકો શનિવાર તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટને દિવસે આવ્યો. તે દિવસે બ્રસેલ્સના એક આગેવાન પત્ર “લે સોયર” માં એમ છપાયું, કે જર્મનો બ્રસેલ્સની ઉત્તર આંટવર્પની દિશામાં તથા રાજધાની તરફ પણ ચડી આવે એવો સંભવ છે, માટે તેમને ભેટવાને પૂરતી તૈયારી કરવી જોઈએ. બીજો દિવસે “સોયર” ને મોટા અક્ષરમાં માસી માગવી પડી, અમલદારો રજા આપે તે સિવાય બીજું કશું ન છાપવાનું કબૂલ કરવું પડ્યું. અને લખ્યું પડ્યું કે “આંટવર્પ અને બ્રસેલ્સ તરફ જર્મનોની ચડાઈની ઓફિશ્યલ અને બિલકુલ ના પાડવામાં આવે છે.”

પણ ત્યાં તો બહારનાં ગાસોમાંથી માણસો આવવા માંડ્યાં, પ્રથમ દૂર દશિબુનાં ગામો-માંથી અને પછી નજીકનાંમાંથી; ઘણાં જર્મન દુરતા અને જીવમની ત્રાસદાયક વાતો કહેવા લાગ્યાં. કેટલાંક માળાપ એવાં હતાં કે જેમને પોતાનાં સંતાનને બચાવી ન શકાતાં ન્હાસી આવવું પડ્યું હતું; અને કેટલાંક છોકરાં એવાં હતાં કે જે શેરીઓમાં રોતાં રોતાં પોતાનાં માળાપને ઝોળતાં હતાં. અને કેટલાંક શોકથી જડ બની ગયાં હતાં, અને બોલતાં હતાં કે અમારું તો બધું ગયું છે. થોડા દિવસ અગાઉ જે આગણદાર ગૃહસ્થો હતા, તેઓ કુટુંબ અને ઘરખાર ફના થવાની વિગતો સંભળાવતા હતા.

સોમવાર, તા. ૧૭ મી ઓગસ્ટને રોજ એવું ઓફિશ્યલ ઝાહેર કરવામાં આવ્યું, કે રાજ-કુટુંબ, એક રાજ સિવાય, આંટવર્પમાં રહેવા જશે; અને સરકારનું હેડક્વૉર્ટર્સ પણ ત્યાંજ રહેશે. એવું ઉમેરવામાં આવેલું કે આ ઉપરથી જર્મનો કંઈ ધસી આવે છે એમ સમજવાનું નથી, વગેરે.

મંગળવાર, તા. ૧૮ મી ઓગસ્ટને રોજ શહેરને જરા ધાસ્તી લાગવા માંડી. એવી નોટિસ કેમ નિકળી, કે તમારી પાસે હથિયાર હોય તે પોલિસને સોંપી દેજો, કે જેથી ચડી આવતા દુરમનો તમને ઝોળીએ ન મારે! આ ચોતરફ ખાધેલો ખોદાવા માંડી તે શા માટે? અને પેલા સિવિલ ગાર્ડ કેમ પ્રેક્ટિસ કર્યા કરે છે? સિવિલ ગાર્ડો શું જર્મન સિપાઇઓની સામે યદ્ય શકવાના હતા?

બુધવારે બપોરે શહેરને સાચી વાતની ખબર પડી. જ્યાં ફત્તેહ થઈ કહેવાતી હતી ત્યાંનાજ વતનીઓનાં ટોળેટોળાં શહેરમાં આવ્યાં. તેઓનાં કંઠમાં અને કરુણ કથનોથી એકિશ્વલ ખબરો જૂઠી પડી. એમણે પોતાની આંખે લશ્કરને પાછું હકતું જોયું હતું, અને ઘરોને બળતાં તથા ઘણા સિવિલિયનોનાં ખૂન થતાં જોયાં હતાં. અધાનો સજેશો એકજ હતો : “જર્મનો આપણે દરવાજો આવ્યા છે. અહીં પણ તે હુમલાં આવશે.”

એ વખતે પણ બ્રિટિશ મદદ આવી પહોંચશે, અને જર્મનોને પાછા હાંકી મૂકશે, એવી આશા રહેલી. સાંજના સુમારમાં અફવા ચાલી કે બ્રિટિશ લશ્કર “ગેર હુ નોર્ડ” સુધી આવી ચૂક્યું છે; અને લોકોનાં ટોળેટોળાં તેમને સ્વાગત આપવાને ચાલ્યાં. ટ્રેનમાં તો પ્રસેડની ઇસ્પિતાલમાં જગ્યા ન હોવાથી આંટવર્પ મોકલવાના જગમીઓ ભરેલા હતા.

લોકોની ન્હાસભાગ.

હવે લોકો ગાડીઓ ઉપર ફોડ્યા. હજારો સ્ટેશનોએ પહોંચ્યા, અને હોલંડ તથા ઉત્તર તરફ જતી બરાઈ ગયેલી ગાડીઓમાં જગ્યા માટે લડવા માંડ્યા. ખીબ કેટલાક પગરસ્તે ઉપજ્યા. કેટલાકે પોતાની માલમત્તા પોતે ઉંચકી લીધી હતી; કેટલાકને પોતાની ડાગ કાઢી હતી; અને કેટલાક એટલી ઉતાવળથી નાઠા હતા કે તેમને સાથે કશું ન હતું. ભાગો, ગમે ત્યાં પણ ભાગો!

ફરમિયાન, ૧૮ મી ઓગસ્ટની સાંજે પ્રશિયનો ટીલ્ડોમનમાં પેઠા હતા, અને એવી વાત ચાલતી હતી કે ઘણા શહેરીઓને તેમણે કાપી નાંખ્યા છે. ગાડીઓ લૂંચાંથી આગળ ચાલતી નહોતી. લૂંચાંથી આવતી ગાડીઓમાં ટોળેટોળાં ઉતરતાં હતાં.

એ રાત્રે પ્રસેડમાં કોઇને જીવ ન આવી. સવારના પહોરમાં શેરીએ શેરીએ અવાજ પવ્વો કે : “જર્મનો આવે છે.” સિટી ગાર્ડો કુચ કરીને રાતમાંજ આંટવર્પ ચાલ્યા ગયા. જર્મનોનો કરો અટકાવ કરવાનો નહોતો. પ્રસેડ એક ખુલ્લું શહેર હતું; લડાઈના કાયદાં પ્રમાણે તેના પર ગોળા ફોડવા ન જોઈએ. એ તો દુશ્મનની હાજરીને માત્ર તાણે થશે.

બહાદુર બર્ગોમાસ્ટરનું આહેરનામું.

ઓગસ્ટની ૧૯ મી તારીખે શહેર માનિસ્ટ્રેટનું નીચલું આહેરનામું દિવાલો પર ચોડવામાં આવ્યું હતું :—

“શહેરી બંધુઓ, આપણા લશ્કરે, અને મદદગાર લશ્કરે બહાદુરીથી અટકાવ કરેલો હોવા છતાં, એવી ધારતી રાખવાને કારણ છે, કે દુશ્મન કદાચ પ્રસેડને કબજા કરે. જો એવો બનાવ બનવા પામે, તો હું પ્રજા શાંતિ ભાવપૂર્વક એમ આશા રાખું છું. અક્કલ

સરોજગાની રાજ્યકર્ત્રી હશે મેરી અડીલેટ.

ગોધ બેસવાની કે ધારતી લગાડી દેવાની નથી. મ્યુનિસિપલ અમલદારો પોતાના કામ ઉપર હાજર રહેશે. આવા ગંભીર મામલામાં તેઓ એવી દૃઢતાથી કામ કરશે કે જેવી માટે તેમના તરફથી આશા રાખવાનો તમને હક છે.

“તમારી તમારા દેશ તરફ શી ફરજ છે એ તમને યાદ આપવાની થોડીજ જરૂર છે. લડાઈના કાયદા એવા છે કે દેશની સેના સંખ્યા વધતી પાસેથી ખબર કઠાવવામાં ભેર વાપરવાની દુશ્મનને મના છે. પ્રસેડના રહેવાસીઓએ બાણુ બેઠાએ કે ચડાઈ કરનારને કંઈ પણ ખબર આપવાની ના પાડવાનો તેમને હક છે. તમે કોઈ પણ દુશ્મનના ભોમિયા થવાનો વિચાર કરશો નહીં. આવી ના પાડવી દેશના કંટાળાને આવશ્યક છે.

“ફરક માણસે બહુસો અને એવંટોથી સાવચેત રહેવું, અને તેમને કશી માહિતી આપવી નહીં. કુટુંબોની આખર ઉપર કે શહેરીઓના જાન ઉપર અથવા ખાનગી મિલકત પર કે ધર્મના વિચારો પર હુમલો કરવાનો દુશ્મનને હક નથી.

“ધાડું, કંઈ પણ તોફાન કરે તેની મને તરત ખબર આપવી. ત્યાં સુધી હું જીવનો અને છટો છું, ત્યાં સુધી હું મારા શહેરી બંધુઓના હક અને માનની રક્ષા કરીશ. હું વસ્તીને આ રીતે મારા કામમાં મદદ આપવા વિનવું છું, કે કોઈએ પણ હુમિયાર વાપરીને ફિસાદ કરવો નહીં, અને ટંકામાં લાગ પણ લેવો નહીં.

“શહેરી બંધુઓ, ગમે તે થાય, તોપણ તમારા “બર્ગોમાસ્ટર”નો અવાજ સાંભળો, અને તેના પરનો વિશ્વાસ ભરી રાખો. તે તમને દ્વંસાવશે નહીં.

“ધણું જીવો, બેલિનથમ—છટું અને સ્વનંત્ર. ધણું જીવો પ્રસેડ.”

“૧૯ મી ઓગસ્ટ.”

એડોલ્ફ મેક્સ.

પછી બર્ગોમાસ્ટર ચાર શેરિફને સાથે લઈને જર્મન કમાન્ડરને મળવા ગયા. એમના તરફ અવિવેક બતાવાયો. પ્રથમ તો તેને હુકમ થયો કે અધિકારનો પટ્ટો કાઢી નાંખો. પછી તેને પૂછવામાં આવ્યું, કે કશી સરત વગર શહેરને તાબે કરવાની તૈયારી છે કે કેમ? જો તેમ નહીં હોય, તો તેને તોપને ગોળે લગાડી દેવામાં આવશે. બર્ગોમાસ્ટર મિ. મેક્સ પાછલા ટિવસોમાં તેણે બતાવી આપ્યું તે પ્રમાણે એક બહાદુર, હિંમતવાન અને મહાશય આદમી હતો. પોતાનું શહેર લડાઈના કિસ્મતને લીધે દુશ્મનના હાથમાં પડેલું છતાં નમી જવાનો તેનો બિલકુલ ઇશિદો ન હતો. પણ માથા ઉપર પિસ્તોલ તાકવામાં આવે, ત્યારે દટીત કરવાનું કે આત્મનિધા બતાવવાનું બહુ બની ચકતું નથી. મી. મેક્સની સ્થિતિ એવી હતી કે રક્ષણ કેયે ન હતું. જર્મનોએ તેને કહ્યું કે, “શહેરના શાસન અને બહોળા માટે અમે તમને જવાબદાર ગણીશું. અમારાં સરકારને ધન થવી જોઈએ નહીં. પ્રસેડમાં ઘણે ચાલવાનો અમને માર્ગ આપવો જોઈએ; અને જે સરસામાન જોઈએ તે પૂરો પાડવો જોઈએ.”

વિજયી સેનાના શહેરમાં પ્રવેશ.

પૂરા ઠાઠથી અને લલકારથી પ્રસેડેલમાં પ્રવેશ કરવાની જર્મનોને ઇચ્છા થઈ, એ સ્વાભાવિક છે. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે લડાઈમાં દીલુ થયેલી પલટનોથી શહેરમાં પ્રવેશ કરવો નહીં, તેમની ઓછી સંખ્યા અને ઘાટેલ ચાલથી પ્રસેડેલને કંઈક ઉત્તેજન મળે. એક નવું જ લશ્કર તેટલા માટે આણવામાં આવ્યું. અને ૨૦મી ઑગસ્ટે બપોરે એ વાગે તે પ્રસેડેલના હૃદયરૂપ “ચેસ ડી લા ગેર” તરફ કુચ કરવા લાગ્યું.

પોતાના બળની બરાબર છાપ પાડવાનો જર્મનોનો ઇરાદો પાર પડ્યો. મોટી તોપો ફાટીને વિજયી સેનાના આપવાની બગર આપવામાં આવી. પલટનોનાં બેંડ વાગતાં ગયાં, અને સિપાઇઓ ગાતા ગાતા શેરીઓમાં આઢ્યા. ઘોડેસ્વાર અને પાયદળ, તોપખાનું અને તોપોવાળી એક સો મોટર ગાડીઓ, તમામ સરઘસ દળદળાથી નિકળ્યું. સરઘસમાં બે એલિફન અમલદારોને પણ નકારી સ્થિતિમાં કંઠ્યા હતા. એ દેખાવ જોતાં જોનારાઓમાં ઘોરો ખુમાટ થયેલો. તરત જર્મન અમલદારોએ પોતાના ઘોડા લોકોનાં ટોળામાં નાંખેલા; અને શરૂદોથી નહીં પણ તરવાર ઉગામીને તેમને ચુપ રહેવાની ફરજ પાડેલી.

જર્મનોએ રેલવે સ્ટેશન, તાર તથા ટેલીફોનની ઓફિસો, અને શહેરની મુખ્ય જગ્યાઓનો કબજો લીધો. ટાઉનહાલ ઉપર જર્મન વાયદો ફરકવા લાગ્યો. કાઉન્ટ પોન આર્નિંગ એક્ટિંગ મર્ચનર નિભાયો. અને તેણે જાહેરનામું કાઢ્યું કે જે કોઈ તોફાન કરશે તેની સામે સખતમાં સખત પગલાં લેવામાં આવશે.

તેઓ અતિશય કડવાસમાં હતા. બંધ થયેલી હોટેલો તેમણે પાછી ઉઘડાવી; અને તે રાત્રે ઘણી હોટેલોમાં અમલદારોએ દારૂ પીધા, ગાયનો ગાયો, અને આનંદ કર્યો.

પ્રસેડેલમાં જર્મનોએ ગામડાંમાં બતાવેલી હુલ્લા બતાવી નહીં જે કંઈ લેતા તેમાં તેઓ દામ દેતા. પાસે પુકળ પૈસા હોય એમ દેખાયું. દરેક સિપાઇની પાસે તે ફૂંદી શકે એટલી મોટી સિગારે જળાતી હતી.

વિજયી પ્રવેશ પછી યોદ્ધા કલાકમાં એક હુદીકન બહાર આવી. જર્મીમાસ્ટર મિ. મેકસને બગર આપવામાં આવી, કે લડાઈની નુકસાની બદલ પ્રસેડેલે ૮૦,૦૦,૦૦૦ પાંડ આપવા પડ્યો. આવીજ જોડે ન્હાની રકમની માગણી જર્મનોએ સિંગાપૂરમાં કરી હતી. ક્રાંકો-પ્રશિયન વિમુદ્ધમાં પણ તેમણે એજ પદ્ધતિ વાળેલી છતાં આખી દુનિયામાં તેથી આશ્ચર્ય અને નિરસ્પારની લાગણીઓ પ્રગટ થઈ. આ નાં પેપારનાં સિદ્ધાંતો પ્રમાણે લડવાની રીત!

મિ. મેકમે જવાબ આપ્યો કે અહીં નાહું આંટવું ગયું છે. તેને બચાંકર ધમકીઓ આપવામાં આવી તેણે શાંતિથી જવાબ આપ્યો કે જે યદ્યે તે તે જોશે. યોદ્ધા વખતમાં

અમલદારો સેનાનાડપામાં નહીં પણ ચલણી કાગળનાં નાણાંમાં ચૂકવવા લાગ્યા. થોડા દિવસમાં તેમણે બેન્કિંગમાં જર્મન ગણવાનો ઇરાદો અહીં કર્યો. ઝીનિય દાઇમ બટલીને જર્મન દાઇમ કરવામાં આવ્યો, અને એક નવા જર્મન ગવર્નમેન્ટ માટે તૈયારીઓ થઇ.

લડાઇના તાર.

ફ્રિંગ્સ ઉપર હુવામાંથી ગોળીબહાર.

પારિસ, ૧૮ મી ડીસેમ્બર.

નીચેથી પુષ્કળ ગોળીબહાર થવા છતાં ફ્રેંચ હુવાઇ સેનાના સિપાઇઓએ ફ્રિંગ્સમાં ફેલે રેશન ઉપર અને હુવાઇ વહાણોનાં છાપરાં ઉપર ૧૮ બોંબ નાંખ્યા છે. ૧૪ બોંબ ફાટ્યા, અને ઘણું નુકસાન કર્યું. હુવાઇ વહાણો સહીસલામત બેન્ક્રેટ પાછાં પહોંચ્યાં છે.

જર્મન નૌકાએ ફ્રેંચ નુકસાન.

લંડન, ૧૮ મી ડીસેમ્બર.

એવી ઓફિસલ ખબર બહાર પડી છે કે હાર્ટલપૂલ ઉપર જર્મન નૌકાના ગોળીબહારથી ૮૨ માણસ મરણ પામ્યાં છે, અને ૨૫૦ જખમી થયાં છે.

લંડન, ૧૯ મી ડીસેમ્બર.

પાછળથી એમ જણાવવામાં આવે છે કે હાર્ટલપૂલમાં ૧૦૩ માણસ મરી ગયાં છે, અને ૪૪૪ જખમી થયાં છે; તથા સ્કારબરોમાં ૧૭ મરી ગયાં છે, તથા ૫૦ જખમી થયેલ છે.

ફેસર અને વાસાં.

લંડન, ૧૮ મી ડીસેમ્બર.

જખમી જર્મનો ફેસરનો એવો હુકમ થયેલો જણાવે છે, કે “આપણું હાલ કર્તવ્ય પોતાંડમાં છે; પશ્ચિમનું કામ આપણે પછી એક્સ કરશું.”

જર્મન ફૂરતાની તપાસનું કમિશન.

લંડન, ૧૭ મી ડીસેમ્બર.

જર્મનોની કુરતા અને પ્રત્યેક વસ્ત્રોના કાયદાના લંગના દાખલા વિગતવાર તપાસવાને એક કમિટી નિર્માઇ છે; જેમાં વાઇકાઉન્ટ પ્રાઇસ પ્રમુખ છે, અને સર ફ્રેડરિક પોલોક, સર એડવર્ડ કલાર્ક, સર આલ્ફ્રેડ હોપકિન્સન, પ્રોફેસર હર્બર્ટ ફિશર અને મિ. હેરોલ્ડ કોક્સ મેમ્બરો છે. ધાતકી ખૂન : લડાઇ નહીં.

ન્યૂયોર્ક, ૧૯ મી ડીસેમ્બર.

“ઇવનિંગ મેલ” કહે છે કે જર્મનીએ બુધવારે ઇંગ્લંડના પૂર્વ કિનારા પરનાં ગામો પર ગોળીબહાર કરવાથી પોતાની સ્થિતિને જબરો દુરકો લગાવ્યો છે. એ તો ખૂનની રીત છે; લડાઇની નહીં.”

કેસે ઉપર યોગ.

લંડન, ૨૧ મી ડીસેમ્બર.

એક જર્મન હવાઈ વહાણે રવિવારે કેસે ઉપર એ યોગ નાંખ્યા હતા. કશું નુકશાન થયું નથી. શાહુઆદી મેરીનું ફંડ.

લંડન, ૨૩ મી ડીસેમ્બર.

સિપાઈઓને નાતાલની ભેટો આપવા માટેનું શાહુઆદી મેરીનું ફંડ ગઈ રાત્રે ૧,૫૩,૨૦૦ પૌંડ યુધી પહોંચ્યું છે. દાનમાં મુખ્યત્વે પારસીઓ તરફની એક ઉદાર બંધેશ છે. (શાહુઆદીએ પોતાની અપીલમાં ૧,૦૦,૦૦૦ પૌંડ માગ્યા હતા. ભેટો બ્રિટિશ અને હિંદી તમામ સિપાઈઓને આપવાની છે.)

પોલાંડમાં સખત ઝપ્પાઝપી.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૨ મી ડીસેમ્બર.

તારીખ ૨૧મીએ નીચલી વિસ્તુલા અને પિલિકા નદી વચ્ચે સખત ઝપ્પાઝપી થઈ હતી. જર્મન હુમલાને પાછા હટાવ્યા છે. પિલિકા અને ઉપલી વિસ્તુલા વચ્ચે એ હુમર ઓરિફિયનો પકડાયા છે.

જર્મનોની જોરાક બદલવાની દરખાસ્ત.

આગસ્ટાઈમ, ૨૧ મી ડીસેમ્બર.

બર્લિન યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસરોએ પોતાની પ્રત્નને એવી અપીલ કરી છે કે મિત્ર રાજ્યો તેને ભૂખે મારવા છૂટે છે તે નિષ્ફળ કરવાને જોરાકનો ફેરફાર કરવો જોઈએ. તેઓ બટ્ટેડાં, કૂટ, વગેરેની લાગામણ કરે છે.

નવું ઇન્જિન.

પારિટુમ, ૨૩ મી ડીસેમ્બર.

નવા મુલતાન તખ્તનશીન થવાથી પારિટુમમાં અને મુગાનની અંદર બધે મુખ્ય સ્થાને ઉત્સવ પળાયો છે. લશ્કરના અમલદારોએ અધીનતાના કસમ લીધા છે.

સમગ્ર હિંદને ચોક.

આપણા માનવંતા અને કિલોમીટર બહાઈસરોય લોર્ડ હાર્ડિંગના પુત્ર લેફ્ટેનન્ટ હાર્ડિંગ, જેઓ બહાદુરી માટે ઈતિહાસ મેળવીને જાખમી હોવાથી ઇસ્પતાલમાં હતા, તેઓ સ્વર્ગવાસી થવાથી સમગ્ર હિંદને અનિશય ચોક થયો છે. પ્રભુ તેના આત્માને શાંતિ આપો.

નિવેદન.

હજી આજના અંકની સાથે જેના ઉપર જર્મનીએ પહેલો હુમલો કરેલો તે લશ્કરબંગની રાજ્યકર્મી રુક્ષ મેરી એડીસેનો દેવોઆદ અને અમારા વાંચનારાઓને બેઠ કડીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૫મી જાન્યુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૬.

। પતો ધર્મે સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીથી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી પિક્ચર.

મંગળવાર, ૫ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૫.

બ્રિટિશ કેસરી સિંહ.

કેસરી સિંહ એ -શબ્દ આજકાલ ઘણાંએ સાંભળ્યો છે, પણ જૂનાં ચારણોની વાતો હું મંથતી જતી હોવાથી તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ થોડાંને હોવાનો સંભવ છે. એ ખ્યાલ સાચા વીર પુરુષોના સ્વભાવનું અવલોકન કરવાથી કેટલેક અંશે આવી શકે છે. જાણી દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે, તો આખી બ્રિટિશ પ્રજા અત્યારે એક પુરુષસિંહ છે. “ગાંધ હોય ત્યાં દેવવાડો પણ હોય,” એ જૂની કહેવત પ્રમાણે એ પ્રજામાં પણ ડેડો છે. કારણકે જનમથી ડેડ નેકે હિંદુસ્તાનમાં જ હોઈ શકે છે, છતાં સ્વભાવથી ડેડ તો હુનિયામાં જોઈ શકાય. બેડા છે. તોપણ ગામની પરીક્ષા જેમ ગામના મહાજનને ઉપરથી થાય છે, તેમ દેશની પરીક્ષા દેશના મહાજન ઉપરથી કરવી જોઈએ. એ રીતે જોતાં દેશના કોઈ બ્રિટિશ પ્રજા સાચો સિંહી પ્રજા છે: અને નેકે જેમ આપણા ગ્રીષ્મ ભાઈઓ પોતાને સિંહ કહેવરાવે છે તેમ તેઓ કહેવરાવતા નથી, છતાં સ્વભાવમાં સિંહ છે. એ સિંહસેનાના પિક્ચરને વિચારને માર્ગ દોરવાને જે મર્દની શ્રેષ્ઠ બ્રિટને નીમલુક કરાવી છે, તેને આપણે બ્રિટિશ કેસરી સિંહ કહીએ, તો આપણને લોર્ડ કિચનર અને કેસરી સિંહ જાનેના સ્વભાવ કંઈક વધારે સ્પષ્ટ રૂપમાં સમજાયો.

લોર્ડ કિચનર.

બુધધકાકાંટ હોરેશિયો હર્બર્ટ કિચનર, બ્રિટિશ ફીલ્ડ માર્શલ, લેફ્ટેનન્ટ કર્નલ એચ. એચ. કિચનરના પુત્ર થાય, અને જાલી લોંગફોર્ડ, કેરી, માં ઇ. સ. ૧૮૫૦ના જૂનની ૨૪મી તારીખે જન્મ્યા હતા. ૧૮૬૮માં તેઓ વૃત્તિની “રેયલ મિલિટરી એકેડેમી”માં દાખલ થયા; અને ૧૮૭૧માં “રેયલ એન્જિનિયર”માં પ્રવેશ લેફ્ટેનન્ટ નિમાયા. કેટલોક વખત તેણે સાધનપ્રસ અને પેલેસ્ટાઇનમાં મારવેયર તરીકે કામ કર્યું; અને ૧૮૮૩માં કસાન થતાં હજિસના લશ્કરમાં જોડાયા, કે જે લશ્કરને તે વખતે બ્રિટિશ અમલદારોએ સુધારવા માટે હાથમાં લીધું હતું. પછીના વરસમાં તેણે નાઇલ નદી ઉપરના બ્રિટિશ સેનાના એક અમલદાર તરીકે કામ કર્યું, અને સારી નોકરીથી જુએ જુએ મેજર અને લેફ્ટેનન્ટ કર્નલ નિમાયા. ૧૮૮૬ થી ૧૮૮૮ સુધી તે સ્વેડિનમાં કમાન્ડન્ટ હતા; અને ૧૮૮૮માં હાન્ડગની લગાઈની અંદર સખત રીતે જખની થયેલા. ૧૮૮૮માં ગેમેઇનિએક અને ટોસ્કીની લગાઈમાં તે એક બ્રિગેડના ઉપરી હતા. ૧૮૮૯થી ૧૮૯૨ સુધી તેણે લશ્કરમાં મહાનીશા જનરલ

તરીકે કામ કર્યું. ૧૮૮૮માં તે બ્રિટિશ સેનામાં એનરરી (એવેટ) કર્નલ થયા હતા, અને ૧૮૮૯માં ટોરકીની લડાઈ પછી સી. બી. નો ઇલકાબ મેળવવા લાગ્યા. ૧૮૯૨માં કર્નલ કિચનર સર ક્રાન્સિસ એનફેલ પછી ઇન્જિનિયર લશ્કરના સરદાર થયા; અને ત્રણ વરસ પછી, જ્યારે તે ખદીવનાં લશ્કરોને ફરી અવસ્થિત કરવાનું કામ પૂરું કરી રહ્યા, ત્યારે વાઢી હલકાની તકરારી સરહદ પર ચડાઈ લઈ જવાને એક લશ્કર તૈયાર કરવા લાગ્યા. સુદાનમાં આગળ વધવા સાડે તેણે તૈયારી એવી પાકી કરેલી, કે તેની સર્વત્ર તારીફ થઈ. ૧૮૯૬માં જૂનની ૭મી તારીખે કિચનર ફરકેતની લડાઈ જીત્યા, અને સરહદ તથા રેલવે ઝોનલા સુધી લઈ ગયા. ૧૮૯૭માં એંગ્લો-સુડની ૭મી તારીખે સર આર્થિયર્સ હન્ટરની અબુ-હુરીદની ફત્તેહથી ઇન્જિનિયરો વાવટો એક સુકામ આગળ વધ્યો; અને ૧૮૯૮માં મેહુદીની સત્તાને નાબૂદ કરવાનો નિશ્ચય ઇન્જિનિયરોએની કુમકમાં એક બ્રિટિશ લશ્કર મોકલવાથી ખુલી રીતે સૂચવાયેલો. સરદાર કિચનર સંયુક્ત લશ્કરના કમાન્ડર હતાં. ૧૮૯૬માં તે બ્રિટિશ મેજર-જનરલ થયા હતા, અને કે. સી. બી. નો ઇલકાબ પામ્યા હતા. સંયુક્ત લશ્કરે એપ્રિલની ૮મી તારીખે અતબારા નદી ઉપર મેહુદીના “ઝરીબા” ઉપર જાયો માયો; અને બ્રિટિશ લશ્કર વધારીને છેવટે ખારટૂમ પર ચડાઈ કરવા જેટલી તૈયારી થઈ. સપ્ટેમ્બરની ૨ જી તારીખે એમરસેનની ફત્તેહથી કિચનરના કામની પૂર્ણતા થઈ, અને મેહુદીઓની સત્તા બિલકુલ નાબૂદ થઈ, જે માટે તેને ખારટૂમના બેરન કિચનરને અમીરી ઇલકાબ મળ્યો, જી. સી. બી. ની એનાયત થઈ, પાર્લમેન્ટે ઉપકાર માન્યો, અને ૩૦,૦૦૦ પૌંડની ગ્રાંટ આપવામાં આવી. એક વરસ પછી, હજી ઇન્જિનિયર સેનામાં સરદાર હતા ત્યાંજ, તે લેફ્ટેનન્ટ-જનરલ થયા, અને દક્ષિણ આફ્રિકાના વિશ્વમાં લોર્ડ રાબર્ટ્સની પાસે રાફના ઉપરી નિમાયા. અહીં તેણે ચાર્ડીબર્ગના ઓફીસમાં, પ્લોમકેન્ટીન ઉપર ચડાઈમાં, અને પાછળથી ઉત્તરે પ્રોટોરિયા પરના વિજયમાં સેવા કરી; અને ૧૯૦૦ના નવેમ્બરમાં લોર્ડ રાબર્ટ્સ ઇંગ્લેંડ પાછા ફર્યા, ત્યારે કમાન્ડર ઇન ચીફ થયા, તથા રથાનિક જનરલની પદવી પામ્યા. ૧૯૦૨ના જૂનમાં એ લાંબો અને કષ્ટદાયક વિશ્વ પૂરો થયો; અને કિચનરને બ્લેકહાઉન્ટનો ઇલકાબ, વિશિષ્ટ સેવા માટે જનરલની પદવી, પાર્લમેન્ટના “ચેંકસ”, તથા ૫૦,૦૦૦ પૌંડની ગ્રાંટ એનાયત થયાં.

સુલેહ પછી તરત તે હિંદુસ્તાનમાં ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કમાન્ડર ઇન ચીફ તરીકે સિધાવ્યા, અને એ પદવી પર સાત વરસ રહ્યા, તે સુદંતમાં ઘણા મહત્વના સુધારા કર્યા એટલુંજ નહીં, પણ બ્રિટિશ અને હિંદી લશ્કરની તમામ ગોઠવણ નવેસરથી કીધી. ૧૯૦૬માં હિંદુસ્તાન છોડતાં તે શીલ્ડ માર્શલ થયા, અને ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં કોનોટના ડયૂકની જગ્યાએ કમાન્ડર ઇન ચીફ અને હાઈ કમિશનર નિમાયા. જાપાન જઈ આવીને તે ચહેનશાહતનાં સંસ્થાનોનાં લશ્કરોની તપાસણી માટે પ્રવાસે નિકળ્યા, અને એસ્ટ્રેલિયા તથા ન્યૂઝીલેંડની અંદર રક્ષણની રથાનિક ચોજનાઓમાં મદદ કરી. આ મિશનમાં તે બહુ સફળ થયા, અને બહુ માન પામ્યા. પણ ૧૯૧૦ના એપ્રિલમાં ઇંગ્લેંડ પાછા ફર્યા પછી તેણે એ જગ્યાની ના પાડી, અને જૂનમાં તે જગ્યાએ સર આઈસેન હેમિલ્ટનની નીમણૂક થઈ.

૧૯૧૧ માં તે ઇજિપ્તમાં બ્રિટિશ એજન્ટ અને કોન્સલ-જનરલ નિમણાયા, અને વર્તમાન મહાવિમ્લ શરૂ થયો, ત્યારે એજ પદનીએ હતા.

રવિવાર, તારીખ ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૧૪ને રાજ "ટાઇમ્સ"માં જાહેર થયું, કે લોર્ડ કિચનર ઇંગ્લંડ છોડીને ઇજિપ્ત ગયા છે. આગલે દિવસે જર્મનીએ રશિયા સાથે વિમ્લ જાહેર કર્યો હતો, અને લક્ષ્મણની તરફથી "ઉલ્લંઘન કર્યું હતું" અને તેજ દિવસે બેલ્જિયમને લડાઈનું કહેણ ચોકલવામાં આનું હતું, તમા તેનાં લશ્કરો દ્વંચ ચરકરને ઓળંગતાં હતાં. એ વખતે એમ મનાતું હતું કે લોર્ડ કિચનર મિ. એસ્કિવેચની પાછળ વિમ્લખાતાના પ્રધાન નિમણે. પણ ઘણા લોકોને એમ લાગતું હતું, કે આવા કટાકટીના મામલામાં એક ઓછા અનુભવના સિવિલિયનને વિમ્લનો કારભાર સોંપવામાં સલામતી નથી.

૧૯૦૬માં મિ. બેથફોર્ડ નામના સોશિયલિસ્ટ એવી જાણ આપી હતી, કે લોર્ડ કિચનર એન્ગ્લો-જર્મન વિમ્લ માટે પ્રજાને તેષાર કરવી ભેધએ. પણ લોર્ડ રોબર્ટ્સની ચેતવણી અને સલાહની માફક તેની ચેતવણી અને સલાહ ઉપર કશું ખ્યાન આપવામાં આનું નહોતું. પણ ત્યારે જર્મનીએ પોતાનાં લશ્કરો ક્રાન્સ અને બેલ્જિયમમાં ઉતારવા માંડ્યાં, ત્યારે જમાનાના સર્વોપરિ નહીં તે સર્વોપરિ જનરલોમાંના એકને મુખ્ય પ્રધાનની પાછળ વિમ્લખાતાના પ્રધાન નીમણની પ્રજાની માગણી થતાં કારભારીઓ સાથે થવાય એવું રહ્યું નહીં.

૫મી ઓગસ્ટે ટાઇમ્સે લોકોના અવાજને જાહેર કર્યો, અને તેજ દિવસે પાછળથી મુખ્ય પ્રધાને ખબર આપી, કે વિમ્લખાતાના પ્રધાનની જગ્યા લોર્ડ કિચનરને સમર્પિત થતાં તેણે તે સ્વીકારી છે.

લોર્ડ કિચનર જે જે કામ હાથમાં લીધાં છે, તેની અંદર કોઈમાં પણ તે નિષ્ફળ થયેલ નથી. આગલા વખતમાં લોકો જે રીતે બેલિંગ્ડન અને નેસ્સન તરફ વળેલા, તે રીતે હાલના અણીના વખતમાં સ્વાભાવિક રીતે તેના તરફ વળ્યા છે. તેની લેલક આરમાની આંખો અને આંત કૃદ અવાજ તેના લક્ષણને પ્રગટ કરે છે. ફ્રેંચની શેરીઓમાં પોતાનાં યાકેલાં લશ્કરોને ચલાવતા નેપોલિયનને જોનાર એક જર્મને કહેલું કે, "તેની આંખો જીલમગારની અને તેનો અવાજ સિંહનો છે." લોર્ડ કિચનરની આંખો એક એવા મર્દની આંખો છે, કે જેની ઇચ્છા ધર્મને અપીન છે, પોતાની મહત્ત્વાંકલને નહીં.

મિ. જ્યોર્જ સ્ટીવન્સ કરીને એક પ્રખ્યાત ઇંગ્લિશ જનલિસ્ટે એમરસનની લડાઈને વખતે લોર્ડ કિચનરનું વર્ણન આપ્યું છે, તે ખાસ વાંચવા લાયક છે:—

"જેનર-જનરલ સર હોરેશિયો હર્બર્ટ કિચનર ૪૮ વરસની ઉમરના છે; પણ એ અમરતુત છે. તે છ ફુટ કરતાં યોગક ઈંચ વધારે ઊંચા અને ભાભાની માફક સીધા છે, અને

ઘણાં ખરાં માણસોનાં માથાં ઉપર થઈને જોઈ શકે છે; તેની હીલમાલો વિચારપૂર્વક અને સખલ છે; પાતળા પશુ દૃઢ બાંધાના હોઈને તે શક્તિ અથવા અપજતાના કરતાં અમાગ, લોહાના વાળા જેવી સહનશક્તિ માટે ઘડાયેલ જણાય છે; એ પશુ અમરતુત છે. નિશ્ચયસૂચક ભગ્નદેશી આચ્છાદિત સ્થિર આવેશશક્તિ આંખો, ઈંટના જેવા લાલ જંરા ભરેલા ગાલ, અચલ વદનને ઢાંકતી લાંબી મૂઠ; તેના ચહેરા કડે છે, તેથી સ્નેહ કે તિરસ્કાર કરાવે તે જોઈ શકાય નથી. આ બધું પશુ અમરતુત છે; ઉમર, કે આંકુતિ, કે ચહેરા કે કશી બહારની બાબતને સરદારના આંતર સ્વરૂપ માથે સંબંધ નથી. બધી બહારની બાબતો જૂદી હોય, તોપણ તમે તેનાં લક્ષણને તેવું જ કહી શકો. જિંદગીની બહાર સિવાય તેને કશી ઉમર નથી, મનને વહન કરનાર સિવાય કશું શરીર નથી, અને મગજને પાછળ રાખનાર સિવાય કશો ચહેરા નથી. મગજ અને ઇચ્છાશક્તિ એ નરનાં તત્ત્વ અને તે પોતે છે—મગજ અને ઇચ્છાશક્તિ પોતાનું કામ કરવામાં એવાં સંપૂર્ણ છે, કે અતિશય સંકટનો વખત હોય ત્યારે પશુ કશી ગડબડનું જાન તેમને થયું જણાતું નથી. તમે સરદારની એવીજ કહી શકો, કે તે કર્તવ્યમાં જે ચોક્કસ હોય તે જોઈ શકે છે અને કરે છે. તેની ચોક્કસાઈ એવી અમાનુષ્ય પ્રકારે સાચી છે, કે તે માણસનાં કરતાં સંધ્યાને વધારે મજબૂત છે. તમને લાગે છે કે તેનો પેટ દેલો જાય જોઈએ, અને પરિસ્થિતિ ઇન્કારનેશનલ એક્ઝિબિશનમાં તેનું પ્રદર્શન કરવું જોઈએ. બ્રિટિશ શહેનશાહી: એક્ઝિબિટ નં. ૧. હરીદ્વારથી બહાર મુદાનનો સંચો."

હિંદુસ્તાનમાં કમાન્ડર ઇન ચીફ હતા, ત્યારે સેના ઉપરના અંકુશમાં તેની સાથે કાઉન્સિલના મિલિટરી મેજરનો ભાગ હતો. લૉર્ડ કિચનરે એ દૂર કરવાને યત્ન કરેલો, અને તેમાં લૉર્ડ કર્ઝન સાથે તકશર થયેલી. પરિણામે લૉર્ડ કર્ઝનને રાજીનામું આપવું પડેલું.

એમકરમેનની લડાઈ પછી, જે જર્મનો પોતેજ સાંક્રામિક વિધાના સંવેપરિ જાતા છે એમ માનતા થયેલા, તેઓ ખારટૂમના આદમીની હીલમાલો કંઈક બેચેનીથી તપાસતા રહ્યા હતા. મહાવિગ્રહની પહેલાંનાં વરસોમાં જે તેની નીમજીક કેશને બદલે વિગ્રહખાતાની ઓફિસમાં થઈ હોત, તો યુરપ પર ફૂટી પડવાની જર્મન ચોળનાઓ કદાચ બાનુએ મૂકાત, અથવા મુલતવી તો રખાતજ. કેસરને પોતાને લૉર્ડ કિચનરને માટે લખેને મળતી માનની લાગણી છે

કાલોઈલે જર્મનોને કહેલું કે ગ્રેટ બ્રિટનમાં ઘણાં ખરાં મૂર્ખો જન્મે છે. બાલ્કનના દોંડા જોઈ શકેલા, કે આ એક બ્રિટન એવો છે, કે જે મૂર્ખ પશુ નથી અને દોંડ પશુ નથી.

લૉર્ડ કિચનર કારભારીઓના પક્ષેની નકલી લડાઈથી અલગ રહેલા છે. મહાવિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે પોતાના રાજાની અને દેશની રણમાં અગર મંત્રીસભામાં સેવા કરતાં તેને યાગીશ વરસ કરતાં વધારે વખત થયો હતો.

આ ટૂંકી હુકીત ધ્યાનથી વાંચનાર અને વિચારનાર જોઈ શકશે કે આ બ્રિટિશ કેસરી સિંહથી કેસર ડરતા હોય, તો તેમાં નવાઈ નથી.

જાણી, અમે ઉપર કહી ગયા તેમ સમગ્ર બ્રિટિશનનું રૂપ હાલ પુરુષસિંહનું છે. ગિલ્ડ-હોલમાં આપેલા લાખલુમાં મુખ્ય પ્રધાનના શબ્દો પણ સિંહનાદ જેવા છે:—

“જ્યાં સુધી બેઝિન્યમને તેણે બલિદાન આપેલું છે તે બધું અને તે બધા કરતાં વધારે મળશે, જ્યાં સુધી ક્રાન્સ યશાઈની ધમકીથી સંપૂર્ણ રીતે મુરશ્ચિત થશે, જ્યાં સુધી યૂરપની નહાની પ્રજાઓના હુકો અચલ પાયાઓ પર સ્થાપિત થશે, અને જ્યાં સુધી પ્રશિયાની લશયક આપખુરી પૂરેપૂરી અને હેવટની નાબૂદ થશે, ત્યાં સુધી અમે તરવાર કદાપિ મિયાન કરવાના નથી”.

આ વિચારો માત્ર મુખ્ય પ્રધાન મિ. એસ્કિવથના છે એમ સમજવાનું નથી. પાછળથી પ્રસિદ્ધ થયેલા એક પત્રમાં એજ વિચારો દર્શાવાયા છે, અને તેના પર મિ. બાલફોર, લૉર્ડ રોઝબરી, વગેરે બંને પક્ષના મુખ્ય કારભારીઓની સહીઓ છે.

હિંદનો હિસ્સો.

હિંદના વીરપુત્રો આ મહાવિઘ્નમાં પોતાનું લોહી રેડી રહ્યા છે તે નિષ્કળ જશે નહીં. ખર્મલાભ થાય છે તે તો સ્પષ્ટ છે પણ તે ઉપરાંત બ્રિટિશોની સાથે આપણી બંધુતાના પાયા સ્થપાતા જાય છે. લંડનની “કિંગ્ન કોલેજ” માં મિ. ટ્રેડ્ગમ વૉલસ “બ્રિટન અને દેશી જાતિઓ” સંબંધી બ્યાખ્યાન આપતાં કહે છે:—

“જ્યારે એક જાતિ બીજીને બોલાવે અને કહે, કે ‘તું સંકટમાં છું, તું આવ, અને તું જીવી શકું’ તેટલા માટે તારા જીવનનું બલિદાન આપ,’ ત્યારે એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે, કે તે સ્વીકારવાની સાધારણ નીતિવાળી હોઈ પણ પ્રજા ના પારી શકે નહીં. ભવિષ્યમાં, જેમણે આપણી સાથે હુથિયાર ઉપાડ્યાં છે, અને જેમની કબજે બ્રિટિશ સિપાઈઓની સાથેજ ક્રાન્સ અને ફ્લાન્ડર્સમાં થયેલી છે, તેઓ બ્રિટિશ લોકોની લાગણીને અપીલ કરવાને કહી શકશે, કે ‘જો તમે એમ માનતા ન હોતા કે અમે તમારા બંધુઓ અને સોજાતીઓ છીએ, તથા શહેનશાહતના સંબંધમાં સમાન છીએ, તો શા માટે તમે અમને તમારી ખાતર મરવા સાડું બોલાવ્યા?’”

ઉપલા શબ્દો સાંભળતાં એક મદદરતો એવો ઉદ્ગાર નિકળી ગયો હતો, કે “આવા ઉદાર પુરુષો જે દેશમાં વસતા હોય તેની હાલ કેમ થાય?”

હિંદની ફરજ.

પણ હિંદના હિંદસા અને હિંદના હકની વાત થોડી વાર બાબુએ રાખીને આપણે હિંદની ફરજ શી છે તે વિચારીએ. હિંદની ફરજ શી છે?

સંસ્થામાં કહીએ તો હિંદની ફરજ પોતાના પ્રભુને પોતાના બધા હૃદયથી આહવાની અને પોતાના પડોશીને પોતાની માફક આહવાની છે.

બ્રિટિશો આપણા પડોશી છે: આપણા રક્ષક છે: બ્રિટિશ સલ્તનતના સામ્રાજ્યોમાં સર્વોપરિ વાવટા નીચે આપણા ભાઈઓ છે. તેમની સાથે સત્યની ખાતર લડવું અને મરવું એ આપણી ફરજ છે. જર્મનો ઉપર દયા લાવવાની બેશક જરૂર છે, પણ સાચી દયાનું રૂપ અત્યાદે પ્રચંડ મહિમાસુરી માતાનું છે. મહિમાસુરનું તો મર્દનજ ઘટે. બ્રિટેનિયા કલિયુગના આ મહાભારતમાં અત્યાદે ભાગ લે છે. હિંદ પણ પોતાના હબરે પુત્રોને મોકલી આપીને ધર્મના પક્ષમાં લોહી રેડી રહેલ છે. જેમ જેમ બહારથી દેશનું લોહી નિકળતું જાય છે, તેમ તેમ આપણાં કંઈક નવીન લોહી ઉતરતું પણ પ્રવીત થાય છે. અને પરિણામ? શું પરિણામ સંજમી કોઈને પણ શંકા હોવી બેધએ? આપણા જેવા આસ્તિક દેશમાં હોવી બેધએ? મહાભારતમાં વ્યાસજી શું કહે છે? ખરેખર, યતો ધર્મ સ્તતો જય:! એટલે વિજય આપણા પક્ષનો અવશ્ય થવાનો છે: આપણો પક્ષ એટલે મિત્ર રાજ્યોનો પક્ષ: આપણો પક્ષ એટલે શ્રેષ્ઠ બ્રિટનનો પક્ષ. કેસરી સિંહનું સ્વરૂપ જેઓ સમજે છે એમને એ વિષયમાં લેશ માત્ર શંકા નથી.

લડાઈના તાર.

જર્મન ઉદારતા.

આગસ્ટર્ડર્મ, ૨૩ મી ડિસેમ્બર.

જર્મનો હુન્ગરી બેલ્જિયમનો પાસેથી નાણાં કઢાવ્યા કરે છે. જે છોકરાઓ સેનામાં સેવા કરે છે તેમનાં માળાપોને ભાદે દંડ લરવા પડે છે, અને છોકરાઓની ગેરહાજરીની સાથે એ દંડ પણ લંબાતા જાય છે. તરેહુ તરેહના 'વેસ નંખાય છે; સુરધાંવાળાઓને દર સુરધાં દીઠ વેરેં લરવો પડે છે. દાડ અને બીડીઓ જર્મન સિપાઈઓ માટે બ્યાં દેખાય ત્યાંથી લઈ લેવામાં આવે છે. જર્મનો હોટેલો અને બીજાં મકાનોનાં બારી બારણાં બળતણ તરીકે વાપરે છે, અને જસ્ટી અતિશય હેરાન છે.

રશિયામાં કેદીઓ.

પીટ્રોગ્રાડ, ૨૬ મી ડિસેમ્બર.

રશિયામાં ૨૩મી ડિસેમ્બરે જર્મન કેદીઓમાં ૧,૧૪૭ અમલદારો અને ૧૩૧,૭૩૭ સિપાઈઓ હતા; અને ઓસ્ટ્રિયનોમાં ૩,૧૮૧ અમલદારો તથા ૨૨૧,૪૪૭ માણસો હતા. કુલ સંખ્યા ૩૬૦,૦૦૦.

નિરાશ્રિત બેલ્જિયમ.

ફિલાડેલ્ફિયા, ૨૬ મી ડિસેમ્બર.

એક બેંકર કહે છે કે લોકો મરવા માંડ્યાં છે. બરાબર ખોરાક ન મળવાથી ઘણાંને મરેલો વગેરે હરદો થાય છે. વસ્ત્રોના ત્રીશ ટકા બિલકુલ નિરાશ્રિત છે.

મધનિવેધ.

પીટ્રોગ્રાડ, ૩૦ મી ડિસેમ્બર.

બધી હોટેલો અને ક્લબોમાં કેઈ પણ પ્રકારનો દારૂ વેચવો નહીં, એવો મનાઈ હુકમ બહાર પડ્યો છે.

ગેલીશિયામાં આગળ ધસારો.

પીટ્રોગ્રાડ, ૩૧ મી ડિસેમ્બર.

વિશ્વલેખાના ઢાળા કિનારા ઉપર શાંતિ છે, માત્ર બોલીમો અને ધનાવલોજ પાસે સખત મારામારી ચાલ્યા કરે છે. જર્મનોની અતિશય જવારી થાય છે. રશિયનો ફોતેહુમદીથી પશ્ચિમ ગેલીશિયામાં આગળ વધે છે, અને કાર્પેથિયન પહાડોના માર્ગો માટે લડે છે તથા સફળ થાય છે.

સિવિલિયનો ઉપર જર્મન અત્યાચાર.

લંડન, ૩૧ મી ડિસેમ્બર.

સાત જર્મન હવાઈ વહાણોએ અર્ધા કલાક સુધી ડન્કર્ક ઉપર બોંબ નાંખ્યા છે. બધી દિશામાં મકાનો તૂટી પડ્યાં છે. ૧૫ માણસો મરણ પામ્યાં છે, અને ૩૦ જખમી થયાં છે. લશ્કરે ગોળીબહાર કરેલો, પણ હવાઈ વહાણો નહાતી ગયાં.

નિવેદન.

લગાઈ ક્યાં ચાલે છે તે સમજી શકાય તેવો નકશો તૈયાર થાય છે. પૂરો થયે અમારા પાંચતારાઓને બેટ આપવામાં આવશે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૨મી જાન્યુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૭.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી તદ્દત્તવરબા, સી. આઇ.,

લાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રાસદ્ય થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૨ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૫.

ગાયત્રીમંત્ર.

ગાયત્રીમંત્ર આપણા વેદમાં સર્વોપરિ મંત્ર ગણાય છે. આજ પણ આપણા દેશમાં ઘણા બ્રાહ્મણો એ મંત્રનો ત્રિકાલ જપ કરે છે. “માનવ ધર્મશાસ્ત્ર” નામે પુસ્તકમાં લગવાન મનુએ લખ્યું છે, કે “ન સાવિત્વાઃ પરો મંત્ર”:, એટલે સાવિત્રી અથવા સવિતા સંબંધી મંત્રથી ચડિયાતો બીજો કોઈ પણ મંત્ર નથી. મંત્ર એટલે શુદ્ધ વત. ત્યારે એ સાવિત્રી ગાયત્રીમંત્ર શો છે, એ આપણે વિચારીએ. મૂળ મંત્ર શબ્દમાં ઘણેજ ન્હાનો છે, ભેકે અર્થમાં એટલો મોટો છે, કે તે પર ઘણાં પુસ્તકો લખી શકાય. તે નીચે પ્રમાણે છે:—

॥ “તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ પ્રિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્” ॥

અર્થ:—“તે સવિતા દેવના શ્રેષ્ઠ તેજનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ, જે અમારી બુદ્ધિઓને ચલાવે.” સવિતા એટલે પેદા કરનાર. પેદા કરનારનું તેજ દરથી સૂરજના જેવું દેખાય છે તેટલા મોટું, અને સૂરજ સવિતાના પ્રતિબિંબ જેવો હોવાથી, સૂરજ પણ વ્યવહારમાં સવિતા કહેવાય છે. છતાં ગાયત્રીમંત્રમાં જે સવિતાના તેજની વાત છે તે તેજ બુદ્ધિઓને ચલાવનાર હોવાથી માનસિક છે, અને તેટલા મોટું તે સવિતા પણ માનસિક અથવા આંતર છે. એ સવિતા સંબંધી ઘણા પ્રકારક મંત્રો વેદમાં આપેલા છે, પણ આપણા દેશમાં આજકાલ થોડાજ માણસો એ પુરાતન લેખો—અથવા વધારે ચોકસ રૂપમાં ચોલીએ તો શબ્દો—નો અભ્યાસ કરે છે.

પેદા કરનાર પરમેશ્વર પોતાની બુદ્ધિને ચલાવે એવી પ્રાર્થના બે સમજીને કરવામાં આવે, તો તેથી બુદ્ધિને ઘણું પ્રકાશ મળવો ભેષ્ય. પણ વર્તમાન કાલમાં થોડાજ બ્રાહ્મણો અને શનિયો અને વૈશ્યો વેદની પુરાતન ભાષા સમજવા જેટલું જ્ઞાન ધરાવે છે. જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં શ્રદ્ધા નથી, અથવા કહેવાતું જ્ઞાન શ્રદ્ધા વગરનું હોવાથી માત્ર બ્રહ્મશક્તિનું જ્ઞાન છે.

હવે, પેદા કરનાર પરમેશ્વર આપણી બુદ્ધિઓને ચલાવે, એવી બે માણસની ખરેખરી ઇચ્છા હોય, તો તે દરેક કામમાં પ્રગટ થવી ભેષ્ય. માણસ ગમે તે ધર્મો કરતો હોય તેમાં તેને બુદ્ધિ વાપરવાની હોય છે, અને “પરમેશ્વર અમને પ્રકાશ આપીને દોદે,” એવી લેખો ધનજી રાખતા હોય, તેઓ પરમેશ્વરના નિયમને માન આપનાર હોવા ભેષ્ય. જર્મન કૃષ્ણ અને પ્રિન્સ. બિરમાક. જેવા

કેટલાક માણસો કોઈ પણ નિયમને પરમેશ્વરના નિયમ માનતા નથી; પણ બ્રિટનના અને હિંદના બધા આસ્તિક લોકો કબૂલ કરશે, કે ચોરી, ખૂન, દુલિયાર, એ ગુન્હાઓ પરમેશ્વરના નિયમથી વિરુદ્ધ છે. એ ગુન્હાઓ કરનાર હુનિયામાં ભલે બધી જતા હોય, અને આબરૂદારમાં બપતા હોય, પણ પરમેશ્વરની પોલિસની તેઓ નજરમાં છે, અને મરણ પછી લોકોની બેડી કરતાં વધારે દુઃખદાયક બેડીઓમાં કેદ થવાના છે.

પ્રિન્સ બિરમાર્ક અને કેસર દુઃશાસન અને દુર્યોધન.

જર્મનીને અમે ભૂલી શકતા નથી તે માટે નિરુપાય છીએ. અમારાં લખાણોમાં “મોનોટોની” લાગે, તે માટે અમે નિરુપાય છીએ. “મોનોટોની” તો લાંબા વગર કેમ રહે? જ્યારે તે ત્યારે જર્મનીની અને જર્મનીની વાત. અમારા વાંચનારમાંથી કદાચ દોઈ એમ પણ કહી શકે, કે—

“જર્મની જર્મની ભૂંડી, કં હમેશાં કહ્યા કરો?
બધાએ બનતા ભૂંડા, ચાલે જ્યાં માનવીમરો!”

પણ અમારે કહેવાનું એજ છે કે લડનારમાં બધા સરખા નથી. કેટલાક દુર્યોધનના પક્ષના અને કેટલાક ધર્મના પક્ષના છે. કેસર પોતે સાક્ષાત આ મહાભારતના દુર્યોધન છે. પ્રિન્સ બિરમાર્ક નામના પ્રશિયાના પ્રખ્યાત કારભારી એક દુઃશાસન જેવા યદ્ય ગયા.

બિરમાર્કે લશ્કરને આપેલો સંદેશો ઇતિહાસમાં નોંધાયો છે, અને નીચે પ્રમાણે હતો :—

“સૌથી પહેલી વાત એ, કે જે શહેરો ઉપર તમે ચડાઈ કરો, ત્યાંના રહેવાસીઓ ઉપર તમારે વધારેમાં વધારે નાંખી શકાય તેટલું દુઃખ નાંખવું.” * * *

જે લોકોમાં યદ્યને તમે કુચ કરો, તેમનામાં તમારે માત્ર રોવા માટે આંખો રહેવા દેવી.”

“અરે તારી ભતતો કાશ્કર માઝ” એવો ઉદગાર ઉપરના શબ્દો સાંભળનાં એક મશન કમિના. બદનથી નિકળી ગયો હતો.

હવે દુર્યોધનના શબ્દો સાંભળવા છે? કેસરે કહેલું છે, કે—

“જેઓ તમારા હાથમાં પડે તેના પર કરી દયા લાવશે નહીં—એકદિગાની સરદારી નીચે જેવી હૃનોએ આબરૂ મેળવેલી તેવી આબરૂ મેળવતો.”

ઉપલી આજ્ઞા એક જગતીની આજ્ઞા છે. એવું એટિલાનો ઇતિહાસ જણનાર હરકેઈ સમજી શકશે. પણ એટિલાનો ઇતિહાસ ગુજરાતી ભાષા માત્ર કે સંસ્કૃત ભાષા માત્ર સમજનાર જાણી શકે તેવાં સાધનો હજી પ્રાપ્ત થયાં નથી. અને તે તેટલા માટે અહીં ઉતારીએ છીએ.

હુન લોકોનો રાજા એટિલા.

હુન લોકોનો રાજા એટિલા ઇ. સ ૪૩૩માં તેનો કાકો રાઉઆ ગુજરી જતાં તેના ભાઈ ખ્લેકાની સાથે રાજ્ય થયો હતો. ખ્લેકા સંજોઈ આપણે થોડુંજ સાંભળીએ છીએ. તે ૪૪૫ના અરસામાં કદાચ તેના ભાઈના હુકમથી મરણ પામેલો. પોતાના અમલનાં પહેલાં આઠ વરસમાં એટિલા મુખ્યત્વે કરીને બીજી જગતી જતો સાથેના વિશ્વહોમાં શકાયો હતો, અને છેવટે મધ્ય યુરપમાં સંધોપરિ થયેલો. તેના પોતાના ખાસ રાજ્યમાં જે દેશો હતા તે હાલ હંગરી અને ટ્રાન્સિલ્વેનિયા કહેવાય છે, અને તેની રાજધાની ધણું કરીને વર્તમાન બ્યુડાપેસ્ટ શહેરથી બહુ દૂર નહોતી. પણ કેટલીક ટ્યૂટન જાતોને તામેદાર હોસ્ત બનાવવાથી, અને મીડિયામાં પણ ચક્રાઈ કરવાથી તેણે લગભગ વીસ વરસ સુધી કાર્થિયનથી લાઇન સુધી હરીફ વગર અમલ કયો જણાય છે. તેના અમલની શરૂઆતમાં શહેનશાહ બીજા થીયોડોસિયસની પૌત્રી એનોરિયાએ તેને એક વીંટી મોકલી પોતાને પરણવાની માગણી કરી હતી કારણ એ હતું કે રાજમહેલના એક હાજરી સાથે ખ્યારતું કાવતરું કરવામાં તે પકડાઈ ગઈ હતી, અને તેથી તેના પર સખત જાપતો રાખવામાં આવતો હતો. આ માગણીનું કંઈ પરિણામ તો ન આવ્યું, પણ તેથી એટિલાને ખડકાનું મળ્યું. રોમની દશા તે વળને દુર્દશા હતી. એટિલા કોન્સ્ટન્ટિનોપલ અને રેવેન્નાની દરજાએને દમ લરાવવા અને સત વત્તા લાગ્યો. ઇ. સ. ૪૮૮માં કોન્સ્ટન્ટિનોપલથી તેના તરફ જે એલચીખાતું મોકલવામાં આવ્યું હતું, તેમાં પ્રિસ્કસ કરીને એક પંડિત હતો. એ પંડિતે જમણના દીવાનખાનાની અંદર એ મોટા હૂનનું સરસ વર્ણન આપ્યું છે, અને ગાંધી હકીકત વિગતવાર લખી છે. વાતમાં વધારે રસ એથી આવે છે, કે એલચીના રસાલામાં બ્રિજિલસ કરીને એક દુભાષિયો હતો, તેણે સવા મણ સોના માટે એટિલાનું ખૂન કરવાનું માથે લીધું હતું. આ ગીચ કાવતરાની હૂનના રાજાને ખબર પડી ગઈ હતી, પણ એલચીખાતાના વડાને કે તેના સેરેટરીને તેણે વાત કરી નહોતી. કારણકે અને હુસમખોરીના આ વિચિત્ર સંયોગનું. પ્રિસ્કસ ખરી નાટકી છટાથી વર્ણન આપે છે

૪૫૦ માં પૂર્વનો નિર્ગળ શહેનશાહ બીજા થીયોડોસિયસ મરણ પામ્યો, અને તેની ગાદીએ માર્શિયલ કરીને એક અનુભવી લડવૈયો બેઠો. માર્શિયલે એટિલાના અપમાનલેલા સંદેશોનો પોતાની પહેલાંના રાજ કરતાં વધારે મદોની અવાજમાં જવાબ મોકલ્યો. એટિલાનો સ્વભાવજ

દયાવાનો હતો, એટલે હવે તે પશ્ચિમના દગમગતા શહેનશાહી ત્રીજા વ્હેલેન્ટિનિયન તરફ વળ્યો, અને એનોચિયાને કરેલા નુકશાનના ઘડલામાં ઘસઘસાવીને તરીકે વ્હેલેન્ટિનિયનના અર્ધા મુલકની માગણી કરવા લાગ્યો. ફ્રેંચ અને વેનિઝોની સાથે એકત્રી કરીને તે ૪૫૧ ના વસંતમાં પોતાનાં મોટા પચ્ચેંગી પ્રત્યાગા લશ્કરને હાઇન નદી સુધી વાંટ આપ્યો, નદી ઓળંગી, અને વેલિયન ગોલનાં ઘણાં શહેરો લૂટ્યાં. યુરપને સાથે લાગ્યો, ગોલમાં વસેલી ઘણી ટ્યુટન જાતિઓ શહેનશાહીના યથાવને માટે એકઠી થઈ. આ નવા નકનો નાયક થીઓડોરિક વિસિગોથોનો રાજા હતો, અને તેની રાજધાની ટુરમાં હતી. રોમન સેનાપતિ એલિયસ સાથે તેને આગળ ઘણા કળિયા થયેલા પણ પાછળથી સંપ થયો, એ વાત રોમન શહેનશાહીના ખાંડમાંથી જે નવું યુરપ નિકળવાનું હતું, તેના મારા શકુનરૂપ હતી. દરમિયાન એલિલા દ્વાર નદી સુધી પહોંચ્યો હતો, અને એરલેઅંગના મજબૂત શહેરને ઘેરા ઘાલી પડ્યો હતો. શહેરીઓએ પોતાના ગિરાપ એનિએનસની સરદારી નીચે બહાદુરીથી યથાવ કરેલો, પણ વચારે તે પડવાની તૈયારી હતી, ત્યારે જ જૂનની ૨૪ મી તારીખે રોમેનો-ગોથિક લશ્કર દરિયામાં ડૂબી ગયું. એલિલાને ખબર હતી કે કુશમાં જો વધારે વાર લાગશે, તો પોતાના મોટા લશ્કરને યોરાક પૂરો પાડવામાં મુશ્કેલી પડશે, એટલે તે પૂર્વોત્તર તરફ પાછો વળ્યો, અને વૃદ્ધ ગિરાપ કુપસનું કહેવું મानीને એકે તેણે દવા શહેરને યથાવ્યું, છતાં તેની નજીક કેટેલોનિયાના મેદાનમાં પડવા નાંખ્યો, અને પોતાની પાછળ પડેલા એલિયસ અને થીઓડોરિકને લગાઈ આપી. એ લગાઈ દુનિયાની મોટી લગાઈઓમાંની એક ગણાય છે. ગોથોનો ઇતિહાસક ભેડેનીસ એ લગાઈનું “નિર્દય, કેક જાતની, અતિશય મોટી, અને હઠીલી,” કહીને વર્ણન કરે છે. આગો દિવસ લગાઈ ચાલ્યા કરી, અને કપાથેલાની સંખ્યા ૧૭૫,૦૦૦ થી ૩૦૦,૦૦૦ સુધીની કહેવાય છે. આ ઘણી ગણતરીઓ પર ગેશક વિશ્વાસ રખાય નહીં, પણ કાપાકાપી ભયંકર થયેલી એમાં કશો શક નથી. વિસિગોથોનો રાજા મરાયો, પણ ફત્તેહ ઘણું નુકશાન થયા છતાં તેના લોકોને અને તેમના ગણનિયાઓને મળી. ખીજે દિવસે ફરી યુદ્ધ કરવાની એલિલાએ હિંમત કરી નહીં, પણ તે હાઈન ઉપર પાછો ફર્યો, નદી ઓળંગી, અને પોતાના મુલકમાં પહોંચ્યો. ત્યાંથી ૪૫૨ ના વસંતમાં ને ઇટલીને કોનો ભાગડ કરવાના અથવા છતી લેવાના હેતુથી ફરી નિકળ્યો. ઇટલીના મહાન ગીર એલિયસે ગોલના રક્ષણમાં જે ઉત્સાહ બતાવ્યો હતો, તેથી ઓછો બતાવ્યો. જાગર જંગ થયા પછી એલિલાએ વેનીશિયાનું મુખ્ય શહેર એકિવલીઆ લીધું, અને તેનો છેક નાશ કર્યો. હવે તે નાશ કરવાના આગેશથી લરાયો, અને એલિએટિકને કિનારે આવેલાં કોંગોરિયા, એલિટનમ, અને પેરેવિયમનાં શહેરો તેણે છતીને બાળી મૂક્યાં. આ શહેરોમાંથી લાગી નિકળેલા ગાળુઓએ એલિએટિકની ખાડીઓમાં આરાદો લીધો, અને આગળ જતાં જે વ્હેનિસ શહેર થયું તેનો પાથો નાંખ્યો. મિલાન અને પશ્ચિમ લોંબાર્ડનાં શહેરો ઉપર એલિલાએ એટલો બધો હુમલો કર્યો નહીં, છેક નાશ કરવાને બદલે માત્ર લૂંટ્યાં. આખરે રોમન સેનેટરોનું એક ડેપ્યુટેશન લઈને પોપ પટેલો લીચો મિનિશિઓના તટ ઉપર તેની છાવણી હતી ત્યાં પહોંચ્યો. તેણે વિનંતી કરી, કે “તમારે મહેરબાની કરીને રોમના દરવાજા સુધી પધારવું નહીં.” એલિલાએ વિનંતી સ્વીકારીને આદમ્ય ઓળંગવાનું કબૂલ કર્યું, પણ એવી

ખમડી આપી, કે ને ઓનોરિયાનાં નુકશાનોનો કુશળ નહીં કરો, તો હું પાછો આવીશ. પણ પાછળથી એટિલા ઇટલી ઉપર આવી શહેરો નહીં. ૪૫૩માં તેણે ઇટલિનો નામે એક સ્ત્રીની સામે લગ્ન કર્યું, અને રાત્રે મોટી મેજબાની આપી. મેજબાનીની રાત પછીની રાતમાં તે અચાનક મરણ પામ્યો. ખૂન થવાની કેટલીક અફવાઓ છતાં એ સંભવિત છે, કે તે કુદરતી રીતે અને પોતાના નિરંકુશ આહારવિહારથીજ મરણ પામ્યો હશે.

એટિલા કદમાં ઠીંગણો અને વાને કાળો હતો. તેની છાતી વિરાળ, અને માથું મોટું હતું. જે જોઈને પશ્ચિત થયેલું. તેનું નાક ચીથું અને આંખો ઢાંધી હતી. તે ચાલતો ત્યારે તેના પગલામાં અહંકાર પ્રગટ થતો, અને ચાલતાં ચાલતાં તે આમતેમ ભેતો, જાણે કે પોતે સૈનો. ખર્ષી છે એવું બાન કાયમ રહ્યા કરતું હોય, તેમ.

શયતાનના સાથીઓ.

એટિલાનો ઇતિહાસ ઉપર પ્રભાવે છે. દૂર જુલમગાર તરીકે તે ઇતિહાસમાં જાણીતો છે. તેના હુનોની આબરૂ એ રાક્ષસી આબરૂ છે. જે માણસ એમ બોલે છે, કે “જેઓ તમારા હાથમાં પડે તેના પર કરી દયા લાવ્યો નહીં,” એ ને માણસ કહેવાય તો આખી માણસ જાતનો દુરમન છે. જર્મનીના શહેનશાહ એ વર્ગમાં આવે છે. તેની આસપાસ એકલા યથેશ અને અધિકારે ચઢેલા માણસોમાંના લગભગ બધા શયતાનના સાથીઓ છે. એ બધાને દુહતાનુંજ શિક્ષણ મળ્યું છે. જર્મનહારી નામે એક પ્રચિયન સેનાપતિ તેમાં આગેવાન છે. તેણે “જર્મની અને હવે પછીનો વિશ્વ” એ નામે એક પુસ્તક લખ્યું છે એક વાક્ય: કહી દઈએ, તો એ પુસ્તક શયતાનની પ્રેરણાથી લખાયલું છે; એ લખનારનું હૃદય રાક્ષસી છે; એકે જુદી નીકળે છે. તે કહે છે: “બળ એજ સર્વોપરિ હક અને ન્યાય છે, અને વાજબી શું છે તેની તકરારનો લગભગ કુશળ આવે છે.”

આવાં રાક્ષસી શિક્ષણને પરિણામે દૂરતા, અન્યાય, વિક્રમ, વચનસંગ, સ્ત્રીહન્યા, જાલહન્યા, લટ અને ખીન અનેક અવાચ્ય અપરાધોનાં બીજ જર્મન પ્રજાના અંતરમાં રાખાય છે, અને તેનાં ત્રાસદાયક ફળ આપે અને આખી દુનિયાએ જોયાં છે. આપણને લાગે છે, કે—

“ઇશ્વરના અને માણસના નામમાં, સ્વતંત્રતાના અને ન્યાયના નામમાં, તથા શાંતિ અને વિશાસના નામમાં, આ જર્મન “સુધારો,” જે માત્ર નરકના અમલનું બીજું નામ છે, તેનો પુરેપુરો નાશ થવો જોઈએ, અને યશે.”

લડાઈના તાર.

પોલાંડમાં જર્મનીને લુકશાન.

લંડન, ૩ જાન્યુઆરી.

જર્મનીએ પોલાંડની અંદર ત્રણ અકવાડિયામાં ૬૦૦,૦૦૦ માણસ જોયાં ગાદેર માથે છે. પારિસમાં એવો અડસટ્ટો કાઢવામાં આવ્યો છે, કે મિત્ર રાજ્યોના હાથમાં ૬૦૪,૨૦૦ કેદીઓ છે.

જર્મન કબૂલત.

આગસ્ટમાં, ૪ થી જાન્યુઆરી.

બર્લિનના એક સંદેશામાં કબૂલ થાય છે કે જર્મનો સખત રીતે સામે યથા છતાં ફ્રેંચોએ સ્થાપનગાથ લીધું છે.

ઓસ્ટ્રો-જર્મન પરાજય.

પીટ્રોગ્રેડ, ૪ થી જાન્યુઆરી.

માર નદીઓની લડાઈ પૂરી થઈ છે. જર્મનો અને ઓસ્ટ્રિયનો પોલાંડમાં આગળ વધી શક્યા નથી એટલું જ નહીં, પણ જાંધી જગ્યાએ માર ખાધને પાછા હુક્યા છે.

જર્મન-વિરુદ્ધ હીલચાલ.

લંડન, ૪ થી જાન્યુઆરી.

કોન્સ્ટન્ટિનોપલથી પારિસમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જર્મનીના પસકાડોની સંખ્યા ઓછી થતી જાય છે. જર્મન-વિરુદ્ધ હીલચાલ વધતી જાય છે. ધણું જર્મન કુટુંબોએ કોન્સ્ટન્ટિનોપલ છોડીને જવા માંડ્યું છે.

જર્મની અને બેલ્જિયમ.

ન્યુયોર્ક, ૫મી જાન્યુઆરી.

મિ. રૂઝવેલ્ટ (યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સનો માણ પ્રેસિડન્ટ) બેલ્જિયમમાં જર્મનીએ વર્તાવેલો ત્રાસ જોયા છતાં હજી તટસ્થ એમી રહેલી અમેરિકન સરકાર પર સખત ટીકા કરે છે. તે દહે છે, કે જર્મનીએ કોલકરાવનો ભંગ કરીને પ્રત્યક્ષેના કાયદા વિરુદ્ધ અતિશય ગંભીર અનીતિ કીધી છે, પણ નિર્માલ્ય તટસ્થતાના કરતાં તે ઓછી તિરસ્કારપાત્ર છે.

લંડન, ૫ મી જાન્યુઆરી.

જર્મનોએ બેલ્જિયમના મુખ્ય ધર્મગ્રંથાલયો કાલ્વિનસ મિનિસ્ટરને હેઠલે છે. તેના લખેલા એક પત્ર બેલ્જિયમનાં બધાં દેવગૃહોમાં સ્થિતિ દેવાયે હોય, જેમાં એણે જણાવ્યું હતું, કે જર્મનોએ કળતે લીધો છે, તેથી કાયદેસર તેમનો કોયો અધિકાર નથી. “તમે તેમના તરફ વફાદાર રહેવાને કે તેમના હુકમ પાળવાને શિલકુલ બંધાયેલા નથી. કાયદેસર અધિકાર માત્ર આપણા રાજ્યનો છે.” ધણા ધર્મશુરુઓને એજ વખતે હેઠલ કરવામાં આવ્યા છે.

લોર્ડ કિચનરનો સિંચુ.

લંડન, ૬ હી જાન્યુઆરી.

અમીદાની સલા આજ ફરીને કબલી.

લોર્ડ કિચનરે એક લાપલ આપીને જનરલ બોયાની સારી તારીફ કરી. તેણે કહ્યું કે જનરલ બોયાએ અખીને વખતે આફ્રિકામાં સરમ કામ કર્યું છે, અને બાળવાને એસાડી દીધો છે.

છેલ્લાં ૭ અરવારિયાની લડાઈનો રીપ્ચ તેનાં લોર્ડ કિચનરે કહ્યું, કે ગિત્ર સેનાઓ કોઈ કોઈ દેકાણે આગળ વધી છે. પણ લડાઈનાં મોલ્તમાં લડનીઆટ થયા કહેલ છે. ફ્રેંચ સેનાએ દરિણ આફ્રોસમાં સારા પેસાદા કર્યો છે જર્મનો કેટલાક પૂર્વ તરફ ગયા છે, તેપણ પશ્ચિમની તેમની ખામીઓ ટકાવી રાખવાને પૂરતાં માણ્યો રાખ્યાં છે.

પોલાંડમાં જર્મન ધારણાઓ પાર પડતી અટકી છે. શિયાળામાં લડવાની સુરકેલીઓનો તેમને અનુભવ થયો જણાય છે. બહુદુર મર્જિયન મેનાના અદ્યુન પરાક્રમથી અને કેકેસસમાં રશિયાની ફેસલથી તુકેના બ્યુલ શિથિત થયા છે. ઇન્જિન પર અડાઈ થઈ રહી નથી.

શરૂઆતમાં જર્મનોને વધારે મોટી સંખ્યાનાં અને જગદી તૈયારીઓનો લાભ હતો તે નિરસ થાય જોયો થયો જાય છે, અને ગિત્ર મેનાઓમાં સંખ્યા અને સાધનોનો એવો વધારો થયો જાય છે, કે પરિણામમાં તેથી ફેસલ થશે. (તાળીઓ)

અભિનંદન.

— ૨૨૨ —

બારિયાના મહારાજા સુવર્ણચંદ્ર, જેઓ અમરાં મહારાણીસાહેબના લાઈ થાય છે, તેઓ લડાઈના સેત્ર ઉપર જવાને ઉપરી ગયા છે. એમ મહારાજાવરથીને તેમના આ શાય નિશ્ચય માટે અભિનંદન આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૯મી જાન્યુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૮.]

। यतो धर्म स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૯ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૫.

ભયંકર કલિયુગ.

આપણાં પુરાણો શિખવે છે, કે હાલ જે ભયંકર યુગ ચાલે છે તે કલિયુગ છે. કલિયુગ એટલે કન્યાનો, તોફાનનો, અગાનો યુગ. દુનિયાનો આ ચોથો અને લોઢાનો યુગ ગણાય છે; અને તેની શરૂઆત ઇસવી સન પૂર્વે ૩,૧૦૨ ના વરસના દ્રેણુઆરીની ૧૩ મી તારીખથી થઇ છે, એમ આપણા પુરાણ લેખોમાં જણાવ્યું છે. છતાં કલિયુગમાં પણ સર્વોપરિ સત્તાનો ફેરફાર થતો નથી. બધા યુગોની માફક આ કલિયુગમાં પણ સર્વોપરિ સત્તા પથઢા કરનાર પરમેશ્વરનીજ છે; અને તેની રત્ન સિવાય એક પાંદડું પણ હલતું નથી.

આવું છતાં પ્રભુ લગાઇઓ વગેરે ત્રાસદાયક પાપો શા માટે અટકાવતો નથી, એ વાતમાં બહુ સમજવા જેવું છે, અને આગળ ઉપર કોઇક દિવસ એમ સમજાવશું. દરમિયાન, યોગ દાખલા પર વિચાર કરવાથી તે કંઈક અંશે સમજાયે. સૌ જાણે છે કે ન્હાનાં ઝાડ હોય તે પવનનો સપાટો આવતાં વળી જાય છે, અને જથી જાય છે; પણ એજ ઝાડો, મોટાં અને ટાળી પાંખાંવાળાં થયા પછી જ્યારે પવનનો સપાટો આવે છે ત્યારે, જડમૂળથી ઉખડી જાય છે. એજ પ્રમાણે કેટલાક પ્રપંચી બુદ્ધિમાન મણસો અતિશય દુષ્ટ, પાપી અને નીમકહુરામ હોવા છતાં મોટા હોદ્દાદાર જાની જાય છે, અને આખી આલમને ઢગે છે. પણ છેવટે તેમના પાપનો ઘડો પૂરેપૂરો ભરાય છે; જે પરમેશ્વર જોતોજ નથી, એમ તેમના જેવકૂદ હૃદયે માની લીધું હોય છે, તે પરમેશ્વરનો ખોફ તેમના ઉપર એકદમ અને ચોતરફથી ઉતરે છે; તેમના પગ મૂળવા માંડે છે; આંખો ભેગાકળી જાય છે; અને આખરે તેઓ જડમૂળથી ઉખડી જાય છે. મહાત્મા નજીરે હિંદને શિખવું છે, કે:—

“દુનિયા અજબ ખાજાર હય, કુછ જિન્સ સ્થાંકી સાથ લે;

“નેરીકા જાદલા નેક હય, જાદસે જાદીરી ખાત લે.

“મેવા ખિલા, મેવા મિલે; ફલ ફૂલ દે, ફલ પાત લે;

“આરામ દે, આરામ લે; દુઃખ દઈ દે, આશાત લે!

“કલનુગ નહીં, કરનુગ હય યે: સ્થાં દિનકો દે ઝોર રાત લે;

“ક્યા ખૂબ સાદા નકલ હય, ઇસ હાય દે, ઇસ હાય લે!”

અર્થ:—“હુનિયા એક આશ્ચર્યકારક બબર છે; અહીંની કોઇક વસ્તુ સાથે લે. લલાઇના બદલો લલાઇનો છે; અને ભૂંડાઇથી ભૂંડાઇની વાત મળે છે. મેવા ખવરાવ, તો મેવા મળે; ફલ ફલ આપ, તો ફલ ફલ પામ; આરામ દે, તો આરામ લે; પણ દુઃખ અને દર્દ આપ, તો તને આફતો મળશે. આ કલબુગ નથી પણ કરબુગ છે: અહીં દિવસે દીધેલું રાતે લેવાનું છે. સોદો શો સરસ રોકડો છે, કે આ હાથે દે, અને આ હાથે લે.”

મહાત્મા નજીરની ઉપસ્ટ્રી વાણી બે કે શબ્દે શબ્દ સાચી છે, તોપણ એવું બને છે, કે પરમેશ્વર પાપની સજાઓને એકઠી થવા દે છે, અને બ્યારે બરાબર વખત આવે છે, ત્યારેજ તે તૃપ્તિ પડે છે. જર્મનીનાં પાપો પણ એ રીતે એકઠાં થયેલાં છે. જેઓ પરમેશ્વરના કાયદા સમજે છે તેમને એ બાબતમાં કશો શક નથી, કે ચાલતા મહાવિશ્વહની આખરે જર્મની ગર્મીન-દોસ્ત થશે, અને તેનો અહંકાર પૂરેપૂરો કચરી નાંખવામાં આવશે. અમે અગાઉ હુયોધનનું ચરિત્ર આપી ગયા છીએ. હવે ધર્મરાજના પક્ષના બે મહાન શહેનશાહોનું સંક્ષેપમાં ચરિત્ર આપશું; અને આજે પ્રથમ આપણા હિંદના શહેનશાહ રાજાજી પાંચમા જ્યોર્જથી શરૂ કરશું.

શહેનશાહ રાજાજી પાંચમા જ્યોર્જ.

જ્યોર્જ ફ્રેડરિક ઝર્નેસ્ટ આલ્બર્ટ, ગ્રેટ બ્રિટન અને આયરલેન્ડ, તથા દરિયા પારના બ્રિટિશ મુલકના રાજા, અને હિંદના શહેનશાહ (૧૮૬૫—), રાજા સાતમા એડવર્ડના બીજા પુત્ર થાય. તે ૧૮૬૫ના જૂનની ત્રીજી તારીખે લંડનમાં માર્લબોરો હાઉસમાં જન્મ્યા હતા. ચાર વરસના થયા, ત્યારે તે અને તેના મોટા ભાઈ, કુમારશ્રી આલ્બર્ટ વિક્ટર, જે તેનાથી બે વરસે મોટા હતા, તેને જૉન નીલ ઈલ્ટનના શિક્ષણ નીચે મૂકવામાં આવેલા. એ સદગૃહસ્થ તે વખતે સેન્ટરિધામના ધર્મોપદેશક હતા. ૧૮૭૭માં બન્ને કુમારો સ્વિટ્ઝરલેન્ડ આગળ “બ્રિટનિયા” ઉપર મોકાના “કેટેટ” થયા, અને ચાલતા ધોરણમાં “પાસ” થયા. ૧૮૭૬માં તેઓ સરકારી સ્ટીમર “એકેન્ડી”, કે જે કપ્તાન લૉર્ડ ચાર્લ્સ સ્કોટના અધિકાર તળે હતી, તે સાથે બોડયા; અને વેસ્ટ ઇન્ડીઝ સુધી સફર કરી, જે દરમિયાન તેઓ “કેટેટ”થી ઉપલા દરજ્જાના ગણાયા હતા. ૧૮૮૦માં એક માસ ઘર આગળ રહ્યા પછી તેઓ ફરી સ્ટીમર “એકેન્ડી”માં લાંબી સફર નિકળ્યા, જે દરમિયાન તેમણે દક્ષિણ અમેરિકા, દક્ષિણ આફ્રિકા, ઑસ્ટ્રેલિયા, ફીજી ટાપુઓ, બપાન, સિંહલદ્વીપ, ઇન્ડિસ, પેલેસ્ટાઈન અને ગ્રીસની મુલાકાત લીધી. કુમારોના કાગળો, તેમની હાથરીઓ અને નોટબુકો પરથી તૈયાર કરેલો એક હેવાલ “સરકારી સ્ટીમર ‘એકેન્ડી’ની સફર” એ નામથી ૧૮૮૬માં પ્રગટ થયો હતો. એ સફર ૧૮૮૨માં પૂરી થઈ, તે પછી ભાઈઓ છૂટા પડ્યા. કુમારશ્રી જ્યોર્જ મોકા સેવામાં બરી રહ્યા, અને સરકારી સ્ટીમર “કેનેડા”, કે જે કપ્તાન ઈર્નેસ્ટના અધિકાર તળે હતી, તેની સાથે ઉત્તર અમેરિકન અને વેસ્ટ ઇન્ડીયન રેશન પર નિભાયા, અને

સખ-લેફ્ટેનન્ટની પદવી પામ્યા. ઘર આગળ પાછા ફર્યા પછી તેઓ ઝીનિચની “રૌયલ નેવલ કોલેજ”માં અને તોપખાનાની તથા “ટોપીંગ”ની નિશાળોમાં પસાર થયા, અને ૧૮૮૫માં લેફ્ટેનન્ટ નિભાયા. એક વરસ પછી તેઓ ભૂમધ્ય સમુદ્રના કાફલામાંની “ચન્ડર” એટલે “ગર્જન્ટી” નામની સરકારી સ્ટીમર પર નિભાયા, અને પાછળથી “ફ્રેન્કોટ” અને “એલેક્ઝાન્ડ્રા” પર તેમની બદલી થયેલી. ૧૮૮૯માં તેઓ સામુદ્રધુનીના કાફલાના વાવટાઈ સરકારી વહાણ “નાર્થમ્બરલેડ” સાથે બેઠાયા, અને તે વરસના નૌકાના પ્રયોગોમાં નં. ૭૬ ની ટોપીંગ બોટના અધિકારી હતા. ૧૮૯૦માં તેઓ ઉત્તર અમેરિકન અને વેસ્ટ ઈન્ડિયન સ્ટેશન પર સેવા માટે સરકારી તોપી વહાણ “ગ્રેશ”ના અધિકારી થયા. ૧૮૯૧માં “કુમાન્ડર”ની પદવી લીધા પછી તેઓ સરકારી વહાણ “મેલેમ્પસ”ના ઉપરી થયા, જેના અધિકાર તેમણે તેમના ભાઈ, કલેરન્સના ડયૂક, આદર્ભટ વિકટર ૧૮૯૨ના જાન્યુઆરીમાં સ્વર્ગવાસી થતાં હોયો, કારણકે ગાદીના વારસ તરીકેની તેમની ફરજોને લીધે તેઓ નૌકા માત્રની સેવા કરી શકે, એમ રહ્યું નહીં. તેઓ ઋગે ઋગે ૧૮૯૩ માં કપ્તાન, ૧૯૦૧ માં “રીઅર-એડમિરલ,” અને ૧૯૦૩ માં “બ્રાઇસ એડમિરલ” થયેલા. ૧૮૯૨ માં તેઓ ચાર્કના ડયૂક, ઇન્વરનેસના અર્લ અને બેરન કિલાની થયા હતા. ૧૮૯૩ ના જુલાઈની ૬ થી તારીખે તેમનાં શાહુઆદી વિક્ટોરિયા મેરીની સાથે લગન થયાં. શાહુઆદી મેરી ૧૮૯૭ ના મેની ૨૬ મી તારીખે જન્મ્યાં હતાં, અને ટેકના ડયૂક ફ્રાન્સિસ, તથા, કેમ્બ્રિજના ડયૂક એડોલ્ફસ ફ્રેડરિકનાં પુત્રી, અને ટેકનાં ડચેસ, શાહુઆદી મેરી એડીલેડનાં પુત્રી થાય. તેમના સૌથી વડા પુત્ર શાહુઆદા એડવર્ડ આદર્ભટ બ્રાઇટ લૉન્ડ (સ્વેત લવન), રિચમંડ, માં ૧૮૯૪ ના જૂનની ૨૩ મી તારીખે જન્મ્યા હતા; શાહુઆદા આદર્ભટ ફ્રેડરિક ન્યોર્થ ૧૮૯૫ ના ડિસેમ્બરની ૧૪ મી તારીખે સેંડરિયામમાં જન્મ્યા હતા; શાહુઆદી વિક્ટોરિયા એલેક્ઝાન્ડ્રા ૧૮૯૭ ના એપ્રિલની ૨૫ મી તારીખે; શાહુઆદા હેન્રી વિલિયમ ફ્રેડરિક આદર્ભટ ૧૯૦૦ ના માર્ચની ૩૧ મી તારીખે; શાહુઆદા ન્યોર્થ એડવર્ડ એલેક્ઝાન્ડર એડમંડ ૧૯૦૨ ના ડિસેમ્બરની ૨૦ મી તારીખે; અને શાહુઆદા જૉન ચાર્લ્સ ફ્રાન્સિસ ૧૯૦૫ ના જુલાઈની ૧૨ મીએ. ૧૮૯૮ માં ચાર્કનાં ડયૂક અને ડચેસે આયરલેંડને મુલાકાત આપી, અને રાણી વિક્ટોરિયા દેવ થયા પહેલાં એવી ગોઠવણ થઈ ચૂકી હતી, કે તેમણે સંસ્થાનોમાં મુસાફરી કરવી. રાજા સાતમા એડવર્ડ સિંહાસન પર બેઠા (૧૯૦૧), ત્યારે આ યોજના પાકી થયેલી. ૧૯૦૧ ના માર્ચની ૧૬ મી તારીખે તેમણે “ઓફિર”માં બેસી સફર શરૂ કરી, અને સાધારણ માર્ગે ચાલતાં મે હિંદનામાં મેલબોર્ન પહોંચી ઑસ્ટ્રેલિયાના પ્રજાસત્તાક રાજ્યની પહેલી પાર્લમેન્ટ ઉઘાડી. ત્યાંથી તેઓ ન્યુ ઝીલંડ ગયાં, અને દક્ષિણ આફ્રિકા તથા કેનેડાને રસ્તે પાછાં ફર્યા. આ મુસાફરીનો ઓફિશિયલ એકવાલ ૧૯૦૨માં સર ડોનેલ્ડ મેકેન્ઝી વૉલેસે “શેનશાહતલુ” થાન” એવા નામથી બહાર પાડ્યો હતો. ૧૯૦૧ના નવેમ્બરમાં ડયૂક “પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ” બનાવાયા. રાજા સાતમા એડવર્ડ ૧૯૧૦ના મેની ૬ થી તારીખે દેવ થયા, ત્યારે પાંચે બ્રિટિશ રાજસિંહાસન ઉપર પાંચમા ન્યોર્થ થઇને બેઠા, અને એમનાં ધર્મપત્ની રાણી મેરી કહેવાયાં.

Benediction.

“The Lord bless you and keep you: The Lord make His face shine upon you, and be gracious unto you: The Lord lift up His countenance upon you, and give you peace. Amen.”

Numbers, VI: 24-26.

HIS MAJESTY THE KING-EMPEROR GEORGE V

આશીર્વાદ.

“પ્રભુ આપને કૃતાર્થ કરો અને આપનું રક્ષણ કરો: પ્રભુ આપના પર ચોતાનું વહન પ્રકાશો, અને આપ તરફ કૃપાળુ થાઓ: પ્રભુ આપના પર ચોતાનું વહન ઊંચું કરો, અને આપને શાંતિ આપો. તથાસ્તુ.”

ગણના. ૧ : ૨૪-૨૬.

સમ-લેફ્ટેનન્ટની પદવી પામ્યા. ઘર આગળ પાછા ફર્યા પછી તેઓ ઝીનિયની “રૈયલ નેવલ કોલેજ”માં અને તોપખાનાની તથા “ટોર્પીડો”ની નિશાળોમાં પસાર થયા, અને ૧૯૮૫માં લેફ્ટેનન્ટ નિમાયા. એક વરસ પછી તેઓ ભૂમધ્ય સમુદ્રના કાફલામાંની “થન્ડરર” એટલે “ગર્જનતી” નામની સરકારી સ્ટીમર પર નિમાયા, અને પાછળથી “ફ્રેડરોટ” અને “એલેક્ઝાન્ડ્રા” પર તેમની ઘટ્ટદી થયેલી. ૧૮૮૯માં તેઓ સામુદ્રધુનીના કાફલાના વાવટાઇ સરકારી વહાણ “નાર્થમ્બરલેન્ડ” સાથે ભેટાયા, અને તે વરસના નૌકાના પ્રયોગોમાં નં. ૭૯ની ટોર્પીડો બોટના અધિકારી હતા. ૧૮૯૦માં તેઓ ઉત્તર અમેરિકન અને વેસ્ટ ઇન્ડિયન સ્ટેશન પર સેવા માટે સરકારી તોપી વહાણ “ગ્રશ”ના અધિકારી થયા. ૧૮૯૧માં “કમાન્ડર”ની પદવી લીધા પછી તેઓ સરકારી વહાણ “મેલેમ્પસ”ના ઉપરી થયા, જેનો અધિકાર તેમણે તેમના ભાંધ, કલેરન્સના ડચ્ક, આલ્બર્ટ વિક્ટર ૧૮૯૨ના જાન્યુઆરીમાં સ્વર્ગવાસી થતાં હોયો, કારણકે ગાદીના વારસ તરીકેની તેમની ફરજોને લીધે તેઓ નૌકા માત્રની સેવા કરી શકે, એમ રહ્યું નહીં. તેઓ ક્રમે ક્રમે ૧૮૯૩ માં કપ્તાન, ૧૯૦૧ માં “રીઅર-એડમિરલ,” અને ૧૯૦૩ માં “બ્રીગેડિયર એડમિરલ” થયેલા. ૧૮૯૨ માં તેઓ થૉર્કના ડચ્ક, ઇન્વરનેસના અર્લ અને બેરન કિલાર્ની થયા હતા. ૧૮૯૩ ના જૂલાઈની ૬ થી તારીખે તેમનાં શાહુઝાદી વિક્ટોરિયા મેરીની સાથે લગન થયાં. શાહુઝાદી મેરી ૧૮૬૭ ના મેની ૨૬ મી તારીખે જન્મ્યાં હતાં, અને ટેકના ડચ્ક ક્રાન્સિસ, તથા, કેમ્બ્રિજના ડચ્ક એડવર્ડસ ફેડરિકનાં પુત્રી, અને ટેકનાં એસ, શાહુઝાદી મેરી એડીલેડનાં પુત્રી થયા. તેમના સૌથી વડા પુત્ર શાહુઝાદા એડવર્ડ, આલ્બર્ટ બ્રીગેડિયર (એવેલ લવન), રિયમંડ, માં ૧૮૯૪ ના જૂનની ૨૩ મી તારીખે જન્મ્યા હતા; શાહુઝાદા આલ્બર્ટ ફેડરિક જ્યોર્જ ૧૮૯૫ ના ડીસેમ્બરની ૧૪ મી તારીખે સેડરિયામમાં જન્મ્યા હતા; શાહુઝાદી વિક્ટોરિયા એલેક્ઝાન્ડ્રા ૧૮૯૭ ના એપ્રિલની ૨૫ મી તારીખે; શાહુઝાદા હેન્રી વિલિયમ ફેડરિક આલ્બર્ટ ૧૯૦૦ ના માર્ચની ૩૧ મી તારીખે; શાહુઝાદા જ્યોર્જ એડવર્ડ એલેક્ઝાન્ડર એડમંડ ૧૯૦૨ ના ડીસેમ્બરની ૨૦ મી તારીખે; અને શાહુઝાદા જોન આર્લ્સ ક્રાન્સિસ ૧૯૦૫ ના જૂલાઈની ૧૨ મીએ. ૧૮૯૯ માં થૉર્કનાં ડચ્ક અને એસે આયરલેન્ડને સુલાકાત આપી, અને રાણી વિક્ટોરિયા દેવ થયા પહેલાં એવી ગોડવણ થઈ ચૂકી હતી, કે તેમણે સંસ્થાનોમાં સુસાદરી કરવી. રાજ્ય સાતમા એડવર્ડ સિંહાસન પર બેઠા (૧૯૦૧), ત્યારે આ યોજના પાકી થયેલી. ૧૯૦૧ ના માર્ચની ૧૬ મી તારીખે તેમણે “ઓફિર”માં બેસી સફર શરૂ કરી, અને સાધારણ માર્ગે ચાલતાં એ મહિનામાં મેલબોર્ન પહોંચી ઑસ્ટ્રેલિયાના પ્રજાસત્તાક રાજ્યની પહેલી પાર્લિમેન્ટ ઉઘાડી. ત્યાંથી તેઓ ન્યુ ઝીલાંડ ગયાં, અને દક્ષિણ આફ્રિકા તથા કેનેડાને રસ્તે પાછાં ફર્યા. આ સુસાદરીનો ઓફિશ્યલ એહવાલ ૧૯૦૨માં સર ડોનેલ્ડ મેકેન્ઝી બોલેસે “શહેનશાહતનું થાન” એવા નામથી બહાર પાડ્યો હતો. ૧૯૦૧ના નવેમ્બરમાં ડચ્ક “પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ” બનાવાયા. રાજ્ય સાતમા એડવર્ડ ૧૯૧૦ના મેની ૬ થી તારીખે દેવ થયા, ત્યારે પોતે બ્રિટિશ રાજસિંહાસન ઉપર પાંચમા જ્યોર્જ થઇને બેઠા, અને એમનાં ધર્મપત્ની રાણી મેરી કહેવાયાં.

Benediction.

“The Lord bless you and keep you: The Lord make His face shine upon you, and be gracious unto you: The Lord lift up His countenance upon you, and give you peace. Amen.”

Numbers, VI: 24-26.

HIS MAJESTY THE KING-EMPEROR GEORGE V

આરતીવાદ.

“પ્રભુ આપને કૃતાર્થ કરો અને આપનું રક્ષણ કરો : પ્રભુ આપના પર પોતાનું વહન પ્રકાશો, અને આપ તરફ કૃપાળુ થાઓ : પ્રભુ આપના પર પોતાનું વહન ઊંચું કરો, અને આપને શાંતિ આપો. તથાસ્તુ.”

ગણના. ૧ : ૨૪-૨૬.

આ પ્રમાણે ગાદીએ બેઠા ત્યાં સુધીનો આપણા રાજા અને શહેનશાહનો ઇતિહાસ છે, તેમણે પોતાનું બધું જીવન અભ્યાસમાં અને સેવામાં ગાળ્યું છે. તેમની ભૂતિ દેવી અને સામ્ય છે; અને તે છતાં નહીં, પણ તેથીજ, તેઓ સાચા વીર અને અતુલ પરાક્રમી છે. વિશ્વ શરૂ થયા પછી તેમણે પોતાના પૃથ્વી જેટલા વિશાળ મુલકોમાં જે જે સંદેશાઓ મોકલ્યા છે તે બધા ઇતિહાસમાં નોંધવા લાયક છે, અને નોંધાશે; પણ એક પરમ ધીર અને વીરત્વથી ભરેલો સંદેશો તો હિંદનાં તમામ સ્ત્રીઓ અને પુરુષોએ સાંભળવા લાયક છે. અમે તેનું અસાધારણ ગૌરવ બતાવવાને તે પ્રથમ શહેનશાહી ભાષા ઈંગ્લેશમાં આપશું; અને પછી તેનો શુજરાતીમાં તરજુમો 'કરશું':—

Our King--Emperor's Message.

"I shall be strengthened in the discharge of the great responsibility which rests upon me by the confident belief that in this time of trial my Empire will stand united, calm, resolute, trusting in God."

GEORGE, R. I.

શહેનશાહ રાજાજી જયોર્જનો સંદેશો.

"આ કસોટીના વખતમાં મારી શહેનશાહી સંયુક્ત, શાંત, દૃઢ અને ધૈર્યમાં વિશ્વાસી રહેશે, એવું નિસ્સંદેહ માનતો હોવાથી, મારા ઉપર જે મોટી જવાબદારી રહેલી છે તે અદા કરવામાં મને બળ મળશે."

શહેનશાહ રાજા જયોર્જ.

હિંદને સંબોધન.

હિંદવાસી લોકો! આપણા શહેનશાહ રાજાજીના આ શબ્દો ઉપર વિચાર કરો. તે પોતે ધૈર્યમાં વિશ્વાસી છે, અને એવું ચાહે છે, કે તેની તમામ પ્રજા ધૈર્યમાં વિશ્વાસી થાય. તે પોતે શાંત અને દૃઢ છે, અને ચાહે છે, કે પ્રજા પણ શાંત અને દૃઢ રહે. એમનું બળ વર્તમાન દુનિયામાં સર્વોપરિ છે એમનું બળ એટલે તમામ બ્રિટિશ શહેનશાહીની છાતીનું બળ.

પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર આપણા એ દેવી શહેનશાહને મહાભારતમાં અસાધારણ બળ

આપી રહ્યો છે. જર્મનીની હાર થવાને હવે થોડીજ વાર છે. સૂર્યની સંક્રાંતિ થઈ ચૂકી છે. છતાં ચાલો આપણે માલેક પાસે માગીએ, કે :—

જેત,

“ધસ દર્દે દિલસે મૌત હો, યા દિલકો તાબ હો :

“કિરમતમે” ને લિખા હય, દિલાહી શિતાવ હો !”

અથ :—ઓ અણાહુ-પ્રભુ! આ દિલનું દર્દ છે તે કરતાં કંતિ મૌત થાઓ, અથવા હૃદયને કસાર થાઓ. કિરમતમાં ને લખ્યું છે તે, ઓ પરમેશ્વર, જલદી બનો !”

બાગેશ બહાર.

હિંદના હૃદયની પ્રાર્થના.

જેસતા વરસમાં સમગ્ર હિંદના હૃદયમાંથી ને પ્રાર્થનાઓનો વિપુલ ધ્વનિ ઘોળાવતર પરમેશ્વરની હૃદયમાં પહોંચ્યો છે, તેથી રણસંગ્રામની રંગભૂમિનો દેખાવ બદલવા માંડ્યો છે. જૂદા જૂદા ધર્મને પણ એક ધર્શનને માનનારા જૂદા જૂદા લોકોએ પોતપોતાનાં ધર્મમંદિરોમાંથી ને પ્રાર્થનાઓ કરી છે તેનું ઉપરથી સમગ્ર દર્શન કરનાર બંદાને બ્રિટિશ વિજય સંગ્રામી કશી પણ શંકા રહેતી નથી. અમારા લાવનગરમાં પણ સિત્ત સિત્ત મંદિરોમાં સિત્ત સિત્ત પ્રાર્થનાઓ થઈ હતી. એક મંદિરમાં ધણેલી પ્રાર્થના આ સ્થળે આપવાથી અમારા વાંચનારાઓને ઉપયોગી થશે :—

“સર્વશક્તિમાન પરમેશ્વર, તું માણસોનાં રાજ્યો ઉપર રાજ્ય કરે છે, એટલે અમે આ” વેદનાના વખતમાં અમારી ચિંતા તારા ઉપર નાંખીએ છીએ. અમે યાચીએ છીએ કે હાલ ને મહા વિગ્રહ સળગી રહ્યો છે તે જલદી શાંત થાય, અને બધા વિગ્રહતા દેશે થોડા વખતમાં શાંતિનું શુભ પ્રાપ્ત કરે. અમારી સલામતીને માટે ઝમીન અને દરિયા ઉપર ને બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમો લડી રહ્યા છે, તેમની સાથે રહે. તેમના આકરા કર્તવ્યમાં તેમને બળ અને હિંમત આપ, અને એમના પ્રયાસોને ફત્તેહ મળે એવી નવાજેશ કર. જેઓ જખમી છે તેમનાં હુજોને નરમ કર, અને જેઓ મરે છે તેમને કાળાં પાણીમાંથી પસાર થતાં આનંદ આપ. મરેલાઓનાં સગાંવહાલાં જેઓ વિત્રાપ કરે છે તેમની સાથે રહે; અને તેમને શાસ્ત્રનાં અને ધર્મનાં સત્યાનું સ્મરણ કરાવીને આશ્વાસન આપ. કૃપા કરીને એવું કર, કે અમારા ઉપર આ ને આક્રમક ઉતરી છે, તેને પરિણામે અમે તારી નિકટ આવીએ, અને સનાતન શાંતિના વિષયોનો વધારે વિચાર કરવા લાગીએ. તથાસ્તુ”

લડાઈના તાર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

લંડન, ૮ મી જાન્યુઆરી.

રાજા અને રાણીને આઈટન પધારતાં 'ગોડ' માન મળ્યું છે. રસ્તાઓમાં તેમને તાળીઓથી વધાવવામાં આવ્યાં હતાં. ખાનને ઘણા જખમી હિંદીઓની સાથે વાતચિત કરી, જેમાં વિક્ટોરિયા ક્રોસવાળો હિંદી વિક્રમ જ્ઞાનસિંહ એક હતો. જ્ઞાનસિંહના જખમો ગંભીર છે.

લંડન, ૧૦ મી જાન્યુઆરી.

આઈટનમાં જખમી હિંદીઓને માટે જે ગોઠવણો થયેલી છે તે જોઈને રાજા અને રાણી ખુબ પ્રસન્ન થયાં છે. ગોઠવણો બધી અને પૂરેપૂરી તપાસવામાં આવી હતી. એક દરદીની સાથે રાજાએ વાતચિત કરેલી, તેણે હિંદુસ્તાનમાં પોતાની ઝમીન માટે અરજ કરી હતી.

કેસરનો જન્મદિવસ.

લંડન, ૧૦ મી જાન્યુઆરી.

પ્રશિયન સરકારે ત્યાંના રાજેનશાહના જન્મદિવસ ઉપર બધા નાચ અને તમાશા બંધ કરવાનો હુકમ કર્યો છે. (જર્મનીનું હૃદય મરવા માંડ્યાની આ નિશાની છે.)

વિમલનો ખરચ.

આમસ્ટર્ડમ, ૧૧ મી જાન્યુઆરી.

એક જર્મન ન્યુસપેપર બાંધાં રાજ્યોને થતો લડાઈનો ખરચ ગણીને જણાવે છે, કે દર રોજ ૯૦ લાખ પૌંડ એટલે ૧૩૫ કરોડ રૂપિયાનો ખરચ થાય છે.

હિંદી વિક્રમ.

લાહોર, ૧૧ મી જાન્યુઆરી.

'વિક્ટોરિયા ક્રોસ' પહેલું માન મેળવનાર હાવિલદાર જ્ઞાનસિંહ ગેલેરિયા રજપૂત છે. કાંથા પુરગણામાં એક ગામડાની અંદર રહેતા એક ખેડુત કુટુંબમાં તે જન્મ્યો છે. તેના બાપનું નામ 'ગોપાલસિંહ' છે. તે યુદ્ધ અને દુઃખી હાલતમાં છે.

હંગરીમાં તોફાન.

રોમ, ૧૨ મી જાન્યુઆરી.

હંગરીનો સોશયલિસ્ટ આગેવાન રેડીએની જણાવે છે, કે જે રશિયાની હતો બરી રહેશે, તો હંગરીમાં ઉત્પાત થયા વગર રહેશે નહીં. એકુતો હુરામતોર અમલદારોની સામે થવા

માંડ્યા છે; અને બોલે છે કે એ નાપાક કાફરોએ અમને પાયમાલ કીધા છે. ઑસ્ટ્રિયન અમલદારોએ એટલાં બધાં જૂઠાણાં ચલાવ્યાં છે, કે કોઈને તેમની મારફત પ્રગટ થતી ખબરો ઉપર શ્રદ્ધા નથી.

રાજા આદ્યર્ષ.

પારિસ, ૧૨ મી જાન્યુઆરી.

રાજા આદ્યર્ષ (બેલ્જિયમનો વીર વિક્રમ) આચાર્ય મર્સિયરની દુનિયાને સત્ય બેધડક જણાવવા માટે તારીફ કરે છે.

ફત્તેહની ખાતરી.

પારિસ, ૧૨ મી જાન્યુઆરી.

ફ્રાન્સના પ્રેસિડન્ટ પ્યાંકાર મોખરેથી પાછા આવ્યા પછી જોરથી બોલે છે, કે જર્મન જંગલીઓ ભૂંડી રીતે હારશે એમાં કશો શક નથી.

ઑસ્ટ્રિયાની પડતી.

લંડન, ૧૪ મી જાન્યુઆરી.

કાઉન્ટ બર્ક્ટોલ્ડે રાજનામું આપ્યું છે, અને તેની જગ્યાએ એક હંગેરિયન નિમાચેલ છે (કાઉન્ટ બર્ક્ટોલ્ડે ઑસ્ટ્રિયાનો પરદેશ ખાતાનો પ્રધાન હતો.) તેમજન જેમ બહારથી તેમજ અંદરથી સળગ્યું છે.

નિવેદન.

અમારા વિવેકી વાંચનારા જોશે, કે બ્રિટિશ વીર વિક્રમની ફત્તેહ થતી જાય છે. અમારા આનંદની એક નિશાની તરીકે આજે અમે ગંગાસ્વરૂપ મહારાણીશ્રી વિક્ટોરિયાના પૌત્ર અને શાંતિપ્રિય પુણ્યસ્ત્રોત રાજા સાતમા એડવર્ડના મહારાજા પુત્ર શહેનશાહ રાજા પાંચમા જ્યોર્જનો પ્રિયદર્શન ફોટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૯]

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૬ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૫.

મહાભારતમાં કૌરવ જર્મનો શું કરી રહ્યા છે?

ત્રાંબા માટે દીવાના જર્મનો.

લંડન, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

જર્મનો દીવાના બનીને ત્રાંબુ ગોતવા માંડ્યા છે.

રશિયાનું બળ.

લંડન, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

રશિયન લશ્કરમાં ૮૦૦,૦૦૦ નવા અને મજબૂત માણસોની ભરતી કરવાની તૈયારીઓ ઝડપથી ચાલવા માંડી છે.

જર્મન હુલામણા વહુઓ ઝમીનદોસ્ત.

પીટ્રોગ્રેડ, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

બે નદીઓના સંગમ પાસે દુશ્મનનાં બે હુલામણા વહુઓને ગોળીબહારથી ઝમીનદોસ્ત કરવામાં આવ્યાં છે.

દુશ્મન જર્મનોને હુકાવ્યા.

પીટ્રોગ્રેડ, ૧૬ મી જાન્યુઆરી.

નીચલી વિશ્વલાના જમણા તીર ઉપરથી રશિયનો જર્મન ઘોડેવાડેને હુકાવતા જાય છે.

જર્મન દુષ્ટતા અને કુરતાની ઝાહિરાત.

રશિયાના પરદેશ ખાતાના પ્રધાન તરફથી એક ત્રાસદાયક રિપોર્ટ બહાર પડ્યો છે, જેમાં, વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે જર્મનીમાં જે રશિયન પ્રજાજનો હતા, તેમના તરફ કેવી ધિક્કારવા લાયક અને દુષ્ટ રીતે વર્તવામાં આવ્યું છે, તેના વિગતવાર દાખલા આપ્યા છે. એક રશિયન સેનેટર (= પાર્લીમેન્ટના મેમ્બર જેવી પદવીનો માણસ) હતો, તેને નાગો કરીને યુનેહગારોની સાથે તુરંગમાં પૂરવામાં આવ્યો હતો. રશિયન મુસાફરોને ઢોરોની સાથે ગંદી જગ્યાઓમાં પૂરી મૂકવામાં આવ્યા હતા. સ્ત્રીઓને અને છોકરાંને ત્રગડવામાં આવતાં હતાં, અને કેટલાંક બીમાર હોવાથી ધરાધરા ચાલી ન શકતાં અને પડી જતાં, તોપણ એ રાક્ષસોને દયા આવતી નહોતી. ઘણાને દહાડાઓ સુધી ઘોરક કે પાણી આપવામાં આવેલાં નહીં. એક પ્રસંગે ૨૫ રશિયન સ્ત્રીઓ અને ૩૫ પુરુષોને રેલવેના ડગ્ગાઓમાં પૂરેલાં, તેમને સિત્તર કલાકમાં માત્ર એક વાર બહાર નિકળવાની રજા આપેલી. ઘણાં માણસો મરી ગયાં છે, અને ઘણાં અસહ્ય દુઃખથી દીવાનાં બની ગયાં છે.

આર્મીનિયાની અવદશા.

લંડન, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

૮૦,૦૦૦ નિરાધાર અને અજવસ્તુ વગરના આર્મીનિયનોને તુર્કીએ ભગાડ્યા છે, અને તેઓ રશિયન સરહદમાં આવી ચૂક્યા છે.

નૈર્ગત્ય આફ્રિકા.

પ્રિટોરિયા, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

યૂનિયનનાં લશ્કરોએ નૈર્ગત્ય આફ્રિકાનું મુખ્ય જર્મન બંદર છતી લીધું છે.

મુઝલ્લીમાં ઉત્પાત,

રોમ, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

શબ્દ બ્રિટિશર ઇમેન્યુઅલ, જેણે પોતાના વખતના બધા ધરતીકંપ જોયા છે, તે જણાવે છે કે, હમણાંનો ધરતીકંપ આગલા બધાના કરતાં ત્રાસદાયકતામાં ચઢી જાય છે. મેક્સિકોના ધરતીકંપમાં વસ્તીના ત્રીશ ટકા જેટલો ભાગ બચ્યો હતો, પણ અવેગ્ગેમાં તો ફક્ત ત્રણ ટકા જેટલાં માણસ જીવતાં રહ્યાં છે. (દુઃખીની "ધા" ન સંભળવાના પાપ માટે આ બુદ્ધિનો ખાંફ તો નહીં હોય ?)

પોપ જખમીઓને જોવા જાય છે,

રોમ, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

પોપ શાન્તા મેરિયાની ઇસ્પિતાલમાં ધરતીકંપથી જખમી થયેલાઓની મુલાકાત લીધી છે. ૧૮૭૦ પછી વૅટિકન કોઈ પણ પોપે ઓડયું હોય, તો આ દાખલો પહેલો છે.

ગ્રીસનો ઇંગ્લંડ તરફ ભક્તિભાવ.

લંડન, ૧૫ મી જાન્યુઆરી.

લંડન ખાતેનો ગ્રીસનો પ્રધાન જણાયે છે, કે ગ્રીસને ઇંગ્લંડ તરફ ભક્તિભાવ છે, કારણકે 'હુનિયાનું' ભણું કરવાને અને ન્હાની પ્રજાઓના રક્ષણ માટે પ્રિટન મેદાનમાં ઉતર્યું છે.

ધરમાં આગ સળગી!

આમ્સ્ટર્ડમ, ૧૭ મી જાન્યુઆરી.

એક સોશયલિસ્ટ આગેવાને "ઇન્ટરનેશનલ સોશયલિસ્ટ યૂનિયન"ના આગેવાનોને ખબર આપી છે, કે વિગ્રહની વિરુદ્ધ હીલચાલ જર્મનીમાં જોરથી વધવા માંડી છે. "ધરકો તો આગ લગ ગઇ ધરકે ચેરાગસે!" તે ઉમેરે છે કે જર્મનીનાં "સોશયલિસ્ટ યૂનિયનો"ના લગભગ ગળાં જોખરો વિગ્રહની વિરુદ્ધ ઝોલવા માંડ્યા છે.

મિત્ર રાજ્યો ધસારો કરે છે.

પારિસ, ૧૭ મી જાન્યુઆરી.

પશ્ચિમના કુરુક્ષેત્રમાં જૂદે જૂદે ઠેકાણે મિત્ર રાજ્યોનાં લશ્કરોએ દુશ્મનોને હુલાવવા માંડ્યા છે, અને ધસારો શરૂ થયો છે.

જર્મન કેદીઓની હુદ્દશા.

બુલોન, ૧૭ મી જાન્યુઆરી.

લા બારસી આગળ પ્રિટિશોએ છૂતમાં પકડેલા જર્મન કેદીઓની સ્થિતિ દયાજનક છે. તેઓ ફરિયાદ કરે છે, કે તેમના ઉપરી અમલદારો રાક્ષસી છે; અને લડવાની ફરજ પાડવા છતાં ખાવાનું આપતા નથી. તેઓ કંગાલ, કાદવથી ખરડાયેલા, અને ભૂખે સૂકાઈ ગયેલા દેખાય છે. એક માણસ, જે ઇંગ્લંડમાં ઘણા વરસ રહ્યો છે તેણે કહેલું, કે "હવે જો મારે ફરી લડવું પડે, તો હું પ્રિટિશોની પક્ષમાં લડીશ; સામે નહીં!"

ઑસ્ટ્રિયામાં ભૂખમરો અને તોફાન.

રોમ, ૧૭ મી જાન્યુઆરી.

ઑસ્ટ્રિયાની દશા દિન પ્રતિ દિન ઝડપથી ઘણી બધી છે. દુકાળના જેટલા અનાજના ભાવ ચડી ગયા છે; અને બધા અસંતુષ્ટ છે. મોટાં શહેરોમાં વિગ્રહની વિરુદ્ધ હીલચાલો અને તોફાનો થવા માંડ્યાં છે. પોલિસની સાથે પણ ઝપ્પાઝપ્પી થઈ છે.

જર્મન તિબેટીનો સેક્રેટરી રાજનાયું આપે છે.

લંડન, ૧૮ મી જાન્યુઆરી.

જર્મન તિબેટીનો શહેનશાહી સેક્રેટરી (હિસાબી ખાતાનો ઉપરી) તબિયતનું બહાનું બતાવીને રાજનાયું આપે છે. કોઈક પ્રોફેસર તેની જગ્યાએ નિમાય છે, જે એક બેંકની સાથે લાગવગ ધરાવે છે.

જર્મન હિસાબી ઉપરી રીટાયર થવાનું કારણ એમ બોલાય છે, કે નાણાંબંડને પહોંચી વળવાને તેની તાકત નથી. એ વાત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે, કે રીટાયર થતા અમલદારની તારીફ કરવાનો રિવાજ છતાં કેસર (=દુર્લભ મહારાજ) ચુપચાપ બેસી રહ્યા છે. વાત બહાર આવે છે, તે કરતાં અંદર ઘણું વધારે પોણ છે, એમ અનુમાન કરવાને મજબૂત કારણો છે.

જર્મન માલતું સત્યાનારા.

સ્ટોકહોમ, ૧૮ મી જાન્યુઆરી.

છેલ્લા પંખવાડિયામાં પાંચ મોટી જર્મન આગબોટો દરિયાઈ સુરંગોની સાથે અથડાવાથી માલમત્તા સાથે ડુબી ગઈ છે. (સત્યાનારાની આ સરખાત સમજવી!)

રાક્ષસી પાપની પરિસ્તીમા.

લંડન, ૨૦ મી જાન્યુઆરી.

સેન્ટિંગહામ મહિરથી અર્ધા માઈલ દૂરની જગ્યા ઉપર થઈને એક ઝેપેલિન આજ હિંચું હતું. તેણે એક રાક્ષસી ભોંબ નાંખ્યો, પણ તે નજીકીકના એક ગામડાની શેરીમાં પડ્યો. કિંગ્સલિન આગળ પણ એક ભોંબ નાંખેલો; જેથી ઘસ પડી ગયાં, અને તમામ ઘરનાં આગલાં બારણાં ભાંગી ગયાં. ફરનિયર વેરાઈ ગયો.

સારે નમ્રીએ આપણા છત્રપતિ શહેનશાહ અને શહેનશાહીના સહિય ગર્હ કાલેજ લંડન પહોંચી ગયાં છે. (અદિગ્રંથમનાં રાજકુટુંબનું ખૂન કરવાની કોશિશ વાંચનારે યાદ કરવી)

લંડન, ૨૦ મી જાન્યુઆરી (સ્વવાસ્તાવ્રુ ઉપર પાંચ મિનિટ).

કિંગ્સ લિનમાં બે ઘરનો નાશ થયો છે; અને એકને નુકસાન થયું છે. એક ન્હાનો છોકરો બિચારો મરી ગયો, અને બીજા ત્રણ માણસને ઈજા થઈ. સેન્ટ્રીગ્રામમાં કેટલું નુકસાન થયું છે તે હજી જણાયું નથી. લંડનમાં એવો હવાઈ દુર્મતો થાય, તે માટે સાવચેત રહેવા ત્રાટ ખાસ કોન્ટ્રોલનો જોવાન્યા છે.

ફ્રેંચ વિક્રમની બ્રિટિશ તારીફ.

લંડન, ૧૮ મી જાન્યુઆરી .

ધણી મુરકેલીઓ અને સંકેટો છતાં જર્મનોને મારીને ભૂટે હાલે હાલવામાં ફ્રેંચોએ જે વિરલ વિક્રમ યાતાયુ છે, તેની અંધાં પેપરો તારીફ કરે છે. ફ્રેંચોનું એવું વીરત્વ હજી મુખી કોઈ વાર અજાણ્યું નથી.

ધર્મોચાર્યનું વી દેવ્ય.

આગસ્ટાઈમ, ૧૮મી જાન્યુઆરી.

કાઉનસ મસિયરે પોતાના હાથ નીચેના આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયોને જર્મનોની પ્રહારો વિકરદ પોકાર ઉઠાવવા પ્રેરિત કર્યાં છે.

સંસ્થાનોનું સંમેલન.

લંડન, ૧૮મી જાન્યુઆરી.

આજના દાઈમસમાં એક એવો આર્ટિકલ છે, કે ૧૯૧૫માં એક શહેનશાહી સંમેલન જોલાવણું લેખ્યું. તે જણાયું છે. કે સંમેલનથી શહેનશાહી એકસર્પી અતિશય દુઃ થઈ જશે; અને નૂદાં નૂદાં સ્થાનોમાં જે વફાદારી અને વીરત્વ દાખવાઈ રહ્યાં છે, તે સહેલાઈથી ઝાઝરમાં આવશે.

રૂઝ્કિશ રાજકુટુંબ

માર્ટિડ, ૧૯ મી જાન્યુઆરી.

સ્વેનની રાણી અને તેનાં બે બાલકો સ્વકર તાવમાં પટકાઈ પડ્યાં છે. (પરોશીની વેદના દૂર એમીને જોયા કરવાના પાપની આ સજા તો નહીં હોય?)

“વિમાન” કે “એપેલિન”?

લંડન, ૨૦ મી જાન્યુઆરી (મધ્યાહ્નોત્તર).

હવાઇ ચડાઇથી થયેલું નુકસાન ઘોડુંજ છે. માત્ર એ બાઇરીઓ, એ પુરુષો અને ૫૦ પોંડની ચારમઠમાં હાનિ થઇ છે. એમ દેખાય છે કે છ હવાઇ વહાણો કિનારે પહોંચેલાં. પછી તે ત્યાંથી છૂટાં પડ્યાં, અને ચારમઠની ઉત્તર તથા દક્ષિણ તરફ ઉપડ્યાં. અધિકારીઓ છાતી ઠોડીને કહે છે, કે એ મુલાકાત આપનાર વિમાનો હતાં. કોમરમાં અધિકારીઓએ બપોળીઓ બૂઝાવી નાંખી, તેથી તે બચી ગયું. વિમાનોએ એ ચહેરો ઈઠેલાં નહીં, એટલે ત્યાં બોમ નાંખેલા નહીં.

બાર માણસોને ધન.

લંડન, ૨૦ મી જાન્યુઆરી.

ચારમઠ ઉપરના હુમલામાં જખમી થયેલો એક વીર દેવ થયો છે. રાત એટલી અધારી હતી કે વિમાનની ચડાઇ શુભ રહી છે. ચડાઇ કરનાર વિમાન હતાં કે એપેલિન, એ બાબત મતભેદ છે. જોવાની વાત એ છે કે માત્ર મુમારે બાર માણસોને ધન થઇ છે.

નિરાશાનું ગાંડપલું?

લંડન, ૨૦ મી જાન્યુઆરી (મધ્યાહ્નોત્તર).

“ન્યુયોર્ક હેરલ્ડ” છેલ્લી જર્મન ચડાઇ ઉપર ટીકા કરતાં કહે છે, “આ તે નિરાશાનું દીવાનાપલું છે, કે સાદું રોજનું ગાંડપલું છે? અરક્ષિત રથાનો ઉપર હુમલા કરવાથી અને નિર્દોષની કલ અલાવવાથી જર્મનીનો રો શુકરવાર વળવાનો હતો?”

હાથોહાથની લડાઇ.

પારિસ, ૨૨ મી જાન્યુઆરી.

રુઝારે દુશ્મનો એક બાઇમાં થોડાક ફાળ્યા હતા, પણ પછી સામો હુમલો કરવામાં આવ્યો, અને તેમણે ૧૦૦ કેદીઓ ખોયા.

એક ઠેકાણે હાથોહાથની લડાઇ પછી તેઓ પાછા હટ્યા છે.

બુખોવિનામાં ધસારો.

પીટ્રોગ્રેડ, ૨૦ મી જાન્યુઆરી.

બુખોવિનામાં આપણાં લશ્કરો ફત્તેહથી ધસારો કરવા માંડ્યાં છે.

શાંતિને માટે “નોખલ પ્રાધ્ન”.

લંડન, ૨૦ મી જાન્યુઆરી.

ફ્રેંચ ઉપયુક્તિઓ નાવની સરકારને એવી વિનંતી કરે છે, કે શાંતિને માટેનું “નોખલ પ્રાધ્ન” બેલ્જિયમ પ્રજાને આપવું.

અમેરિકાનો જર્મની તરફ પ્રખ્યાત તિરસ્કાર.

લંડન, ૨૧ મી જાન્યુઆરી.

અહાં અમેરિકન પેપરો છેલ્લા દુષ્ટ જર્મન હુમલા તરફ સખ્તમાં સખ્ત શબ્દો વાપરીને તિરસ્કાર બતાવે છે.

“ટ્રિબ્યૂન” જણાવે છે કે, મનુષ્યત્વનાં મૂળતત્ત્વોની એ અછલ વગરની અવગણના છે. “જર્મન પ્રજાનો કોઈ પણ બહુનાથી ખચાવ થઈ શકે તેમ નથી; અને હાથ સાફ થતાં બહુ વખત લાગશે.”

“ન્યૂયૉર્ક વર્લ્ડ” ભાર મૂકીને કહે છે કે લગાયક ફ્રિટ્ઝી હુમલો વ્યર્થ હતો; પણ એ યાત્રી સ્ત્રીહુલાથી આખી દુનિયાને જર્મની તરફ ધિક્કાર છૂટેલો છે. જ્યારે સલાહ કરવા આવશે, ત્યારેજ તેને ખબર પડશે કે આ હુમલાઓ માટે તેને શો ખર્ચ થયો છે.

“ટાઇમ્સ” અમેરિકન ઇતિહાસના સરજાતના દિવસોમાં રાતા ઈંડીયનોએ શુકલ સંસ્થાનો પર જે ચડાઈઓ કરેલી, તેની સાથે જર્મન હુમલાને સરખાવે છે.

જર્મન વિગ્રહખાતાનો પ્રધાન રાજનાયુ આપે છે!

આમ્સ્ટર્ડામ, ૨૧ મી જાન્યુઆરી.

જર્મન વિગ્રહ ખાતાના પ્રધાને રાજનાયુ આપ્યું છે. કેસરે તે સ્વીકારીને તેની પાલટળા સેનાપતિ તરીકે નીમણૂક કરી છે

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક્ર. ૧.]

મંગળવાર, ૨ જુલાઈ, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૦.]

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી ચિંતન.

મંગળવાર, ૨ ૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫.

આસના વિમલના રાજ યુધિષ્ઠિર અથવા *મહાપરિચયર્થ શહેનશાહ.

શહેનશાહ ખીજ નિકોલસ, ત્રીજા સિકંદરના જ્યેષ્ઠ પુત્ર અને વારસ, ઇ. સ. ૧૮૬૮ના
મે માસની ૧૮મી તારીખે સન્ત પિતૃત્વર્ગમાં જન્મ્યા હતા. તેમને ઋષિયન "અન્ત દુકો"ની
સાધારણ દેખવણી સેનાપતિ દાનિલોવિચના હાથ નીચે મળી હતી, જેમાં પવિદાનોત્સવ અને ખીજ
પ્રખ્યાત પ્રાદેસરોએ ભાગ લીધો હતો. આ શિક્ષકોમાં મિ. આર્દર્મ હિત કરીને એક અગ્રેજ
પણ હતો, જેને માટે તેને મહા માન અને રનેકની લાગણી હતી. તેના દાદાજી, ખીજ સિકંદર,
૧૮૮૧માં દેવ થયાથી તે ગાદીવરસ અથવા સેક્રેટરિય થયા. ઋષિયન તખ્તના બધા વારસોની
માફક ભેકે તેને અમુક અંશે લગચક દેખવણી મળી હતી, તેપણ તેની પોતાની પ્રવૃત્તિ એ
દિશામાં નહોતી; તેમ તેને પિતૃત્વર્ગના જુવાન મંડળની તોફાની રમનો ગમતી નહોતી. તેના
બાપની માફક તેને કુટુંબના મંડળમાંજ સુખ લાગતું;† અને ખાસ કરીને તેને પોતાની બહેન

* રસિયાના રામધિરાજ.

† સેન્ટ પીટર્સબર્ગ.

‡ "To make a happy, fireside clime

To weans an' wife,

That 's the true pathos and sublime

Of human life."—Robert Burns.

અર્થ:—“બાલ્યવસ્થા અને પત્નીને માટે સુખી તાપત્યની દયા બનાવવી, એજ માનવ જીવનની
સાતી અને જાતી લાગણી છે.”

દોષ્ટ બર્ન્સ.

“અન્ત ડયેસ” એનિમા, જે તેનાથી સાત વર્સે ન્હાની હતી, તેના પર પ્રેમ હતો. ૧૮૬૦-૧૮૬૧માં તેણે શ્રીસ, ઇન્જિનિયર, હિંદુસ્તાન, લંકા, અને જાપાનમાં પ્રવાસ કર્યો; જ્યાં એક જાપાની દીવાનાના હાથથી તેનું ખૂન થતાં માંડમાંડ રહી ગયેલું. સાઇવીરિયા થઇને પાછા ફરતાં, વસંદિયોસ્તોક આગળ તેણે સાઇવીરિયન દેલવેની પૂર્વની શાખા સ્થાપવાની મંગળ તિથિ કરી, અને જે વરસ પછી ૧૮૬૩માં એ મોટા કામ માટેની શહેનશાહી સમિતિ (કમિટી)માં તેણે પ્રમુખ નિભાયા. ૧૮૬૪ના નવાંબરનો ૧લી તારીખે તેના પિતાશ્રી દેવ થતાં તે રાજધિરાજ અથવા ચક્રવર્તી શહેનશાહ થયા; અને એ મહિનાની ૨૬મી તારીખે તેણે મહારાણી વિક્ટોરિયાનાં એક પૌત્રી, હસ્તીનાં રાજપુત્રી અલક્ષ્યા દેવી સાથે લગ્ન કર્યું. એ કુમારિકાની સાથે તેનો તેના પિતાની ઉદ્દેશી ખીમારીમાં અને તેની સમક્ષ વિવાહ થયો હતો.

અઢાર મહિના પછી મોસ્કો (મોસ્કો ?) માં તાજ પહેરવાની ક્રિયા ઘણી ધામધૂમથી કરવામાં આવી; પણ એક અચાનક આફતથી રંગમાં ભંગ પડ્યો. શહેરની પાસે એક ખુલ્લા મેદાનમાં કંઈક સાર્વજનિક સમતગમતની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી, પણ રોલિસનો બંદોબસ્ત બરાબર ન હોવાથી ગુરુધો, સ્ત્રીઓ અને બાળકો મળીને લગભગ ૨,૦૦૦ માણસો કચરાઈને મરી ગયાં! બીજા નિકોલશ પોતાના બાપુને પગલે પગલે ચાલવા લાગ્યા; અને પાશ્વર દેશો સાથેના સંબંધોમાં શાંતિ જાળવવાને તથા પોતાના દેશમાં અધિકારને એકત્ર કરવાને મથવા લાગ્યા. તમામ લઠાયક આવેશની નિરંતર સામે થવામાં તેની શાંતિપ્રિયતા પ્રગટ થઈ. પરદેશ પોતાના પ્રધાનની જગ્યાએ તેણે એક શાંતિપ્રિય અધિકારીને ટકાવી રાખ્યો; અને તે સ્વર્ગવાસી થતાં બીજા પણ એવાજ સ્વભાવના નરની એ જગ્યાએ નીમણુક કરી. ફ્રાન્સને તેણે લયકર સાહસોમાં અંતર્યામી અટકાવ્યું; અને હેંગમાં શાંતિસમિતિની સ્થાપના કરી. ફ્રાન્સ અને ઝર્મિયા વચ્ચેની મિત્રાચારીનો સંબંધ તેણે દૃઢ કર્યો, તેમાં પણ એજ મહાન સદ્ગુણ પ્રગટ થાય છે.

પોતાના શાસનનાં પહેલાં વરસોમાં, કાયદાઓમાં કચો મોટો ફેરફાર કર્યા વગર, તેણે પોતાના રક્ષણ નીચે જે વિધર્મી પ્રજાઓ હતી, તેમના તરફના વર્તનમાં જાતની અસરથી દયાનું

તાત્પ દાખલ કર્યું. અને તે છતાં, ગાદીએ બેઠા પછી તરત, પોતાને “લિબરલ” કહેવરાવનાર
* પંડિતમન્યોને, પાર્લમેન્ટ જેવી સંસ્થાઓને નાપસંદ કરીને, તેણે પાછા પાડ્યા.

સાકાર્થના તાર.

નોર્થેકે ૫૨ હવાઇ ચાલુ.

સંસ્કૃત, ૨૨ મી જાન્યુઆરી.

ન્યૂયોર્કનું “ઇન્ડિયન પોસ્ટ” લખે છે, કે “ચાલક ચોકખુ” જંગલીપક્ષી બતાવે છે. જર્મન
રાજા (= હુદુ હુરોધન) બહારની દુનિયાને બિલકુલ ઓળખતો નથી, એમ ફરી એક વાર સાબિત
થાય છે.”

સંસ્કૃતિ:—

“॥ અવિદ્યાયામન્તરે ધર્તમાનાઃ સ્વયં ધોરાઃ પણ્ડિતમન્યમાનાઃ ॥

॥ જહ્નુન્યમાનાઃ પરિપન્થિ મૂઢા અન્ધેનૈવ નૌયમાના યથાન્ધાઃ ॥”

મુણ્ડોપનિષત, ૧:૨:૮.

અર્થ:—“અવિદ્યામાં અંતરે રહેલા, પોતાને ધીર અને પાંડિત માનનારા ભેવફૂરો, જેમ આધ્યાત્મિક
આધ્યાત્મિક શિક્ષણ છે તેમ. દજાના દજાના મોતરજ ખમે છે.”

મુણ્ડોપનિષત, ૧: ૨: ૮.

Benediction.

"The Lord in his mercy bless you, preserve you, and keep you; the Lord look upon you, and guide you, and lead you; the Lord grant you a blessed life on earth, and eternal life together in heaven. Amen."

ur Earthly Father *
King-Emperor * *
* * George * * *
પણ પૃથ્વીના પિતા *
રાજા શહેનશાહ * *
* * જોર્જ * * *

* Our Earthly Mother *
* * Queen-Empress * *
* * * Mary * * *
* આપણી પૃથ્વીના માતા *
* * રાણી શહેનશાહના * *
* * મેરી * * *

આગીવાંદ.

“પ્રભુ પોતાની કૃપામાં આપને કૃતકૃત્ય કરે, સંભાળે, અને સાચવે; પ્રભુ આપના પર નજર કરે, માર્ગ બતાવે, અને દોરે; પ્રભુ આપને પૃથ્વી પર ધન્ય જીવન, અને સ્વર્ગમાં સાથે શાશ્વત જીવન બક્ષે. તથાસ્તુ.”

માતાજીનો ઉપદેશ.

(રાજા બિભારા.)

શાણી સખિઓ! પૂજન કરને નાથનું! દિવ નાથનું: પ્રિય નાથનું:—શાણી
હુવતી નમે, નરને ગમે, દિલ તો રમે, સુખમાં રમે!—શાણી
લલના, સમને વિરલજ એ અધિકાર ને, અધિકાર ને, અધિકાર ને, અધિકાર ને!—શાણી
પતિને જે રીઝાવી બેસ લાલે, કૃતાર્થ થાય એજ નારી:
વશે વર્તી આદેશને પ્રમાણે, કૃતાર્થ થાય એજ નારી:
નહીં રવેચ્છા ભણી કદાપિ તાણે, કૃતાર્થ થાય એજ નારી:
શુભે સ્વામીના સવંદા વખાણે, કૃતાર્થ થાય એજ નારી!
આધા છોડી તર્કને પોતાના, દિલે બધા ભરો સ્વામીના:
તો પામશે રનેહી સ્વામી સાથે સ્વર્ગને!—શાણી
રનેહ એવે બે થાય, સુખેથી તો રહેવાય, બધા સંતાપ લાય, અને શાંતિ પમાય:
પૃથ્વી દીપે શી કાય, રસે આત્મા શા ન્દાય, એક બીજાં ચક્રાય, નહીં જોઈએ સકાય:
દિવ્ય સરણીમાં ધાય, પ્રાણ પ્રેમામૃત પાય, વાયુ નવત્રા કંઈ વાય, દંપતી સાથે ગાય!—શાણી

નવા યુગનો સહદેવ; રાજા આદ્યમદ.

આગસ્ટ ૨૩ મી જાન્યુઆરી.

જર્મનોએ નિરાશાના ગાંડપણમાં બેલ્જિયમના વીર વિગમ મહાપ્રતાપી રાજા આદ્યમદના એક પૂતળાને અપમાન પહોંચાડ્યું છે. તાક કાપી નાંખ્યું છે, અને આંખમાં ખીલા ઠોક્યા છે. (એ પાપીઓને ખબર નથી, કે તેમના ઘોર અપરાધોની સજા તેમના તરફ જલદીથી ઉતરશે, અને તેમને છેક દીવાના—પૂરેપૂરા ગાંડા, પથુ જેવા બનાવી દેશે!)

દુઃશાસન ઉપર સત્યાનારૂપી શીતળાનો હૂમલો.

સપ્ટેમ્બર, ૨૨ મી જાન્યુઆરી.

છેલ્લા સપ્તાહમાં બ્રિટિશનામાં કાળી શીળીના ૧૫૧ “કેસ” થયા છે! (સત્યાનારૂપી શરૂઆત! ઓસ્ટ્રિયાનાં—દુઃશાસનનાં—પાપ ઘણાં છે, અને હવે ઘડો છલકાવા માંડ્યો છે. ભુલો આગલા અઠોમાં તેના કાફર અંમલદારોની વિરુદ્ધ એકુતોનો પોકાર!)

જર્મનની સર્વોપરિ નોકાનો વિનાશ.

સપ્ટેમ્બર, ૨૪ મી જાન્યુઆરી.

“બ્લૂફર” નામની જર્મનની સર્વોપરિ નોકાને હુલાવી દેવામાં આવી છે. એ નોકા બાંધતાં ૧૪૦૦,૦૦૦ પૌંડ એટલે બે કરોડ દસ લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ થયો હતો. આ પરાક્રમમાં “સિંહ,” “વાઘ,” “અન્નિત” વગેરે બ્રિટિશ નોકાઓએ ભાગ લીધો છે.

બ્રિટિશ તમામ નૌકા સંસામત.

લંડન, ૨૬ મી જાન્યુઆરી.

“સિંહ,” “અજિત,” “વાઘ,” “મુક્તિ,” વગેરે બ્રિટિશ નૌકાઓ મહાન્ વિજય મેળવી સ્વસ્થાને પાછી ફરી છે.

હિંદી વિક્રમની કદર.

લંડન, ૨૬ મી જાન્યુઆરી.

રાત્રીએ પોતાના હાથથી ખાન હયદરખાનને વિક્ટોરિયા જોસની એનાયત કરી છે. (પોતાના પંજાથી પશુને કાઢી નાંખનાર સિંહને હયદર કહે છે)

“જલ્લકર”ના વિનાશ માટે જર્મનીનો કલ્પાંત.

લંડન, ૨૫ મી જાન્યુઆરી.

જર્મનો બિચારા “જલ્લકર”ના વિનાશની વાત સાંભળીને રોવા માંડ્યા છે.

લોર્ડ ક્રિશ્ચનનો જન્મદિવસ.

લંડન, ૨૫ મી જાન્યુઆરી.

આજે લોર્ડ ક્રિશ્ચનનો જન્મદિવસ છે, અને આખી દુનિયામાંથી તેને સુખારકબાદીઓ મળતી જાય છે. કૃપાળુ રાત્રી અને સંસ્થાનોના પ્રમુખ માણસો તરફથી શુભ સંદેશાઓ આપ્યા છે.

એપેલિનનો સંહાર.

લંડન, ૨૬ મી જુલાઈ.

ગઈ કાલે લિંકો ઉપર એક એપેલિને ઉડીને શહેરના અરક્ષિત ભાગ ઉપર ઘોંઘ નાંખ્યા. તરતજ ફિલ્મોઓએ મારો શરૂ કર્યો, અને એપેલિન દરિયામાં પડ્યું, અને તાબે થયું!

મધનિષેધનો લાભ.

પિટ્ઠેડ, ૨૬ મી જુલાઈ.

નાણાંખાતાનો પ્રધાન જણાવે છે, કે મધપાનનો નિષેધ યવાથી પ્રગતે અતિશય લાભ થતો જાય છે. ૧૯૧૩ માં પ્રત્તની બચત માત્ર ૩,૪૦,૦૦,૦૦૦ ત્રણ કરોડ ચાળીશ લાખ રૂબાહની હતી, તે ૧૯૧૪માં પાંચ કરોડ વધી બચત ૮,૪૦,૦૦,૦૦૦ આઠ કરોડ ચાળીશ લાખની થઈ છે!

કૈસરનો જાની દોસ્ત હુશમખોર નીચરે છે!

કૈસરનો એક જાની દોસ્ત હુબેકનો સેનેટર પોસ્તેલ હુશમની સાથે વેપાર કરવાના શુનાહ માટે પકડાયો છે! (હુથાધનના દોસ્તો ખૂટવા માંડ્યા છે, એ તેની આવરદા ખૂટવાની નિશાની સમજવી?)

હુશમનની ખબરી.

પારિસ, ૨૮ મી જુલાઈ.

રવિ, સોમ અને મંગળવારે રસ્તામાં પકડેલાં હુશમનોનાં મડલાં એતાં ૨૦,૦૦૦ કરતાં વધારે જાનની ખબરી થયેલી દેખાય છે.

જર્મનીનો દરિયાઈ માર્ગ બંધ !

કોપનહેગન, ૨૭ મી જાન્યુઆરી.

સ્વીડનથી એક આગબોટ જર્મની જતી હતી, તે માર્ગમાં એક અજર્મન સંબંધીન જોઈને પાછી ફરી છે. સ્વીડન અને જર્મની વચ્ચેનો જલયાનનો મહામાર્ગ આ પ્રમાણે બંધ થયેલો દેખાય છે !

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે, બ્રિટિશ વિજયની ખુશાલીમાં, અમે આપણા પિતાશ્રી શહેનશાહ જ્યોજ અને માતાશ્રી શહેનશાહબાતુ ગેરીનું એક સુંદર સંયુક્ત ચિત્ર અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ. માતાશ્રીના ઉપદેશ જેમ પોતાના પતિઓના સંબંધમાં સ્ત્રીઓને, તેમ વિશ્વપતિના સંબંધમાં પુરુષોની છુદ્ધિઓને, લાગુ પડે છે.

ગીતાશ્રીમાં ભગવાન વ્યાસમુનિએ હિંદને સાચું જ શિખરું છે, કે :—

“॥ યત્ર યોમેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ॥

॥ તત્ર શ્રીવિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નોતિ મંતિ મમ ॥”

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, અધ્યાય ૧૮ : ૭૮.

અર્થ :—“જ્યાં યોગેશ્વર કૃષ્ણ છે, અને જ્યાં ધનુર્ધરી અર્જુન છે, સાંજ લક્ષ્મી, વિજય, વિશ્વંતિ અને અવશ નીતિ છે, એમ હું માનું છું.”

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રય.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૯ મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૧.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીથી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાક્ષાદિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૯ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫.

સત્યાનાશની શરૂઆત શી રીતે થઈ?

વર્તમાન કાલનું ઘોર મહાભારત એક નજીવા કારણથી સળગી ઉઠ્યું છે. “વાસણીયા”ના એક નિશાળિયાએ એક અપરાધ કર્યો, અને જર્મનીને તે ષડાતું મળ્યું. ઇ. સ. ૧૯૧૪ ના જૂન મહિનાની ૨૮ મી તારીખે અને રવિવારે “ગ્રિન્એપ” નામના એક નિશાળિયાએ પિસ્તોલ મારીને અસ્ટ્રિયા-હંગેરિયાના વારસ શાહુઝાદા ફ્રાન્સિસ ફર્દિનન્ડનું તથા તેની વહુ—હોહનબર્ગની ડયેસ—નું “સારાજેવો”ની શેરીઓમાં ખૂન કર્યું.

અસ્ટ્રિયા-હંગેરિયન સરકારે તથા તેની મદદગાર અને સલાહકાર જર્મન સરકારે એ અપરાધનો લાલ લાઇને ધૂરપમાં એક મોટું વિક્રમ ભરવાનો નિશ્ચય કર્યો. અસ્ટ્રિયાને ઘણાં વરસથી સર્બિયાની વધતી જતી સત્તા જોઈને બેચેની થતી હતી. તે મનમાં બચકાતું હતું, કે “જોને, આ ખેડુત સ્ટેટ! તુર્કી અને ષટ્તેરિયા ઉપર પણ સાથું ફેટેહ પામ્યું! તેનો ઝુલક વધતો જાય છે. હાય! હાય! તે મજબૂત બનતું જાય છે!” (અસ્ટ્રિયાનું કે અસ્ટ્રિયાના ખાપનું કશું લીધા વગર મજબૂત થવું, એજ સર્બિયાનો અપરાધ! અરે શયતાન દેવ! પણ અસ્ટ્રિયા દુઃશાસનનું સ્વરૂપ છે, એ અમે અગાઉ જણાવેલું છે.)

ધૂરપની સ્થિતિ જમન “સાયન્સ”ની સ્થૂલ દૃષ્ટિને જે દેખાઇ, તેથી તેને સાહસમાં ઉત્તેજન મળ્યું. એવક્ટ જર્મનીના દુર્યોધન હૃદયે એવું સાંભળ્યું, “કે ઈંગ્લંડ તો કશું કરી શકશે નહીં, કારણકે આયર્લેંડમાં હોળી સળગી છે. ઋષિયા પોતાની સેનાની પુનર્વ્યવસ્થામાં રોકાયું છે, એટલે તેની અવગણના કરવાને હીક લાગ છે. રહ્યું એક ફ્રાન્સ. હટ! ફ્રાન્સને તો આપણે એક વાર ચગતી માર્યું છે; અને આ વખત તો તેના ભાર શા છે, ભાર?”

પેલા નરકમાં પડેલા દુઃશાસનસ્વરૂપ દુષ્ટ વિષમાર્કે ટરફ્થીજ આ શખ્તો દુર્યોધન કેસરના અંતઃકરણમાં રેડાયા હોય, એમ માનવાને મજબૂત કારણો છે. ખરેખર શક્તિસ વિષમાર્કે પોતાને

* બોસ્નિયા = Bosnia. † ઓસ્ટ્રિયા-હંગરી = Austria-Hungary. § બિસ્માર્ક = Bismarck.

‡ સારાજેવો = Serajevo.

અથવા અપમાનનું ઠીક વેર લઈ રહ્યા છે! વાંચનારે સમજવું જોઈએ, કે વિષમાર્ક વગેરે જે રાક્ષસો દુનિયામાંથી મરાઈને પરલોકમાં પહોંચાડાયા છે, તે પ્રાણ પરત્વે મરેલા હોવા છતાં નરકમાં હજી જીવે છે, અને પોતાના જેવા દુનિયા ઉપરના કારભારીઓને કંઈ કંઈ હરામખોરીની પ્રેરણાઓ આપી કરે છે.

“સારા જીવો” નું શહેર.

“સારાજીવો” એક ન્હાનું અને સુંદર શહેર છે. આળીશીક વરસ અગાઉ ત્યાં એક તુર્કો કિલ્લો હતો; અને આસપાસ થોડાં ગ્રામ્યં હતાં. હજી પણ ત્યાં ૨૦,૦૦૦ મુસલમાનોની વસ્તી છે. લોકો તેને ઉત્તરનું “દમાસ્કસ” કહે છે. મુસલમાની ભાગની સાથે સાથે વર્તમાન જર્મન ફ્રેન્ચની શેરીઓ, અને ફાડનાં પીકાંઓ, તથા લલકારદાર સાર્વજનિક ધમારતો, અને રણિયામણું રેલવે સ્ટેશન છે. અધિયા અને તુર્કોનો વિગ્રહ પૂરો થયો, ત્યારે ૧૮૭૮માં “વાસણીયા” અને “હર્સેગોવિન્ડા” અસ્થિયાને ભાગે આવેલાં, અને રક્ષણ નીચે ગણાયેલાં. ૧૯૦૬ માં તે રાજ્યના સુલકની સાથે બેડી દેવામાં આવેલાં. અસ્થિયાના સંબંધથી સારાજીવોમાં તેજી આવેલી, પણ સતોષ નહીં. લોકો સ્લાવ હતા. તેમને અસ્થિયન ગૂંસરી ગણેલી નહીં. તેઓ પોતાનીજ ઓલાદના ખેડુત રાજ્ય સંબંધિયાની સાથે જોડાવા ચાહતા હતા; અને સંબંધિયાને તેમની જરૂર હતી. એટલે અસ્થિયાના બધા પ્રયત્નો છતાં તેમનો શુસ્સો વરસે વરસે વધતો ગયો.

અસ્થિયાના ગારીવારસ.

ફ્રાન્સિસ ફર્દિનન્ડને “વાસણીયા”ના અસતોષની ખબર હતી. તે સંપત્તાઈ અને માયાળુ પણાનું મિશ્રણ કરીને તેમને જીતી લેવા ચાહતો હતો. સમકાલીન ગારીવારસ રાજપુતોમાં તે એક અતિથય આકર્ષક અને સમર્થ ગાદમી હતો. તેના સિદ્ધાંતો દૃઢ અને ધમ્માશક્તિ જોસાવર હતી. વારસ યથા પછી છુએકજ વરસમાં તેણે પોતાની સ્વતંત્રતા જોને બતાવી આપી.

કોઈ જાત્રા બોલીમિયન કટુંબમાં કન્ટ્રેસ સુફી ચોટક નામે એક ખાનુ હતી. તેની સાથે ફ્રાન્સિસે “બોર્ગેનેટિક” લગત કર્યું. તેને જાહેર રીતે કહેવું પડેલું, કે “મારી વદુ કે છોકરાં

કદાપિ અસ્તિયન તખ્તનાં હુકદાર થશે નહીં.” પણ પોતાની એ “ગોર્નેટિક” પત્નીને પડદા પાછળ રાખવાને બદલે તેણે પોતાના બધા કામકાજમાં તેને સામિલ કરવા માંડી. તેને “હોહુનબ્રગ”ની “એસ” ના ઇલકાબથી એક શાહઝાદી બનાવવામાં આવી; અને તે હુમેશાં તેના સહચાર કરતી. એટલી બધી શક્તિમાન, કે કોઈ તેનું અપમાન કરી શકે નહીં; એટલી બધી હુશિયાર, કે તે દૃષ્ટિ બહાર કદાપિ રાખી શકાય નહીં; એતરફ તેની વાહવાહ બોલાવા માંડી, અને લોકો પૂજ્યભાવથી તેના તરફ જોવા લાગ્યા. એમાં કશો શક નથી, કે જો તેનો પતિ તખ્તનશીન થવા જોતલો ભાગ્યશાળી નીવડ્યો હોત, તો જૂતા કાચદામાં ફેરફાર કરાત, અને તે અસ્તિયાની શહેનશાહબાનુ અને હુગિરિની રાણી બનત ઈંગ્લેન્ડના રાજા અને જર્મન શહેનશાહ તેને માન્ય કરવાને તૈયાર હતા. અને તેટલાજ માટે તેને તથા તેના પતિને થોડા સમ્રાટ અગાઉ ઇંગ્લેન્ડ આવવાનું નિમંત્રણ થયું હતું. બન્ને સ્વદેશને માટે મોટી યોજનાઓ કરી રહ્યાં હતાં; એટલે રાજકુમાર જ્યારે સમિયા તરફ ગિધાન્યો, ત્યારે તેની પત્ની પણ સીતાલની માફક સાથે ચાલી.

છેલ્લી યાત્રા.

રવિવારે સહવારે દંપતી સારાણવોમાં પહોંચ્યાં. લશ્કરને જોયા પછી બન્ને મોટરમાં બેસી “ટાઉન હોલ” તરફ ઉપડ્યાં. ત્યાં સૌ મહાજનો તેમને સ્વાગત આપવાને એકઠા થયા હતા. રસ્તામાં વીશ વરસની ઉમરના કાબ્રિનોવિચ નામના છાપાવાળાએ મોટર ઉપર એક જોંબ નાંખ્યો. કહે છે કે આર્યદુરે તેને પોતાના હાથથી અટકાવી ખાનુએ ફેંકી દીધો. પાછળની મોટરમાં એક એ. ડી. કે. બેઠો હતો, તે જોંબ ફાટતાં ઉટેલા કકડાઓ વાગવાથી ગળામાં જખમી થયો; અને કેટલાક સહઠારીઓને ઇજાઓ થઈ. પાદશાહી જોડાને કંઈ હરકત થયેલી નહીં. જ્યારે તેમની મોટર “ટાઉન હોલ” પહોંચી, અને “મેયર” બિચારે આવકારનું માનપત્ર નાંચવા માંડ્યો, કે તરત શાહઝાદાએ તેના તરફ વળીને જુસ્સાથી કહ્યું, કે “આ ભાષણો કરવાનો અર્થ શો? હું સારાણવોની સુલાકાત લેવા આવું છું, અને મારા તરફ જોંબ ફેંકાય છે. આ તો ત્રાસદાયક છે!”

થોડા વખત પછી બધું સરખસ ટાઉન હોલથી પાછું વળ્યું, અને ત્યાં એક બીજો પ્રયત્ન થયો. ગૌરીસો પ્રિન્સેપ નામે એક “વાસલ્લીયા” ની હાઈરકૂલને વિદ્યાર્થી હતો, તેણે બીજે જોંબ ફેંક્યો. આ જોંબ ફાટ્યો નહીં, એટલે તેણે તરત એક પ્રાઈમિંગ પિસ્તોલમાંથી એક પછી એક મળીને ત્રણ અવાઝ કર્યા. પહેલી ગોળી ક્રાન્સિસ ફ્રેન્કલેન્ડને ગળામાં વાગી. તેની વધુ તેની આગળ પડીને પોતાના શરીરથી તેના શરીરને ટાંકવા લાગી; અને સ્નેહથી તેને વળમી રહી.

બીજી ગોળી તેના શરીરમાં પેઠી. ત્રીજી ગોળી પણ આબાદ વાગી. ગાડી બેસથી ગબ્હુર્નરના મહેલ તરફ દોડી જતી હતી, ત્યાં ક્રાન્સિસ ફર્દિનન્ડે પોતાની પત્નીને એક છેલ્લી વિનંતી કરવાને આંખ ઉઘાડી. “સુદી, આપણાં બાળકોને માટે જીવજે, હો!” પણ હોહનવર્ગની ઝવેસ મરણતોલ જામમી થઇ હતી; અને બંને લગભગ તરત મૃત્યુવશ થયાં.

અપદાધીઓની ધરપકડ.

કાપ્રિનોવિચ અને પ્રિન્ઝેપ બંને પકડાયા. બંને રલાવ જાતિના હતા. સાથીઓ હોવાને તેમણે ધનકાર કર્યો. પ્રથમ તે તેમણે એકબીજાને ઓળખતા હોવાની પણ ના પાડેલી. પણ તપાસથી દરરોજ વધારે પુરાવો મળતો ગયો, કે બંનેલો બનાવ કંઈ આકસ્મિક નહોતો; પણ એક મોટા કાવતરાનો ભાગ હતો. જે દિવસે ખૂન થયાં તે દિવસે એક મોટી લગાઈની તિથિનો હતો. શેહેર કાવતરાંજોશથી ભરપૂર માલુમ પડ્યું. પ્રિન્ઝેપ નિઃકૂળ થયો હોત, તો તેજ દિવસે ખૂન કરવાનો બીભે ભાગ લેવામાં આવત. વિગત એક પછી એક બહાર આવતી ગઈ, તેમ સાર્ગિયન અને રલાવ લોકો તરફ તિરસ્કારની હોળી આખા અસ્ત્રિયામાં પ્રગ્વલિત થઈ રહી. અને એ આવેશમાં બલિન અને ગ્રિહ્યેનામાં રહેલા શાહીશત્રંજના ઉસ્તાદ ખેલાડીઓએ પોતાનો ભાગ દીધો. વિઝહની હોળી સળગાવવાનું કામ કંઈ નહોતું. અસ્ત્રિયાના લોકો તે માટે તૈયારજ હતા. પણ એટલું ચોક્કસ છે, કે વિઝહનવર કેટલે સુધી અને કેટલી ઝડપથી ફેલાશે, તેની અસ્ત્રિયા અને જર્મનીના શહેનશાહોને કશી કંદમના નહોતી.

નિવેદન.

આ રસિક ઇતિહાસનો બાકી રહેલો ભાગ અમે હવે પછી આપશું.

લડાઈના તાર.

ઝકિયન ફેતેહ.

પિતૃગ્રેહ, ૨૯ મી જાન્યુઆરી.

કાર્પેથિયન પહાડોમાં જે ઢિબસની સખત લડાઈ પછી સારી ફેતેહ મળી છે. દુરમનને દારૂગોળો તથા હથિયારો પડતાં મૃત્રીને ઉભી પૃથ્વીએ ભાગણું પડ્યું છે. ઘણા અમલદારો અને સિપાઈઓ પકડાયેલ છે.

હિંદીઓ માટે ભેટ.

લંડન, ૨૯ મી જાન્યુઆરી.

હિંદી સિપાઈઓના ફંડની સમિતિએ જૂદી જૂદી ઇસ્તિલાલોમાં ૨૫૦૦૦ કપડાં અને એક હબ્બર શેર વજનની જૂદી જૂદી આરામની વસ્તુઓ મોકલી આપેલ છે. મોખરે જે લશ્કર લડે છે તેમને એક લાખ કપડાં, અને તમાકુ, ખીરી, મીઠાઈ, વગેરેના મોટા જથ્થા મોકલાયા છે; તથા દર અઠવાડિયે ત્રણ લાખ સિગારેટ, ૧૫૦ શેર તમાકુ, અને ખીજી ઉપયોગી વસ્તુઓ મોકલવાનો બંદોબસ્ત થયો છે.

પ્રશિયાની મોટી જ્વારી.

આમ્સ્ટર્ડામ, ૨૯ મી જાન્યુઆરી.

જાન્યુઆરીની ૨૧ મી તારીખ સુધીમાં જર્મનીને થયેલાં નુકશાનોની નં. ૧૪૧ ની યાદી બહાર પડી છે, તેમાં માત્ર પ્રશિયાને ખાતે ૯૮૮,૯૬૦ જાનની જ્વારીનો આંકડો આવ્યો છે.

બધી બ્રિટિશ બાઇઓ પાછી લીધી.

પારિસ, ૩૧ મી જાન્યુઆરી.

ઘણું ઠંડાણે પુષ્કળ તોપના મારા ચાલ્યા કર્યા છે. ખયેય આપણને લાલ થયો છે. જે બાઇઓ દુરમનના હાથમાં ગઈ હતી, તે પાછી આપણા હાથમાં આવી છે.

તુર્કીમાં અસંતોષ.

લંડન, ૩૧ મી જાન્યુઆરી.

ફ્રેન્ચ પેપરો જણાવે છે કે કોકેસસમાં ઘણી હારો થવાથી ઇસ્તાંબુલમાં શોક ફેલાયો છે, અને અન્વર પાશાની રાજનીતિ તરફ ઘણો અસંતોષ પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

જર્મનીની દુર્દશા.

લંડન, ૧ લી ફેબ્રુઆરી.

ખોશકના કાયદાનો જર્મનીમાં અમલ થવા માંડ્યો છે. કોલોનની મ્યુનિસિપાલિટીએ ઠરાવ્યું છે, કે માંદાઓને જ ઘઉંનો રોટલો મળશે; બીજાઓએ જવ, મકાઈ, વગેરેથી ચલાવી લેવું. વેચવાનો હક માત્ર રસાયનીઓની પાસે રહેશે, અને તેઓ ખરીદનાર પાસેથી ડાકતરનું “પ્રિસ્ક્રિપ્શન” માગશે. બર્લિનનાં છાપાંઓ જણાવે છે, કે લોકો બહુ છે તે કરતાં સ્થિતિ ઘણી વધારે ગંભીર છે.

જર્મનીમાં લિખારીઓ.

લંડન, ૧ લી ફેબ્રુઆરી.

જર્મનીમાં લિખારીઓની સંખ્યા ઝડપથી વધવા માંડી છે.

ઋપિયનો તાલિખતમાં પ્રવેશ કરે છે.

પિત્તરૂક, ૧ લી ફેબ્રુઆરી.

સોફિયાનની લડાઈમાં તુર્કોએ સમજૂતી હાર ખાધી, તે પછી તેઓ તાલિખત તરફ નાઠા હતા. તાલિખતમાં ઋપિયનોએ શનિવારે અપોરે પ્રવેશ કર્યો છે.

જર્મનીની ભયંકર ખવારી.

આમસ્ટર્ડમ, ૧ લી ફેબ્રુઆરી.

ઉત્તર ફ્રાન્સમાં છેલ્લા એક બે દિવસમાં જર્મનીની જે ખવારી થઈ છે તે ભયંકર છે. શનિવારેજ સપ્ત જખમી યથેલાઓની એકવીશ દૂનો એઈલા-શાપેલમાં યદને પસાર થઈ હતી.

જખમી હિંદીઓનો સતકાર.

લંડન, ૨૭ ફેબ્રુઆરી.

૫૦૦ જખમી હિંદીઓ ગઈ કાલે બ્રાઈટન આવી પહોંચ્યા છે. તેઓ ચેરીઓમાં યદને ગાડીઓમાં પસાર થતા હતા, ત્યારે તાળીઓના નાદથી તેમને વધાવવામાં આવતા હતા.

જર્મન દુશ્મતાનું તાલુકું દ્રષ્ટાંત.

લંડન, ૩૭ ફેબ્રુઆરી.

આમની સભામાં ગાહેર થયું છે, કે એક જર્મન સખમરીને “અસ્તુરિયાસ” ની સામે ટોર્પીડો છોડેલ છે. “અસ્તુરિયાસ” ઘોળી રંજેલી હતી, અને પ્રકાશિત લાલ આયિયાથી

દરદીઓની નોકા તરીકે ઓળખાઈ આવતી હતી. ૧૯૦૭ ની “હેગ સમિતિ”ના કાનૂન પ્રમાણે તેના પર ઝોળી છેડવી ન ભેષ્યે. એ સમિતિમાં પ્રથમ સહી કરનાર હુથોધન હતો. પણ તેનું હૃદય નિરાશાથી દીવાનું બન્યું છે!

અમેરિકામાં જર્મન ગુનેહગાર.

ન્યૂયૉર્ક, ૩ જ ફેબ્રુઆરી.

એક મહારાજના પૂલને ડાઇનેમાઇટથી ઉડાડી મૂકવાની કેશિશ કરવા માટે વૉન હોર્ન નામે જર્મન અમલદારને પકડવામાં આવ્યો છે.

જર્મનીમાં રોટલાના કાયદા.

લંડન, ૨ જ ફેબ્રુઆરી.

“ગ્રેટર બર્લિન”ની કાઉન્સિલે ભડિયારાની હુકમો પર તોફાન થાય તે અટકાવવાને ૧૨૦૦ ખાસ કોન્સ્ટેબલો નીમ્યા છે. બર્લિનમાં ૧૦૦ કરતાં વધારે ભડિયારખાનાં બંધ થયાં છે.

લૉર્ડ કિચનરનો નવો આવાસ.

લંડન, ૩ જ ફેબ્રુઆરી.

રાજાજીએ “વૉર્ક હાઉસ” નામે આવાસ લૉર્ડ કિચનરને રહેવા માટે આપેલ છે

તાલિયનમાં તુર્કોની કૂરતા.

પિટરબૅર, ૪વી ફેબ્રુઆરી.

તુર્કોએ તાલિયન લૂટ્યું છે, બાઝર બાળી છે, અને ઘણા ઇરાનીઓને માલ ન આપવા માટે ફાંસીએ લટકાવ્યા છે.

સારાજીવોના ખૂનની સજાઓ.

આમ્સ્ટર્ડામ, ૪વી ફેબ્રુઆરી.

આર્યકુક ફ્રાન્ઝ ફર્દિનન્ડના ખૂનીના ત્રણ સોબતીઓને સારાજીવોમાં ફાંસીએ ચડાવ્યા છે. સુખ્ય ખૂની પ્રિન્સેપને વીશ વરસ કેદની સજા કરવામાં આવી છે. બાળક હોવાથી તેને ફાંસીની સજા થઈ નથી.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૨.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।.

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫.

સર્વ અને અસ્થિયન જાતિઓ વચ્ચેના દ્વેષનો ઇતિહાસ.

અસ્થિયન તાગતના વારસતું ખૂન કરવાને સર્વ જાતિના માણસોએ શા માટે કાવતરું કર્યું? એ બે દેશો વચ્ચે દુશ્મનાઈ શાથી થયેલી?

અસ્થિયા અને સર્ણિયાનો વિરોધ એ તાર્કિક દ્રષ્ટિએ જોતાં “ટયુટન” અને “સ્લાવ” જાતિઓ વચ્ચેનો વિરોધ છે. ઋષિયાની આગેવાની નીચે છેલ્લી અરબી સદીમાં સ્લાવ લોકો પગભર થયા છે. તેઓ ધર્મ, રેતુ અને લોહીના સંબંધોથી પરસ્પર સંયુક્ત છે.

જર્મન સંપ અને જર્મન લોભ કેટલાંક વરસથી વધતા ગયેલ છે, પણ પુષ્કળ આત્મ-નિષ્ઠાની સાથે તેને તેના પૂર્વના પડોશી—અગણિત વસ્તીવાળા અને અથાગ સાધનસંપત્તિવાળા—ઋષિયાનો થોડોક લય લાગ્યા કર્યો છે. એક તરફથી ઋષિયા અને બીજી તરફથી ફ્રાન્સ એ સૂડીની બે બાલુની વચ્ચે સોપારીની માફક પોતે કચરાઈ જવાના નોખમમાં છે, એ વાતથી જર્મની વાકેફ છે; અને એ માટે તૈયારી કરતું આવ્યું છે.

જર્મન પ્રજાઓ અને ઋષિયન વચ્ચે વલ્કન* દ્વીપકલ્પને માટે વારંવાર બળેડો થયા કર્યો છે. બધાને કબૂલ કરવું પડ્યું છે, કે સરેલ અને નિર્માલ્ય તુર્કોને ઇસ્તંબૂલના દરવાજા સુધી કોઈક દિવસ હુકાવ્યા વગર છૂટકો નથી. એ બંને, ત્યારે ઝમીનની માલિકી કોની?

ઋષિયાની એવી ઇચ્છા ખરી, કે ત્યાં મજબૂત અને સ્વતંત્ર સ્લાવ રાજ્યો સ્થપાય. અસ્થિયા અને જર્મનીની એવી ઇચ્છા, કે એમાંથી પડાવાય તેટલો હિસ્સો પડાવવો. એથી વિચ્છેદ આલ્યાજ કર્યો છે. તેને લીધે કંઈ કંઈ ખૂનો, કાવતરાં, અને અસંખ્ય હુરામખોરીઓ થવા પામી છે.

વર્તમાન મહાભારતના નકુલ : સર્વિયન સરકાર.

સર્વિયા અસ્ત્રિયન સલાતનતતુ' પડોચી હોવાથી, તેને માટે લોલ અને વિગ્રહ થયેલો છે. સર્વિયન ખેડુતો સુમારે બસે' વરસ અગાઉ શી રીતે લગભગ સર્વશક્તિમાન દેખાતા તુર્કની સામે થયા, અને શી રીતે તેમણે થોડી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી, એ એક અદ્ભુત વૃત્તાંત છે. મજબૂત, સાદા, ઉલોગી અને આશ્ચર્યકારક વિક્રમથી સંપન્ન હોઇને સર્વિયન લોકો પ્રથમથીજ ઘણા વખાણવા લાયક સદ્ગુણો દાખવતા આવ્યા છે. જેણે લડાઇ ઉપર લડાઇમાં ક્ષતોહ મેળવી છે, તે સર્વિયન ખેડુત અને ગામડાનો રહેવાચી છે; પહાડોમાં પ્રમાણિકપણાથી અને સખત મજૂરી કરીને જીવે છે, અને એક મહાન પ્રજાને ખાંધી શકેલ છે.

સર્વિયાને મહાક્રોશા હતી, અને છે. તુર્કની નામની શહેનશાહી ઉઠાવી દઇને મહાન સ્લાવ પ્રજાના મધ્યગિંદુ ધવાની તેને અલિલાયા હતી. એમનો સુખ્ય ધંધો બૂંડ પાળવાનો હોવા છતાં, અને આસપાસ પ્રળળ પડોચીઓ છતાં, સર્વિયાનું લઘ્ય જીવું હતું, અને મર્દ હોવાથી તેને ધાત્તી કોઇની ન હતી.

અસ્ત્રિયન પ્રજાને સર્વિયન મહાક્રોશાની ખબર હતી. તેટલા માટે, જ્યારે આળીશ વરસ ઉપર સર્વિયા શાહુઝાદા મિલાનની આગેવાની નીચે તુર્કી સાથે લડવાને તૈયારી કરતું હતું, ત્યારે અસ્ત્રિયા તેને પાછું પાડવાને મથતું હતું. છેવટે થોડી હાર થયા પછી, સર્વિયા સ્વતંત્ર રાજ્ય થયું; અને શાહુઝાદો મિલાન રાજ થયો. પણ આનંદની ઘડીએજ કડવી દવા આવી. અસ્ત્રિયાએ, જુમ રીતે ઋષિયા સાથે કરાર કર્યો હતો, કે અસ્ત્રિયન તટસ્થતાના બદલા તરીકે એટલુંજ કરવું, કે વાસણીયા અને હુન્જેગોવિદાનાં તુર્કી પરગણાં સર્વિયાને સુપ્રત કરવાં નહીં. જ્યારે યૂરપનાં મહારાજ્યો ખાલિનમાં એકઠાં થયાં, ત્યારે એ જો પરગણાં અસ્ત્રિયન રક્ષણ નીચે મૂકવામાં આવ્યાં.

રાજા મિલાન.

રાજા મિલાન ઉપર સેનાનો અને પ્રજાનો લાવ હતો. કમનસીબે તેને એવું લાગેલું, કે ૧૮૭૮ના વિગ્રહ પછી ઋષિયાની સાથે સંબંધ વધારવાના કરવાં અસ્ત્રિયા સાથે સંલૂકાઇ રાખવાથી સર્વિયાને લાલ થશે. તેની પ્રજા એવા ભ્રમમાં રહેલી નહીં. રાજા પોતાની પત્નીમાં સુખી નહોતો. છેવટે રાણી નાથલીથી તેણે છૂટાછેડા કર્યો. નાથલીને ઋષિયા તરફ લાવ હતો, એટલે

તેનાં દુઃખોની વાતો આખા યૂરપમાં ચાલવા લાગી. રાજ્યમાં ઉત્પાતો અને તોફાનો થવા માંડ્યાં. આખરે રાજા મિલ્લાને ગાદી ઉપરથી પોતાનો હુક ઉઠાવી લીધો; અને પોતાના પુત્ર સિકંદરને તખ્તનશીન કરવાનું ફરાવીને પોતે પારિસ જઈને રહ્યો. ગાદી છોડતાં એક સરત તેણે એ કહેલી, કે બાળક રાજના જે રક્ષકો નિમાય, તેમણે તેની મા સાથે તેની મુલાકાત કદાપિ થવા દેવી નહીં.

રાજા સિકંદર,

રાજા સિકંદર તે વખતે માત્ર તેર વરસનો છોકરો હતો. મા અને બાપ બન્નેથી તબ્બચોલો, અને અનેક રક્ષકોથી વિંટળાએલો હોવાથી, તેને જે કેળવણી મળી તે ખરાબમાં ખરાબ હતી. બાળક હતો ત્યારથી પોતે કાવતરાંઓની વચ્ચે છે એમ જાણતો હતો. તેના રક્ષકોએ તેના બાપને આપેલું વચન પાળીને તેને તેની મા સાથે મળવા દીધેલો નહીં. છતાં મા અને બાપ જાને માટે સિકંદરને કંઈક રહેડીની લાગણી હશે એમ દેખાય છે. ધીમે ધીમે તે રક્ષકો અને શિક્ષકોથી કાયર થયો; અને માત્ર સોળ વરસની ઉંમરનો હતો ત્યારેજ એક રાત્રે તેણે રક્ષકો અને તેમના પ્રધાનોને રાજમહેલમાં જમવા માટે બોલાવ્યા. જમણે ચાલતું હતું તે દરમિયાન તેણે ઉભા થઈને બહાર કૂંડું કે, “હવે થોડા કલાક સુધી આપ બધા મારા કેદી છો, એમ સમજજો. સેના અત્યારેજ મને ઉમ્મર લાયક અને રાજ્યકર્તા તરીકે બહાર કદે છે; અને આ ક્ષણથી હું રાજની તમામ સત્તા હાથમાં લઉં છું.”

પ્રભાતે સિકંદરના આ કર્મમાં તેને ઉત્તેજન આપ્યું. પ્રભાતે કદાપિ રક્ષક કહેવાતા કારભારીઓને ચાહતી નથી. આ રીતે એક સોળ વરસના જુવાન છોકરાના હાથમાં એક તોફાની રાજ્યની લગામ આવી. તેની મા પાછી આવી. તેના બાપ પણ પાછો આવ્યો; અને સેનાધિપતિ નિભાયો. બધાની એવી ધારણા હતી કે કોઈ જર્મન શાહબાદી સાથે સિકંદરનું લગન કરી દેવું. પણ સિકંદરને પોતાની ખાસ યોજનાઓ હતી. બેલ્ગેમમાં એક દુર્ગો મારીન નામે જુવાન અને ખૂબસૂરત વિધવા રહેલી હતી. તેના આશકો ઘણા હતા; અને તેનું નામ બત્રીશીએ ચડ્યું હતું. પણ સળિયાના કેટલાક સારામાં સારા માણસો પોતાનો દૃઢ નિશ્ચય બહાર કદે છે, કે લોકવાયકા જૂઠી હતી. તે રાજાને વશ થઈ ત્યાં સુધીની તેની જિંદગી આબરૂદાર ગણાઈ છે. દુર્ગો ઉપર જૂદે જૂદે સ્થાનેથી મહેરબાની ઉતરવા લાગી. રાણી નાથલીને તેના પર પ્રીતિ થઈ, અને તેણે તેને કેળવણી આપીને પોતાના દરબારની એક બાનુ બનાવી.

‘સિકંદરને દુર્ગાની સાથે વારંવાર મેળાપ થતો; અને તે મોહિત થવા લાગ્યો. મોહમાંથી એકદમ અતિશય જીતસાદાર ઇશક બની ગયો. રાણી નાથલીને પહેલાં તો પોતાના પુત્રને એ ખૂબસૂરત દરબારી ખાનુ સાથે જોવાનું ગમેલું. પણ તેને બંનેના સાચા સંબંધની ખબર નહોતી. એક ખાનગી મુલાકાતની સંતલસ સંબંધી દુર્ગાની ચિઠ્ઠી હાથમાં પડતાં રાણીએ તેને રૂબરૂદ આપેલી. વખત જતાં દુર્ગા સિકંદરની રખાત બની રહી.

ઇશકની આફતો.

“આફતોંકો ઇશકકી આશકસે પૂછા આહિયે:

“ક્યા ખબર ફાસિકકો હય સાદિકસે પૂછા આહિયે”!

બાગોબહાર.

અર્થ:—સ્નેહની આપત્તિએ સંબંધી સ્નેહીને પૂછવું જોઇએ:

અપરાધીને શી ખબર હોય? સલવાદીને પૂછવું જોઇએ”.

વાતને લંબાવવાની જરૂર નથી. મિલ્લાન એક જર્મન શાહુઆદી સાથે પોતાના દીકરાના સ્વેગર્મની તાજવીજ કરતો હતો, અને કંઈ ‘ગોલ્ડવેલો માટે કાર્ડ્સબાદ ગયો હતો; ત્યાં સિકંદરે ‘એકદમ ઝોહરનામું’ કાઢ્યું, કે પોતે દુર્ગાને પરણવાની તૈયારીમાં છે. નિંદા તો એટલી ચાલવા માંડી, કે વાત ન પૂછો! બધી જૂની વાતો તાજ કરવામાં આવી. લોકો બોલવા લાગ્યા, કે બીજા માણસોને આગલા વખતમાં તેણે આરના કાગળો લખેલા, તે બેલચેકની શેરીઓમાં ગુપ્ત રીતે વેચાય છે! દુર્ગા રાજની રખાત હતી ત્યાં સુધી તો ઠીક; પણ એ તેની રાણી બને? આખા દેશમાં ખળભળાટ થઈ રહ્યો. રાજના પ્રધાનો લગનની સામે થયા. તેણે એ બધાને બરતર્ક કર્યા. એક મંડળે રાજને ગાદીએથી ઉઠાડી મૂકીને તેના બાપને બેસાડવાનું કાવતરું કર્યું. કાવતરાનું કંઈ પરિણામ ન આવ્યું.

અધિયાના શહેનશાહે આ વખતે મદદ કરી. તેણે લગનમાં સુખ સાક્ષી તરીકે હાજર રહેવાનું સ્વીકાર્યું. પણ દુર્ગાને મળેલું ‘તખ્ત ખહુ કોટાવાળું’ હતું. બધા તેની વિરુદ્ધ હતા. રાજા મિલ્લાન થોડાજ વખતમાં ગિહ્યેનામાં મરણ પામ્યો. કારભારીઓ સિકંદર ઉપર અતિશય ગુસ્સે થયા; કારણકે તેણે ચાલતા રાજ્યબંધારણને “સરપેન્ડ” કર્યું, અને પોતાની સામે અતિશય સર સંપત્તાધિગુમારવા માંડી. દુર્ગાને એકદમ શરૂ થતાં સારું લાગ્યું. એમ બોલાવા માંડ્યું. રાજ્યને વારસ આપવા માટે તેણે પોતાની ઝોહરના એક દીકરાને પોતાના સારીકે પુસાડવાને ચત્ત કરેલો, એવી વાત બહાર આવી; અને તે કારણ વગર નહીં. લશ્કરને પણ એવું

લાગેલું, અને તે માત્ર દુર્ગાના રાણી થવાથી નહીં; પણ તેના લાઇઓને લશ્કરમાં મોટા હોદ્દાઓ અપાયા તેથી. સિકંદર અને દુર્ગાની વિરુદ્ધ કંઈકંઈ કાવતરાં રચાયા માંડ્યાં.

આખરે અમલદારોનું એક મંડળ એકઠું થયું, અને તેમણે વાતનો અંત 'લાવવાનો' કરાવ્યો. તેમને લાગ્યું કે પ્રજા મરી જાય તે કરતાં રાજારાણી મરી જાય તે વધારે સારું. ૮૬ લડવૈયા કાવતરાખોરોએ એકઠા થઈને સોગન લીધા, કે કોઈ પણ સાથી દ્રાહ્મી નીવડે તો તેને કતલ કરવો. કાવતરું ખરાબર ચોકસાઈથી જોડવાયું. કંઈ પણ વાત અકરમાત્થી અગરવા ન પામે તે માટે પૂરતી સંભાળ લેવામાં આવી.

રાજા અને રાણી જૂના તુર્કી મહેલમાં રહેતાં હતાં. ઈ. સ. ૧૬૦૨ ના જૂનની એક સાંજે તેમણે થોડા આદમીઓને જમણુ માટે નોતર્યા હતા; અને પછી સૌ લશ્કરી બેઠનું ગાયન સાંભળતાં બેઠાં હતાં. પવન જરા બાધ હતો; અને જ્યારે તેઓ સૂવા ગયાં, ત્યારે રાણી પારિસથી નવી આવેલી એક કપડાંની પેટી જોવામાં થોડી વાર રોકાઈ હતી. પછી તેઓ સૂઈ ગયાં.

જે વાગ્યે એક મોટો ધડાકો થયો, અને તેઓ જાગી ઉઠ્યાં. વીજળીની ખત્તી કરવાને આવી ફેરવે, પણ કંઈ વળે નહીં. આખો મહેલ અંધારાથી ઘેરાઈ રહ્યો. તેમણે પોતાની ખારીમાંથી બહાર જોયું. કંઈક લશ્કર દેખાયું; અને બંદૂકોના અવાજ સંભળાયા. થોડી વારમાં મહેલની અંદર તોફાન અને મારામારીના શબ્દ સંભળાવા લાગ્યા. પગલાં પાસે આવ્યાં. સિકંદર અને દુર્ગા એક શુભ દ્વારથી અદૃશ્ય થઈ શુંસ ઠેકાણે ભરાઈને શું થાય છે તે જોવા લાગ્યાં.

નિવેદન.

આ ઇતિહાસનો ખાકી રહેલો ભાગ હવે પછી આપવામાં આવશે.

લડાઈના તાર.

પૂર્વ પ્રશિયામાં ધસારો.

પિટરેક, ૪ થી ફેબ્રુઆરી.

વિશ્વહની પૂર્વની રંગભૂમિમાં મહત્વની લડાઈઓ ચાલી રહી છે. ઋષિપનો પૂર્વ પ્રશિયામાં અગિય નદી ઝાળાંગી ગયા છે; અને મજબૂત મોરચા બાંધીને પડ્યા છે. હરમનના મુલકમાં તેઓ ધીમે ધીમે, પણ પાછું પગલું ભરવું ન પડે એ રીતે, પેસતા જાય છે.

સ્વેચ્છાની સંયોગભૂમિમાં લડાઈ.

કેરો, ૫ મી ફેબ્રુઆરી.

લડાઈની અંદર ખ્રિષ્ટિયોએ ૬૦૦ તુર્કને પકડ્યા છે, અને ખોરાક તથા દારૂગોળાથી લાદેલા ૬૦ ઊંટ હાથ કર્યા છે. ૪૦૦ મરેલાં માણસો જૂદે જૂદે ઠેકાણે દેખાયાં હતાં. દુશ્મનનાં ૨,૪૦૦ માણસ કતલ થયાં ગણાય છે.

જર્મનીના હૃદયમાં આગ સળગી છે!

આમસ્ટર્ડમ, ૪ થી ફેબ્રુઆરી.

જર્મન પાર્લિમેન્ટમાં સોશયલિસ્ટો દેસરની દુષ્ટ રાજનીતિની ઝાઝેર રીતે સામા ઉઠ્યા છે.

તુર્કો ઊભી પૂછડીએ નાહા!

લંડન, ૯ મી ફેબ્રુઆરી.

તુર્ક લશ્કર ભૂંડે હાલે પૂર્વ તરફ ભાગતું જાય છે. સ્વેચ્છાની આસપાસ વીસ વીસ માઇલ સુધી હવે કોઈ દુશ્મન રહેલ નથી.

જનરલ બોથાની તારીફ.

લંડન, ૮ મી ફેબ્રુઆરી.

પાર્લિમેન્ટમાં જનરલ બોથાના કામગી તારીફ થઈ છે. (આપણા રાજ્યો અને મહારાજાઓમાંથી કોઈકની તારીફ ક્યારે સાંભળશું?)

પ્રશિયન પાર્લિમેન્ટમાં ઉત્પાત અને તોફાન.

લંડન, ૯ મી ફેબ્રુઆરી.

પ્રશિયન પાર્લિમેન્ટ ઉઘડી, ત્યારે વણા મેંજરો મોટી સંખ્યામાં હાજર હતા. સોશયલિસ્ટ હર્ષે માગણી કરી, કે રાજનીતિ સુધારવી જોઈએ; અને જણાવ્યું કે બધા લોકો વિગ્રહ અતમ થાય એમ આજે છે. દરબારપક્ષનો એક માણસ સંપત્તી જરૂર વિષે કંઈક બોલવા માંડ્યો, ત્યાં બીજા સોશયલિસ્ટે સિંહુનાદ કર્યો, કે “લોકોના નામથી કશું પણ બોલવાનો તમને હક નથી”. છેવટે ખૂબ તોફાન થયેલું કહેવાય છે.

ઋષિયન વિજય અને હર્ષનાદના પોકાર.

પિત્રોદ્ધ, ૯ મી ફેબ્રુઆરી.

ઋષિયન પાર્લમેન્ટ આજ બપોર પછી ઉઘડી. દેખાવ જોવા લાયક હતો. વારંવાર આજે સમાજ ઉભો થઈને તસારના નામને હર્ષનાદથી ગળવતો હતો; અને રાજ્યભક્તિનું ઋષિયન ગીત ગવાતું હતું. પ્રમુખનું ભાષણ દેશપ્રેમથી ઉભરાતું હતું. મિત્ર રાજ્યોના પ્રતિનિધિઓને મોટું માન આપવામાં આવ્યું છે.

રોટલો માંધા થવા માંડ્યો!

ન્યૂ યૉર્ક, ૧૦ મી ફેબ્રુઆરી.

રોટલો એક "સેન્ટ" માંધા થયો છે.

કૅસર વિરુદ્ધ ટીકા.

લંડન, ૧૦ મી ફેબ્રુઆરી.

જર્મન સોસાયલિસ્ટોનું "ગાથા" નામનું એક ન્યુસપેપર કૅસરની વિરુદ્ધ એક લેખ છાપવા માટે બંધ કરવામાં આવ્યું છે.

જર્મનીમાં ભૂખમરો.

આમસ્ટર્ડામ, ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી.

બર્લિન મ્યુનિસિપાલિટીએ એવો હુકમ કાઢ્યો છે, કે દરેક ઘરઘણીએ પોતાના ઘરમાં કેટલાં માણસ છે તેનું લિસ્ટ આપવું. માણસ દીઠ રોટલાની ટિકેટ મળશે; અને ટિકેટ વગર કેાઈને રોટલા વેચાતા નહીં મળે!

ઋષિયાને થતો લડાઈનો ખર્ચ.

લંડન, ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી.

ઋષિયન પાર્લમેન્ટમાં અહિર કરવામાં આવ્યું છે, કે ઋષિયાને લડાઈનો ખર્ચ રોજનો ૧૪,૦૦,૦૦૦ પૌંડનો એટલે ૨ કરોડ અને ૧૦ લાખ રૂપિયાનો થાય છે.

કૅસર પ્રજા પાસે લીખ માંગે છે!

લંડન, ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી.

જર્મની એક સંદેશમાં જણાવવામાં આવે છે, કે લડાઈના ખર્ચ માટે પ્રજા પોતાનાં સોનાનાં ઘરેણાનું દાન કરે, એવું એક નિમંત્રણ નિકળનાર છે. જર્મનીમાં જેમ રોટલાનો હુકાળ ચાલે છે, તેમ સોનાફાનો પણ હુકાળ પડ્યો એવી છાત્રી છે. કૅસર જિયાદી રહવાયો થઈને આમતેમ લટકે છે! (નબૂકડનેઝરનો ઇતિહાસ વાંચનારે યાદ કરવો!)

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૩ મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૩.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૩ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫.

સમિયન રાજારાણી સિકંદર અને દુર્ગાના પ્રતિહાસ.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

“ફલક દેતા હય જિનકો અયશ ઉનકો ગમ ભી હોતા હય :

“જહાં નક્કારે ખજતે હય વહાં માતમ્ ભી હોતા હય.”

અર્થ:—“સ્વર્ગ જેમને વૈભવ આપે છે, તેમને શોક પણ યાચ છે :

“જ્યાં નોખતો ગડગડે છે, ત્યાં છાજિયાં પણ લેવાય છે.”

કાવતરાખોદોએ પોતાની સંતલસ પ્રમાણે મધ્યરાત્રિ પછી લશ્કરોથી મહેલને ઘેરી લીધો હતો. સિપાઇઓને એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે, “તમારે એક શુભ કામમાં લાગ લેવાનો છે; અને રાજાની વતી કર્નલ માશીનનો હુકમ માનવાનો છે. બીજા કશાની દરકાર કરવાની નથી.” કર્નલ માશીન રાણીના પહેલા ધણીનો લાઇ થતો હતો, અને તેને પ્રગળ દ્વેષથી ધિક્કારતો હતો. એક પોલિશ કમિશનરે, લશ્કરોને મહેલ તરફ જતાં જોઇને પોલિસનો ઉપરિ અધિકારી, જે પોતાને ઘેર હતો, તેને ટેલીફોન કર્યો. ઉપરિ અધિકારીને એવું લાગ્યું કે વાત મહત્વની નથી, માટે તેણે કમિશનરને ફરમાવ્યું કે, “ખાલી મને તસ્દી ન આપો; પણ સેન્ટ્રલ પોલિસ સ્ટેશન” ને ખબર કરો. કમિશનરે એ પોલિશ સ્ટેશનની ઘંટડી વગાડી; પણ તે અમલદાર કેટલાક દોસ્તોને લઇને અમુક સહેલગાહ પર ઉપડી ગયો હતો. જે કારકુને સંદેશો લીધો, તેને શું કરવું તેની ખબર નહોતી; અને તેટલા માટે તેણે કશું કર્યું નહીં. નહીં તો બધી વાતનો અંત બીજી રીતે આવ્યો હોત.

કેટલાક અમલદારો મહેલના એક દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યા. એક જુવાન લેફ્ટનન્ટે જે કમાન્ડ પહેરા પર હતો તેને ઠારૂ પાઈ મસ્ત બનાવીને પાસેથી ચાવી લઇ લીધી હતી.

“એક થાલા પીને હી ઉડ્ડુકા પહૂા બન ગયા :

“દૂર હુધ ઇન્સાનિયત કોલ્હુકા લહૂા બન ગયા!”

અર્થ:—“એક જામ પીતાંજ ઘૂવડના બચ્ચા જેવો બની ગયો :

“માણસાઇ હર થઈ, અને ઘાણીની લાઠ જેવો જડ થઈ ગયો !”

દરવાજો ઉઘડ્યો, અને તેમાં થઈને અમલદારો પેડા, કે કોઈક ચોડીદારોએ તેમને અટકાવવા યત્ન કર્યો. એક માણસ ગોળીથી મરી ગયો; અને પિતૃવિચ નામે રાજાનો એક એ-ડી-કો. હુતો તે બાવડામાં જળમી થયો.

હવે તેઓ મહેલનાં અંદર જવાનાં બારણાં પાસે પહોંચ્યા. તેમની ગોઠવણ પ્રમાણે એ બારણાની ચોડી કરનાર અમલદાર તેમના પક્ષનો હતો; અને અમુક ચોકસ કરેલી નિશાની આપતાં બારણું ઉઘાડનાર હતો. નિશાની વારંવાર આપવામાં આવી; પણ બારણું બંધ! ચોડીદારે એટલો દારૂ પીધો હતો, કે તેને કશું લાન નહોતું. વખત બધ તે બમાય તેવું નહોતું. રાજાના મિત્રો ગમે તે વખતે બહાર આવી પહોંચે એવી ખીક હતી. એક “રાઈનેમાઇટ કાઉન્ટ્રી” ઝડપથી બારણાને લગાડાઈ, અને અંદર ફેરાઈ. ધડાકો એટલો મોટો થયો, કે આખા શહેરમાં સંભળાયો; અને લોકોનાં ટોળેટોળાં શું થાય છે તે જ્ઞાને મહેલ તરફ દોડી આવ્યાં. બારણું ઉઘડી ગયું, એટલુંજ નહીં, પણ વીજળીના સંબંધો તૂટી ગયા; અને આખા મહેલમાં અંધાર છવાઈ રહ્યો. બારણાને પીધેલો ચોડીદાર ધડાકાથી જાગીને ઉભો થવા બધ છે, તેટલામાં તેના એક રીસાચેલા હોસ્તે તેને માથામાં ગોળી મારી વીંધી નાંખ્યો !

ફેટલાક પેટેરેમીરો વચ્ચે પડવા આવ્યા. લશ્કરે તેમને કબજે કર્યા. કાવતરાખોરો રાજાના સૂવાના ઓરડા તરફ દોડ્યા; પણ રાજા કે રાણી કોઈ મળે નહીં! તેઓ દિવાલો ઉપર ધા કરવા લાગ્યા, કે કોઈ શુભ બારણું હોય તો ઉઘડી બધ. દરમિયાન રાજરાણી પડદાની ખીણ બાજુએ છુપાઈ રહ્યાં હતાં. અમલદારોએ મીચુજતીઓ મંગાવી; અને તેઓ અંધારા ઓરડાઓમાં ફરીને રાજરાણીને ઓળખવા માંડ્યા. પિતૃવિચને શંકેલો અને જળમી હોવા છતાં ઉપર લાવવામાં આવ્યો. તેમણે તેને સમરોરના આટકા માર્યા, અને ઘણી ક્યાં છુપાયેલ છે તે પૂછ્યું. નીમકુલાલ નોકરે થડે પેટે તેમને બંધે માર્ગે ચડાવ્યા, અને નવા મહેલ તરફ મોકલવાની સૂચના કરી. માશીનને તેના પર વહેમ આવ્યો; અને છેવટે તે માટે તેને પોતાને જાન આપવો પડ્યો.

કાવતરાખોરો પાછા સૂવાના ઓરડામાં આવ્યા. એક અમલદારે દિવાલોમાંથી ગોળી ફેડવાની શરૂઆત કરી. એક ગોળી દુર્ગાને વાગી, અને તેનાથી ચીસ નિકળી ગઈ! હવે બંને પકડાયાં. છત્ર ગણાવવાનું વચન અપાતાં બારણું ઉઘડ્યું. રાજાને માત્ર સુરવાલ પહેરી લેવાનો અને એક રાતું ખમીસ નાંખી લેવાનો વખત મળ્યો; અને દુર્ગાના શરીર પર ઘોડાંજ કપડાં હતાં. તે બિચારી ધાસ્તીથી ગલરાયેલી એક જૂણામાં સંતાતી હતી.

“કલ નો રખતે થે અપને ફક્ત પે તાજ,
“આજ વોહ સખ તરુસે હુય મોહતાજ!”

અર્થ:—“કાલ જે માથા ઉપર બાદશાહી તાજ રાખતા હતા,
“તે આજ બધી વાતે યોશિયાજા થઈ ગયા છે!”

રામરાણીનું જૂન.

“ખારે હસરત કબ્ર તક દિલમે” ખટકતા નયગા:
“મુગે બિસમિલકી તરહ લાશા ફટકતા નયગા!”

અર્થ:—“હોંસ નહીં નિકળવાથી દિલગીરી રૂપી કાંટે ઘોર સુધી હૃદયમાં ખટકયા કરશે:
“માથુ કાપેલ જીવતા પક્ષીની માફક લાશ તરફકતી જશે.”

પછી શું થયું તે ચોકસ કહી શકાતું નથી. એક એકવાલ એવો છે, કે કર્નલ માશીને રાત્રની પાસે એક લેખ ધર્યો, અને કહ્યું કે, કાંતો દુર્ગાને દેશનિકાલ કરવાનું અથવા ગાદી છોડવાનું કબૂલ કરો, અને સહી આપો. રાત્રએ જવાબમાં માશીન ઉપર ગોળી છોડી; અને પછી અમલદારોએ તેને વીધી નાંખ્યો.

દુર્ગા બિચારી ચીસો પાડવા માંડી, અને તેને મરતાં જરા વાર લાગી. બીજા એકવાલ એવો છે કે, રાત્રએ બહાર નિકળીને અમલદારોને પૂછ્યું, કે તમે શું માગો છો; તથા કહ્યું કે તમે મને તાબે રહેવાના સોગંદ લીધા છે, તે યાદ કરો. એક લેફ્ટેનન્ટે તેના પર ગોળી છોડી, અને પછી બીજાઓએ છોડી, અને બંનેનાં જૂન થયાં.

પછી જે દેખાવ થયો, તે રાજવાડકોના પોતાના કહેવા પ્રમાણે પણ ત્રાસદાયક હતો. પટેલાં શરીરો પર ગોળી ઉપર ગોળી છોડવામાં આવી. રાણીનું શરીર હજી ગરમ હતું, તેના પર કહી ન શકાય તેવા સંસ્કાર કરવામાં આવ્યા. પછી શરીરોને બારીમાંથી નીચેના ચોકમાં ફેંકી દીધાં. રાત્ર છત્રીય જખમ છતાં હજી જીવતો હોવાથી ચાલિયારાને પકડી રહ્યાં. એક અમલદારે તેનાં આંગળાં કાપી નાખ્યાં. રાણીના શરીરના તો કકડે કકડા કરવામાં આવ્યા. અને પછી કલાકોના કલાકો સુધી સુડકાં નીચે ચોકમાં પડ્યાં રહ્યાં. છેવટે ઋષિયન એલચીએ તે દીધાં, અને ફત્તેહમંદ બળવાજોરોને માંડમાં સમજાવીને તે દૂર કરાવ્યાં.

એક ટાળી ન્યારે આ પ્રમાણે રાજરાણીના ખૂનમાં રોકાઈ હતી, ત્યારે ખીનએ માશીનની ચેજના પ્રમાણે રાજના મુખ્ય હિમાયતીઓને તેમને ઘેર જઈને કાર કરતી હતી. મુખ્ય પ્રધાન, રાણીના બે ભાઈ, અને થોડા મોટા અમલદારોને આ પ્રમાણે ઝબેડ કરવામાં આવ્યા, દફનની ક્રિયા એવી રીતે થઈ કે તેમાં વિસ્ફોટ દેખાઈ આવ્યો. માશીને બંનેને સાથે પણ દફનાવવાની રજા આપી નહીં.

આ અપરાધની વાત બહાર પડતાં આખા યૂરપમાં હાહાકાર થઈ રહ્યો. જૂદાં જૂદાં રાજ્યોએ પોતપોતાના એલચીઓને પાછા બોલાવી લીધા; અને થોડાં વરસ સુધી યૂરપનાં મોટાં રાજ્યોએ સંધિયા સાથે કચો વ્યવહાર કર્યો નહીં.

રાજા પીટર.

“દોરગી ઝમાનેકી મરાહુર હુય :

“કલી સાચા હુય ઓર કલી નૂર હુયા”

અર્થ:—“ઝમાનાનો રંગપાલટો પ્રખ્યાત છે :

“કદી છાંયો હોય છે, અને કદી અજવાળો”

સંધિયાને નામનો રાજ્યકર્તા તો બોધએ, એટલે રાજઘાતકોએ ખીન એક રાજકુટુંબના કુમારને—કુમાર પીટરને—બોલાવ્યો; કે જે દેશનિકાલ થયેલો હોઈને પારિસમાં ઘણી ઉચ્છ્રંખલ ઝિંકગી શુઝારતો હતો.

પીટર ગાદીએ બેઠો, અને થોડા વખત સુધી તો યૂરપે તેની અવગણના કરી. પીટરમાં કેટલાક શુભો હતા. એક તો એ કે તે હિંમતવાન હતો. જર્મનીની વિરુદ્ધ પ્રાન્સની સાથે રહીને તે લડ્યો હતો; અને વાસણીયામાં થોડા બળવાઓને આગેવાન થયો હતો. પણ આ શુભોથી કંઈ રાજનું કામ થોડા રીતે કરવાને માણસ તૈયાર થતો નથી. લોકો તેને સત્તા આપેલી, તેથી તેના રાજ્યમાં લશ્કરના હાથમાં સત્તા રહી. તેના દીકરો, યુવરાજ ન્યોર્જ, અતિશય તોફાની અને માથાનો ફેરલ નિકળ્યો; અને કેટલાંક અતિશય બેખિમી પરાક્રમે પછી તેણે પોતાનો ગાદી ઉપરનો હુક ઉઠાવી લીધો. તેના ઘણા મિત્રો હતાં એવું માને છે, કે ન્યારે બરાબર વખત આવશે, ત્યારે એ મોખરે આવીને ઉભો રહેશે. કેટલે અંશે રાજા પીટર નામનો રાજા છે; અને કેટલે અંશે તેણે સંધિયાના વિકાસમાં ભાગ લીધો છે; તે થોડાજ કદી શકે છે. વતમાન વિશ્વ સરૂ થયા પહેલાં થોડીજ સુરત ઉપર તેણે નાહુરત તબિયતને

લીધે પોતાનું એકાંતસેવન આદર કરેલું; અને ગાદીવારસ શાહઆદા સિકંદરને પોતાની ગેર હાજરીમાં કામકાજ કરવાની સત્તા આપેલી. એકાંતસેવન કદાચ હુમ્મશાને માટેનું પણ નીવડે.

સર્મિયાની મહાકાંક્ષા.

આ બધી આકૃતો છતાં સર્મિયાની મહાકાંક્ષા નરમ પડી નથી, અને તેનો વિકાસ અટક્યો નથી. વાસણીયા અને હુરજોગિવિંદા પોતાની સાથે જોડી દેવાની તેની ધારણા પહેલાં હુતી તેવીજ પ્રગળ રહી છે. એ ધારણા એ બે અસ્ત્રિયન પરગણના અસંતોષથી ઉત્તેજિત થઇ છે. અસ્ત્રિયાથી એ અસંતોષ દૂર થતો નથી.

અસંતોષનાં કારણો શાં છે? અસ્ત્રિયાએ એ ભાગોમાં ઘણો બહારનો સુધારો કર્યો છે, એટલું નિર્વિવાદ છે. ત્યારે એ પ્રાંતો પ્રથમ અસ્ત્રિયાના કળત્રમાં આવ્યા, ત્યારે તે અતિશય ખરાબ સ્થિતિમાં હતા. અસ્ત્રિયાને લીધે કાયદા અને ઉદ્યોગનો પ્રવેશ થયો. શહેરો નવાં બંધાયેલાં; નવા ઉદ્યોગો નિકળેલા; કોલસાની ખાણો પર કામ ચાલવા માંડેલું; અને નિશાળો ખોલવામાં આવેલી.

પણ બહારની આળાદી ઉપરાંત દેશને સંતુષ્ઠ થવાને બીજી વસ્તુઓની પણ જરૂર છે. અસ્ત્રિયા-હુગિરીના કળત્રમાં એ પ્રાંતો આવ્યા પછી ઘણે વરસે પ્રગળે “હિંગ સમિતિ”ને નિવેદન કરેલું. કે “અસ્ત્રિયન અમલ તુર્કના કરતાં હજાર ગણો ખરાબ છે.” તેમની મુખ્ય ફરિયાદ ધર્મ સંબંધી હતી. તેમણે કહેલું, કે “અસ્ત્રિયન અમલદારો ઝીક અર્થ તરફ અને મુસલમાનો તરફ ઘણા અન્યાયથી વર્તે છે.” ફરિયાદનું પરિણામ માત્ર એ આવ્યું, કે પ્રાંતો દ્રષ્ટા રક્ષણ નીચે હતા તે મટીને રાજ્યના સુલક સાથે જોડી દેવાયા!

સર્મિયાને આથી અતિશય રીસ ચડેલી. લગાઇ થવાની તૈયારી હતી; પણ માંઠમાંડ અટકી ગઇ. ઋમિયા ખુટ્ટી રીને મદદ કરવાને તૈયાર ન હતું. પણ સર્મિયાએ પોતાના લશ્કરને મજબૂત કરવા માંડ્યું. તેને અતિશય આત્મનિષ્ઠા હતી. બે વરસ પહેલાં તુર્કોની સાથે વિશ્વકુ થયેલા, ત્યારે તેણે પોતાનું જોર ખરાબર બતાવી આપેલું. પછી તે પોતાના જૂના દોસ્ત બંગોરિયાની સામે થયું; અને તેને એવી સજજત હાર ખવરાવી, કે આખા યૂરપને આશ્ચર્ય થયું. આ બે વિશ્વકુ પછી તે મુલકમાં અને આબરૂમાં ઘણું વધી ગયું.

અસ્ત્રિયાથી આ કેમ ખમાય? સર્મિયા જોરાવર અને તોફાની થાય, તથા તેના પક્ષના માણસો વાસણીયામાં ગટપટ કર્યા કરે, એ અસ્ત્રિયાથી કેમ જોઇ રહેવાય? એટલે, ત્યારે

ફ્રાન્સિસ ફર્દિનન્ડ અને તેની ઓરતનું 'પ્રિન્સેપે ખૂન કર્યું, ત્યારે બિહારના નેધરલેન્ડ' હતું તે બહાનું મળી ગયું.

સર્મિયાએ અસ્થિયાની છાતી પાસે ખુદશી સમશેર ધરી હતી એ સમશેર તેના હાથ-માંથી પડાવી લેવી નેધરલેન્ડ. એટલે વિગ્રહ શરૂ થયો. પ્રથમ તો સૈન્યે એવું લાગેલું, કે એક નવો વસ્ત્રન વિગ્રહ થશે. પણ થોડી વારમાં દેખાઇ આવ્યું, કે અસ્થિયા અને સર્મિયા વચ્ચેની લડાઈમાં અપિયા અને જર્મની પડ્યા વગર રહેશે નહીં. ફ્રાન્સે પણ અંપલાવ્યું. અને બેલ્જિયમની તટસ્થતાની ખાતર ઈંગ્લેન્ડે પણ હુકાવ્યું. આ પ્રમાણે કલિયુગના ઘોર મહાભારતની પ્રથમ હોળી સળગી, કે જેમાં લાખો માણસો હોમાઈ ગયા છતાં હજી શાંતિનો વખત પાસે આવ્યો નથી!

લડાઈના તાર.

બ્રિટિશ વિમાનોએ ફરેલું' પરાક્રમ.

લંડન, ૧૨ મી ફેબ્રુઆરી.

છેલ્લા ૨૪ કલાકમાં ૩૪ હુવાઈ અને દરિયાઈ વિમાનોએ જુદાં જુદાં જર્મન મથકો ઉપર હુમલો કર્યો છે. ઑસ્ટ્રેન્ડમાં ઘણું નુકશાન થયું છે; અને રેલવે સ્ટેશન ઘણું કરીને આખું સળગી ગયું છે.

જર્મની શુષ્ક!

લંડન, ૧૨મી ફેબ્રુઆરી.

જર્મન ઑફિશિયલ રિપોર્ટ માત્ર એટલું જ જણાવે છે, કે બ્રિટિશ વિમાનોએ ઑસ્ટ્રેન્ડ ઉપર બોમ્બ નાંખ્યા છે. પણ કરી વિગતો આપેલી નથી.

જર્મનો ખુટે છે!

આમસ્ટર્ડમ, ૧૨મી ફેબ્રુઆરી.

૨૦૦ જર્મન સિપાઈઓ એકાએક ન્હાતી જવાથી આંતરવર્ષમાં બળજબાટ ધક રહ્યો છે. લશ્કરી માણસો મકાનોની ઝડતી લે છે; અને ન્હાતી જનારાઓને મદદ આપવાનો આરોપ મૂકી સિવિલિયનોને પકડે છે.

પોલાંડમાં જર્મનીની હાર.

પારિસ, ૧૨મી ફેબ્રુઆરી.

પોલાંડમાં જર્મન હુમલાઓ છેક બર્થ નિવર્યા છે. તેમના ૪૦,૦૦૦ કરતાં વધારે માણસો માર્યા ગયા કહેવાય છે.

માદક પદાર્થની બંધી.

પારિસ, ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી.

ચેમ્બરે કાયદો કાઢીને ફ્રાન્સમાં અને ફ્રેંચ પરગણાઓમાં “એન્સિધી” નામે માદક પદાર્થ બનાવવાની અને વેચવાની મના કરી છે.

મહારાજાઓ પાછા ફરે છે.

પૌર્ટ સમુદ્ર, ૧૨ મી ફેબ્રુઆરી.

ગિકાનેર અને કિશનગઢના મહારાજાઓ મુંબઈ તરફ ઉપડી ગયા છે. ગિકાનેરના મહારાજાએ ઈન્દ્રમાધલિયા આગળની તમામ તાજી અપાઝીઓમાં ભાગ લીધો છે.

દુશ્મનો પર બીજો હુવાઈ હૂમલો.

લંડન, ૧૭ મી ફેબ્રુઆરી.

ચાળીશ હુવાઈ અને હરિયાઈ વિમાનોએ ગઈ કાલે સંજે ઑસ્ટ્રેન્ડ વગેરે મથકો પર હૂમલો કર્યો છે. ઑંગ નાંખવામાં આવ્યા છે; અને તેથી દુશ્મનને સાફ નુકસાન થયું છે. વસ્તી ઉપર કે વસ્તીનાં મકાનો પર બોમ્બ ન પડે તે માટે સંભાળ લેવામાં આવી છે.

ગ્રીસની નાણુશી.

ઑથેન્સ, ૧૫ મી ફેબ્રુઆરી.

એક નુક પોલિસે ગ્રીક મૌકાસૈન્યના આદમીનું અપમાન કરેલું તે માટે સંતોષ ન મળવાથી ગ્રીક એલચી ઇસ્તંબુલને છોડી ગયો છે.

હિંદી વિક્રમની કંદર.

લંડન, ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી.

સર જૉન ફ્રેંચ લખે છે:—

“હિંદી લશ્કરો ન્યારે ન્યારે બોલાવવામાં આવ્યાં છે, ત્યારે ત્યારે અતિશય દૃઢતાથી અને બહાદુરીથી લડેલ છે.”

અમેરિકનો જર્મની છોડી નાચ છે.

લંડન, ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી.

જર્મનીમાં અમેરિકા વિરુદ્ધ સાગણી વધતી જતી હોવાથી અને ચેરીમાં તથા પીકાંઓમાં અમેરિકનોનાં અપમાન થવાથી ઘણા અમેરિકનો જર્મની છોડીને જવા માંડ્યા છે.

સારી સેવાનાં ઇનામ.

લંડન, ૧૮ મી ફેબ્રુઆરી.

નામદાર રાજાજીએ સારી સેવાને માટે જે માણસોને ઇનામો આપ્યાં છે, તેની એક બાવીશ પાનાંની યાદી લંડન ગેઝીટમાં આજ પ્રસિદ્ધ થઈ છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૭ માર્ચ, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૪.

। યતો ધર્મ સ્તતો જય : ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઇ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨ જી માર્ચ ૧૯૧૫.

હિંદની વફાદારી.

શહેનશાહી લશ્કરને સૌથી પહેલાં સંઘામમાં ઉતારવાનું માન લડવૈયાઓની પુરાણી પાઠ-શાળાને—હિંદને—ઘટે છે. બ્રિટિશ રાષ્ટ્રોમાં જે રાજકીય સંપ્રદાય પ્રગટ થયેલો, તે તાબેના દેશમાં પણ ઝળકી નીકળ્યો.

ઇતિહાસમાં પહેલીજ વાર જૂદી જૂદી નાત, જાત અને ધર્મપદ્ધતિના લોકો એકમત થયા; અને ત્રીશ કરોડ માણસોનો અવાજ એક જાતને સંલગ્નતા લાગ્યો. એણે લાગ્યું, કે દેશને અસંતોષ માત્ર “એપોઝિશન પાર્ટી”ની આગતુક લાવના હતી. વફાદાર હિંદીઓએ પોતાની વફાદારી પ્રગટ કરી; માગણી થયા પહેલાંજ તેમણે પોતાના ભક્તિલાવને અને સેવા માટેની તત્પરતાને દેખાડી આપ્યાં.

થોડી વાર જરા સંદેહ રહેલો. હિંદી લશ્કરે પહેલાં કોઇ વાર યુરપની ધરતી ઉપર અને ગોરી લોકો સામે લડેલાં નહીં; અને કેટલાકને એવી ધારતી હતી, કે પહેલાંના દાખલો લઈને હાલે પણ કદાચ તેનો ઉપયોગ નહીં થાય. એ ધારતી ખોટી પડી. દુનિયામાં કાળાં લશ્કરોને ઉતારીને જર્મન “સુધારા”ની સામે તે પુરુષના વંશજોને લાવવામાં આવ્યા, કે જેની બહાદુરીની સિક્કે તારીફ કરી છે; અને જેના જૂના સુધારાની લગભગ એ હજાર વરસ ઉપર મેગેસ્ટીનીસે પ્રશંસા લખી છે. આરતો અને બાલકોનું જૂન વહાવનાર જર્મન રાક્ષસોની સામે જેમલ અને પશુના વંશના—આરતો અને બાલકોના જૂનને માન આપનાર—રાજપુતો થયા, એમાં ખાસ ચોચતા છે.

અગાઉ ઇંગ્લિશ, ચીન, સોમાલી લેંડ અને સુદાનમાં હિંદ જે સેવા બતાવી છે, તે સંબંધી અહીં વિસ્તાર કરવાનું કારણ નથી. છેક ઇ. સ. ૧૮૦૧માં હાલના જેવા કઠાકટીના માંભલામાં

હિંદી લશ્કરને ઇજિપ્તમાં મોકલવામાં આવ્યું હતું, અને તેણે સારી સેવા બજાવી હતી. માણીલા, મકાઉ, બવા અને બુર્ગોમાં હિંદી સિપાઇઓ યુરોપીઅન દુશ્મનોની સામે લડેલા છે.

ઇ. સ. ૧૮૮૫ માં હિંદુસ્તાનમાં મુશ્કેલીના વખત હતો. હાલની માફક તે વખતે પણ રાજ્યકર્તા અને ખડિયા રાજ્યો અને મહારાજાઓ મદદ આપવાને બહાર પડેલા. મુઘલ નિઝામ સરકારે જ પોતાના મહેસુલમાંથી મોટો ભાગ આપવાની તત્પરતા બતાવેલી. દુબીની મદદથી માણસની મદદની સૂચના સ્વાભાવિક રીતે થયેલી; પણ એ વખતમાં ખડિયા રાજ્યકર્તાઓનાં લશ્કરો ચોખ્ખી રીતે કેળવાતાં નહોતાં. રણમાં ઉપયોગી થાય તે પહેલાં તેમને કેળવણી મળવી જ નેઇએ, એટલે ધીમે ધીમે “ઇમ્પીરિયલ સર્વિસ” અથવા “શહેનશાહતની સેવા” નું એક દળ ઉભું કરવાનો વિચાર ઉદ્ભવેલો.

એ વિચાર સરકારને તેમજ રાજ્યકર્તાઓને પસંદ પડ્યો. એ નવાં દળથી સરહદની સલામતી વધી, એટલું જ નહીં, પણ એથી કરીને જે વર્ગના લોકો લડવાના પ્રસંગ વગર નકામા બેસી રહીને કટાક્ષ હતા, તેમને ઉત્તેજન અને તેમની શક્તિઓને વિકાસનો પ્રદેશ મળ્યો.

આ પ્રમાણે “ઇમ્પીરિયલ સર્વિસ” નાં લશ્કરોની સ્થાપના થઇ. ૨૭ મોટાં રાજ્યોમાં એ પ્રકારનાં લશ્કરો હાલ છે. હિંદી સેનાના બાહોશ બ્રિટિશ અમલદારો તેમને કેળવે છે અને પરીક્ષા કરે છે. વિગ્રહના વખતમાં તેમને નિયમિત લશ્કરોની સાથે લાઇબંધ લશ્કરોના દરબજાથી મુઠ્ઠામાં આવે છે.

સર પરતાપસિંહનું ભાષણ.

સાહુ મહારાજાતની શરૂઆતમાં બેથપુર રાજ્યના મહારાજા રણક સર પરતાપસિંહે મોખરે ઉપડી જવા આગાઉ પોતાની પ્રજાની પાસે એક અસરકારક ભાષણ કર્યું હતું. તેણે કહેલું કે “એક મહાન ઉદ્દેશને માટે ઇચ્છેલો પોતાનું લોહી પાણીની માફક રેડવા માંડ્યા છે. ઇચ્છેલો તે એ પ્રમાણે હુમ્મો કરતા આવ્યા છે. ઘણાં વરસ પહેલાં રાજપુત રાજ્યોને માટે પણ તેમણે લોહી આપેલ છે; અને ફરી પ્રસંગ આવે ત્યારે આપવાને તૈયાર છે. એટલે હવે રાજપુતોને પોતાની આભારની લાગણી બતાવવાનો અને શહેનશાહની ખાતર લોહી અર્પણ કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો છે. રાજપુતો બ્રિટિશ સંબંધ તરફ આ દૃષ્ટિથી જુએ છે; અને એજ સંબંધથી તેઓ શીખ અને મુસલમાન રાજ્યકર્તાઓ સાથે બેઠાયેલા છે. એક સદી પહેલાં આપણે નિઝામના મુલકને મરાઠાઓના અને બીજા જગરા પટોશીઓના હાથમાંથી બચાવ્યો હતો. બ્રિટિશ રાજ્યની મદદ ન હોત, તો પતિયાળા, નશા, ઝિંદ વગેરે સંસ્થાનો રણજિતસિંહ

પચાવી પડ્યો હોત. થોડાંજ વસ્તોમાં, એટલે કે ૧૮૫૭ના બળવામાં, આ રાજ્યોએ ઉત્તરથી દીલ્હીનો રસ્તો ખુલ્લો રાખીને સારી સેવા બતાવેલી. આ પ્રમાણે પરસ્પર સેવા, આપેલાં વચનો પાળવાનો આગ્રહ, અને પરાપૂર્વથી આવેલા ઉકાર સંપ્રદાયોને લીધે બ્રિટિશ સરકાર અને હિંદમાં દેશી રાજ્યો વચ્ચે એક એવા પ્રકારનો સંબંધ દૃઢ થયો છે, કે જે કદાપિ નિર્બળ થાય નહીં." જર્મન રાજસો વચનને કેટલા હિત્રાણમાં ગણે છે તે દુનિયાએ જોયું છે. એથી ઉલટું, સંધિના કોલકરાણેને ઇંગ્લેંડ કેટલું માન આપે છે તે પણ માત્ર બેલ્જિમચની ખાતર તે લડાઈમાં ઉતર્યું તે પરથી સ્પષ્ટ છે. હિંદને તો હજારો મહાત્માઓએ અને છેવટે તુલસીદાસજીએ આપેલાં વચન પાળવાનો ધર્મ ફરી ફરીને સમજાવ્યો છે :—

“રघुकुल रीति सदा चलिआई।

माण जाई पर वचन न जाई”॥

જૂદાં જૂદાં દેશી રાજ્યોની સેવા.

હાલનો વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે તમામ રાજ્યોએ પોતાનાં માણસો અને સર્વ સાધનો શહેનશાહની સેવા માટે તૈયાર છે એમ તરત જાહેર કર્યું. તેમણે પોતાની સમસરો, પોતાનાં જવાહિરો, થોડાંઓ, લશ્કરો અને ત્રિદગી અર્પણ કરવાની માગણી કરી. હૈદરાબાદના નિઝામ સાહેબે ઇ. સ. ૧૮૮૫ ની માફક પોતાનાં બધાં થોડાં અને હૈદરાબાદ “ઇમ્પીરિયલ સર્વિસ” લાન્સરો વગેરેના ખર્ચ માટે ૬૦ લાખ રૂપિયા આપ્યા. માઇસોરના મહારાજાએ પચાસ લાખ રૂપિયા આપ્યા. સિધિયા સરકારે એક “રેડ ફોર્સ મોટર એમ્બ્યુલન્સ” નૌકા અર્પણ કરી; તથા શોપાલનાં બેગમ સાહેબ અને ખીલ રાજ્યકર્તાની સાથે મળીને એક “હ્યુરિપટલ વહાણ” બંધાવી આપ્યું. ખીલ જાહેર ફોર્મા ઉપરના સૈન્યે રકમો આપી તે આની ઉપસંત. સૌ રાજ્યોએ પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે અર્પણ કર્યો. સામાન્ય પ્રભુવર્ગ તરફથી પણ એવોજ ભક્તિભાવ ઉછળી નિકળ્યો. જૂદી જૂદી ધાર્મિક, સામાજિક, અને રાજકીય સભાઓ તરફથી વાઇસરોયને સેંકડો તાર કરવામાં આવ્યા; અને સૈન્યે પોતાનાં સાધનો હોમી દેવાની તત્પરતા બતાવી.

સરહદની ખીજ બાનુથી પણ એવોજ પ્રતિધ્વનિ મળ્યો. બેલરધાટમાંથી, બલુચીસ્તાનની અંદર લાસ બેલા અને કેલાતમાંથી, અને ચિત્રાલના ડુંગરોમાંથી હિંદી સરકાર પાસે મદદ આપવાની માગણીઓ દાખલ થઈ. નેપાલના મુખ્ય દીવાને પોતાનો સેના આપવાતું કહ્યું. ટિબેટના ડેલાઇ લામાએ પોતાના એક હુબર બડાદુર અને લલા લાલચેયા મોકલવાની તત્પરતા બતાવી. અને હિમાલયનાં હબરો મદિરોમાંથી બ્રિટિશ હુધિયારની ફત્તેહને માટે પ્રાર્થનાઓનો એક એવો મહાન ધ્વનિ પાક પરવરદિગારના મહાન તણ તરફ શરૂ થયો, કે જે હજી સુધી જોરમાં અને વિશ્વાસમાં આવ્યા કંચે છે।

COL. H. H. MAHARAJA SIR GANGA SINGH BAHADUR, G.C.S.I., G.C.I.E., A.D.C.,
MAHARAJA OF BIKANER.

હર્નવ મહારાજા સર ગંગાસિંહ બહાદુર, જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઇ., એ-ડી-સી.,
બીકાનેરના મહારાજા સાહેબ.

આપણા શહેનશાહ સાહેબનો સંદેશો.

ઇ. સ. ૧૯૧૪ના સપ્ટેમ્બરની ૬મી તારીખનો નામદાર શહેનશાહનો સંદેશો એવા શબ્દોમાં થયેલો છે, અને એવા ભાવથી પ્રેરાયેલો છે, કે અમે તે અહીં મૂળ ભાષામાં ઉતારીએ છીએ :—

Our King-Emperor's Message.

“During the past few weeks the people of my whole Empire at home and overseas have moved with one mind and purpose to confront and overthrow an unparalleled assault upon the continuity of civilization and the peace of mankind.

“The calamitous conflict is not of my seeking. My voice has been cast throughout on the side of peace. My ministers earnestly strove to allay the causes of strife and to appease the differences, with which my Empire was not concerned. Had I stood aside when in defiance of pledges to which my kingdom was a party the soil of Belgium was violated and her cities laid desolate, when the very life of the French nation was threatened with extinction, I should have sacrificed my honour, and given to destruction, the liberties of my Empire and of mankind. I rejoice that every part of the Empire is with me in this decision.

“Paramount regard for treaty faith and the pledged word of rulers and peoples is the common heritage of England and of India.

“Among the many incidents that have marked the unanimous uprising of the populations of my Empire in defence of its unity and integrity, nothing has moved me more than the passionate devotion to my throne, expressed both by my Indian subjects and by the Feudatory Princes and the Ruling Chiefs of India, and their prodigal offers of their lives and their resources in the cause of the Realm. Their one-voiced demand to be foremost in the conflict has touched my heart, and has inspired to

the highest issues the love and devotion which, as I well know, have ever linked my Indian subjects and myself. I recall to mind India's gracious message to the British nation of good-will and fellowship, which greeted my return in February, 1912, after the solemn ceremony of my Coronation Durbar at Dehli, and I find in this hour of trial a full harvest and a noble fulfilment of the assurance given by you that the destinies of Great Britain and India are indissolubly linked."

ઇંગ્લેન્ડ સરકારનો શુભસૂચના અર્થ.

"માનવ ભવિના સંસ્કાર અને શાંતિની સંતતિ સામે જે અપૂર્વ હુમલો હાલ થયો છે, તેને સામે થઇને ઝમીનદોસ્ત કરવાને માટે અંદર અને બહાર મારી આખી શહેનશાહતના લોકો એક દિલથી બહાર પડ્યા છે.

"હુ ખદાયક વિશ્વ કંઈ મેં માગી લીધો નથી. મારો અવાજ તો હુમેશાં શાંતિના પક્ષમાં અપાયેલો છે. મારા પ્રધાનોએ વિરોધનાં કારણો શાંત કરવાને અને જેની સાથે મારી શહેનશાહતને કશી નિસબત નહીં એવી તકરારોને નિવેડો લાવવાને આશુકથી ચત્ત કર્યો છે. જે કરારો ઉપર મારી સરકારે સહી કરી છે તે કરારો તોડીને જ્યારે બ્રિટિશરમની ઝમીનને અપમાન આપવામાં આવ્યું, અને તેનાં શહેરો વેરાન બતાવાયાં, તથા જ્યારે કૃષ્ણ પ્રજાની જિંદગીનાજ નાશની ધમકી અપાઇ, ત્યારે જે હું બાબુએ ઉભો રહ્યો હોત, તો મારી પ્રતિક્રિયા લોગ અપાત, અને મારી શહેનશાહત તથા માનવ ભવિની સ્વતંત્રતાનો વિનાશ થાત. હું જોઇને રાજ થાઉં છું, કે આ નિર્ણયમાં શહેનશાહતનો દરેક ભાગ મારી સાથે સંમત છે.

રાજ્યકર્તાઓ અને સાધારણ લોકો પાતે કરેલા કોલકારને અને આપેલા વચનને માન આપે, એ પ્રમાણેનો વારસો ઇંગ્લંડ અને હિંદ બંનેને મળેલો છે.

મારી શહેનશાહતની એકતા અને અલેચતાના અચ્ચા માટે મારી તમામ વસ્તીના સંયુક્ત ઉક્તા થવાની અંદર જે અનેક બનાવો બની રહ્યા છે, તેમાં મારી હિંદી પ્રજા તથા ખંડિયા રાજાઓના આવેશમય ભક્તિભાવથી અને તેમનાં જિંદગી તથા સાધનોના સમર્પણથી મને જે અસર થઇ છે, તેથી વધારે બીજા કશાથી થઇ નથી. વિશ્વમાં મોખરે થવાની તેમની એક અવાજની માગણીથી મારા હૃદયને બહુ લાગણી થઇ છે; અને મારી પ્રજાની તથા મારી

વચ્ચે જે સ્નેહ અને વફાદારીના સંજ્ઞા છે એમ હું સારી રીતે જાણું છું; તેનાં સર્વોપરિ પરિણામ પ્રગટ કર્યા છે. ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં દિલ્હીના દરબાર પછી જ્યારે ફેબ્રુઆરીમાં હું વિરોધત પાંછો ફર્યો, ત્યારે ખ્રિષ્ટિય પ્રાંતને હિંદ તરફથી જે શુભેચ્છા અને બંધુતાનો પ્રેમાળ સંદેશો મળ્યા હતા તે હું યાદ કરું છું; અને જ્યેષ્ઠિયન તથા હિંદનાં નસીબ અલેખ રીતે સંયુક્ત છે એવી જે તમે ખાતરી આપેલી, તેનો પરિપાક અને ઉદાર લાભ મ્હાં કંસોટીનાં વખતમાં પ્રાપ્ત થાય છે એમ અનુભવું છું.”

(ખાકીની હકીકત હવે પછી આપવામાં આવશે.)

લડાઈના તાર.

અસ્થિયા સામે ઇટલીમાં હીલચાલ.

રોમ, ૧૯મી ફેબ્રુઆરી.

“એમ્બર” ફરી ઉઘડેલ છે. હજારો માણસોનાં ટોળાંએ (વચકુના પક્ષમાં અભિપ્રાય અહિર કરવાનો અને અસ્થિયન એલચી ખાતા પર હુમલો કરવાનો ચત્ત કર્યો છે. લશ્કરીએ લોકોને વિખેરી નાંખ્યા છે.

ખલિનમાં રોડલાનાં તોફાન.

લંડન, ૧૯મી ફેબ્રુઆરી.

ખલિનના એક પરામાં રોડલા માટે તોફાન થતાં અમલદારોએ બેટલા નેચવાની રજા આપી છે. લોકોએ અમલદારો પર અને ટાઉનહૉલ પર હુમલો કર્યો છે.

વિહુચેનામાં રોડલાની મુશ્કેલી.

બ્રુક્લિન, ૨૨મી ફેબ્રુઆરી.

વિહુચેનામાં ખાઈડીઓએ રોડલો સોંધો મેળવવા માટે ભેરથી હીલચાલ કરવા માંડી છે.

ઇટલી અને વિઝહુ.

રોમ, ૨૨મી ફેબ્રુઆરી.

મિત્ર રાજ્યોનો પક્ષ કરીને ઇટલીએ વિઝહુમાં ઉતરવું નોંધ્યું, એ પ્રકારની હીલચાલ વધતી જાય છે. ગઈ કાલે તે માટે ઘણે સ્થળે મેળાવડા થયા હતા; અને આવેશ દેખાયો હતો. રોમમાં એક મોટી મીટિંગ લરવામાં આવી હતી તોફાનો થયાં છે; પોલિસને વચ્ચે પડવું પડ્યું છે; અને ઘણા માણસોને ઈજા થઈ છે. અસ્થિયન વાવટો અહિર રીતે ખાળી મૂકવામાં આવ્યો છે.

એક મહિનામાં ૫૦૦૦૦ અસ્થિયન ફેદીઓ.

પિતૃશ્રદ્ધ, ૨૪ મી ફેબ્રુઆરી.

૨૧ મી જાન્યુઆરી અને ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી વચ્ચે કાર્પેથિયન પહાડોમાં ઋષિયનોએ ૪૮,૩૩૧ અસ્થિયનોને અને ૧૭ તોપોને કબજે કરેલ છે.

બ્રિટિશ તોપખાનાની સરસાધ.

લંડન, ૨૩મી ફેબ્રુઆરી.

શ્રીહંડ માર્શલ ફ્રેન્ચ જણાવે છે કે ઇંગ્રીની તમ્બીકમાં પરસ્પર હુમલા થયા ક્યાં છે. બ્રિટિશ તોપખાનાની સરસાધ સાબિત થઈ છે.

હવાઈ લગાડ

આમ્સ્ટર્ડામ, ૨૪ મી ફેબ્રુઆરી.

એક બ્રિટિશ હવાઈ સિપાઈ જર્મન સંસ્થાઓની ઉપર જઈને બે જર્મન હવાઈ વહાણોને ટૂંકમીનટોસ્ત તથા એકને ઇંજા કરવામાં ફત્તેહમંદ થયેલ છે. સાત જર્મન હવાઈ સિપાઈ માર્યા ગયા છે.

ફેસે ઉપર બોંબ.

ફેસે, ૨૪ મી ફેબ્રુઆરી.

સોમવારે સ્કુવારે સવા ચાર વાગ્યે એક એપેલિને આ શહેર ઉપર બોંબ નાંખ્યા છે. પાંચ માણસ મરી ગયાં છે લોકોમાં ગભરાટ થયો નથી.

જર્મન બ્લોકેડ.

લંડન, ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી.

જર્મન સખમરીનોએ ૧૮ મી તારીખ પછી ૭ બ્રિટિશ વહાણોને ડુબાવેલ છે. ૩૦૦ ટનની ઉપરાંતની ૭૦૮ આગગોટો બ્રિટિશ બંદરોએ પહોંચેલ છે. ૨૪ મી તારીખે પૂરા થયેલા સપ્તાહમાં ૬૭૩ આગગોટો ઉપડી ગઈ છે. તુકસાન માત્ર એક ટકાનું થયું છે.

બે લાખ જર્મનો માર્યા ગયા!

લંડન, ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી

કોપનહેગનમાં બર્જિનથી એવી ખબર આવી છે કે પૂર્વ પ્રશિયા અને પોલાંડમાં છેલ્લા ત્રણ સપ્તાહમાં બે લાખ જર્મનો માર્યા ગયા છે.

નિવેદન.

અમારા વાંચનારાઓ જાણીને પ્રસન્ન થશે, કે આ પત્રની પ્રસિદ્ધિ માટે વિભાગતની “સોસાયટી ઓફ વીમેન જર્નલિસ્ટ્સ” તરફથી અમારાં નામદાર મહારાણી સાહેબ નંદકુંવરબા, સી. આર્ષ, — એમને “બહાઈસ પ્રેસિડન્ટ” તરીકે ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યાં છે; અને “ઇસ્ટ ઇન્ડિયા એસોસિએશને” ધન્યવાદ આપેલ છે. આ ખુશાલીમાં આજે અમે બીકાનેરના નામદાર મહારાજ સાહેબનો સુંદર ફેટોઆફ લેટ આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક. ૧.]

મંગળવાર, ૯ મી માર્ચ, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૫.]

।યતો ધર્મ સ્તતો જય : ।

નામદાર મહારાણી શ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૯ મી માર્ચ ૧૮૧૫.

ચાલુ મહાભારતનો કુંડાસન : અશ્વિન શહેનશાહ.

ફ્રાન્સિસ એમ્સ ૧., અશ્વિનાનો શહેનશાહ, બ્રાહ્મિયાનો રાજા, અને હુગિરિના પ્રેષિત રાજા રાજ્યકર્તા શહેનશાહ પહેલા ફ્રાન્સિસના ખીળ દીકરા આર્યદુત્ત ફ્રાન્સિસ ચાલસેનો વડો દીકરો થાય; અને ઇ. સ ૧૮૩૦ ના ઑગસ્ટની ૧૮ મી તારીખે જન્મ્યો હતો. તેની મા આર્ય હયેન્ન સોફાયા બાવારિયાના રાજા પહેલા મોશિમિલિયનની દીકરી હતી. એ ઘણી બુદ્ધિમાન અને દૃઢ લક્ષણની ઓ હતી; અને શહેનશાહ ફ્રાન્સિસ શુભરી ગયો, તે પછીનાં વરસોમાં અશ્વિન દરબારમાં સૌથી વધારે સત્તા તેના હાથમાં હતી; કારણકે શહેનશાહ ફ્રાન્સિસ, જે ૧૮૩૫ માં ગાદીએ બેઠેલો, તે તનથી અને મનથી પોતાના હોદ્દાની ફરજો અદા કરવાને અશક્ત હતો; અને તે વાંઝિયો હોવાથી ફ્રાન્સિસ એમ્સ સીધી લીટીમાં હકદાર વારસ હતો. ૧૮૪૮ નાં તોફાનોમાં ફ્રાન્સિસ એમ્સ કેટલેક વખત ઇટલીમાં ગયેલો, જ્યાં સન્ત બુશિયાની લડાઇમાં સધેશ્વરીના હાથ નીચે તે પડેલાં હતાં. રત્નપ્ર મોઝ અગ્રવર મળેલો. એ વરસની આખરે બ્રુસેલમાં તાક્ષન થયું અને શહેર પાકું કરાવે કરવામાં આવ્યું. તે પછી શહેનશાહના ઉપર કોઈ વધારે સમર્થ રાજ્યકર્તા હોવાની ઇચ્છા રચાઈ ગઈ; અને આર્યદુત્ત ઉમર લાયક હોવાથી ફ્રાન્સિસ અને તેની બેરતને ગાદી છેડવાનો જે વિચાર લાંબા વખતની હતો તે અમલમાં મૂકવાનો યોગ મળ્યો. બધો તૈયારીઓ અતિશય ગુપ્ત રીતે કરવામાં આવી; અને ૧૮૪૮ ના ડીસેમ્બરની ૨૯ તારીખે બોલમતના મહેલમાં, જ્યાં બ્રુસેલથી નહાતી જઈને દરબાર ભરાતો હતો, ત્યાં શહેનશાહે

* “પ્રેષિત (apostolic) રાજ્ય,” એ ઇસ્રાઇલ પોષ તરફથી હુગિરિના રાજ્યએને મળેલ છે, કમલુ કે તેમના સ્થાપનાર સન્ત સ્વીને ફ્રાન્સિસ પર્મના ખૂબ પ્રચાર કર્યો હતો. હાલ અશ્વિન શહેનશાહ એ માત્ર પારંખ કરે છે.

ગાદીનો ત્યાગ કર્યો. તેના લાઘવે વારમાનો હક પેતાના સ્વીકારને સોંપી દીધો, અને ક્રાન્સમ્સ જોમક શહેનશાહ થયેનો ઠંડેરા પીડાયો. ફિદનંદ પ્રથમ જન્મે રહ્યો, જ્યાં તે ૧૮૭૫માં મરણ પામ્યો.

જુવાન શહેનશાહ પોતાના અમલનાં શરૂઆતનાં વરસોમાં પૂરેપૂરો શાહઝાદા ફૈઝિયસ શાર્જનખાનોના હાથમાં હતો, જેને લીધે અસ્થિયા વિરલવમાં બચ્ચું હતું, અને પહેલાંના કરતાં બન્ધવત્તર દેખાતું હતું. પહેલું કામ હુગિરને તામે કરવાનું હતું; કારણકે આગલા શહેનશાહે ગાદીનો ત્યાગ કર્યો, તે હુકીન માગીયર લોકો સ્વીકારવાની ના પાડતા હતા; કારણકે હુગિરની પાર્લમેન્ટ સંમતિ આપે ત્યારે જ એ કૃષ્ય કાયદેસર થાય એમ તેઓનું માનવું હતું. તેમને ખીજે વાંધો એ હતો, કે હુગિરનું રાજ્યબંધારણ ટકાવી રાખવેને ક્રાન્સમ્સ જોમક પોતાના પુરોગામીની માફક કસમ લીધેલા નહીં, કારણકે શાર્જનખાનો ઉદ્દેશ એ રાજ્યબંધારણને તોડી પાડવાનો હતો. પછી જે વિચક થયો, તેમાં શહેનશાહે પોતે ભાગ લીધેલો; જોકે ઝલિયનોની મદદ મેળવ્યા પહેલાં તે ફત્તેહમંદીથી પૂરા થયેલો નહીં. હુગિરનું જૂનું રાજ્યબંધારણ ગયું, અને તે અસ્થિયન શહેનશાહના એક ભાગ જેવું બની રહ્યું. આ પ્રમાણે નવી કારકીર્તિ નકારાં શકુનોથી શરૂ થઈ; અર્થાત્ ઇંગ્લીશ, હુગિર અને જર્મનીમાં સ્વતંત્રતાને દાખી દેવાની સાથે. ૧૮૫૩માં લેમેન્ટી નામે એક હુગિરિયને શહેનશાહનું ખુન કરવાને ચલ કસેલો, અને છરીથી એક ગળીર જખમ કરવામાં તે ફાવી ગયેલો. ૧૮૫૨માં શાર્જનખાનો મરણ પછી શહેનશાહનો પોતાનો અમલ શરૂ થયો, અને અસ્થિયા જે સહન કરતું આવેલ છે તે પ્રયોગપરંપરા ચાલવા માંડી. સામાન્યતઃ એમ કહી શકાય, કે પોતાના લાંબા અમલ દરમિયાન ક્રાન્સમ્સ જોમક પોતાના મુદ્દોનો ખરો રાજ્યકર્તા રહેલ છે; તેણે પ્રધાનોની નીમચુક અને બરતરસી પોતાના હાથમાં રાખેલી છે એટલુંજ નહીં, પણ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે તેમની રાજનીતિ ચલાવેલ છે, અને કામગાજની પુષ્કળ માહિતી, સંતત ઉદ્યોગ, અને જુદીની સ્વચ્છતાને લીધે, કે જેનું તેના સમાગમમાં આવેલા બધા સાદ્ય પૂરે છે, તેથી કારભારની વિગતો ઉપર પણ તે બગબર અંકુશ રાખી ચકેલ છે.

માગીયરોની માગણી.

ઇ. સ. ૧૮૬૬માં હુગિરિની સ્વતંત્ર સત્તાનો સ્વીકાર અને માગીયર રાજ્યબંધારણની પુનઃ સ્થાપનાને લીધે તેની સ્થિતિમાં ફરકાર યાયજ અને થયેલો; અને હુગિરના સંબંધમાં તેણે એ સિદ્ધાંત પૂર્ણ અર્થે કબૂલ કરેલો, કે પ્રધાનો પાર્લમેન્ટને જવાબદાર છે. રાજ્યના બાકીના અર્ધ ભાગમાં એમ બને એવું નહોતું; અને પાર્લમેન્ટનો પદ્ધતિની નિર્ભરતા અને

નિષ્ફળતાની સાથે સરખાવતાં રાજ્યના અધિકાર અને પ્રભાવ લેખિકા પશુ ખરા. તેની કારકીર્દીનું સૌથી ઉપર તરી આવતું, લક્ષણ એ છે, કે રાજનીતિના વારંવાર અને અચાનક ફેરફાર થયેલા, જે કંઈ અંશે શહેનશાહના પોતાના તરફોને લીધે પણ થયેલા. પ્રથમ તો આખા રાજ્યનો અધિકાર એક હાથમાં બાળના હાથમાં—મૂકવાનો પ્રયત્ન થયેલો. શહેનશાહની પોતાની સત્તા શમતી સાથેની સંધિમાં પ્રગટ થયેલી, જેને લીધે ૧૮૫૫ માં બીજા જોસેફના કામ બંધ થયું, અને પોપની સત્તા થોડા વખત માટે પાછી આવી. આ અરસાની પરદેશની રાજનીતિથી અસ્થિયા-છેક-એકંદ્રું પડી ગયું, અને ક્રિમીયન યુદ્ધમાં ઋષિયા તરફ અપકાર પ્રદર્શિત થવાથી પૂર્વની એ બે મોટી શહેનશાહનો વચ્ચે કાયમતો વિરોધ સળગ્યો. નાણાં ખૂટયાં, અને પાચ-માલીનો વખત પાસે જેઠાચો; પણ ૧૮૫૬ ના વિપ્લવથી તેનો અંત આવ્યો, અને રાજ્ય બચ્યું. પહેલી હાર પછી ફ્રાન્સિસ જોસેફ ઉતારણે ઇટલીમાં ગયો; સાઈરિનોની લડાઈમાં તે પોતે સેનાપતિ હતો, અને પછી નેપોલિયનને મળીને વિજા ફ્રાંકાની સંધિની સરતો તેણે નક્કી કરી. પછીનાં છ વરસમાં અંદરની અને બહારની બન્ને રાજનીતિમાં અતિશય શિથિલતા હતી. સાર્વ-ત્રિક અસતોષ અને નાણાં સંબંધી યુરકેલીઓને પહેંચી વાળવા માટે રીતસર રાજ્યબંધારણ દાખલ કરવામાં આવ્યું, એક પાર્લિમેન્ટ સ્થાપવામાં આવી, અને તેમાં શહેનશાહતની બધી કામોના પ્રતિનિધિઓએ એકું કયું; અને એક હાથની આપખુડ સત્તાને બહે સ્મેરલિંગ અને જર્મન લિબરલોમા હાથમાં અધિકાર આવ્યો, પણ માગીયદોએ તે પાર્લિમેન્ટમાં પ્રતિનિધિઓ મોકલવા-સામે વાંધો લીધો; સ્લાવ-લોકો જર્મન આક્રમણથી નાખુશ થઈને અલગ થયા; અને હંગેરિયુ સમાધાન કરવા માટે ૧૮૬૫ માં રાજ્યબંધારણ “સરવેન્ડ” કરવામાં આવ્યું, તે પહેલાં શહેનશાહનો વિશ્વાસ સ્મેરલિંગ ઉપરથી ઉતરી ગયો હતો. અસ્તવ્યસ્ત જર્મન કારભારમાં જેની સમજણ અને સલાહ ઉપર આધાર રાખી શકાય તેવા પ્રધાનનો શહેનશાહે શોધ કરવા માંડી, પણ ત્યારે શહેનશાહ વારાફરતી જૂઠી જૂઠી શીખરણીઓને અનુસરવા લાગ્યો; સ્મેરલિંગ, રેકવર્ગ, મેન્સફોર્ડ, અને બીજાં ઘણાં ઓછા બચીતા સલાહકારો હતા. એટલે અસ્થિયાને વારંવાર પ્રશિયાને હાથે પાછા પડ્યું પડ્યું તેમાં નવાઈ નથી. ૧૮૬૩ માં ફ્રાંકફર્ટ આગળ મળેલા એક રાજસભામાં શહેનશાહે જર્મન સલાહનો કુચો લાવવાને પોતાની ભત્રીની સત્તાથી યત્ન કરેલો. તેણે બધા જર્મન રાજ્યકર્તાઓને “કોન્ફરન્સ” માં મળવા આમંત્રણ કરેલું, અને તેમની આગળ એકસપીના નવા બંધારણની એક મોજાના રજુ કરેલી. તરતની અસર બેહુક થયેલી; કારણકે પાંચ “શહેનશાહ” નો થોડો પ્રકાશ હજી હેંસબર્ગના કુટુંબના વડાના શિર આસ-પાસ વળગી રહ્યો છે; અને ફ્રાન્સિસ જોસેફને પરમ ઉત્સાહથી એ જૂના છૂટા શહેરમાં આવકાર મળેલો. પણ એવું છતાં, અને પ્રમુખ તરીકે તેણે વિવાદોની અંદર સારી કુશળતા બતાવી. તેપણ, પ્રશિયાના રાજ્ય-હાજર ચલાવી ના પાડી તેથી “કોન્ફરન્સ” કશું પરિણામ આપ્યું નહીં.

MAJOR H. H. MAHARAJADHIRAJ SIR MADAN SINGH BAHADUR, K. C. S. I., K. C. I. E.,
MAHARAJA OF KISHENGADH.

મેજર મહારાજધિરાજ સર મદનસિંહ બહાદુર, કે. સી. એસ. આઈ., કે. સી. આઈ. ઇ.,
કિશનગઢના મહારાજ સાહેબ.

માગીયરોનું સમાધાન.

૧૮૬૬ માં કોનિગરાજની લડાઈથી જર્મના સવાલનો સ્પષ્ટ-ફટકો મળ-ગયો; અને શહેનશાહ ફ્રાન્સિસ જોસફ, હેબ્સબર્ગના કુટુંબને વખતને અનુકૂળ થતાં આવડે છે તે રીતે નવી સંસ્થિતિને તરત અનુકૂળ થવા માંડ્યો. સૌથી પહેલાં માગીયરોનું સમાધાન કરવાની તેને આવશ્યકતા લાગી; કારણકે યુષ્કાલે કરીને તેમના અસતોવને લીધેજ અસ્થિરતા સત્તા પડી. ભાંગી-હટી. ૧૮૫૬ માં માગીયર લોકોના સમાધાન માટે તેણે બાબ પદ્ધતિમાં કેટલાક ફેરફાર જ્યુરાપેસ્ટને યુલાકાત આપ્યા પછી કર્યા હતા, અને ૧૮૬૧ માં તેણે ડીઆકને યુલાકાત આપેલી, જે હરમિયાન જોકે તે રાજ્યપુરુષની દલીલો તેને સાચી લાગેલી નહીં, તોપણ તેની વફાદારીની ખાતરી થયેલી હવે તેણે બિરમાઈના સેકસન પ્રતિપક્ષી જ્યુરસ્ટને પોતાનો યુષ્કાલ દીધાન બનાવ્યો, જેણે ડીઆક સાથે મસલત ચલાવી તેને પરિણામે ૧૮૬૭ માં અસો-હુગિરિયન સમાધાન થયું. હુગિરિયન પાર્ટમેન્ટે એક કાયદો પસાર કરીને ફ્રાંકફર્ટ ગાદી છોડી તે મંજૂર રાખી. જૂનની શરૂઆતમાં ફ્રાન્સિસ જોસફ શરૂઆતના “ડીપ્લોમા” પર સહી કરી, અને રાજ્યબંધારણ પાળવા માટે માગીયર ભાષામાં સોગન લીધા; અને ૮ મી તારીખે તેને હુગિરિના રાજ તરીકે વિધિ પ્રમાણે અભિષેક થયો. તાજ પહેરવાની ક્રિયા વખતે એક લાખ ફ્રાંકોસિનની સમાજત કરવાનો સંપ્રદાય હતો, તે રકમ તેણે ૧૮૬૮ ની લડાઈમાં માર્યા ગયેલાઓનાં ઘેરાં અને બાળકો માટે આપવાનું કરાવ્યું.

વિશેષતા વધારો.

નહી થયેલા બંધારણ પ્રમાણે રાજ્ય ચલાવવાનો સિદ્ધાંત સ્વીકાર્યો. પછી શહેનશાહ રાજ તેને વફાદારીથી વળગી રહ્યો, જોકે કોમ કોમ વચ્ચેના દ્વેષ અને મારામારીથી તેને નિરુત્સાહ થયેલો તે છતાં. અને રાજ્યના બીજા અર્ધ ભાગમાં પાર્ટમેન્ટનું શાસન તૂટી અખૂટ છતાં એ પરિણામ શહેનશાહના રોષથી આવેલું નહીં. તે તો જૂદા, જૂદા પક્ષની વચ્ચે કામ લેવાની કોઈક પદ્ધતિ શોધવાને મધ્યજ રહ્યો હતો, અને નિઃશ્વલ પાર્ટમેન્ટની પદ્ધતિ કાબલ કરવા માટે ફરેક પુખ્ત પુરુષને મત આપવાનો અધિકાર બસતાં પણ અંચાયેલો નહીં. આ સુક્ષ્મ કામ માગીયર બિશ્પાબિમાનોએને અચૂક ચેતવણી પણ મળી હોય, કારણકે સમાધાનથી હુગિરિની સ્વતંત્રતા ઈશર જે અંકુશો મૂકાયા હતા, તેથી તેઓ અસંતુષ્ટ હતા, અને અગ્રિયા તથા હુગિરિના પૂર્ણ વિચ્છેદ માટે મથતા હતા. એ હુગિરિમાં પણ મત આપવાનો હક બધાને મળે, તો માગીયર પ્રજા, જે સંખ્યામાં ન્હાની હતી, તેને

જે કોમો પોતાને અધીન હતો તેને તાજે થતું પડે. સમાધાનના સ્વીકાર પછી લગભગ આળીશ વરસ સુધી માગીયર રાજ્યબંધારણ તરફ શહેનશાહ-રાજાની વૃત્તિ યથા-યોગ્ય હતી. પણ હુગેરિયન લશ્કરની તબદિલ જૂદી વ્યવસ્થા માટેની હિંમતવાલથી તથા હુગેરિયન પલટનોમાં આસાર્થક શબ્દોમાં જર્મનને બદલે માગીયર ભાષા દાખલ કરવાથી શહેનશાહની સહનશીલતા ઉડી ગઈ, કારણકે સામાન્ય લશ્કરના સામાન્ય સ્વામી તરીકેના પોતાના હકને માટે તેને ઘણી લાગણી હતી. ૧૯૦૫ ના સપ્ટેમ્બરમાં એક હુગેરિયન ડેપ્યુટેશન માગીયરોના હકની તરફેણ કરવાને બિયેના આવેલું, તેને શહેનશાહે બરાબર આવકાર આપ્યો નહીં; મેંબરોની સાથે હાથ મેળવ્યો નહીં, વાતચિત પણ જર્મનમાં કરી, અને છેવટે તોછડાઈથી કહ્યું, કે “જાઓ, ચાન્સેલર કાઉન્ટ ગોલ્ડચેસ્કીને મળો.” આ બનાવથી બહુ ચર્ચા થઈ, અને હુગેરિયન કારભારમાં લાંબો ગાળો પડ્યો, જે દરમિયાન ભેંકે શહેનશાહે પોતાની આકસ્મિક રીસની ખોટી અસર ભૂંસી નાંખવાને બનતું બધું ત્વરાથી કર્યું, પણ સાધારણ લશ્કરની બાબતમાં પોતાના આશ્રહને છોડ્યો નહીં.

સ્લાવ લોકો સાથેના સંબંધ.

સ્લાવ લોકો સાથેના સંબંધોમાં પણ શહેનશાહે માગીયર લોકોની સાથે જે સમાધાનનો સ્વભાવ બતાવ્યો હતો તેજ બતાવ્યો; પણ ભેંકે તેણે એક કરતાં વધારે વાર એવી આશા આપેલી, કે પોતે પ્રયાગ આવીને બોહીમિયાના રાજ તરીકે અભિનિત થશે; છતાં એ વિચાર હમેશાં પડતો મૂકાયેલો. ખીજી બાબતોની સફ આ બાબતમાં પણ એમ કહી શકાય, કે શહેનશાહ કંઈ સામાન્ય ત્રિદાંતોથી દોરાયેલો નહીં, પણ અચુક વખતની જરૂર અને શક્યતા પ્રમાણે જે યોગ્ય લાગેતું તેને અનુસરેલો. તેના સ્વાભાવિક વડેમ અને રાષ્ટ્ર ગમે તે હોય, પણ તેથી તેની રાજનીતિમાં ફેરફાર થયેલો નહીં. જર્મન શહેનશાહત અને ઇટાલિયન રાજ્ય બંને હાબ્સબર્ગ મહાકાંસાના ખંડેરમાંથી બંધાયેલાં છતાં ૧૮૬૬ અને ૧૮૭૦ માં ફ્રાન્સની સાથે એકસંધી કરવાની તેણે ના પાડેલી; અને અસિયાન્હ-ગિરિ, જર્મની અને ઇંગ્લીની એકસંધીમાં ભળેલો. સમગ્ર યુરપની રાજ્યનીતિને સમગ્રમાં રાજવાની તેની પ્રતિષ્ઠા અને સુરોપીયન શાંતિના એક મુખ્ય રક્ષક તરીકેની તેની ખ્યાતિની ૧૯૦૮ ના ઑક્ટોબરમાં બેરક શાંતિ થયેલી, કે જે વરસમાં તેણે શહેનશાહ તરીકેની પોતાની કારકીર્દીની બુબીલી ઉજવેલી, અને વાસણીઆ તથા હુરગેજોવિદાના પ્રાંતોને બર્લિનની સંધિની સરતોત્તુ ઉચ્ચગત કરીને હાબ્સબર્ગ સુલતોની સાથે ભેટી દીધેલા. પણ વખત એકદમ કામ કરવાનું તેને કુળ મળ્યું. યુરપે એક લાવના ખોઈ; પણ અસિયાને જે પરંપરા મળ્યાં.

શહેનશાહખાન એલીઝાબેથ.

ખાનગી જિંદગીમાં શહેનશાહને લયંકર અનુભવો થયા છે તેની વહુ, તેનો ભાઈ, અને તેનો એકનો એક દીકરો—એ સહુ અચાનક અને ખત્રાતકારથી માર્યા ગયેલ છે. ૧૮૫૪ માં તે બચારિયાના રૂક મોશિમિલિયન એસકેની દીકરી એલીઝાબેથને પરણ્યો હતો. શહેનશાહખાન અતિથય ખૂબમુરત હતી, પણ અભિયાના કારભારમાં ભાગ લેતી નહીં. પરણ્યાને ઘોડાં વરસ થયાં તે પછી બહુયેનામાં સામ્યેજ દેખાતી; અને પોતાનો ઘણો વખત મુઝાફરીમાં ગાળતી. કોર્કુના ટાપુમાં તેણે એક ઘણો સુંદર અને લગ્ન કિસ્સો બાંધેલો છે, અને ત્યાં તે ઘણી વાર જઈને રહેતી. ૧૮૬૭ માં તે શહેનશાહની સહયોગ્યુકપેટ ગયેલી, અને માગીયેના સમાધાનના સવાલમાં તેણે ઘણો રથ લીધેલો. તે હંગેરિયન ભાષામાં સારી વિદ્વાન થઈ, અને હંગેરિમાં ઘણો વખત ગાળવા લાગી. સવાર પછુ તે અચ્છી હતી, અને પાછલાં વરસોમાં શિકારની મોસમમાં ઇંગ્લેંડ અને આયર્લેંડ વારંવાર આવતી. અગાઉ ફ્રિએસ મુઝાકાતે ગયેલ ત્યારે તેના ઘણી ઉપર અને તેના પોતાના પર ખૂની હુમલા થયા હતા. છેવટે ૧૮૬૭ માં જિનીવામાં એક ઇટાલિયન “એનરકિસ્ટે” તેનું ખૂન કર્યું.

શાહુઆદો ર્દોલ્ફ.

તેમને એક પુત્ર થયેલો, ગાદી વારસ શાહુઆદો ર્દોલ્ફ (૧૮૫૭—૧૮૮૬). તે ઘણી શક્તિ અને પાત્રતાનો આદમી હતો, ઘણી ભાષાઓ જાણતો, અને ગ્રાણીશાસ્ત્રમાં ઘણો રસ ખતાવતો. તેણે બે પુસ્તકો બહાર પાડેલાં: એકનું નામ “કાન્થુબ ઉપર પંદર દિવસ;” અને બીજાનું નામ “પૂર્વમાં એક મુઝાફરી” એ હતું. ઉપરાંત, સમગ્ર અસ્ત્રો-હંગેરિયન રાજ્યનો સચિત્ર ઇતિહાસ તેણે બહાર પાડવા માંડેલો; અને પ્રકાશકનું કેટલુંક કામ બાતે કરેલું. ૧૮૮૧ માં બેલ્જિયમના રાજાની પુત્રી સ્તેફેનીને તે પરણેલો; અને ૧૮૮૬ના જૂનની ૩૦ મી તારીખે તેણે બહુયેના પાસેના એક કુંજગૃહમાં આપઘાત કર્યો.

સહાર્ણના વાર.

૪૨મીમાં તોફાન.

સંવત: ૨૭ મી ફેબ્રુઆરી.

પ્રિયમહના અપક્ષમાં રેલિયો આયોજિક કમીટી અધ્યક્ષેલી, જેમાં મહાદારનાં લોકોનાં પ્રતોળાએ સ્થગરને પરપરા માટેલા. પોલિસને બહોલત રાખતાં બળાત્કાર વાપરવાની જરૂર પડી છે; અને ૧૮-માણસો જખમી થયા છે. અને જખમીઓએ પિસ્તોલ છોડતાં બેલેલિસ આર્થાગયા છે; અને ત્રણ જખમી થયા છે.

૫ ફેબ્રુઆરી પકડેલા જર્મન કેડીઓ.

પારિસ; ૨૮ મી ફેબ્રુઆરી.

છેલ્લા અઠસર દિવસમાં એક હુમલો કરતાં વધારે જર્મનો તોળે થયા છે.

અધિપતિ દુલેહ.

પ્રિયમહ; ૨૯ માર્ચ.

અમિત્ર આગળ હારી ગયેલા જર્મનોની અધિપતિએ પૂઠ પકડી છે. હરા હુમલો કેડીઓ પકડાયા છે; અને માલનો તો સુમારનાથી.

હાર્ડનસ ઉપર હુમલો.

એથન્સ, ૪ મી માર્ચ.

હરા તોળાં સહાર્ણનાં વહાલોએ આજ હાર્ડનસના કિલ્લોએ પરમીરો ચાર્જ્યો છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે નામદાર કિશનગરના મહારાજાસાહેબ, જેઓ રણસેત્રા ઉપરથી પાછા ફર્યા છે, અને અમારાં નામદાર મહારાણીસાહેબના અનેવી થાય છે, તેના ફોટોગ્રાફ અમે અમારા વાંચનારાઓને લોક આપીએ છીએ.

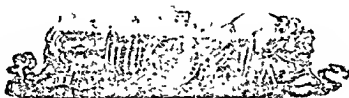
બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૬ મી માર્ચ, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૬.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરમા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૬ મી માર્ચ ૧૯૨૫.

કાન્સમાં હિંદી લશ્કર.

હિંદી લશ્કર માસેસમાં હત્યું, એ ઇતિહાસમાં એક અપૂર્વ બનાવ છે. આ વિવિધ વિચારમાં ને અનેક વિવિધ વાતો બની છે, તેમાં યુરપ ખંડમાં હિંદી લશ્કરનું આગમન એ એક મહત્વની નથી. હિંદના પુરોને માટે આસીય યુદ્ધની એ એક અસાધારણ દીક્ષા છે. હિંદના અધિકારમાં આટે આવતાં ભૂતંત્રને દૂર થયાં છે; અદૃશ દિવાલો ઉઘડી પડી છે; અને નવી પ્રતિષ્ઠાના પ્રદેશો ખુલા થયા છે.

સપ્ટેમ્બરની એ ગરમ સુવાર, કે ત્યારે પ્રલાનમાં દૂરનીનોમાંથી હિંદી સિપાઇઓની હારો ઉપર હારો દેખાયેલી, તે માસેસમાં જતી ભૂતંત્ર નહીં એ જૂના દરિયાઈ શહેર પોતાના બધા ભૂતંત્રના અનુભવમાં વધારે મોટક દેખાવ બેસેલો નથી. એ મહિનાથી સપ્ટેમ્બરની શેરીઓમાં જૂની જૂની જતનના માણસો દેખાયા કરતા હતા—અનુભવિયામાંથી એવો અને તુર્કો, મોરોકકોમાંથી પોળી પાધરીવાળા કાળા મૂર દોકો, સેનેગલમાંથી કોલસા જેવા કાળા શ્રીલીઓ, વગેરે કંઈ કંઈ જતનના લડેલા આવી ગયેલા; પણ માસેસ તરફથી હિંદીઓને ને આવકાર મળેલો તેવો આવકાર બીજા કોઈને મળેલો નહીં.

બપોર સુધી લશ્કર ઉતરવાનું કામ ચાલતું હતું, અને શહેરમાં આવેશ વધતો જતો હતો; એટલે ત્યારે રોડાનેક વળને વિતી અને બ્રિટિશ સિપાઇઓ શેરીઓમાં ઘૂમી પોતાની છાવણીઓ તરફ કુચ કરવા લાગ્યા, ત્યારે આખું માસેસ તેમને જોવાને એકઠું થયું. કેનેલિઓ પ્રેરો સુધી આખું શહેર જોનારાઓની મેલિનીની લગણ ગયું.

* રોડા = બપોર અને સપ્તમી વચ્ચેનો વખત. આ જૂના કાલિવાળા શબ્દ સુજાની કાલિવામાં જુદા જુદા ન દેખાયા તેવો અર્થ લખવો પડે છે.

માર્ગદર્શકોમાં પ્રવેશ.

પહેલવહેલા શીષો નિરૂપ્યા. ઘણે જાગે તે જાધા જોનારાઓના કરતાં ખલા અને માથાંથી ઢાંચા હતા. લોકો તેમને તાળીઓથી આવકાર આપતા હતા, તે શાંત હસતા વદનથી સ્વીકારીને તેઓ ચાલતા જતા હતા. રસ્તા પર ચોકી કરતા પોલિસને જાગ્રુએ ખસેડીને પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ધસ્યાં અને શિપાઈઓની સાથે હાથ મેળવવા લાગ્યાં; કુમારિકાઓ તેમના પર ગુણ્ણની વૃદ્ધિઓ કરવા, અને તેમની પાઘડીઓમાં શુભાળ જોડવા લાગી; અને ઘરડી ઓરતો પણ હિંદો વીર વિક્રમોના વાંસા થાળડવા અને આશીર્વાદ આપવા લાગી.

કલાકો સુધી એ પ્રમાણે ચાલ્યું. “ઘણું છવો ઇંગ્લેન્ડ,” “ઘણું છવો હિંદીઓ,” એવા ઉદ્ગારો દ્વંચ લાપામાં ઘોલાતા ગયા; અને લરકડો ચાલતાં ગયાં. જ્યારે દ્વંચ રાજ્ય-ગીતના તાલમાં ચાલતા શુરબાઓ નિરૂપ્યા, ત્યારે લોકોએ ફરસજીની તેમને માટે ખુદ્દલી કરી, અને શેરીઓમાં રહીને ધન્યવાદ પોકારવા લાગ્યા. માણસો, તોપખાનાનાં ખચ્ચરો, અને ઘોડે બેઠેલા અમલદારો નિકળતા ગયા; અને પુરતી તથા ટેબલ પર ઉભા રહીને લોકો ટોપીઓ, રૂમાલો, અને લાકડીઓ હલાવીને તેમને વધાવતા ગયા.

જ્યારે સાંજ પડી, અને છેડકાં લરકડો નિદાય થયાં, ત્યારે લોકો તેમની છાવણીએ જવા પાછળ ચાલ્યા. છાવણી સન્ત માર્સલ અને જોરડીની મુંદર વાડીમાં રાખેલી હતી; અને ત્યાં હિંદીઓ પોતપોતાને માટે સાંજનો ખોરાક તૈયાર કરવા માંડ્યા હતા. દીવાઓ ચળકતા હતા, અને લાકડાંના ધુમાડો આશ્માનમાં ધડતો હતો.

નવા અનુભવો.

એક મહિના પછી હિંદી સવારો આવ્યા. પણ તે પછી ઘણા વખત સુધી હિંદીઓ સંખ્યાથી કશું જણાયું નહીં. નવી હવાને અનુકૂળ થવાની જરૂર, પૂરતાં ગરમ કપડાં પૂરાં પાડવામાં થયેલો વિલંબ, દરિયાઈ મુસાફરી પછી થોડાઓની હુદંશા, વગેરે અડચણોને લીધે તેમને લાંબા વખત સુધી “રીઝર્વ”માં રહેવું પડ્યું.

હિંદીઓની ખુશહુદરી માટે તો કોઈને કંદાપિ શંકા થઈ નથી. તરવારથી અને જોળીથી લડવામાં તેઓ સારી રીતે કમાયેલા છે. થોડા ઉપર બેચીને હુમલો કરવો હોય, કે સંગીન લઈને પગે ચાલીને ધસારો કરવો હોય, કે રાઈફલોની સામે કોઈ પણ જગ્યાનો કબજો ટકાવી રાખવો હોય, તેમાં તેમને શીખવવું પડે તેમ નથી. પણ ત્યાં નારડી સંચાઓ અને હથિયારોનો ઉપયોગ થાય, ત્યાં વાત જુદી છે. એ રસ્તોનો તેમને અનુભવ નથી.

એક સિપાઇએ પોતાના અમલદારને માનપૂર્વક કહેલું, કે “સાહેબ, આ બાબતો તમે અમને ક્યાં શીખવી નથી?” તેને બિચારાને બળર નહીં, કે દુશ્મનની સામે એવાંજ શસ્ત્રો સાહેબો પણ વાપરે છે.

ઝાંકટોબરની ૧૦મી તારીખે તેમના સેનાપતિએ તેમને સંબોધન લખેલું, તે ખાસ વાંચવા-લાયક છે. અમે તે આપું શુભરાતી લાખામાં ઉતારીએ છીએ.

સેનાપતિનું સંબોધન.

“હિંદી લશ્કરના સિપાઇઓ,

“હિંદી લશ્કરને નામદાર શહેનશાહ સાહેબે જે માયાળુ સંદેશો મોકલ્યો છે, તે આપણ સૌએ પ્રસન્ન થઇને વાંચ્યો છે.

“આ મહાન વિગ્રહમાં આપણા જે બ્રિટિશ સોબતીઓએ કીર્તિ મેળવી છે તેમની સાથે બેઠાવા આપણે જવાના છીએ, અને આપણો દૃઢ નિશ્ચય છે, કે હિંદના લશ્કરના પ્રતિનિધિ તરીકે જે માન આપણને મળેલું છે, તેને આપણે પાત્ર છીએ, એમ સાબિત કરી આપવું.

“ચોરા દિવસમાં આપણે એવી લડાઇમાં શામિલ થશું, કે જેવી લડાઇમાં શામિલ થવાનો આપણને અગાઉ કદાપિ લાગ મળ્યો નથી, અને એવા દુશ્મનોની સામે, કે જેમનો ઇતિહાસ લાંબો છે.

“પણ શું તેમનો ઇતિહાસ તમારા જેટલો લાંબો છે? ઘણી સદીઓથી જેઓ મોટા રાજ્યકર્તાઓ અને સમર્થ લડવૈયા તરીકે મશહુર થયા છે, તેમના તમે વંશજ છો. આ તમે કદાપિ ભૂલ્યો નહીં. તમારી જાતની કીર્તિને યાદ કરજો. બ્રિટિશ સિપાઇઓની અને આપણા બહાદુર ફ્રેંચ સોબતીઓની સાથે રહીને તમે હિંદ અને મુસલમાન સૌ લડવાના છો. તમે ઇતિહાસ બનાવવામાં મદદ કરો છો, એ ધ્યાનમાં રાખજો. શહેનશાહ સાહેબના પેહેલા હિંદી સિપાઇઓ તરીકે તમારે યૂરપને દેખાડી આપવાનું છે, કે હિંદના પુત્રોએ પોતાના જૂના લડાયક સદ્ગુણોને બિલકુલ ગુમાવેલ નથી, અને તેમના પર જે વિશ્વાસ મૂકાયેલ છે તેને પૂર્ણ અંશે પાત્ર છે.

“લડાઇમાં તમે યાદ રાખજો, કે ફ્રેંચ બનાવતાં ગ્રાણુ આપવો, એ તમારું મોટામાં મોટું ધનામ છે, એમ તમારા ધર્મનું તમને ફરમાન છે.

“તમારા મગડુબના માણસોની અને તમારા દેશી બાઇઓની નજર તમારા ઉપર છે. હિમાલયના પહાડો પરથી અને ગંગા તથા સિંધુના કિનારાપરથી તથા હિંદુસ્તાનનાં મેદાનો પરથી પોતાના બાઇઓ દુશ્મનને કેવી રીતે ભેટે છે તેના સમાચાર બહુવાને તેઓ ઇન્તેઝાર છે. મસ્જિદો અને મંદિરોમાંથી જે આખી આલમનો રખ છે તેની હજૂરમાં તેમની બંદગીઓ ચડવા માંડી છે, અને તમારા પરાક્રમની સાબીતીઓથી તમારે તેમની આશાઓને પ્રતિધ્વનિ આપવાનો છે.

“તમારે તમારા શહેનશાહ સાહેબની ખાતર અને તમારા ધર્મની ખાતર લડવાનું છે, એટલે ઇતિહાસ હિંદના પુત્રોનાં પરાક્રમોની નોંધ કરશે, અને તમારાં સંતાનો પોતાના પિતાઓનાં શૌર્યની અભિમાનપૂર્વક તારીફ કરશે.”

જેમ્સ વિલકીન્સ,

લેફ્ટનન્ટ-જનરલ, હિંદી લશ્કરનો સેનાપતિ.

વિચલુ માટે ગયેલા મહારાજાઓ અને બીજા રાજવંશીઓ.

ફ્રાન્સની ઝમીન પર જે પહેલા હિંદી રાજવંશીઓએ પગ મૂકેલા, તે સૌ રજપૂત અને રાઠોડ વંશના હતાઃ અર્થાત્ જોધપુર, બીકાનેર અને કિશનગઢના મહારાજાઓ, તથા ઇડરવાળા સર પરતાપસિંહ તે પછી સર પરતાપસિંહના દત્તક પુત્ર ઇડરના મહારાજા આવેલા. સર પરતાપસિંહનું નામ હાલના તમામ હિંદી ત્રિપાઇઓમાં સૌથી વધારે પ્રખ્યાત છે, અને તેમણે ખ્રિષ્ટિય રાજ્યની કીમતી સેવા બતાવી છે. ૧૮૯૭ ની મોહમંડની ચડાઇમાં તેમજ ૧૮૯૮ ના ટીરાના વ્યૂહમાં તેમણે સેનાપતિઓની સાથે રહીને પરાક્રમ કીધાં છે. ૧૯૦૦ માં તેઓ જોધપુર લાન્સરોના નાયક થઇને ખ્રિષ્ટિય લશ્કરની સાથે ચીન ગયેલા. એમની ઉંમર સિત્તેર વરસ કરતાં વધારે થઇ છે; કદાચ એમના કરતાં વધારે ઉંમરનો આદમી આખા રણક્ષેત્ર ઉપર નહીં હોય, અને તેઓ વીરને ઘટે તેવા મરણને માટેજ ચૂરપ સિધાવેલ છે. તેઓ બોલેલા કે, “લડાઇમાં મરવું, એ મરવું નથી, પણ અમર થવું છે.” તેમના બાઇના પૌત્ર જોધપુરના મહારાજા સુમેરસિંહ, તેમના હોદ્દિત્ર બેરાના કુંવર પૃથ્વીસિંહ, તેમના ત્રણ ભત્રીજા, અને પોતાની પલટનના કેટલાક શૂરવીર અમીરો તેની સાથે છે. કિશનગઢના મહારાજા તેમની સાથેજ જોડાયેલા; અને ઘણા અમલદારોના હાથ નીચે સારા સારા કુળના હિંદીઓ બીજી રીતે ન બની શક્યું, ત્યારે “સાઇસ” અથવા ઘોડાવાળા કે નોકર બનીને પણ શામલ થયેલા.

બોધપુરના મહારાજા માત્ર સત્તર વરસની ઉંમરના છે, અને પોતાના પ્રખ્યાત સરદાર રસાલાના લાન્સરોને સાથે લેતા આવ્યા છે. એ બંન્ના પાતશ અને ચપલ હોઈને મહારાજા સવારો છે, અને તલવાર તથા લાલો બન્ને અંગ્રી રીને વાપરી શકે છે. યુરપની ભૂમિ ઉપર શહેનશાહી સેવાના પહેલા લાન્સરો ઉતરેલા તે આ.

હિંદનો ધન્યવાદ.

હિંદમાતા એ બધા વીર વિક્રોને ધન્યવાદ આપે છે. હિંદમાતા એ બહાદુર ધર્મીબચ્ચા-ઓને લીધેજ અત્યારે વીરપ્રસન્નિની છે: એમને લીધે અને એમના જેવા સ્વભાવના બીજાઓ, કે જેઓ સ્વદેશમાં રહ્યા રહ્યા સ્વદેશી જર્મનીનો સાથે લાવી રહ્યા છે, તેમને લીધે. જર્મનીને અમે શક્તિ કહેતા આવ્યા છીએ, તે જર્મનીમાં વસના છોએ પરંતુ નહીં. જર્મનીમાં પણ માત્ર શક્તિ તત્વ હોત, તો તે માનવ મુદ્દિમાં છોરી શકેલ હોત નહીં. પણ શક્તિ તત્વનું અત્યારે જર્મનીમાં પ્રાધાન્ય છે, અને આખી માનવ વૃત્તિમાં એ તત્વ ઘણું અંશે છે; નહીં તો આવી લશ્કરની હોળી સળગત નહીં, અને લાખો માણસો હોમલ નહીં. ખરે, હિંદમાં પણ જર્મની એટલે જર્મન હુરામખોરી છે હિંદમાં અનેક હુરામખોરો એકિચ્છનો જેવા ગરીબોને પીડનારા છે; ઓછોને બગાડનારા છે; અને છતાં ગોટા બનતાર છે, અને આજરૂદાર ગણાય છે! હુરામખોરી કંઈ જર્મનીનાજ બાધતી નથી: આજરૂદાર દેશમાં પણ તે ઘણી છે, અને તેથીજ આપણી અવદશા છે. એવી હુરામખોરીઓ અહિંર ધાય, અને પોતાને લાયક સજા પામે, એ વર્તમાન મહાભારતનો એક દેખી ઉદેશ છે.

લડાઈના તાર.

જર્મન રાજમરીનોની ખ્વારી.

પાર્સિ, ૫ મી તારાં.

ઠાવર આગળ સપોલી વિનાસક નેકરનનો જર્મન રાજમરીન યુદ્ધને કુલાવી દીધી છે, અને ખતારીઓને કંઈ કપાં છે. અમદાવાદ અને પટણીના મણાને કુલ રસ માણસોને ઠાવર આગળ ઉતારવામાં આવેલ છે.

બીજાં વેપારી વહાણની ફત્તેહ.

લંડન, ૫ મી માર્ચ.

વેસ્ટ હાર્ટલપૂલની સ્ટીમર એક્સટને સામુદ્રધુનીમાં એક જર્મન સળમરીનનો નાશ કર્યો છે.

જર્મન સળમરીનોને લૂંટવાનો અને ચાંચિયા થવાનો હુકમ.

પારિસ, ૫ મી માર્ચ.

જર્મન સળમરીનોને એવી સૂચના મળી છે, કે તમે વેપારી વહાણોને હુમાવશો તો ધનામ મળશે; અને તેવાં વહાણો ઉપર જે માલ હોય તે તમારે ખુશીથી હાથ કરવો.

તુર્કો નાહા !

એથેન્સ, ૬ ફી માર્ચ.

હિકેલી આગળના તુર્કો લશ્કરમાં “સેફાયર” નામની ફઝરે વીશ ગોળાઓ નાંખવાથી અચલીત થઇને તુર્કો ભાગી ગયા છે.

રાક્ષસી લગ્નઃ પેટ્રોલને લીધે બળવાથી થયેલી છનન્યો.

પારિસ, ૫મી માર્ચ.

એક લશ્કરી સરજામન જર્મન પેટ્રોલ છાંટનારાઓએ કરેલી ઇન્ડાઇનલુ’ લાયકર વર્લ્ડન આપે છે. તેણે જે જળમીચોને લેયા છે તેઓ ત્રાગદાયક રીતે વિરૂપ થઇ ગયા છે, અવયવો તૂટેલા છે, અને કપડાં બળી ગયાં છે જેમના જળનો ઓછા છે તેઓ કહે છે, કે રિવસ શાંત હોતો, ત્યાં અચાનક ફેંચોને માલુમ પડ્યું, કે પેટ્રોલની ધારાઓ તેમની આંધઓમાં પડવા માંડી છે. એક અમલદારે હુકમ આપ્યો કે તમારી પાંધણોને ઠારી નાંજો. પણ વ્યર્થ થોડી સેકંડમાં આગના દડાઓનો ખાધમાં વરસાદ થવા માંડ્યો. ખાધ સળગી, અને તેથી થયેલી અવ્યવસ્થાનો લાભ લઇને જર્મનો પારે આવ્યા, તથા સળગતી મશાલી અંદર ફેંકીને લડકા વધારવા માંડ્યા. આગના પ્રવાહમાં બચાય તેવું ન રહ્યું, એટલે ટપકતા પેટ્રોલવાળાં કપડાં સાથે ફેંચોને ખાધ હોડવી પડી. દશ મિનિટ પછી ધીજી લાઇને જર્મન હુમલાને અટકાવ્યો, અને પાછળથી એક બેસાવર હુમલાથી જર્મનોને સળત સજા કરવામાં આવી. તેમને ન્હાસી જવું પડ્યું. ૩૦૦ માણસો મરી ગયા અને જળગી થયા, તથા ૬૦ દેદ પડકાયા.

જર્મન દારૂ બનાવનાર કારખાનાની ખ્વારી.

પારિસ, ૬ઠ્ઠી માર્ચ.

જર્મનીમાં ફાટવલનું લગાધનો દારૂ બનાવવાનું કારખાનું ધણું મોટું છે. એક ફેંચ હવાઇ વડાણુ બરાબર નિયાન લેવાને તેના ઉપર પાંચ હજાર પુટનાં જાયાઇ સુધી ઉતર્યું, અને ચાર બોંબ ફેંક્યા. પહેલો બોંબ આસિડની ટાંકીમાં પડ્યો, અને તેમાંથી તરત ધુમાડો નિકળ્યો. દેખાયો. એકદમ ધુમાડો વધી ગયો; અને છેક જ્યાં હવાઇ વડાણુ હતું ત્યાં સુધી જાયો પહોંચ્યો. બીજા ત્રણ બોંબે બીજા ભાગોમાં આગ લગાડી છે.

ફેંચ પ્રજા તરફથી સર જૉન ફેંચને માન.

લંડન, ૫ મી માર્ચ.

ફેંચ પ્રજા તરફથી જનરલ રેલેકોઇએ ફીફ માર્ચેલ સર જૉન ફેંચને "શોર્યનો ચાંદ" એનામત કરેલ છે. કોઇ પણ ઇંગ્લેન્ડને એ ચાંદ અત્યાર સુધી આપવામાં આવેલ નથી.

સુપિયન ધસારો.

લંડન, ૮મી માર્ચ.

પિત્તુમેડથી જલ્પાવવામાં આવે છે, કે નીમનતા ડાબા કિનારા પર ધસારો ભરી છે. વિક્રુતાની ડાબી બાજુએ પિલિસા નદીના પ્રદેશમાં મોટી લગાધના જેવી મારામારી ચાલી રહી છે.

ત્રીશ લાખ જર્મન મુઝા અથવા છત્રને મુઝા!

લંડન, ૭મી માર્ચ

જર્મન હાનિનાં લિસ્ટો બહાર પડ્યાં છે, તે પરથી ગજતરી કરતાં જલ્પા છે, કે મરેલા અને મરવા જેવા બીમાર મળોને કુલ ત્રીશ લાખ માણસો જર્મનીએ શુભાવેલ છે.

ઇસ્ટ્સ્ટનનું ભવિષ્ય.

લંડન, ૯મી માર્ચ.

મિ હર્બર્ટ મેથુએલ જલ્પાવે છે કે ઇસ્ટનનું લેવાને હવે બહુ વિતંબ નહીં થાય, એમ આશા રાખવાને કારણ છે.

ઑસ્ટ્રેલિયાથી આવેલું વધારે લગકર.

લંડન, ૧૧ મી માર્ચ.

ઑસ્ટ્રેલિયાથી વધારે લગકર ઇંગ્લેન્ડમાં આવી ચડ્યું છે.

બાવનર દારૂમારી બાવનર

પ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક. ૧.]

મહેળવાર, ૨૩ મો માર્ચ, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૯.

। પતો પર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી ચિકિત્સા.

મંગળવાર, ૨૩ મી માર્ચ ૧૯૧૫.

દાખા કસિ કાસ અને કવિઓ.

કાલ ને લખકર કાલ ચાલે છે, તે સંજાથી અનેક કવિઓએ સમગ્ર રશને ચેતાવેલ છે. ગુજરાતના વર્તમાન સર્વોપદે કવિએ એ કવિ કાલના પાખડોમાં પેસા પડા કરીને ચમ્પાવેરી દુવેલીઓ માટે નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે:—

અંતરિક્ષા ધ્વનિ.

“મકાનો દેવનાં એ ના, બપોં છે ખાટીખાનાં;
“રકોને રેસનારાનાં: સુદૃઢ! ના નિર્ભયા લેનો!
“પુનિત કંઈ પૂજીના પાણી નથી એ મંડેલ સંધોમાં,
“ચલેલા જીવતા બપુ: સુદૃઢ! ભેવા ન નું ભનો!
“દુલોત્તાં ગારયણમાં પડેલાં હાડપિંજરની
“કરામત કાટની કીધી: કિસમ ભેવા ન એ ભનો!
“નથી કંઈ સાફ ચૂનાથી: બપુ એ સત્ત બપુનું:
“ચડાવી ભૂમિને યોધી તમાબું એ રખે ભેનો!
“અમરનાં ચિત્ર ઓપતાં રિવાલે આ નથી રિતનાં:
“મરાયેલા ગદીઓની એમાં છે ડાંચ, ના ભેનો!
“મનુષ્યો જીવતાઓની ખૂની ખેજ્યો: ઉતારેલી,
“ઉચ્ચ છે ચંદની ડાંચ: સુદૃઢ, એને રખે ભેનો.
“અને નીચે ગલીઓમાં ત્રિજાવેલા પુરાઈના:
“સુઝીન એ દુષ્વ દુશંતા: સુદૃઢ, ના ભેસવા ભનો!

“અરે! આ શાલ દૂશાલા સુનેરી ભરતનાં શેલાં—
 “ધની મુકદ્દાં કરી નાગાં કરેલી લૂટ ના જોતો!
 “નથી લીપમાળ આ સાચી, બધી છે જવાળ બંધુની:
 “જગાવી માતુળી રકતો: સુદૃઢ! જોવા નહીં જોતો!
 “નથી એ લોગ અમૃતના, બધાં પિશાચી પકવાનો:
 “આસુરી રાંધણું રાંધ્યાં: અરે! ખાવા નહીં જોતો.”

કલાપીને વિરહ, પૃષ્ઠ ૫૧.

રામાયણના ઉત્તરકાંડમાં કાકલુશરણ ગરુડની સાથે વાતચિત કરે છે, એ પ્રસંગમાં મહાત્મા તુલસીદાસજીએ પણ કલિ ધર્મનું વિસ્તારથી વર્ણન કર્યું છે. હાલના વખતમાં એ અંગ્રહોમાં નવો પ્રકાશ દેખાશે:—

કલિમલ પ્રસેડ ધર્મ સય, ગુપ્ત મયે સદ્ વ્રન્ધ ॥
 દેમિન નિજ મત કલિપ કર, પ્રગટ કીન્હ વહુ પથ ॥

અર્થ:—કલિયુગના મેલથી બધા ધર્મનો આસ થયો છે, સારા ગ્રંથો શુભ થયા છે, પાપડીઓએ પોતાના મનથી કલ્પના કરીને ઘણા પંથો કાઢ્યા છે.

મયડ લોક સય મોહવદ, લોભ પ્રસેડ ગુપ્ત કર્મ ॥
 સુત હરિયાન જ્ઞાનનિધિ, કહાં કચુક કલિ ધર્મ ॥

અર્થ:—બધા લોકો મોહને વશ થયા છે, લોભથી બધાં સારાં કર્મોનો આસ થયો છે, હે જ્ઞાનસાગર ગરુડજી! સાંભળો, કલિયુગના થોડા ધર્મ કહું છું.

વર્ણ ધર્મ નહિ આશ્રમ નારી, શ્રુતિવિરોધરત સય નરનારી ॥
 દ્વિજ શ્રુતિવેચક મૂપ પ્રજાસન, કોડ નહિ માત્ર નિગમ અનુશાસન ॥

અર્થ:—કલિયુગમાં ચાર વર્ણ અને ચાર આશ્રમ રહેતા નથી, સ્ત્રીઓ અને પુરુષો સૌ વેદનાં વિરોધી થાય છે; બ્રાહ્મણ શ્રુતિને ઠગનાર અને રાજા પ્રજાથી વંચિત થાય છે, વેદની આજ્ઞાને કોઈ માનતા નથી.

મારગ સો જાંકહ જોઈ માવા, પંડિત સોઈ જો ગાલ વજાવા ॥
 મિથ્યારમ દંભરત જોઈ, તાકહ સંત કહૈં સય કોઈ ॥

અર્થ:—જેમ જેને ઠીક લાગે તેમ માર્ગ શ્રદ્ધા કરી લે છે, જે બહુ ગાલ બળવે છે તે પંડિત ગણાય છે; જે ગોટ્ટા આડંબાર કરે અને પાળકમાં નિમગ્ન હોય તેમ બધા મહાત્મા અથવા સંત કહે છે.

મોદ સયાન જો પરધનહારી, જો કલં દેખ સો થઈ ભાચારી ॥

જો કહ મૂઠ મસત્તરો જાના, કલિયુગ મોદ ગુણવંત ધમાના ॥

અર્થ:—જો પારકા પૈસા લૂટી જાણે છે તે શાણા ગણાય છે, જે ખાખડ કરે છે તે મોટા આચારવાળા કહેવાય છે : જે મૂઠ અને મસતરીનાં વચન બોલી જાણે છે, તે કલિયુગમાં શુભવાન ગણાય છે.

નિરાચાર જો યુતિપથત્યાગી, કલિયુગ મોદ જ્ઞાની ઘેરણી ॥

જાકે નવ અઠ જડા ધિરાળા, મોદ તાપસ પ્રસિદ્ધ કલિકાળા ॥

અર્થ:—જો આચારરહિત અને પેદ માર્ગનો ત્યાગ કરનાર છે; તેજ કલિયુગમાં જ્ઞાની અને ઘેરણી કહેવાય છે; જેનાં નથ અને જડા મોટાં હોય છે, તેવાજ તપસ્વીઓ કલિયુગમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે.

અનુભવે વેળ ભૂવણ ધરે. મહ્યામશ્ય જો મોહિ ॥

તે યોગી તે મિદ્ધ જન, પૂજિત કલિયુગ મોહિ ॥

અર્થ:—જો અનુભવ કપડાં અને ઘરેણાં પહેરે છે, તથા ખાવાભાષક અને ન ખાવાભાષક બંને ચીજો ખાય છે, તે કલિયુગમાં યોગી અને મિદ્ધ ગણાઈને પૂજાય છે.

*

*

*

*

નારી વિવદા નર સ્વકલ ગુસ્સોડ, નાચહિ નટ મર્કટકી મારે ॥

નટ ટિજહિ ઉપદેશહિ જાના, મંદિ જનંક નંદિ કુદાના ॥

અર્થ:—હું ગરુડછ, બધા પુરુષો સ્ત્રીને વશ છે, અને નટને અપીન જેમ પાંદરાં નાચે છે તેમ નાચે છે; નટ બ્રાહ્મણોને જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરે છે, અને જનોઇ પહેરીને કુદાન લે છે.

*

*

*

*

વરત્રિપલંપદ કપટમયાનં. મોહદ્રોહમમતા ન્યપદાનં ॥

તેજ અમેદવાદી જ્ઞાનોવર, દેવા મં ચરિત્ર કલિયુગ કર ॥

અર્થ:—જેઓ પારટી સ્ત્રીઓને બગાડનારા, કપટમાં નિપુણ તથા મોહ, દ્રોહ અને પ્રમદામાં લપટાયેલા છે, તેઓજ અદ્વૈતવાદી અને સારા જ્ઞાની કહેવાય છે, એવું મં કલિયુગનું ચરિત્ર જોયું.

મેજર-જનરલ મહારાજાધિરાજ સર પરતાપસિંહ મહાદુર, છ. સી. એસ. બાઇ.,
 ડે. સી. બી., એલ્. એલ્. ડી., ઇત્યાદિ,
 બેમપુરના રાજપરસક.

જો વર્ણાધમ તૈલિ કુન્દારા, મ્વપચ કિરાત કોલ કલવાત ॥

નારિ મુરૂં ગૃહ સંગતિ નાસી, મૂંઝ મૂંઝાય મયે સંન્યાસી ॥

અર્થ:—જેઓ વર્ણમાં નીચ છે તેઓ—યાંચી, કુંભાર, ચાંડાલ, વાઘરી, કોળી, કલવાર વગેરે જ્યારે બાઈલી મરી જાય, અને ઘરમાં પૈસા ન હોય, ત્યારે મૂંઝ મૂંઝાવીને સંન્યાસી બની જાય છે !

તુલસીદાસજી આ વિષયમાં ઘણું વધારે લખે છે, પણ તે તમામ અહીં ઉતારવાની જરૂર નથી. જમાનો કેટલા બધા પાખંડનો છે, એ આટલા ઉપરથી પણ સારી રીતે સમજાઈ જશે.

માતાઓને ઉપદેશ

દેશની માતાઓએ આ પરથી ઘણું શીખવાનું છે. ભોળાપણ એ કંઈ લાભિકતા નથી; અને હુરામખોર બાવાઓને નાણાં આપરામાં કશું પુરય નથી. આજકાલ ફેટલીક વિધવાઓ ધર્મપ્રોતિને દેખાવ કરે છે, અને કહેવાતા સાધુઓને ઘરમાં લાવી પૂજે છે. ફેટલીક સધવા સ્ત્રીઓ પણ એ પ્રમાણે કરે છે. પણ અમે આપેલી ઉલ્લી ચોપાઈમાં લખ્યા પ્રમાણે જેઓ સંન્યાસી થયા હોય છે, તેઓ સાચા સાધુઓ હોતા નથી. તેઓ ધર્મને નામે કંઈ કંઈ હુરામખોરીઓ કરે છે; અને દેવ તથા પ્રાણીને સર્વસ્વ અર્પણ કરવાના સૂત્રનો દુષ્ટ ઉપયોગ કરીને સારા સારા માણસોનાં ઘરને બગાડે છે. લાંબી જટા કે માટી દાદી એમાં કંઈ માન આપવા લાયક છેજ નહીં. એથી જટાઓ અને દાદીઓના આચ્છાદન નીચે દુષ્ટમાં દુષ્ટ પાપ કરવામાં આવે છે, એ આ જમાનાની એક ખાસ નિદાની છે.

મસ્તકવિએ સાચુંજ કહ્યું છે, કે:—

“બહી સાધુ તણે રવાંગે ખરી શયતાનની માયા :

“જગરથી સત્તે ભોળને રખે એવો થવા બતો !”

* * * *

“તમામ્ની ભામ તું પીજે : ભરેલા ગુહરના ગલિમ :

“રખે એ ઇશ્કબાણમાં જીવનનો ઘાત થઈ બતો !”

અને ઓ માતાઓ! ઓ બહેનો! તમે “સ્વામી,” “સ્વામી,” કહીને કોને સન્નિધન કરો છો? સ્વામી તો તમારો જે પતિ હોય તેને જ તમારે સમજવો જોઈએ. સ્વામી એટલે ધર્મી. સ્વામી સાચો એક પાક પગ્ગરદાસ પદમેશ્વર, કે જે સ્વામીઓનો સ્વામી અને રાજાઓનો રાજા કહેવાય છે. અને બીજે સ્વામી તમને પ્રમુખે આપેલો પતિ મૂંડ મૂંડાવેલ કોઈ પણ માણસને પોતાને “સ્વામી” કહેવાવવાનો કયોજ હુક નથી. સ્વામી નિષ્ઠાનંદ, સ્વામી આત્માનંદ, સ્વામી કૃષ્ણાનંદ અને સ્વામી હૈંદ્રાનંદ એ બધાં કૃત્તિયુગના પાખંડનાં નામ છે. અને જે શ્રીઓ કહીને સ્વામી કહે છે તે પાપમાં ૧૨ છે.

સ્વદેશી જર્મની.

સ્વદેશી જર્મનીથી એટલે કરાજ કળિકાળની સ્વદેશી હુરામખોરીથી યથેચ્છી દાઝને—આ પ્રસંગે તો અમે આટલા જલસિંચનથી શમાવીએ છીએ. હુરામખોરીને પોતાને કે તેમના આંધળા ચેલાઓને અમારું જલસિંચન આગ જેવું બાળનારું લાગે, તો એમાં અમે પાપ સમજતા નથી. અમારો ઉદ્દેશ માત્ર અમારી ગમરૂ, લોળી, અને અજ્ઞાન બહેનો અને માતાઓને ચેતાવવાનો અને સમજાવવાનો છે, કે તેઓ પાખંડની બાજમાં કૃષ્ણાને હુમેશાંને વાંરને મરણ પામે નહીં.

લપાઈના તાર.

ખ્રિસ્તિય શ્રુતેષુ.

લંડન, ૧૨ મી માર્ચ

માર્ચની ૧૦ મી તારીખે રહવારના આઠ વાગ્યે નવ શાપેલની પટોશમાંની જર્મન આંધળો ખ્રિસ્તિયોએ પગાવી લીધો છે. તોપખાનાએ અને પાથરો સાથે રહીને અચ્છું દામ કર્યું છે. આશુ ગામડું બપોરે કાળે થયું છે; અને પાથરો મળેલા લાંબને મજબૂત કર્યો છે. ૫૫૦ ફેરીઓ ધાવણી ઉપર અલ્લાયા છે, અને બીજા પલ્લુ પલ્લું કરીને અલ્લાયો.

હુરમનોએ ૧૧ મી તારીખે પલ્લુ નૂમલા કર્યા, પણ તે બધા વ્યર્થ ગયા છે, અને તેમણે ઉલટો માર આપ્યો છે. ગઈ રાતના નૂમલામાં ફરી ૬૦ ફેરીઓ પકડાયા છે.

લંડન, ૧૩ મી માર્ચ.

લગાઇ સખત ચાલે છે, કારણકે દુરમનોએ વધારે કળા આણેલ છે. બ્રિટિશોએ ૬૧૨ કેદીઓ પકડ્યા છે. હવાઇ વહાણોએ સારી સેવા બજાવી છે; અને ડૉન અને હુઆઇ આગળનાં જ'કશનોનો નાશ કર્યો છે.

ફ્રાન્સમાં ઉત્સાહ અને આનંદ.

પારિસ, ૧૩ મી માર્ચ.

નવ શાપેલની બ્રિટિશ ફેસેડથી અહીં બહુ આનંદ થયો છે, અને ધસારા મહત્વનો ગણાય છે.

પોલાંડમાં સખત મારામારી.

વિનુઝેડ, ૧૨ મી માર્ચ.

માર્ચની ૧૦મી તારીખે નીચેન અને વિશ્વકા વચ્ચે ઘણીજ હુડીતી લગાઇઓ થઇ છે. કાર્પેથિયન પહાડોમાં દુરમનોના બધા હુમલા નિષ્ફળ નીવડ્યા છે. ૪,૦૦૦ કેદીઓ પકડાયા છે.

પશ્ચિમ રજીસ્ટ્રેશનમાં જર્મન ખસારી.

લંડન, ૧૪ મી માર્ચ.

પ્રભુ દિવસોમાં દુરમનોએ લગભગ ૧૦,૦૦૦ માણસો શુભાખ્યા છે. આપણાં વિમાનોએ અંજ સહવારે ડૉન સ્ટેશનમાં એક આખી ટ્રેનને સળગાવી મૂકી છે.

ક્રિસ્ટિયન ફેસેડ.

વિનુઝેડ, ૧૫ મી માર્ચ.

નીચેન અને વિશ્વકા વચ્ચેની લગાઇ ત્રીસ માઈલની લંબાઈમાં ચાલે છે. શનિવારે ક્રિસ્ટિયનોએ હુમલા કરીને કેટલાંક ગામડાં હાથ કર્યા છે.

જર્મની જતાં વહાણો બંધ.

લંડન, ૧૫ મી માર્ચ.

જર્મનીમાંથી માલ જઇ ન શકે, અને અંદર પણ ન આવી શકે, તે માટે બહોળસત કવવામાં આવેલ છે. ૧ લી માર્ચ પછી જર્મની જનાર કોઈ પણ વહાણને ત્યાં પહોંચવા દેવામાં આવતું નથી.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૩૦ મી માર્ચ ૧૯૧૫.

ઔરહેઓનમાં તમારો: હિંદી લશ્કર.

ભેધપુરના રસાલાને હવાર નદીના કિનારા ઉપર એક વાડીમાં ઉતારો આપવામાં આવ્યો હતો. શહેરમાંથી લોકોનાં ટોળેટોળાં તેમને ભેવા આવતાં. ઔરહેઓનમાં એ દિવસોમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમનું અજબ મિશ્રણ નજરે પડતું હતું. ગામના લોકો કાળાં કપડાં પહેરીને દેવાલયમાં જતા હોય, કે શેરીઓમાં ઉભા રહીને છેલ્લી ખબરોની વાત કરતા હોય, ત્યાં અચાનક માસેની કોઇ ગરીબમાંથી કોઇ અચ્ચરગારી નિકળતી, કે પંખાળી મુસલમાનો ઘેટાં અથવા બકરાંને લઇને દેખાતા. કોઇક સિપાઇ કોઇ ખુંદું ઔરત ગાણ નીચે આવી જશે એવી ધારતીથી, તે ચોતાની ભાષા સમજતી નથી એ વાત ભૂલી જઇને, પુકારી ઉડતો, કે “ખુદી, ખુદી, નિકલ બચો!” કોઇ ઔરતો કોઇ સ્ત્રીઓને સિગારેટ આપતી, અને બાણતી નહીં કે એ લોકોને તાંબાકુ પીવાની તેમના શુરુઓએ મના કરી છે! એવો ઔરતોમાં કોઇને છોકરાં હોય, ત્યારે હિંદીઓ તેમને ગાણમાં બેસાડતા, અને શેરીના બીજા છેડા મુઘી લઇ જતા.

આફ્રિકા અને ઇન્ડિયામાં હિંદીઓ.

પણ કરાંચી અને મુંબઈથી નિકળેલાં બધાં હિંદી લશ્કરો કંઈ કાન્સમાં ઉતરેલાં નહીં. ઘણાંને પૂર્વ આફ્રિકા એકલવામાં આવેલાં. પછી તુર્કી જર્મનોના પક્ષમાં લખ્યું તે કારણથી કેટલાં એકને રેલ્વેની નહિર, અને ધરાની અખાત, અને રાતા સમુદ્ર ઉપર જવું પડેલું.

જર્મની અને ઇસ્લામ.

“તુમ્હેં ચાહું, તુમ્હારે ચાહનેવાલેકો લી ચાહું?”

“મેશા દિલ ફેર દો, મુઝસે ચે ઝમઝા હો નહીં સકતા!”

અર્થ:—“તમને ચાહું, અને તમને ચાહનારને પણ ચાહું? મારું દિલ પાછું આપી દો, મારાથી આવી તરખ: થઇ શકની નથી!”

જ્યારે તુર્કી જર્મની સાથે જોડાયું, ત્યારે દુશ્મનોને એવી આશા હતી કે તમામ ઇસ્લામ તેની સાથે ભળશે, અને ખોટી હોળી સળગશે. તેમણે માનેલું કે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં કાનપુરથી પેશાવર સુધીની દરેક મસ્જિદમાં “જેહાદ”નો ઉપદેશ થશે; અને અનૂની મુસલમાનો ધરાન અને અફઘાનિસ્તાનને પણ લડાઈમાં જંપલાવશે. ખોટી અફવાઓવાળાં પતાકડાં હિંદીઓની ખાઈઓ પાસે વિમાનોમાંથી વરસતાં. પણ ઇસ્લામની આંખ ઉઘટેલી હોવાથી જર્મનીને નિરાશા થઈ. અફઘાનિસ્તાનના અમીરે પોતાની તટસ્થતા જાહેર કરી. સરહદ પરની જાતો શાંત બેસી રહી. રાજકીય મંડળોએ તુર્કીની અપવિત્ર એકસ પીત્તા વિસ્ફોટ કર્યો. ઇંગ્લિશના શેખ-ઉલ્-ઇસ્લામે અને બધા આગેવાન ઉલોમાએ ઇંગ્લિશના મુસલમાનોને શાંત રહેવાની શીખામણ આપી. હૈદરાબાદના નિઝામ સાહેબે પોતાના રાજ્યની અંદરના અને બહારના મુસલમાનોને કરેલું સંબોધન આ રીતે અને ઉતારીએ છીએ.

નિઝામ સરકારનું સંબોધન.

“હું ફરી ફરીને કહું છું કે, આપણા પર જે આકૃત ઉતરી છે, તેમાં હિંદના મુસલમાન વતનીઓએ, અને ખાસ કરીને આ રાજ્યમાં વસતા મુસલમાનોએ, જે તેમને પોતાની આબાદી અને ઉન્નતિની ખેવના હોય, તે પોતાની વફાદારી અને અધીનતામાં દૃઢ અને એકદિલ રહેવું જોઈએ, અને બ્રિટિશ સરકાર તરફની ભક્તિમાંથી લેશ પણ ચલિત ન થવું જોઈએ, કારણકે મારી ખાતરી છે, કે તેમના પક્ષમાં ન્યાય અને નીતિ છે. રાજ્યકર્તાઓની સાથે વસ્તી જે સંબંધથી જોડાય છે, તે પાવિત્ર ગણીને સૌએ પાળવો જોઈએ; અને કોઈની પણ ખોટી શીખવણીથી દોરાઈને સરકારની સામે જાહેર કે ગુપ્ત કરી હીલચાલ કરવી જોઈએ નહીં.”

નવ શાપેલની લડાઈમાં હિંદી વિક્રમ.

ઑક્ટોબરની ૨૫ મીથી હિંદી લશ્કરે લડાઈમાં ભાગ લેવાની શરૂઆત કરી; અને ઑક્ટો-બરની ૨૮ મી તારીખ હિંદી સેનાના ઇતિહાસમાં યાદ રાખવા લાયક ગણાયો. યુરપની ઝમીન ઉપર હિંદી વિક્રમ ઝળકાવવાનો તે દિવસે પહેલોજ પ્રસંગ આવ્યો. યુરપની સૌથી પ્રબળ લડાયક સત્તાની સામે ધસારો કરીને તેના સ્થાનકને પડવચનું હતું: નવ શાપેલનું ગામડું જીતી લેવાનું હતું. એ કામ ૪૭ મી શીખ પલટન, ૬ મી લોપાલની પાયદળ પલટન, મુંબઈની બે ટુકડીઓ, તથા ૭ મી બ્રિટિશ બ્રિગેડ—એમને સુપ્રત યથું આ લશ્કરોએ રાયલ્સોમાંથી અને સંચાની તોપોમાંથી વરસતી ગોળીઓની સામે ધસીને ગામડા ઉપર છાપો માર્યો; તેને સાફ કર્યું, અને કબજે લીધો. સર જૉન ફ્રેંચે પોતાના ૨૦ મી નવેમ્બરના “ડીપેચ”માં હિંદી લશ્કરના આ વખતના વિક્રમની ખાસ તારીફ લખી છે.

લડાઈ ખતમ થયા પછી હિંદી સેનાપતિ સર જેમ્સ વિલકોક્સને સેનાધિપતિ તરફથી નીચે પ્રમાણે સંદેશો મળ્યો હતો :—

“કૃપા કરીને તમારાં હિંદી લશ્કરોને તેમના વીર વિક્રમ માટે ગુજારકબાદી આપશો, અને હું તેમનો ઉપકાર માનું છું તે જાહેર કરજો.”

રાક્ષસી લડાઈના પહેલા અનુભવો.

ઑક્ટોબરના છેલ્લા અઠવાડિયામાં એક ગુરખાઓની પલટન ખાઇઓમાં આવી પહોંચી. તરત તેમના ઉપર ગાળીઓનો વરસાદ શરૂ થયો, અને ટકાપ એવું લાગ્યું નહીં. તેમની મુરકેલીઓમાં વધારો એથી થયો હતો, કે ખાઇઓ વધારે ઊંચા માણસો માટે ખોદાયેલી હતી. સંઘાની તોપોની આગ અંદર વરસવા લાગી, અને લગભગ બધા બ્રિટિશ અમલદારો મરણ પામ્યા. એક ખાઇમાં હાવિલદાર ચોતાના બધા માણસોને એકઠા કર્યા, અને અંધારામાં તે તેમને દોરીને પાછલી લાઇનમાં લઈ ગયો. સિપાઇઓને એ અનુભવ પછી ક્યાં જવાશે અને શું થશે તેની ફિકર રહી. સારા નસીબે તેઓ એક “હાઇલેન્ડ” પલટનની ખાઇમાં આવી અડ્યા. એ તેમના ઓળખીતા નીકળ્યા; એટલે ગુરખાઓ શાંત થયા.

હિંદી સિપાઇઓ દૂર દેશાવરની આ વિચિત્ર લડાઈમાં પ્રથમ જરા વાર ગભરાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી. તેમને જે લડાઈની કેળવણી મળી હતી તે આના કરતાં જૂદી જાતની હતી. અંધારામાં જર્મન અને ફ્રેંચ સિપાઇઓ વચ્ચેના ભેદ પારખવાનું જ તેમને માટે સહેલું નહોતું. જ્યારે તેમના ઇંગ્લિશ અમલદારો મરાઇ ગયા, ત્યારે કંઈ ભાષા વાપરીને ચોતાની વાત સમજાવથી એ પણ તેમને મુશ્કેલ થઈ પડેલું. વિચિત્ર પડી ગયેલાઓને કંઈ કંઈ દુઃખદાયક અનુભવો થયેલા, અને જર્મનોએ તેના લાલ લીધેલા.

વિક્ટોરિયા ક્રાસ મેળવનાર ખુદાદાદ.

લૂક ઑફ કોનોટના ચોતાના બહુચીઓની ૧૨૮ મી પલટનના સિપાઇ ખુદાદાદે વિક્ટોરિયા ક્રાસ મેળવવા યોગ્ય વિક્રમ કરી ખતાવ્યું, તે દિવસે ઑક્ટોબરની ૩૧ મી તારીખ હતી. હોલબીક આંગળ જ્યારે ટુકડીનો બ્રિટિશ અમલદાર જખમી થયેલો, અને એક ગોળો પડવાથી બધી તોપો કામ આપતી બંધ પડેલી, ત્યારે ખુદાદાદ ચોતે સખત રીતે જખમી થયેલો હોવા છતાં ચોતાની તોપ વાપરતો રહ્યો, અને તે સંઘાતોપના ધીજ પાંચ ઘાયલ માણસો માર્યા ગયા ત્યાં સુધી.

આ વીર વિક્રમ ખુદાદાદે. પહેલવહેલો વિક્ટોરિયા ક્રૉસ પ્રાપ્ત કર્યો, એકે પહેલવહેલો તેને તે મળી શક્યો નહીં. એક મહિના પછી જ્યારે શહેનશાહ રાજાજીએ લડાઈના ક્ષેત્ર ઉપર અલકાશની એનાયત કરી, ત્યારે એ બહાદુર સિપાઈ બિમારને ખાટલે ઇસ્પતાલમાં સૂતો હતો.

મિયાં ખુદાદાદ બહુચી પલટનનો સિપાઈ હોવા છતાં પોતે બહુચી નથી. બહુચીરતાનની કોમોમાંથી તો થોડાજ આદમી હિંદી સેનામાં નોકાય છે. જે પલટનો બહુચી કહેવાય છે તે હિંદી સરહદની અંદરની જૂદી જૂદી જતોમાંથી લીધેલા મુસલમાનોની બનેલી છે. શુદ્ધ બહુચીઓ પોતાની જાતના સરદારો સિવાય બીજાઓની નીચે રહીને લડવાનું પસંદ કરતા નથી.

એક હિંદી સિપાઈની સમયમૂલકતા.

“મુદ્દા લાખ ખુરા ચાહે તો કયા હોતા હય?”

“બિગડી બન જાતી હય જળ ફૂલે ખુદા હોતા હય!”

અર્થ:—“દુશ્મન ગમે તેટલું ખૂર્ ખૂર્ ઇચ્છે તેથી શું વળે?”

“પ્રભુની કયા થાય છે, ત્યારે દુર્ભાગ્ય મુલાગ્ય બની જાય છે!”

“એક વાર જે સિપાઈઓ આપણી અને દુશ્મનની ખાધઓ વચ્ચેની ઝમીનની તપાસણી માટે ફરતા હતા. એકદમ એકના ઉપર જર્મન “સર્ચલાઈટ” પડ્યું; અને તે એટલે પાસે દેખાયો, કે તેના પર બંદૂક છોડી શકાય. છુપાવાય તેણું ન હતું; અને સિપાઈ એટલો અચ્છલવાળો હતો, કે કોઈ સાધારણ હિકમત વાલશે નહીં, એમ તરત જોઈ શક્યો. તે એકદમ ઉભો થયો, અને અમારી ખાધમાંથી દેખાતું હતું તેમ જર્મન ખાધ તરફ સલામ કરતો વળ્યો. જર્મનોએ એ નવી રીતભાત જોઈને ગોળીબહાર બંધ કયા. તે વધારે નજીક આવ્યો, અને છેક ખાઈ પાસે પહોંચતાં અમુક ઇશારતો થયા પછી તેને અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યો. પછી જે વાત ચિત થઈ તેની વર્ણન કરતાં કલ્પના વધારે સારી રીતે થઈ શકશે. જર્મનો તે કંઈ જાતનો છે એ જાણવાને ઉત્સુક હોવાથી જૂદી જૂદી જાતોનાં નામ લેવા માંડ્યા. “મુસલમાન” એ શબ્દ આવ્યો, ત્યાં સુધી તે પોતાનું ડોકું ધુણાવતો ગયો. “મુસલમાન” એમ સાંભળ્યું, કે તેણે માથું ખૂબ ધુણાવીને હા પાડી. એક ક્ષણ પછી પ્રશ્ન પૂછનારાઓ “બ્રિટિશ” એમ બોલ્યા. સિપાઈએ જાણે બ્રિટિશને ધિક્કારતો હોય તેવો ચાળો કર્યો; અને ગળા ઉપર હાથ ફેરવ્યો. જર્મનો એથી રાજ થઈ ગયા; અને તેને કંઈ ખાવાનું તથા એક ધાબળી આપી.

“રાત આખી તે તેમની સાથે રહ્યો, અને રહવાર થતાં તેણે તેમના એક ચડિયાતા અમલદારને આંગળીના વેદાયી ગણાવે સમજાવ્યું, કે મારા જેવા મારી ખાધમાં પચીસ બીજા મુસલમાન છે, માટે જો મને છૂટો કરો, તો જરૂર તેમને તેડીને પાછો આવું. જર્મનો પૂરેપૂરા કંઠાયા; અને તેને છેલ્લો કાફીનો ખાલો આપ્યો, અને છૂટો કરી જવા દીધો. તે પોતાના

દોસ્તદારોને આવી મળ્યો, કે જેમણે તેની બધી આશા મૂકી હતી. એ સિપાઈને “પ્રેમોચન” મળ્યું છે, અને તેની સમયસૂચકતાની ખ્યાતિ ચાલી છે,” એકે તેનું નામ બહાર આવ્યું નથી.

હાવિલદાર જ્ઞાનસિંહ.

ખુદાદાદના પરાક્રમ પછી થોડા વખતમાં હાવિલદાર જ્ઞાનસિંહનું વિરલ વિક્રમ બહાર આવેલું. ઇસ્તિલાલમાં લઈ ગયા ત્યારે એ ઘા અને પાટાના બંડલ જેવો દેખાતો હતો, પણ તેની છાતી શેરની હતી. તેને પગમાં એક ગોળીનો જખમ હતો, બીજો એક છાતીમાં, અને બેય હાથમાં પિસ્તોલની ગોળીના બે જખમ હતા. વાત એમ બનેલી, કે તે અને તેની પલટનના પંદર માણસો ઉપર એક સિવસ પ્રભાત પહેલાં હુમલો થયો. દુશ્મનો થોડી વાર તો વાળાની ગૂંચવણીમાં ગૂંચવાયા, અને માણસો પડ્યા; પણ છેવટે હાથોહાથની લડાઈ ચાલી. હાવિલદાર જ્ઞાનસિંહે જર્મન અમલદારની ગોળી પોતાના માથા પર ચઢી ચાલી ગઈ, કે તરત તેને ગોળીથી ઠાર કર્યો. અમલદારની પાસેથી તરવાર ખૂંચવી લઈને તેણે બીજા કેટલાકને કાપી નાંખ્યા; અને પછી તે પગની ગોળીને લીધે પડી ગયો. “નહીં તો મેં હજી વધારેને માર્યો હોત,” એમ તેણે કહેલું. તેને મરી ગયો ધારી રહેવા દેવામાં આવેલ; અને તેની આખી દુકડીમાં છવતો રહેનાર તેજ એક હતો.

એક જર્મન પત્રમાં છપાયેલ હિંદીઓ સંબંધી અભિપ્રાય.

“આજે પહેલીજ વાર અમારે હિંદીઓની સામે લડ્યું પડ્યું; અને એ કાળસા હુસમખોરો અવગણના કરવા જેવા નથી, એમ સાબિત થયું. પહેલાં તો અમે હિંદીઓ સંબંધી તિરસ્કારથી બેલતા. આજ અમે તેમના તરફ નજી રીતે જોતાં રીખ્યા. ઇંગ્લેન્ડે એ જૂનોમાં શું ભરી દીધું છે, તેની કોઈને ખબર નહોતી. જેમણે અમારી લાંબાના ઉપર ધસારો કર્યો તે પીધેલા જેવા કે કોઈ ભૂતથી આવિષ્ટ હોય તેવા દેખાતા હતા. એવી કારમી ચીસો, કે જેની આગળ આપણા હુરો ખાળકના અવાજ જેવા લાગે, તેવી ભયંકર ચીસો પાડતા એ હુબરો કાળસાઓ ગયબમાંથી વહૂટે તેમ અમારા ઉપર અચાનક ધસી આવ્યા, એટલે તરત તો અમે આદ્યર્થથી ચકિત થઈ ગયેલા.

એક સો મીટર દૂરથી અમે આગના ગોળા વરસાવતા હતા, અને સેંકડો તેમાં ળળી જતા હતા, તોપણ બીજાઓ આગળ ધસ્યા, અને મીંદડાઓની માફક ચપળતાથી ફૂટતા અને અડચણોને ઓળંગતા ચાલ્યા. થોડીજ વારમાં તેઓ અમારી આંધોઓમાં આવ્યા, અને ખરેખર એ કાળસા દુશ્મનો તિરસ્કારવા યોગ્ય નથી. સંગીન, તરવાર, અને પાંજરાથી, અમે પરસ્પર લડ્યા; અને

અમારું કામ આકરું હતું, ત્યાં તો કુમક આવી પહોંચી, અને અમે એ બધાઓને ખાઈઓમાંથી બહાર કાઢી શક્યા.”

લડાઈના તાર.

ડાર્નલસની ચડાઈમાં થયેલી હાનિ.

લંડન, ૧૯મી માર્ચ.

કિલ્લાઓ ઉપર હુમલો કરવામાં એક ફ્રેંચ અને બે બ્રિટિશ લડાઈનાં વડાઓ તરતી વિનાશક સુરંગોને અથડાવાથી નાશ પામેલ છે.

ઇસ્તંબૂલમાં ધારતી.

પિત્ત્સ્ટ્રી, ૨૦મી માર્ચ.

ઉત્તર બોસ્ફોરસની નજીક એક ઋષિયન કાફલો આવવાથી ઇસ્તંબૂલમાં અતિશય ધારતી ફેલાયેલી ઝાહેર થાય છે.

પારિસ ઉપર ઝેપેલિન.

પારિસ, ૨૧ મી માર્ચ.

બે ઝેપેલિન પારિસ ઉપર થઇને ઉડ્યાં છે. પારિસ ઉપર અને પશ્ચિમનાં પરાં ઉપર તેમણે ૧૪ બોમ્બ ફેંક્યા, જેથી નુકાની આગો સળગી હતી. સાત માણસોને ઇજા થઇ છે, જેમાં એકને થયેલી ઇજા ગંભીર છે.

જર્મન પાર્લિમેન્ટમાં તોફાન.

આગસ્ટર્ડામ, ૨૧ મી માર્ચ.

શનિવારે જર્મન પાર્લિમેન્ટમાં તોફાની “સીન” થયા છે. એક આગેવાન સોશિયલિસ્ટે મિલિટરી રાજનીતિ ઉપર સખ્ત ટીકા કરેલી, અને જણાવેલું કે ઋષિયનો એક જર્મન ગામડું બાળશે, તો જર્મનો ત્રણ ઋષિયન ગામડાં બાળશે, એવા વિચારો જંગલીપણાના છે. પાર્લિમેન્ટમાં પુષ્કળ બુમાટ થયેલો; અને સોશિયલિસ્ટ પક્ષનું ઉત્તેજન છતાં વધારે બોલી શકાયેલું નહીં.

ઇટલીમાં જર્મન બાતમીદારો.

રોમ, ૨૨ મી માર્ચ.

જર્મનો અને અસ્થિયનો તેમના કોન્સલોએ બનતી વાકીદે ઇટલી છોડી જવાની સલાહ આપી છે. ફરમિયાન જર્મનો મોટી સંખ્યામાં જોડા વેશમાં દાખલ થયેલા માલુમ પડયા છે, અને તેમના ૫૨ દેખરેખ રાખવા માટે ખાસ પોલિસ નિમાયેલ છે. તેઓ લશ્કરી બાતમીદારો છે, એવો પુરાવો પોલિસને મળ્યો કહેવાય છે.

લશ્કરી કપડાં પૂરાં પાડવામાં થયેલી હુરામતોરી.

બ્રેનિસ, ૨૧ મી માર્ચ.

અસિયામાં કંટાકટરોએ લશ્કરને કપડાં પૂરાં પાડવામાં કરેલી મોટી હુરામતોરી પકડાઈ છે. નમૂનો સારો બતાવેલો; પણ દરજ્જેનાં ત્યાં જતાં કાપડ બહુલાઈ ગયું, અને એવું નહોતું કે જે કલાકમાં તેનાં ચીથરાં થઈ ગયાં. એક કંટાકટરે “યુનીફોર્મ” અર્થ ઈંગ્લિશ શબ્દો વેતરીને વિગ્રહભાતાની ઓફિસ પાસેથી દસ હજાર વાર કાપડની છેતરપિંડી કરી છે. પ્રએમિસ્લનો કિલ્લો તાબે થાય છે.

પિતૃગ્રહ, ૨૨ મી માર્ચ.

પ્રએમિસ્લનો કિલ્લો છેવટે તાબે થયો છે.

અસિયા અને ઇન્ડી.

બ્રેનિસ, ૨૨ મી માર્ચ.

ટ્રિગ્લેસ્ટમાં લડાઈની તૈયારીઓ જોરથી થવા માંડી છે.

મધિયન ક્ષેત્રની વધારે વિગતો.

પિતૃગ્રહ, ૨૩ મી માર્ચ.

કિલ્લાનો આગલો કમાન્ડર ખખર આપે છે, કે કુલ કેલીઓમાં નવ સેનાપતિઓ, ૯૩ કટાફ અમલદારો, ૨,૫૦૦ સાધારણ અમલદારો, અને ૧,૧૭,૦૦૦ માણસો છે. મધિયનોએ ધણી તોષા અને માલમત્તા હાથ કરેલ છે.

વિગ્રહ દુકા થવાનો સંભવ.

પારિસ, ૨૩ મી માર્ચ.

શ્રીલંકા માર્શલ ફોર્સ એક પ્રતિનિધિની સાથે વાતચિત કરતાં જણાવ્યું છે, કે “વિગ્રહ બહુ લાંબો વખત ચાલવાનો સંભવ નથી. આ આકરા મહિનાઓની અતી ક્ષેત્રે અવશ્ય મળનાર છે. જર્મનો થાકેલ દેખાય છે.”

ઉત્તર પોલંડમાં લયકર લડાઈ.

પિતૃગ્રહ, ૨૫ મી માર્ચ.

ઉત્તર પોલંડમાં લયકર લડાઈ ચાલી રહી છે. જે જર્મન પલકનોનો નાશ થયો છે, અને ત્રીજી હારી ગઈ છે.

ખાતમીદાર ચોરસ હાર!

પારિસ, ૨૫ મી માર્ચ.

એક ખાતમીદાર ચોરસને હુશમનને ખખર પહોંચાડવા માટે લશ્કરના દેખતાં ગોળી ખારી હાર કરવામાં આવેલ છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૬ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૧૫.

[અંક ૧૯.]

। યતો ધર્મ સ્તતો જય : ।

નામદાર મહારાણીથી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૬ ફી એપ્રિલ ૧૯૧૫.

આંટવર્પનો અધઃપાત.

આંટવર્પનો અધઃપાત વર્તમાન વિશ્વહતો સૌથી કરુણ બનાવ છે. ન્હાની પણ વીરત્વથી ભરપૂર બેલ્જિયન સેનાએ હુનિયાની સર્વોપરિ લશ્કરી સત્તા સામે મહિનાઓ સુધી ટક્કર લીધી હતી; અને સપ્ટેમ્બરની આખરમાં એવી આશા રખાતી હતી, કે લીલની આસપાસ એકઠી થતી ફ્રાંકો-બ્રિટિશ સેનાઓ આંટવર્પની વડા રે ચડી શકશે. પણ જર્મન સેનાપતિએ જે અલાયનની સામે બની શક્યાં તેટલાં માણસ શક્યાં; અને ૧૨૫,૦૦૦ જીવાન અને તાગ સિંપાઈઓ તથા પારિસની ઉપર વાપરવા ધારેલ તોપોથી આંટવર્પ ઉપર હુમલો શરૂ કર્યો.

રવિવાર, તારીખ ૨૭ મી સપ્ટેમ્બરને રોજ સહવારના સાડાનવ વાગતે મેશલિનના લોકો પોતાના સુઘર કેથીડ્રલમાં પ્રભુની ઉપાસના કરીને બહાર નિકળ્યા હતા, અને જૂઠાં જૂઠાં ટોળાં જૂની માર્કેટ પાસે ઉભાં રહીને વાતચિત કરતાં હતાં; ત્યાં દૂરથી ગર્જના જેવો અવાજ સંભળાયો, કાન ફાડી નાંખે તેવી મુસવાટી ચાલી, અને ઉપર ભયંકર ધડાકો થયો. પહેલો ગોળો કેથીડ્રલ ઉપર પડ્યો.

જે વસ્તી નિર્દોષ અને શાંતિપ્રિય હોઈને લડાઈમાં ભાગ લેતી ન હતી તેમના મન ઉપર ત્રાસ બેસાડવાને આ શરૂઆત કરવામાં આવી. એક કલાકના પચાસને હિસાબે ગોળાઓ આખો દિવસ શહેર ઉપર વરસતા રહ્યા. તેરમી સદીમાં બનાવેલું એ ભવ્ય કેથીડ્રલ અથવા મહામંદિર તેના પ્રખ્યાત મિનારા સહિત સગલમ પૂરેપૂરું નાશ પામ્યું. રેલવે સ્ટેશનમાં આગ લાગી; અને જ્યાં મેશલિન હોલેંડ અને બેલ્જિયન બંનેની રાજધાની હતી તે વખતમાં ચણાયેલાં બધાં જલકાદાર મકાનો બળીને અગ્નિદોષ્ટ થયાં. વસ્તીના દસ માણસો મરી ગયા, ઘણા વધારે બળખી થયા, અને બીજાઓ ઉત્તરે આંટવર્પ તરફ નાઠા. આંટવર્પના જે ગહારના કિલ્લાઓ મેશલિનની ઉત્તરે માત્ર બે માઈલ દૂર હતા.

થાકેલી બેલિજન સેના માટે યોગ્ય માર્ગ એ હતો, કે રેલ રસ્તે ડન્કર્ટ તરફ હટી જવું. પણ જો તેમ કરે, તો ૧૨૫,૦૦૦ જુવાન અને મજબૂત જર્મન સિપાઇઓ લીજ અને કેલે વચ્ચેની ફ્રેંચ લાઇન ઉપર હુમલો કરવાને છૂટા થાય. તેમ જો થાય, તો બ્રિટિશ સેના તેની વહારે આવી શકે, તેની એક સમૃદ્ધ પહેલાં ફ્રેંચ લાઇન તૂટી જાય. એ રીતે ફ્રેંચો ઉપર અતિશય મોટો હુમલો એકદમ ન આવે, તેની ખાતર બેલિજનોએ પોતાના છાવનો લોગ આપીને દુશ્મનોને ખાળી રાખ્યા.

આંટવર્પના કિલ્લાઓ જર્મનીની રાક્ષસી તોષાની સામે ટકી શકશે એવી તો કોઇને આશા નહોતી. તેની તોષો કૃત્ર છ ઇંચિયા હતી. છતાં આંટવર્પને જંગ મચાવ્યા વગર આપી દેવાની વીર બેલિજનો કેમ ઇચ્છા કરે? જંગમાં આખી સેના કદાચ ખપી જાય તોપણ તેની કોઇને ફરકાર ન હતી.

બેલિજનનું અદ્ભુત સ્વાર્પણ.

આખા વિશ્વના ઇતિહાસમાં આ દેખાવ પરમ ઉદાત્ત હતો. સેનાને રણભૂમિ છોડ્યાને છ અઠવાડિયાં થઇ ગયાં હતાં. કિલ્લાના રક્ષણની ફરી વ્યવસ્થા કરવાનું તેમણે ધાર્યું હોત તો તે બની શક્યું હોત. છ ઇંચિયા તોષાને કિલ્લામાંથી કાઢીને ચાલતી બેટરીઓ તરીકે તેઓ વાપરી શક્યા હોત; અને બાર ઇંચિયા તોષો તેઓ ઇંગ્લંડ પાસેથી મેળવી શક્યા હોત. આમ તેમણે કરેલું નહીં, કારણકે દક્ષિણનાં ફ્રેંચ અને બ્રિટિશ લશ્કરો પર વધારે દબાણ થતું અટકાવવાને તેઓ વારંવાર દુશ્મનનાં લશ્કરો પર છાપા મારતા હતા; અને તેના સંબંધોની લાઇન તોડી નાંખવાની ધમકી આપતા હતા. બેલિજનોએ દોસ્તોની ખાતર વારંવાર જે સ્વાર્પણ દાખવ્યું છે તેવું ઇતિહાસમાં અગાઉ કદાપિ દાખવાયું નથી. સ્પાર્ટનો અને એથીનિયનો કરતાં પણ તેમની હિમત ચડી જાય છે. બેલિજનોએ વર્તમાન દુનિયાને દેખાડી આપ્યું, ત્યાં સુધી પ્રબળ પ્રાતુલાવથી કેટલું થઇ શકે તેની કોઇને કલ્પના નહોતી. બેલિજનોએ વર્તમાન દુનિયાનો, માનવતાના વર્તમાન પ્રાણનો, અને રાજ્યોનાં વચનોમાં વર્તમાન વિશ્વાસનો ગચાવ કર્યો, એમ કહેવામાં લેશ પણ અતિશયોક્તિ નથી. એ પણ ઉમેરી શકાય, કે જ્યાં સુધી દેશો પ્રબળો વચ્ચેના કોલકરારો પર વિશ્વાસ રાખશે, ત્યાં સુધી બેલિજનનો દાખલો માણસજાત ઉપર ક્રાઇસ્ટના જેવી અસર કરી વગર રહેશે નહીં.

બેલ્જિયમનોના જથાવની છેડેલી લાઇનો પર હુમલો સોમવાર તા. ૨૮ મી સપ્ટેમ્બરે થયેલો. આંટવર્પના કિલ્લાઓમાંની કંપની જનાવેલી છ ઇંચિયા તોપો પહોંચી શકે તેથી દૂર ગુપ્ત પ્રદેશોમાં અસ્ત્રિયન બાર ઇંચિયા તોપો ગોડવવામાં આવેલી. જર્મનોને ખબર હતી કે આંટવર્પનો તોપો માત્ર પાંચ માઇલ સુધીમાં કામ કરી શકે છે; પણ અસ્ત્રિયન તોપો પોતાના લયકર ગોળાઓ સાથે સાત માઇલ દૂર બરાબર મોકલી શકે છે, અને નિશાન બરાબર હોય ત્યારે નવ માઇલ સુધી. સોમવારની આખી રાત આગલા કિલ્લાનાં મકાનો પર ગોળાઓનો વરસાદ નતરી રહ્યો.

એ કિલ્લાની પાછળ આંટવર્પનું મુખ્ય જલાશય હતું, જે પર બાર ઇંચિયા ગોળા વરસાવીને જર્મનોએ બુધવાર તા. ૩૦ મી સપ્ટેમ્બરે જલાશયના કાંધ તોડી નાંખ્યા. પાછીના પૂરથી કેટલીક બેલ્જિયન ખાઇઓ હુમી ગઇ. આંટવર્પમાં એથી આગનો લય વધ્યો. કિલ્લાઓ એક પછી એક પડવા માંડ્યા; અને લિએરનું ગામડું જર્મનોએ બાળી મૂક્યું. ધુમાડો ધણે દૂરથી દેખાતો હતો.

આંટવર્પમાં ઘણા વરસથી રહેતાં જર્મન સ્ત્રીઓ અને પુરુષોએ બેલ્જિયમનો ક્યાં ક્યાં છે તે જાણી લઇને દુઃખનોને ખબર આપેલી; અને એ ખબર જાણીને તોપના મારા શરૂ થયેલા.

બેલ્જિયન સરકારે શહેર છોડવાની તૈયારી કરેલી, ત્યાં શનિવારે ખચોરના એક વાગ્યે એક મોટરકારમાં કેટલાક બ્રિટિશ અમલદારે આવી પહોંચ્યા. મિ. વિન્સ્ટન ચર્ચિલ એમાં એક હતો. આઠેક હજાર બ્રિટિશ સિપાઇઓ પણ આવ્યા; અને ખાઇઓમાં દાખલ થઇ ગયા. મિ. ચર્ચિલે પોતે એક રાઇફલ લીધેલી, અને ખાઇમાં પેસીને બીનઓની સાથે કામ કરેલું. મિ. એસ્કિવથને એક પુત્ર પણ બેલ્જિયમની વફાદારે આતેશોમાં એક હતો. છતાં એકઠરે એ બ્રિટિશ સિપાઇઓ કાના અને બિનઅનુલવી હોવાથી ઘણું કરી શકેલા નહીં.

મંગળવાર, તા. ૬ ફી ઑક્ટોબરે સાંજે બેલ્જિયન સેનાએ આંટવર્પ છોડી જવાનું શરૂ કર્યું. બુધવારે રહુવારે બેલ્જિયન સરકાર પોતાનો પરાવ આંટવર્પની ઑક્ટોબર તથ ગયા.

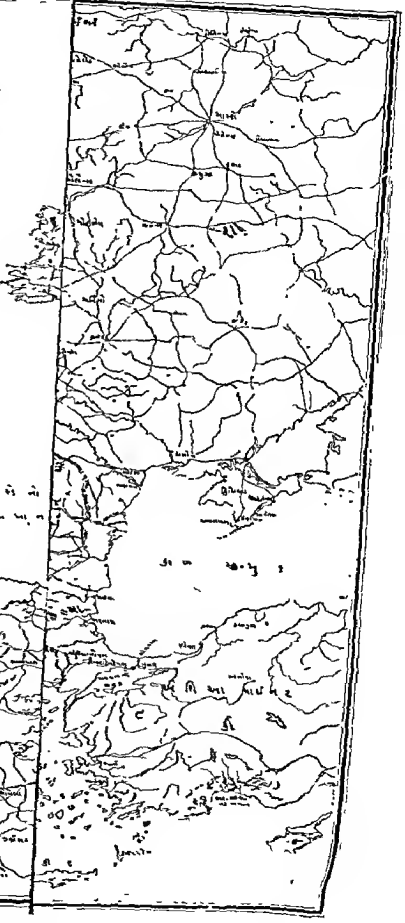
આગલી સાંજે જર્મન સેનાપતિએ નેટિસ આપી હતી કે તે શહેરને તોપના ગોળાથી ઉડાડી મૂકશે. રહુવારે જંગ્યા ત્યારે લોકોએ બેલ્જિયનમાં વચ્ચાં, કે ઘોડા વખતમાં તોપનો મારો શરૂ થયો. એ બેલ્જિયનમાં તેમના પોતાના સેનાપતિએ તેમને સલાહ આપી હતી, કે જેઓ શહેર છોડીને જઈ શકે તેઓએ જતા રહેવું; અને જેઓ રહે તેમણે બોંબકામાં બરાબ એસવું.

આલતા યુરોપીયન વિગ્રહના ખોરાનો નકશો.

બ્રિટીશ
રાજ્યો

સાગર
મહાસાગર
પાકિસ્તાન
અફઘાનિસ્તાન
ઇરાન
તુર્કી
ગ્રીસ
યુગોસ્લાવિયા
રુમાનિયા
બુલ્ગેરિયા
પોલેન્ડ
ચેકોસ્લોવાકિયા
હંગેરી
સોવિયત યુનિયન
ફિનલેન્ડ
સ્વિડન
ડેન્માર્ક
નૉર્વે
સ્વિટ્ઝરલેન્ડ
જર્મની
ફ્રાન્સ
બેલ્જિયમ
લક્ઝમ્બર્ગ
નિધરલેન્ડ
યુનાઇટેડ કિંગડમ

લોકોની ન્યાયભાગ અને વિપત્તિઓ.

શહેરમાં પાંચ લાખ કરતાં વધારે વસ્તી હતી; કારણકે આસપાસનાં ગામડાંમાંથી ન્હાસી આવીને હુમરો માણસોએ ઓટવર્ષમાં આશ્રય લીધો હતો. હવે આંટવર્ષ ઠોડીને ન્હાસી જવાનું શરૂ થયું. માત્ર પશુ રસ્તા ખુલ્લા હતા: પશ્ચિમ તરફ પગ રસ્તે ઘેન્ટ, બ્રુક્સ, અને ઓરેન્ડ તરફ જવાનો; ઈશાન્ય તરફ પગ રસ્તે હાલંડમાં અને શેલ્ટ નદીથી જળ માર્ગે ક્લારિંગ જવાનો. લગભગ અઢી લાખ માણસો નદીને રસ્તે ગયાં હશે. વડાણો, મજાઓ, હોટીઓ અને ખુદ્દા તરાપાઓ—જે કંઈ તરી શકે તે પર માણસોની ગિરદી થયેલી. ભયભીન માણસો એટલા બધા એકઠા થયેલા, કે તૂતક પર ઉભા રહેવાની પણ જગ્યા રહેતી નહીં. થોડાજ પોતાની સાથે ખોરાક કે ગરમ કપડાં લાવેલા; અને થોડાનેજ સૂચા જેટલી જગ્યા મળેલી. જે રાત અને જે દિવસ ભૂખ્યા અને થંડીથી હુમડતા તેઓ ખુદ્દા તૂતક પર રહેલા; જે દરમિયાન જર્મન તોપો તેમના સુંદર શહેરનો ઘોળાઓથી નાશ કરતી હતી.

ઘેન્ટ અને ડચ સરહદ તરફ જતા રસ્તાઓમાં દુઃખ અને વેદના, તથા ભૂખ અને ધાકના એથી પણ વધારે ત્રાસદાયક દેખાવો થયેલા. ખુંખાર, તા ૭ મી ઑક્ટોબરના બપોર પછી આંટવર્ષથી ઘેન્ટ સુધીના ગાંધો રસ્તો ન્હાસેડુઓથી ભરાઈ ગયો હતો; અને તેઓ અયશઅયડીને લીધે આલો પણ શક્તા નહોતા. જુવાન છેકરાઓ પોતાની ઘરડી અશક્ત માતાઓને ઉંચડી લઈ જતા, અથવા અશક્ત પિતાઓને પીઠ પર ઉપાડી ચાલતા નહોતે પડતા હતા. કોઈ વાર આવાં કામ માટે રેંકડીઓ વપરાતી, પણ વધારે વાર એવી રેંકડીઓમાં જેઓ આલી ન શકે તેવાં ન્હાનાં બાળકોને ખડકેલાં જણતાં હતાં સાધુઓ લાંબા બિનના અગ્રા પહેરીને જખમીઓને ઝાળીમાં ઉપાડી જતા દેખાતા હતા; અને સાધ્વીઓ લડાઈમાં માથાપ વગરનાં થઈ પડેલાં નિરાધાર બાળકોને દોરી જતી હતી.

કેટલીક માતાઓ, સૂચાવડ તરતજ થયેલી હોવાથી અશક્ત દિશ્વિતિમાં, નવાં જન્મેલાં બાળકોને છાતીએ લગાડીને ચાલી જતી હતી; અને તેમનાં હૃદયો બેદિન્યન માતાઓ અને બેદિન્યન બાળકોની જર્મન ત્રિપાઈઓએ કચેલાં હૃદયોની વાનો સંભારતાં વફળ થતાં હતાં. કોઈ ઘરમાં સ્ત્રીપુરુષો લશ્કરી સવારોનાં પેગડાંનો આધાર લઈ ચાલતાં હતાં; અને એ સવારો ઘણા દિવસોની લડાઈથી એટલા ઘાટેલા હતા, કે જિન ઉપર બેઠા બેઠા બેઠતા હતા. ઘેંઘાટ અને અવ્યવસ્થા એટલાં હતાં કે તેની કડખના કરવી મુશ્કેલ છે ગાખી એક પ્રજા વેદનામાં ચીસો પાડતી અને આક્રંદ કરતી હતી તેનો એ ઘેંઘટ હતો તેમને મરણની બીક એટલી બધી નહોતી; પણ બોળિયામાં જીવ રહેશે ત્યાં સુધીમાં રાક્ષસી જર્મનો પોતાની આંતરોને અને બાળ-બચ્ચાંને શુદ્ધ કરશે તેની બીક હતી.

આંટવર્ષથી ન્હાસી જતાં ભૂખ, થંડી, અને ધાકથી કેટલાં માણસ મરી ગયાં, તે કદાંચ જણાશે નહીં. પશ્ચિમ તરફના રસ્તામાં એતરો અને આડીઓ ઘાકેલી સ્ત્રીઓ, બાળકો અને

૫૬ યુરોપનાં શરીરોથી હવરાઈ ગયાં હતાં. ગાદના ગાઉ સુધી દોઢ દેકાણે ખોરાક મળતો નહોતો, જેમ રેલીના રાત્રીમાં કુલ ન મળે તેમ ખોરાકની તંગી હતી એમ નહીં: કમળ ખાવાનું કેથે ન હતું. ન્હાસેડુઓ ખેતરાઈ ઘરો પાસે અટકતા, અને પોતાની પાસેનું સર્વસ્વ આપીને રોટલો માગતા; પણ એટલેની ઓરતો પોતાના લોકોની દુર્દશા જોઈને રડતી રડતી રોકાં ધુણાવતી. ગરીબ અને તબંગર સૌને કાચાં દાનિં ઉપર નિર્વાહ કરવો પડેલો; અને જેમને એ પણ મળેલાં નહીં, તેમને ખીનું કશું મળેલું નહીં. ટચ સરકુદ ઉપરના એક ન્હાના શહેરની પાસે ખુશાં ખેતરોમાં બુધવારની રાતે વીસ બાળકો જન્મ પામેલાં. માતાઓને પધારી નહોતી, છાપડાં નહોતું, કે ડાક્ટરની કશી મદદ નહોતી. આ પ્રસંગ એવે દેકાણે બનેલો કે ત્યાં એક અમેરિકન બેનાર હાજર હતો. બીજે સેક્ટર દેકાણે એવાજ દુદ્ધમેદક બનાવે બનેલા, કે જેને નોંધી રાખનાર કોઈ મળેલ નથી.

શહેરમાં આબોનો વરસાદ. લરકેડોનું દહીં જવું.

બુધવાર, તા. ૭ મી ઑક્ટોબરની રાતે, જ્યારે ન્હાસેડુઓ ખુશાં મેદાનમાં ચૂંતા હતા, ત્યારે તેમના શહેર ઉપર તોપનો મારો થયો. મહેલો ગોળો દશ વાગ્યે પડ્યો, અને તે શહેરની દક્ષિણમાં એક ઘર પર ઉતર્યો, જેથી એક છોકરો મરી ગયો, અને તેનાં માબહેન જખમી થયાં. એક ચેરીમાંથી જાડું કાદનાર રણુ માટે રોકાં દીવાનો બન્યો; ત્યાં વીસ ગોળાએ તેનો ચાંત આવ્યો. એક મિનિટમાં પાંચને હિસાએ આખી રાત ગોળાઓનો વરસાદ ભરી રહ્યો. ઘણા ખરા ગોળાઓ એવા પ્રકારના હતા કે જે છાપડાં પર સૂચવાટી કરતા, અને ચેરીમાં પડીને ધડાકા સાથે ફાટતા. જર્મનોનો ઉદ્દેશ મકાનોનો નાશ કરવાના કરતાં લોકોને મારી નાંખવાનો અને બ્લીડરસવાનો વધારે હતો. પણ જેઓ તોપના ગોળાઓ પડવાનું જાણવા છતાં ખુશીથી શહેરમાં રોકાયા હતા તેઓ કંઈ બાંધતા નહોતા. ખોરાક અને મીઠા-ખત્તીઓ લઈને તેમણે પોતાનાં ભોંયરાઓમાં આશ્રય લીધેલો, બારણાં સાફરીઓ અને ઓરીઝાં-ઓથી અટકાવેલાં, અને શાંત ઘેરોથી આખી રાત ઉત્તરેડો કરેલો.

ગુરુવાર, તા. ૮ મી ઑક્ટોબરે સંજે બ્રિટિશ નૌકાવિભાગના ઉપરી મેનાપતિ પારિસને લાચું, કે રાતના અધિકારમાં દહીં જવાની અંદરજ ચલામતી છે. બેરિયન કમાંદર મેનાપતિ ગાઈડનો પત્ર એવોજ અભિપ્રાય થયો. એ આખી રાત બ્રિટિશ અને બેરિયન લરકેડો ત્યાં ગોળાઓનો વરસાદ વરસતો હતો તે ખાલી ચેરીઓમાં યઈને નિકળી જવા માંગ્યાં; અને હોડીઓના પૂલથી શેફ્ટ નદી ઓળંગીને ઓરેન્ડને રસ્તે પડ્યાં.

(ખાત્રીની દહીંકત હવે પછી દોઢ પ્રસંગે આપવામાં આવશે.)

લડાઈના તાર.

૧૨૫,૦૦૦ તું લશ્કર તામે થયું.

પિતૃશ્રેષ્ઠ, ૨૮ મી માર્ચ.

પ્રત્યેકિસત આગળ તામે થયેલા લશ્કરની સંખ્યા ૧૨૫,૦૦૦ ની જણાવવામાં આવે છે.

ઇટલીમાં લાગણી.

રોમ, ૨૮ મી માર્ચ.

આજે લડાઈની અંદર અપલાવવાના પક્ષમાં એક મોટી “નેશનલ કોંગ્રેસ” અહીં ભરવામાં આવી હતી. જૂદા જૂદા પ્રાંતોમાંથી ડેલીગેટે આવ્યા હતા; અને ગેરીબાલ્ડીની ટુકડીના કેટલાક માણસો દાખલ થતાં તેમને માટે તાળીઓ પડી હતી. કાયદા બાંધનાર મંડળના પણ કેટલાક સભ્યો હાજર હતા. કોંગ્રેસે એવો ઠરાવ મંજૂર કર્યો છે, કે સરકારે પ્રજાની આશા પૂર્ણ કરવી જોઈએ.

મહાપિયન કાફલાનો ઓફિસર પર હુમલો.

પિતૃશ્રેષ્ઠ, ૨૮ મી માર્ચ.

કાળા સમુદ્રના કાફલાએ ગઈ કાલે ઓફિસરના બહારના કિંદાઓ અને બેટરીઓ ઉપર હુમલો શરૂ કર્યો છે.

અશ્વિયામાં હુર્ફશા.

લંડન, ૨૬ મી માર્ચ

બવેરિયનોથી ભરેલી ટ્રેનો કાર્પેથિયન પહાડો તરફ જાય છે; અને જખમીઓને ભરીને પાછી આવે છે. ઇસ્ટબુલથી ઘણા જર્મન અમલદારો પોતાની બાઈકીઓ સાથે આવ્યા છે, અને જર્મની જાય છે. તેઓ જણાવે છે કે તુર્કીમાં સ્થિતિ ઘણી ખરાબ છે. જર્મન બેંકોએ તુર્કીમાંથી નાણાં ખેંચી લીધાં છે. લશ્કરની પાસે દારૂગોળો થોડાજ દિવસનો છે, એમ જાહેર થાય છે. વિહુયેના અને બ્યુકાપેસ્થમાં નિરાશાની નિશાનીઓ દેખાય છે. અશ્વિયન નાણાંનું મૂલ્ય ઘટી ગયું છે; અને રોટલાની તંગી સારી પેઠે વર્તાય છે.

જર્મની અને રૂમેનિયા.

લંડન, ૩૦ મી માર્ચ.

જર્મનીએ રૂમેનિયામાં થયેને પોતાનું લશ્કર તુર્કી તરફ જવા દેવા માટે રૂમેનિયા પર ઘણું દબાણ કર્યું છે; પણ રૂમેનિયાએ ના પાડી છે.

જર્મન આંધિયાળોનું પદાદ્ય.

લંડન, ૨૬ મી માર્ચ.

વેસ્ટ આફ્રિકન ગેલ લાઈનર ફ્રાન્સા, જેના ઉપર ૧૪૦ કિલોગ્રામ અને ૧૨૦ ખસામીઓ હતા, તેને એક જર્મન સબમરીને દુશાલી દીધી છે. હવતા રહેલાઓ જણાવે છે કે જુની ઓટનાં માણસો પાણીમાં તરફડ્યાં મારતા હતા, ત્યારે જર્મન સહાયો હસતા હતા.

અમેરિકાનો નિરસ્કાર.

ન્યૂ યૉર્ક, ૩૦ મી માર્ચ.

"ન્યૂ યૉર્ક હેરલ્ડ" જણાવે છે, કે એક ચો કરનાં વધારે નહીં લંડનના માણસોનું દરિયા ઉપર ખૂન કરવામાં આવ્યું છે; અને "ધિ વર્ક" લખે છે, કે આ કંઈ લગાઇ નથી, પણ ખૂન છે. પારિસમાં એક જર્મન ગોળો.

લંડન, ૬ ફી એપ્રિલ.

એક જર્મન ગોળાનું ઘોડા વળાનમાં પારિસમાં પ્રદર્શન કરવામાં આવશે. તે પાંચ પૂદ જાયો અને વજનમાં એક ટન છે.

ઇંગ્લંડમાં મધનિવેધ : સત્તરના દાખલો.

લંડન, ૧ ફી એપ્રિલ.

શહેરનાથ સત્તરનાથે એક જગમાં જણાવ્યું છે કે તે ચોતે તમામ મધને ત્યાગ કરવાને અને પોતાના શહેરનાથી કુટુંબમાં તેની મના કરવાને તત્પર છે; કે લેખી કરીને ગરીબ અને તવંગર વચ્ચે ભેદ રહે નહીં.

વિદ્યુતના અને બીજાં અગિયન શહેરોમાં હુલ્લડો.

કોમ, ૨૭ એપ્રિલ.

અમેરિકાનાં ધન્યું શહેરોમાં હુલ્લડો થયાં છે. વિદ્યુતનામાં તો લોકોનાં ટોળાંએ વિદ્યુત ખાતાની એકિમની બારીઓ બાંધવા ચન કરેલો; અને એવા પોકાર કરેલા કે, "લશ્કર ભયો જહાનમાં!" "ગેલાપતિઓ ભયો જહાનમાં," "અગને ફાટતા આપો," વગેરે.

~*~*~

નિવેદન.

આજના અંકની સામે અને આજના મુદ્દાનીયન વિમુક્તા પ્રદેશનો તકરો અમારા પાંચનાસરોને ભેટ આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૩ મી એપ્રિલ, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૦.

। યતો ધર્મે સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૩ મી એપ્રિલ ૧૯૧૫.

જર્મનીએ દરિયામાં નાંખેલી વિનાશક મુરગો.

વિગ્રહુની ચરૂઆતમાં જર્મનીએ બેલ્જિયમ ઉપર જે જબર ધસાડે કર્યો, અને સ્વસ્ત્ર ઉપર નિર્દયતા પ્રગટ કરી, તેથી આખી સુધરેલી દુનિયાને તિરસ્કાર થયો. જે દેશની તટસ્થતાને માન આપવાના જર્મનીએ પોતે સોગન્દ ખાધા હતા, તેમાં થઇને તેઓએ એવી લૂટફાટ ચલાવી, અને જિંદગી તથા માલમત્તાનો એવો વ્યર્થ વિનાશ કર્યો, કે જે જ્યાં સુધી ઇતિહાસ રહેશે ત્યાં સુધી તેમની વિરુદ્ધ હુમલાને માટે નોંધાય રહેશે.

પણ અમીન ઉપરની લગઇમાં બતાવેલી દુહતાના કરતાં પણ દરિયા પરની લગઇમાં દાખવેલી દુહતા ઘણી ચડી જાય છે. ઉત્તર સમુદ્રનો ખુદ્ગાં પાણીઓમાં સેંકડો સળગાવી મૂકે તેવી મુરગો છોડી દેવાની નીતિને તમે કેવી કહેશો? એ પણ વિગ્રહુના વખતમાં નહીં, પણ મુલેહુના વખતમાં! આ એકજ દુષ્ટૃત્વ જર્મનીને સંસ્કૃત દુનિયામાંથી બહિષ્કૃત કરવાને પુરતું છે.

દરિયાઇ મુરગ એક કે બીજા રૂપમાં ઘણા વખતથી જાણીતો છે. ઇ. સ. ૧૫૮૫માં જ્યારે સ્પેનિશોએ આંટવર્પને ઘેરા ઘાંટ્યો હતો, ત્યારે બચાવ કરનારાઓએ યોગ્ય એવાં વડાણ બનાવેલાં કે જેમાં દારૂ ભરેલો, અને જે ઘડિયાળના જેવા અમુક યંત્રકામથી અમુક વખત પછી પોતાની મેળે સળગી ઉઠે અને ફાટે. આ વડાણો તેમણે દુશ્મનનાં વડાણો તરફ તરત મૂકી દીધેલાં; અને સ્પેનિશોને ઘણું નુકસાન થયેલું. અગરની સદીની આખરમાં મુરગ તરફ સાયન્સે વિશેષ ધ્યાન આપવા માંડ્યું; અને અમેરિકન સ્વાતંત્રતાના વિગ્રહમાં બુથનેલ નામે એક પ્રખ્યાત અમેરિકન શોધકે દરિયામાં વટી જતી સંદારક મુરગોની બ્રિટિશ વડાણોને અમુક નુકસાન પણ કરેલું.

તે પછીના વખતમાં મુરગ કુદરતી રીતે વધારે બચકર દરિયાર થઇ પડેલ છે. કિમ્બલ વિગ્રહમાં ઋષિયનોએ તે પોતાનાં બંદરો ગળાવવાને વાપરેલ પણ બહુ સફળ થયેલ નહીં; પણ

અમેરિકાના આંતર વિગ્રહમાં દેવલાંક વહાણો સુરગોથી હુઆયેલાં. ફ્રાંકો-પ્રશિયન વિગ્રહમાં જર્મનીએ પોતાના બંદરોના બચાવ માટે તેના પુષ્કળ ઉપયોગ કરેલા, અને ત્યારે તે સફળ પણ થયેલો; કારણકે જોકે ફ્રેંચ નૌકા જર્મનથી અતિશય સંખ્યાતી હતી, તોપણ જર્મન કિનારા પર કબ્જ કરવાની તેની હિંમત ચાલેલી નહીં.

એટ્રિટનને સુરંગ કદાપિ પસંદ પડેલ નથી. એ પટ્ટાની નીચે ઝાટકો હોવાથી અને તેમાં જે વહાણ પર ચડાઈ થાય તેને પોતાના બચાવ માટે લડવાનો પ્રસંગ ન મળતો હોવાથી બ્રિટિશ લાગણીને ફગેલ નથી. છતાં બંદરના બચાવ માટે સંહારક સુરગોનો ઉપયોગ હુમેશાં વર્જની ગણાયેલ છે; અને ઇ. સ. ૧૯૦૪ સુધી બ્રિટિશ નૌકાસેનાનાં અને વેપારી ઉપયોગનાં બધાં મહત્વનાં બંદરોની “અવલોકન સુરગો” થી રક્ષા થતી હતી. એ હુધિયાર બે જાતનાં થાય છે, જેમાંની પહેલી જાત કિનારા ઉપર અવલોકન કરનાર હોય તેજ ફ્રેંચી શકે છે. બંદરમાં પેસવાના માર્ગમાં સુરગો તળિયા સાથે લંગરીને પડી હોય છે, અને ચાલતાં વહાણોને લાગવાથી તે સળગી ઉડતી નથી. અવલોકન કરનાર ખાસે સુરગો ક્યે ક્યે ફેંકાણે છે એ જાતનારો નકશો હોય છે; અને બંદરમાં દાખલ થતા દરેક વહાણની હીલચાલતું તે બરાબર અવલોકન કરી શકે છે. બે દાખલ થનાર વહાણ નાશ કરવા જેવું હોય છે. તો તેને માત્ર એક જાંટન દાખલું પડે છે, કે જેથી અમુક સુરંગ ફાટે છે, અને તેના ઉપર થઈને જે વહાણ પસાર થતું હોય તેના નાશ થાય છે. બીજી જાતની સુરગો કઠિ રહેલી અવલોકન કરનાર ફ્રેંચોતો નથી; પણ કઠિ રહેલી “જાંટરી” સાથે તેમનો સંબંધ હોય છે; અને બીજાની પ્રવાહ ચાલતો હોય, ત્યારે કોઈ પણ વહાણની સાથે અથડાતાં તે ફાટે છે, અને વહાણને સળગાવી મૂકે છે. સાધારણ રીતે આ જાતની સુરગોમાં સળગી ઉડે તેવા પદાર્થો વજન માત્ર સુમારે ૮૦ શેર હોય છે; પણ પહેલી જાતની સુરગોમાં તે ૫૦૦ થી ૧,૫૦૦ શેર સુધી હોઈ શકે છે. બન્ને જાતમાં લંગર તળિયે રહે છે; અને સુરંગ એક દોરડાને છેડે પાણીથી નવેક પુટ નીચે તર્યા કરે છે.

હકુમતનાં પાણીમાં સુરગો.

પોતાની હકુમતનાં પાણીમાં અર્થાત્ બંદરોનાં બારાંમાં અને કિનારાથી ત્રણ માઈલ સુધી સુરગો નાંખવાનો દરેક પ્રજાને હક છે, એમ હુમેશાં મનાતું આવ્યું છે, કારણકે એવા દાખલાઓમાં ઉદેશ માત્ર પોતાના બચાવનો હોય છે. પણ ઇ. સ. ૧૯૦૪-૫ માં સળગેલા ઝળિયા અને જપાન વચ્ચેના વિગ્રહમાં એક જૂદી જાતની સુરગો અને નવા પ્રકારની દરિયાઈ લડાઈને ઉપયોગ થયેલો. ઝળિયાને એવી સુરગો વાપરતા, કે જે થોડા વખત પછી ગિલકુલ અંકુશમાં

રહેતી નહીં. પોર્ટ આર્થર ઉપર જાપાની નૌકાનો હુમલો જે માર્ગ થયો એમ ધારવામાં આવતું હતું. તે માર્ગનાં ખુલ્લાં પાણીઓમાં ઋષિયનોએ એવી સુરંગો પાયરી હતી. જાપાનીઓએ પણ એવી સુરંગો નાંખેલી, પણ તે ખુલ્લા સમુદ્રમાં નહીં.

ઇ. સ. ૧૯૦૪ના ફેબ્રુઆરીની ૭મી તારીએ રાતે, જ્યારે જાપાનીઓએ પોર્ટ આર્થરમાં રહેલાં વડાહો ઉપર “ટોર્પીડો” થી હુમલો કરેલો, તે પછી બંધિયમાં એવા હુમલા અટકાવવાને ઋષિયનોએ જંદરમાં પેસવાનાં ખારાંની આસપાસ એવી સુરંગો વેરવાને “ચેનેસી” નામે એક ખાસ એ કામ માટે તૈયાર કરેલી આગજોટ વાપરી હતી. એક એક સળગી ઉઠે તેવા લગભગ પંદર મણુ પદાર્થોથી ભરેલી ત્રણસો સુરંગો એ પ્રમાણે મૂકવામાં આવેલી. પણ જ્યારે ત્રણસો અને એકમી સુરંગ બાજુએથી નાંખવામાં આવી, ત્યારે આગળ નાંખેલી એક તેના લગભગ છૂટી થઈને પાણીની સપાટી પર તરી આવી. “ચેનેસી” તેનાથી દૂર રહેવાને આગળ ચાલી, ત્યાં એક બીજી સુરંગ સાથે અથડાઈ. તરત એક ભથ્ઠર ધડાકો થયો; અને થોડા વખતમાં લગભગ બધા બંધારીઓ સાથે “ચેનેસી” નો નાશ થયો.

એક મહિના પછી જાપાને એક કાફલો પોર્ટ આર્થરની પડોશમાં ઋષિયન પાણીઓની અંદર સુરંગો નાંખવાને મોકલ્યો; અને જ્યારે કામ બરાબર થઈ રહ્યું ત્યારે એ કાફલો ચાલ્યો ગયો, અને બીજાં વડાહો ઋષિયન કાફલાને જંદરની બહાર લલચાવવાને પાછળ રહ્યાં. હુમ્મણ પૂરેપૂરી સફળ નિવડી. ત્રણ લડાયક વડાહો અને ચાર કુત્રી ઝડપથી બહાર આવ્યાં, અને જાપાની વડાહોની પાછળ પડ્યાં. ઋષિયન કાફલાનો ઉપરી અંકમિત્ર મેકેન્ઝી “પિનુપવોલ્ક” નામની આગજોટ પર ચોતાનો વાવટો ઉઠાવતો હતો. તમામ ઋષિયન નૌકાધિકારીઓમાં તે સર્વથી સમર્થ અમલદાર ગણાતો હતો; એટલે જ્યારે તેણે જોયું કે જાપાની વડાહો તેને વધારે દળની સાથે દૂર લઈ જવા માગે છે, ત્યારે તે તેમને થોડે દૂર તગડ્યા પછી ચોતાના જંદર તરફ પાછો ફર્યો.

ઋષિયન કાફલો પોર્ટ આર્થરની નજીક આવી પહોંચ્યો, કે વાવટાવાળી આગજોટની જમણી બાજુએ પાણીનો એક સારાસી ધાંભલો હવામાં ઊંચો ચડ્યો; અને ભથ્ઠર ધડાકો થયો. એ ધડાકો હજી તો કાનમાં કંપી રહ્યો છે, ત્યાં બીજી બાજુએ બીજો ધાંભલો ઉઠ્યો. “પિનુપવોલ્ક” એક વાળાથી નેશયેલી જે સુરંગો વચ્ચે પકડાયું; અને જે મિનિટમાં એક અગિયાર હપ્તર દત્તની આગજોટ દરિયાને તળિયે ભેડી, અને તેની સાથે તમામ ઋષિયન નૌકાસેનામાં જે અમલદાર સર્વોપરિ હતો તે, તથા અમલદારો અને ખલાસીઓ મળીને બીજા સાતસો માણસો નાશ પામ્યા. માત્ર સાળીયેક બચેલા.

એ વિગતમાં બીજાં પણ ઘણાં વડાહો જાપાનીનર (= સંખમરીન) સુરંગોને લીધે નાશ પામ્યાં.

FIELD MARSHAL EARL KITCHNER.

BRITAIN'S WAR MINISTER

ફીલ્ડ માર્શલ અર્લ કિચનર,
બ્રિટનના વિશ્વ યાત્રાના પ્રધાન

અનુભવ પરથી એટલું સ્પષ્ટ જણાયું, કે નૌકાની દૃષ્ટિએ જે સત્તા છેક ઓછા મહત્ત્વની હોય તે સુરંગના સાધનથી પોતાની એક પછી વસ્તુ શુભાભ્યા વગર દુરભનના ચડિયાતા બળને હંકારી શકે છે.

ઋષિયા અને જાપાન વચ્ચેના વિશ્વક્રમાં જાપાને ખુદશા દરિયામાં સુરંગો નાંખવાનો કશો પુરાવો નથી; પણ ઋષિયન નૌકાસેનાએ એ કામ કરેલું એમ ધારવામાં આવે છે. સુરંગોને લંગરની સાથે બેઠનારાં દોરડાં પવન, અને તોફાન, અને પ્રવાહ, અને ભરતી એટલે વગેરેનાં કારણથી ધીમેધીમે ઘસાઈ ગયેલાં; અને તે તરતા જવાલામુખીઓ ગમે ત્યાં જઈ ચડેલા. ઘણાં નિર્દોષ વ્યાપારી વડાણો એમને અથડાવાથી નાશ પામેલાં; અને સલાહ થયા પછી ઘણાં વરસો સુધી ચીનના કિનારા પર વેપાર કરનાર વડાણોની એ સુરંગોએ ખારી કરેલી.

આ અનુભવ પછી ઘણીખરી સુધરેલી પ્રજાઓને એ પ્રકારની જળભીતર સુરંગો કોઈ પણ રૂપમાં લાપરવા સામે તિરસ્કાર થયેલો. પોતાની હકુમતનાં પાણીમાં પોતાનાં ખંદેશના બચાવ માટે સુરંગો નાંખવાનો હક તો સૌએ સ્વીકારેલો; અને એજ સાથે હકુમતના ત્રણ માઇલની હદમાં દુરભનનો પણ સુરંગ નાંખવાનો હક કબૂલ કરવામાં આવેલો.

વાતો એ પ્રમાણે છતાં બધાં રાજ્યોએ ૧૯૦૪-૫ પછી જળભીતર સુરંગની લડાઈના હથિયાર તરીકે વધારે ખીસવણી શરૂ કરેલી. ૧૯૦૫માં જર્મનીએ ખાસ ખુદશા દરિયામાં સુરંગો નાંખવાના કામ માટે જે આગજોટો તૈયાર કરેલી. એ આગજોટોનાં નામ “આલ્બેટ્રોસ” અને “નાટિલસ” કરીને હતાં; અને બંનેમાં ચારસો સુરંગો રહી શકે એવી યોજના હતી, જર્મની પછી બધાં રાજ્યોએ, એ લડાઈની ખરાબ રીત છે એમ કબૂલ કરવા છતાં, તેનો ઉપયોગ કરવાની તૈયારી કરવા માંડી.

છતાં બ્રિટિશ સરકારે તેનો ઉપયોગ બિલકુલ બંધ કરાવવાને યત્ન કરેલો છે. ઇ. સ. ૧૯૦૭માં હેગ ખાતે ભરાયેલી શાંતિસંમિતિમાં બ્રિટનના પ્રતિનિધિ સર એડવર્ડ ક્રાઇને આપેલી સૂચનાઓમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:—

“15. His Majesty's Government would view with satisfaction the abandonment of the employment of automatic mines in naval warfare altogether. Failing the acceptance of such total prohibition, they earnestly hope that the employment of these engines of war will only be sanctioned under the strictest limitations.”

અર્થ:—“૧૫. દરિયાઈ લડાઈમાં પોતાની મેળે પુટતી સુરંગોનો ઉપયોગ જો શિલકુલ બંધ કરવામાં આવશે, તો નામદાર રાજજીની સરકારને સંતોષ થશે. પણ એ પ્રમાણે બિલકુલ

બંધીનો નો સ્વીકાર ન થાય, તો તેઓ આત્મકુદ્ધી આશા રાખે છે, કે સખતમાં સખત અંકુશોની સાથેજ એ હુધિયારો વપરાય, એવો કંઈક પ્રગંધ કરવામાં આવશે.”

જર્મન પ્રતિનિધિને એથી વધુ બાતની સૂચના મળેલ હશે, એટલે તે મુરંગના ઉપયોગ પર અંકુશ મૂકવાની સામે થયેલો. જર્મનીને એ બાબતમાં છૂટ જોઈતી હતી, અને તે તેને મળેલી.

મુરંગોનો બહુ ઉપયોગ થયા પછી તેમને દૂર કરવાને પણ “મુરંગ-માર્ગક” વડાશ્રીની યોજના કરવામાં આવી છે.

લડાઈના તાર.

વર્તમાન સ્થિતિ.

ફ્રેંચ સરકારે પહેલીજ વાર મૌન ઠોડ્યું છે; અને વર્તમાન સ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. જર્મન સેનાને પશ્ચિમમાં પરાલે થોલી જવું પડ્યું છે, એટલે થોડા વખતમાં તેને હાલ પડ્યો એ નિસ્સંશય છે. ઋષિયાનો વિજય ત્વરાથી ચાલશે, તો એ પશ્ચિમ ત્વરાથી આવશે. જ્યાંદે બધાં સાધનો બરાબર તૈયાર થશે, અને પાકાત આવશે, ત્યાંદેજ ફ્રાન્સ ખરો થા કરશે. હાલ બ્રિટન પાસે લગભગ ૨૫ લાખનું લશ્કર તૈયાર છે. ફ્રાન્સનાં ૨૫ લાખ કરતાં વધારે માણસો મોખરે છે; અને ૧૨ લાખ કરતાં વધારે “રીઝર્વ” માં છે. સર્વિયન અને બેલ્ગિયન લશ્કરો પણ તાત્કાલ થયેલાં છે. ઋષિયાએ પ્રચંડ બળ અને દળ બહાર લાવવાનું શરૂ કર્યું છે. વાપરી શકાય તેવા માણસોમાંથી ઋષિયાએ હજી માત્ર પાંચ ટકા વાપરેલ છે. જર્મનોની ખ્વારી એટલી બધી થઈ છે કે થોડા મહિના કરતાં વધારે સુત તે લડાઈ લંબાવી શકનાર નથી. નવ ચાપેલની કત્તેહશી બ્રિટિશોએ સિદ્ધ કર્યું છે કે જર્મન લાઈન ભેડી શકાય તેવી છે. પૂર્વ તરફ ઋષિયાનોએ જર્મનોને હરાવવા માંડ્યા છે. એમ્પેન ઉપરના ફ્રેંચ હુમલાની કત્તેહશી સાબિત થયું છે કે દુરમનો પાસે “રીઝર્વ” કોઈ મધ્ય સ્થાનમાં નથી. હજી ચૂરપના એ ભાગોની હુવા મૂકી તરી શકાય તેવી થઈ નથી. ઉત્તર ફ્રાન્સમાં થોડાજ વખત પર એક બરફનું તોફાન મયું હતું. એવીશિયામાં ઋષિયાનો પણ કમ્બરપૂર બરફમાં રડીને લડતા જણાવવામાં આવે છે. તોપોની બાબતમાં મિત્ર રાજ્યો હવે જર્મની કરતાં વધારે બળવાન છે. ઓસ્ટ્રિયાની પુષ્કળ ખ્વારી થયેલી છે, અને હજી થતી બાક છે. અસિયા થોડા વખતમાં લડવાને અશક્ત થઈ પડે એવાં ચિહ્નો દેખાય છે. તેમ થશે એટલે જર્મનીની દાર ધરાને બહુ વાર લાગવાની નથી. એમ ધારવામાં આવે છે, કે જર્મની પાસે હાલ સુમારે ૩૨ લાખનું લશ્કર લડાઈમાં રોકાયેલું છે; અને ૨૦ લાખને મુખરે

“રીઝર્વ”માં છે, તે ઘણું ભાગે કેળવાયેલ નથી. આ બધી બાબતોનું સમગ્ર અવલોકન કરનાર સુર વાંચનાર એક શક્ય છે દુશ્મનની હાર અને આપણા પક્ષનો વિજય વિધાતાના લેખમાં લખાયેલ છે.

ઉત્તર શેમ્પેનમાં ફ્રેંચ ધસારો.

લંડન, ૨ જી એપ્રિલ.

ફ્રેંચ સેનાની સાથે રહેલો બ્રિટિશ અવલોકનકાર જણાવે છે કે જર્મનોની લાઇન તોડી શકાય તેવી છે. વીશ દિવસની લડાઈમાં ફ્રેંચએ જે ખાઈઓ છતી, તેમાંથી ૧૧,૦૦૦ જર્મનોનાં મુઠ્ઠાં નિકળ્યાં છે.

હૉલંડ સાથેનો જર્મન અવહાર બંધ.

લંડન, ૨ જી એપ્રિલ.

ફાટરડામથી “ડેલી ન્યુસ” ને ખબર મળી છે, કે હૉલંડ અને જર્મની વચ્ચે માલગી આવબા લગભગ બંધ પડી છે. કોલસો જતો અટકવાથી જર્મન કારખાનાંઓમાં મુશ્કેલી વર્તાય છે.

નીમેન ઉપર જર્મનોની હાર.

પિટ્સબર્ગ, ૧ લી એપ્રિલ.

નીમેનની પશ્ચિમે કૃષ્ણાના પ્રદેશમાં ઋષિયનોએ જર્મનોને હરાવ્યા છે, અને તેમની પૂઠ પકડી છે.

બિસ્માર્કની શતસંવત્સરી.

આગસ્ટાઈમ, ૨ જી એપ્રિલ.

બર્લિનમાં બિસ્માર્કની શતસંવત્સરી ઘણી ધામધુમથી ઉજવવામાં આવેલ છે. ચોતરફ ધન-પત્રાકા ઉડતી હતી; અને બિસ્માર્કના પૂતળાની આસપાસ ડેટલીક ક્રિયાઓ થઈ હતી. સુવ-રાજનો વડો દીકરો કેસરના પ્રતિનિધિ તરીકે હાજર હતો.

મધનિવેધ.

લંડન, ૨ જી એપ્રિલ.

રાત્રીને પગલે આલીને લૉર્ડ ધ્રાન્સી, લૉર્ડ કાઉટ્ટે અને લૉર્ડ સિડનહામે મધ ન પીવાનો નિશ્ચય કરેલો બહાર થાય છે. (હિંદમાં પણ એવા દાખલા બેસાડવાની ઘણી જગર છે.)

અગ્નિયન લશ્કરમાં અવ્યવસ્થા.

પિતૃગ્રેહ, ૪ થી એપ્રિલ.

કાર્પેથિયન પહાડોમાં ઋષિયનો આગળ ઘસતા જાય છે. અગ્નિયન લશ્કરમાં પુષ્કળ અવ્યવસ્થા હોવાનું જાહેર થાય છે.

રાજાજીનો મઘનિષેધ.

લંડન, ૫ મી એપ્રિલ.

રાજાજીએ ફરમાવ્યું છે, કે આવતી કાલથી તેમના કોઈ પણ મકાનમાં કોઈ પણ પ્રકારની મદિરાનો ઉપયોગ કરવો નહીં.

એક પખવાડિયામાં ૩૩,૫૦૦ કેદીઓ.

પિતૃગ્રેહ, ૭ મી એપ્રિલ.

૨૦ મી માર્ચ અને ૩ જુન એપ્રિલ વચ્ચે કાર્પેથિયન પહાડોમાં ઋષિયનોએ ૩૮૬ અમલદારો, ૩૩,૧૫૫ સિપાઈઓ, ૧૭ તોપો અને ૧૦૧ યાંત્રિક બંદુકો પકડેલ છે.

ઋષિયન સંહારક સુરંગોની સફળતા.

પિતૃગ્રેહ, ૭ મી એપ્રિલ.

જારફરસમાં ઋષિયનોએ નાંખેલી સુરંગો સફળ નીવડી છે. ઘણી તુર્કી જોટો હુબી ગઈ છે; અને ઘણીને નુકસાન થયું છે.

પ્રએમિરલના કિલ્લામાંથી મળેલી માલમત્તા.

પિતૃગ્રેહ, ૭ મી એપ્રિલ.

કિલ્લામાંથી મળેલી માલમત્તાની યાદી હજી પૂરી થઈ નથી. ૬૦૦ ઉપરાંત બંદુકો અને પુષ્કળ દારૂગોળો હાથ આવેલ છે. અગ્નિયનોએ ઘણી બંદુકો અને રાઇફલો રંગ નદીમાં નાંખી દીધેલી, તે મળતી જાય છે.

લાવનગર લાન્સરોની બહાદુરી.

ઇન્જિનથી ખબર આવી છે, કે રામસિંહ અને મદારસિંહ નામના લાવનગર લાન્સરોના બે સવારોએ લડાઈમાં સારી બહાદુરી બતાવી છે; અને તેમને લાન્સ દફતાર બનાવવામાં આવેલ છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમે ખ્રિષ્ટનના વિગ્રહ આતાના પ્રધાન અર્લ હિયનરનો દ્વારોમાંક અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

લાવનગર દરબારી ઇમરાત.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૦ મી એપ્રિલ, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૧.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૯૧૫.

સન્નિધિમાં તાર્કિક રાજ્યોની વિચિત્રતા સંબંધમાં સ્થિતિ.

સપ્ટેમ્બર અર્થે વીરો, એટલામાં મિત્ર રાજ્યોએ વિચિત્રતા અને રંગમૂલિઓમાં જે વિજયો મેળવ્યા, તેથી હુનિયાનાં ઘણાં તાર્કિક રાજ્યોની સ્થિતિ ઉપર અસર થઈ શકે. આમાંનાં કેટલાંક કાંતો તેવા વસ્તુથી અથવા નિઃસ્વર્થતાથી તાર્કિક હતાં. બીજાંએ લડનાર પ્રત્યેકમાંથી એક પક્ષ પક્ષની સાથે ભેદવાથી જે પરિણામ આવે તેની ધારનીથી તાર્કિક હતાં. કેટલાંક અંપ્રત્યક્ષતાના નિર્ણયવાળાં હતાં; પક્ષ દ્વારે અંપ્રત્યક્ષ એ નહોતો કરી શક્યાં નહોતાં.

તુર્કીને ટ્યુટનોએ પોતાના પક્ષમાં લઈ લીધું હતું; અને જાધા સુલતામાનોની લાગણી પોતાના પક્ષ તરફ આકર્ષવાના પ્રયત્નો ચાલતા હતા. તુર્કી સહેનચાહતમાં જે પક્ષે “સંપ અને પ્રગતિ”ના પક્ષનું નામ ધારણ કર્યું હતું. તે ધીમે ધીમે ઉતારી લઈને તરફનો પ્રયત્નોની ટાંગણી લેવો જાની ગયો હતો; અને પેલો જૂની બદમાશ ગાનર તેનો અગ્રણી હતો. તેની આસપાસ યાહુદીઓ અને જર્મનો વીંટાઈ વળ્યા હતા; અને તેમણે પુરામદ અને પૈસાના કુશળ ઉપયોગથી તેને કેસર વિલ્હેલ્મના લાગેઝાર લેવો જનાવી દીધો હતો.

અન્વરની એક મુખ્ય ધારણા લડાઈમાં બલ્ગેરિયાનોની સાથે બાઈરની મેળવવાની હતી, કે જેમને હાથે તેણે વસ્ત્ર વિચિત્રતા હાર ખાધી હતી, તથા એમના કરતાં પણ વધારે પ્રજા રૂમેનિયાને તાર્કિક રાજવાની, કે જેથી બલ્ગેરિયા સમિતિ ઉપર બાલ્કેનીયો હુમલો કરી શકે, અને તુર્કી ક્રીકોને હરાવીને નાબૂ કરવા માટે પોતાનું મુદ્દાનીય તરફ વાપરી શકે.

બીજા વસ્ત્ર વિચિત્રતા સમિતિ, ગ્રીસ, અને રૂમેનિયાને હાથે બલ્ગેરિયાએ હાર ખાધી હતી, અને સુલ્તા જોયો હતો, તેથી તે ચીકચીક અને કંઈ અંગે વેરના અનુભવી બરેનું હતું. પણ તેના રાજ્યકર્તા તરાર ફેલ્ડનું નો નિર્ણય હતો કે કરી બીજાં અંતર જૂવ ન કરવી. તુર્કી સામેના ફેલ્ડનું વિચાર પછી તરફના બાજ પાડવામાં જે તેણે ન્યાયથી કામ કર્યું હોત, તે

૧૯૧૪માં કદાચ મોટો વિગ્રહ થાતજ નહીં. કારણકે તેના વડકન લાંબિજધોનો પ્રલક્ષ, અને ઋષિયા, ફ્રાન્સ અને બ્રિટનનો પરોક્ષ આધાર હોત, તે સર્વિયા ઉપર ચડાઈ કરવાની અશ્વિયા અને હુંગેરિ પ્રવૃત્તિ કરત નહીં.

વિગ્રહના પહેલા મહિનામાં બલ્ગેરિયાના ત્સાર અને તેના પ્રધાનોએ ટ્યૂટનો તરફ ઠીક લાગણી બતાવેલી. સપ્ટેમ્બરની મધ્યના અરમામાં તેમણે સંક્રામણમાં આવેલા પશુ ફ્રેન્ચેલમંદ સર્વિયનેને ઋષિયા તરફથી દાગુગોળો મળેનો અટકાવેલો. પશુ સપ્ટેમ્બરની આખર સુધીમાં તેમની લાગણી બદલાઈ. કારણકે અશ્વિયા-હુંગેરિનાં પહેલી લાઇનનાં લશ્કરો ઉપર ઋષિયન સેનાપતિઓએ જે અસાધારણ અને પ્રચંડ વિજયો મેળવ્યા, તેથી ઋષિયા પોતાને શું કરશે તેની બલ્ગેરિયન સરકારને ચિંતા થતા લાગી બલ્ગેરિયન જોડતો હજી પશુ ઋષિયન ત્સારને પોતાની ભતના રક્ષક તરીકે ગણતા હતા. તેમના જર્મન રાજ્યકર્તા ફ્રેંદન'દે અશ્વિયા અને જર્મનીની વાતો સાંભળીને તેમને વિમાર્ગે દોષો હતા. જે તેણે પોતાના સ્લાવ લાઇઓના પક્ષમાંથી તેમને ટ્યૂટનની છાવણીમાં લઈ જવા યત્ન કર્યો હોત, તે કદાચ પ્રજામાં વિપ્લવ થાત. એટલે આ બધી સ્થિતિમાં બલ્ગેરિયન સરકારે તટસ્થ રહેવામાં હકુપણ ભેળું.

તેમના જૂના સામાવાળા રૂમેનિયનોએ તેમ કરેલું નહીં. રૂમેનિયાના ખુશમિત્તજ અને બુદ્ધસાદાર લોકોએ મિત્ર રાજ્યો તરફ પોતાની લાગણી બતાવવાને ફ્રેંચ અને ઋષિયન ફ્રેન્ચેલોની રાહ ભેંચેલી નહીં. ફ્રાન્સિસલવેનિયાના હુંગેરિયન પ્રાંતમાં ૪૦ લાખ રૂમેનિયનો હુંગેરિયન અગ્રીશના તાબામાં હતા. લગભગ પચાસ વરસથી એ રૂમેનિયનોને કચરી નાંખવાને હુંગેરિયનો કાવાદાવા કરી રહ્યા હતા; પશુ રૂમેનિયનોએ કોઈક દિવસ સ્વતંત્ર થવાની આશામાં પાંચ લાખ માણસોની એક પ્રબળ સેના તૈયાર કરી હતી.

હવે જ્યારે સ્વતંત્રતાના વિગ્રહનો દિવસ આવ્યો, ત્યારે દરેક રૂમેનિયન સિપાઇ જંગમાં જવાને ઉત્સુક થઈ રહ્યા. પશુ કમનસીએ, રૂમેનિયાનો રાજ્યકર્તા હોલેનઝેલર્ન કુટુંબનો એક શાહજાદો હતો. રાજા કેરલે પોતે હાલો અને સમર્થ માણસ છે, એમ બતાવી આપ્યું હતું. રૂમેનિયન લોકો પર તેનો ઘણો ઉપકાર હતો, અને તેથી તેઓ વિષમ સ્થિતિમાં મૂકાયતા હતા. કારણકે પોતાના કુટુંબના શહેનશાહી વડા સામે લડવાની રાજાની ઇચ્છા નહોતી. એમ કહેવાતું હતું કે વિગ્રહમાં લાગ ન લેવાતું તેણે જર્મન શહેનશાહને વચન આપ્યું હતું.

સપ્ટેમ્બરના પાછલા લાગમાં એમ દેખાતું હતું, કે લોકોની ઇચ્છા અને કોટુંબિક વક્ષદારી વચ્ચેના વિરોધથી કદાચ રાજ્યમાં વિપ્લવ થશે. જાન્યુ ફ્રેંદનથી રાજા કેરલ પોતાની ફેયતની ઇચ્છા સામે અડગ રહ્યો; પશુ તેમ કરવામાં હૃદયને જે આઘાત ખમ્યો પડ્યો, તેથી તેની

તબિયત બગરી, અને સપ્ટેમ્બરની આખરમાં તે મરણ પામ્યો. મરણ પામીને તેણે રૂમેનિયન લોકોની છેલ્લી અને સૌથી મોટી સેવા બનતી. કારણકે તેના શબને લોનાં લગ્નમાં જોડાવાનો લોકોનો જુસ્સો શાંત થઈ ગયો. રૂમેનિયાએ ઇટલી સાથે સમન્વિત કરી. ઇટલી અને રૂમેનિયા બંનેમાં લોકોની ઇચ્છાઓ સમાન હતી. ઇટલીના મુલકના બે મહત્વના પ્રદેશ અસ્ટ્રિયાએ પોતાને કબજે રાખ્યા હતા. જેવો રૂમેનિયનોને ઝપિયાનો અવિશ્વાસ હતો, તેવો ઇટલિયનોને ફ્રેંચનો હતો. ફ્રેંચોએ ત્યારથી તુનિસનો કબજો લીધેલો, ત્યારથી કેટલાક ઇટલિયન રાજપુરુષોને લાગ્યા કરતું હતું, કે જુમ્હૂર સમુદ્રના ધળીપણા માટે બે આગેવાન લારિન પ્રમંથોને કોઈક દિવસ લગ્ન કરવી પડશે. છેક ઇ. સ. ૧૯૧૨ સુધી ત્રિપોલીના ઇટલિયન યક્ષાસ દરમિયાન બનેલા કેટલાક ન્હાના બનાવોને લીધે ઇટલિયનોને એવું લાગ્યું હતું, કે પ્રેસિડન્ટ પાંકાર ઇટલિયન બાનુને પરજોડો હોવા છતાં ઇટલીની સત્તાના વધારાની વિરુદ્ધ છે. જૂના વખતથી પેલા સર્પસ્વરૂપ બિરમાઈ ઇટલી અને ફ્રાન્સ વચ્ચે વિરોધ રહે તેવા પ્રપંચો કર્યા હતા, અને તે માત્ર ફ્રાન્સને એકલું પાટી દેવા માટે.

ખ્રિસ્તના સ્પર્ધામાં ઇટલીની સ્થિતિ વધારે સ્પષ્ટ પણ મુશ્કેલી બદેલી હતી. ટ્યુર્કોનો સામે મહા વિઘ્નમાં ખ્રિસ્ત જોડાયું, તેનેજ લીધે ઇટલિયનોએ તટસ્થતા રાખવાનો હસાવ કર્યો.

વિઘ્નમાં ઓસની સ્થિતિ કંઈક વધારે સ્પષ્ટતાથી સમજાવી શકાય તેવી રહી છે. વર્તમાન વચ્ચે રાજ્યોની માફક તે પણ તુર્કી સાથેના અને પાછળથી બલ્ગેરિયા સાથેના વિરોધથી ખજનામાં અને લગ્નમાં સાહિત્યોમાં યસાઈ ગયું હતું. તેની પાસેથી ઇટલિયન ટાપુઓ પાછા પડાવવાને માટે ઘણા તુર્કો તેની સાથે બીજી વાર લગ્ન કરવાને ઉત્સુક હતા. બંને રાજ્યો પોતા પોતાનું નોકાબજા વધારવાને મહેનત કરી રહ્યાં હતાં. તુર્કીએ ઇંગ્લેંડમાં બે લગ્નક વહાલો બનાવવા માટે તજવીજ કરી હતી; અને ઓસે યુનાઈટેડ રોયલ પાસેથી બે ખરીદ કર્યાં હતાં. ઇંગ્લેંડે વિઘ્નની શરૂઆતમાં તુર્કી માટે તૈયાર થતાં વહાલો ગત કર્યાં, તેનું એક પરિણામ એ આવ્યું, કે તુર્કીને ઓસ સાથે લગ્ન લતાં દરિયાઈ રસ્તેની આશા રહી નહીં.

સ્વિત્ઝર્લેંડમાં ટ્યુર્કોની કાબી ગયા હતા. સ્વિસ સેનામાં લગભગ બધા અમલદારો જર્મન અથવા જર્મનીના પક્ષના હતા. પ્રમુખીય સરકારનું કશું ચાલતું નહોતું; અને સેનાના નાયકોએ લોકોનાં તન અને મન બંને પર કાબુ મેળવ્યો હતો. પણ સપ્ટેમ્બરની આખર સુધીમાં સ્વિત્ઝર્લેંડની ફ્રેંચ પાર્ટીનું મિત્ર રાજ્યોએ મેળવેલા વિજયોને લીધે ભર થયું; અને તે તટસ્થ બની ટાપું.

સ્વિત્ઝર્લેંડના કરતાં પણ દોલંદ જર્મનીને વધારે ઉપયોગી લાગેતું. રાંદરામમાં ઘણા જર્મનો અને જર્મન યાદુશીઓ વસતા હતા, અને જર્મનીનો મુખ્ય વેપાર તેમના દ્વારા ચાલતો હતો. જર્મનોની એવી ઇચ્છા હતી, કે દોલંદ નામનું તટસ્થ રહે, અને અંદરથી જર્મનીને

મદદ આપે, તો સારું. હાલ'ડને જર્મન વેપારથી ઘણો લાભ હતો; અને જો ડચ લોકો નિર્માલ્ય હોત, તો એ પક્ષમાં અવશ્ય રહેત. પણ ડચ લોકો નિર્માલ્ય નથી. હુન્ડી બેલિજિયમનાં ટોળેટોળાં જ્યારે ડચ સરહદમાં આવવા લાગ્યાં, ત્યારે તેમને જોઈને ડચ લોકો દૃઢ થયા, અને જરૂર પડે તો જર્મનોના સામે થવાને પણ હિંમત હોય એવા દેખાયા.

સ્કૅન્ડિનેવિયન દેશોની સ્થિતિ હાલ'ડને કંઈક મળતી હતી. પ્રખ્યાત નાટકકાર ઇબ્સનના મિત્ર નૉર્સનનો પુત્ર યુદ્ધી રીતે જર્મનીના પક્ષમાં લાગ્યો; અને ડેન્માર્ક તથા નોર્વેને પ્રશિયાના પક્ષમાં લાળવાનો ઉપદેશ કરવા લાગ્યો. બેલિજિયમમાં અને ઉત્તર ફ્રાન્સમાં જર્મનોએ દાખવેલી શક્તી ફરતાને જૂદી રીતે સમજાવવાનો તેણે યત્ન કર્યો; અને બ્રિટન, ફ્રાન્સ તથા બેલિજિયમ સંબંધી જર્મન છાપાંએ ચલાવેલા જૂઠાણાંની યુનરુક્તિ કરવા લાગ્યો. જે માણસ નોર્વેમાં પ્રજાશાસનનો મુખ્ય પયગંબર હતો, અને ઘણી સદીઓ સુધી ડેન્માર્ક અને સ્વીડનને તાબે રહ્યા પછી નોર્વેને સ્વતંત્ર બતાવવાને જેણે સૌથી વધારે સેવા બજાવી હતી, તેનોજ પુત્ર આ વખતે પ્રજાશાસનનો સંહાર કરનારાઓના પક્ષમાં જોડાયો !

સ્વીડનમાં મધ્ય એશિયામાં શોધખોળ કરીને પ્રખ્યાત થયેલો સ્વેન હેડિન જર્મન છાપાંના આગોશ્ઠાન જેવો બની ગયો. જર્મનીએ ઘણાં વરસંથી સ્વીડિશ છાપાંઓને કબજે લેવાની ગોઠવણ કરી રાખી હતી. છતાં સપ્ટેમ્બરની આખર સુધીમાં સ્વીડિશ લોકો મિત્ર રાખ્યો તરફ પહેલાંના કરતાં કંઈક સારી દૃષ્ટિથી જોતા થયેલા. હેડિનતું કરેલું બધું કામ પ્રખ્યાત જર્મન રસાયની આસ્ટ્રાલ્ડે ટાળી નાંખેલું.

હાલના જર્મન પ્રોફેસરના બાધા સાયન્સના સદસ્યો અને આચારના દુર્ગુણો એ માણસમાં ભરેલા છે. તેના પોતાના પ્રદેશમાં તેણે ઘણું સારું કામ કર્યું છે. પણ રસાયન તથા પદાર્થ-વિજ્ઞાનમાં કરેલા પ્રયાસથી તેને જે માન અને આબરૂ મળેલાં, તેથી તેતું મગજ ભરી ગયેલું. જેનાવાળા હેડલ અને બર્લિનવાળા લંસનની માફક તેને નેપોલિયનના વખતના શૂરવીર જર્મન પ્રોફેસરોતું અનુકરણ કરવાની ઇચ્છા થઈ. એ કામ તો હાલના વખતમાં આવશ્યક નહોતું; એટલે તે સ્કૅન્ડિનેવિયન પ્રજાઓને જર્મનીના પક્ષમાં વાળવાની મહેનત કરવા લાગ્યો.

તેણે તેમની આગળ એવી દરખાસ્ત મૂકી, કે વિશ્વ પૂરો થયા પછી જે મહત્તર જર્મનીની ઘટના કરવાની છે, તેમાં તમારે શામિલ થવું. આખી દુનિયામાં વ્યૂત્પન્ન એવી વ્યવસ્થાશક્તિ બીજા કોઈમાં નથી; એટલે દુનિયાની શહેનશાહત એળગ્યા પછી જર્મની જે કરવા ચાહે છે તે માટે સ્વીડિશ, નોર્વીજિયન અને ડેન લોકોએ તેનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. આ આસ્થર્થ-કારક દરખાસ્તથી આકર્ષાવાને બદલે એ લોકો ઉલટા વિમુખ થયેલા.

સપ્ટેમ્બરની આખર સુધીમાં મિત્ર રાજ્યોને માત્ર અમેરિકાની ચિંતા રહી. યુનાઇટેડ

સ્ટેડ્સમાં લગભગ એક દરેક જર્મની છે; અને એ સ્વર્ણ સંયુક્ત રાજવાને જર્મનીએ ઘણાં વરસથી પ્રયાસ કરેલ છે. અમેરિકન મનને જર્મની તરફ વાળવાનું કામ પ્રથમ નવા જર્મન એલચી કાઉન્ટ બર્નરટોઈને સોંપવામાં આવેલું; પણ તેનાથી તે ઘરાબર ન થઈ શકવાને લીધે તે માટે ભાગે બનોડં ઈર્નબર્ગને સુપ્રત થયું.

ઈર્નબર્ગ વર્તમાન જર્મનીએ પચદા કરેલા પરમ સમર્થ માણસોમાંનો એક છે, અને બંને યાદુદી છે. તેના બાપ બર્લિનના એક આવેશન પેપરનો એડિટર હતો; અને તે પોતે ન્યૂ યૉર્કમાં એક સંબંધી કામકાજ શીખ્યા પછી બર્લિન આવેલો, અને શહેનશાહી સરકારનો “કોલોનિયલ સેક્રટરી” થયેલો. તેના વખાણનારા તેને જર્મનીનો ભેદશ્ચ ચેમ્પરલેન કહેતા. પણ ભેડે કેસરને તેને માટે મોહ હતો, છતાં પ્રશિયન અગીરના યાદુદીઓ તરફના તિરસ્કારને લીધે તેના અધઃપાત થયેલો. એ તિરસ્કાર ન હોત, તો તે જર્મન શહેનશાહતનો ઇન્કરાયલી બન્યો હોત.

અમેરિકન સરકારે તરફથી ઝાઝર કરી હતી, છતાં ઈર્નબર્ગ સુપ્રત રીતે પ્રત્યેા કરવા લાગ્યો. પોતાને અમેરિકા આવવાનો હેતુ એક “રેડ ક્રાસ” ફંડ એકત્રી કરવાનો છે, એમ તેણે ઝાઝર કરેલું. પણ તેનો હેતુ એ હતો કે જર્મન-યાદુદી-અમેરિકન શરણે મારફત જર્મનીને માટે એક લેાન ઉભી કરવી. એ હેતુ પાર પડ્યો નહીં.

પછી ઈર્નબર્ગ કાઉન્ટ બર્નરટોઈને મદદમાં રાખીને ખીલ પ્રકારનો યત્ન કરવા લાગ્યો. સ્ટેડ્સ અર્થે થયેા ત્યાં સુધીમાં જર્મન સરકારની અને રેપાપતિઓની ખાતરી થઈ ચૂકી, કે પોતે જે વિચાર શરૂ કરેલ છે તે ફત્તેહમાં નીવડવાનો સંભવ થોડો છે. તેમણે ભેયું કે ફ્રાન્સ અને ઝપિયાને હુમલા માટે પસંદ કરવામાં તેમણે ભૂલ કરી છે; અને સૌથી ભેરાવર હુમલ તો બ્રિટન છે. તેમણે ભેયું કે નાકાબળની સરસાઈથી બ્રિટન તેમની શહેનશાહતને બૂધે મારી શકે તેમ છે.

સંશયમાં, કેસર તથા તેના પ્રધાનો અને સેનાપતિઓ સુલેહ કરવાને તૈયાર થયેલા. બેશક તેમને પોતાના દાર પ્રમાણે સુલેહ ભેઠતી હતી—કશે સુલક કે નુકયાનીનાં નાણાં આપવાનાં નહીં. મિ. એસ્ટાર રૅડ્ડાઅસ કડીને અગાઉ તુર્કીમાં અમેરિકાનો એલચી હતો, તેને અમેરિકન સરકાર ઠારા રાખ્યો સાથે મસલન ચલાવવાનું કામ સુપ્રત થયું. પણ પરિણામ કશું ન આવ્યું. જર્મનીના ભેષમને મિત્ર રાખ્યોએ ઘરાબર ભેષ લીધું હતું, અને મમે તે ભોગ આપવો પડે તોપણ તેને કચડી નાંખવાનો તેમને દરાવ હતો. એ દરાવ પાર પડવાના દહાડા હવે પાસે આવતા બધ છે; અને વર્તમાન દુનિયાનું સૌથી રાક્ષસી પાપ દર થવાનું છે.

લડાઈના તાર.

ઝપિયનો છતે છે.

પિટ્ઝેક, ૧૧ મી એપ્રિલ.

અસ્થિયનોના હાથમાં એકજ શિખર હલું, ત્યાંથી તેમને હઠાવવામાં આગ્યા છે; અને કાપેથિયન પહાડોની મુખ્ય હારના ઝપિયનો ધણી થયા છે.

જર્મની અને ઇટલી.

પારિસ, ૧૦ મી એપ્રિલ.

ન્યુસપેપરો જણાવે છે કે જર્મનીએ ઇટલી માલ મોકલવાની મના કરી છે.

જર્મનો કુવાઓમાં ઝેર નાંખે છે.

કેપટાઉન, ૧૧ મી એપ્રિલ.

આઉસથી આગળ વધતાં બ્રિટિશ લશ્કરોને માલુમ પડ્યું છે, કે જર્મનોએ કુવાઓમાં ઝેર નાંખ્યું છે.

નવ શાપેતના અનુલ્લેખો.

લંડન, ૧૨ મી એપ્રિલ.

“તજદે ભેતાર” જણાવે છે, કે ભેકે નવ શાપેત છતાં એક મહિનો થઈ ગયો છે, છતાં દુરમને સામે ઘા કરવાની હિંમત કરી નથી. આથી એમ સાબિત થાય છે, કે તેમની પાસે જે લશ્કર છે તેટલાથી તે હારનો બદલો વાળવાને અશક્ત છે. જર્મનોને ચિંતા થતી હોય તેવા પુરાવા બહાર પડ્યા લાગ્યા છે. બ્રિટિશોની સામે તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય તેવી જોટી અખરો જર્મન લશ્કરોમાં ફેલાવવામાં આવે છે.

તુર્કીની દશા.

લંડન, ૧૨ મી એપ્રિલ.

સોફિયાથી મળેલા એક તારમાં જણાવવામાં આવે છે કે તુર્કોએ જર્મની પાસેથી ત્રણ લાખ માણસોની માગણી કરી છે. જો તે નંજૂર નહીં થાય, તો તેઓ મિત્ર રાજ્યોની સાથે સલાહ કરવાની ધમકી આપે છે.

લંડનના બિશપની બ્રિટિશ લશ્કરોને મુલાકાત.

લંડન, ૧૨ મી એપ્રિલ.

લંડનના બિશપે મોખરે લડતી આખી લાઈનને મુલાકાત આપી છે. ઉપાસનાઓ અતિશય સફળ થઈ છે. બિશપ વારંવાર જર્મન તોષોના જોળા પહોંચી શકે તેવા પ્રદેશમાં હતા; અને તેની સલામતી માટે જે અમલદારો જવાબદાર હતા તેમને ફિક્કર રહેતી હતી. આવી શકાય તેવી સ્થિતિના બધા સિવાઈઓ ઉપાસનામાં હાજરી આપતા હતા. કેટલીક વાર એક તરફથી તોષના ધકાકા થતા હતા; અને બીજી તરફથી સ્ત્રીઓ ગવાતાં હતાં.

કેસર સેનાપતિ ધાય છે !

પિતૃશ્રદ્ધ, ૧૩ મી એપ્રિલ.

કાર્પેથિયન પહાડોમાં ચાલતી લગ્નધનું ઉપરીપક્ષું જર્મન સેનાપતિઓના મંડળે પોતાના હાથમાં લીધું છે. અલ્બો-જર્મન લાઇનની પાછળ રહીને કેસર પોતે દુક્રમો આપે છે એમ માનવામાં આવે છે.

નપિયાની મુશ્કેલી સ્થિતિ.

લંડન, ૧૪ મી એપ્રિલ.

દારૂની મના થવાથી લોકોની આબાદી વધતી જાય છે. પહેલાં જે પૈસા દારૂમાં ખર્ચાતો હતો તે હવે આવશ્યક વસ્તુઓ પૂરી પાડવામાં વપરાય છે, અથવા બચાવવામાં આવે છે. “સેવિંગ્સ”ની “ડિપોઝિટો”માં ૧૦૦ ટકાનો વધારો થયો છે.

લોખંડની દિવાલ.

પારિસ, ૧૩ મી એપ્રિલ.

કાઉન્સિલ ઉઘડતાં મોટાં વિવિધાનીએ એક છટાદાર ભાષણ કરીને જણાવ્યું, કે જર્મનીને ક્રાન્સના આત્મા સંબંધી પૂર્ણ અજ્ઞાન હતું, અને પોતાની ભૂલ માટે હવે તે સહન કરે છે. તેણે એમ ધારેલું કે દેશમાં કુસંપ અને નિર્માન્યતા છે; પણ તેને ખદસે તેને લોખંડની દિવાલ અને શૂરવીર ધીંગાણાનો અનુભવ થયો છે, કે જેમાં તેની ઉત્તમ પલટનો તૂટી ગઈ છે. હવે એ દિવાલ હળવે હળવે ચાલવા માંડી છે, અને જેમ ખરલમાં છૂટે તેમ જર્મનને છૂંટતી જાય છે. ક્રાન્સ પોતાનો હેતુ પાર પાડે ત્યાં સુધી બલિદાન પર બલિદાન આપવાને તૈયાર છે.

ઑસ્ટ્રેલિયા અને જાપાન.

બ્રેસબોર્ન, ૧૪ મી એપ્રિલ.

ઑસ્ટ્રેલિયા અને જાપાન વચ્ચેનો વેપાર ઝડપથી વધતો જાય છે.

સંસ્થાનો અને મુલેહ.

લંડન, ૧૪ મી એપ્રિલ.

આમની સભા આજે કરીને મળી. મિ. હારકોર્ટ જણાવ્યું કે આ વર્ષે શહેનશાહી કોન્ફરન્સ ભરાશે નહીં, પણ મુલેહની સરતો સંબંધી સંસ્થાનોના અભિપ્રાય માગવામાં આવશે. સ્ત્રીઓ અને લગ્ન.

લંડન, ૧૪ મી એપ્રિલ.

ઓફિશ્યલ્લી જણાવવામાં આવે છે કે ૩૧ મી માર્ચ સુધીમાં ૩૩,૦૦૦ સ્ત્રીઓએ લગ્નધનું નોંધરી માટે નામ નોંધાવ્યું છે.

બ્રિટિશ સિપાઈઓની દાનિ.

લંડન, ૧૫ મી એપ્રિલ.

આમની સભામાં મિ. ટેનન્ટે ઝાહેર કર્યું કે એપ્રિલની ૧૧ ની તારીખ સુધી બ્રિટિશને થયેલી હાનિની સંખ્યા ૧૩૬,૩૪૭ છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

૪. ૧.]

મંગળવાર, ૨૭ મી એપ્રિલ, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૨.

। યતો ધર્મે સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૭મી એપ્રિલ ૧૯૧૫.

વિમલુની શરૂઆતમાં પારિસની સ્થિતિ.

૪. સ. ૧૯૧૪ના જૂલાઈ માસમાં પારિસની સ્થિતિ આધારજી વરસોના કરતાં જૂદા પ્રકારની હતી, કારણકે દેવોજનો મુકદ્દમો ચાલતો હતો. મલિનાની મધ્યના અરસામાં આપું પારિસ નોર્મનીનાં જલ્લાયોએ કે બીજે હવા ખાવા જવાને બદલે એક મુકદ્દમો સાંભળવાને ઉત્સુક થઈ રહ્યું હતું. મોરોંએ એસકે કેલોઝ, કે જે અગાઉ મુખ્ય પ્રધાન અને નાણાંખાતાનો પ્રધાન તથા રેડિકલ-સોશલિસ્ટ પક્ષનો આગેવાન હતો, તેની આસને પોતાના ધાર્મીના કદા સામાવાળા “ફિગેરો” નામે પત્રના એડિટર જૅનરન કાન્નેટનું ખૂન કરેલું, તેની તપાસ ચાલતી હતી. ખૂન માર્ચ માસની ૧૬ની તારીખે “ફિગેરો”ની એડિસમાં કદામાં આપું હતું. ૧૯૧૧માં અગાડિરની મુરકેલી વખતે મોરોં કેલોઝે જર્મનીની સાથે જે જલ્લાય ચલાવેલો, તેથી તેના પર સંભ્યદ્રોહના આરોપો મૂકાયા હતા; પણ તે એટલો બધો હુશિયાર હતો કે તેની છત થયેલી, અને રેડિકલ પક્ષના જનની ગેંબરો ઉપર તેનો કાબુ ટકી રહેલો. ૧૯૧૩માં વધારેના લશ્કરી ખર્ચને પહોંચી વળવાને એક આવકવેરો દાખલ કરવાને તેણે જબરી લાગત ચલાવી હતી.

આવકવેરાની સામે યનારા માલુસોમાં “ફિગેરો”નો એડિટર મુખ્ય હતો, અને તેણે કેલોઝ સંબંધી કેટલાક ખાનગી લેખો પ્રસિદ્ધ કરેલા. એ કરતાં પણ વધારે ખાનગી લેખો તે પ્રસિદ્ધ કર્યો એથી પાત્રનીથી ગેરમ કેલોઝ “ફિગેરો”ની એડિસમાં ગઈ; અને કદા વિચાર વગર પિસ્તોલ ફેલીને એડિટરનું ખૂન કર્યું.

આખા જૂલાઈ માસમાં ઠેર ઠેર એજ વાત પારિસમાં ચાલી રહી હતી. કાન્નેટન બૂમિલાહને પ્રસંગે તોફાની રૂખારો થયેલા; અને તપાસ ચક્ર ચાલી લોકોનાં ટોળેટોળાંએ એજ અને સાંભળવાનો ઉત્સાહ બતાવેલો.

આ બધા અંદરના તોફાનમાં યૂરપની પૂર્વ તરફની દૃષ્ટિમર્યાદામાં જે એક નહાતું સરખું વાદળું દેખાયું; તે તરફ પરદેશોથી માહિતગાર થોડા માણસો સિવાય કોઈએ ધ્યાન આપ્યું નહીં. અસ્ત્રિયાએ સળિયાને લગાડતું કહેલું મોકલ્યું, ત્યારે પણ કશી ધારતી ફેલાઈ નહીં. સોશયલિસ્ટ ડેપ્યુટીઓ અફસોસ કરવા લાગેલા, કે જે અસ્ત્રિયા અને સળિયા વચ્ચે લગાઈ બેઠા, તે “ઇન્ટરનેશનલ સોશયલિસ્ટ કોંગ્રેસ” બિહ્યેનામાં ભરી શકાશે નહીં. જૂલાઈની ૨૬મી તારીખે જ્યારે અસ્ત્રિયા અને સળિયા વચ્ચેનો સંબંધ તૂટેલો આઠેર થયો, ત્યારે પારિસને લાંબા થયેલું, કે કંઠાય ક્રાંતિને પણ વિશ્વમાં ઉતરતું પડશે. પછી થોડા જુવાનિયાઓ અસ્ત્રિયાન એલચી ખાતાના મકાન પાસે એકઠા થયેલા, અને ઘણા છુમાટ કર્યા પછી અને ગાયનો ગાંધા પછી પોલીસે વિખેરી નાંખ્યા, તે પહેલાં અસ્ત્રિયાન વાવટાને બાળી શકેલા.

છતાં છેક ૨૮મી તારીખ સુધી લોકોને વધારે કુતૂહલ કેલોબના મુકદ્દમા માટે રહેલું; અને જ્યારે કેરીને છુટકારો મળેલો, ત્યારે શહેરની મધ્યમાં તોફાની દેખાવો થયેલા. પ્રેસિડન્ટ મોશો ખાંકાર અને મુખ્ય પ્રધાન મોશો વિવિગાની નવિયાના શહેનશાહ નિકલશને મુલાકાત આપીને પાછા આવ્યા, તે પછી સ્વદેશાભિમાનનો જુરસો જોરથી ઉછળી નિકળ્યો. પ્રેસિડન્ટ મોશો વિવિગાની અને સેનાપતિ બક્ષરને લઇને પસાર થતા હતા, ત્યાં માર્ગમાં “ઘણું જીવો ખાંકાર!” અને “ઘણું જીવો સેના!” વગેરે સિંહનાદો થયેલા.

કેટલાંક વરસથી પ્રબલો વચ્ચેની મુશ્કેલીઓમાં ફ્રેંચો સોનું સંઘરવાનો સ્વભાવ દાખવતા આવ્યા છે. નાણાંબજારમાં તેથી કંઈકંઈ દેખાવો થયેલા; નાણાંને દુકાળ હોય તેવી દશા થયેલી; અને “ફ્રાન્સની બેંક”ની નોટોનાં પણ નાણાં મળેલાં નહીં. ઇંગ્લિશ અને અમેરિકન લક્ષ્યાધિપતિઓ બેંકનોટોથી ગજવાં ભરપૂર હોવા છતાં કોઈ પણ હોટેલમાં ખાણું મેળવી શકેલા નહીં. બેંકોની આગળ “ડિપોઝિટર”ની હારની હારો એકઠી થયેલી; અને વિશ્વ આઠેર થયો તે પહેલાંના દિવસોમાં હમેશાં ત્રણચાર હજાર માણસો ફ્રાન્સની બેંક ઉપર દરોડો પાડતાં, અને નોટને બદલે સોનું માગતાં.

જૂલાઈની ૩૧ મી તારીખે “ધી ટાઇમ્સ” પેપરને એક લેખક પરદેશ ખાતાના અંડર-સેક્રેટરી મોશો આંગેલ ફેરી સાથે વાતચિત કરતો હતો, અને અંડર-સેક્રેટરી તેને પોતાનું કુટુંબ દુશ્મન ચડી આવે એવે સ્થાનેજ હોવાની ખબર આપતો હતો, ત્યાં ટેલીફોનની ઘંટડી વાગી, અને વિશ્વ ખાતાના પ્રધાને ખબર આપી કે જર્મનીએ સરહદ ઉપરની રેલવે લાઇન તોડી નાંખી છે; અને કબજાઓ, એન્જિનો, વગેરે માલ હાથ કર્યો છે.

લિમ્સ લિમ્સ પક્ષના પારિસવાસીઓએ જોયું, કે અંદર અંદર લડવાનો વખત વીતી ગયો છે. એજ રાત્રે ફ્રેંચ સોશયલિસ્ટ પક્ષના ગાનીતા અબેસર બૈરેનું આણું ઉપર ખૂન થયું; અને તેની

લાગને દફનાવવા લઈ જતા હતા, ત્યારે બધા પક્ષના લોકોએ તેને ટોપી ઉતારીને માન આપ્યું. શાંતિના વખતમાં એ અપરાધથી કંઈ કંઈ તોફાનો થયાં હોત; પણ તે વખતે તો એ આગેવાનના દુરમનોને પણ ખેદજ થયેલો.

એ અપરાધ પછી બધા પક્ષો ત્વરાથી વિમુક્તને માટે સંયુક્ત થઈ ગયા. એ દિવસે ફ્રાન્સમાં લશ્કરોને તૈયાર થવાનો હુકમ મળેલો; અને “રિપબ્લિક”ને લશ્કરી લેબલ દેવા આમંત્રણ થયેલું. ઓગસ્ટની ૧લી તારીખે મુખ્ય પ્રધાન મેથોન વિનિમ્બાનીએ પારિસવાસીઓને સંબોધીને નીચેનું ઓછરનામું કહેલું:—

“એક ધિક્કારવા લાયક અપરાધ હુમલુંજ કરવામાં આવેલ છે. મહાન પક્ષના મેથોન જોરે, કે જે ફ્રેંચ રિપબ્લિકને શોભા આપતો હતો, તેને એક હિંસાકાંડે લોપી નાંખેલ છે. જે સોસાયલિસ્ટ-રિપબ્લિકને કંઈ કંઈ ઉમદા બાબતોને માટે લડત ચલાવેલ છે, અને જેણે હુમલુંના મુશ્કેલ દિવસોમાં શાંતિની ખાતર પ્રયાસ કરીને સરકારની દેશાભિમાની પ્રવૃત્તિને પોતાના અધિકારથી ટેકો આપેલ છે, તેની કવખતની કબર આગળ હું મારા પોતાના તરફથી અને મારા સાથીઓ તરફથી માથું ખુદ્દું કરું છું. હાલ જે ગંભીર સંસ્થિતિમાંથી દેશ પસાર થાય છે, તેની અંદર સરકાર કામ કરનાર વર્ગના સ્વદેશાભિમાન ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે; અને ખરેખર તમામ વસ્તી ઉપર, કે સૌ શાંત નહોતે, અને લોકના હો મનો એવી કરી લાગણીને ઉમેરો નહીં કરે, કે જેથી રાજધાની અગ્નિવસ્ત્રમાં આવી પડે. ખૂદીને કેદ કરવામાં આવેલ છે; તેને સજા કરવામાં આવશે. બધાએ કાયદાનો વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ, અને આપણાં વર્તમાન ગંભીર સંકટોમાં શાંતિ અને સંપત્તો રાખવી જતાવશે જોઈએ.”

તેજ સાંઝે જર્મન એલચીએ ફ્રેંચ પરદેશ ખાતાની ઓફિસને મુલકાત આપી, જ્યારે તેની વાણીથી ખાતરી થઈ, કે જર્મનો બહારદે આખા યુરોપમાં હોળી સળગાવવા ચાહે છે. જ્યારે તે પાછો પોતાના મુકામ પર ગયો, ત્યારે આખા પારિસમાં લશ્કરોને તૈયાર થવાનો હુકમ જોડાઈ ચૂક્યો હતો; અને ઝડપથી ફ્રાન્સના દરેક શહેર અને ગામ તરફ જતો હતો. એક આંખના પટકારામાં પારિસનો બપો દેખાવ લડત થઈ ગયો. પોસ્ટ ઓફિસ ધાસેની ઉતાવળે લખેલી નોટિસ વાંચીને બધા માણસો પોતપોતાને ઘેર ટોળ્યા; અને પોતપોતાની પલટન સાથે ભેગાવા જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. ગાદીરાજાઓ બાઈનો ના પાડવા લાગ્યા; અને સત્તજ થવાની પ્રવૃત્તિમાં પડ્યા. પતિઓ અને પત્નીઓ, માતાઓ અને પુત્રો, આશકો અને માશુકો, આંધુ પાડીને વિયુક્ત થવા લાગ્યાં. ઠાંઈ ઠાંઈ “રીપબ્લિક”ના પ્રેચિન્ટે કોર્ટ ઓફિસનામું વાંચવા લાગ્યા:—

“મેંડા દિવસથી યુરોપની સ્થિતિ અતિચ્છ ગંભીર થઈ પડી છે. દુષ્ટિમંદા અમારથી છવાઈ છે.

जोधपुरना नामदार बालमहाराज साहेब.

“અત્યારે ઘણીખરી પ્રજાઓએ પોતાનાં લશ્કરોને સજ્જ કર્યા છે.

“કેટલાક દેશોએ પોતે તટસ્થતાથી રહિત હોવા છતાં સાવચેતી તરીકે આ પગલું લેવામાં હડાપણુ વિચાર્યું છે.

“કેટલાંક રાજ્યો, કે જેમના કાયદા અને બંધારણ આપણાથી જુદી જાતનાં છે, તેમણે લશ્કરને તૈયાર થવાનો હુકમ કાઢ્યા વગર તૈયારીઓ કરી મૂકી છે.

“ફ્રાન્સે હમેશાં સુલેહનો પક્ષ લીધો છે, અને પરમ સંકટના સમયોમાં યુરોપને શાંતિની સલાહ અને હડાપણુનો દાખલો આપેલ છે. તે અત્યારે જે કંઈ બને તે માટે તૈયાર છે; અને ગુલગની રક્ષાને માટે આવશ્યક પગલાં લેવાઈ ચૂક્યાં છે.

*

*

*

*

“અત્યારે પ્રજામાં પક્ષ નથી; માત્ર સનાતન, શાંતિપ્રિય, દૃઢ ફ્રાન્સ રહેલ છે.”

રવિવાર તા. ૨૭ ઑગસ્ટે આખા ફ્રાન્સમાં લશ્કરની તૈયારી ઝડપથી અને નિયમસર ચાલવા માંડી હતી. રેલ્વે સ્ટેશનો ઉપર પુત્રો, આશોકો, અને પતિઓને વળાવવા માટે માતાઓ, માથુકો અને પત્નીઓનાં ટોળેટોળાં એકઠાં થયાં હતાં; અને “ઘણું જોરો ફ્રાન્સ” ની મર્જના કરતા સિપાઇઓ વિદાયગિરી લઈ દરવાજેથી છૂટા પડતા હતા.

ખાનપાનની જગ્યાએ લશ્કરી અધિકારીઓના હુકમથી રાતના આઠ વાગ્યે બંધ થતી હતી. નાટકશાળાઓ અને ગાયનના જલસાઓ તો ખોલવાનીજ મના થયેલી. દરેક મોટર ઓગ્નિખસને લશ્કરને માટે ખાનપાન લઈ જવા માટે મોખરે જવાનો હુકમ થયો હતો. જમીન નીચેની ફેલ્લે કામ કરતી નહોતી; અને પારિસ તથા લંડન વચ્ચેની સુસાફરી ધીમી અને સુરકેલ થઈ પડી હતી.

ખેરાકાની બધી વસ્તુઓના ભાવ તરત ચડી ગયેલા. ખેરાકાની તંગી હતી એમ નહીં, પણ ૧૯ દિવસ સુધી અંદરનાં બધી રેલ્વે લઈને સિપાઈઓને મોખરે લઈ જવા માટે ચાલતી હતી, તે દરમિયાન પરગણામાંથી ખેરાકા લાવતો રી રીને, તેની સુરકેલી હતી. લશ્કરી અધિકારીઓ ઘંટીવાળાઓને ઘડે પૂરો પાડતા; અને લોટ વેચવાની કીમત ઠરાવી આપતા.

ઑગસ્ટની ૪ થી તારીખે ફ્રેંચ પાર્લિમેન્ટનો દેખાવ જોવા લાયક હતો. એ પાર્લિમેન્ટના મેમ્બરો ડેપુટીઓ કહેવાય છે; અને જુર્મેન મહેલ નામના એક ભવ્ય અને વિશાળ મકાનમાં બેસે છે. તે દિવસે બધું કામ ગંભીરતાથી ચાલતું હતું. ડેપુટીઓ આવતા હતા; અને હમેશાંની

માફક પરસ્પર ખબરો પૂછવાને અને વાતો કરવાને બદલે પોતપોતાની જગ્યાએ બેસી જતા હતા. સ્વદેશાભિમાનનાં કેટલાંક ભાષણો થયા પછી મુખ્ય પ્રધાન મોશો વિવિધાનીએ આવીને પ્રેસિડન્ટ તરફનો નીચેનો સંદેશો વાંચી બતાવેલો :-

“ફ્રાન્સ ઉપર ઘણા વખતથી ધારી રાંખેલો અને પશુઓના જેવો જે હુમલો કરવામાં આવેલ છે, તેથી માણસત્વતના હકોનું અપમાન થયું છે. આપણને વિંચકુની બહિરાત આપ્યા પહેલાં, અને જર્મન એલચીએ જવાના પરવાના માગ્યા તેનો પણ અગાઉ, આપણા મુલક પર ચડાઈ થયેલી છે. જર્મન શહેનશાહતે પોતે ઉભી કરેલી સ્થિતિને બધ રાતેજ સાનું નામ આપ્યું છે. ચાળીશ કરતાં વધારે વરસથી શાંતિના રનેડને લીધે હુંવો વાનખી બદલો વાળવાની પોતાની સ્વાભાવિક ધ્વજને દર્શાવતા આવ્યા છે. તેમજ આખી દુનિયાને દેખાડી આપ્યું છે, કે કેવી રીતે એક મોટી પ્રજા હાર પછી કેવળ શુભેચ્છા, સહુનશીલતા, અને ઉદ્યોગથી પોતાની શક્તિ પાછી મેળવી શકે છે; અને પોતાનું બધ માણસત્વતના લગ્નને માટેજ વાપરી શકે છે. જ્યારે અગ્રિયાએ લડાઈનું કંટોળ મોઢલવાથી આખા ધૂરપની સ્થિતિ ધારની બદલી થઈ, ત્યારે ફ્રાન્સે હઠાપણ અને સખૂરી રાખવાનીજ સોને લડામણ કરી છે. કોઈ પણ માણસ તેમજ શાંતિ ભાળવવાની વિરુદ્ધ એક પણ કર્મ કરેલ હોય, કે રાજ ઉચ્ચારેલ હોય, એવો આરોપ કરી શકશે નહીં. વિંચકુમાં જપડાવવાની રજૂ ફ્રાન્સને આટલો દાવો કરવાનો હક છે, કે છેડી ઘડી સુધી તેણે વિંચકુ અટકાવવાના યત્નો કર્યા છે; અને તેને માટેની જવાબદારી ઇતિહાસ રહેશે ત્યાં સુધી જર્મન શહેનશાહતને ધિરેજ રહેશે.

“લંડનની દેબિનેટ મારફત મુલેદ જાળવવાને આપણાં લાઈમ્બ રાજ્યોએ અને આપણે મસલકુત ચલાવી, તેને બીજે દિવસે જર્મનીએ એકદમ કળિયાની સાથે વિંચકુ બહિર કર્યો. તેણે લરેખર્ગના મુલક પર હુમલો કર્યો છે, અને આપણી પડોશી તથા દોસ્ત કુલીન એડિનબ્રન પ્રજાનું તાસલાયક રીતે અપમાન કર્યું છે; તથા દગાથી આપણા ઉપર છાપો મારવાનો યત્ન કર્યો છે. પણ ફ્રાન્સ જેટલું શાંતિપ્રિય તેટલુંજ સાવધાન રહેલ છે. આપણી તૈયારી હતી; અને આપણાં લશ્કરો દુરમનોને આગળ વધતા અટકાવવાને પોતાને નિયન રચાને પહોંચી મુકેલ છે. આપણા વાવટાની અને ઝગીનની આગરૂની રજા કરવાને આપણું બહાદુર લશ્કર તૈયાર અને ઉમુક છે.

“જે વિંચકુમાં આપણે જપડાવેલીએ છીએ, તેની અંદર સનાતન ધર્મ આપણા પક્ષમાં છે. ફ્રાન્સના પુત્રો વીરજથી સ્વદેશની રક્ષા કરશે; અને દુરમનોની સામેના તેમનો પવિત્ર સંપ અને જાંતુભાવ કશાથી નષ્ટ થશે નહીં. આપણને આપણા લાઈમ્બ કળિયાની મદદ છે, ઇંગ્લેન્ડની

મિત્રતા પણ કાયમ છે, અને આખી સુધરેલી દુનિયામાંથી આપણને શ્રેષ્ઠતા અને સહાનુભૂતિના સંદેશ મળતા જાય છે; કારણકે સ્વતંત્રતા, ન્યાય અને સારાસારવિવેકની ખાતર આપણે મેદાનમાં ઉતર્યા છીએ.”

તેજ સાંઠે જર્મન એલચીને તેની પદ્ધતિને ઘટતા માનથી પારિસની બહાર પહોંચાડવામાં આવ્યો; અને સરહદ પર જવાને તેને એક સ્પેશલ ટ્રેન આપવામાં આવી. પારિસના શહેરીઓએ તેના જવા તરફ કશું ધ્યાન આપેલું નહીં; અને ફ્રેંચ એલચી બાંસિનથી પાછો ફર્યો. તે વખતે જે શરમ લેવા દેખાવા થયેલા, તેવા કશા પારિસમાં થયેલા નહીં.

લડાઈના તાર.

બ્રિટિશ-ફ્રાન્સ ઉપર ઝેંપેલિતની ચંડાઈ.

લંડન, ૧૫ મી એપ્રિલ.

વિજય અને વાલસેન્ડ ઉપર થોંબ પડ્યા છે. ચંડાઈની વહીને લીધે શીફ્ફર્ડના શહેર અંધારામાં છે. લોકોમાં કશી ધારતી નથી. નુકસાન નજીકથી થયું છે.

હવામાં દંડાયું.

લંડન, ૧૭ મી એપ્રિલ.

ગઇ રાત્રે સરહદે પ્રખ્યાત વિમાની ગેરેસે ડન્કર્ફ આગળ પરાક્રમ કરી ભતાવ્યું છે. એક જર્મન વિમાન દેખાવાની ખબર મળતાં ગેરેસે તેની પાછળ પડ્યો; અને ઉપરથી ઉતરીને ૨૦ વાર ફરથી બે ગોળીઓ છોડી, જેથી વિમાની અને અવલોકનકાર મરણ પામ્યા. ગેરેસે એકલો જ હોતો.

કટલી અને અગ્નિયા.

પારિસ, ૧૮ મી એપ્રિલ.

મિલ્લાનથી એક તારમાં જણાવવામાં આવે છે, કે સરહદ ઉપર અસ્થિતિએ એક ઇટાલિયન પલેટન પર હુમલો કરેલો, જે ઇટાલિયનોએ પાછો વાળેલો; અને ૨૦૦ વાર સુધી અસ્થિતિએ તેમની સરહદમાં તગડા હતા. બન્ને બાજુએ નુકસાન થયું છે, અને સોએક માણસો મરી ગયા છે.

અશ્વિયાની ફરિયાદ.

લંડન, ૧૮ મી એપ્રિલ.

વિદ્યેનામાં બહાર ચલુ છે, કે વિચક લંબાવાને લીધે નવા સિપાઇઓની ભરતી કરવાની જરૂર છે; માટે અગાઉ ૧૯ થી ૪૨ વરસ સુધીના ઉમરના માણસોને ફરજ પડતી હતી, તેને બદલે હવેથી ૧૮ થી ૫૦ વરસ સુધીનાને લશ્કરી કેળવણી લેવાની ફરજ પાડવામાં આવશે.

હાલીની તદ્દરથતા.

પારિસ, ૧૯ મી એપ્રિલ.

રામથી જે તારા આવે છે તે પરથી જણાય છે, કે ઇટલીએ જર્મની અને અશ્વિયા સાથે વ્યવહાર બંધ કરેલ છે. અશ્વિયન એલચી ૪૦ રિવસથી બહાર નિકળેલ નથી, પણ કેવળ એકલો રામમાં રહેલ છે. તેનું કુટુંબ અને સ્ટાફનાં માણસો વિદ્યેના ગયેલ છે.

જર્મનીની ખબરી.

આમસ્ટર્ડામ, ૧૯ મી એપ્રિલ.

છેરતાં પ્રશિયન વિરુદ્ધ પ્રમાણે જર્મન લશ્કરમાં ૨૭,૫૦,૦૦૦ માણસોની ખબરી થઇ છે.

મોખરે લગતા ૭૦૦,૦૦૦ ક્રિટિયો.

લંડન, ૨૧ મી એપ્રિલ.

આજે આમની સભામાં બોલતાં મિ. લૅઇડ ન્યોર્ને જણાવ્યું છે, કે ક્રિટિયોની સાત લાખ કરતાં વધારે સંખ્યા મોખરે લઇ છે. તેમની પાસે પુષ્કળ દારૂગોળો છે; અને ભાઈબંધ રાત્રીએને પણ આપણે કંઈ અંશે પૂરો પાડીએ છીએ. આખા બોર વિચકમાં નેટલો દારૂગોળો ખપેલો તેટલો એક નવ શાવેલની લગાઇમાં ખપી ગયો છે.

અશ્વિયામાં તોફાનો.

બ્રુક્સ, ૨૨ મી એપ્રિલ.

ટ્રિએસ્ટમાં બોરાકની તંગીને લીધે વિચકની વિરુદ્ધ તોફાનો થયાં છે. પોલિસો વધર મત્સર પડ્યા છે; અને બારીઓ ભંગવામાં આવી છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમે ભેધપુરના નામદાર સગીર મહારાજ સાહેબને મુંદર ફોટો-ગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૪ થી મે, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૩.]

। યતો ધર્મે સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી ચિન્તન.

મંગળવાર, ૪ થી ૩૧ ૧૯૧૫.

પાણીની નીચે લખ્યું: જળભીતર નૌકા.

વર્તમાન મહા વિચક્તુ' એક લક્ષણ એ છે, કે તેની અંદર માણસે કદાચિ વાગરેલ નહીં તેવાં હુધિયાર વપરાય છે. ઉપર આશમાનમાં જ્યારે વિમાનો ઉડે છે, ત્યારે ધાતુની રાક્ષસી માછલીઓ સરખી વિચક્ષણ શક્તિઓ દરિયાનાં ગહનોમાં રૂપા કરે છે; અને તેમજ નૈ કાયુદ્ધના સ્વરૂપમાં ફેરફાર કરી નાંખ્યો છે.

વિચક્ત સળગવાની તૈયારી હતી તે અરસામાં ઇંગ્લેન્ડના એક નૌકાચિત્રારી સર પર્સી ર્ફોર્ડે કહેલું, કે "જે વહાણો દરિયાની સપાટી નીચે તરી શકે છે, તે દાખલ થવાથી જે સપાટી ઉપર તરી શકે છે તેવાં વહાણોનો ઉપયોગ રહ્યો નથી."

પ્રખ્યાત જર્મન વર્ણિક નૌકાપત્ર "નાટિકલ" ૧૯૧૪ના અંકમાં વપરે સાવચેતીથી જોલે છે. "જળભીતરને શીધે નિર્બુધક લક્ષણો મોટા દરિયા ઉપર થયે, કે જ્યાં મોટા દરિયાને અને લડાઈને સહી શકે તેવાં વહાણોનીજ પ્રીમ છે." ગમે તે દરિયામાં અને ગમે તેટલે દૂર જઈ શકે તેટલી જળભીતર નૌકા મોટી થઈ શકે કે કેમ, એ સવાલના જવાબ ઉપર ભવિષ્યના નૌકા-યુદ્ધનો આધાર છે.

હાલની મોટી જળભીતરોમાં કેટલીક ખાનીઓ છે, કે જેથી નૌકાના અમલદારો અજાણ્યા નથી. કદ મોટું હોય તો છીછરા પાણીમાં તરી ન શકાય, અને લંગરેલા વહાણની નીચે જઈને પ્રહાર કરવો કઠણ થઈ પડે. વળી, વહાણ મોટું હોય, તો તેને અદૃશ્ય સમયમાં વધારે મુશ્કેલી પડે.

જળભીતર થોડે અંતરેથીજ ભરાબર પ્રહાર કરી શકે છે. તેની આંખની મર્યાદા નીચી છે—કેટલીક વાર બે માઇલ કરતાં વધારે હોતી નથી. એ મર્યાદા કદાચ જામતી ધાય, એટલેકે તે ચાર માઇલ અથવા ૭,૦૦૦ વાર મુખી ભેળ શકે, તોપણ તેમાં ખાની રહે છે. એટલું અંતર કાપતાં ટોર્પીડોને સાધ્યચાર મિલિટ લાગે છે. નિયાન ને સ્થિર હોય, તો ટોર્પીડો ભરાબર વાગી શકે, પણ જો નિયાન ચાલતું હોય તો ટોર્પીડો તાકવામાં ભૂલ થવાનો મલો સંભવ રહે છે

સર ફેબ્રુઆરી કરેન્સે ગણના કરી છે, કે ઋષિયા અને જાપાન વચ્ચેના વિગ્રહમાં ચાલતાં વહાણોને ટોર્પીડો વાગવાના દાખલા માત્ર ૨૫૦ માંથી ૫ બન્યા હતા.

એટલે જળભીતરનો ઉપયોગ હાલ સંકડી સીમામાં જ થાય છે. એ સીમામાં બેશક એ બમ્બર હુધિયાર છે, અને તેણે કુશળ અમલદારના હાથમાં હોય ત્યારે તે અસાધારણ કરામતો ખતાવી શકે. પણ એ દરિયાની માલેકી મેળવી અને રાખી શકે કે કેમ, એ અત્યારે શંકા રપડ છે.

વિગ્રહના પહેલા બે મહિનામાં જળભીતરના ત્રણ જૂદા જૂદા ઉપયોગો સાબિત થયેલા એક દુરમનનો કાફલો આવીને બંદરને ઘેરો ઘાલે, અથવા તેને તોપને ગોળે ઉડાવે, તે અટકાવવામાં; બીજો રિપર અથવા ઉત્તર સમુદ્રના જેવાં સંકટાં પાણીઓમાં ચાલતાં વહાણો ઉપર હુમલો કરવામાં; અને ત્રીજો દુરમનને કિનારે ફરીને તૈયારીઓ બાણી લેવામાં.

હવે સાફ હોય, પાણી બહુ ઊંડાં ન હોય, અને દરિયાની સપાટી શાંત હોય, ત્યારે વિમાનો જળભીતરને ઉપરથી જોઈ શકે છે. પણ પ્રયોગોથી સિદ્ધ થયું છે, કે વિમાનો હોય તેથી જળભીતરના આવી શકવાની સામે બચાવ થઈ શકતો નથી; એકે ૧૯૧૩ ના નૌકાપ્રયોગોમાં પાણીની નીચે ચાલતી હોડીઓને વિમાનોએ કેટલીક વાર જોયેલી. તે નજીક આવે છે કે કેમ એ શોધવાની એક બીજી હિકમત એ છે, કે સપાટી પરના વહાણો ઉપર મૂલમધાવક (microphone) યંત્ર જડવામાં આવે છે, કે જે વડે સખમરીન અથવા જળભીતરના રફુંડું આંદોલન સાંભળી શકાય છે.

જળભીતરો બનાવવામાં કુત્સા અગ્રણી છે. બ્રિટને તો છેક ૧૯૦૦ માં બ્રિટિશ નૌકા માટે જળભીતરો અંગાવેલાં. ચૌદ વરસમાં થયેલો વિકાસ પ્રથમ બ્રિટિશ જળભીતર અને ૧૯૧૪ ની ઇ વર્ગની જળભીતરની સરખામણી કરવાથી ધ્યાનમાં આવશે.

નં. ૧ ની જળભીતર માત્ર ૬૩ ફુટ લાંબી હતી; ઇ વર્ગની હોડીઓ ૧૭૬ ફુટ લાંબી થાય છે, એટલે લગભગ ત્રણ ગણી. પહેલી જળભીતર નૌકામાં માત્ર સાત ખલાસીઓ હતા, ત્યારે હાલ ૨૮ ખલાસીઓ રહે છે. ચાલવાની ત્વરા પણ બમણી વધેલી છે.

જળભીતરની સંહારક શક્તિ અતિશય વધેલી છે. એક ૧૮ ઇંચિયા ટોર્પીડોને ફોડી શકે એટલી જ આગલીમાં વ્યવસ્થા હતી. ઇ વર્ગમાં ચાર ટોર્પીડોની નળીઓ રહે છે, અને તેમાંથી ૨૧ ઇંચિયા અને ઘણી વધારે બળવાળી ટોર્પીડો છોડી શકાય છે.

બ્રિટનની પહેલી જળભીતર સપાટી ઉપર ચાર નળીનાં પેટ્રોલ એન્જિનોથી અને સપાટી નીચે ૭૦ “હોર્સ-પાવર” ની વીજળીક મોટરથી ચાલતી.

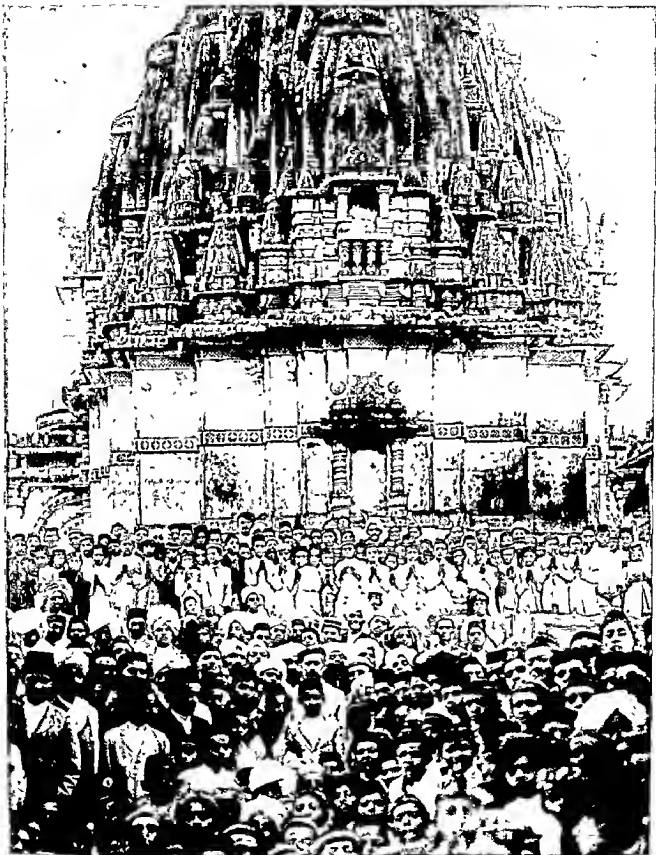
હેટ્ટી જળબીનમાં હરવા કરવાને પૂરતો અવકાશ રહે છે. કેદ જેવું અને પેરીમાં પૂરવા જેવું, જે આગળની હોડીઓમાં લાગતું. તેણું લાગતું નથી. સપાટી ઉપર હોય ત્યારે ખલાસીઓ સાધારણ ટોર્પિડો-ગ્રેટ ચંદ્રારકની માફક ઉપર નીચે ફરી શકે છે. સપાટી ઉપર તેઓને એન્જિનો ધભો ઘોંઘાટ કરે છે; પાણીની નીચે ત્યારે વીજળીની ગોટરો આવે છે ત્યારે પ્રમાણમાં ચપટી હોય છે.

પાણીની બીનર ચાલતી હોય છે, ત્યારે પણ કદી ખાત્ર જેવેની લાગતી નથી. માત્ર તેજસ્વી ગંધ આવે છે, અને કાંઈક ભારે હવા જેવું લાગે છે. ઇ વર્ગની જળબીનર કોઈ પણ કેકાવો બંદર કર્યા વગર પાંચ દિવસ સુધી દરિયામાં રહી શકે છે. આગલા વખતની જળબીનરો પાંચ કલાક કરતાં પણ વધારે વખત જળની બીનર રહી શકતી નહીં; હેટ્ટી ઇ વર્ગની ૭૨ કલાક સુધી રહી શકે છે. આ પરથી ક્લિત થાય છે કે જોરાક સાથે રાખવો ભેદભે; અને હોડી ઉપર ખાણું તૈયાર કરવું ભેદભે. એક ન્હાળી ગ્રાહીમાં વીજગિક સ્વચી રસોઈ કરવામાં આવે છે. એથી એમ પણ ક્લિત થાય છે કે માણસોને ખાવાને, ન્હાવાને અને સૂવાને પણ પૂરતી જગ્યા હોવી ભેદભે. અમલદારો અને તેમના મદદનીશોના ઓરડા હોય છે; અને કપ્તાનના ઓરડામાં એક ટેક પણ હોય છે કે જે પર તે લગી શકે.

હાલની જળબીનરો આગલીના કરતાં ૧૧૦ ફુટ વધારે લાંબી હોય છે, અને ૬૦૦ ટનની વધારે જગ્યા રોકે છે.

હવા પૂરી પાડવામાં પણ મોટા સુધારા થયા છે. સપાટી પર હોડતી હોય છે ત્યારે જળબીનર કુદરતી હવા લે છે. પણ પાણીની નીચે તો દૃઢિમ રીતથી જનાન્યા સિવાય હવા મળી શકે નહીં. ગામટેલી હવાને સુધારવાને માટે ઘણી હિંમતો સૂચવવામાં આવી છે, અને રસાયનની રીતે વિશોધન કરવાની પણ એક હિંમત છે. પણ ઓટામાં એક ગારસ ધંધ ઉપર હમરો ચેરના વજનના ઢગણથી દાગેલી હવાનો ઉપયોગ સૌથી વધારે અનુકૂળ ગણાય છે; ભેકે કોઈ પણ મોટી હોડીના વિસ્તારમાં ૨૪ કલાક આવે એટલી હવા તો ભરાયેલી હોય છે. એક ભેવાની શક્તિની જળબીનરમાં ખાત્રી રહે છે. ત્યારે તે બાર પ્રકરતાં વધારે નીચે જાય છે, ત્યારે તે ચિત્કુલ અંધ બને છે. પાણીની સપાટીનું પ્રતિબિંબ અંદર હેવાને માટે એ કે ત્રણ દિવનથીઓની યોજના રાખેલી હોય છે; પણ તે નગીઓ ગમે તેટલી લાંબી રાખી શકાતી નથી, અને તેનો છેડા પાણીની નીચે રહે છે, ત્યારે કશુંજ ભેદ સકાતું નથી.

જળબીનરને કેટલાંક એવાં ભેદભે નંદ છે કે જેથી સપાટી પર ચાલતી હોડીઓ દૂર રહી શકે છે. અધકાઈ પડવાનું ભેદભે એમાં સૌથી ખરાબમાંનું એક છે. અમલદાર ગમે તેટલો કુશળ હોય તોપણ એ ભેદભે અટકાવી શકાતું નથી, એમ અનુભવથી સાબિત થયું છે.

પોતાના મંડારાનને દીર્ઘાયુ અને પ્રિતિશેને વિજય માટે પ્રાર્થના કરવાને ભાવનગરના જસોનાથ મંદિરમાં એકઠાં થયેલાં બાલકો.

ખીનું જોખમ પેટ્રોલના ધડાકાનું છે. જેમાંથી સળગી ઉઠે તેવી વરાળ ન નિકળે એવું ભારે તેલ એન્જિનોમાં વાપરવાથી છેલ્લાં જળભીતરોમાં એ જોખમ દૂર કરવામાં આવેલ છે.

કોઈ વાર જળભીતર તળિયે ગ્રેસે છે, અને ફરી જાય આવી શકતી નથી. જાપાની જળભીતર નં. ૬ ના ઉપરી લેફ્ટેનન્ટ-કમાન્ડર સકુમાનો લખેલો એક વિલક્ષણ પત્ર એ દિયતિના અનુભવનો રહી ગયો છે. ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના એપ્રિલની ૧૦ મી તારીખે રુઝવારના છ વાગ્યાના સુમારમાં એ હોડી કવાયતમાં રોકાઈ હતી, ત્યારે ઉપરનો પડદો ખંધ થયા પહેલાં તેણે ડુબકી મારેલી. પાણી અંદર ભરાયું, અને હોડી તળીયે ખેડી. વીજળીની ઘત્તીઓ છુઝાઈ ગઈ. પાણી ઉલેચી નાંખવાને પ્રયાસો કર્યા, પણ તે નિષ્ફળ થયા. પોણાભારને સુમારે ઉપરીએ લખ્યું; “પાણી અંદર ભરાયું છે, અને અમે ભીંજાઈ ગયા છીએ. અમારાં કપડાં તરખોળ થયાં છે, અને ઠંડી લાગે છે.” ખાર વાગ્યે “પંપ” વપરાય તેવું ન રહ્યું; પાણીની ઊંડાઈ માપનાર યંત્ર ભેતાં ૬૦ ફુટ નીચે છે, એમ માલુમ પડ્યું. હજી ક્યોરિનની ઝેરી હવા જળાતી નહોતી; પણ પેટ્રોલનો ધુમાડો અસહ્ય લાગતો હતો.

આ કફળ વૃત્તાંતમાં છેલ્લી નોંધે નીચે પ્રમાણે છે:—

“જ્યાં ખલાસીઓએ પોતાની ફરજ સારી રીતે અદા કરેલ છે, અને મને સંતોષ છે. મરણની તો હું હુમ્મશાં વધી રાખતો આવ્યો છું. નામદાર શહેનશાહને મારી નમ્ર બિનતી એટલીજ છે, કે મારા હાથ નીચેના માણસોનાં જે કુટુંબો હોય તે હુમ્મી ન થાય, એવી તજવીજ કરાવવી. હવાનું દબાણ વધતું જાય છે, અને મારા કાનનો પડદો બંધે ભાંગતો હોય એવું મને લાગે છે. સાડાભાર. શ્વાસ લેવાનું અતિશય મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. હું પેટ્રોલ ઝંસનો શ્વાસ લઉં છું. પેટ્રોલથી મને નશો ચડી ગયો છે. કપ્તાન નાકાનો. ખાર ઉપર આળીશ મિનિટ થઈ ગઈ છે.”

એ કમનસીબ હોડી, મરેલા ખલાસીઓની સાથે થોડા દિવસ પછી હાથ લાગેલી, બધારે એક બહાદુર માણસની છેલ્લી ક્ષણોનો આ ઉમદા હેવાલ જણવામાં આવેલો. ખલાસીઓને બહુ ખમવું પડ્યું નહીં હોય એમ દેખાય છે; કારણકે પેટ્રોલની ઝંસ પ્રમાણમાં દુઃખ કર્યા વગર જીવતરનો અંત લાવે છે.

આવા અકસ્માતોથી એમ સાબિત થાય છે કે જળની ત્વીતર હોડીઓ ચલાવવામાં ગંભીર જોખમો રહેલાં છે; અને દરિયાઈ પ્રવાસનાં સાધારણ જોખમો જળભીતરોના સંબંધમાં ઘણાં વધી જાય છે. સપાટી પરના વહાણને ધલ થાય તો ખલાસીઓને ગયવાના ધંધાજ રહે છે; પણ જળભીતરના ખલાસીઓને કશે માગ રહેતો નથી. ગયવાનાં સાહિત્યો આધુનિક નવી જળભીતરો ઉપર રાખવામાં આવે છે, પણ અત્યાર સુધી કોઈ પ્રસંગે તે ઉપયોગી નીવડેલ નથી.

ટોર્પીડો એ કંઈ જાણે નથી, પણ વસ્તુતઃએ એક 'પ્લાનુ' પડાય છે, અને પાણીમાં પોતાનાં અગ્નિનોથી ચાલે છે. સાધારણ રીતે તે એક નળોમાંથી છોડવામાં આવે છે; અને નળી પાણીની નીચે રહે છે. જળભીતરે નિશાન બરાબર લીધું હોય, તો ટોર્પીડો છોડવાને ઉપર આવવાની જરૂર પડતી નથી.

ખ્રિસ્તી ને કામાં વપરાયેલી જૂનામાં જૂની ટોર્પીડો વ્યાસમાં ૧૪ ઇંચ છે, ૮૮૦ વાર સુધી જઇ શકે છે, અને લાગભગ બે મણુ પ્રત્યક્ષ પદાર્થ સંવરી શકે છે; નર્વઝો વ્યાસમાં ૨૧ ઇંચ હોય છે, ૭,૦૦૦ વાર સુધી ચાલી શકે છે, અને લગભગ ૮ મણુ પ્રત્યક્ષ પદાર્થ સમાવી શકે છે. પ્રત્યક્ષ એટલે રુબની હોય તેવો.

ટોર્પીડોની પ્રથમ શોધ કરનાર લિપ્પિસ નામે એક અગ્નિયન નૌકાધિકારીએ કરી હતી, અને તેની મદદમાં મિ. બ્લાઇન્ડેક કરીને એક ઇંગ્લેન્ડ હોતો. તેને ખ્રિસ્તી સરકારે ઇ. સ. ૧૮૭૧માં ટોર્પીડો બનાવવાના હુકમ અને હક મ.ટે ૧૫,૦૦૦ પૌંડ આપ્યા હતા.

પાણીમાં ચાલનાં ટોર્પીડો કોઇ વાર વિમાને પણ બન્ય છે. એ કંઈ દુએશાં વિશાલ રાખવા લાયક હથિયાર નથી. પાણીની ઉજ્જુતામાં થોડી લીમોનેા પણ ફેર પડતાં તેની ગતિ ઉપર ઘણી અસર થાય છે.

ઉદ્દેશમાં ઉદડતી જળભીતરો ઉપર તોળો પણ હોય છે, પણ તે બહુ અસ્થિરાથી હોતી નથી. વધારેમાં વધારે ચાર ઇંચિયા તોળો જીતર ચાલતી નૌકાઓ ઉપર ગોડવેરી જણાયેલી છે; અને સાધારણ રીતે તે એવે સ્થાને અને એવી યે.જગ્યાથી ગોડવેરી હોય છે કે વિમાનો ઉપર તે ઘોડી ચાલે.

લડાઈના તાર.

નં. ૬૦ની ટેકરી પરના હુમલા.

જૂન, ૨૩મી એપ્રિલ.

હીન્ડ માર્ચન્ટ ફ્રેંચ જણાવે છે કે સોમવારથી જર્મનોએ નં. ૬૦ની ટેકરી પર વારંવાર હુમલો કર્યો છે, પણ તે દો નિષ્ફળ ગયા છે.

જર્મનો મૂંઝાઈ કરનારી ગેસ વાપરે છે.

જૂન, ૨૪મી એપ્રિલ.

હીન્ડ માર્ચન્ટ ફ્રેંચ અત્રે આવે છે કે મંજલવારે સાંજે દુરમને ઇંગ્લીશ ઉપર અમારી રાષ્ટ્ર બાણુતા ફેંચો પર હુમલો કર્યો હતો. હુમલા પહેલાં તોળો છોડવામાં આવી હતી, અને મૂંઝાઈ

કરતી ઝંસ ખનાવવાને ઘણાં સાધનો વાપર્યાં જણાતાં હતાં. જે જલ્દયામાં એ ખનાવવામાં આવેલ છે તે ખતાવે છે, કે હેગસમિતિના કાનૂન વિરુદ્ધ શુદ્ધિઓ વાપરવાને ઘણા વખતથી તૈયારીઓ થયેલ છે.

આપણી લાઇનો કેમ તૂટેલી?

પારિસ, ૨૪ મી એપ્રિલ.

હવે ઇંગ્રની ઉત્તરે આપણી લાઇનોને હુકાવવામાં જર્મનો કેમ ફાલ્યા તે ચોક્કસ થયેલ છે. જર્મન આઇઓ તરફથી ઉત્તર તરફ ચાલતા પવનને લીધે ફેલાયેલા ઘાટા પીળા ધુમાડાને લીધે આપણાં લશ્કરોને મૂંઝાં થયેલી, અને બીજી લાઇનમાં પણ તેની અસર પહોંચેલી. ગઇ કાલના હુમલામાં યોવાયેલી જગ્યાનો થોડો ભાગ ફરી હાથમાં આવેલ છે.

બેલ્જિયમમાં મોટી લડાઇ.

લંડન, ૨૪ મી એપ્રિલ.

૯૫ ચેપરો જણાવે છે કે સંખ્યાબંધ જર્મન લશ્કરો ઇસેર પર હુમલો કરવાને પ્રસેલમાં થઇને પસાર થવા માંડ્યાં છે. લાઇનથી જ્યારે ઇંગ્રની દંડિલે હુમલો કરવા લાગ્યા છે, ત્યારે જર્મનોએ શહેરની ઉત્તરે માણસો ફેંકવા માંડ્યાં છે, કે જેથી તે લાઇનમાંની લાઇનને ભેદી શકે. પશ્ચિમ રંગભૂમિ ઉપર સખતમાં સખત લડાઇ અત્યારે ચાલી રહી છે.

પશ્ચિમ તરફ ધમસાણ.

પારિસ, ૨૫ મી એપ્રિલ.

ઇંગ્રની ઉત્તરે મૂંઝાત કરનારી ઝંસથી લાલ મેળવવાને જર્મનોએ ઘણો પ્રયાસ કર્યો, પણ તે વ્યર્થ ગયો છે. આજ પ્રભાતે ઇસેરને ડાબે કિનારે વિર્જનનું ગામડું તેઓ લઇ શક્યા હતા; પણ એવો અને બેલ્જિયમને એ ભેરથી હુમલો કરીને તે પાછું પડાવ્યું છે. બેલ્જિયન લશ્કરની સાથે સંબંધ ટકવીને આપણે પશ્ચિમ તરફ આગળ વધ્યા છીએ.

હરમનની મોટી ખવારી.

પિટ્ઝ્બરો, ૨૬ મી એપ્રિલ.

હરમનો વધારે મોટી તોચો કાર્પેથિયનોમાં લગ્યા છે, અને આખા મોખરા ઉપર તોચોનો મારો વધ્યો છે. શનિવારે રાત્રે તેમણે વારંવાર હુમલા કરેલા, પણ તેમાં મોટી ખવારી સાથે તેમને પાછા હાથ પડ્યું છે.

એક બહાદુર ધસારો.

લંડન, ૨૬ મી એપ્રિલ.

ઇંગ્રની ઉત્તરની લડાઇ કાનડામાં ઇસિહાસમાં નોંધાયે, કારણકે કાનડાએ તેમાં નામના મેળવો છે. ફ્રેંચ લશ્કરને મૂંઝાત કરતા વાયુને લીધે હમી જણું પડ્યું, તે અરસામાં હરમને પાછળના કાનડી લશ્કરના મોટા ભાગ પર હુમલો કર્યો. કાનડીઓ બેક બાજુ સામે થઇને સંગીનોથી સિંહની માફક લડ્યા; અને થોડી વારમાં બ્રિટિશ કુમક પણ આવી પહોંચી.

પણી બધાં દળે ભેગાં થઈને દુરમત ઉપર હુમલો કર્યો, અને ઝોલેલી ભૂમિ પાણી ભેગવો, એટલું જ નહીં. પણ જર્મનોની લાઇનમાં પેસાડો કર્યો. એ જગતર ધસારામાં જર્મનોનાં ટ્રોલે-ટ્રોળાં કપાઈ ગયાં. ઘણી બંદુકો પકડાઈ, અને તોપોને હડી જવું પડ્યું.

કાનરી ધસારાનો હેવાલ.

સંક્રમ, ૨૬ મી એપ્રિલ.

ત્યાં ફ્રેંચ લશ્કર પાછું હટ્યું, ત્યાં કાનરીઓને કિસ્કે ઈમ તરફ મોકલવામાં આવેલા. કાનરીઓને ખાવાનું કે પીવાનું લગભગ જિલકુલ મળ્યું નહોતું; અને ભીંતયેલા હતા. આખો દિવસ તેઓ રાહ ભેઠ બેસી રહ્યા. પછી બપોરે મધરાત થઈ ત્યાં હુકમ થયો કે ૫૦૦ વારને છેડે દુરમનો છે તેમના પર ધસારો કરો.

કંઈક ૨,૫૦૦ જેટલા કાનરી વીંટાએ એની અંદર ૭,૦૦૦ જર્મનો પોતાનાં સાધન સાથે હતા તે જાણી પર હુમલો કર્યો. જાણીની આગળ પાછાં હતા તેમાં થઈને અંદર ધસ્યા, અને દુરમનોથી ઘેરાઈ જ્યાં છતાં જીતે આખો દિવસ અંદર પડ્યા રહ્યા. જોખમીઓનો વરસાદ વરસતો હતો. છતાં તેમણે ત્રણ ફ્રેંચ મોટી તોપો પાછી પકડવી, અને તેનો તાથ કર્યો; તથા જર્મનોને સંગીનો વડે બેસથી ચીંચ્યા.

બોરફ્રંકર ઉપર હુમલો.

પિત્તરિંગ, ૨૭ મી એપ્રિલ.

મલિયન કાળા સમુદ્રના કાફલાએ બોરફ્રંકરના કિસ્કાએ અને બંદરીઓ ઉપર તોપોનો માલો શરૂ કર્યો છે. કિસ્કાઓમાં મોટા ધણકાઓ થયા હતા; અને તુર્કી લશ્કર વહાળોને ખમી જવું પડ્યું હતું. દુરમનોની ટોર્પીડો-બોટીઓ આવેલી, પણ આપણાં લશ્કર વહાળોએ તેમને બગાડેલ છે.

કાર્નકસનો હુમલો.

સંક્રમ, ૨૮ મી એપ્રિલ.

તા. ૨૫ મીએ કાર્નકસના બન્ને કિનારા ઉપર બાઈબેથ રાજ્યોનાં લશ્કરો રાખ્યાં છે. ફ્રેંચાએ ૫૦૦ કેટી પકડ્યા છે. મોકાની ગલ્લ પુરતી છે.

નિવેદન.

તા. ૪ થી એપ્રિલને દૈનિક અમારા નામદાર મહારાજ સાહેબના જન્મદિવસે બાવનગરના બધા નિશાઓમાં જતા જાળકોએ જસોનાથ મહારાજના મંદિરમાં નામદાર મહારાજ સાહેબના દીર્ઘાયુ માટે તથા બ્રિટિશના વિજય માટે પ્રાર્થના કરી હતી, જેનો ફોટોમંદ આજના અંકની માથે અમારા શાંતનારાઓને અને ભેટ આપીએ છીએ.

નામદાર જસોનાથ મહારાજ

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૨ મી મે, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૪.

। પત્તો ધર્મે સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનમરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૧ મી મે ૧૯૧૫.

વિગ્રહ શરૂ થવાને વખતે જર્મનીની સ્થિતિ.

વિગ્રહ શરૂ થયો તે પહેલાં ઘણા વખતથી પેપરોએ તેની તૈયારી કરી મૂકી હતી. એક પેપર લખ્યા કરતું હતું; કે ઋષિયા સાથેનો વિગ્રહ લગભગ પવિત્ર વિગ્રહ જેવો ગણાશે. એટલે જ્યારે અસ્ત્રિયાએ સંઘિયાની સામે વિગ્રહ ઝાઢેર કર્યો, ત્યારે જર્મનીની અંદર સર્વત્ર લડાયક ભુરસો ઉછળી નિકળ્યો.

“હિલ્મે” કદાચે પડ ગયે સીનેકે દાગસે :

ધસ ઘરકે આગ લગ ગઇ ઘરકે ચિરાગસે !”

અર્થ :- છાતીમાં ડામ દીધા, તેથી હૃદયમાં ફરફેલા પડ્યા.

આ ઘરમાં તો ઘરનાજ દીવાથી આગ લાગી છે.

શનિવાર તા. ૨૫ મી જુલાઇની આખી રાત મોટાં ટોળાંઓ ખૂચલો સાથે ફરતાં રહ્યાં; અને રહેનશાહી પાર્લમેન્ટના તથા અસ્ત્રિયન એલચીખાતાનાં મંદાનો પાસે મિજલસો ભરાઇ. સંઘિયન વાવડાઓને શેરીઓમાં બાળવામાં આવ્યા; સંઘિયન નિવાસીઓનાં અપમાન કરવામાં આવ્યાં; અને મુખ્યત્વે કરીને ઋષિયનો જેમાં જતા હતા તેવાં કેટલાંક કાઢીખાનાંઓનો કંઈ અંશે નાશ કરવામાં આવ્યો. ચાર્લ્સટનબર્ગમાં સંઘિયન એલચીખાતાનો નાશ કરવાની કોશિશોને ઘોડેસ્વાર પોલિસે નિષ્ફળ કરેલી; પણ તોફાન કરનારાઓ તરફ એટલી બધી નરમાશ બતાવેલી, કે કોઇને આશ્ચર્ય થાય.

શનિવારનો એ અંખધ્વનિ માત્ર અસ્ત્રિયા તરફની દિલસોજનો નહોતો, પણ ખાસ કરીને ઋષિયા તરફના ધિછારનો હતો. જે છાપાંઓએ તેને ઉત્તેજન આપેલું; તેમને બીજે દિવસે પોલિસ તરફની સાવચેતી છાપવી પડી, કે હવે પછી એવાં ટોળાંઓ એકઠાં થવા દેવામાં આવશે નહીં. એ ટોળાંઓ એકઠાં થાય અને તોફાન કરે તેમાં અમલદારોને વાંધો નહોતો; પણ વાંધો એ હતો, કે બાંધેલ અને તેની પડોશમાં વિરુદ્ધની મિજલસોમાં હાજરી આપવાને ૬૦,૦૦૦ સોશયલિસ્ટોને તેમના પક્ષના આગેવાનો તરફથી આવાહન થતું હતું.

મંગળવારે અને બુધવારે તોફાન કંઈ નરમ લાગેલું, કારણકે કેસર એ દિવસોમાં પોટસાગમ મુકામે ઢાઉન્સિલમાં હતો. પણ તે રાત્રે ઘણા બુરાનિયા અને ઘરડાઓનાં ટોળેટોળાં ગાતાં ગાતાં અને ચોરણકોર કરતાં ચોરીઓમાં ફરવા લાગ્યાં. વિચકુના આવેશ કરતાં ઘાડોનો આવેશ વધારે હોય એમ લોકોને દેખાઈ આવતું હતું.

લડાઈ ઘવાની છે એ વાતની તો ઘણાને ખબર પડી ચૂકી હતી. છેક દૂરી અને ૭ મીને રાત્રે એટલેકે આર્યુક ક્રાન્ડ ફિન્ટેલું દફન થયા પછી બેત્રણ દિવસમાંજ સંસ્થાનેની ટુકડીઓના અને રાજકીય કામકાને આફ્રિકા વગેરે સ્થળે ગયેલા જર્મન અમલદારોને નોટિસ મળી ગઈ હતી, કે તેમણે રમ ઉપર ધૂરપ આવતાં રહેવું. આ અમલદારોએ પોતાનાં સગાંવહાલાંને પોતાના આવવાના તાર કરી દીધા હતા, એટલે એ લોકો મુલેહની ચાલતી વાતોને માને એમ રહ્યું નહોતું.

જર્મન યુવરાજે ઉત્તેજન આપીને તોફાન વધારી મૂકેલું, એ ચોક્કસ છે.

ફ્રેંચ, ક્રિયિયન અને ઇંગ્લિશ એલચીખાતાંઓ પર જે હુમલા થયેલા, તેમાં રોટની મદદ અને પોલિસનું ઉત્તેજન હતું. સ્વતંત્ર અને નિઃપક્ષપાતી સાક્ષીઓ જણાવે છે કે, ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે ક્રિયિયન એલચીખાતાની બાનુઓ સરહદ પર પહોંચવા આગામીને રોશને જતી હતી, ત્યારે હુકમ લોકો તેમની ગાડી પર પત્રોનો અને તેમના કાન પર ગલીચ વાણીનો વરસાદ વરસાવવા હતા, અને પોલિસે ઘણા વખત સુધી તે માત્ર જોયા કર્યું હતું. શરૂઆતના દિવસોમાં લોકોનો નિરંકર ક્રિયિયા નરફ સર્ચથી વધારે હતો. બ્રિટિશ એલચીખાતા ઉપર હુમલો થયેલો તે તો ઘણે અંશે જર્મન અમલદારોએ ફેલાવેલી જૂડી અફવાઓને લીધેજ.

“નિકલના ખુદરો આદમકા પુત્રને આવે હું, લેકિન

બહુન બેઆખર હોક તેરે ફયેએ હમ નિકલો.”

અર્થ:—પરમેશ્વરે આદમને સ્વર્ગમાંથી બહારો દબ બહાર કાઢ્યા તે તો અમે સાંભળતા આવ્યા છીએ; પણ તારી ગતીમાંથી તો અમે ઘણુંજ અપમાન સાથે બહાર નિકળ્યા છીએ.

નાણાં ખાતાના અમલદારોએ જરૂર હતું કે મોટો વિચકુ સળગતાં લોકો સોના માટે દરોડો પાડ્યો, અને તે માટે તેમણે તૈયારી કરી રાખી હતી. પણ તેમને એ કડપના પણ નહીં, કે લોકો બધું રૂપાનાણું અને નિકલના સિક્કા પણ સંઘરી દેશે.

જૂઠાઈની રપની તારીખ અને શનિવારે ગામઘના ડીપેન્ટરોએ ન્હાની સેવિંગ્સ બેંકો ઉપર દરોડો શરૂ કર્યો.

મંગળવાર તારીખ ૨૮મી જૂઠાઈએ જર્મન ડીપેન્ટરોએ બેંકોમાંથી ઘણું સોનું ઉઠાવી લીધું. મોટી જર્મન બેંકોએ પોતાની શાખાઓના એનેજરોને ફરમાવ્યું કે સોનું નાણુથીથી

આપણું. ચારલોટનબર્ગમાં અને પશ્ચિમ બર્લિનના બીજા ઘણા ભાગોમાં બેંકોએ માગણીના દશ ટકા કરતાં વધારે સોનું આપવાની અને કોઈ પણ એક માણસને ૫૦ પૌંડ કરતાં વધારે આપવાની ના પાડી. શહેનશાહી બેંકને ૨૩ મી અને ૨૭મી જૂલાઈ વચ્ચે વીસ લાખ ફાદી નાખવા પડ્યા; અને સોમ તથા મંગળવારે બધી મ્યુનિસિપલ સેવિંગ્સ બેંકો ઉપર ધસારો થયેલો.

જૈરાંઓની હારની હારો, સુખ્યત્વે કરીને ઘરની નોકરડીઓ તથા કારખાનાની મજૂરણો, મ્યુનિસિપલ સેવિંગ્સ બેંકની સુખ્ય ઓફિસો ખાસે એકઠી થયેલી. મંગળવારે તો બેંકોએ બધી માગણીઓ પૂરેપૂરી ચૂકવી; પણ બુધવારે સવારે તેમણે આંદરે કહ્યું કે એક મહિનાની નોટિસ વગર કશું ઉપાડી શકાશે નહીં. શુરુવારે તો ઓફિસો આગળ પોલિસની તલવાર અને પિસ્તોલ સાથે ચોટી બેઠી ગઈ.

ઘણા રોરોના ભાવો ઘટી જવાથી બે દિવસમાં દશ કરોડ નોટલી ખોટ આવી. શુરંગિયાના એક પ્રખ્યાત શરાફ ઓગસ્ટ સાલને બુધવારની રાતે બીમારમાં પોતાની બેંકમાં પિસ્તોલ ખાંધને મરણ પશુ. પોટ્સડામમાં યુગ્લેન બીબર નામે એક જાણીતા ખાનગી શરાફ શુરુવારે સવારે પ્રથમ પોતાની ઓરતનું ખૂન કર્યું, અને પછી પોતે જોર પીધું. તે લેખ મૂકતો ગયો કે, “બે દિવસમાં મેં ૧૩,૦૦૦ પૌંડ ખોયા છે, અને મારી બધી મિલકત પૂર્ણ થઈ જવાની તૈયારી છે.”

“નાદાન જન દેતે હુંય પૈસેકે વાસ્તે;

આશ્વત્ત ખરીદ લેતે હુંય પૈસેકે વાસ્તે!”

હાનોવરની એક મોટી બેંક બુધવાર તા. ૨૬ મી જૂલાઈની રાતે ભાંગી; અને સેંકડો ડીપોઝિટરો પાયમાલ થયા.

પરગણામાં કાગળનાં નાણાંની હવે ના પડાવા લાગી, અને શુરુવારની સવારની ગાડીઓમાં પરગણાના લોકો બર્લિનમાં સોનું લેવાને આગ્યા. શુરુવાર સાંજ સુધીમાં બર્લિનમાં કેટલીક ખાનગી બેંકોએ નાણાં ચૂકવવાનું બંધ કર્યું.

નાણાંબજારમાં આ પ્રકારની ભીડની સાથેજ જોરાકનો જાઓ ભરી લેવાને પણ લોકોએ દરોડો પાડ્યો; અને ક્રીમતો ૨૫ થી ૫૦ ટકા નોટલી વધી ગઈ. કેટલાંક શહેરોમાં તોફાનો થયાં. ઘણા વેપારીઓએ માલ ખરીદી ગયો આંદર કરીને પોતાની દુકાનો બંધ કરી; પણ પોલિસની મદદ આવી પહોંચે તે પહેલાં લોકોએ બારણાં ભાંગેલાં, અને સૌ પોતાને જોઈતી ચીજો ઉઠાવી ગયેલા, અને કાગળનાં નાણાં નાંખતા ગયેલા.

દરમિયાન કેસર ૧૮૭૦ ની પહેલાંની ક્રિસ્ટોફની નકલ લખવી બતાવવાને રંગભૂમિ તૈયાર કરતો હતો. અસ્થિથાએ જર્મનીની સાથે થયેલી સમજણ પ્રમાણે સંબંધિતાના સમાધાનનો નિશ્ચય

કર્મો, ત્યારે કેસરે પોતાનો ગ્રીષ્મઋતુનો પ્રવાસ માંડી વાળ્યો. સોમવાર તારીખ ૨૭ મી જુલાઈએ તે કિયત્ત આવી પહોંચ્યો; અને ત્યાં અમલદારોએ વિગ્રહના પક્ષમાં મેદિની મળવા દીધી.

ઘણા માણસોએ એવી આશા રાખેલી, કે તે બર્લિન જલદી પહોંચશે, અને લોકોનાં ટોળેટોળાં રાજમહેલની પાસે એકઠાં થયેલાં; પણ કેસર તો ૧૮૭૦ ના દાખલાને વળગી રહેલો. તેની સ્પેશલ ટ્રેન હાલદોનું સ્વાગત પામતી પામતી બર્લિનને આંટો દઇને પોટ્સડામની બહાર વાઈલ્ડપાર્કના રાજન્ટેશન પર બપોર પછી તરત આવી પહોંચી. ફ્રેન્ચિન તો કેસલ પાસેના પોતાના ગ્રીષ્મ ઋતુના મહેલથી વહેલી પાછી ફરી હતી.

જર્મની લડાઈ માટે તૈયાર નથી એવો દેખાવ ટકાવી રાખવાને પોટ્સડામથી એવી યાદી બહાર પડેલી, કે નોકરો, રસોઈયાઓ, ગિજમતદારો, વગેરે ઉંડાણમાં હવા ખાવા બહાર ગામ ગયેલા, તેમને સ્વિવારે રાત્રે તારથી બોલાવવામાં આવ્યા છે.

પ્રવાસથી કેસરનો રંગ જરા બીનો થયો હતો. હવે બાંડી આંખો અને રીસની કચ્ચડી શુક્ર કપાળવાળો કેસર પોતાના સદ્ગતથી નીચે ઉતર્યો. ફ્રેન્ચિનને તેણે એક કુત્રોનો તોરો આપ્યો; અને તરત આન્સેલર અને પરદેશ ખાતાના સેક્રેટરી તરફ વળ્યો. લગભગ અર્ધી કલાક સુધી તેણે તે બે માણસોની સાથે વાતચિત કરી, કે જેમના ઉપર યુરપની શાંતિનો આધાર હતો. વાત કરતાં કરતાં ધીમે ધીમે રીસની કચ્ચડી નરમ પડી; એટલે તે નોકરાના અને ભૂમિસેનાના અમલદારો તરફ વળ્યો, કે જેઓ રાજકીય વાતચિત પૂરી થવાની રાહ જોતા ચકાકારમાં નિરીક્ષણ કરતા હતા.

મંગળવાર અને બુધવારે કેસર પોટ્સડામ સુકામે કાઉન્સિલમાં રહ્યો. બુધવારે તેણે એક કોન્ફરન્સ બાંધી, જે સાંજના સાડા પાંચે ચરૂ થઇને શુરુવારના પ્રભાતના કલાકે સુધી બંદરી રહ્યું. શુક્રવારે બપોરે બે વાગ્યા પહેલાં તો ખાસ પેપરોનો શહેર ઉપર વરસાદ વરસ્યો; અને વિગ્રહ બહાર થઇ ગયો.

વરતીએ બધું કામકાજ છોડી દઇને શહેરમાં એકઠાં થવા માંડ્યું; અને ગ્રેંડનર્ગ દરવાજાથી રાજમહેલ સુધીના રસ્તામાં એક ઈંચ પણ જગ્યા ખાલી રહી નહીં.

રાજગાડી ઉપરના બ્યૂગલનો ઘોષ સંભળાતો ગયો, તેમ લોકો તાળીઓ પાડીને આવકાર આપવા લાગ્યા. વારંવાર આવકારને સત્કારવાને રાજગાડી બોલતી ગઇ. ત્રણ વાગ્યાના અરસામાં કેસર પોતાના મહેલમાં દાખલ થઇ ગયો; અને શહેનશાહી વાવટો મહેલ ઉપર ફરકવા માંડ્યો.

સાડા ચાર વાગ્યા ત્યાં જર્મનીનું “સિન્ડિકલ ગવર્નમેન્ટ” અદ્યક્ષ થયું. સર્વ પત્રિકા હાફિસો, સ્ટેશનો, ગેટો, અને અમીરોના મહેલો પાસે સંગીનોવાળા સંત્રીઓની ચોડી બેસી ગઈ. ખોરાકના ચોકસ કરેલા ભાવથી વધારે લેનાર વેપારીઓની દુકાનો બહાર લટકતી પિસ્તોલવાળા પોલિસ બંધ કરવા લાગ્યા.

બાંલિનનું સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ઉઠી ગયું. એ ક્ષણથી દરેક નિરાળે જઈ આવેલ જર્મન બંદુક કે હવે શું કરવાનું છે. નાટકના ગદ્યા પ્રવેશો પહેલેથી નોંધાઈ ચૂક્યા હતા; એટલે સુમારે ૬,૦૦૦ બાંલિનવાસીઓ શહેનશાહનું લાપણ સાંભળવાને રાજમહેલ પાસે એકઠા થયા. સુમારે સવા છ વાગ્યા ત્યારે કેસરે પોતાના મોટા ધ્વજના ઝંડામાં સફટુંબ દર્શન આપ્યું, કે જે ઝંડામાંથી તેના દાદાએ ૪૪ વર્ષ પહેલાં પ્રાન્સની સાથે લડાઇ જગાવી ત્યારે બાપણ આપ્યું હતું.

તાળીઓનો શોરણકોર એટલો થયો કે ચોડી બિનિટ તો ‘ફેસરથી’ જોલાયું નહીં. છેવટે તેના નાવિક પુત્ર આદલમદદ શળિયા પાસે આવીને ગે હાથ ઊંચા કર્યો; એટલે શાંતિ પ્રસરી ગઈ. પછી દુર્યોધન મહારાજ જોલવા લાગ્યા:—

“આ એક અંધારો દિવસ અને કાળો કલાક છે. જે સંકટ બનાવેલે આપણા ઉપર નાંખવામાં આવ્યું છે તે કોઈ કારભારીનું કામ નથી, પણ જર્મની તરફની ઘણાં વરસની અદેખાઈનું પરિણામ છે. તરવાર પરાણે મારા હાથમાં જોસવામાં આવે છે. જે આ છેલ્લે કલાકે આપણા સામાવાળિયાઓને કેકાણે લાવવાને હું જે પ્રયાસ કરી રહ્યો છું તે નિષ્ફળ થશે, તો મને વિશ્વાસ છે કે, ઈશ્વરની મદદથી, આપણે તરવાર એવી રીતે ચલાવ્યું, કે જેથી બધું ખત્રાસ થાય ત્યારે આપણે તે આગઝબેર મિથાન કરી શકીએ. આ નિષ્ક્રમાં આપણે જિંદગી અને નાણાંનો અતિશય ભોગ આપવો પડશે; પણ આપણે આપણા હુશમેનોને દેખાડી શક્યું કે જર્મનીને રીસ ચલાવવી એ શી વાત છે. અને હવે હું તમારી સૌની ઈશ્વરને મુખત કરું. મંદિરે બંધો, અને ત્યાં મૃંટણીએ પડીને પ્રભુની પ્રાર્થના કરે, કે આપણા બકાદુર લશ્કરને મદદ મળે.”

ધીરે ધીરે મહેલની પાનેતાં દોળાં વિજેતાવા લાગ્યાં, અને સુમારે એક કલાક પછી સ્ત્રી તરફના પાછલા દરવાજામાંથી એક જથ્થા પટલાવાળી મોટર નિકળી. ગડીઓમાંથી પસાર થઇને તે પાર્કમાં પહોંચી, અને ત્યાં કેસરિનને બાંલિનમાં સ્થેચાનો માનીતો મહેલ છે ત્યાં ઉભી રહી. ગાડીમાં પ્રિન્સ એસ્કદર—કેસરને સાથે સિપાહીઓ અને તેની સાથે અદરાયેલી કાઉન્ટેસ આના બાર્સેવિજ હતાં. કોઇને ખબર પડ્યા વગર મહેલના એક ઓરડામાં રાજકુટુંબ એકઠું થયું; અને ત્યાં લગ્નવિધિ થઇ.

રવિયારે કોનિગ્સપ્લાઝ ઉપર ખુદલા મેદાનમાં ઉપાસના કરવામાં આવી. ગિરમાઈના પુન-જાની આસપાસ સુમારે ત્રીશ હજાર પુરુષો અને સ્ત્રીઓ એકઠાં થયાં. સાડા અગિયાર

વાગ્દે ઉપદેશકે પોતાનું ઊંચું સ્થાન લીધું, અને ડા. ડાહરિંગે “તું મૃત્યુ પર્યંત વિશ્વાસ રાખ, અને હું તને જીવનનો મુગટ આપીશ,” એ શબ્દ ઉપર અસરકારક ઉપદેશ આપ્યો. પછી બિસ્માઈના પૂતળાને પાથે “હાથસ” ઉપર ઉભો હતો ત્યાંથી પોતાનો હાથ લેંચી કરીને ડા. ડાહરિંગ પ્રભુની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો, અને એ મોટી સભા તેની પાછળ એક એક વાક્ય ઉચ્ચારવા લાગી. સ્ત્રીઓ રડી પડી; અને ઘોઠ માણસો પોતાનાં વઢન ધ્રુપાવવા માંડ્યા. ઉપાસના પૂરી થઈ, એટલે સૂર્ય રહીને જ્યાં માણસો પોતપોતાને ઠેકાણે ગયાં.

લડાઈના તાર.

પર્તમાન સ્થિતિ.

તારો વાંચતાં જણાય છે કે જર્મનીનું જોર હજી નરમ પડ્યું નથી. એરી હવાનો ઉપયોગ ભલે પ્રત્યેકના કાયદાની વિરુદ્ધ હોય, પણ જર્મનીએ તે વાપરીને પોતાની અદ્ભુત સંહારક શક્તિ બતાવી આપી છે. ગેલીશિયામાં અગ્નિયા પર માર પડતો હતો, અને ઋષિયનો આગળ વધતા હતા, ત્યાં પણ પહોંચીને વીર જર્મનીએ પરાક્રમ બતાવ્યું છે. એકવીશ માઈલ દૂર ગોળા મોકલી નાશ કરવાની શક્તિ તેણે બતાવી આપી છે; અને હજી તે કંઈકંઈ ચમત્કારો બતાવશે. પણ તેની હાર ધર્મરાજના ચોપડામાં લખાયેલી છે, અને મહાનમ્ત ફેસર વિલિયમ હાલકો પછાડા માર્યા પછી યાદીને હેડો બેસવાનો છે. હજી મહિનાઓ વીતશે એમ લાગે છે. પણ થોડા કે ઘણા મહિના વીતે, છતાં પરિણામ સંબંધી લેશ માત્ર શંકા રાખવાનું કારણ નથી.

ડાર્નકેસ.

લંડન, ૩૦ મી એપ્રિલ.

મજબૂત બ્રિટિશ અને ઑસ્ટ્રેલેશિયન લશ્કરો દ્વીપકલ્પ ઉપર ઉતરી ચૂક્યાં છે; અને એશિયાની ગાળુએ દેવ લશ્કરો છે.

૮,૦૦૦ તુર્કો કેદ.

લંડન, ૩૦ મી એપ્રિલ.

અંધનસથી જણાવવામાં આવે છે કે ધનિસ આગળ ઉતરેલા લશ્કરે કેટલાંક ગામડાં કબજે કર્યાં છે, અને ૨૦ માઈલ આગળ ચાલેલ છે. દ્રાવના મેદાન પર ૮,૦૦૦ તુર્કો કેદ થયા છે. ડન્કર્ક ઉપર સફસી તોપ.

પારિસ, ૩૦ મી એપ્રિલ.

૧૮ ગોટ્ટા ગોળા ડન્કર્ક ઉપર પડ્યા છે. ૨૦ માણસ મરી ગયાં છે, અને ૪૫ જખમી થયાં છે. કેટલાંક ઘરો પણ પડી ગયાં છે. (એકવીશ માઈલને છેટેથી એ સફસી જર્મન તોપના ગોળા આવે છે.)

ગેલીશિયામાં સખત લડાઇ.

પિતૃગ્રેહ, ૪ થી મે.

શનિવાર સાંઝથી નીચલી નિહા અને કાર્પેથિયન વચ્ચે સખત લડાઇ ચાલવા માંડી છે. રવિવારે સવારે વિશ્વલાના ડાખા કાંઠા ઉપર દુરમને હુમલા કર્યા હતા; પણ પાછા હઠવું પડ્યું હતું.

ઇમની આસપાસ તોપોનો મારો.

આરમુદ્ગમ, ૪ થી મે.

૨૭ તારીખે ઇમની આસપાસ જેવો તોપોનો મારો થયો છે, તેવો અવાપિ કોઇ ખાર થયેલ નહીં હોય. આખા ફ્લાન્ડર્સમાં ધસકા સંભળાયા હતા, અને આંગ્રકા લાગ્યા હતા. બ્રુજનાં ઘરો અને કચ સરહદ પરનાં ગામડાં ધૂળતાં હતાં. વસ્તીને ખાતરી છે કે મિત્ર રાજ્યોની ફત્તેહ અવશ્ય થશે.

હિંદી વિક્રમની તારીખ.

લંડન, ૪ થી મે.

નવ શાષેલની લડાઇ પછી ફ્રેંચ માર્શલ ફ્રેંચ ગુરખાઓનું “ઇન્ડેપેન્ડન્સ” કયું છે. પોતાના ભાવબુધમાં તેણે તેમના વીરત્વની સારી તારીખ કરીને ઉપકાર માન્યો છે.

ઝેરી વાયુનો ઉપયોગ.

લંડન, ૪ થી મે.

આમની સભામાં મિ. એસ્કિવથે ઝાહેર કયું, કે ઝેરી વાયુનો જર્મની ને ઉપયોગ કરે છે તે હેતુ સમિતિના કાનૂનથી વિરુદ્ધ છે.

ગેલીશિયામાં જર્મન હુમલો.

પિતૃગ્રેહ, ૬ થી મે.

ગેલીશિયામાં વિશ્વલા અને કાર્પેથિયન વચ્ચે હરીલી લડાઇ ચાલી રહી છે. મોટી જર્મન હુમલો આવી પહોંચી છે, અને સાથે પુષ્કળ તોપો છે. જખ્મર ધસારા થાય છે, અને હુમલો માણસો ખપી જાય છે.

કેલીઓ તરફ ખરાબ વર્તણૂક.

લંડન, ૬ થી મે.

આમની સભામાં મિ. એસ્કિવથે કહ્યું કે કેલીઓ તરફ ખરાબ વર્તણૂક એ એવા પ્રકારની હુલતા છે, કે જે અંધારા ઝમાનામાં પણ જણાયેલી નહોતી. એવા અપરાધોની સંભાળથી નોંધ કરવામાં આવે છે, કે જેથી જ્યારે વખત આવે ત્યારે ગુન્હેગારોને તે માટે શાસન કરી શકાય.

* * * બ્રિટિશ સરકાર કેલીઓ તરફ કયાણ વર્તન બરી રાખશે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

૩. ૧.]

મંગળવાર, ૧૮ મી મે, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૫,

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાષ્ટ્રીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાષ્ટ્રી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૮ મી મે ૧૮૧૫.

વિગ્રહમાં તુર્કીએ લીધેલો લાગ.

ઇ. સ. ૧૮૧૪ના નવેમ્બરની ૫મી તારીખે એટ પ્રિટને તુર્કી સાથે વિગ્રહ આહર કર્યો. અને એથી કરીને જે મહા વિગ્રહ અત્યાર સુધી ધૂરપમાંજ સળગતો હતો તે એશિયા માધ્યમ અને આફ્રિકામાં પણ ફેલાય એવી સ્થિતિ થઈ. વિગ્રહની આહરાતથી કોઇને અચંબો લાગેલો નહીં; અચંબો તો એથી લાગેલો કે એટલા બધા વખત સુધી તુર્કી તટસ્થતાના નિયમોના ભંગ કેમ કરી શકેલું. ઋષિયા, ઇંગ્લંડ અને ફ્રાન્સે ઘણા વખત સુધી સહન કર્યું; પણ તુર્કીને એ સહનશીલતા નિર્જલતા લાગી હોવી જોઈએ.

જર્મની સાથે જ્યારે વિગ્રહ આહર થયો, ત્યારે ગેબેન અને પ્રિસ્ટો નામે જે લડાયક જર્મન-વહાણો ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં હતાં. ગેબેન એક છેલ્લી નવી ઢગતું ૨૩,૦૦૦ ટનના પરિમાણનું વહાણ હોઇને તેના પર દશ અગિયાર ઇંચિયા તોપો હતી. તેની ગતિ સાધારણ રીતે કલાકે ૨૭ દરિયાઈ માઇલની હતી; પણ ફેટલીક વાર ૨૮૪ સુધીની ઝડપથી ચાલવાની શક્તિ તેણે બતાવી હતી. પ્રિસ્ટો એથી ન્હાતું અને હળવું વહાણ હતું.

આ બે સત્તર નૌકાઓને હિંદી મહાસાગરમાં ફરીને બ્રિટિશ માર્ગોની ખબર રાખવાનું કામ સુપ્રત થયું હતું. હજી એ વહાણો સ્વેચ્છ સુધી પણ પ્રહોંચ્યાં નહોતાં, ત્યાં તો પ્રિટને જર્મની સામે વિગ્રહ આહર કર્યો.

ઝેરિસનાની સામુદ્રધુનીમાં એક બ્રિટિશ કાફલાએ તેને ત્રમચ્યાં હતાં; પણ વધારે ઝડપથી ચાલનારાં હોવાથી તે ન્હાસી જઈ શકેલાં. ત્વરાથી ઝડનદસમાં પેસીને તેમણે તુર્કી કિલ્લાઓને આશ્રય લીધો.

તુર્કી લશ્કરી અમલદારોએ એ બે ન્હાસેડું નૌકાઓને મોટો આવકાર આપ્યો. ગેબેનના કપ્તાનને સુલતાને ખાસ બોલાવીને માન આપ્યું; અને રાજધાનીની વસ્તીએ હુકમ થવાથી તમામ ખલાશીઓને જ્યાંસુત આપી ત્રણ દિવસ સુધી જર્મનોને મેજબાનીનો ગંભીર હડાવતા રહ્યા; અને એલચીઓ વિવાદ કરતા રહ્યા. સુલતાનની સરકારે બહાનાં કાઢવા માંચ્યાં.

છેવટે તુર્કીએ એમ જાહેર કર્યું, કે એ બે વહાણો ખરીદી લેવાની અને ખલાસીઓને અમુક સ્થળે રોકી રાખવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. તરત જણાઈ આવ્યું કે એ જાહેરાત માત્ર નાંમની હતી, કારણકે તુર્કી પોશાકમાં અને તુર્કી વાવટા નીચે જર્મન અમલદારો અને ખલાસીઓ બંદી રહેલા. છેવટે ઝાંકટોખરની ૨૮મી તારીખે ગેરેન, ઘ્રસ્લો અને હુમીદિયાએ થીઓડોસિયા અને ઓડિસ્સા પાસેના ઋષિયન કિનારા પર તોપો ચલાવી; અને ભેડે તુકસાન થોડું થયું. તોપણ એલચીઓથી સમાધાન થાય એવી સ્થિતિ ન રહી. નવેમ્બરની ૨૯ તારીખે ખિટન, ઋષિયા અને ફ્રાન્સના એલચીઓએ ઇસ્તંબુલ છોડ્યું; અને તુર્કી સામે વિચક જાહેર થયો.

તરુણ તુર્ક પ્રથે જર્મન શહેનશાહતની સાથે એવા પ્રયત્નો કર્યા હતા, કે હવે તેનાથી છૂટા થવાય એમ નહોતું. ભૂમિસેનામાં અને નૌકાસેનામાં હજારો જર્મન અમલદારો, સિપાઈઓ, અને ખલાસીઓ કામ કરી રહ્યા હતા; અને જર્મની પાસેથી પુષ્કળ દારૂગોળો ખરીદ કરીને તુર્કી એવી આશા રાખતું હતું, કે ઝીસને ઇજ્જયન ટાપુઓ છોડી દેવાનું અથવા લગાઈ માટે તૈયાર થવાનું કહી શકાયે, અને જર્મની પાસેથી નાણાં લઈને ખિટન, ઋષિયા, તથા ફ્રાન્સને બહાનાઓથી સમજાવી શકાયે.

જર્મન અમલદારોએ જ્યારે એમ ભોયું કે તુર્કી તેમની સાથે ભળવામાં વાર લગાડે છે, ત્યારે તુર્કી વાવટા નીચે પણ પોતાના હુકમ નીચે ચલાવ્યાં વહાણોથી તેમણે કિષિયન કિનારા પર તોપો ચલાવી. મિત્ર રાજ્યોએ કહેણ મોકલ્યું કે ગેરેન અને ઘ્રસ્લોને મૂકી છાંડો, અને તુર્કી નૌકામાંથી બધા જર્મન અમલદારોને ખસાડ કરો.

તુર્કી મંત્રીસભામાં આથી બે ભિન્નભિન્ન વિચાર થયેલા; પણ ગેરેનના કમાંડે સૂચ્યું કે મિત્ર રાજ્યોની માગણીને અનાદર કરો, નહીં તો હું કોન્સ્ટન્ટિનોપલ ઉપર અને પ્રથમ સુલતાનના મહેલ ઉપર તોપના ગોળા શરૂ કરીશ. મંત્રીસભાની સ્થિતિ કંદેહી થઈ પડી.

જે લોકોએ સુલતાન અબ્દુલ હમીદને ગાદી પરથી ઉઠાડી મૂક્યો હતો, અને કાયદેસર બંધારણ હાખલ કરવાના બહાનાથી સત્તા હાથમાં લીધી હતી, તેઓ અત્યારે એવી દશામાં આવી ગયા, કે તેમને એક જર્મન અમલદારના હુકમ પ્રમાણે વર્તવું પડ્યું.

પોતા બદમાશ અન્વેર પાશાએ આ પરિણામ લાવવાનેજ કારણતાન કીધાં હતાં. જ્યારથી તરુણ તુર્ક પક્ષનું ભેર થયું હતું, ત્યારથી તુર્કીની શહેનશાહત જડપથી ખગડવા માંડી હતી. અબ્દુલ હમીદ ભેડે આર્મીનિયનોનાં ખૂન કરેલાં, અને સાયીડોનિયનો પર ભુલમ જીતારેલો, અને પ્રામાણિકતામાં શૂન્યતા બતાવેલી, તોપણ તે એવો રાજ્યકર્તા હતો, કે સુખ્ય રાજ્યોમાં ૧૯૨૫ર અદેખાઈ કરાવીને પોતાનો મુલક સારવી શકેલો. તેને પૈસાની જરૂર પડતી, તો

મહેસુલ માંડી આપીને અથવા ઇમારત કરીને તે પારિસ અથવા લંડનમાંથી પૈસા મેળવી શકે. મોટાં રાજ્યોના કોષ્ઠક પક્ષ સાથે તેને તકરાર થતી, તે તે એવી કુનેહ વાપરતો કે ખીમ પક્ષની તેને મદદ મળતી. એટલે ખાનગી પૈસા પુષ્કળ એકઠા કરવા છતાં તુર્કી આખરૂં તેણે ટકાવી રાખેલી.

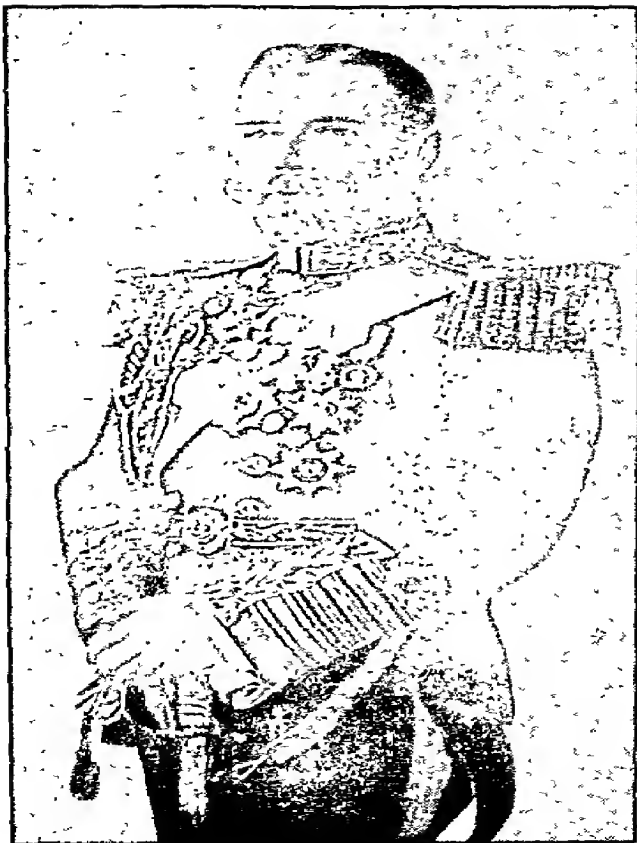
તરુણ તુર્ક પક્ષે હાથમાં સત્તા લીધી, ત્યારે તો ઘણા મુધારાનાં વચન આપ્યાં હતાં; પણ તે કશા અમલમાં આવેલાં નહીં. પરંતુ સાથેના વ્યવહાર એક કુશળ માણસના હાથમાં રહેવાને બદલે ઝાઝા ઓછા કુશળ માણસોના હાથમાં આવ્યો, કે જેઓમાં પરસ્પર અદેખાઈ હતી. આથી કરીને પ્રથમ ઇટલી સાથે વિગ્રહ સળગ્યો, કે બ્યારે તુર્કીએ એક વરસ લગ્યા પછી ત્રિપોલી અને સાયરનેકા ખોયાં. હજી ઇટલી સાથે સલાહ થઈ નહોતી, ત્યાં બાલકન પક્ષે એટલે બલ્ગેરિયા, સર્બિયા, ગ્રીસ અને મોંટીનીગ્રોએ ૧૯૧૨ના ઑક્ટોબરની ૧૩ મી તારીખે તુર્કી સામે વિગ્રહ શરૂ કર્યો. એ વિગ્રહમાં તુર્કીએ યુરપના પોતાનો લગભગ બધો સુલક ખોયો.

૧૯૧૩ના જુલાઈની ૨૭ તારીખે, બ્યારે બાલકન ભાઈબંધો વચ્ચે લડાઈ બગી, અને બલ્ગેરિયાએ ઢગાથી પોતાના આગલા ભાઈબંધો ઉપર હુમલો કર્યો, ત્યારે તરુણ તુર્કને પોતાની નાચ પામતી સત્તા ફરી જમાવવાનો પ્રયત્ન મળ્યો. એમ કહેવું જોઈએ કે એ પ્રયત્નનો ઠીક તાલ લેવાયો. ૧૫૦,૦૦૦ ચૂંટેલા લશ્કરને ઝડપથી એકઠું કરીને અન્વર પાસાએ આફ્રીકાનોપક્ષ પર ચડાઈ કરી, અને લગભગ એક પક્ષ ગોળી છોડ્યા વગર એ મહત્ત્વના શહેર અને કિલ્લાનો કબજો લીધો. પછી બુખારેસ્તા કોલકરાવ થયા, તેમાં પૂર્વતુ' પ્રેસ તુર્કીને પાછું મળ્યું.

હવે બ્યારે જર્મનીએ યુરપમાં હોળી સળગાવી, ત્યારે અન્વરે સુલતાનને બ્રિટિશ શહેનશાહત સામે એક "જહાદ" અથવા ધર્મવિગ્રહ ઝાહેર કરવાને સમજાવ્યો. પણ "જહાદ" માં હિંદ અને ઇન્ડિયાના મુસલમાનો ભળ્યા નહીં. તેમણે અંદરનો પ્રપંચ જોઈ લીધો; બ્રિટિશ રાજ્ય તરફ વફાદારી પ્રગટ કરી; અને સુલતાને ખાત આખરૂં ખોધ.

સ્વેચ્છની નહેરના બચાવ માટે એ વખતે ૫૦,૦૦૦ તુ' એક બ્રિટિશ લશ્કર ડાબા કિનારા પર ખાઈએ ખનાવીને પહોંચું હતું. એ લશ્કર ઉપર તુર્કી કમાન્ડર જેમલ પાશાએ ત્રીજી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ને દિવસે એક રેતીના વટાળિયાનો લાલ લઈને હુમલો કર્યો. તુર્કી અમલદાર કાંતો પ્રતિપક્ષીની અવગણના હોવાથી અથવા તો તુર્કી અને જર્મન અમલદારો વચ્ચે મતભેદ થવાથી જે આવશ્યક બાબતો તરફ બેઠકદારી રાખી. ફેબ્રુઆરીની ૧ લી તારીખે, કે બ્યારે તે સ્વેચ્છની નહેરની નજીક આવી પહોંચ્યો, ત્યારે તેણે તપાસ કરવી જોઈતી હતી, કે 'અમેરુ' લશ્કર કેટલું અને કેવું છે. બ્રિટિશ વિમાનો ૨૫માં થઈને તેનો માર્ગ જોતાં આવ્યાં હતાં,

THE TSAR OF RUSSIA.

ऋषियाना आर साहेब.

એટલે એવિતો છાપો મારવાની તો તેને આશાજ ઢોધ થકે નહીં. અને જો હુમલોજ કરવાનો તેનો ધરાદો હતો, તો તે તેણે પોતાના પૂરેપૂરા ભેરથી કરવો હતો હતો. જેમાંથી એક પક્ષ વાત તેણે ન કરી. એક વિભાગથી તેણે હુમલો કર્યો, ત્યાં બીજો વિભાગ ત્રણ માણસ ફર રહ્યો, અને બાકીના લશ્કરે લડાઈમાં કશોજ ભાગ લીધો નહીં.

ખ્રિસ્તિય લશ્કરે દુરમનને સારી પેઠે પાસે આવવા દીધા, અને નજદીક આવ્યા કે બરાબર ગોળાનો વરસાદ ચલાવ્યો. તુર્કો મરણિયા થઈને લડ્યા, પણ જીતવાનો સંભવ જરા પણ હતોજ નહીં. બધ્યા તે નહાસી ગયા. આ પ્રમાણે તુર્કોએ કરવા ધારેલી ધનિષ્ઠ પરની ચડાઈનો અંત આવ્યો.

તુર્કોએ ઋષિયા પર ચડાઈ કરી એ પક્ષ એવીજ સાહસિક હતી. અર્ઝૂમ અને વાનની વચ્ચે એકાદ લાખનું લશ્કર એકઠું કરીને લર શિયાળામાં કોકેસસ પહાડમાં થઈને ઋષિયન સરહદ પર હુમલો કરવાનો હતો. લશ્કરનો એક ભાગ બીજા ભાગથી છૂટો પડી ગયો. ઋષિયનોએ જરા હઠી જઈને દુરમનને આગળ આવવા ઉરકેર્યો. તુર્કો એ જાળમાં ફસાયા. લગભગ વીસ હજાર માણસો કપાઈ ગયા અથવા નહાસલાગમાં મુકા; અને બાકીના અન્યવરણમાં ભાગી ગયા. લશ્કરના બીજા ભાગની પણ એવીજ દશા થઈ. છતેલા ઋષિયનો તેમની પાછળ પડ્યા; અને જે તુર્કો બધ્યા હતા તે અર્ઝૂમ તરફ નાઠા.

દરમિયાન એક વધારાના તુર્કો લશ્કરે ધરાનમાં દાખલ થઈને તાશ્કિંતમાં પ્રવેશ કર્યો. બ્યારે બધા તુર્કોએ નહાસવા માંજ્યું ત્યારે એક ઋષિયન સવારોના દળે તાશ્કિંત ઉપર કુચ કરી, અને ચડી આવેલાઓને હાંકી કાઢ્યા. આ કાર્યમાં તેમને પહાડી ધરાની છુટારાઓએ સારી મદદ કરી; કારણકે તુર્કોને જે અસળાળ મૂકીને જવું પડ્યું તેમાંથી તેમને લૂટવાનો હક અપાયો હતો. ફેશ્તઆરીની આખરે તો મિત્ર રાજ્યોના કાફલાઓએ જઈને ડાર્ડનદસનાં ખારણાં ઠોક્યાં.

લડાઈના વાર.

પગલોની બહાદુરી.

સંદર્ભ, ૬ ફી મે.

એક હેવાલ પ્રગટ થયો છે, જેમાં હિંદીઓની દૃઢતાની સારી તારીફ થઈ છે. એક પહાણ પસરને ગોળીઓના વરસાદની સામે ટક્કર લીધેલી, તેનાં ખાસ વખાણ થયાં છે.

આંગ્રેજ લુસ્ટોનિયાનો વિનાશ.

લંડન, ૭ મી મે.

કર્નઈ કંપની જણાવે છે કે લુસ્ટોનિયાને ટોર્પિડો વાગી છે, અને તે ડુબી ગઈ છે. ભાઈ ઉપર કુલ ૨,૧૬૦ માણસ હતાં. ભવેશાની સંખ્યા ૬૫૮ છે.

શિરમ આભાર માને છે.

લંડન, ૭ મી મે.

આવતી તા. ૧૯ મીએ ગ્રિફ ડૉલમાં એક સભા બસશે, જેમાં મિ. એરિક્સન એક ડરાવની દરખાસ્ત લાવશે, અને મિ. બોનર હો તેને ટેકો આપશે, કે સ્વતંત્રતા અને ન્યાયની ખાતર ચાલતા મામલામાં સંસ્થાનોએ અને હિંદ જે અસાધારણ સેવા બાંધવી છે, તે માટે બ્રિટિશ પ્રજા હુએમાં આભારી રહેશે.

ગ્રેટીશિયામાં સખત લડાઇ.

પિત્રેશ, ૮ મી મે.

ગ્રેટીશિયામાં વિશ્વકા અને કોર્પોરેશન વચ્ચે મોટી લડાઇ ચાલી રહી છે. કેટલાંક જર્મન લશ્કરો આવી પહોંચ્યાં છે.

મિ. લોઇઝ જ્યોર્જનું ભાષણ.

લંડન, ૮ મી મે.

ન્યુસપેપર ફ્રંડના એક ખાલામાં મિ. લોઇઝ જ્યોર્જ જણાવ્યું, કે ગુપ્ત પ્રધાન મિ. એરિક્સનનો પુત્ર હાર્નલ્ડમાં જખરી થયેલ છે. તેણે ઉચ્ચ કે, “વિગ્રહ ક્યાં મુખી ચાલશે એમ મને ઘણી વાર પૂછવામાં આવે છે. હું માત્ર અગ્રહમ કિંકને અપેક્ષા જરામ આપી શકું, કે ‘જ્યાં મુખી વિગ્રહનો ઉદ્દેશ પાર પડશે ત્યાં મુખી તે ચાલશે’” વિગ્રહનો સર્વોપરિ ઉદ્દેશ યુરપને સ્વતંત્રતા અપાવવાનો અને હુનિયાનું સાચાન્ય લોગવવાના પ્રશિયન લડાયક લોજને ચગરી નાંખવાનો છે. યુરપને તે માટે ભયંકર લેગ આપવો પડશે; અને આપણે પણ આપણો હિરસો આપવાને તત્પર રહેવું જોઈએ. આપણા લાખો સિપાઈઓ અત્યારે ફરજ બજાવે છે, અને એવાજ બદ્લાદુર વીથ લાખ દલ્હ બાઢી છે.”

રાક્ષત્રી લડાઇ.

લંડન, ૯ મી મે.

પશ્ચિમમાં બ્રિટિશ છાવણીની સાથે રહેલો “નજરે બેનાર” જર્મનોના ન મનાય તેજ જંગલીપણનો અપાલ કરવા બ્રિટનોને આમદ્ ફર છે. તે જનુ.વે છે, કે પધારાના ગ્રનનમાં પણ બ્રિટિશોએ એક જર્મન અમલદારનો બન ઠાયાબેરે દત્તો. તેને પાછલા બાગમાં લઈ જવા દમ, ત્યાં તેણે બે સિપાઈઓને ગ્રેટી દવાની અસરથી મોતની તૈયારીમાં બેયા. તે ઉત્તેજ રહ્યો અને હર્યો, અને તે તરફ આંગળી ચીંધીને બેઠ્યો કે, “એ બાંજનમાં તમે મું પડો છો.”

થયેલા પ્રશિયન ચોક્કિદારે પણ પશુઓની કૂશળતા વર્ણવી છે; અને ઉદત તથા અપકારી છે. જર્મનીએ રાક્ષસી લડાઈ શરૂ કરી છે. તેની રાક્ષસતાને કચરી નાંખવી જોઈએ.

હુમેશાંની કાળી દીકરી.

લંડન, ૯ મી મે.

આખી દુનિયામાંથી એવી મતલબના તારો મળ્યા છે, કે હુસિટેનિયાને હુઆવવાથી જર્મનીને હુમેશાંની કાળી દીકરી ચોટી છે.

અમેરિકન પેપરો સખત ટીકા કરે છે, અને કહે છે કે સુધરેલી દુનિયા એ સમુદાયના ખૂન તરફ શી દૃષ્ટિથી જુએ છે, તે બાબતમાં જર્મનીને ક્ષણ પણ શંકામાં રાખવી ઉચિત નથી.

ઇટાલિયન પેપરો તેને વિચકુનો સર્વથી કર બનાવ ગણે છે.

હુસિટેનિયા.

લંડન, ૧૦ મી મે.

કર્ન કંપની જણાવે છે કે હુસિટેનિયામાંથી ૭૬૪ માણસો ખન્યાં છે. ખચેલા માણસો કહે છે કે હુસિટેનિયાના વિનાશ માટે કેટલીક સખમરીનો સાથે કામ કરતી હતી એમ માનવાને કારણ છે. થોડા કલાક પહેલાં એક અમેરિકન ડાક્ટરે એક જળબીતર દીકરી હતી ઉતાડ્યોએ અસાધારણ ધૈર્ય અને શાંતિ દાખવેલ છે. મિ. વેન્ડરબિલ્ટ પોતાનો ખચાવનો પટ્ટો કોઇ બુદ્ધી ચોરતને આપી દેતો છેવ્વો દેખાયો હતો.

ઇસ્રાઇમાં લાગણી.

લંડન, ૧૦ મી મે.

ધર્મોપદેશકોએ હુસિટેનિયાના વિનાશ માટે પ્રબળ લાગણી બતાવી છે, અને સખત ભાવા વાપરી છે. સિડી ટેમ્પલવાળા રેવરડ કેમ્પબેલે કહેલું, કે “ક્યાં સુધી, ઓ. પ્રભુ! ક્યાં સુધી એ પ્રશિયન જાઇરુરિયુની નારકી શહેનશાહત અને શયતાનનો કિસ્સો પૂરેપૂરો અને ઉવટનો નષ્ટ નહીં થાય?” “ટાઇમ્સ” લખે છે, કે જર્મની છતાય, અને બાલિનમાં પેસાય, ત્યાં સુધી બદલાનો વિચાર અશક્ય છે. આપણો એ દૃઢ નિર્ણય હોવો જોઈએ.

“બ્રિટન એક દીવાની પ્રજા છે!”

લંડન, ૧૦ મી મે.

લંડનના બિશપે સેન્ટ પૉલ કેથેડ્રલમાં ઉપદેશ આપતાં એમ કહેલું ઝાઝર થાય છે કે, “દુનિયાનો સર્વોપરિ હુકાવનાર આખી દુનિયાને હુકાવવા ચાહે છે. એ એટલો મજબૂત છે, તેમાં આપણો પણ કંઈક વાંક છે. લૉર્ડ રૉબર્ટ્સે ઘણાં વરસ અગાઉ આપણને કહેલું કે આપણે એક દીવાની પ્રજા છીએ. લગભગ તેના મરણહિંસ સુધી આંખે તેને હસી કાઢતા હતા. એ ડાહ્યા માણસના અવાજને ન સાંભળવાની આપણને એ સજા થઇ છે, કે જ્યાં સેંકડો માણસોજ કપાત ત્યાં અત્યારે હજારો અને લાખો કપાય છે.

આંગ્લો-હિન્દી સ્ટેટિયનો વિનાશ.

લંડન, ૭ મી મે.

કર્નલ કંપની જણાવે છે કે હિન્દીસ્ટેનિયન ટોર્પીડો વાગી છે, અને તે હુખી ગઈ છે. બોટ ઉપર કુલ ૨,૧૬૦ માણસ હતાં. અચેટાની સંખ્યા ૬૫૮ છે.

બ્રિટન આભાર માને છે.

લંડન, ૭ મી મે.

આવતી તા. ૧૬ મીએ ગિલ્ડ હાલમાં એક સલાહ લરાશે, જેમાં મિ. એસ્કિવથ એક ડરાવની દરખાસ્ત લાવશે, અને મિ. બોનર હા તેને ટેકા આપશે, કે સ્વતંત્રતા અને ન્યાયની ખાતર આલતા મામલામાં સંસ્થાનોએ અને હિંદ જે અસાધારણ સેવા બજાવી છે, તે માટે બ્રિટિશ પ્રત હુમેશાં આભારી રહેશે.

જેઝીશિયામાં સખત લડાઈ.

પિટ્સબર્ગ, ૮ મી મે.

જેઝીશિયામાં વિશ્વલ અને કાર્પેથિયન વચ્ચે બોટી લડાઈ ચાલી રહી છે. કેટલાંક જર્મન લશ્કરો આવી પહોંચ્યાં છે.

મિ. લૉધઝ ન્યોર્જન્ટ લાપણ.

લંડન, ૮ મી મે.

ન્યુસપેપર ફ્રંડના એક ખાણમાં મિ. લૉધઝ ન્યોર્જન્ટ જણાવ્યું, કે ગુપ્ત પ્રધાન મિ. એસ્કિવથનો પુત્ર હાર્ડનલસમાં જખમી થયેલ છે. તેણે ઉચ્ચે કે, “વિગ્રહ કયાં સુધી ચાલશે એમ મને ઘણી વાર પૂછવામાં આવે છે. હું માત્ર અગ્રદુષ્ટ ત્રિકોને અપેક્ષા જરાગ આપી શકું, કે ‘જ્યાં સુધી વિગ્રહનો ઉદ્દેશ પાર પડશે ત્યાં સુધી તે ચાલશે’” વિગ્રહનો સર્વોપરિ ઉદ્દેશ ધૂરપને સ્વતંત્રતા અપાવવાનો અને દુનિયાનું સામાન્ય લોગવવાના પ્રશિયત લડાયક લોભને અગતી નાંખવાનો છે. ધૂરપને તે માટે લયકર લોગ આપવો પડશે; અને આપણે પણ આપણા હિંસા આપવાને તત્પર રહેવું જોઈએ. આપણા લાખો સિપાઈઓ અત્યારે ફરજ બજાવે છે, અને એવાજ બહાદુર વીર લાખ હજી ખાડી છે.”

રાક્ષસી લડાઈ.

લંડન, ૯ મી મે.

પશ્ચિમમાં બ્રિટિશ છાવણીની સામે રહેલો “નજરે બોનાર” જર્મનોના ન મનાય તેવા જંગલીપણનો ખયાલ કરવા બ્રિટનોને આશ્ચર્ય કરે છે. તે જણાવે છે, કે ધસારાના અનૂતમાં પણ બ્રિટિશોએ એક જર્મન અમલદારનો વાન બચાવ્યો હતો. તેને પાછલા લાગમાં લઈ જતા હતા, ત્યાં તેણે બે સિપાઈઓને ઝેરી હવાની અસરથી મોતની તૈયારીમાં જોયા. તે ઉભો રહ્યો અને હસ્યો, અને તે તરફ આંગળી ચીંધીને બોલ્યો કે, “એ આંખતમાં તમે શું ધારો છો?” કે

યથેલા પ્રશિયન ચોકીદારો પણ પશુઓની કૂસતથી વર્ત્યા છે; અને ઉદ્ધત તથા અપકારી છે. જર્મનીએ રાક્ષસી લડાઈ શરૂ કરી છે. તેની રાક્ષસતાને કચરી નાંખવી જોઈએ.

હુમેશાંની કાળી ટીકી.

લંડન, ૮ મી મે.

આખી દુનિયામાંથી એવી મતલબના તારો મળ્યા છે, કે લુસિટેનિયાને હુઆવવાથી જર્મનીને હુમેશાંની કાળી ટીકી ચોટી છે.

અમેરિકન પેપરો સખત ટીકા કરે છે, અને કહે છે કે સુધરેલી દુનિયા એ સમુદાયના ખૂન તરફ શી દૃષ્ટિથી જુએ છે, તે બાબતમાં જર્મનીને ક્ષણ પણ શંકામાં રાખવી ઉચિત નથી.

ઘટાલિયન પેપરો તેને વિચકુનો સર્વથી કરૂ બનાવ ગણે છે.

લુસિટેનિયા.

લંડન, ૧૦ મી મે.

કનર્ડ કંપની જણાવે છે કે લુસિટેનિયામાંથી ૭૬૪ માણસો બચ્યાં છે. બચેલા માણસો કહે છે કે લુસિટેનિયાના વિનાશ માટે કેટલીક સળમરીનો સાથે કામ કરતી હતી એમ માનવાને કારણ છે. થોડા કલાક પહેલાં એક અમેરિકન ડાક્ટરે એક જાળીતર દીડી હતી ઉતારીએ એ સાધારણ ધૈર્ય અને શાંતિ દાખવેલ છે. મિ. વેન્ડરબિલ્ટ પોતાનો બચાવનો પટ્ટો કોઇ છુટ્ટો ચોરતને આપી દેતો છેવેલો દેખાયો હતો.

ઇંગ્લંડમાં લાગણી.

લંડન, ૧૦ મી મે.

ધર્મોપદેશકોએ લુસિટેનિયાના વિનાશ માટે પ્રજા લાગણી બતાવી છે, અને સખત ભાવા વાપરી છે. સિદ્ધી ટેમ્પલવાળા રેવરંડ કેમ્પબેલે કહેલું, કે “ક્યાં સુધી, ઓ. પ્રભુ! ક્યાં સુધી એ પ્રશિયન કાઠરતરિપુની નારકી શહેનશાહત અને શયતાનનો કિલ્લો પૂરેપૂરો અને છેવટનો નષ્ટ નહોં થાય?” “ટાઇમ્સ” લખે છે, કે જર્મની છતાં, અને બાલિનમાં પેસાય, ત્યાં સુધી બદલાનો વિચાર અશક્ય છે. આપણો એ દૃઢ નિશ્ચય હોવો જોઈએ.

“ખ્રિસ્ત એક દીવાની પ્રજા છે!”

લંડન, ૧૦ મી મે.

લંડનના બિશપે સેન્ટ પૉલ કેથેડ્રલમાં ઉપદેશ આપતાં એમ કહેલું જાહેર થાય છે કે, “દુનિયાનો સર્વોપરિ હુકાવનાર આખી દુનિયાને હુકાવવા ચાહે છે. એ એટલો મજબૂત છે, તેમાં આપણો પણ કંઈક વાંક છે. લોર્ડ રૉબર્ટ્સે ઘણાં વરસ અગાઉ આપણને કહેલું કે આપણે એક દીવાની પ્રજા છીએ. લગભગ તેના મરણદિવસ સુધી આપણે તેને હસી કાઢતા હતા. એ ગ્રહ્ય માણસના અવાજને ન સાંભળવાની આપણને એ સજા થઇ છે, કે જ્યાં સેંકડો માણસોજ કપાત ત્યાં અત્યારે હજારો અને લાખો કપાય છે.

કેલે માટે છેલ્લો પ્રયાસ.

લંડન, ૧૧ મી મે.

ઉત્તર ફ્રાન્સથી ખબર આવે છે કે આરસથી સસુદ્ર સુધી ૭૦-માઇલના મોખરા ઉપર કેલે માટે એક છેલ્લો લયકર મારો ચાલી રહ્યો છે. બંને બાજુમાં હજારો માણસો માર્ગે અંધા છે. શનિવારે ઇપ્ર ઉપર જે ગોળા દુરમનોએ ચલાવેલા તેથી તો તોળાહા! બ્રિટિશોને ખાધેલા છેડવી પડી. પછી જ્યારે જર્મનો લેખા થઇને ધસ્યા, ત્યારે તેમને ઘાસની પેઠે વાંદી નાંખ્યા, અને છેવટે પાછા હુકાવ્યા.

પ્રેસિડન્ટ વિલ્સનની શાંતિ.

ફ્રિસાઉલ્ફિયા, ૧૧ મી મે.

પ્રેસિડન્ટ વિલ્સનના એવા શબ્દો બહાર આવે છે, કે “લુસિટેનિયાના સંબંધમાં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની સરકાર ઘણું કરીને શાંતિ રાખશે; અને એ દુઃખદાયક ઘનાવથી માણસનાત તરફ જે અન્યાય થયો છે તેની જર્મનીને ખાતરી કરી આપવા યત્ન કરશે.” તેણે ઉમેર્યું કે, “અમેરિકાનો દાખલો એક ખાસ દાખલો થયો નોંધ્યો. દુનિયામાં શાંતિ જખમ ફૂગવનાર અને ઉગ્રત કરનાર બળ છે, વિરોધ નથી. માણસને એટલું સ્વમાન હોય કે તે લડવાની ના પાડી શકે; તે એટલો બધો સત્યમાં હોય કે બલાતકારે બીજાને મનાવવાની જરૂર જ ન પડે.”

“ન્યૂ યૉર્ક ટાઇમ્સ” લખે છે, કે પ્રેસિડન્ટ વિલ્સનના શબ્દોથી સોફોની લાગણીને ખરાબર પ્રતિબિંબિત મળ્યો નથી; પણ એ શબ્દો તેના છેલ્લા નથી.

૧૩૬ અમેરિકનો હુળી ગયા.

લંડન, ૧૨ મી મે.

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના એલચીઆતા તરફથી ખબર મળે છે કે લુસિટેનિયા ઉપર ૧૩૬ અમેરિકનો હુળી ગયા છે.

બ્રિટનમાં જર્મન વિરુદ્ધ તોફાનો.

ગઈ રાત્રે લંડનમાં જર્મન વિરુદ્ધ પુષ્કળ તોફાન થયું. જર્મન દુકાનો લૂટાઈ અને બંધાઈ; અને અંદરનાં માણસો તરફ ખરાબ રીતે વર્તવામાં આવ્યું. પોલિસનું કશું ચાલેલું નહીં. અને કેટલાક પોલિસો તોફાનીઓના પ્રહારથી જખેંચી પલ્લ થયેલા.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમે કથિયાના નામદાર આર સાહેબનો એક સુંદર ફોટોગ્રાફ આમાશ વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

ભાગ્યવત્ દાનારી બાપાજી.

પ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક્ર. ૧.]

મંગળવાર, ૨૫ મી મે, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૬.]

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનમરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થવું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાવું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૫ મી મે ૧૯૧૫.

વિશ્વહ ઝાહેર કર્યા પછી જર્મનીની સ્થિતિ.

લશ્કરને તૈયાર થવાનો હુકમ નીકળ્યો, કે થોડા કલાકની અંદર આખી જર્મન શહેન-શાહતમાં વિલક્ષણ ફેરફાર થઇ ગયો. દરેક રેલવે સ્ટેશન પાસે તંબુઓની છાવણી નહીં પણ જુ'પડાંઓની હારો તૈયાર થઇ. દરેક સારજન્ટના હાથમાંના ટાઇમટેબલ પ્રમાણે જ્યારે સિપાઇઓની પહેલી ટુકડીઓ આવી પહોંચી, ત્યારે તાપ અને વરસાદમાંથી બચવાને તેમને માટે આશ્રય તૈયાર હતો; અને “રેડ ક્રોસ” ખાતાના પ્રયાસથી પાણી, લેમનેડ, જગેરે પણ હાજર હતાં.

ખીજે નહીં તો આખા પ્રશિયામાં જાદોખરત એવો ખરાબર હતો, કે લશ્કરને તૈયાર થવાનો હુકમ મળતાં પીવાનું પાણી થંડું કરવાને બરફ પણ હાજર હતો. આખી શહેનશાહતના દરેક ગામડામાંથી ન્હાની ન્હાની ટોળીઓ સ્ટેશનો તરફ જવા લાગી; અને ત્યાંથી તેમને પલટનોની છાવણી તરફ મોકલી આપવાની હતી.

શનિવાર તા. ૮ મી ઑગસ્ટે માણસોની આછતને લીધે કેટલાંક કારખાનાં બંધ કરવાં પડ્યાં. ‘બ્રુક્લે બાગ્યુ’ કે સાધારણ ઉદ્યોગો બંધ પડ્યા.

થોડા દિવસ સુધી માત્ર ખાલિનનાંજ નહીં પણ લગભગ બધાં મોટાં શહેરોનાં પોલિસ સ્ટેશનો બસુસ તરીકે પકડેલા અને નીચમાં નીચ લોકોની સાથે ગોધેલા ગૃહસ્થોથી બારાયેલાં રહ્યાં. ઘણા ઇંગ્લેન્ડે વિશ્વહ ઝાહેર થયો ત્યારે જર્મનીમાં હોવાથી કેદ થયેલા, જેમાંના કેટલાકની ઓરતો પણ સાથે હતી. એ લોકો જ્યારે મોડમાંડ ઈંગ્લેન્ડ પહોંચ્યા, ત્યારે અપમાન અને હેરાનગતીની એવી વાતો લાગ્યા, કે જેવી ઘણા વખતથી સંભળાયેલી નથી. એક બ્રિટિશ કોન્સલ પોતાની પત્ની અને પુત્ર સાથે રેનિશ સરહદ પર સુસાફરી કરતાં પકડાયેલા. તેની ઓરતને એક કેદખાનામાં પૂરેલી; અને તેને તથા તેના પુત્રને ખીજા તુરંગમાં રાખેલા, કે જ્યાં પડવાને માટે થોડા ઘાસ સિવાય બીજું કશું ન હતું, અને લગભગ અંધકાર હતો. અહીં થોડા દિવસ ગાળ્યા પછીજ તેને છૂટકારો મળેલો.

જર્મન હવા ખાવાની જગ્યાઓએ ગયેલા સુસાફરો વારંવાર કેદ થયેલા; અને કેટલાકને

લડાયક ઉમરના હોવાથી છૂટકારો મળેલોજ નહીં. ઘણી ઓરતોને ખુલ્લા રસ્તા ઉપર તેમની પાસે કંઈ ભોંબ કે ખાનગી કાગળો છે કે નહીં તેની તપાસ માટે કપડાં કાઢવાં પડેલાં; અને ફરતાની તાલીમમાં રીઠા થયેલા જર્મન અમલદારોને એવી ક્રિયાઓમાં કશું અનુચિત લાગેલું નહીં. નિર્દોષ સુસાફરોના કેવા હાલ થયેલા તે નીચે આપેલા અનુભવો પરથી સ્પષ્ટ થશે.

મિ. જ્યોર્જ બોનર જલ્લાવે છે:—“જૂલાઈની ૧લી તારીખે મારી પત્ની, નવ તથા સાત વરસની ઉમરના બે જ્ઞાના દીકરા, તથા એક દાદાને એમ્સમાં મૂકીને એક પખવાડિયાની સહેલગાહ માટે હું નોવું ગયો હતો. વિગ્રહ શરૂ થયો ત્યારે હું તરત તેમની સાથે થઈ શકેલો નહીં. હોટેલના લોકોએ મારી પત્નીને એવી સલાહ આપી, કે ‘હાસી જુવું’ નહીં; પણ લશ્કરના ઉપયોગમાંથી આગગાડીઓ છૂટી થાય ત્યાં સુધી ચાલવું. ઑગસ્ટની ત્રીજી તારીખે સ્થિતિ એટલી ખરાબ થઈ, કે તેણે ઉપડવાનો ઠરાવ કર્યો. ગાડી તેને પ્રસેસલ પહોંચાડશે એવી ખાતરી મળવાથી બાલકો અને દાદાની સાથે તેણે સાંજના ચાર વાગ્યાની ગાડીમાં બેઠક લીધી, અને એમ્સ છોડ્યું.”

“જર્મનીના છેલ્લા શહેર હૅમ્બર્ગના આગળ તેમને અચાનક હુકમ મળ્યો કે ઉત્તરી જાઓ, કારણકે આગળ બેલ્જિયમ સાથે સંબંધ નથી. તેમને એજ કરવાનું રહ્યું; કે પછે ચાલીને સરહદ ઓળંગી પેલી તરફ વિલ્હેમરાઈ નામે બેલ્જિયન શહેર હતું ત્યાં પહોંચ્યું. રાત અંધારી હતી, અને વરસાદ ભેરથી પડતો હતો. વિલ્હેમરાઈમાં જૂદા જૂદા ફેશના સેંકડો લોકો સમાસ ન મળવાથી શેરીઓમાં ભટકતા હતા. કોઈક બાઈને મારાં બાલકોની દયા આવી, અને તેમને રાત માટે ઉતારો આપ્યો. મારી પત્ની પાસે નાણાં નહોતાં, તેથી તેને કંઈક ઢાગીને આપ્યો.

“એમ ધારવામાં આવ્યું કે જો તેઓ વર્વિયર્સ પર્વત પહોંચે, તો ત્યાંથી ઓસ્ટ્રેન્ડ જઈ શકશે. એક ગાડું મેળવાયું; અને તેના પર વરસાદથી અચવાને માફા ન ખાધો. ઉતાડ્યોમાં મારી પત્ની અને બે બાલકો, દાદા, ત્રણ અમેરિકન બાનુઓ, તથા મેકેન્ઝી નામે ૭૮ વરસની ઉમરનો એક સ્કોટિશ ગૃહસ્થ હતો. જર્મન શહેર યુપેનથી ચાલતાં માર્ગમાં તેમને બેલ્જિયમ પર કુચ કરનાર લશ્કર મળ્યું. લશ્કરે ગાડું ઉઠું રાખ્યું, અને ઉતાડ્યોને ઉતારી દઈ તેના કબજે લીધો. બાલેન-દુલ્હાએન કરીને એક બેલ્જિયન ગામડું પાસે હતું ત્યાં સુધી સૌ ચાલતાં ગયાં. ત્યાં જગતખાતાના એક અમલદાર મિકેલ પ્લેધએ તેમને આશ્રય આપ્યો.

“ઑગસ્ટની ચોથી તારીખે ત્રણ અમેરિકન બાનુઓ અને ચીલીના એલચી ખાતાના બે તરુણ ગૃહસ્થોને લાગ્યું કે બેલ્જિયમમાં થઈને માર્ગ મળવો અશક્ય છે, એટલે તેમણે જર્મની પાછાં ફરવાનો ઠરાવ કર્યો. મારી પત્નીથી ઉપડાય તેમ નહોતું, કારણકે શરદી લાગવાથી મોટા દીકરાને સખત ખાંસી થઈ આવી હતી; અને મિ. મેકેન્ઝી એટલો વૃદ્ધ અને લંગડો હતો કે લાંબી મજલ કાપી શકે નહીં. ૯મી તારીખે ગામડામાં જંદુકના અવાજ સંભળાયા. મારી પત્નીને ધાસ્તી લાગી; એટલે તે બે બાળકો તથા દાસીને લઈને લોંચરામાં બેઠી.

“મિ. મેકેન્ઝી અને મોશોં પલેઈ તેમની સાથે ઊતર્યા. તેઓ ઊતરતાં હતાં ત્યાં મારી પત્નીએ જોયું કે તેમની બાબુલું તેમના જેવું એક ઘર સળગતું હતું. તેઓ લોપશમાં પેદાં, કે તરત ઉપલી બધી બારીઓ પર ગોળીઓ પડતી તેમણે સાંભળી. બારી બારણાં બંધાયાં; અને તેમને જોઈને ત્રાસ થયો કે હુસ્મન સિપાઈઓ ઘરને આગ લગાડે છે. એક છોકરાને તેડી લઈને તથા બીજાને પાછળ રાખીને મારી પત્ની ચેરીમાં ધસી ગઈ, અને સામે લશ્કરીઓ હતા તેમને પૂછવા લાગી.

“જર્મન ભાષા વાપરીને તેણે પૂછ્યું કે ‘અમને ગોળીએ મારવાં છે કે શું?’ જવાબમાં તેને કહેવામાં આવ્યું કે બાબુએ થઈ જાઓ. તેની પાછળ મોશોં પલેઈ અને તેની વહુ નીકળ્યાં. મોશોં પલેઈ દેખાયો કે તરત તેના પર પિસ્તોલ છોડાઈ, અને તે મરણ પામ્યો. ત્રણ ગોળીઓ તેના શરીરમાં પેડી. પછી મિ. મેકેન્ઝી આવતો દેખાયો. મારી પત્ની ટુકડીના ઉપરી પાસે દોડી, અને તે ઘોડેવાર હોવાથી તેના પગ ખેંચીને પોકારવા લાગી, કે ‘ધંધરની ખાતર એ માણસને ગોળીએ મારશે નહીં. એ તો ફક્ત અહીં થોડી વાર આશાએશ લે છે, અને બ્રિટિશ છે.’ અમલદારે જવાબ આપ્યો કે, ‘તેની કંઈ હરકત નહીં.’ પછી તેણે ફાડવાનો હુકમ આપ્યો; મિ. મેકેન્ઝીને છાતીમાં ગોળી વાગી, અને એકજ ગોળીથી તે મરણ પામ્યો. મારી પત્નીની ખાતરી છે કે તે જે શબ્દો બોલેલી તે તે અમલદારે સાંભળ્યા હતા.

“આટલી વખતમાં મકાનને પહેલી માળ ભેસજાઈ બળવા માંડ્યો હતો. માંસ બાળકો શેરીમાં પાચતમા પહેરીને ઉઘાડે પગે ઉભાં હતાં; અને મારી પત્નીએ મકાનમાં જઈને તેમને માટે કંઈ કપડાં લાવવાની રજા માગી. પહેલાં તે અમલદારે ના પાડી; પણ આખરે તેણે રાજ આપી, અને બે સિપાઈ તેની સાથે મોકલ્યા. ત્રણ વાર મારી પત્ની બળતા ઘરમાં પેડી, પહેલે માળે પહોંચી, અને સિપાઈઓ તરફ કંપડાં નાખ્યાં. તેમા વાળ, પાંપણાં તથા ભંગમરો ફાંચી ગયાં; અને મારાં બાળકો હાંસ દાઝેલાં કપડાં પહેરે છે. મારી પત્નીએ પાંચ મિ. મેકેન્ઝીના શરીર પર શું છે તેની તપાસ કરી, અને તેમાંથી સુમારે પાંચ પોંડ તથા એક ઘડિયાળ લઈને એક ગરીબ બેલિજ્યન ચોરતને આપ્યાં, કે જેના ઘરનો તથા ધણીનો નાશ થયો હતો. તેની વીંટીઓ સાચવીને તે તેનાં સગાંઓને આપવાને સાથે લેતી આવી. આખરે, કંઈકંઈ અનુભવો થયા પછી તે કોલોન પહોંચી, અને એક ડચ જુડસ્થની મદદથી ઇંગ્લંડ પહોંચી.”

નીચેના હેવાલ ડાન્ટેઝિકના બ્રિટિશ કોન્સલ મિ. ક્લાર્ન્સિસ ઇ. ફ્રાન્ક-હેએ તેની પત્ની અને બાળકો અને સહચરો સાથે જે અપમાનો સહન કરેલાં તેના છે.

એમના પર જે સિતમ ગુજરવામાં આવેલો તેની કેટલીક વિગતો એવી છે, કે જે જાહેર છાપામાં લખી પણ શકાય નહીં.

ઇંગ્લંડ અને જર્મની વચ્ચે વિશ્વ શરૂ થયો તે પહેલાં કેટલાક વખતથી ડાન્ટેઝિકમાં ધણે

આવેશ ફેલાયો હતો. છેક ૩૦ મી જુલાઈએ કોન્સલના તારો અટકાવાયેલા અને કુટેલા; તથા તેના ટેલીફોનના સંબંધો તુટેલા.

મિ. ડ્રમ'ડ-હે વિક્ટોરિયન ઓર્ડરનો મેંબર છે, તેની સેવા લાંબી અને પ્રસિદ્ધ છે, અને કેટલાક વખતથી તે પશ્ચિમ અને પૂર્વ પ્રશિયામાં કોન્સલ તરીકે કામ કરે છે.

વિગ્રહ સળગી ઉઠ્યાની પહેલી અખર તેને ૫ મી ઑગસ્ટે પડી, કે જ્યારે એક પોલિસ અમલદાર તેને ઓફિસમાં સુલાકાત આપી.

તેને કહેવામાં આવ્યું કે “તમે કેદમાં છો એમ સમજવું; અને તમારે ખનતી તાકીદે જવું ભેધએ. તમારો જીવ પણ ભોખમમાં છે.”

પછી ડાન્ટ્રિકથી બહાર છ માઈલ દૂર તેનું ખાનગી મકાન હતું, ત્યાં તેને લઈ જવામાં આવ્યો, અને કહેવામાં આવ્યું કે “એક કલાકમાં તમારે સામાન સમેટી લઈને રસ્તે પડવાનું છે.”

મિસિસ ડ્રમ'ડ-હે, તેનો એક સોળ વરસનો દીકરો, બીજો એક આઠ વરસનો દીકરો, અને ગ્રાન્ડનેસ મિસ સ્ટેગ, એટલાં મકાનમાં હતાં. તેમને પણ અમલદારોએ સુલાકાત આપી હતી; અને કોન્સલને ઓફિસે ટેલીફોન કરી ન શકવાથી ખૂંડવણ અને ચિંતામાં હતાં.

કલાકમાં તૈયારીઓ થઈ, અને પોલિસની દેખરેખ નીચે સૌ એક મોટરમાં બેસી સ્ટેશન તરફ ચાલ્યાં. શેરીને દરેક ખૂણે તેમની સાથે રાઈફલો તાકવામાં આવેલી; અને ફિટફાર હઈને, તેમનું અપમાન કરવામાં આવેલું.

સ્ટેશને આવતાં ફ્રેંચ વાઈસ-કોન્સલ અને કેટલાક બ્રિટિશ વતનીઓ તેમની સાથે થયા. અહીં સિપાઈઓએ તેમને હેરાન કરવા માંડ્યાં; પાસ માગ્યા; અને એક વેનિંગ ડ્રમમાં લઈ જઈને પછી પોલિસે તેમને એક રાહ ભેટી ગાડીમાં બેસાડ્યાં. તેમને કહેવામાં આવ્યું કે ટ્રેન તેમને સ્ટેટિન લઈ જશે, પણ ભે તેઓ બારી બહાર ડોકું કાઢશે અગર ટ્રેન છોડશે, તો તેમને ગોળીથી વીંધી નાંખવામાં આવશે. સ્ટેટિન સુધીની સુસાઈરીમાં છ ને બદલે બાવીશ કલાક થયા. પ્લેટફોર્મ ઉપરનાં ટોળાંઓ શરસે યઈને ધમકી આપતાં હતાં; અપમાનસૂચક વાક્યો ગાડીઓ પર લખેલાં હતાં; અને ખોરાકની તેમને ના પાડવામાં આવેલી.

સ્ટેટિન પહોંચતાં તેમને ફરી કહેવામાં આવ્યું કે, “તમે કેદ છો, અને તમને ગામમાં પૂરી મૂકવામાં આવશે.” એક સેન્ડવિચ મેળવીને કોન્સલ તથા તેના મંડળને ફરી બીજી ટ્રેનમાં બેસવું પડ્યું; અને હાઝર્ગા પહોંચવાને ૧૯ કલાકની સુસાઈરી કરવી પડી. એ ટ્રેન ઉપર ફરી તેમને અપમાન આપવામાં આવ્યાં. તેમને તપાસવામાં આવ્યાં, રાતને વખતે તેઓ અવમાનિત

થયાં, અને બીજી શક્યાં નહીં. એક પીપેલો સારજન્ટ ઉમામેલી રીવોલ્વરથી તેમની ગાડીમાં દાખલ થયેલો; અને ટ્રેન ઉપર તમામ સિપાઇઓ અને અધિકારીઓના વર્તનથી તેમને અને ખાસ કરીને બાઇઓને અતિશય દુઃખ થયેલું.

હાઇબર્નમાં એક જર્મન અમલદારે પહેલવહેલું તેમના તરફ સભ્ય વર્તન બતાવ્યું. બંધારણ નહાઇ લીધા પછી તેમને ડચ સરહદ પર પહોંચાડવાને બીજી ટ્રેનમાં બેસાડવામાં આવ્યાં. ત્યાં તેમની ખરાબમાં ખરાબ અવસ્થા શરૂ થઇ. સામાન તપાસવા પછી ચોક્કિસે તેમના પાસ સ્વીકારવાની ના પાડી; અને તેમને જણાવવામાં આવ્યું કે રોકાવું પડશે. બાનુઓને જવું હોય તો છૂટ અપાઇ; પણ પુરુષોને રોકાવાનું કહેવામાં આવ્યું. સાત કલાક સુધી કોન્સલ અને તેના સહયોગીને સ્ટેશન પર બેસી રહેવું પડ્યું; અને એક માણસ ભરેલી રાઇફલ હાથમાં રાખીને તેમના ઉપર ઉભો રહ્યો.

થોડા વખત પછી બાનુઓની અતિશય અસહ્ય પ્રકારે તપાસ કરવામાં આવી, અને તેમને તેમના સંબંધીઓથી છૂટી પાડીને એક હોટેલમાં મોકલવામાં આવી; તથા પુરુષોને તુરંત તરફ લઇ જવામાં આવ્યા, અને ત્યાં તેમને કોર્ટડીઓમાં પૂર્ણ.

ત્યાં તેમને તપાસવામાં આવ્યા, અને કોન્સલ તથા બીજા ત્રણ એક કોર્ટડીમાં પૂરાયા. કોર્ટડી ૧૨ કુટ લાંબી અને ૫ ફુટ પહોળી હતી; અને તેમાં પરાળ, એક ધાબળી અને એક પાણીના ફૂળ સિવાય બીજું કશું નહોતું.

પછી તેમના ઉપર તાજું વસાવ્યું, અને એક રાત અને એક દિવસ ત્યાં તેમને પગા રહેવું પડ્યું. આરોગ્ય નળવવાની અંદર કરી સગવડ નહોતી.

બીજે દિવસે સાડા નવ વાગ્યે તેમને અર્ધ કલાક માટે બહાર કાઢેલા; અને કોર્ટડીએ પાછા લઇ જવા પહેલાં યુનેહગારોની સાથે ફેરવેલા.

ખોરાક લાવનાર ચોડીકાર પાસે એક રીવોલ્વર હતી, અને સાથે એક ચોક્કિસ કૂતરો હતો; અને તેની પાછળ એક રાઇફલવાળો માણસ હતો.

બીજી રુકવારે બાનુઓને પોતાના સંબંધીઓને મળવાની રજા અપાઇ. મિ. હમ્ફ્રેએ દલીલ કરી કે તેના ન્હાના પુત્રને કેદમાં રાખવો ન જોઇએ; અને તેને જઇને પોતાની મા સાથે એકઠો થવા દેવામાં આવ્યો.

રાત્રે દશ વાગ્યે કોન્સલને કહેવામાં આવ્યું, કે તે અને તેનાં કુટુંબ અને માણસોને જવાની રજા છે. ડાન્ટ્રિકિ હોલ્યા પછી દશ દિવસે, જ્યારે તેમણે બીજી લાંબી અને કંટાળા-ભરેલી સુસાફરી કરી, ત્યારે તેઓ ફલશિંગ પહોંચ્યાં.

લડાઈના તાર.

ઇટાલિયન પ્રધાનમંડળનું રાજીનામું.

રોમ, ૧૪ મી મે.

પ્રધાનમંડળે રાજીનામું આપ્યું છે. કારણ એવું કહેવાય છે કે હાલની વિષમ સ્થિતિમાં જુદાં જુદાં પક્ષોનો જે ટેકો જોઈએ તે હાલના મંડળને નથી.

અસિયનો હુકે છે.

પિટરબુર્ગ, ૧૪ મી મે.

શાવલીમાં આપણા પક્ષમાં લડાઈ ચાલે છે. ૧,૦૦૦ કરતાં વધારે જર્મનો અને નવ સંઘાથી કુટતી બંદરો પકડાયેલ છે. અસિયન સવારો નહાસતા અસિયનોની પાછળ પડ્યા છે. કેદીઓની સંખ્યા વધતી જાય છે.

પોર્ટુગલમાં બળવો.

માદ્રિડ, ૧૫ મી મે.

કોઈબ્રા, ઓપોર્ટો, સાન્તારેલ અને સિરમનમાં બળવો જાગ્યો છે, અને હુલ્લટો થાય છે. માલુ દીવાન સેનોર આફ્રોસો કોસ્ટાનું ખૂન થયું કહેવાય છે. સિરમન ઉપર તોપના ઝીળા છુટ્યા છે. ઈર્બર્ગ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ છોડીને જાય છે.

બોશિંગ્ટન, ૧૬ મી મે.

ઈર્બર્ગ સૂચના મળ્યા ઉપરથી યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ છોડવાની તૈયારી કરે છે. (એ બટપટી બદમાશ સંબંધી અમે અગાઉ લખી ગયા છીએ.)

ઓસ્ટ્રેલિયન વિક્રમ.

લંડન, ૧૬ મી મે.

એથન્સથી ખબર મળે છે કે ગ્રીસીઓમાં ઓસ્ટ્રેલિયન લશ્કરે વિરલ વિક્રમ બતાવ્યું છે. ઇટાલિયન પ્રધાનમંડળ.

રોમ, ૧૬ મી મે.

રાજ્ય સેનોર સાલોન્ગાનું રાજીનામું સ્વીકાર્યું નથી. આખું પ્રધાનમંડળ કારભારમાં કાયમ રહેનાર છે.

બ્રિટિશ ધસારો.

લંડન, ૧૭ મી મે.

ફીલ્ડ માર્ચલ ફ્રેંચ જણાવે છે કે લગભગ બે માઈલના જોખરાની લાઇન આપણા લશ્કરે ઘણે ઠેકાણે ભેદી છે; અને જર્મન લાઇનમાં એક માઈલ સુધી પેકેલ છે.

બાળકોનો નાશ.

કેલે, ૧૭ મી મે.

એક એપેલિને અહીં બોંબ નાખ્યાથી કેટલાંક બાળકો મરી ગયાં છે.

જર્મન જંગલીપણું.

પિંટગ્રેડ, ૧૭ મી મે.

પ્રિન્સ કુરાકાઇન તારથી જલ્લાવે છે કે જર્મન સવારોએ ઋષિયન જાખમીઓને મારી નાંખ્યા છે અને બાળી મૂક્યા છે.

બ્રિટિશ ધસારો.

લંડન, ૧૭ મી મે.

બે માઇલના મોઝરા પરની બધી યાંત્રો આપણે હસ્તગત કરી છે. કેટલીક જર્મન ટોળીઓ આપણા લશ્કરને ખુશીથી શરણુ યદ છે.

ઋષિયન ફોલ્ડ.

પિંટગ્રેડ, ૧૮ મી મે.

ખુઓવિનામાં અસ્થિયનોએ એવી સભ્યક હાર ખાધી છે, કે પશ્ચિમ ગેલીશિયામાં તેમનો થોડા વખતનો વિજય ઠંકાઈ ગયો છે. અસ્થિયનો અગ્યપરધામાં જહાસતા જાય છે. ઋષિયન સવારો તેમની પાછળ પડ્યા છે.

ધમ આગળ જર્મન ખવારી.

લંડન, ૧૮ મી મે.

ધમની છેલ્લી લશ્કરમાં જર્મન ખવારી ૧૫૦,૦૦૦ માણસોની અટકળવામાં આવે છે. હિંદી વિક્રમની તારીફ.

લંડન, ૧૮ મી મે.

ઉમરાવોની સભામાં અર્લ કિંગ્સ્ટન મેસેપોટોમિયામાં તુર્કોને હરાવવાની અંદર બતાવેલી બહાદુરીની તારીફ કરી છે.

ઈંગ્લેન્ડના પ્રધાનમંડળમાં ફેરફાર.

લંડન, ૧૯ મી મે.

આજ સાંજે આમની સભામાં મિ. એસ્કિવેલે ઝાહેર કર્યું છે કે પ્રધાનમંડળની વ્યવસ્થા વધારે વિશાળ પાયા ઉપર ફરીથી બાંધવાના વિચારો આવે છે.

પ્રધાનમંડળમાં મજૂર વર્ગનો પ્રતિનિધિ.

લંડન, ૧૯ મી મે.

રૂદર જલ્લાવે છે કે આમની સભાના મજૂર વર્ગના મેમ્બરોની સભામાં મિ. એસ્કિવેલે આમંત્રણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે; અને મજૂર વર્ગ તરફથી મિ. ડેન્ડરસન પ્રધાનમંડળમાં દાખલ થશે એમ મનાય છે.

રાજા જ્યોર્જ.

લંડન, ૧૯ મી મે.

સોમવારે અને મંગળવારે આઠ આઠ કલાક રાજાજીએ કલાઇડ ઉપરનાં કારખાનાંની તપાસણી કરી છે. તેમણે વ્હાસગો આગળના લશ્કરનો નીચુ કંઠો છે; તથા ઇસ્પતાલમાં જાખમીઓને સુલાકાત આપી છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક્ર. ૧.]

મંગલવાર, ૧ લી જૂન, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૭.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧લી જૂન ૧૮૧૫.

ગ્રેટબ્રિટનના લશ્કરમાં ભરતી.

સપ્ટેમ્બરના શરૂઆતના દિવસોમાં ફ્રાન્સ અને બેલ્જિયમની કુમક માટે બ્રિટનના લશ્કરમાં ભરતી કરવાનું કામ ઉત્સાહથી શરૂ થયું. સ્વદેશાભિમાન અને સ્વાર્થજ્ઞના આવેશો ઉછળવા લાગ્યા. માત્ર લંડનમાં જ કેઇ કેઇ દિવસ ૫,૦૦૦ જેટલા જુવાનો દાખલ થયા. કેટલીક પેઢીઓએ પોતાના જુવાન કુવારા નોકરો બે લશ્કરમાં ભેડાય તો તેમને ૨ પૌંડ બક્ષેશ આપવાનું જાહેર કર્યું. બીજી કેટલીકે એમ ઠરાવ્યું કે જો તેઓ લશ્કરમાં દાખલ થાય, તો તેમને અઠવાડિયાના પાંચ શિલિંગથી માંડીને અર્ધો પગાર સુધી એનાયત કરવી. અને કેટલીકે રેલવે કંપનીઓએ લશ્કરમાં જનારાઓને પૂરે પગારે રત્ન પર ગણવાની ઇચ્છા પ્રગટ કરી.

ઇંગ્લંડમાં બેલ્જિયમ મિશન.

દરમિયાન બેલ્જિયમનોના રાજ આદમર્ટ એક મિશન યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના પ્રેસિડન્ટ તરફ મોકલવાનો બહોભસ્ત કર્યો હતો; અને તેના મેંબરો પોતાના દેશનો જર્મનીએ જે કચ્ચરચાણ કાઢ્યો હતો, તેના પુરાવા ત્યાં રજૂ કરવાના હતા. સપ્ટેમ્બરની ૧લી તારીખે એ મિશનના મેંબરોની બકિંગહામ મહેલમાં રાજાજી બેયોર્ન સાથે મુલાકાત થયેલી. પ્રમુખે રાજાજીને એક સંબોધન વાંચેલું, જેમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું:—

“અમે બ્રિટિશ શહેનશાહતની રાજધાનીમાં ચોકાવાની અમારી ફરજ ધારી છે, કે જેથી અમે આપ નામદારની સમક્ષ બેલ્જિયમ પ્રજાનો આભાર માનપૂર્વક પ્રગટ કરી શકીએ. બેલ્જિયમની સ્વતંત્રતાનો જન્મ થયો, ત્યારે પ્રમુખપદે ગ્રેટબ્રિટન હતું, એ અમે કદાપિ ભૂલ્યા નથી. અમારા દેશનાં ડહાપણ અને વફાદારી પર તેનો વિશ્વાસ હતો. આ વિશ્વાસને અમે પાત્ર છીએ એમ સિદ્ધ કરી આપવાને, પ્રજાઓ વચ્ચેની રાજનીતિમાં અમને જે સ્થાન અપાયું છે તે પ્રમાણે, અમે વર્તવાનો યત્ન કરીએ છીએ. બેલ્જિયમમાં આ બધું ઢગ્ગ હોવા છતાં, અમારા

રૂઝે યૂરપ તરફ પોતાની ફરજ અદા કરવામાં દૃઢતા બતાવેલી છે. ગમે તે થાય, તોપણ તેણે પોતાની હયાતી, આબરૂ અને સ્વતંત્રતાની રક્ષા કરવી જોઈએ.”

એક ફ્રેંચ રાજપુરુષનો અભિપ્રાય.

સપ્ટેમ્બરની ૧ લી તારીખે મોશોં કલેમેંટા નામે એક પ્રખ્યાત ફ્રેંચ રાજપુરુષે પ્રધાન મંડળ સાથે પોતાના બધા મતલેદોને ભૂલી જઈને નીચેના શબ્દો વાપર્યા હતા :—

“જો અમે ફરીને હારશું, અને પછી પણ હારશું, તોપણ અમે મર્યાદા રહેશું. આ કંઈ મારા એકલાનો ઠરાવ નથી. સરકારનો પણ એવોજ દૃઢ નિશ્ચય છે. માણસને આવું લાગે એ વિચિત્ર છે, કે—જે સુદર જગ્યાઓને હું એટલો બધો ચાહું છું તેના જર્મનોના નાશ કરી શક્યા. * * * તેઓ બધાં સંશ્વસ્યાનોને લલે ઉઠાવી દે, બધાં રમારકોને લલે ઝમીનદોસ્ત કરે, છતાં મારે તો લડ્યા કરવાનોજ ઠરાવ રહેશે. અમારા ઉત્સાહમાં અને નિર્ભયમાં તેથી લેશ પણ ફેર પડશે નહીં. આ લયંકર વિશ્વમાં બોલાતું કેટલું બધું મોટું છે તેનું આપણુ જોને ભાન થવું જોઈએ. ફ્રાન્સમાં આપણને અને બેલ્જિયમમાં આપણા મિત્રોને ‘અમવાનું’ સૌથી વધારે છે. આપણને જે સહુ પડશે તેમાંના ઘણામાંથી ઐટલિટન ચુકત રહેશે. પણ આપણુ જોને અગણિત સ્વાર્થણ કરવાં પડશે. આપણે માનવ જાતિની પ્રતિષ્ઠા માટે લડીએ છીએ. આપણે સંસ્કૃતિના હયાતીના હક માટે લડીએ છીએ. આપણે એટલા માટે લડીએ છીએ, કે યૂરપમાં કોઈ બીજી પ્રજાના દબાણ નીચે આવ્યા વગર બધી પ્રજાઓ ઊંચી શકે. આ એક મહાન ઉદ્દેશ છે, અને મોટાં સ્વાર્થણને પાત્ર છે. આ હું તમને એટલા માટે કહું છું, કે ફ્રેંચ પ્રજાના અજય પ્રાણની તમને ખાતરી થાય. પણ હજી કિયતિ એટલી ગંભીર નથી. અમને ખબર હતી કે અમારી સરહદ ઉપર કોઈક ઠેકાણે હુમલો થશે. અમે હજી હુકમી સામે યદ્યપે છીએ; અને આ પછી જે મોટી લડાઈ થશે તે માટે ઘણું લશ્કર સિલકમાં છે. જર્મનો પારિસને ઘેરી શકશે નહીં. તેનું કંઈ ઘણું મોટું છે, અને તેના રસાણમાં જે લશ્કર અત્યારે સિત્તેર માઇલ પર લટકે છે તે મદદ આપશે. પારિસના કિલ્લાઓ ૧૮૭૦ માં હતા તેવા હાલ નિર્જલ નથી. એફેલ ટાવર પરનાં અમારાં તાર વગરના દેશનો પરથી ફ્રાન્સના માંતોમાં અમારાં લશ્કરોની સાથે સહકારી થાય એવી રીતે અમારી હીલચાલોને અમે નિયમિત કરી શકશું; જોકે જર્મનોએ ફ્રાન્સ ઉપર ચડાઈ કરી છે, તોપણ બધાં સુધી યૂરપમાં આપણુદ સત્તા સ્થાપિત કરવાનો આ પ્રયત્ન વ્યર્થ થશે, ત્યાં સુધી અમે લડશું, અને લડ્યા કરશું.”

પ્રેસિડન્ટ ખાંકારનો સંદેશો.

સાઈબરની ત્રીજી તારીખે પ્રેસિડન્ટ ખાંકારે પ્રબને નીચે પ્રમાણે સંદેશો આપ્યો :—

“ કાન્સના લોકો,

“ કેટલાંક અઠવાડિયાંથી આપણા બહાદુર લશ્કરને હુશમનના લશ્કરની સાથે કાખા કાપીની લડાઈઓમાં રોકાવું પડ્યું છે.

“ આપણા સિપાઈઓની બહાદુરીથી કેટલીક જગ્યાએ આપણે લાભ મેળવ્યો છે; પણ ઉત્તરમાં જર્મન દળના દબાણથી આપણને પાછા હુડવાની જરૂર પડી છે.

“ આ સ્થિતિને લઈને દેશના પ્રેસિડન્ટને અને સરકારને એક હુશ્મદાયક ઠરાવ કરવાની ફરજ પડી છે.

“ દેશના કદયાણ ઉપર બરાબર તપાસ રાખી શકાય તેટલા માટે જાહેર અધિકારીઓની ફરજ એ છે, કે થોડા વખતને માટે ખાસિથી દૂર જવું. ફ્રેંચ સેના, જે પોતાના પ્રખ્યાત સેનાપતિના હાથ નીચે બહાદુરી અને ઉત્સાહ બતાવવા ઉત્સુક છે, તે રાજધાનીનું અને તેની વસ્તીનું ચડાઈ કરનારની સામે રક્ષણ કરશે.

“ પણ બાકીના પ્રદેશ ઉપર વિગ્રહ ભરી રાખવો જોઈએ. બિલકુલ સુલેહ કે સંધિ વગર, જરા પણ બંધ કે નરમ પડ્યા વગર, પણ પ્રતીની આબરૂની ખાતર અને અવમાનિત હકને પાછું અપાવવાની ખાતર, સંશ્રામ ભરી રહેવો જોઈએ.

“ આપણું એક પણ લશ્કર ખાંડિત થયું નથી. કેટલાંકને પુષ્કળ હાનિ થયેલી છતાં તે સિલકમાંથી પૂરવામાં આવેલ છે; અને નવી ભરતીનાં સાધનો પુષ્કળ છે.

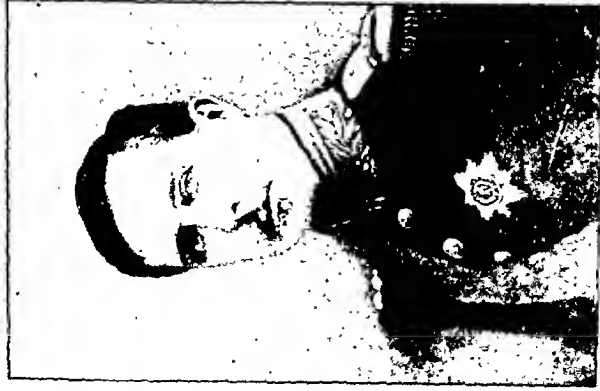
“ ‘ટકી રહો અને લડો’—એવું સૂત્ર બ્રિટિશ, ક્રિયિયન, બેલ્જિયન અને ફ્રેંચ લશ્કરોએ શ્રદ્ધા કરવું જોઈએ. ટકી રહો અને લડો; કારણકે દરિયા ઉપર બ્રિટિશની મઠઠ હુશમનના હુનિયાની સાથેના સંબંધોને તોડવા માંડેલ છે. ટકી રહો અને લડો, કારણકે ક્રિયિયનો જર્મન શહેનશાહતના હુકમને સખત ફટકો લગાડવાને ધર્યા આવે છે.

આ હકીકત અટકાવને નિયંમિત કરવો એ દેશની સરકારની ફરજ છે. બધે સ્થળે ફ્રેંચ પોતાની સ્વતંત્રતાની ખાતર ઉભા થયો; પણ લડવામાં સૌથી વધારે સફળતા મળે, તેટલા માટે એ આપશ્યક છે કે સરકારે કામ કરવાની ખાતર છૂટમાં રહેવું જોઈએ.

“ લશ્કરી અધિકારીઓની વિનંતી ઉપરથી સરકાર પોતાની છાવણી એવે ઠેકાણે લઈ જાય છે, કે જ્યાંથી આખા દેશની સાથે સંબંધ સાચવી શકાય.

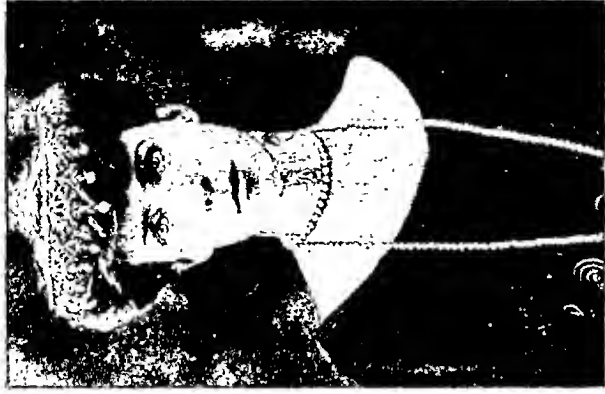
“ સરકાર પાર્લમેન્ટના મેમ્બરોને આમંત્રણ કરે છે, કે આ વખતે ગેરહાજર ન રહેવું, કે જેથી તમે તમારા સાથીઓની સાથે પ્રબલકીય સંપત્તિ પ્રદર્શન કરી શકો.

THE HEROIC KING OF THE BELGIANS.

બેલ્જિયમનો શીર વીર રાજા આલ્બર્ટ.

THE QUEEN OF THE BELGIANS.

દેશની સરકાર અને તેના લોકો, કેવે હિસાબ રાખી કરી શકત? મને જો, પૂછો, તે માથાની ઉપર બળની અને સ્વતંત્રતાની ઉપર જંગલીપણાની આ કરુણ ફત્તેહનો હું મૂંગો સાક્ષી બેઠે વસ્તુતાએ ઇચ્છાપૂર્વક મદદગાર બનું, તે કરતાં તો હું એ પસંદ કરું, કે આપણે આ દેશ ઇતિહાસનાં પાનાંમાંથી બિલકુલ ભૂંસાઈ જાય.”

હાઈના તાર.

હિંદી વફાદારીની તારીફ.

લંડન, ૧૯ મી મે.

ગિલ્ડહોલમાં મળેલી ગંભીર સભામાં મુખ્ય પ્રધાન મિ. એસ્પિન્ગે અને લૉર્ડ રૂબે હિંદના રાજ્યો તથા લોકોની અસાધારણ વફાદારીની તારીફ કરી છે.

વિગ્રહનો ઉત્સાહ.

રોમ, ૨૨ મી મે.

પ્રિન્સ કેલોના, મેયર, અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલરો સહિત ગઇ કાલે સાંજે કેપીટોલથી ૨૦૦,૦૦૦ માણસોનું એક સરથક્ષ નીકળ્યું હતું. રાજમહેલ ખાસે જઇ પેરોઆચતાં રાજકુટુંબે અરૂખામાં દર્શન આપ્યું હતું. રાજ અને રાણીએ લોકોને દેશભક્તિ માટે ધન્યવાદ આપ્યો હતો.

કોકેસસમાં ઝપિયાની ફત્તેહ.

પિટ્ઝેર, ૨૨ મી મે.

આપણાં લશ્કરોએ સારો, પાન અને બારકળનો ડબ્બો લીધો છે. તુર્કો ખિટકિસ અને દક્ષિણ તરફ નાહા છે.

ઇટલીમાં સ્વદેશાભિમાનનો ઉછાળો.

લંડન, ૨૨ મી મે.

ઇટાલિયન સરહદ પરથી મળેલા તારમાં જણાવવામાં આવે છે કે ઇટલીમાં સ્વદેશાભિમાનનો જુરસો ભેરથી ઉછળી નિકળ્યો છે. મિલ્લાનમાં તમામ પુરુષોની વસ્તી ચેરીઓમાં આવેલી; પશુ બંદોબસ્ત રાખવાને લશ્કરી માણસો કે પોલિસની જરૂર પડી નહોતી. આખી દુનિયાનાં ઇટાલિયન સંસ્થાનોમાંથી તાર આવ્યા છે કે હજારો લશ્કરમાં હાલ ભેગાવાને તૈયાર છે, અને બીજા હજારો વોલન્ટિયર તરીકે હાથલ થશે.

છટલી લશ્કર તૈયાર કરે છે.

લંડન, ૨૩ મી મે.

છટલીમાં લશ્કરો તૈયાર થઈ ગયાં છે.

અગ્નિયા સાથે વિગ્રહ.

લંડન, ૨૪ મી મે.

છટલીએ અગ્નિયા સાથે વિગ્રહ બહાર કર્યો છે.

આગસ્ટામિ, ૨૪ મી મે.

જર્મન અને અસ્થિયન એલચીઓને રોમ છોડવા હુકમ થયો છે.

લોરેટની ટેકરીઓ પડાવી.

પારિસ, ૨૪ મી મે.

તેર દિવસની સખત લગાઈ પછી લોરેટની ટેકરીઓ હસ્તગત થઈ છે. લડાઈમાં આપણે ૩,૦૦૦ જર્મનોને માર્યા છે, અને ૧,૦૦૦ કેદ પકડ્યા છે. આપણને પણ પુષ્કળ હાનિ ખમવી પડી છે.

શાલીપોલીમાં લગાઈ.

પારિસ, ૨૫ મી મે.

જનરલ લિમાન વૉન સૅન્ડર્બર્ગની સરહારી નીચે લુકોએ કાળા ટેપે આગળ બ્રિટિશો ઉપર સખત હુમલો કર્યો છે, પણ તેમને પાછા હુકાવવામાં આવેલ છે.

ઇંગ્લિશ પ્રધાનમંડળમાં ફેરફાર.

લંડન, ૨૫ મી મે.

ઇંગ્લંડના પ્રધાનમંડળમાં મહત્વના ફેરફારો થયા છે. મૅકડોનાલાના પહેલા હોર્ડ તરીકે મિ. બાલ્ફોર નિમાયા છે; અને મિ. બોરેટને ચેમ્બરલેન હિંદુસ્તાન માટે સેક્રેટરી ઑફ સ્ટેટ થયા છે. મન્ડ્રૂર પક્ષવાળા મિ. હેન્ડરસન કેળવણીના બોર્ડના પ્રેસિડન્ટ તરીકે કામ કરશે.

કેસર ઇટાલિયન મોખરા પર જાય છે?

લંડન, ૨૫ મી મે.

કેસરે પશ્ચિમમાં જવા સાડ જોલીશિયા છોડેલ છે. એમ ધારવામાં આવે છે કે તે ઇટાલિયન મોખરા પર જનાર છે.

છટલી દાખલ થવાથી રખાલી આશા.

પિત્તમ્બર, ૨૫ મી મે.

એમ ધારવામાં આવે છે કે છટલી મિત્ર રાજ્યોના પક્ષમાં દાખલ થવાથી વિગ્રહ દૂંડા

વખતમાં ખતાસ થશે. ઋષિયા સાથે સ્વતંત્ર સલાહ કરવાના પ્રયત્નો થયા છે, અને તે માત્ર અસ્થિતા તરફથી નહીં. પ્રયત્નો છેક નિષ્ફળ નીવડ્યા છે.

૪૦ ફુટ ઊંચું હવાનું વાહનું.

લંડન, ૨૬ મી મે.

ફ્રીડ માર્શલ સર જૉન ફ્રેંચ જણાવે છે, કે દુરમનોએ ઝેરી હવા સાથે હુમલો કરવાથી ધમ્પની પૂર્વમાં આપણી લાઇનના કેટલાક ભાગ દુરમનના હાથમાં ગયેલ છે, અને હજી પાછા મેળવાયેલ નથી. એટલી બધી ઝેરી હવા અત્યાર સુધી વપરાયેલ નથી. પાંચ માઇલના મોખરા ઉપર સાડાચાર કલાક સુધી નળીઓ દ્વારા તે કાઢવામાં આવી હતી. સાથે સાથે એજ હવા કાઢતા ગોળાઓનો વરસાદ થયેલો; અને કોઇ કોઇ ઠેકાણે એ હવાનું વાહનું ૪૦ ફુટ સુધી ઊંચે ચડેલું.

દુરમનની લાઇન ભેદાય છે.

લંડન, ૨૬ મી મે.

૧૬મી મેથી લડતાં લડતાં આપણા સરકારે દુરમનની ત્રણ માઇલ કરતાં વધારે મોખરાની લાઇન ભેદી છે.

પારિસ, ૨૭ મી મે.

બ્રિટિશોએ લા આસીની દિશામાં વધારે પેસારો કર્યો છે. ઇટલીના રાજા.

રોમ, ૨૭ મી મે.

રાજા જિહ્વકટર ઇમેન્યુઅલ ઝમીન અને હરિયા પરની સેનાઓનો અધિપતિ મધને મોખરે ગયો છે.

ફ્રેંચ વિમાનોની ચકાઈ.

પારિસ, ૨૭ મી મે.

લડવિગશાફ્ટન કે જ્યાં જર્મન હાફગોળા બનાવવાનાં સૌથી મોટાં કારખાનાં આવેલાં છે, તે પર ૧૮ ફ્રેંચ વિમાનોએ ભારે બોંબ લઇને ચડાઇ કરી છે. ઘણે ઠેકાણે આગો લાગી છે, ઇટાલિયન પેસારો.

રોમ, ૨૮ મી મે.

ટાઇટલ ફ્રેંચિનો સરહદ ઉપર ધટ્ટા અને. ગાર્દોના સરોવરોના પ્રદેશમાં ઉત્તર તરફ આપણે આગળ ચાલ્યા છીએ. શહેરોના આગેવાન વતનીઓએ ઇટાલિયનોને આવકાર આપેલ છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમે બેલિજયનોના પ્રતાપી રાજા આલ્બર્ટ અને તેની બહાદુર રાણી એલિઝાબેથનો સંયુક્ત ફ્રાટોત્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

રાવનના દરબારી છાપખાનું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૮ મી જૂન, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૮.

[વત્તો ધર્મ સ્તતો જયંતિ.]

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુવરબા, સી. આઈ.,
ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની
આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું
અને
વિના મૂલ્યે વહેંચાતું
સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૮ મી જૂન ૧૯૧૫.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં બળવો.

બિરમાર્કે એક વાર કહેલું કે દક્ષિણ આફ્રિકામાં ખ્રિસ્તની મહત્તાની કબર ધરો; અને તે વખતથી જર્મન પરદેશ ખાતાની ઓફિસના ચોથા દરજ્જાના મેક્સિઆવેલીએ કેપને ખ્રિસ્તિય શબ્દનશાહતની મહામુર્તિના માલીના પગ તરીકે ગણતા આવેલ છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં વિશ્વ સળગેલો, તે સુખ્યત્વે કરીને તેમના પ્રખ્યાતને લીધે. આફ્રિકાના ઘાંડની પાછળ જર્મન ગુપ્ત સેવાના માણસો હતા; અને પ્રેસિડન્ટ કુમરને લડવાનું ઉત્તેજન મળેલું તે જર્મન શબ્દનશાહના એજેટ તરફથી મદદની આશા મળેલી તેને લીધે. પ્રેસિડન્ટ કુમર દેવી રીતે કંગાથેલો, અને જાતે કેસરને મળવા જર્મની ગયેલો ત્યારે શું બનેલું, એ ઇતિહાસની વાત છે. દાનસવાલના પ્રેસિડન્ટની રીયતિ એ વખતે જર્મન ખટપટના એક ભાંગેલા હુધિયાર જેવી હતી. ખ્રિસ્તિય શબ્દનશાહને તુકશાન કરી શકાય, અને જર્મનીને તંદા પણ આંચ ન આવે, એ સિવાય બીજી કોઈ રીતે તેના દેશને મદદ આપવાનો ધરાવો હતોજ નહીં.

ઈ. સ. ૧૯૦૬ માં સર હેન્રી કેમ્પબેલ જેનરમેન અને તેના મંડળે દક્ષિણ આફ્રિકાના સવાલોનો ઉદારતાથી ફરોલો કર્યો, તે પછી કોઈ પણ જાંબીર પ્રકારની જર્મન ખટપટ માટે સ્થાન રહેલું નહીં. એ કોમના ગોરાં લોકોની વત સંજોથી સુરક્ષેલીઓનું શાંતિપૂર્વક સમાધાન કરવામાં ચૂંટણીના પરિણામથી સરવત્રા ધંધ. ડચ પટ્ટનું પ્રાધાન્ય ઘટેલું; અને એક જોર સુખ્ય પ્રધાન નિભાયેલો. દક્ષિણ આફ્રિકાના ખ્રિસ્તિય જતયાના ગાણસોએ યુગ્મ પોકાર ઉઠાવેલો, કે જેમની સાથે તેઓ આઠ વરસ પહેલાં લડતા હતા તેમના હાથમાં સત્તા આવે છે તે હીક નહીં. પણ સાદે નસીએ ઉદારતાની રાજનીતિનું અનુસરણ થયેલું; અને ખ્રિસ્તના કથા વચ્ચે પડવા વગર ડચ અને ખ્રિસ્તિય પક્ષોને સાથે કામ કરવાનું સુપ્રત થયેલું; કે જેથી તેઓ પરસ્પર ઉપયોગ અને માયાશુ વર્તનથી એક સંયુક્ત પ્રજા બાંધી શકે.

જો દક્ષિણ આફ્રિકાનો યૂનિયન (સંસદ) કાનડાના સુલકની માફક બહારની ખટપટથી મુક્ત હોત, તો બધું સારું પરિણામ આવત. બંધનરહિત શાસનને પ્રસાદે અને સુરક્ષેલીઓ દૂર કરવામાં પરસ્પર મદદને પ્રતાપે કોમના બેદો દૂર થઈને એકતા વધી હોત. કારણકે ઇશ્વરેચ્છાથી સુખ્ય સત્તા એક ઉદાર વર્તન અને પ્રકાશિત મનના ગાણસના-જનરલ લુઈ બોયાના-હાથમાં આવી હતી. આઠ વરસ અગાઉ તે ખ્રિસ્તના હુકમોનામાં એક પરગ સમર્થ આદમી હતો; અને વિશ્વમાં

કુશળતા અતાવીને અને પોતાની જાતના જોરથી તે જોર લોકોને સેનાધિપતિ થયેા હતા. પણ સમાધાન થયા પછી અને મુખ્ય પ્રધાનનો, અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા પછી પોતાના દેશના ભાવી નિર્માણ સંબંધી તેની દૃષ્ટિ વિસ્તૃત થઈ હતી; અને જને જાતિઓને એકત્ર કરવાને તે મથી રહ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૮૬૩ માં નાતાલમાં જન્મેલો હોઈને એ બ્રિટન અને જોર જાનેને યોગ્યજનો હતો. જે બ્રિટિશ લિબરલ પક્ષના રાજપુરુષોએ દક્ષિણ આફ્રિકામાં પ્રજાસાસનનો સર્વોપરિ પ્રયોગ શરૂ કર્યો હતો, તેમની માફક તેનામાં આત્માની ઉદારતા અને મનની મહત્તા હતી. જનરલ યોથાએ કરાવ કરેલો, કે ન્યાય, શુભેચ્છા અને પૂર્વદૃષ્ટિ વાપરીને પોતાના હાથમાં સત્તા રહે તે દરમિયાન પ્રયોગને નિષ્ફળ થવા દેવો નહીં.

સ્વાભાવિક રીતે આ પ્રયત્ન જર્મન નૈર્ઝત્ય આફ્રિકાના ગઝર્નરને ગમેલો નહીં. તેના સંસ્થાનમાં કેપ સંસ્થાન પર ચડાઈ કરવાને રેલવેની યોજના હતી. શરૂઆત ખટખટથી કરવામાં આવી. જોર અને બ્રિટનને પરસ્પર લડાવી મારીને જર્મન ઉદ્દેશો પાર પાડવાના પ્રયત્નો શરૂ થયા.

જર્મનોએ ઓરેન્જ નદીની ઉત્તરના પોતાના સંસ્થાનને બ્રિટિશ દક્ષિણ આફ્રિકા સામે ચડાઈને માટે ૧૯૦૮ માં તૈયાર કરવા માંડ્યા હતા. જર્મનો તે વખતે પાંચ વરસથી જર્મન નૈર્ઝત્ય આફ્રિકાના દેશી વતનીઓ સાથે અને તેમાં ખાસ કરીને હેરેરો નામની લટકતી ટોળીઓ સાથે વિઝરૂમાં રોકાયેલા હતા. જોર લોકોનું એક લશ્કર પણ તેમણે મદદમાં વાપર્યું હતું. ટ્રાન્સવાલ અને ઓરેન્જ નદીના સંસ્થાનને સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થયા છતાં તેમાંના કેટલાક સંતુષ્ઠ થયા નહોતા. નૈર્ઝત્ય આફ્રિકાના જર્મન ગઝર્નરે એ અસતોષીઓને ધ્યાનમાં રાખ્યા હતા. અગાઉ એ માણસ કેપટાઉનમાં જર્મન કોન્સલ-જનરલ હતો; અને ત્યાં તે એવા પ્રયત્નોમાં રોકાયેલો હતો, કે જેથી કેપરનો હુકમ થતાં જોર લોકો ખળવો કરે.

ત્યારે હેરેરો વિઝરૂ બંધ પડ્યા, ત્યારે ૧૯,૦૦૦ જર્મન સિપાઈઓમાંના ઘણા એકત્ર થયેલા, તેમની બંદુકો અને પુષ્કળ દારૂગોળો ખાકી રહેલાં; સને ૧૯૧૩ માં તૈયારીઓ લગભગ પૂરી થયેલી. તેમનો ધરાદો દક્ષિણ આફ્રિકાના યૂનિયનને પોતાની સાથે જોડી દઈને પ્રશિયાની તાબેદારી નીચે એક મોટું જર્મન સંસ્થાન સ્થાપવાનો હતો. કેટલાક જોર લોકોને તેઓ સમજાવી શકેલા, કે પ્રશિયાની કૃત્તેહથી તેમને લાભ થશે.

૧૯૧૩ના પાછલા ભાગમાં યૂનિયનની રક્ષક સેનાનો અધિપતિ જનરલ બેયર્સ પોતાની પત્નીને સાથે લઈને રિવસ લશ્કરના બૃહોના અભ્યાસ માટે રિવત્ઝર્ગડ ગયેલો. કેસર વિલ્હેલ્મ પણ એજ બૃહો જોવાને આવ્યો હતો. બેયર્સ એક અતિશય સ્વદેશાભિમાનવાળી જર્મન બાનુને પરણ્યો હતો; અને એ બાઈને દક્ષિણ આફ્રિકાના વિઝરૂના પરિણામથી જોર લોકોના પોતાના કરતાં પણ વધારે દુઃખ લાગ્યું હતું. બેયર્સ એક ઉચ્ચ, પ્રતાપી અને દેખાવડો માણસ હતો; અને તેનામાં પ્રબળ આકર્ષણની શક્તિ હતી. કેસર તેનાથી પ્રસન્ન થયેલો; અને રિવસ

બૂલો પૂરા થયા પછી કેટલેક વખતે તેને બર્લિન જવા આમંત્રણ થયેલું. ત્યાં કચેરીએ તેનું એલું સ્વાગત કરેલું, કે તે તેમનો માણસ બની ગયો.

આ શાંત અને બળ્ય માણસની પ્રામાણિકતા માત્ર રિયલિટી નહિ યાત નહીં; પણ તે મિત્રાભિમાની હતો, અને તેના મિત્રાભિમાન પર ફેસર અને તેના પ્રધાનો રમત કરવા લાગ્યા. જર્મન “રક્ષણ” નીચે જે મહાનુ દક્ષિણ આફ્રિકાનું રિપબ્લિક સ્થાપવાનું હતું તેના પ્રેસિડન્ટનું પદ તેને આપવાનું કહેવાયેલું. તે પાછો કેપટાઉનમાં આવ્યો, ત્યારે તેની બરાવ કાળી મૂંઢ ફેસરની ઢબમાં ઊંચી ચડાવેલ હતી; અને તેના મસ્તકમાં ફેસરના વિચારો દોડતા હતા.

આથી વિરુદ્ધ જનરલ બોથા પોતાના લોકોની ફરજનો ઊંચો અને લાંબો વિચાર કરનાર આદમી હતો. સ્વરાજ્યની બહેશના અક્ષર ઉપરાંત પ્રાણને પણ તે વળગી રહેવા ઉત્સુક હતો. યૂનિયનનો સર્વોપરી પ્રધાન હોવા ઉપરાંત તે બોર લોકોનો જૂનો સેનાધિપતિ હતો. જે જાતમાં વિલિયમ ઓફ ઓરેન્જ જેવા પયદા થયેલ છે તે જાતની સહનશીલતા અને કૃદતા તેનામાં હતી. દક્ષિણ આફ્રિકાના સંબંધમાં જર્મનીના શા ધરાદા છે તેની તેને સારી રીતે ખબર હતી; અને નવા રાજ્યબંધારણમાં બોર અને બ્રિટન વચ્ચે સમાધાનનો ચત્ન કરવામાં તેનો આશય ઓદાર્યનો હોવાની સાથે સાંત્રામિક પણ હતો. ઇ. સ. ૧૯૦૦ ના પાછલા ભાગમાં ફેસરે પ્રેસિડન્ટ ફૂગરને મુલાકાત આપવાની ના પાડેલી, તે માટે એક બોર તરીકે તેને ફેસરની સાથે હિસાબ ચૂકવવાનો હતો. ક્ય સહનશીલતાનો ઉપયોગ કરીને તેણે વિગ્રહમાં બંધાવ્યું નહીં; પણ વિગ્રહ વગર નહીં ચાલે એમ જણાવ્યું, ત્યારે ૧૯૧૩ માં તે માટે તૈયારી કરવા માંડી.

બેયર્ન છેક બેવરૂ નિકળશે એમ તેણે ધારેલું નહીં. પણ જર્મન સંસ્થાન ઉપર હુમલો કરવાનું તેને આવરયક લાગેલું. સવાલ માત્ર એ હતો કે અમી સહનશીલતા લશ્કરે કરવી, કે દક્ષિણ આફ્રિકાની સરકારે. જનરલ બોથાએ એ બાબતમાં કશી આનાકાની કરી નહીં, જોઈ તેને ઘણા હડીલા અને વહેમી લોકોની સાથે કામ લેવાનું હતું. બોર લોકોમાં એક નવો પયગંબર પયદા થયો હતો. તેનું નામ વેન રેન્સબર્ગ હતું, અને તે વિખ્તનબર્ગમાં જનરલ ટેલારીની નઝદીક રહેતો હતો. દક્ષિણ આફ્રિકાનો વિગ્રહ પૂરો થવા આવ્યો, તે અરસામાં લોર્ડ મેથુએન ઉપર હુમલો કરવાનું તેણે ટેલારીને સમજાવ્યું હતું; અને બોર લોકોને તેથી એક સારી છાત મળી હતી. અમુક દિવસ તેણે પહેલાંથી બતાવ્યો હતો તે પ્રમાણે કામ કરતાં લોર્ડ મેથુએન પકડાયો હતો. તે પછી તેણે બીજા કેટલાક આગમ લાખ્યા હતા, જેમાંના કેટલાક ખરા પડેલા નહીં; પણ પેલી એક ફત્તેહથી બોર લોકોમાં તેની ધણી આબરૂ હતી.

વિગ્રહ શરૂ થયો કે વેન રેન્સબર્ગ ફરી સ્વપ્નાં ભેવા અને આગમ લાખવા માંડ્યો. એક સ્વપ્ન એવું આવેલું. કે જાણે એક મહાસાગર છે, અને તેમાં પાંચ મોટા ગોધા લટ છે,

તથા એક આરમાની ગોધો લાલ ગોધાને જખમી કરે છે. લાલ ગોધો તે ખિટન; અને આરમાની ગોધો તે જર્મની. હવારી ઉપર દેન્સબર્ગની ખાસ અસર થયેલી. ન્યાયે તે વિચારના સંબંધમાં મળેલી પાર્લિમેન્ટની ખાસ બેઠકમાં ભાગ લેવા આવ્યો, ત્યારે તેના મિત્રોએ જોયું કે તેના મનની સ્થિતિ ધર્મોન્માદને મળતી યદ્યપિ ગદ્ય હતી. હવારી એક ઠરેલ અને કેળવાયેલ માણસ હતો; એટલે તેના મન પર થયેલી અસરથી અજ્ઞાન બોર લોકોમાં બળવાનો આવેશ ફેલાવવા જેવા કાલેજી હશે તેની કલ્પના કરી શકાય. જો તત્કાલિન રાજનીતિ લખાઈ હોત, તો દેન્સબર્ગ અને બેયર્ન જેવાના પ્રપંચોથી બોર અને ખિટન વચ્ચેનું સમાધાન નહીં થતું હોત, એમ માનવાને સંભવ કારણ છે.

૧૯૧૪ના સપ્ટેમ્બરની ૬મી તારીખે પાર્લિમેન્ટ ઉઘડતાં જનરલ બોધાએ એવો ઠરાવ રજૂ કર્યો, કે રાજ્ય જ્યોર્જને એક એવો સંદેશો મોકલવો, કે યૂનિયન સામ્રાજ્ય તરફ વફાદાર છે, અને શહેનશાહતના પ્રચારમાં ભાગ લેવાને દક્ષિણ આફ્રિકાના વતનીઓ તત્પર છે. જર્મન નૈઋત્ય આફ્રિકા પર ચક્રાવ કરવાને પોતે શહેનશાહી સરકાર સાથે ચોંકરાઈ ગયા છે તે જણાવ્યા પછી જનરલ બોધાએ કહેલું, કે:—

“આ કસોટીના વખતમાં શહેનશાહત તરફની આપણી વફાદારીને આપણે ભૂલી જઈએ, એ શરમભરેલું અને ધિક્કારપાત્ર ગણાય; અને આખી દુનિયાની આંખે દક્ષિણ આફ્રિકાને ઠાળી દીધી દેખાય. દક્ષિણ આફ્રિકાના વતનીઓથી એ બનતું અશક્ય છે. લોકો પાસેથી આશા રાખી શકાય તેવાં કેટલાંક મોટાં સ્વાર્થજી આપણે આપી ચૂક્યા છીએ; પણ હંમેશાં ક્રિશ્ચિયન ધર્મ ઉપર સ્થપાયેલી ઉચ્ચ લાવનાઓને દૃષ્ટિ સન્મુખ રાખતા આવ્યા છીએ; અને ખરાબમાં ખરાબ વખતમાં પણ દ્રોહનાં સાધનોનો ઉપયોગ કર્યો નથી. કચ અને ખિટન બંનેને દ્રોહનો માર્ગ બિલકુલ અજાણ્ય છે.

“આ અધિકાર અને દુઃખના વખતમાં બધી રીતે શહેનશાહી સરકાર તરફ વફાદાર અને સાચા રહેવું, એ આપણી ફરજ છે. યૂનિયન સરકાર એ પ્રમાણે માને છે; દક્ષિણ આફ્રિકાના લોકોનો એ પ્રમાણે ઠરાવ છે. આપણી સરકારે શહેનશાહી સરકારને તાર કર્યો છે, કે દક્ષિણ આફ્રિકાનું રક્ષણ અમે કરશું, કે જેથી શહેનશાહી સરકાર બીજા કોઈ સેવા બળવાના જઈ શકે. આ માગણીનો સ્વીકાર થયો છે, અને યૂનિયનની રક્ષકોના તૈયાર કરવામાં આવી છે.”

પાર્લિમેન્ટમાં જનરલ હર્ટજાગ નામે જનરલ બોધાના પ્રતિપક્ષીએ આ ઠરાવ ઉપર એક સુધારો મૂકેલો. તેના પક્ષના માણસોએ બાંધણું કરેલાં, જેમાં બ્રિટિશ પક્ષની ન્યાયપુરસ્સરતા માટે શંકાઓ કરવામાં આવેલી, જનરલ બોધા ઉપર અંગત આક્ષેપો મૂકવામાં આવેલા, અને અંગત વિચારનું સ્મરણ કરાવીને કોમ કોમ વચ્ચે દ્રેષ સજાગાવવાના ચત્ર થયેલા. છતાં ખાર વિરુદ્ધ બાણ મતથી જનરલ બોધાની સરકારની ફત્તેહ થયેલી.

મંગળવાર તા. ૧૫મી સપ્ટેમ્બરે જનરલ બેયર્સે રક્ષકસેનાના અધિપતિની જગ્યાનું રાજીનામું આપ્યું; જોકે કેટલાંક કારણોને લઈને એ કાગળ અને જનરલ રમ્પસને જવાબ તા. ૨૧ મીએ પ્રગટ થયેલા. બેયર્સને કાગળ નીચે પ્રમાણે હતો :—

“પ્રીટોરિયા, ૧૫મી સપ્ટેમ્બર.

“ઝોનરેબલ (= માનવંતા) સાહેબ,

“આપને ખબર છે કે ગયા ઓગસ્ટ મહિનામાં મેં આપને અને જનરલ બ્રોથાને એમ કહેલું, કે જર્મન નૈર્ઝત્ય આફ્રિકાને છૂતવાને ત્યાં લશ્કર મોકલવાની પ્રવૃત્તિને હું નાપસંદ કરું છું. તે વખતેજ હું રાજીનામું આપવાને તૈયાર હતો, પણ પાર્લિમેન્ટ થોડા વખતમાં મળશે એમ બાણીને મેં રાહ જોવાનો ઠરાવ કરેલો, એવી આશાથી—કે મુરકેલીમાંથી કોઈક માર્ગ નિકળશે. પણ જર્મનોએ યુનિયનને નાખુશ થવાનું કશું કારણ આપ્યું નથી, તે છતાં જર્મન નૈર્ઝત્ય આફ્રિકાને છૂતી લેવાના સરકારના નિશ્ચયનું પાર્લિમેન્ટે સમર્થન કર્યું, એ જોઈ મને અતિશય આશ્ચર્ય થયું છે. સરકારને ખબર હોવી જોઈએ, કે હવે બોલતા લોકોના મોટા ભાગે આપણે સરહદને ઝાળગીએ એ તરફ નાપસંદગી બતાવી છે, અને હમણાંજ પ્રીટોરિયામાં અધિકારીઓની સમિતિએ થઈ તેથી એ વાતને ટેકો મળે છે. બલાતકાર વગર માત્ર લોકોને સંબોધન કરીને બીજી પરિણામ લાવવાની હું સરકારને “એલેન્” કરું છું.

“એમ કહેવામાં આવે છે, કે ગ્રેટ બ્રિટન વિશ્વમાં ઉતરેલ છે તે માત્ર સત્ય અને ન્યાયની ખાતર, અને એટલા માટે કે ન્હાની પ્રજાઓની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ અને કોલકરાશનું પાલન થાય. પણ બ્રિટિશ કેબિનેટમાંથી ત્રણ પ્રધાનોએ રાજીનામાં આપ્યાં, એ હકીકતજ બતાવી આપે છે, કે ઇંગ્લંડમાં પણ એવો એક પ્રબળ ન્હાનો પક્ષ છે, કે જેને જર્મનની સાથે વિશ્વ યોગ્ય છે એવી ખાતરી થઈ નથી. ઇતિહાસ તો આપણને એમ શિખાવે છે, કે જ્યારે જ્યારે ચોતાનો સ્વાર્થ હોય છે, ત્યારે ત્યારે ગ્રેટ બ્રિટન ન્હાની પ્રજાઓનું રક્ષણ કરવાને તૈયાર રહે છે; પણ કમનગરીએ ઇતિહાસ એવા પણ દાખલા બતાવે છે, કે જ્યારે એજ શહેનશાહતે ન્હાની પ્રજાઓની સ્વતંત્રતાના પવિત્ર હકોનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે, અને કોલકરાશે તોડ્યા છે.

“આ સાબિત કરવાને મારે એટલુંજ દર્શાવવું બસ છે, કે ‘સાઉથ આફ્રિકન રીપબ્લિક’ અને ‘ઓરેન્ ફ્રી સ્ટેટ’ ની સ્વતંત્રતાનું કેવી રીતે ઉલ્લંઘન થયેલું; અને સેન્ટ નદીના ‘કન્વેન્શન’નું કેટલું વળન રહેલું. એમ કહેવાય છે કે જર્મનોના જંગલીપણાની સામે વિશ્વ કરવામાં આવે છે. દક્ષિણ આફ્રિકાના વિશ્વમાં આપણા આ દેશમાં કેવું જંગલીપણું દાખવાયું છે તે બધું મારે કંઈ છતાં હું ભૂલી ગયો નથી. થોડાજ અપવાદ સિવાય તમામ એતરોની અને ઘણાં શહેરોની ભૂવાંના જેવી દશા થયેલી, કે જે સંજ્ઞા આપણે હાલ એટલું બધું સાંભળીએ છીએ. આ અણીને વખતે પાર્લિમેન્ટમાં એમ જાહેર થાય છે, કે બ્રિટિશ સરકારે આપણી સરકારને ૭૦,૦૦,૦૦૦ પૌંડની લોન આપેલી છે. આ બહુ સૂચક વાત છે. ટોઈ પણ માણસને એ બાબતમાં ચોતાના ખાસ વિચારે હોઈ શકે. સરકારની મુલક જોડી દેવાની રાજનીતિ માટે કંઈ વાજબી કારણ ન

હોવાથી આપ લોકોને ઠરાવવા માટે એમ આહાર કરે છે, કે પ્રસંગ આવે તો જર્મનીએ દક્ષિણ આફ્રિકાને પોતાની સાથે જોડી દેવાનો ઠરાવ કર્યો છે, એવી સરકાર પાસે માહિતી છે.

“મારો નમ્ર અભિપ્રાય એવો છે, કે જો આપણે જર્મનો તરફથી કશું કારણ મળ્યા વગર જર્મન મુલક ઉપર હુમલો કરશું, તો એ સ્થિતિ વહેલી પ્રાપ્ત થશે. અને જર્મની આપણા મુલકને જોડી દેવાનો ઇરાદો રાખે છે તેના સંબંધમાં એટલું જ કહેવાનું છે, કે એ તો આવી બાબતોમાં પ્રત્યક્ષોના શક અથવા વહેમનું પરિણામ છે. પાર્લિમેન્ટમાં કરવામાં આવેલા આરોપો—ઉદાહરણ તરીકે, જર્મનોએ આપણી સરહદનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે એ—પાયાદાર નથી. જુઓ ખાતમી ખાતાનો ઓફિશિયલ રીપોર્ટ, અને જેઓ સરહદ ઉપર અને તેની પાસે છે તે લેફ્ટેનન્ટ-ર્નલ માવિડઝ અને તેના અમલદારોના અભિપ્રાયો.

(આ ઇતિહાસ હવે પછીના અંકમાં પૂરો કરવામાં આવશે.)

લડાઈના તાર.

સામાન્ય સ્થિતિ.

હજી જર્મનનું ભેર નબળું પડ્યું નથી. અધિયાને અને ફ્રાન્સને અને બ્રિટનને તે મારે છે અને મરે છે. મિત્ર રાજ્યોનો વિજય વિધાતાના લેખમાં લખાયેલો છે, એમ જેઓ ન મોનતા હોય, તેવાઓને ઘડીભર ચિંતા થઇ જાય. એવી સ્થિતિ છે. છતાં ચિંતા માટે અર્થ નોતાં કશું કારણ નથી. અવિયન, ફ્રેંચ અને ઇંગ્લિશ સેનાપતિઓ વ્યૂહરચનામાં એકા છે; અને જર્મન જૂથને બનતી ત્વરાએ ઠેકાણે પાડશેજ, એવો વિશ્વાસ રાખવો જોઇએ.

ફ્રેંચ હવાઇ હુમલો.

લાંડન, ૨૮ મી મે.

આખા વિશ્વમાં હુડવિગશાફ્ટન ઉપરના ફ્રેંચ હવાઇ હુમલા જેવું બીજું હવાઇ પરાક્રમ બહાર આવ્યું નથી. ૧૮ વિમાનોએ ૯૦ કિલોગ્રામના ૪૭ બોમ્બ અને ૧૫૫ ના ૨ બોમ્બ જે રસાયની કારખાનામાં ૨૦,૦૦૦ મજૂરો કામ કરે છે અને દારૂગોળો બતાવે છે તે ઉપર નાંખ્યા. અને ૯૦ કિલોગ્રામના ૩૬ બોમ્બ એપોના કારખાના ઉપર ફેંક્યા. બધાજ બોમ્બ નિશાનને વાગેલા. હુડવિગશાફ્ટનમાં પીળા ધુમાડાની ત્રણ જળરી આગ જ્વળમાં આવી હતી; અને એપો ઉપર પણ ધુમાડો ફરી વળ્યો હતો. એમ માનવાને કારણ છે કે જેરી હવા હુડવિગશાફ્ટનમાંજ મુખ્યત્વે કરીને બનાવાય છે, અને બોમ્બ પડવાથી એ હવા એટલી ઘૂટેલી કે વરતીને કંદાર થણું સહન કરવું પડ્યું હશે. એક સિવાય બીજા બધા વિમાનોએ પાછા આવી ગયેલ છે.

અસિયનો હુકો છે.

લાંડન, ૨૮ મી મે.

બચાવની આખી લાઇન ઉપર ઇટાલિયનોની સામેથી અસિયનો હુકો લાય છે. વરો

અને મોલાત બાળતા જાય છે; અને માર્ગો તથા પુલોનો નાશ કરતા જાય છે. ટેન્ટના કિલ્લા તરફ તેઓ ભાગ્યા જાય છે.

સૈનની લડાઈ.

પિટ્ઠેક, ૩૨ મી મે.

સૈન ઉપરની લડાઈ આપણા પક્ષમાં લડાતી જાય છે. નિચેસ્ટરની પેલી તરફના બધા હુમલા પાછા હઠાવવામાં આવ્યા છે. સાત હજાર કરતાં વધારે ફેદીઓ પકડાયા છે.

પ્રેસિડન્ટ વિલ્સનના આશયો.

વૉશિંગ્ટન, ૧ લી જૂન.

પ્રેસિડન્ટ વિલ્સન મનુષ્યજાતિના હવા માટે માત્ર બોલવાનેજ નહીં પણ કામ કરવાને તૈયાર રહેશે. સમુદ્ર ઉપર અમેરિકનોના હક્કનું ઉલ્લંઘન કરવા માટે તે જર્મનીને જવાબદાર ગણશે.

લંડન ઉપર બોંબ.

લંડન, ૧ લી જૂન.

છેલ્લી ઝેપેલિનની યાદાધતી એક પુરુષ, એક સ્ત્રી, એક છોકરો અને એક માળક મરી ગયેલ છે. ૬૦ બોંબ ફેંકવામાં આવ્યા હતા. માત્ર ત્રણ ફેંકાએ આગ લાગતાં બંગાની મઠ્ઠ લેવી પડી હતી.

જર્મનો સામે લાગણી વધી પડી છે. લંડનના પૂર્વના છેડાં તરફ તોફાનો થયાં છે; અને જર્મનોનાં મકાનો પર ફરી હુમલા કરવામાં આવે છે.

ઇટલીના જવાબ.

રોમ, ૩૦ જૂન.

સિનેર સાલ્વાદોએ આજે કેપીટોલના હાલમાં એક લઘ્ય ભાષણ આપ્યું છે. જર્મન હપકાને જવાબ આપતાં તેણે કહ્યું, કે ઇટલીને માટે આ એક પવિત્ર વિગ્રહ છે. મિત્રતા અથવા કાલકાર સંબંધી કશું પણ બોલવાનો જર્મની અને અસ્તિયાને શો હક છે? એમણે તો બધા લેખ અને સાર્વજનિક હક ઉપર પાણી ફેરવેલ છે.

અમેરિકનના કિલ્લો આલી કર્યો.

લંડન, ૪ થી જૂન.

અમેરિકનના કિલ્લો ઋણિયોને ખાલી કરવાની ફરજ પડી છે.

જર્મન કાઉન પ્રિન્સની છાવણી ઉપર બોંબ.

પારિસ, ૪ થી જૂન.

સવારના ચાર અને પાંચની વચ્ચે ૨૬ ફ્રેંચ વિમાનોએ ૧૭૮ બોંબ અને કેટલાક હજાર બાણ જર્મન કાઉન પ્રિન્સ (=યુવરાજ) ની છાવણી ઉપર નાંખ્યાં છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક્ર. ૧.]

મંગળવાર, ૧૫ મી જૂન, ૧૯૧૫.

[અંક ૨૯.]

। યતો ધર્મે સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૬૫ મી જૂન ૧૯૧૫.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં બળવો.

(ગયા અંકથી ચાલુ—જનરલ બેયર્સને કાગળ.)

“એવું લાગે છે કે જલ્દી સરકારને એવી ઇચ્છા હોય, કે જર્મન મેજિસ્ટ્રેટ આફ્રિકાના જર્મનો ક’ંઈક અપરાધ કરે તો સાફ; પણ તેમાં સરકાર નિરાશ થયેલ છે, કારણકે અત્યાર સુધી એક પણ જર્મન સિપાઈએ સરહદનું ઉલ્લંઘન કર્યું નથી. તમે સારી રીતે જાણો છો, કે એક વાર ભૂલથી સરહદનું ઉલ્લંઘન થયેલું, અને તે માટે તરત માફી માગવામાં આવેલી, એવી ને વાત ચાલે છે, તે સાચી છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગમે તે ધાય, છતાં વિગ્રહનો નિર્ભય તો યૂરપમાંજ થવાનો છે; એટલે જો જર્મની છૂટે, અને આપણા પર ચડાઈ લાવવાનો ઇરાવ કરે, તો એટ પ્રિન્ટ આપણી કુમકે કરવાને અશક્ત નીવડે ત્યારે પણ, જો આપણે દરમિયાનના વખતમાં આપણી હુકમાં રહેલા હથું, તો તે વખતે દેશના રક્ષણને પવિત્ર અને નિર્મલ કરતો ગણીને બનવું બંધ કરી શકશું. આપણા ઉપર જો ચડાઈ થશે, તો આપણા લોકો પોતાના હુકોના બચાવ માટે એક માણસની માફક ઉભા થશે.

“ઉપરાંત, મને ખાતરી છે કે હાલ જર્મન ગુલકમાં જે ૮,૦૦૦ પુ’ લશ્કર છે તે આપણા દેશ પર ચડાઈ કરવાની બેવકૂફી નહીં કરે. મેં હુમેશાં કહેવું છે, કે જો યૂનિયન પર ચડાઈ થશે, તો બોર અને પ્રિન્ટ સાથે રહીને આ દેશનું રક્ષણ કરશે; અને એવું બનશે તો પિતૃ ભૂમિની રક્ષાને માટે આપણી સેનાના નાયક યવામાં હું મોટી પ્રતિક્ષા અને માન સમજીશ. મેં સેનાપતિની જગ્યા સ્વીકારી છે તે આપણા રક્ષાના કાયદા પ્રમાણે, જેની પહેલી કલમમાં એમ લખેલું છે કે સેનાનો ઉપયોગ યૂનિયનના બચાવ માટેજ કરવાનો છે. મારો નમ્ર અભિપ્રાય એવો છે, કે પાર્લમેન્ટના એક સાદા ઇરાવ માત્રથી આ કલમ ફેરવી શકાય નહીં, કારણકે એમ કરવું એ પાર્લમેન્ટની પદ્ધતિથી વિરુદ્ધ છે. એટલે રક્ષાનો કાયદો આપણને એવી રત્ન આપતો નથી, કે આપણે જઈને દુરમનને પરહુદમાંથી પકડી લાવીએ, અને એ રીતે આગ સળગાવીએ; પણ એવી, કે જો દુરમન આપણા દેશમાં પુસે તો આપણી ફરજ છે. કે તેને પાછો કાઢવો, અને તેના દેશમાં જઈને તેને તગડવો.

“જનરલ બોથા પોતાના લાપણમાં દક્ષિણ આફ્રિકન વિગ્રહ પછી બેદિન્યનો અને ફ્રેંચ તરફથી આપણને જે મદદ મળેલી, તે સંબંધી જાણે છે. એ મદદની આપણા બધા લોકો

અને આપણે હજી કદર કરીએ છીએ; પણ આપણે એ ભૂટી જવું ન જોઈએ, કે જર્મનો પણ કંઈ પાછળ રહ્યા નહોતા, અને આપણા તરફ હુમલાં સારી રીતે વર્ત્યા છે. ભારે શા માટે આપણે બાળીબૂળને તેમને દુશ્મન બતાવવા જોઈએ? હાલ જે સ્થિતિ છે તેમાં તો ચકાષ કરવાનો કોઈ માર્ગ હું દેખતો નથી, અને હું મારા દેશને તથા લોકોને અતઃકરણથી આહું છું, તેટલા માટે યૂનિયન નાગરિક સેનાને સરહદની પેલી પાર ઓકલવાની સામે હું વાંધો લઉં છું. સરકારે જે આગ સળગાવવાનું ઠરાવ્યું છે તે ક્યારે ઠરશે એ કોણ કહી શકે તેમ છે? ઉપર દર્શાવેલાં કારણોને લીધે સેનાધિપતિ તરીકેની મારી જમ્યાનું રાજીનામું આપવાની મને ફરજ પડે છે, અને મારી પદવીનું પણ. મારે માટે આપણા લોકો તરફ એકનિષ્ઠા, કર્તવ્ય અને પ્રતિજ્ઞાનો માર્ગ મને એ લાગે છે, કે જે સંબંધી જનરલ યોદ્યા બોલેલ છે. મેં હુમલાં મારા શ્રેષ્ઠ નિશ્ચયો પ્રમાણે મારી ફરજ અદા કરવાનો યત્ન કર્યો છે; અને મને ઘણા અફસોસ થાય છે કે તેનો આ પ્રમાણે અંત આવે છે.”

(સહી) બેયર્સ.

કોમના દ્રેપને બચત કરવાના દુષ્ટ ઉદ્દેશથી લખેલા ઉપલા પ્રપંચી કાગળનો જનરલ સમટ્સે નીચે પ્રમાણે લક્ષ્યવેધી જવાબ લખ્યો હતો :—

“પ્રીટોરિયા, ૧૬ મી સપ્ટેમ્બર.

“સાહેબ,

“યૂનિયનની રક્ષા સેનાના સેનાધિપતિ તરીકેની અને યૂનિયનના એક અમલદાર તરીકેની તમારી પદવીનું રાજીનામું આપવાને તમે તારીખ ૧૫ મીએ લખેલા કાગળ વાંચી મને ખેદ થયો છે. જે સંસ્થિતિમાં તમે રાજીનામું આપો છો, અને જે રાજદોમાં તમે તમારા કૃત્યને વાજબી ઠરાવવાનો યત્ન કરો છો, તેથી બહુ દુઃખદાયક અસર થાય છે.

“એ ખરું છે, કે જર્મન નૈર્ઝત્ય આફ્રિકામાં વિગ્રહની જે ક્રિયાઓ ચાલે છે તેમની સામે તમારે વાંધો છે એ હું બાજીનો હતો; પણ તમે રાજીનામું આપ્યો એમ મને કદાપિ લાગ્યું નહોતું. એથી ઉત્કટ, સરકારને મળેલી તમામ માહિતીની તમને ખબર આપવામાં આવતી હતી, બધી યોજનાઓની તમારી સાથે ચર્ચા થઈ હતી, અને તમારી સલાહનું મોટે ભાગે અનુસરણ કરવામાં આવ્યું હતું. મુખ્ય અધિકારીઓ તમારી ભલામણ પ્રમાણે અને સંમતિથી નિમાયા હતા; અને હાલ જે ક્રમ પ્રમાણે વિગ્રહની ક્રિયાઓ ચાલે છે તેની અધિકારીઓની એક સમિતિમાં તમે પોતે ભલામણ કરી હતી.

“પાર્લિમેન્ટની આસ બેઠકમાં હાજર રહેવાને હું કેપ ટાઉન જવા નિકળ્યો, તે પહેલાં મારી છેલ્લી સૂચનાઓ તમને એ હતી, કે મારી ગેરહાજરીમાં જર્મન સરહદ ઉપરની કેટલીક પલટોનોની તમારે મુલાકાત લેવી, અને આપણી વચ્ચે એવી સમમુત હતી, કે વિગ્રહની ક્રિયાઓ કંઈક આગળ ચાલે, અને જૂદા જૂદા ભાગો વચ્ચે સહકારિત્વ સાધી શકાય, કે તરત તમારે પોતે જ જર્મન નૈર્ઝત્ય આફ્રિકામાં સરહદી લેવી.

“સરકારની સ્થિતિમાં એ પછી કયો ફેરફાર થયેલ નથી; અને પાર્લિમેન્ટે પૂરી ચર્ચા પછી તેમાં સંમતિ આપી છે. એવી આશા રાખી શકાય કે એ સંમતિથી તમારી સ્થિતિ કંઈક સુધરવી જોઈએ; પણ હવે મને માત્રુમ પડે છે, કે તમારી એવી ધારણા હુતી, કે પાર્લિમેન્ટ સરકારની રાજનીતિને નાપસંદ કરશે; અને તેમાં તમે નિરાશ થયા, તેથી આ અણધાર્યું પગલું ભર્યું. તમારા હેતુઓ વધારે સ્પષ્ટ કરવાને તમારા રાજનામાનાં કારણો તમે લાંબી રાજકીય દલીલમાં દર્શાવ્યાં, અને એ કાગળ તરત છાપાંઓમાં પ્રાકટી આપ્યો, કે જે પ્રસિદ્ધ થયા પછી લાંબે વખતેજ સરકારના હાથમાં પહોંચેલ છે.

“તમને એ કહેવાની જરૂર નથી, કે તમારા રાજનામાને લગતી આ બધી સંસ્થિતિઓથી મારા સહાધિકારીઓના અને મારા પોતાના મન ઉપર ઘણી નકારી અસર થઈ છે. પણ એ નકારી અસર તમારા કાગળમાં જે આદેશો મૂકવામાં આવ્યા છે તેથી ઘણી વધી છે. ગ્રેટ બ્રિટન પરનો તમારો હુમલો બિલકુલ પાયા વગરનો છે એટલુંજ નહીં, પણ એક મહાન વિચ્છેદની વચ્ચે એક બ્રિટિશ મુલકના સેનાધિપતિ તરફનો હોધને તેનો કયો બચાવ થઈ શકે તેમ નથી. દક્ષિણ આફ્રિકન વિચ્છેદની દરમિયાન થયેલાં જંગલી કૃત્યો તમે આગળ કરો છો તેથી બેલ્જિયમની અપરાધી પાયમાલી ન્યાયપુસ્તકર કદે તેમ નથી; એથી માત્ર દક્ષિણ આફ્રિકાના નિવાસીઓમાં દેવ અને કુસંપનાં બીજ રોપાય તેમ છે.

“તમે એ લખ્યું જૂલી ગયા, કે દક્ષિણ આફ્રિકન વિચ્છેદ પછી બ્રિટિશ લોકોએ દક્ષિણ આફ્રિકાને સંપૂર્ણ છૂટ આપી છે; અને એવા રાજ્યજાગરણથી, કે જેની નીચે આપણે આપણી પ્રામની મહાકાંસાઓ આપણી પોતાની રેખાઓ ઉપર સફળ કરી શકીએ; અને જે, ઉદાહરણ તરીકે, તમને એવો એક કાગળ વગર બીકે લખવાની છૂટ આપે છે, કે જે માટે જર્મન શહેન-શાહતમાં તમને નિઃશંક છેલ્લી સજા થઈ હોત.

“તમે બીજું જે લખો છો તેના જવાબ પાર્લિમેન્ટમાં અપાઇ ગયા છે. એ ચર્ચાઓ પરથી સ્પષ્ટ થશે કે આ વિચ્છેદમાં બ્રિટિશ શહેનશાહતે કે દક્ષિણ આફ્રિકાએ આગળ પગલું ભર્યું નથી. પ્રથમ અસિયા-હંગિરિએ વિચ્છેદ છાંદેર કર્યો છે, અને પછી જર્મનીએ, અને તે એવી સ્થિતિમાં, કે જેની અંદર બ્રિટિશ સરકારે યુરપની શાંતિ અને બેલ્જિયમની તટસ્થતા ભાગવવાને બનતો બધો પ્રયત્ન કરેલ છે.

“આપણા પોતાના સંબંધમાં જોઈએ, તો આપણા કિનારાને ધારની આપવામાં આવી છે, આપણી ટપાલની હોડીઓ પકડાઈ છે, અને આપણી સરહદ ઉપર દુરમને હુમલો કરેલ છે. એ હુમલો તમે દેહો છો તેમ અજાણતાં થયો નથી; અને તે માટે દિલગીરી દર્શાવવાનો કયો લેખ સરકારને મળેલ નથી.

“આવી સ્થિતિ હોવાથી યૂનિયન તરફથી કંઈ પણ આગળ પગલું લેવાયું છે એમ કહેવું બર્ધ છે, કારણકે બ્રિટિશ સરકારની સાથે આપણે આપણી ઇચ્છા વિરૂદ્ધ દેવળ આત્મરક્ષા માટે

આ વિગ્રહમાં જોડાયા છીએ. બ્રિટિશ સરકાર તરફથી મહેરબાનીની રહે મળેલી ૭૦,૦૦,૦૦૦ પૌંડની લોન, કે જેને માટે હમણાં પાર્લમેન્ટમાં જાહેર થયું તેમ યૂનિયનની પ્રજા આભારી છે, તેના સંબંધમાં તમારો ઇશારો એવા અધમ પ્રકારનો છે, કે તે પર કશી ટીકા કરવાની જરૂર નથી. એ એટલું જ બતાવે છે કે રાજકીય મતભેદથી તમારું મન કેટલે અંશે અધારું થયું છે.

“તમે ફરજ અને પ્રતિજ્ઞા સંબંધી બોલો છો. મારી ખાતરી છે, કે આ અધારા દિવસોમાં, જ્યારે સરકારની તેમજ દક્ષિણ આફ્રિકાના લોકોની સંધિપત્રિ કસોટી થશે, ત્યારે તમારા કાગળ અને કર્મ પરથી ફરજ અને પ્રતિજ્ઞાનો જે ખયાલ સૂચિત થાય છે, તે કરતાં વધારે સ્વચ્છ ખયાલ દક્ષિણ આફ્રિકાના લોકોને આવશે. ખાસ કરીને કચ્છ બોલનાર વિભાગના સંબંધમાં તો—સારા વખતમાં મેહોની વફાદારી, અને સંકટના વખતમાં તટસ્થતા અને જર્મન પક્ષ તરફ વલણની રાજનીતિના કરતાં કશું વધારે વિનાશક અને શરમભરેલું હું કહી શકતો નથી.

“એમ બને, કે આપણી ખાસ આંતર સંસ્થિતિને લીધે અને મહા વિગ્રહ પછી આપણી પાછળ પડેલી સ્થિતિને લીધે આપણે જે કરી શક્યું તે મર્યાદિત રહેશે. છતાં પણ મારી ખાતરી છે, કે લોકો સરકારને પાર્લમેન્ટનો હુકમ અમલમાં લાવવાની અંદર મદદ કરશે, અને આ રીતે દક્ષિણ આફ્રિકા અને શંકેશાહત તરફ ચોતાની ફરજ અદા કરશે, અને ચોતાની મોંઘી આબરૂને વાવિથને માટે નિષ્કલંક ટકાવી રાખશે.

“તમારું રાજીનામું આથી મંજૂર થયેલું સમજવું.”

(સહી) જે. સી. સ્મર્થ.

પણ આ પત્રવ્યવહાર પ્રસિદ્ધ થયો, તે પહેલાં જનરલ બેયર્સ સરકારની સામે પહેલો ખુલ્લો ઘા કરી લીધો હતો, અને તેમાં તે નિષ્ફળતા પામ્યો હતો. તેણે ચોતાના હોદ્દાનું રાજીનામું આપ્યું, તે પહેલાં ઘણાં અઠવાડિયાંથી તે બળવો ઉરકેરવામાં શકાયેલો હતો. સરકારને માટે તેણે જે ઢિયાઓની યોજના કરેલી તેમાં, અને જે કહેવાતી યોજનાઓને પાર પાડવાને તેણે જે અધિકારીઓ નીમેલા તેમના દ્વારા તે એવા પ્રયત્નો કરી રહ્યો હતો, કે જેમાં જર્મન લશ્કરને ભાગ લેવાનો હતો. તેની મુખ્ય મુરકેલી પશ્ચિમ ટ્રાન્સવાલના બેર લોકોના આગેવાન જનરલ ડેલારીને મેળવી લેવાની હતી. ડેલારીના પ્રદેશના લગભગ એક હજાર હથિયારબંધ બેરો પોન્ચેફ્રુટમાં આગળ ધાવણી નાંખી પડ્યા હતા; અને સપ્ટેમ્બરની ૧૫મી તારીખે, જ્યારે જનરલ ડેલારી કેપ ટાઉનથી પાછો ફર્યો, ત્યારે તે જનરલ બેયર્સને મળ્યો, અને તે રાત્રે મોટરમાં મુલાકાત કરીને પશ્ચિમ ટ્રાન્સવાલના લોકોની ધાવણીને સુલાકાત આપવાનું તેમણે ઠરાવ્યું.

સાંજના સુમારે સાત વાગ્યે જાને સેનાપતિઓ પ્રીટોરિયા છોડીને મોટરમાં નીકળ્યા; અને નેહાન્સબર્ગનો માર્ગ લીધો. એવું બનેલું કે એ અરસામાં “જેકસન ગેંગ”ના નામથી ઓળખાતી એક છુટારાઓની ટોળી એ ભાગની વસ્તીને પીડતી હતી; અને કોઈ વચ્ચે પડે તેને ઠાર કરતી હતી. સપ્ટેમ્બરની ૧૫મી તારીખની સાંજે કેટલાક ડીટેક્ટિવોએ પરાના અસુક ઘરમાં તેઓ એમ ચોંધી કાઢ્યું હતું; પણ તેમને પકડવા જતાં તેમણે એક ડીટેક્ટિવને ગોળીએ

લીધા હોતો, અને એક મોટરમાં બેસીને તેઓ નહારી ગયા હતા. હુધિયારબંધ પોલિસને તે પછી એવો હુકમ મળ્યો હતો, કે ભેદાન્સજર્ગના બધા માર્ગો પર ચોરી રાખવી; બધી મોટર ગાડીઓને રોકવી અને તપાસવી, અને કોઈ ઉઘી ન રહે તો તેના પર ગોળી છોડવી. રાત પડ્યા પછી “લોકસન જેંગ” ની મોટરને મળતી એક મોટરને શહેરના પૂર્વ તરફના ભાગમાં રોકવાનું કહેવામાં આવેલું. પશ્ચિમ તરફ જતાં ફરી એ વાર તેને “ચેલેન્” મળેલી. ચોથી વાર પશ્ચિમની સરહદ પર ફરી એ પ્રમાણે થયેલું. પછી એક પોલિસે ગાડીને ખાટકાવવાને પેદા ઉપર ગોળી છોડી, પણ તે ગોળી જનરલ ડેલારીને વાગી; અને તે તરત મરણ પામ્યો. સમ-ભગ એજ વખતે એવીજ એક મોટરમાં સુસાફરી કરતા ડાક્ટર ગ્રેસ કરીને એક પ્રખ્યાત ડાક્ટરનું પોલિસના હાથથી મૃત્યુ થયેલું.

જનરલ બેયર્સે પોલિસના સવાલનો જવાબ ન આપવાનું કારણ કદાચ એ હશે, કે પોતાનું કાવતરું પકડાયું છે, અને રાજ્યપ્રેરિતતા ગુન્હાને માટે પોતાને પકડવામાં આવશે, એમ તેને લાગ્યું હશે. હુદીકત એ હતી કે જનરલ બોધા કે સ્મટ્સે કોઈને તેના તરતના આશયની કશી ખબર નહોતી. બેયર્સેનો ઇરાદો એવો હતો કે છાવણીમાં રહેલા એક હુન્નર આદમીઓથી બળવો શરૂ કરવો. કર્નલ કેરે તેમના અમલદારોને મેળવી લીધા હતા; અને એ અમલદારોએ સ્થવારે સિપાઇઓની આગળ લાપલો ક્યાં હતાં, તથા તેમને જર્મન નેર્સિય આફ્રિકા માટે વોલ્ટિયર થવાની ના પાડવાને સમજાવ્યા હતા. બપોર પછી જેઓ વફાદાર રહેવા આહુતા હતા તેમણે એક ટ્રેની સાથે જનરલ સ્મટ્સને સંદેશો મોકલ્યો હતો; અને કાવતરાંખોરો ભગં મોહોલતાના એક ઘરમાં એકકા થઈને આખી રાત બેયર્સની મોટરની રાહ ભેટા બેઠા હતા. બેયર્સેનો ઇરાદો એવો હતો કે ડેલારીને બળવો દેખાડવો; અને પછી તેને પોતાના પક્ષ તરફ વાળી લેવો.

પણ ડેલારીના મૃત્યુથી એ હુરામજોર નાહિંમત બની ગયો. પોતે પકડાયો કે કેમ તેની તેને ચિંતા થવા લાગી. આખી રાત તેણે વિચાર કર્યો, કે બળવો શમાવી દેવો કે મૃત્યુપર્યંત સામા થવું. સ્થવારે ત્રણ વાગ્યે તેણે ટેલીફોન કરીને કાવતરાંખોરોને ખબર આપી, કે ડેલારીનું મરણ થયું છે, અને પોતે આવી શકશે નહીં. આ ખબરથી બધામાં ગતરાટ ફેલાઈ રહ્યો.

કર્નલ કેરે જનરલ બેયર્સની સાથેજ રાહનાયું આપ્યું હતું; તેને હવે એટલી બીક લાગી કે તેણે તે પાછું ખેંચી લીધું. ડેલારીની કબર ઉપર અને જનરલ બોધાની હાજરીમાં બેયર્સે જૂઠું બોલીને જણાવ્યું, કે બળવો જગાડવાનો પોતાનો નિલકુલ ઇરાદો નહોતો. છતાં બીજેજ દિવસે તેણે ડેલારી જે પ્રદેશમાં રહેતો હતો ત્યાં કિશનજર્ગમાં જનરલ ડી વેટ અને બીજા કાવતરાંખોરોની એક સભા બારી; અને ગામડાંના લોકોને મેળવી લેવા ચલ કર્યો. જનરલ બોધાની રાજનીતિ પર સખત હુમલા કરવાની બેયર્સે અને ડી વેટ શરૂઆત કરી.

(આ મહત્વનો ઇતિહાસ આ અંકમાં પૂર્ણ ન થવાથી હવે પછી પૂર્ણ કરવામાં આવશે.)

લડાઈના વાર.

હાફગોળાખાતાના પ્રધાનનું ભાષણ.

લંડન, ૩ જૂન.

માન્ચેસ્ટર મુકામે એક સભામાં મિ. હોર્ડ જ્યોર્જ જણાવ્યું, કે “વિગ્રહના પરિણામનો આધાર હવે કારખાનાંઓ ઉપર છે. ઋષિયનોને જેલીશિયામાં જે હંધુ પંથુ છે તે જર્મનોના હાફગોળામાં અતિશય ચડતાપણાને લીધે. જર્મન કારખાનાંઓની ચડિયાતી વ્યવસ્થાની એ જીત છે. મહાદુર ઋષિયનો ઉપર એકજ કલાકમાં બે લાખ ગોળાનો વરસાદ કરવામાં આવેલો. આપણે જો જર્મનોને એજ પ્રમાણે સત્કારી શક્યા હોત, તો તેઓ કચારના ક્રાન્સમાંથી હઠ્યા હોત, આપણે જર્મનીમાં પેઠા હોત, અને વિગ્રહનો અંત પાસે દેખાતો હોત. આપણી પાસે હવે માણસો છે, અને વધારે આવવાને તૈયાર છે; પણ દુશ્મનોને લેદવાની શક્તિ કારખાનાંઓએ તૈયાર કરી આપવી જોઈએ. મને ખાતરી છે કે જે કામ ફ્રેંચ એન્જિનિયરો કરી શક્યા છે તે બ્રિટિશ કરી શકશે. ફ્રેંચ ફેતેહો ઘણે અંશે ક્રાન્સનાં ખાનગી કારખાનાંને લીધે મેળવાઈ છે.”

ઇંગ્લંડના મુખ્ય પ્રધાન મોખરે.

લંડન, ૪ મી જૂન.

મિ. એસ્કિવથે ફીલ્ડ માર્શલ ફ્રેંચ સાથે થોડા દિવસ મોખરાની મુલાકાત લીધી છે. ઝડપથી ચાલતી મોટરોમાં તે સર્વત્ર ફરેલ છે; અને સર્વત્ર તેને ઘણું માન આપવામાં આવેલ છે. ક્રાન્સમાં આવી પહોંચ્યા પછી થોડીજ વારે તેને એક ઊંચાણ ઉપર લઈ જવામાં આવ્યો હતો; અને ત્યાંથી આખા બ્રિટિશ મોખરાનું તેણે દિગ્દર્શન કર્યું હતું. મિ. એસ્કિવથે દરબીનથી બધું જોયું હતું; અને ટેબલ ઉપર એક નકશામાં વિગતો ખતાવેલી હતી.

એ સાંકે મિ. એસ્કિવથે એક બ્રિગેડનો રીઝૂ જોયો હતો; અને ન્હાતું સરખું ભાષણ કર્યું હતું. ભાષણથી સિંપાઈએ આનંદ અને આવેશમાં આવી ગયા હતા; અને ટોપીઓ તથા બંદુકો હવામાં ફેરવી તેને વધાવતા હતા. પછી ઇસ્પિતાલમાં જઈને તેણે દરદીઓને આશ્વાસક વચનો કહી સતોષ ઉપજાવ્યો હતો.

બીજે એક દિવસે મિ. એસ્કિવથે હવાઈ સેનાની છાવણીની નિરીક્ષા કરી હતી; અને વિમાનીઓની આશ્ચર્યકારક ચપળતા જોઈ તેને આનંદ થયો હતો.

છેવટે હિંદી લશ્કરના લાગમાં પણ તે ફર્યો હતો.

ઇંગ્લંડ ઉપર ચડાઈ!

લંડન, ૫ મી જૂન.

ન્યૂ યૉર્કમાં એમ કહેવાય છે, કે જર્મનીએ અમેરિકન નોટનો જવાબ આપતાં વાર લગાડી છે તે એટલા માટે, કે જર્મની થોડા વખતમાં જળમાર્ગે અને વાયુમાર્ગે ઇંગ્લંડ પર ચડાઈ કરનાર છે.

હાર્નરસની ચાલ.

લંડન, ૬ ફી જૂન.

હાર્ડી ખાતે બોલતાં મિ. ચર્ચિલે જણાવ્યું કે, હાર્નરસની ચાલમાં આપણને નુકસાન થવું. યથે, પણ ફત્તેહથી બધે બહાર વળી જાય. આપણે એવી એક ફત્તેહની નજીક પીએ, કે જેની અભાવ સુધી આ વિચારમાં દેખાયેલ નથી.

ઝેરી દવાનો ઉપયોગ.

પિત્તરોડ, ૭ મી જૂન.

ફ્રાંક પ્રદેશમાં જર્મન ઝેરી ધુમાડાની પહેલી અસરથી બહાળા પ્રદેશમાં હરેક જગ્યાએ પીડા થઈ છે. એક પણ ધુમાડે કે પ'ખી જીવંત રહ્યું નથી; અને સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓ તથા બાળકો મરણ પામેલ છે. એક પત્નિને ગેલો લગેલીને આવી પહેલી તેથી સ્થિતિ ટકી રહી છે.

મિ. પ્રાયનલું રાજનાયું.

વૉશિંગ્ટન, ૮ મી જૂન.

સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ મિ. પ્રાયને રાજનાયું આપ્યું છે. જર્મનીને નોટ લખવામાં મતભેદ થવાથી તેણે એમ કહ્યું છે. પ્રેસિડન્ટ વિલ્સને તે મંજૂર કર્યું છે.

બ્રિટિશ હાનિ.

લંડન, ૧૦ મી જૂન.

મિ. એસ્કિવે આમની સલામાં બહાર કહ્યું છે, કે ફ્રાન્સ અને હાર્નરસમાં મેની ૩૧મી સુધી બ્રિટિશ હાનિ નીચે પ્રમાણે છે:—

મરેલા:—અમલદારો, ૩,૩૨૭; માણસો, ૪૭,૧૦૫.

જાજરી:—અમલદારો, ૬,૪૬૮; માણસો, ૧૪૭,૪૮૨.

બોવાલા:—અમલદારો, ૧,૧૩૦; માણસો, ૫૨,૬૧૭.

મિ. પ્રાયનની લોકોને અપીલ.

વૉશિંગ્ટન, ૧૧ મી જૂન.

મિ. પ્રાયન અમેરિકન લોકોને અપીલ કરીને જણાવે છે, કે લોક પ્રેસિડન્ટ વિલ્સન અને મિ. પ્રાયનની વચ્ચે નથી; પણ જૂની જૂની સરકાર વચ્ચે છે. બહાળાને એ જૂની સરકારની પદ્ધતિ છે; પણ સમજૂતી નથી સરકારની છે, અને તે ૧,૬૦૦ વરસથી થીમે થીમે વિગ્રહ પામતી આવે છે. અમેરિકાનો ચહેરોસાદ જૂની પદ્ધતિનો દાખલો છે. મિ. પ્રાયન શાંતિના સરકારના એક નસ અનુયાયી તરીકે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સને નિમંત્રણ કરે છે, કે તેમણે યુનિયને નિમંત્રણની કાનૂની રાતમાંથી વિલસના પ્રકાશમાં ફેરવી ને:એ.

સાવનવાર દાખાતી જાવનાર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૨ મી જૂન, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૦.

। ચતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનમરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ

મંગળવાર, ૨૨ મી જૂન ૧૯૧૫.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં બળવો.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

જે દિવસે બેયર્સ અને ડી વેટ સરકારની સામે થવાનો ઉપદેશ કરી રહ્યા હતા, તેજ દિવસે જનરલ બોથાએ વોલંટિયરોને બોલાવ્યા, અને ઝાહેર કહ્યું, કે “હું પોતે જર્મનોની સામે દક્ષિણ આફ્રિકાના નિવાસીઓને દોરનાર છું.” આ પરાક્રમી પગલાથી તેણે આખી બ્રિટિશ વસ્તીને અને ઘણી ડચ વસ્તીને સરકારના પક્ષમાં વાળી લીધી. સંકટમાં સરસ કામ કરવાની તેની અસાધારણ કૌશલને લીધે તેણે પોતાના પ્રતિપક્ષીઓની સ્થિતિ કફોડી બનાવી દીધી.

આ પ્રસંગમાં પોતાની જાતના ૫,૦૦૦ લોકોની સમક્ષ આપેલા જનરલ બોથાના ભાષણના રાખડો અહીં ઉતારવા જેવા છે:—

“હું ચાહું છું, કે તમે સૌ છૂટથી અને સ્ત્રીધી રીતે બોલશો. હું પ્રથમ તો એ જાણવા ચાહું છું, કે કેટલાક માણસો કરે છે તેવી વાતો કરવાથી અને ઝેટ બ્રિટનની સામે દ્વેષ ઉરકેરવાની કોશિશ કરવાથી લાભ શો છે? એથી તો બ્રિટન અને બોર વચ્ચે દ્વેષજન જાગે. દક્ષિણ આફ્રિકાને માટે તટસ્થતા કેવળ અશક્ય છે. ને એક જર્મન લગાયક વડાણ ડર્બન આવે, અને પચાસ લાખ પૌંડ આપવાનો હુકમ કરે, તો તેવે વખતે તટસ્થતાથી તમારી સ્થિતિમાં ફેરફાર થશે નહીં. ભૂતકાલમાં આપેલાં વચનોથી નિરુદ્ધ, કેટલાક લોકો સૂચવે છે એ રીતે, ને દક્ષિણ આફ્રિકા વતે, તો તે શું ઉમઠા અને પ્રમાણિક કહુવારો? ઝેટ બ્રિટન સામે દ્વેષથી દક્ષિણ આફ્રિકાનું શું થાય? પાપમાલી!

“હું મારા લોકોને નિગરથી ચાહું છું, અને દક્ષિણ આફ્રિકા માટેના સ્વદેશાભિમાનમાં કોઈથી ઉતરું તેમ નથી. એટલે આ વાત તમે સાફ સમજો, એમ હું ધ્વજું છું. રસ્તા મારું બે છે: એક વફાદારીના અને મદદનો, તથા બીજો બેવફાઈનો અને રાજ્યદ્રોહનો. વચલો રસ્તો એક પણ નથી, અને જે કોઈ તમને એવો રસ્તો બતાવે, તે તમને વિમાર્ગે દોરે છે, એમ સમજવું. હવે, તમારે કયો રસ્તો લેવાનો વિચાર છે? તમારે મને સીધો જવાબ આપવો જોઈએ.”

(આ વખતે સભામાં એવા પોકારો થયેલા કે, “અમારે વફાદારીનો રસ્તો નોંધવો જોઈએ,” અને “તમે ક્યું છે તે વાળી છે.”)

“દક્ષિણ આફ્રિકાના સંબંધમાં જર્મનીની લોભી મહાકાંડાની મને એવી ખબર મળી છે, કે જે નો હું તમને કહું તો તમારાં રૂવાડાં ઉભાં થઈ જાય. હકીકત એ છે, કે ફેસરને લવિષ્યમાં બીજા નેપોલિયન તરીકેની કીર્તિ મેળવવાની ઇચ્છા છે; અને દક્ષિણ આફ્રિકાને તે જર્મનીની વધારે વસ્તી મોકલી આપવા લાયક સ્થાન ગણે છે. જર્મન એજન્ટો અત્યારે પણ દેશમાં ઘણું નુકસાન કરી રહ્યા છે. સરકારની ફરજ છે કે જવાબદારીથી ખંચાતું નહીં, પણ જવાબદારી લેવી, અને લોકોને દોરવા. જે લોકો ખંચાય છે તે નિર્માલ્ય સમજવા. રાજ્યદ્રોહનું કલંક દક્ષિણ આફ્રિકાને કદાપિ લાગ્યું નથી, અને હવે પણ નહીં લાગે. આજે દક્ષિણ આફ્રિકાએ બ્રિટિશ શહેનશાહતને સાબિત કરી આપવું નોંધવું કે અમે લાયક છીએ, અને વધારે વિશ્વાસને પણ લાયક છીએ. આમ કરવાથી તમે એવું મહાન ભાવી સરજી શકશો, કે જેવું તે વગર કદાપિ શક્ય નથી.

*

*

*

*

*

“બ્રિટિશ સરકાર આપણી આંખોમાં સીધી નજર કરી શકે, અને આપણાં મનમાં થું છે તે નોંધ શકે, એમ થવું નોંધવું.”

(અહીં કેટલીક મિનિટો સુધી તાળીઓ પડેલી.)

“મને અફસોસ થાય છે, કે મારો જૂનો સોળતી, જેની સાથે મેં દક્ષિણ આફ્રિકાનો વિગ્રહ ખેડેલો, તે જૂના વિચાર ધરાવે છે. તેણે રક્ષક સેનાનું નિયમપાલન ડગાવી દીધું છે. તેણે એવો એક કાગળ બહાર પાડ્યો છે, કે જે એક રાજકીય બ્રાઉનરનાનું છે, જેની અસર અશાળ છે, અને જેણે પોતાના વર્તનથી મને ઘણી હાનિ કરી છે.

“પણ આ બધી મુશ્કેલીઓમાં હું અનુભવું છું, કે રાજ્ય પ્રભુનું છે, અને તે પોતાના લોકોને જે વાળી છે તે કરવાની પ્રેરણા કરશે. આમ જાણતો અને માનતો હોવાથી, મેં કહેલું, કે હું જવાબદારી લઈશ અને સરદારી કરીશ; અને હું તમારી પાસે માથું છું, કે ન્યાય સર્વોપરિ રહે, તે માટે તમારે મારા હાથને જોર આપવું નોંધવું.”

*

*

*

*

“આ દુનિયામાં કદાચ મારે લાંબા વખત રહેવાનું નહીં હોય. મારા વાળ ધોળા થવા માંડ્યા છે, અને મારી તબીયત સારી નથી, પણ છેવટ સુધી મને જે પ્રજાને માટે કિતકર લાગે છે તે હું કર્યા કરીશ. ભૂતકાલનો આપણો ઇતિહાસ સ્વચ્છ અને ઉમદા છે; તો એવાજ જાનરી રહો; રાજ્યદ્રોહ થવા ન દો; સરકારને પડખે ઉભા રહો.”

કેટલાંક અઠવાડિયાં પુધી કાવતરાંજોડાએ અહિર રીતે જનરલ જોધા અને જનરલ રમટ્સન વિરુદ્ધ લડાઈમાં ઉતરવાનાં કર્યાં બાહ્ય ચિહ્નો જતાં નહીં. પણ બેયર્સ ગુપ્ત રીતે ખટપટ કર્યા કરતો હતો. ૨૬ મી સપ્ટેમ્બરે કર્નલ આન્ટની સરદારી હેઠળ એક ન્હાતું લશ્કર જર્મન સરહદ પાસે સેન્ટફ્રાન્કીન આગળ રોકાયેલું હતું, તેના ઉપર જર્મન તોપોનો માલો પડતો આખરે તેને શરણ થવું પડ્યું. પાછળથી માલુમ પડેલું, કે એ પરિણામ લેફ્ટેનન્ટ-કર્નલ મારિટ્ઝ નામે એક જોર આગેવાનના દગાથી આવેલું. એ માણસે દક્ષિણ આફ્રિકાના વિશ્વકોશ પ્રખ્યાતિ મેળવી હતી, અને પછી હેરેરોની ચડાઈમાં જર્મનોની નીચે કામ કર્યું હતું; હાલ તે વફાદારના દેખાવમાં પાછો આવ્યો હતો, અને પોતાના ટપૂટન પટોશીઓને ધિક્કારે છે એ જણાવતો હતો. તેને પુષ્કળ પૈસાથી મારેલો હોવો ભેધએ એમ સાધારણ રીતે મનાતું હતું અને બેયર્સની ભલામણ ન હોત, તો જર્મન સરહદ ઉપર કામ કરનાર લશ્કરમાં તેને અધિક આપવામાં આવ્યો હોત નહીં. કર્નલ આન્ટનું લશ્કર ઘેરાઈ જાય અને નાશ પામે એવી તે ગોઠવણ હતી; અને આવો શક આવતાં તરત જનરલ રમટ્સે તેને હુકમ કરેલો, કે અધિક છોડીને છાવણીમાં હાજર થવું. ઑક્ટોબરની ૮ મી તારીખે મારિટ્ઝે ઉન્મત્ત જવાણ લઈ મોકલ્યો, અને માગણી કરી, કે “હું જનરલ હર્ટઝોગ, જનરલ ડી વેટ, જનરલ બેયર્સ, કેમ્પ આં મૂલરને મળવા આવું છું. જો આ માણસોની સલાહ મેળવવાની મને રજા નહીં મળે, તો કર્નલ બ્રિટ્સના લશ્કર પર હુમલો કરીશ, અને યૂનિયન પર ચડાઈ કરીશ.”

જનરલ જોધાએ જવાબમાં આપ્યા યૂનિયનમાં “માર્શલ હો” (=લડાઈના વખતનો કાયદો) અહિર ક્યો. મારિટ્ઝે પોતાના અમલદારો અને સિપાઈઓમાં જેઓ જર્મનોની સાથે ભેડાવાં નામુશ હતા, તે સૈન્યે કેદ કરીને જર્મન મુલકમાં મોકલી આપ્યા હતા. કર્નલ બ્રિટ્સે ઑક્ટોબરના ૧૫ મી તારીખે લડાઈ શરૂ કરી, અને ૭૦ બળવાજોડાને કેદ પકડ્યા. પછીની એક લડાઈમાં મારિટ્ઝ જખમી થયો, અને જર્મન મુલકમાં ન્હાસી ગયો. થોડા વખતમાં જર્મનોનો પણ તેમ પરથી બધો વિશ્વાસ ઉઠી ગયો.

દરમિયાન જનરલ જોધા અને હર્ટઝોગના એક મિત્રે એ જાને આગેવાનોને એક કરીને મારિટ્ઝના બળવાનો અંત લાવવાને યત્ન ક્યો. એમાં કયો શક નથી, કે જો જનરલ હર્ટઝોગે બળવાજોડાના કામને અહિર રીતે વજોડ્યું હોત. તો પ્રસારેલી આગ યુગાઈ જત. પણ જનરલ હર્ટઝોગે અને ઑરેન્જ ફ્રી સ્ટેટના આગલા પ્રેસિડન્ટ સ્ટેને લાંબી મસલહત કર્યા પછી બળવાને તિરસ્કારવાની ના પાડી.

હર્ટઝોગ બે વરસથી બેયર્સ અને ડી વેટને જનરલ જોધા અને જનરલ રમટ્સ વિરુદ્ધ ઉશ્કેરતો આવ્યો હતો. ડી વેટ જોધા અને રમટ્સ જાને તેના કરતાં વધારે સફળ થવાથી અસંતુષ્ટ હતો. એ જાનેએ તેની પોતાની માફક સાદા ખેડુત તરીકે જિંદગી શરૂ કરી

હતી; પણ જ્યારે તેઓ એક મોટી પ્રજાના આગેવાન થયા હતા, ત્યારે તે પોતે થોડા વખત સુધી ખેતીખાતાના પ્રધાન તરીકે નિષ્ક્રિય થયા પછી છાયામાં આવી ગયો હતો.

બળવાખોરો પોતાની છૂટી છવાઈ ઠુકડીઓને એકઠી કરી શક્યા નહીં. જનરલ બોથાએ સાબિત કરી આપ્યું, કે જે સદ્ગુણોથી તે સેનાધિપતિની પદવી પામ્યો હતો, તે સદ્ગુણો હજી પણ તેનામાં રહ્યા હતા. તેણે બળવાખોરોને એક ક્ષણ પણ જીતીને બેસવા દીધા નહીં. ઑક્ટોબરની ૨૭ મી તારીખે રસ્તનબર્ગની આસપાસમાં હતો, ત્યાં જનરલ બોથા રહુવારે આવી પહોંચ્યો, અને આખો દિવસ બળવાખોરોને નહસાડ્યા.

ઑક્ટોબરની ૨૯ મી સુધીમાં બેયર્સ નહાસવા લાગ્યો.

દરમિયાન ડી વેટે કેટલાંક માણસો ઑરેન્જ ફ્રી સ્ટેટમાં એકઠાં કર્યા હતાં. જૂના વખતમાં બહારવટિયા તરીકે તેણે જે ખ્યાતિ મેળવી હતી, તેથી તે પોતાને લડવૈયા તરીકે બોધાથી ચડિયાતો માનતો હતો.

લિન્ન લિન્ન સ્થળે થયેલી લડાઈઓની વિગતોમાં ઉતરવાની આ પ્રસંગે જરૂર નથી. ભેવાનું એટલું જ છે, કે યૂનિયનની ખાતર ભાર લોકો આ મુશ્કેલીના વખતમાં પોતાના તાત્કાલિકાની સામે લડ્યા; શહેનશાહતની ખાતર એ સ્વાર્થલુ કરવામાં તેમને ગૌરવ લાગ્યું.

ડી વેટ નહાસતો હતો, અને તેને પકડવાને પાછળ મોટરો દોડતી હતી. છેવટે ડીસેમ્બરની ૧લી તારીખે તે પકડાયો; અને પર બળવાખોરો શરણે થયા. ઑરેન્જ ફ્રી સ્ટેટના આગલા સેનાપતિને રાજ્યદ્રોહના ગુન્હા માટે તેની તપાસ આવે ત્યાં સુધી તુરંગમાં પૂરવામાં આવ્યો.

બેયર્સનો અંત એથી પણ ખરાબ આવ્યો. ઘોરે બેચીને તે એક નદી ઓળંગતો હતો, તેમાં તે પડ્યો, અને ડુબીને મરણ પામ્યો.

થોડા વખતમાં બળવો શમી ગયો. ઘણાને પકડવામાં આવેલા; અને ઘણા મારીનું ગોળીમાનું બહાર પડેલું હોવાથી શરણ થયેલા.

બળવો ઉઠવાથી જર્મન નૈઋત્ય આફ્રિકા પર ચડાઈ કરવામાં વાર લાગી, એ એક રીતે બહુ આઈ ચલું. પ્રથમની યોજના પ્રમાણે ચડાઈમાં વાપરવા ધારેલી સંખ્યા બહુ ઓછી હતી; ઘણા માણસો અધૂરા કેળવાયા હતા; તોપખાનું પુરતું નહોતું; અને વિમાન બિલકુલ નહોતાં. આ બધી ખામીઓ જનરલ બોથા અને જનરલ રમ્પ્સે પૂરી પાડી.

૧૯૧૫ ના બાન્યુઆરીની ૫ મી તારીખે યૂનિયનનાં લશ્કરો ફરી એકઠાં થયાં. જર્મન પ્રપંચો અને જર્મન અસત્યો અને જર્મન નાણાંથી માત્ર એટલું થયું, કે યૂનિયનનો સંપ વધારે દૃઢ થયો; અને જર્મન મુલક પર ચડાઈ કરવાને એક મજબૂત લશ્કર તૈયાર થઈ શક્યું.

જાસાએશ માટે પોતાના જેટલ ઉપર જતા પહેલાં પ્રીટોરિયામાં જનરલ બોધાએ જે શપ્થો કહેલા તે અહીં ઉતારીને આ ઇતિહાસ અમે પૂરો કર્યું:—

“આ પાછલા દિવસોમાં વફાદાર બોરોને એક આકરી અને કરુણ કસોટીમાંથી પસાર થવું પડ્યું છે. જે માણસો અગાઉના વિચક્ષ્માં સોખલી અને મિત્ર હતા, તેમની સામે ગોળી છોડવાનું અને તેમને પકડવાનું કર્તવ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. વફાદાર ડચ લોકોને આખરૂની ઊંચી લાગણી હોવાથી એક દુઃખદાયક ફરજ અઠા કરવી પડી છે, અને તેઓ આખા બળવાને એવો એક બનાવ ગણે છે, કે જે પર વિવાદ કે આવેશ વગર જલદી પકડે નાંખવામાં યોગ્યતા છે. મારી જાતને માટે બોલું, તો છેલ્લા ત્રણ મહિનામાં મને જે અનુભવો થયા છે, તે મારી આખી જિંદગીમાં સાથી વધારે દુઃખદાયક છે. જનરલ સ્મટ્સની અને સરકારના દરેક મેંબરની પણ એવીજ સ્થિતિ છે. દક્ષિણ આફ્રિકાનો વિચક્ષ એ હજી ગઇ કાલનો બનાવ છે. મરેલા અને જખમી થયેલા બળવાબોરોમાં જ્યારે ત્યારે અગાઉ અમારી સાથે લડનાર માણસોના ચહેરા અમે જોયા છે, ત્યારે મને અને ખીલ વફાદારોને કેવી લાગણી થઇ હતી, તે તમે સમજી શકશો. વફાદાર પ્રબળે સુરકેલ કામ કરવું પડ્યું છે; અને તે તેમણે કર્યું છે. કાયદા અને ક્રમનો પક્ષ છેવટે સાચો ઠયો છે. એ ખસ છે. આ કંઈ પ્રસન્ન થવાનો કે દોષ દેવાનો વખત નથી. આપણે એકબીજાની લાગણીઓ ઉપર આધાર કરવો ભેદજો નહીં. યાદ રાખજો કે વિચક્ષ પૂરો થશે તે પછી ઘણા લાંબા વખત સુધી આ ભૂમિમાં આપણે સાથે રહેવાનું છે.”

આ પ્રમાણે જનરલ બોધા, કે જેણે બોર અને બ્રિટન બંનેને માટે દક્ષિણ આફ્રિકાનો અગ્રાવ કરેલો, તેના શપ્થો હતા. અને જે કેાઈ માણસ એ બોલનારના શપ્થો સાંતિથી વિચારશે, અને તેનાં કર્મની પરીક્ષા કરશે, તેને માણસ પડશે, કે અહીં પણ એક અસાધારણ વિક્રમ બતાવાયું છે, અને તેના આગેવાન વીરના નામનું ઇતિહાસને વિસ્મરણ થશે નહીં.

લડાઈના વાર.

સાધારણ સ્થિતિ.

પશ્ચિમમાં ફ્રેંચોએ થોડી જગ્યાઓ હાથ કરી છે; અને બ્રિટિશોએ ટકાવ કરી રાખ્યો છે. પૂર્વમાં ઋષિયનો થોડા હડી ગયા છે, પણ ફરી ભેરમાં આવવા લાગ્યા છે. ઇટાલિયનોં અગ્નિ-યામાં પેસારો કરતા બંધ છે, પણ હજી કેાઈ એટો ઘા કરી શક્યા નથી. આલીપોલીમાં બહુ થીએજ આગળ વધી શકાવું હોય એમ દેખાય છે. જર્મનીની જીત થવાનો ભેદે બિલકુલ સંભવ નથી; પણ હજી સુધી તેનું બળ નરમ પડ્યું જણાવું નથી.

અધિયાની ક્રોલે.

પ્રિન્સેસ, ૧૨મી જૂન.

અધિયાનોએ બાહિરક સચુદ્ધી છુઓળિતા મુધી સારી ક્રોલે-મેળવી છે. જર્મનોના હુમલા પાછા વાળવામાં આવેલ છે.

કટલીના પેસારો.

લંડન, ૧૩મી જૂન.

કટલીનોએ આફ્રિકા લીધું છે, અને ત્યાં તેઓ મજબૂતી કરીને પડ્યા છે. 'સેક્ટો' કેરીઓ પણ તેમણે પકડ્યા છે.

બવિધની આશા.

પ્રિન્સેસ, ૧૪મી જૂન.

લડાઈ અતિથય ભેસમાં ચાલે છે. જર્મનીએ પોતાનું લશ્કર અમલું કર્યું છે. છતાં મિત્ર-રાજ્યોનું અળ વધતું જાય છે; એટલે બવિધ માટે સારી આશા છે.

કટલીના આવેરા.

રોમ, ૧૪મી જૂન.

ચાલતી લડાઈમાં કટલીયન સિપાઈઓનું વિક્રમ સારી રીતે ઝળકી નિકળ્યું છે. અમલદારો અને સિપાઈઓ ગમે તેમ કરીને છુતવાના આવેશથી ભરાયેલા છે, અને સાથે રહીને વીરવધી લે છે. પહાડોમાં ધણી મુશ્કેલીઓ પડે છે; પણ ધણાં જાંઘાં શિખરો ઉપર તોપો પહોંચાડવામાં આવી છે, હુશમનો રાતે રાતે હુમલા કરે છે, તે હઠાવવામાં આવે છે.

હિંદી સવારોની છાવણીમાં બેલિજન રાજરાણી.

લંડન, ૧૪મી જૂન.

બેલિજનોનાં રાજરાણી તથા સુવરણે આજે હિંદી સવારોની છાવણીની મુલાકાત લીધી. જનરલ લિમિંગ્ટન અને તેની નીચેના અમલદારોએ રાજવંશી પદોષ્ઠાઓનો સત્કાર કર્યો, રાજ-રાણીએ ગાદીમાં બેસીને બધું જોયું.

ઈંગ્લેન્ડના મુખ્ય પ્રધાનનું ભાષણ.

સંક્રમ, ૧૫ મી જૂન.

આમની સભામાં મિ. એસ્કિવથે કહ્યું, કે એપ્રિલથી જૂનની ૧૨ મી સુધી વિગ્રહનો ખર્ચ રાજ્યનો ૨૬,૬૦,૦૦૦ પાંડ હતો. ભવિષ્યમાં એ ખર્ચ યોગ્ય વધશે, અને રાજ્યનો લગભગ ૩૦ લાખ પાંડનો એટલે સાડા ચાર કરોડ રૂપિયાનો થશે. આપણે ઠરાવ કાયમ છે, કે ગમે તે હાનિ થાય, તોપણ છત થાય ત્યાં સુધી વિગ્રહ બરી રાખવો.

ગેલીશિયામાં હરીલી લડાઈ.

પિત્તરેડ, ૧૬ મી જૂન.

ખાલિફથી નિએસ્ટર સુધી બચકર લડાઈઓ ચાલી રહી છે.

છેવટની ફેત્તેહ ચોક્કસ.

સંક્રમ, ૧૭ મી જૂન.

ટાઇમ્સનો ખબરપત્રી ગેલીશિયામાં ચાલી રહેલી લડાઈના સંબંધમાં જણાવે છે, કે હજી અધિયાના લશ્કરનો પાંચમો ભાગ પણ કામમાં આવેલ નથી. અધિયનો પાછા હાથે કે દુશ્મનની સાઈન લેરી ન શકે તેથી ભય પામવાનું કારણ નથી. આપણે જર્મનોને મારી નાંખવાનું નિકળ્યા છીએ. અને જ્યાં સુધી રાજ્યતા ૧૦,૦૦૦ જર્મનો મરે છે, ત્યાં સુધી આપણે આપણું કામ કરીએ છીએ, અને છેવટની ફેત્તેહ ચોક્કસ છે.

નિવેદન.

અમારા કેટલાક વાંચનારાઓ કવિતાના ફકરાઓ કેટલાક વખતથી ન દાખલ થવાથી ચોતાનો અફસોસ ઝાહર કરે છે. એમને વિદિત થાઓ, કે હવે પછી પ્રસંગોપાત એવા ફકરાઓ ફરીને શરૂ કરવામાં આવશે, અને જ્યાં જ્યાં બની શકશે ત્યાં અપાયા કરશે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક. ૧.]

મંગળવાર, ૨૯ મી જૂન, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૧.]

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,
ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની
આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું
અને
વિના મૂલ્યે વહેંચાતું
સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી ચિન્હ.

મંગળવાર, ૨૯ મી જૂન ૧૯૧૫.

બ્રિટનની સ્ત્રીઓ અને લડાઇ.

અખ્યાત ઇંગ્લિશ લેખક રસ્કિનને એવો અભિપ્રાય હતો, કે સ્ત્રીઓ ને અતઃકરણથી ધારે કે લડાઇ બંધ કરવી જોઈએ, તો તેઓ તે સહિષ્ણુથી કરી શકે. પણ જ્યાં સુધી પુરુષો એમ ધારે નહીં, ત્યાં સુધી સ્ત્રીઓ એવું ધારે, એવી આશા રાખવી વ્યર્થ છે. અત્યારે તો એવો વચ્ચત ચાલે છે, કે લડાઇ બંધ કરવાનાં પિટરોપલો અને ચાર્લિસબરોન આપણે સહી શકતા નથી. અત્યારે તો લડાઇને વધારે ઉગ્ર અને સફળ આપણે શી રીતે કરી શકીએ, એજ પ્રશ્ન છે. અને એ પ્રશ્નનો સંતોષકારક નિવેડો લાવવામાં બ્રિટનની સ્ત્રીઓ સારી મદદ કરી રહી છે. સરકારની યોજનામાં ૭૮,૯૪૬ સ્ત્રીઓએ નામ નોંધાવ્યું છે, એવો ૧૦ મી જૂનનો એક લંડનનો તાર હતો.

એવી ધારતી રાખવામાં આવતી હતી, કે મનૂર વર્ગના ઘણા પુરુષો સિંચાઈ તરીકે જતા હોવાથી કારખાનાંઓને કામ કરનારની તંગી પડશે. પણ મુખ્યત્વે કરીને સ્ત્રીમંડળના ઉદ્યોગને લીધે એ તંગી ઇંગ્લંડને બહુ ભોગવવી પડી નથી.

સ્ત્રીમંડળોએ પહેલું ધ્યાન ખેંચાકના સવાલ ઉપર આપ્યું. ઠેકઠેકાણે વર્ગો ઉધાડવામાં આવ્યા, અને તેમાં મુરખા કેમ બનાવવા, અધાણાં કેમ કરવાં, ફકડાં કેમ ઉછેરવાં, મધમાંજો કેમ પાળવી, કુળાદ અને શાકભાજી કેમ ઉગાડવાં, માંખણ કેમ ઉતારવું, વસ્તુઓ બનાવવાં મોકલાવવા માટે કેમ તેમની પાયરી પાડવી; કેમ “ચક” કરવી, વગેરે બાબતો શીખવવાનું શરૂ થયું.

ગામડાંઓ માટે એવી વ્યવસ્થા થયેલી, કે એક સ્ત્રી સેવેટરી તરીકે કામ કરતી, પોતાની ગામની વર્ગને કોઈક કારખાનાં એકઠી કરતી, અને બાર મેંબર થતાં એક શિક્ષક આપવામાં આવતો. કુમે કુમે જેતી સ્ત્રીઓ કંઈ કંઈ ઉદ્યોગને ઉત્તેજન મળ્યું છે; અને ગામડાંઓમાં મધું જીવન આપ્યું છે.

* પિટ એટલે દહેયું; પિટરોપલ એટલે દહેયું દગ્ગું તે. ચાર્લિસ એટલે ચાર્લિસ ચાર્લિસ એટલે ચાર્લિસ ચાર્લિસ તે.

ખેડખાતાના બોર્ડની એક એવી યોજના છે, કે એક સરતી મોટરની ટપાલ ગામેગામ રાખવી, કે જે દર સાંજે આવીને બજારમાં મોકલવાના ફળ, ઈંડાં, વગેરેના કડિયા લઈ લાય. આ યોજના સફળ થશે, તો તેમાંથી ઘણા લાભ થશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

ફકડાં ઉછેરવાના ધંધામાં ફોતેહમંદ ઘચેલી એક ખાદ એ ધંધો જે સ્ત્રીઓ શીખવા આવે તેમને મદત શીખવવા માંડેલ છે.

ગાયો દોહવાનું કામ સ્ત્રીઓને શીખવવાને અને માંખણ બનાવવાનાં કારખાનાઓને કુશળ દોહનારીઓ પૂરી પાડવાને બકશાયરમાં એક સ્ત્રીઓ અને પુરુષોની કમિટી નિમાયેલ છે.

ખેતીના કામમાં સ્ત્રીઓની મદદ ખાસ ઉપયોગી થઈ પડશે. ઘણા ખેડુતોને એમ લાગતું હતું, કે ૧૯૧૫ના સાલનો પાક ઉતારવાને મજૂરો મળશે નહીં. ચાર્કશાયરના કેટલાક ખેડુતોએ તેટલા માટે પોતાનાં ખેતરો વેચી પણ નાખ્યાં હતાં. પણ ખેડખાતાના બોર્ડ તરફથી એ કામ માટે સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવાની તબવીજ કરવામાં આવી છે.

ગાંધીઓ ચલાવવામાં, મોટરો હાંકવામાં, ખેડો અને લાઇબ્રેરીઓમાં, ટપાલ ઓફિસમાં, રેલવે ઉપર વગેરે ઘણાં કામોમાં સ્ત્રીઓ ઉતરી ચૂકી છે; અને સાફ કામ કરે છે. કેટલીએકે રમકડાં બનાવવાનું, ડ્રોસો તૈયાર કરવાનું, અને એવા બીજા સાદા હુનરો ઉપાડી લીધા છે.

એવું માનવામાં આવે છે, કે જે કોઈ સ્ત્રી એક પુરુષને લડવા જવા માટે છૂટો કરે છે, તે એ રીતે સાંશામિક સેવા બજાવે છે. ઉપરાંત, દારૂઓળા બનાવવાના કામમાં પણ સ્ત્રીઓ ઉપયોગી થવા લાગી છે.

હિંદની સ્ત્રીઓ.

ખ્રિસ્તની સ્ત્રીઓ કેવી રીતે જૂદા જૂદા હુનરોમાં કુશળ થતી જાય છે, તે જોતાં હિંદની સ્ત્રીઓને માટે પણ દેશના શુભેચ્છકોએ વિચાર કર્યો ઘટે છે. એટલું ખરું કે હિંદમાં જૂદા જૂદા ધંધાની જૂદી જૂદી નાતો હોવાથી કેટલીક નાતની સ્ત્રીઓને ઘરના ધંધાની ઓછીવત્તી માહિતી હોય છે. પણ બાકી ગણ્યાતી કેમોમાં એવો વંશપરંપરાગત ઉદ્યોગ હોતો નથી. હાલ કોઈ કોઈ ઠેકાણે એ કેમોની સ્ત્રીઓને સાદા ઉદ્યોગો શીખવવાને વ્યવસ્થા થતી આપણે જોઈએ છીએ. પણ બહુ પ્રદેશ હજી ખાકી છે. હજી પ્રાથમિક કેળવણીનો પ્રચાર પણ સ્ત્રીઓમાં ઘણો ઓછો છે; અને સ્ત્રીઓની ઔદ્યોગિક કેળવણીનો સવાલ તો હજી વિચારવામાંજ આવ્યો નથી, એમ કહીએ તો ચાલે.

એ કરતાં પણ વધારે મહત્વનો સવાલ આપણા દેશની સ્ત્રીઓમાં જે ફેરફાર થતો જાય છે તેનો છે. દેશમાંથી સાદાઈ ઝડપથી જવા માંડી છે, એટલુંજ નહીં, પણ બહારની ટાપટીપ ઉપર એટલું ખુબ ધ્યાન આપવામાં આવે છે, કે જે જોઈને વિચારશીલ માણસોને ચિંતા થયા વગર

રહેતી નથી. ઘણા પુરુષો પોતાની કમાણી ઓછી અને ઓરીનો જંગળારી પોષ્ટ લેવી “ફ્રન્ચી” વસ્તુઓમાં કરેલો ખર્ચ વધારે હોવાથી કરજમાં હુબી નાંચ છે. કેટલાક એ પીડાનો ઉપાય ન સૂઝવાથી રાત્રે નથો કરે છે, અને બેભાનીમાં દુઃખ જૂલવાનો યત્ન કરે છે. ઘણાં કુટુંબોમાં લુગડાં અને ઘરેણાં ખાટે કંકાસ થતો જોવામાં આવે છે; અને મોટાં શહેરોમાં ખાસ કરીને—

“પીત્વા મોહમયી પ્રમાદમદિરામુન્મત્તમૃતં જગત્”

મોહમય પ્રમાદમદિરા પીને દીવાની થયેલી દુનિયા નજરે પડે છે.

દેશમાં આ પ્રમાણે જે નવી બદલીઓ લાખત થાય છે, તેમને “જર્મન” ગણીને હાંડી કાઢવી ઘટે છે. હર્ષણો સાથે યુદ્ધ એ પણ એક સાચી અને હથેરાંની લડાઈ છે; અને એ લડાઈમાં જેઓ જીતે છે, તેઓ વહેલા મોડા બહારના દુરમનોની સામે પણ જીત્યા વગર રહેતા નથી. દરેક માણસે તેમજ સમગ્ર દેશે એ બાબતમાં વારંવાર પોતાની પરીક્ષા કરવાની જરૂર છે.

પ્રખ્યાત ઇંગ્લિશ કવિ વર્ડસ્વર્થના નીચેના કાવ્યનું વારંવાર રમરણ થાય, એવી હાલ આપણા દેશની સ્થિતિ છે:—

“O Friend! I know not which way I must look
For comfort, being, as I am, opprest
To think that now our life is only dress
For show; mean handiwork of craftsman, cook,
Or groom!—We must run glittering like a brook
In the open sunshine, or we are unblest;
The wealthiest man among us is the best.
No grandeur now in Nature or in book
Delights us. Rapine, avarice, expense,
This is idolatry; and these we adore:
Plain living and high thinking are no more.”

અર્થ:—“એ મિત્ર, આશ્વાસન માટે કંઈ તરફ જોવું તેની મને ખબર પડતી નથી, અને આ વિચારથી મને વેદના થાય છે, કે હવે આપણી જિંદગીને માત્ર દેખાવ માટે કપડાં પહેરાવવામાં આવે છે—કારીગર, રસોઈયા, કે ઘોડવાળાની હલદી બનાવટ! આપણે ખુશ તકમાં ચક્રચક્તા ઝરણની માફક દોડવું નોંધએ, નહીં તો આપણે અધન્ય ગણાઈએ છીએ; આપણામાં જે માણસ સૌથી તવંગર હોય તે સૌથી સારો ગણાય છે. હવે કુદરતમાં કે પુસ્તકમાં કોઈ પણ ભલું દર્શનથી આપણને આનંદ થતો નથી. લૂટ, લોભ, ખર્ચ, આ ભૂતિપૂજા છે; અને આની આપણે ઉપાસના કરીએ છીએ. સાદું જીવન અને ડાંચા વિચાર અદૃશ્ય થયા છે.”

THE GERMAN EMPEROR.

ચિત્રહ સજગાવનાર જર્મન શહેનશાહ.

નવી સ્વતંત્રતા.

હુનિયાની અંદર છેલ્લાં યુમારે દોઢસો વરસથી એક માટે ફરફાર એ દેખાય છે, કે અમુક નવી સ્વતંત્રતાનાં-ઝરણો ચોતરફ ઊતરે છે. ધર્મ, રાજ્ય, સંસાર, વગેરે બધા વિષયોમાં આપણે લોકોને નવી છૂટથી વિચાર કરતા જોઈએ છીએ. અધીનતા ઓછી થતી જાય છે. હુનરો વરસથી લોકો જે નિયમો અને મર્યાદાઓને પાળતા આવેલા છે, તે માટે હાલના લોકોને શંકા થવા માંડી છે. ઘણા જૂના વહેમો નાબૂદ થયા છે; અને સાથે કેટલાંક જૂનાં સત્યો પણ અદૃશ્ય થયાં છે. લોકનિંદાનો અને ઈશ્વરનો લય ઓછો થયેલ છે. તૃષ્ણા અને ઉપભોગ વધેલ છે: સંયમ અને તપ નિરુપયોગી માનવામાં આવે છે.

આ વિષયમાં આપણા દેશમાં અસહનતા વખતથી ચાલતા આવેલા રિવાજો કેવા ઉત્તમ છે, અને પાશ્ચાત્ય દેશોના સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યના રિવાજોનું અનુકરણ કરવું એ આપણને અનુકૂળ છે કે નહીં, તે ઉપર જનસમાજના નેતાઓએ ખારીક લક્ષ આપવાની જરૂર છે. આપણા દેશનો પરાપૂર્વથી ચાલતો આવેલો નિયમ જ્યારે સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિનેજ અનુસરવાનો છે, ત્યારે પાશ્ચાત્ય દેશમાં કેલવણીના વિશેષ પ્રચાર આદિ અનેક કારણોને લીધે સ્ત્રીઓ ગમે તેની સાથે બહાર ફરતી જોવામાં આવે છે. સર્કિસમાં, મ્યુઝીયમમાં, કે નાટકશાલામાં સ્ત્રીમિત્રો સાથે અથવા ક્કાચ કોઈક પુરુષમિત્ર સાથે પણ જવામાં જોઈતું ગણાતું નથી. પુરુષને એક જમ્યાનું આમંત્રણ મળે છે, ત્યારે સ્ત્રીને જૂદી જમ્યાનું મળે છે, અને બન્ને ઘણી વાર જૂદે જૂદે કેકાણે જઈને આનંદ મેળવે છે. આપણા દેશમાં યોગ્ય કેલવણીની ખાતરીને લીધે આવા રિવાજોનું ઉતાવળે અનુકરણ કરવાથી અપૂરો ઘટો છલકાય એ નિયમને અનુસરીને અનિચ્છાએ પણ અનીતિના માર્ગને ઉત્તેજન મળવાનો સંભવ છે. માટે આ બાબતમાં ખાસ સાવચેતી રાખવાની જરૂર છે.

પુરાણ ઇતિહાસનો ઉપદેશ.

આપણા પુરાણ ઇતિહાસનો ઉપદેશ હાલની “ફેશનેબલ” બૈરીઓને ગમતો નથી. સીતા અને દ્રૌપદી જેવી સતીઓને હજી પણ માન અપાય છે, પણ તે માન અતઃકરણનું થોડુંજ સ્થાને જોવામાં આવે છે. નવી કેળવણીની બૈરીને સીતાછ નૂની “ફેશન” નાં લાગે છે. પત્નીની ફરજ સંબંધી વિચારમાં એ બાનુઓને સીતાનું “રાષ્ટ્ર” વોસની સદીને લાયકનું લાગતું નથી. તુલસીકૃત રામાયણમાં સીતા તો આવા શબ્દો જોલે છે:—

“॥ માત પિતા મગિની પ્રિય માર્દે । પ્રિય પરિવાર સુહૃદ સમુદાર્દે ॥
 ॥ સાસુ શ્વસુર ગુરુ સજન સહાર્દે । સુત સુંદર સુશીલ સુલદાર્દે ॥
 ॥ જહૈલગિ નાથ નેહ અરુ નાતે । પ્રિયવિનુ તિય તરણિદૃતે તાતે ॥
 ॥ તનુ ધન ધામ ધરાણિ પુરારાનુ । પતિ વિહીન સવ યોક સમાનુ ॥”

અર્થ:—માતા, પિતા, બહેન, પ્રિય લાઈ, પ્રિય કુટુંબીઓ, મિત્રોનો સમુદાય, સાસુ, સસરા,

ચુરુ, સમજન, મદદ આપનાર, સુંદર, સુશીલ અને સુખદાયી પુત્ર—હે નાથ, લેટલા લેટલા રનેદુ અને નાતા છે, તે સર્વ પતિ વગર સૂર્ય કરતાં પણ વધારે વાતા છે. તન, ધન, ધામ, પૃથ્વી, શહેરનું રાજ્ય, સૌ પતિ વગર ચોકના સમાજ છે.

“॥ મોગ રોગ સમ મૂષણ મારુ । ચમચાતના સરિલ મંસાલ ॥

॥ પ્રાણનાથ તુમ વિનુ જગમાહી । મૌકહૈં સુલદ કતહૈં ફોડ નાહી ॥

અર્થ :—જ્યાં ઉપભોગ દોગ લેવા, ધરેલાં ભાર લેવાં, અને સંસાર યમયાતના લેવો લાગે છે. હે પ્રાણનાથ! તમારા વિના જગતમાં મને સુખદાયક કંઈ કયાંય નથી.

“॥ જિય વિનુ દેહ નદી ચિન વારી । તૈસિય નાથ પુરુષ ચિન નારી ॥

॥ નાથ સકલ સુલ સાથ તુમ્હારે । ઝરદ વિમલ વિનુ વદન નિહારે ॥

અર્થ :—જેવી જીવ વગરની દેહ, અને પાણી વગરની નદી હોય, તેવી હે નાથ! પુરુષ વિના સ્ત્રીને સમજવી. હે નાથ! અર્ધા સુખ તમારી સાથે છે : શરદના સ્વચ્છ ચન્દ્રના સરખા વદનને નિહાળવામાં.

આવા ઉપદેશોની અવગણના કરીને ગમે તેમ ફરવા ફરવાના પાર્શ્વાત્ય રિવાજનું વિના વિચારે અનુકરણ કરવું એ જેમ એક બાલુથી આપણા દેશની સ્ત્રીઓને માટે ઉચિત નથી, તેમ બીજી બાલુથી જુના પેઢેએને વળગી રહી અમે આગળ કહી ગયા છીએ તેમ લોબી અને લાલચુ બાવાઓના પંજામાં સપડાવું એ પણ ચોચ નથી. એવા બાવાઓથી તો સદાએ દૂર રહેવું નેહ્યે.

લાડાઈના તાર.

તુર્કીમાં જર્મની વિરુદ્ધ લાગણી.

અંધ-સ, ૧૭ મી જૂન.

કોન્સ્ટન્ટિનોપલથી સુસાઈરો જણાવે છે, કે ગાલીપોલીમાં ૧૨૦,૦૦૦ માણસો ખપી જવાથી તુર્કો ગસરાયા છે. લાગવગવાળા પાટાઓના ઝમો દૂર થયા છે, પણ તેઓ કંઈ કરી શકે તેમ નથી. સૌ કહે છે, કે સુલતાન માત્ર નામના છે; સત્તા જર્મનીના હાથમાં છે. શહેરમાં જર્મની વિરુદ્ધ લાગણી વધતી જાય છે. એક જર્મન અમલદારને મોટરમાં જતાં દાર કરવામાં આવેલ છે.

એક બહાદુર વિમાનીનું મૃત્યુ.

લંડન, ૧૮ મી જૂન.

વિમાની પેર્નફાર્ટ, કે જેને બેલ્જિયમમાં એક એપેલિનનો નાશ કરવા માટે રમણાં વિક્ટોરિયા ક્રાસની એનાયત થઇ હતી, તે ખાદિયમાં એક વિમાનની પરીક્ષા કરતાં મર્યો ગયો છે.

જામ સાહેબની ઇસ્તિલાલ.

લંડન, ૧૮ મી જૂન.

નવાનગરના નામદાર જામસાહેબે પોતાને રહેવાનું સુંદર મકાન જામગી અમલદારોને માટે ઇસ્તિલાલના ઉપયોગ સારૂ આપવાની માગણી કરેલી, જે રાજ્યજીએ સ્વીકારેલ છે. ખર્ચમાં કારમીર અને પતિયાળાના મહારાજાઓ લાગ આપનાર છે. ઇસ્તિલાલ સુદ્ધી મૂકવાની ક્રિયા આજે થઇ હતી. જામસાહેબે એક લાવણ કરીને કહેલું, કે “એક હિંદી હોવા માટે આજ મને જે મગરૂબી થાય છે, તેવી પહેલાં કદાપિ થયેલી નથી, કારણકે અત્યારે હિંદીઓ બ્રિટિશોની સાથે રહીને દુશ્મનોની સામે લડે છે.”

ફ્રેંચોનો ધસારો.

પારિસ, ૧૮ મી જૂન.

આરસની ઉત્તરે તોપોની ભયંકર લડાઇ થઇ છે. આલ્સેસમાં આપણે આગળ વધ્યા છીએ. ધણા કેદીઓ અને લડાઇનો સામાન પકડાયેલ છે.

સ્વીડન અને નોર્વેમાં લાગણી.

લંડન, ૧૮ મી જૂન.

નોર્વે અને સ્વીડન બંનેમાં જર્મનો તેમનાં વડાઓને હુઆવી દે છે તે માટે રીસ ચડવા માંડી છે. પેપરો પૂછવા લાગ્યાં છે, કે તટસ્થતાનો અર્થ શું એવો છે, કે લડનાર જે નુકસાન કરે તે ખમી લેવું?

બાલ્ટિકની ચાવી.

પિટ્ઝેક, ૨૦ મી જૂન.

પ્રશિયાના પ્રિન્સ હેન્રીએ અને જનરલ હિંડનબર્ગે લિથોને ગુલાકાત આપી છે. પ્રિન્સે અમલદારોની આગળ લાવણ કરતાં કહ્યું છે, કે લિથો છેવટ સુધી ટકાવી રાખવામાં આવશે, કારણકે તે બાલ્ટિક સમુદ્રની ચાવી છે.

પાર્લમેન્ટની ચૂંટણી એક વરસ માટે બંધ.

લંડન, ૨૧ મી જૂન.

આમની સભામાં મિ. એસ્કિવે આજે ઝાઝેર કહ્યું, કે ચૂંટણી એક વરસ બંધ રાખવા માટેનું એક બિલ થોડાજ વખતમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

ડી વેટને સજા.

જોસમશાંટીન, ૨૨ મી જૂન.

ડી વેટના ઉપર જર્મનોની સાથે સંયુક્ત યથા જવાનો આરોપ સાબિત થયો નથી. પણ રાજ્યપ્રેમીઓના ખીજ આઠ આરોપો સાબિત થયા છે. તેને છ વરસની કેદ અને ૨,૦૦૦ પૌંડના દંડની સજા કરવામાં આવેલ છે.

લેન્ગર્ગની આસપાસ લડાઈ.

લંડન, ૨૨ મી જૂન.

અપિયનોને લેન્ગર્ગ કઠાથ છોડવું પશુ પડે, એમ ઝાહર કરવામાં આવે છે. લડાઈ ભેદથી આવી રહી છે, પણ ચોકસ પરિણામ હજી આવેલ નથી. બ્રિટિશથી બુલ્ગેરિના સુધીમાં દુશ્મનનાં ૪૦ લાખ માણસો છે એમ અટકળવામાં આવે છે.

આફ્રિઆટિક સમુદ્રની ચોકી.

પારિસ, ૨૨ મી જૂન.

ઇટાલિયન કાફલાએ આફ્રિઆટિક સમુદ્રની ચોકી ધરવાનું કામ ઉપાડી લીધું છે.

ગાલીપોલી પર હુમલો.

એથન્સ, ૨૩ મી જૂન.

મિત્ર રાજ્યોની પાંચ જળસીતરો માર્ગોસાના સમુદ્રમાં પેરી છે, કે જેથી હરિપાઇ રસ્તે દુશ્મનના લશ્કર માટે કુમક આવતી અટકાવી શકાય.

દારૂગોળાનો સવાસ.

લંડન, ૨૩ મી જૂન.

આજે આમની સલામાં મિ. હોર્ડ ક ન્યોર્થ દારૂગોળા સંબંધી બિલ રજુ કર્યું. તેને જણાવ્યું, કે જ્યાંજ્યાં લાઇનમાં મિત્ર રાજ્યોનાં લશ્કરો વિજય મેળવી શક્યાં છે, ત્યાંત્યાં કારણ અડિયાતા દારૂગોળાનું છે. મને કહેવામાં આવ્યું છે, કે દુશ્મનો દરરોજ અડી લાખ ગોળા બનાવે છે, પણ આપણે જો આગ્રકથી મંડીએ તો એથી વધારે બનાવી શકીએ.

અપિયનો લેન્ગર્ગ છોડે છે.

પિયુઝ, ૨૪ મી જૂન.

અપિયનોએ તા. ૨૨મીએ લેન્ગર્ગ છોડ્યું છે, અને નવા મોખરા ઉપર હુડી જવાનું શરૂ કર્યું છે. નિએટટર ઉપર લડાઈ ચાલ્યા કરે છે.

બ્રિટિશ ધસારો.

લંડન, ૨૪ મી જૂન.

હજૂ આગળ સખત લડાઈ થઈ છે. ધસારો એવો હતો કે ઘોડી મિનિટમાં દુશ્મનની બધી ખાઇઓ પડાવી લીધી. સંખ્યાબંધ જર્મનો ભાગી ગયા; છીનતઓને કસ અથવા ફેડ કર્યા. બ્રિટિશ તોપગોળાની તૈયારી બરાબર હતી.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમે વિમ્કુને સજગાવનાર જર્મનીના પ્રખ્યાત શહેનશાહનો ફોટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

૫. ૧.]

મંગળવાર, ૬ ફી જુલાઈ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૨.]

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૬ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫.

શાંતિ અથવા સુલેહ.

શાંતિ શબ્દ ઘણા અર્થમાં વપરાય છે, જેમાં એક અર્થ જૂદા જૂદા વિશ્વોના વચ્ચેના અરસાની રાજકીય સ્થિતિનો છે. અગાઉના વખતમાં વિશ્વકુ સંબંધી ચર્ચા એજ પ્રત્યેના કાયદાનો મુખ્ય વિષય હતો. હાલ શાંતિ સંબંધી ચર્ચાનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે. પ્રત્યે વચ્ચેની તકરારોના સમાધાન માટે પંચની પદ્ધતિ દાખલ થયા પછી શાંતિની સ્થાપના થોડી આગળ ચાલેલી છે એમ કહી શકાય. વળી, હુગની શાંતિસમિતિઓના કામકાજને લીધે પણ શાંતિ સીધા રાજકીય પ્રયાસનો ઉદ્દેશ થયેલ છે. અંદરખાનેથી ફેટલાંક રાજ્યો નિયંત્રણ જાહેર સ્વીકારવાને ગમે તેટલાં નામુશ હશે, તોપણ ૧૯૦૭ની હુગસમિતિમાં તેમણે એકત્ર થઈને ઝાંઝેર કર્યું છે, કે “સામાન્ય શાંતિ જાળવી રાખવાનો અમારો દૃઢ નિશ્ચય છે; અને પ્રત્યે વચ્ચેની તકરારોનો સુલેહથી નિવેડો લાવવાના પ્રયત્નોને જનતાં જાણે” ઉત્તેજન આપવાનો અમારો ઠરાવ છે” (શાંતિ સમિતિની પ્રસ્તાવના). સ્વતંત્ર રાજ્યો મધ્યસ્થ થવાની માગણી કરી શકે, એવી ગોઠવણ રાખેલી છે (શાંતિ સમિતિ, કલમ ૩); અને ખાસ કરીને કબૂલ કરવામાં આવેલ છે, કે પ્રત્યે વચ્ચેના સિવાજોના વિવેચનમાં પંચ નીમવાની પદ્ધતિ સૌથી વધારે સફળ અને ન્યાય-પુરસ્કર છે (શાંતિ સમિતિ, કલમ ૩૮).

આ બધાં કથનો પરથી એમ સાફ દેખાય છે, કે અર્વાચીન પ્રત્યે શાંતિને સ્વતંત્ર ઉદ્દેશ ગણવા માંડી છે; અને તેને માટે પદ્ધતિઓ અને નિયમો ઠરાવવાની આવશ્યકતા માને છે.

ઇતિહાસ તરફ દૃષ્ટિ કરીએ, તો પ્રત્યે શાંતિ જાળવવાને નેકે કોઈ પણ નિશ્ચિત યોજના હજી અમલમાં મૂકાઈ નથી, તોપણ છતાં છવાયા પ્રયત્નો કરવામાં આવેલા દેખાય છે. ગ્રીસમાં એન્ટિફિઝાનિક કાઉન્સિલ હતી, તે નેકે રાષ્ટ્રઆતમાં ધાર્મિક ઉદ્દેશને માટે સ્થપાયેલી, તોપણ રાજકીય બાબતોમાં લાગ લેતી: અને સામાન્ય ઉપાસનામાં લાગ લેનાર કોઈ પણ ગ્રીક શહેરનો નાશ કરવાની મના કરતી.

ઉત્તર અમેરિકાની એક્સ'પી અને જર્મન શહેનશાહતની સ્થાપનાથી વિચિત્ર કરનાર પક્ષોની સંખ્યા ઓછી થઇ છે, અને તેટલા માટે પ્રસંગો પણ ઓછા થયા છે, એમ કહી શકાય.

વિચિત્ર કરનાર રાજ્યોની સંખ્યા ઓછી થવાની સાથે જ પ્રદેશ પર વિચિત્ર થઇ શકે તે પણ તટસ્થ રાજ્યો ઉપર થવાથી ઓછો થયેલ છે. સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, બેલ્જિયમ, લક્સેમ્બર્ગ અને નોર્વે—એ રાજ્યો, તથા કેંગોલુ' મુખ, અમેરિકન સરોવરો અને રવેઝની નહેર—એ પ્રદેશોને તટસ્થ કરવામાં આવેલ છે.

નેપોલિયન પકડે તે પછી યૂરપનાં રાજ્યો ફરીને ગોઠવાયાં; અને પાંચ મોટાં રાજ્યો આગળ પડ્યાં. લગભગ એક સદીથી આ રાજ્યોએ યૂરપમાં એક ઉપલી કાઉન્સિલનું કામ કર્યું છે. એ કાઉન્સિલમાં ૧૮૫૬ માં દાખલ થયું હતું, ૧૮૭૮ માં સુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ દાખલ થયું, અને હવે જાપાન પણ તેમાં ભળશે એવી વક્રી રાખવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે પ્રજાઓની પાર્લિમેન્ટનો બીજાનિશ્ચય થયો હતો. પણ દુનિયામાં શાંતિની સ્થાપના કરવાને સૌથી મોટો પ્રયત્ન છેક હમ્બુર્ગ થયો છે; અને તે શરૂ કરનાર અધિયાને હાલને સાર છે. ઇ. સ. ૧૮૬૮ ના ઑગસ્ટની ૨૪મી તારીખે તેણે લખેલું, કે “સાચી અને ટકી રહે તેવી શાંતિના લાભ બધા લોકોને મળે, તે માટે સૌથી ઉપયોગી સાધનોની પ્રજાઓ વચ્ચે ચર્ચા કરવાને વર્તમાન કાલ મને બહુ અમુક્લ લાગે છે. છેલ્લાં વીસ વરસમાં શાંતિ ટકાવી રાખવી, એ પ્રજાઓની રાજનીતિને ઉદ્દેશ થયેલ છે. મોટાં લશ્કરો નિભાવવાને લીધે નાણાં સંજોગો મુશ્કેલીઓ વારંવાર આવે છે, અને વર્તમાન હથિયારબધ શાંતિને ભાર લોકોથી સહન થઇ શકતો નથી. તેટલા માટે મારી એવી દરખાસ્ત છે, કે જે રાજ્યો અંતઃકરણથી એમ ચાહતાં હોય, કે કલેશ અને વિરોધને બદલે શાંતિ ઇષ્ટ છે, તેમણે પોતાના પ્રયત્નોને એકત્ર કરવાને એક કોન્ફરન્સ લેવું જોઇએ.” પહેલું કોન્ફરન્સ ૧૮૬૬ માં લરાયું હતું; અને બીજું ૧૮૭૭ માં; પહેલામાં ૨૬ રાજ્યોના પ્રતિનિધિ હાજર હતા, અને ૧૮૭૭ માં ૪૪ રાજ્યોના—એટલેકે લગભગ આખી દુનિયાના. બીજા કોન્ફરન્સમાં પ્રજાઓ વચ્ચે પાળવાના નિયમો લખવામાં આવ્યા છે; અને પંચાયતની એક કોર્ટ તો ૧૮૮૬ થી સ્થાપાયેલ છે.

હોગની જે સમિતિઓની વચ્ચેના અરસામાં ગ્રેટ બ્રિટન અને ફ્રાન્સ વચ્ચે ભવિષ્યની મુશ્કેલીઓને લાગુ પડે તેવો સંધિ થયો. એ સંધિમાં એમ કહ્યું છે, કે જેમાં સમગ્ર પ્રજાની પ્રતિષ્ઠાના સવાલ ન હોય, તેવી બધી મુશ્કેલીઓનું નિરાકરણ પંચાયતને સોંપવું જોઇએ. એ પછી બીજા પ્રજાઓ પણ પરસ્પર એવાજ સંધિઓમાં ઉતરેલ છે.

પ્રત્યોચોના વિભાગ.

પ્રત્યોચોના વિભાગમાં લાખા ઉપર ઘણો આધાર રહે છે. જર્મની અને ઇટલીની ઘટનામાં લાખાએ ઘણો ભાગ લીધો છે. હંગેરિની સરકાર પોતાના અમલ નીચે આવનાર દેકને માગીયર લાખા શીખવાની ફરજ પાડે છે, તેને સ્લાવ, રૂમન અને જર્મન નિવાસીઓ કુદમ ગણે છે.

ઓગણીસમી સદીમાં લાખા પ્રમાણે રાજ્યોની ઘટના ચાલતી હતી, ત્યારે વીસમી સદીમાં એવું વલણ દેખાય છે, કે નાખુશ વસ્તીને મુખ્ય વર્ગની લાખા સ્વીકારવાની ફરજ પાડવી નેહાયે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં ભવિષ્યમાં નિદેશી વસ્તી પ્રબળ ન થઈ જાય, અને તોફાન ન કરે, તેટલા માટે તેમ કરવું પડ્યું છે. ઉદાહરણ તરીકે, કાનડાના ફ્રેંચ નિવાસીઓની એક ટોળી ઘણાં વરસ પહેલાં બ્રિટિશ હકુમતથી નાખુશ થઈને માર્સાચુસ્ટ્રસમાં વસવા ગયેલી, ત્યારે માલુમ પડેલું, કે ફ્રેંચ લાખા અને ફ્રેંચ નિશાળોને કાનડામાં જે લાભ મળતા હતા તે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં મળશે નહીં. આલ્સેસ-લોરેનમાં ફ્રેંચ બોલનારી વસ્તી કમી થાય છે, અને તેને સ્થાને સરકારના ઉત્તેજનથી જર્મન બોલનારી વસ્તી ભરાતી જાય છે.

અત્યાર સુધી પ્રત્યોચો જૂઠા જૂઠા સંજોગોને લીધે કુદરતી રીતે ઘડતી હતી; પણ ચાલતા જમાનામાં રાજપુરુષોના પ્રયાસને લીધે પણ એ ઘટના થતી આવે છે. કાનડામાં સ્વતંત્રતા અને શક્તિ આવતાં જાય છે; અને ઑસ્ટ્રેલિયા તેને અનુસરે છે. દક્ષિણ આફ્રિકાના યૂનિયન અને ન્યૂઝીલેંડને પણ બ્રિટિશોએ સ્થાપેલાં રાજ્યોજ કહી શકાય; અને એ સંસ્થાનો પ્રભુત્વ પ્રાપ્ત કરવા માંડ્યાં છે.

શાંતિને માટે અમેરિકાનો પ્રયાસ.

ઇ. સ. ૧૮૮૧ માં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના “સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ” મિ. હેલેધને મધ્ય અને દક્ષિણ આફ્રિકાની સરકારો પાસે રહેલા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના એલચીઓને લખી મોકલ્યું, કે તમારે “અમેરિકાની જૂદી જૂદી પ્રત્યોચો વચ્ચે વિચકુ અટકાવવાના હેતુથી વિચાર કરવાને અને પદ્ધતિઓ ચર્ચવાને” ૧૮૮૨ માં વૉશિંગ્ટનમાં કોંગ્રેસ ભરાનાર છે, તેમાં ભાગ લેવા માટે ત્યાંના દેશની સરકારને નિમંત્રણ કરવું. કંઈકંઈ મુશ્કેલીઓને લીધે એ કોન્ફ્રન્સ ૧૮૮૬ માંજ ભરાઈ શક્યું. આ કોન્ફ્રન્સમાં પંચાયતની એક યોજના ઘડવામાં આવેલી, અને એવું કહેલું, કે જેમાં પ્રત્યોચો સ્વતંત્રતાને નેપથ્ય હોય તે સિવાય બધા સવાલોનો નિકાલ પંચાયતથી કરવો. અમેરિકન સ્ટેટ્સમાં ૧૯૦૧ ના ઑક્ટોબરની ૨૨ મી તારીખે મેક્સિકો શહેરમાં મળેલું, અને તેની બેઠક ૧૯૦૨ ના જાન્યુઆરીની ૩૧ મી તારીખ સુધી જારી રહેલી.

લશ્કરો ઝોળાં કરવાનો પ્રયત્ન.

ઋષિયન પરદેશ ખાતાના પ્રધાન કાઉન્ટ મોરેવિચેવે હેગ કોન્ફરન્સની સૂચના કરતાં જણાવેલું, કે લોકોની મહેનત અને મૂડી અનુત્પાદક રીતે વપરાય છે, તેથી આખાદીમાં વાંધો આવે છે. વિનાશનાં લયંકર એન્જિનો ખરીદવામાં લાખો નાણાં ખરચાય છે; અને થોડા વખત પછી વધારે લયંકર ચોષો થતાં આગલાં હોય તે નકામાં થાય છે. એટલા માટે વધતાં જતાં લશ્કરો ઉપર અંકુશ મૂકવાની બધાં રાજ્યોની ફરજ છે.

ન્યારે એ જાણત કોન્ફરન્સમાં ચર્ચા માટે આવી, ત્યારે જર્મન ડેલીગેટે કંઈ કંઈ મુશ્કેલીઓ બતાવીને દરખાસ્તને મંજૂર થવા દીધી નહીં; અને કોન્ફરન્સે માત્ર લડાયક બજેટોને મંજૂર કરવાનો ઠરાવ કર્યો.

લોકિક પ્રયાસોનો ઉપયોગ.

ઘણી પ્રવૃત્તિઓ પરોક્ષ રીતે શાંતિ અથવા સુલેહને ઉત્તેજન આપે છે. સાયન્સ અને વૈદ્યક બધી પ્રબળોના માણસોને કોંગ્રેસોમાં એકત્ર કરે છે. બીજાની, રેલવે, વગેરે ઘણા વિષયો હાલ ઇન્ટરનેશનલ (=જૂડી જૂડી પ્રબળોની) કોંગ્રેસોમાં ચર્ચાય છે. ઇન્ટરનેશનલ પ્રદર્શનોનો હુમેશાં આવવા મેળાવડાઓ માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

આખી દુનિયામાં કંઈ સેંકડો શાંતિસમાજો છે. એમની પહેલી ઇન્ટરનેશનલ કોંગ્રેસ ૧૮૪૩માં બેસફ્ટ સ્ટર્જનની સૂચનાથી લંડનમાં મળી હતી. ૧૮૪૮માં બીજી કોંગ્રેસ બ્રુક્સફર્ડમાં ભરાયેલી. ત્રીજી ૧૮૪૯માં પારિસમાં થઇ, ન્યારે પ્રખ્યાત કવિ બિલ્કટર લૂગો તેનો પ્રમુખ હતો. બીજી કોંગ્રેસે ફ્રાંકફર્ટમાં અને ફરી લંડનમાં એકઠી થયેલી, અને ૧૮૫૩માં માંચેસ્ટરમાં, કે ન્યાં રિચર્ડ ક્રાબડન અને જૉન ક્રાઇસ્ટે ચર્ચામાં ભાગ લીધેલો. પછી વિઝહોનો વખત આવ્યો, કે જેમાં શાંતિસેવકો પોતાનો અવાજ કાઢી શકેલા નહીં. છેવટે ૧૮૭૮માં પારિસમાં પ્રદર્શન હતું ત્યારે સાથે કોંગ્રેસ મળી; પણ ૧૮૮૬માં બીજી પ્રદર્શન ભરાયું, ત્યાં સુધી એ કોંગ્રેસ નિયમિત વખતે મળી શકતી નહોતી. તે પછી તેની ઘણી બેઠકો થઇ છે, સત્તરમી ૧૯૦૮માં લંડનમાં, અને અઠારમી ૧૯૧૦માં સ્ટોકહોલમમાં.

“કાઇનેમાઇટ” નો શોધનાર આલ્ફ્રેડ બી. નોબલ માણસબતતા કંદ્યાણુ માટે કામ કરનારાઓના ઉત્તેજન સાથે એક મોટી દોલત વસિયતનામામાં મૂકતો ગયો છે. મૂળ રકમના વ્યાજના

પાંચ સરખા ભાગ કરવામાં આવે છે, અને પાંચ પ્રકારની માત્રુપી પ્રવૃત્તિઓમાં જેમણે સર્વોપરિ કામ કર્યું હોય તેમને તે રકમ ધનામ તરીકે આપવામાં આવે છે. એક ધનામ પ્રાકૃતિક વિદ્યા માટે છે, બીજું રસાયન માટે, ત્રીજું ઇદ્રિય વિજ્ઞાન અથવા વૈદ્યક માટે, ચોથું સાહિત્ય માટે, અને પાંચમું શાંતિને માટે છે. સર્વોપરિ કામ કરનાર કોઇ પણ મજનને માણસ હોય તે માટે વાંધે લેવાતો નથી. ઉદાહરણ તરીકે, અંગાલાના અને હિન્દના પ્રખ્યાત કવિ જાણુ સ્વીન્ડનાથ ટાગોરને એ નોબલનું ધનામ મળેલું છે. દરેક ધનામ લાખ કરતાં વધારેનું હોય છે.

શાંતિનાં કૉન્ફરન્સોએ કરેલી મના.

પહેલાજ કૉન્ફરન્સમાં લડાઇમાં ચાલતી કેટલીક ક્રિયાઓની મના કરવામાં આવી હતી. બલૂનેમાંથી ઝોંબ ફેંકવાની, મૂર્ચિત કરનારી હવા જેમાંથી નિકળે એવા ગોળા વાપરવાની, અને શરીરમાં પેશા પછી વધે અથવા અપરી યાય એવી ગોળીઓના ઉપયોગની આ પ્રમાણે મના થયેલી.

લડાઈના તાર.

રાજમાતા એલેક્ઝાન્ડ્રાએ હિંદી જખમીઓને આપેલી સુલાકાત.

લંડન, ૨૫ મી જૂન.

રાજમાતા એલેક્ઝાન્ડ્રાએ પ્રાઇટતમાં હિંદી જખમીઓને સુલાકાત આપી છે. એમણે રસોડાંઓ તપાસ્યાં હતાં; અને વિવિધ હિંદી વાનીઓ આખી જોઇ હતી. જે શુરખા લાઇઓ એકજ ગોળીથી જખમી થયેલા તેમના તરફ રાજમાતાનું ખાસ ધ્યાન એવાયું હતું.

ફ્રેંચોની બહાદુરી.

લંડન, ૨૬ મી જૂન.

આલ્સેસમાં ચેટઝેરલનું ગામડું છતી લેવામાં ફ્રેંચોએ સારી બહાદુરી બતાવી છે. દુશ્મનોએ તેને એક કિલ્લા જેવું ગનાવી દીધું હતું. કળસરતાનમાં આખી રાત લડાઇ ચાલ્યા કરેલી, ધારણકે જર્મનોએ ભોંયરાંઓમાં સુરંગો ભરેલી, અને ફ્રેંચો પેશા ત્યારે તે ફેરેલી. પછી ધરેમાં પણ કલ્લ ચાલી. રહવારે શેરીઓમાં જર્મનોનાં મુઠ્ઠાં ઢગલેકમલા દેખાતાં હતાં.

અધિયન વિચરુખાતાના પ્રધાનનું રાજનામું.

પિટરબૅ, ૨૬ મી જૂન.

અધિયામાં વિચરુખાતાના પ્રધાને રાજનામું આપ્યું છે.

જર્મનો અને ઝુપિયનો.

પિટ્તરોડ, ૨૭ મી જૂન.

નેરૂ મોખરા ઉપર પ્રવંડ લઘાઈ ચાલી રહી છે. જર્મનોના હુમલા પાછા વાળવામાં આવે છે.

તુર્કીમાં કેદીઓ.

લંડન, ૨૮ મી જૂન.

અમેરિકન એલચી ખબર આવે છે કે તુર્કોના હાથમાં ૬૫ બ્રિટિશ કેદીઓ છે. તેમના તરફ સાફ વર્તન કરવામાં આવે છે; અને તેઓની તનહુસ્તી સારી છે.

જર્મન નૈઋત્ય આફ્રિકા.

પ્રિટોરિયા, ૨૯ મી જૂન.

જનરલ બોથાએ ઉત્તર તરફ ધસારો કર્યો છે, અને ચોલછવરાંગો, ચોકેન્યાન્ડો, અને વોટરબર્ગનાં ગામ હાથ કરેલ છે.

પ્રજાસીય રજિસ્ટર.

લંડન, ૨૯ મી જૂન.

આજે આમની સભામાં આખી પ્રજાનું એક રજિસ્ટર બનાવવા માટેનું બિલ મિ. વોલ્ટર લોંગે દાખલ કર્યું. તેણે કહ્યું કે ઉદ્દેશ મજૂરો પર બલાતકાર કરવાનો નથી, પણ માત્ર પ્રજાની સંપૂર્ણ અને સતોષકારક વ્યવસ્થા કરવાનો છે. પ્રજાનાં સાધનોનો વિસ્તાર કેટલો છે તેની વિગતવાર ખાતરી કરવી જોઈએ. પંદર અને પાંસઠ વરસની વયનાં ઓપુરુપોની નોંધ કરવામાં આવશે, જેઓ પોતાની ઉંમર તથા પોતાનો ધંધો લખાવશે, અને સાધારણ ધંધા ઉપરાંત ખાસ કામમાં ચોલવિયર તરીકે જોડાવાનું તેમને કહેવામાં આવશે. આથી કરીને સરકાર દરેક માણસની સેવાનો પૂરેપૂરો લાભ લઈ શકશે.

હિંદી વિક્રમની કદર.

લંડન, ૨૯ મી જૂન.

જમાદાર મીર હસ્તને વિક્ટોરિયા ક્રોસની એનાયત થઈ છે. ઇમ્ર આગળ ૨૩ મી એપ્રિલે તેણે સારો ધસારો કર્યો હતો. કેાઇ બ્રિટિશ અમલદાર રહેલો નહીં, ત્યારે તેણે પલટનની ટોળીઓને એકઠી કરી હડી જવાનો હુકમ મળ્યો ત્યાં સુધી તેમની સરદારી કરી હતી. પાછળથી ગોળાઓનો વરસાદ છતાં આઠ બ્રિટિશ અને હિંદી અમલદારોને બચાવવામાં તેણે અસાધારણ બહાદુરી બતાવી હતી.

બ્રિટિશ સુખ્ય પ્રધાનની અપીલ.

લંડન, ૨૯ મી જૂન.

ગિલ્ડહાલમાં ભાષણ આપતાં મિ. એસ્કિવે જણાવ્યું છે, કે લડાઈની લોનનું લોકોને સાફ આકર્ષણ થયું છે. હાલ વ્યક્તિઓ અને વર્ગો જે અતિવ્યય કરે છે તેમાં પ્રજાને જોખમ છે.

બ્રિટનોએ પોતાનો ખર્ચ કમી કરવો જોઈએ; અને ખર્ચ વધારવી જોઈએ. સવાલ માત્ર આત્મ-રક્ષાનો નથી, પણ આપણી શહેનશાહતાની હદથીએ આગળ જાય છે, અર્થાત્, મનુષ્યજાતિના લવિષ્યનો છે. માત્ર જળ માણસનાત ઉપર આધિપત્ય ભોગવે એ શું વાજબી છે? આપણે છેવટ સુધી લડવું જોઈએ, છેલ્લો સિલ્લો રહે ત્યાં સુધી, છેલ્લું જળ રહે ત્યાં સુધી, અને લોહીના છેલ્લા ટીપા સુધી.

છેવટના વિજયની ખાતરી.

લંડન, ૩૦ મી જૂન.

જૂનની ૨૪મી તારીખે “ગ્રેનિંગ પોસ્ટ” પેપરે થ્રંડ હૂક નિકલસને મુશ્કેલ સ્થિતિમાં લશ્કરને પાછું હટાવી લઈ જવા માટે મુખારકબાદી આપી હતી. તા. ૨૬ મીએ તેને નીચે પ્રમાણે જવાબ મળ્યો છે:—“મિત્ર રાજ્યોની સેનાઓની માફક ઋષિયન સેના પણ જે સિદ્ધાંતોની ખાતર તે લડે છે તેમાંથી અને છેવટના વિજયની ખાતરીમાંથી જળ પ્રાપ્ત કરે છે.”

ઋષિયામાં લશ્કરી સામાન પૂરો પાડવાનું બોર્ડ.

પિત્તરૂ, ૩૦ મી જૂન.

લશ્કરી સામાન પૂરો પાડવાને એક બોર્ડ નિમાયું; અને વિશ્વખાતાનો મુખ્ય તેનો પ્રમુખ છે. બોર્ડમાં કેટલાક રૂબા (ઋષિયન પાર્લમેન્ટ)ના મેમ્બરો, કેટલાક શહેનશાહી કાઉન્સિલના સભ્યો, અને બીજા વેપાર ઉદ્યોગના પ્રતિનિધિઓ છે. બોર્ડને એવી સત્તા આપવામાં આવી છે, કે તે સરકારના હુકમો પ્રથમ અદા કરવાની કારખાનાંવાળાઓને ફરજ પાડી શકે.

ધટાલિયન હુમલો.

રોમ, ૩૦ મી જૂન.

તોપાની સખત મારામારી ચાલ્યા કરે છે. વરસાદ પડ્યાજ કરતો હોવાથી બીજું બહુ યથં શક્ય નથી.

નિચેરટર ઉપર ઋષિયન હુમલો.

પિત્તરૂ, ૧ લી જુલાઈ.

દુશ્મનો હાલિક્ષ આગળ નિચેરટર ઓળંગે છે, એ જોઈને અમે હુમલો કરી તેમને હટાવ્યા છે, અને સેંકડો કેદીઓ પકડ્યા છે.

વીશ અમેરિકનો હુમલો.

લંડન, ૧ લી જુલાઈ.

આર્મીનિયન નામે લેલેટ લાઈનરને ટોર્પીડો મારી ડુબાવી દેવામાં આવી છે. વાશિંગ્ટનથી એક તારમાં જાણાયું છે કે વીશ અમેરિકનો તેમાં હુણી ગયા છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પ્ર. ૧.]

મંગળવાર, ૧૩ મી જુલાઈ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૩.]

। સત્તો ધર્મ સત્તો જય : ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૩ મી જુલાઈ ૧૯૧૫.

જાપાને વિગ્રહમાં લીધેલો ભાગ.

ઈ. સ. ૧૯૧૪ ના ઑગસ્ટ મહિનાની શરૂઆતમાં, વિગ્રહની શરૂઆત થઈ તે પહેલાં, જાપાનની સરકારે ઝાહેર કર્યું હતું, કે ગ્રેટ બ્રિટન સાથેના સંધિ પ્રમાણે તેને મદદ કરવાને પોતે તૈયાર છે. જાપાનની ભૂમિસેના અને નૌકાસેના તૈયાર થઈ; અને ઑગસ્ટની ૧૫ મી તારીખે જર્મનીને એલુ કહેણ મોકલવામાં આવ્યું, કે તમારે દૂરના પૂર્વને છોડીને આવ્યા જવું. કશે જવાબ ન મળવાથી વિગ્રહ ઝાહેર કરવામાં આવ્યો; અને ચીનમાં કયાઉચાઉ નામે જર્મનીના રક્ષણ નીચે સંસ્થાન હતું, તેના પર ચડાઈ કરવાને એક જાપાનની સેના ચાલી.

આગળ ઉપર જ્યારે દુનિયાનો નકશે નવેસરથી ઘડાશે, ત્યારે ઇતિહાસકે જાપાનની આ પ્રવૃત્તિને ઘણી મહત્વની ગણશે એમાં શક નથી. યુરપમાં જર્મનીના અધાપાતથી જેવાં પરિણામ આવશે, તેવાંજ એશિયામાં જાપાનની હીલચાલથી આવશે. તેનો ખરો અર્થ અને આશય સમજવા માટે દૂરના પૂર્વને થોડો આગલો ઇતિહાસ જોવાની જરૂર છે.

લગભગ પચાસ વરસ પહેલાં જાપાન જૂના જેવો દેશ હતો. તેના લોકો પોતાના ટાપુમાં લગાઈ રહીને પરદેશીઓ સાથે કશા સંબંધમાં આવ્યા નહોતા. આખરે અમેરિકન નૌકાધિકારી કેમ્પેઝર પેરીના પ્રયાસથી વિદેશીઓની સામેની દિવાલ દૂર થઈ, તે પછી પણ યુરોપીઅનો તરફ વહેમ અને અવિશ્વાસની દૃષ્ટિથી જોવામાં આવતું હતું. ૧૮૭૧ માં જ્યારે જર્મનીએ વિજય પછી ફ્રાન્સની સાથે સુલેહ કરી, ત્યારે જો કેમ્પેઝર એમ કહ્યું હોત, કે જાપાન જર્મનીના લશ્કરને મમાવશે અને હરાવશે, તો તે વાત ત્યારે દક્ષિણ સુઝુરના દ્વીપવાસીઓ ગ્રેટ બ્રિટનને હરાવશે એમ કોઈ અત્યારે કહે, તેના જેવી હસવા સરખી લાગી હોત.

જાપાનના લોકોને પશ્ચિમના લોકોની સાથે સંસર્ગ થયો, એટલે તરત તેઓ જોઈ શકેલા, કે તોપોની સામે જેમ તીરકામકાં અને લાલાં ટકી શકતાં નથી, તેમ નવા સુધારાની સામે જૂનો સુધારો ટકી શકશે નહીં. એટલે તેમણે યુરપ અને અમેરિકા પાસેથી શીખવાનો ઇરાદા કર્યો. પહેલાં તો યુરપે તેના તરફ બહુ ધ્યાન આપ્યું નહોતું. વાતો ચાલતી હતી કે

જાપાન પોતાના લશ્કરને અર્વાચીન રૂપ આપે છે, મોકા ખરીદ કરે છે, અને પ્રખ્યાત માણસોને રાખીને શાંતિના અને વિગ્રહના હુનર શીખે છે. પણ છેક ૧૮૬૪-૬૫ સુધી દુનિયાને એ બધી વાતોનો અર્થ બરાબર સમજાયો નહોતો. ૧૮૬૪માં જાપાને ચીન સાથે વિગ્રહ ઝાઢેર કર્યો. માણસો ધારતા હતા કે રાક્ષસી ચીન મિકાડો અને તેની પ્રજાને થોડી વારમાં ગળી જશે. પણ તેને બદલે જાપાની કાફલાએ ચીની કાફલાનો નાશ કર્યો, અને જાપાની લશ્કરોએ ચીની લશ્કરોને એટલી ઝડપથી અને ચીવટથી હરાવ્યાં, કે યુરોપીઅન લશ્કરો પણ એથી બહુતર કામ કરી શકે નહીં, એમ યૂરપને કબૂલ કરવું પડ્યું. ચીનને જાપાનની સરતો સ્વીકારીને સુલેહ કરવી પડી, સાડીઓગણપચાસ કરોડ રૂપિયા જેટલી તુકસાની આપવી પડી, અને માન્યુરિયાની દક્ષિણેના સુલક, પોર્ટ આર્થર, અને ફામોસાનો મોટો ખેટ, એટલેા દેશ જાપાનને સુપ્રત કરવો પડ્યો.

જાપાનનો વિજય થયો, કે તરત ઋષિયા, ક્રાન્સ અને જર્મની વચ્ચે પડ્યાં, અને છતમાં મેળવેલા સુલકને જાપાન પાસેથી પાછો અપાવ્યો. તેમણે પોતાનાં લડાયક વડાઓ પીળા સમુદ્રમાં મોકલ્યાં, અને સુલેહની ખાતર જાપાનને સલાહ આપી, કે ચીનમાં મેળવેલા સુલક સુપ્રત કરી દેવો. પોર્ટ આર્થરનો જે મોટો ફિસ્લો તેણે બહાદુરીથી ઘેરા ઘાલીને હાથ કર્યો હતો, તે પણ તેને માખવા દેવાની ઉપલાં યૂરપનાં રાજ્યોએ ના પાડી. જાપાનના લોકોને ખોટું તો બહુ લાગ્યું; પણ જાપાનની સરકારે જોયું, કે ઋષિયા, ક્રાન્સ અને જર્મનીની સાથે વિગ્રહ કરવો પરવશો નહીં. તેટલા માટે તેણે માગણી મંજૂર રાખી, પણ તે નાખુશીથી, અને બળતરાથી, તથા મનમાં વૈર લેવાનો ઠરાવ કરીને.

તણ રાજ્યોએ જાપાન પર દબાણ કરવામાં એટ ઓટનને પણ શામિલ થવા સમજાવ્યું હતું; પણ એટ ઓટન બેઠાયેલું નહીં. જર્મની વગેરેએ પોતાના કર્મોને એવો બચાવ કરેલો, કે ચીનની અલેક્ષતાની પોતે રક્ષા કરે છે. આ બચાવ કેવો ખોટો હતો તે થોડા વખતમાં દેખાઈ આવ્યું. જે વરસ પછી શાંટુંગમાં કેટલાક જર્મન પાદરીઓનાં ખૂન થયાં, અને એ તકનો લાભ લઈને જર્મનીએ પોતાને માટે સુલકની માગણી કરી. એક જર્મન લશ્કર ચીનમાં ઉતારવામાં આવ્યું; અને પ્રશિયાના પ્રિન્સ હેન્રીની સરદારી નીચે જર્મન કાફલો પણ આવી પહોંચ્યો. જર્મનીની ઘણી માગણીઓમાં સુખ્ય એ હતી, કે ક્યાઉચાઉનો પ્રદેશ પોતાને સુપ્રત કરવો, અને શાંટુંગમાં જર્મનીને લાગતું વળગતું હોવાની વાત કબૂલ કરવી. જર્મનીમાં પણ સોને એવું લાગેલું, કે પાદરીઓના ખૂનથી માત્ર ચીનમાં પગપેસારો કરવાનું બકાલું મળ્યું છે. છેવટે ૧૮૯૮માં ક્યાઉચાઉનું શેકેર, બંદર, અને પરગણું ૯૯ વરસને પદે જર્મનીને સુપ્રત કરવામાં આવ્યાં. થોડા વખત પછી જે પોર્ટ આર્થરને ઋષિયાએ અને તેના સાથીઓએ જાપાન પાસેથી પાછું પડાવ્યું હતું, તે ઋષિયાએ પચાવી લીધું.

જાપાની લોકોએ પોતાને થયેલું નુકસાન મનમાં રાખી મૂક્યું; અને એક તરફથી પોતાના લશ્કરને પ્રબળ કરવા માંડ્યું; અને બીજી તરફથી થ્રેટ બ્રિટન સાથે સંધિ કર્યો. ૧૯૦૪-૫માં તેણે પ્રથમ ઋષિયા ઉપર વૈર લીધું; તેનાં લશ્કરોને હરાવ્યાં, કાફલાને હુણાડ્યો, અને પોર્ટ આર્થર પાછું ખેંચાવી લીધું. હવે જર્મનીને પતાવવાનું રહ્યું. જાપાનના રાજ્યરૂપે માનતા હતા, કે ચીની વિશ્વક પછી તેમની સામે ચતારમાં સુખ્ય હાથ ફેંસરનો હતો. કોઈ કશું બોલેલા નહીં. ઋષિયાની સાથે મિત્રતા કરવામાં આવી; અને આગામી વિશ્વક માટે જાપાને પોતાનાં સાધનો એકઠાં કરવાં માંડ્યાં.

જર્મનોને પોતાની સરકારે ક્યાઉચાઉ લીધું તેથી ઘણા સંતોષ થયેલો. જગ્યા સારી પસંદ કરી હતી. બંદર સાડું હતું; બાડું લગભગ બે માઇલ પહોળું હતું; અને આસપાસની જમીન ટેકરીઓ પરથી તેના સારો બચાવ થઈ શકે એવી સગવડ હતી. આખા પ્રદેશનો વિસ્તાર સુમારે ૨૦૦ ચોરસ માઇલ હતો. શાંટુંગના વેપારના નિકાસ માટે તે કુદરતી મથક હતું; અને શાંટુંગ આખા ચીનમાં સૌથી વધારે ધનાઢ્ય પરગણું હતું. જર્મન સરકારે દુનિયાની શહેનશાહત મેળવવા માટે જે નવી રાજનીતિ પકડેલી, તેમાં ક્યાઉચાઉ પકાવવાની હિલચાલ પહેલી હતી. હવે બ્રિટિશ શહેનશાહતની હરીફાઈ કરે તેવી જર્મન શહેનશાહત સ્થાપવાનાં જેમને સ્વમાં આવતાં હતાં તેવા માણસો મોખરે આવ્યા. ચીનનું બંદર હાથ કરવાના નિમિત્તે નૌકાગળ વધારવાનું કામ શરૂ થયું. સંશોધનમાં, જ્યારે જર્મનીએ ક્યાઉચાઉ લીધું; ત્યારે જે માર્ગમાં આગળ ચાલતાં તેને થ્રેટ બ્રિટનની સાથે વિશ્વક થવાનો હતો, તે માર્ગમાં તેણે પહેલું પગલું ભર્યું.

સંસ્થાનની આબાદી જર્મની કેટલી કરી શકે છે, એ બતાવવાને ક્યાઉચાઉમાં બધું કરવામાં આવેલું. તેને જર્મન નૌકાની રક્ષા નીચે મૂકવામાં આવેલું; અને ઘોડી રકમોનો તેના ઉપર ખર્ચ થયેલો. ચીની રેલવેઓનાં એક મહત્ત્વના સમૂહની ત્યાં છાવણી થઈ, અને દૂરના પૂર્વમાં જર્મન વિચારો, જર્મન સત્તા, અને જર્મન બનાવટો ફેલાવવાનું તે મધ્ય બિંદુ થયું. ક્યાઉચાઉનું જૂનું શહેર હતું, તે ઉપરાંત જર્મનોએ બંદર ઉપર રિસંગતાઉ નામે એક નવું શહેર બાંધ્યું. રિસંગતાઉ ચીનમાં એક જોવા લાયક સ્થાન બની ગયું. તે પૂર્વનું બ્રાઈટન કહેવાવા લાગ્યું. ગરીબ વર્ગના ચીનાઓને તેમાં રાત્રે સૂવાની મના હતી, અને તેમને શહેરની હદથી બહાર જવું પડતું. બધાં ઘરો યુરોપીઅન ફેશનનાં હતાં. કશા વેલવની ખામી નહોતી. એશિયાની સર્વોપરિ હોટેલ ત્યાં છે એમ બોલાતું હતું. શહેરમાં વીજળીની સેવા અને પીવાને ચોકબું પાણી મળતાં હતાં. રિસંગતાઉનો વેપાર ઝડપથી વધતો ગયો. કારખાનાંઓ સ્થપાવા માંડ્યાં. બંદર સુધારવામાં આવ્યું, અને ત્યાં અર્વાચીન યંત્રકલાનાં બધાં સાધનો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં. શહેરની આસપાસની ટેકરીઓ ઉપર ઝાડો રોપવામાં આવ્યાં; અને ઉછેરનું કામ એટલી સફળ રીતે ચાલ્યું, કે હજારો ઝાડો ચીનમાં પથુ ત્યાંથી મોકલાયેલાં.

૧૯૧૪ના બિન્હાણની શરૂઆતમાં ત્વિંગતાઉમાં પોતે કેટલું બધું કર્યું છે તે માટે જર્મનો બહુ મગર હતા. એ એક નમુનેદાર, પહેળા રસ્તાઓવાળું, સારી સારી અહેર ધમારતોવાળું, વિશાળ ખાગબગીચાવાળું, અને સગવડવાળાં ઘરોનું શહેર હતું. તે યોજના પ્રમાણે બંધાયેલું હતું. વળી ત્યાં કિલ્લો હતો. કિલ્લો કેપ્ટન મેયર-વૉલ્ફે કરીને નૌકાધિકારીના તાબામાં હતો; અને કોઇ પ્રવાસી જઈ ચડતો રોને ચોતરફ પુષ્કળ અમલદારો ભેળે મૂકવાય થતી. કેટલાંક મંડળોમાં તો જે બીજો માણસ તમે જુઓ, તે કોઇ પદવીવાળો અમલદાર નિકળતો. કિલ્લાઓ જે હતા, જેમાંના એકનું નામ ટેસર અને બીજનું બિસ્માર્ક હતું. બોંબ જેમાં પેસી ન શકે તેવી બેટરીઓ અને હુમ ખાધેલા પુષ્કળ હતી. ઉપરાંત કેટલાંક લડાયક વહાણો હુમેશાં બંદરમાં રહેતાં હતાં.

જ્યારે શ્રેષ્ઠ ખ્રિસ્તીને જર્મની સાથે વિશ્વ અહેર કર્યો, ત્યારે જાપાનને પોતાનો વખત ધરાવવા આવ્યો, એમ લાગ્યું હોયું ભેળે. ઑગસ્ટની ૧૫ મી તારીખે જાપાનનું કહેણ જર્મનીને મોકલવામાં આવ્યું, કે ચીની પાણીઓમાંથી જર્મન લડાયક વહાણોએ તરત ચાલ્યાં જવું, અને કયાંકયાંકનો બધો મુલક જાપાનને સુપત કરી દેવો, કે જે પછી ચીનને પાછો આપી શકાય. ૧૮૯૫માં ત્રણ રાજ્યોએ જાપાન તરફ જે લાપા વાપરી હતી, તેજ લાપા વાપરીને જાપાને બતાવી આપ્યું, કે પોતાને યથેતી હાનિ તે ભૂલી ગયેલ નથી. એ લેખ નીચે પ્રમાણે હતો:—

“હાલની સ્થિતિમાં અમે એ ઘણું મહત્વનું અને આવશ્યક સમજીએ છીએ, કે દૂરના પૂર્વમાં સુલેહનો લંગ થવાનાં કારણો બધાં દૂર કરવાં ભેળે, અને જાપાન તથા શ્રેષ્ઠ ખ્રિસ્તી વચ્ચે થયેલા કોલકરાનો પ્રમાણે સામાન્ય હુકોની રક્ષા થવી ભેળે.

“પૂર્વ એશિયામાં સુલેહ જળવાઈ રહે એ તે કોલકરાનો હેતુ છે, તેટલા માટે જાપાનની સરકાર એમ માને છે, કે નીચેની જે વાતો કરવાની જર્મન સરકારને સલાહ આપવાની પોતાની ફરજ છે:

“૧. પ્રથમ તો એ, કે જર્મન લડાયક વહાણોને અને બધી હથિયારબંધ નૌકાઓને જાપાની અને ચીની પાણીઓમાંથી તરત લઇ જવો, અને જે લઇ જઈ શકાય નહીં તેવાં વહાણોનાં હથિયારો ઉતારી લેવાં.

“૨. બીજી એ, કે સપ્ટેમ્બરની ૧૫ મી તારીખ પહેલાં કયાંકયાંકનો બધો પટ્ટે રાખેલો મુલક કશી પણ સરત કે વળતર વગર જાપાનને સોંપી દેવો, કે જે પાછળથી ચીનને પાછો આપી શકાય.

“સાથે સાથે જાપાનની સરકાર અહેર કરે છે, કે જો ઑગસ્ટની ૨૩ મી તારીખની બપોર સુધીમાં જર્મન સરકારનો કશી સરતો વગરનો સલાહનો સ્વીકાર જાપાનની સરકારને પહોંચશે નહીં, તો તેને આવી સ્થિતિમાં જે પગલાં આવશ્યક જણાયે તે લેવાની ફરજ પડશે.”

જાપાની લોકોએ પોતાને થયેલું નુકસાન મનમાં રાખી મૂક્યું; અને એક તરફથી પોતાના લશ્કરને પ્રબળ કરવા માંડ્યું; અને બીજી તરફથી થ્રેટ બ્રિટન સાથે સધિ કર્યો. ૧૯૦૪-૫માં તેણે પ્રથમ ઋષિયા ઉપર વૈર લીધું, તેનાં લશ્કરોને હરાવ્યાં, કાફલાને દુબાડ્યો, અને પોર્ટ આર્થર પાછું ખૂંચાવી લીધું. હવે જર્મનીને પતાવવાનું રહ્યું. જાપાનના રાજપુરુષો માનતા હતા, કે ચીની વિગ્રહ પછી તેમની સાથે થનારમાં મુખ્ય હાથ કેસરનો હતો. કોઈ કશું જોલેલા નહીં. ઋષિયાની સાથે મિત્રતા કરવામાં આવી; અને આગામી વિગ્રહ માટે જાપાને પોતાનાં સાધનો એકઠાં કરવાં માંડ્યાં.

જર્મનોને પોતાની સરકારે કયાઉચાઉ લીધું તેથી ઘણા સંતોષ થયેલો. જગ્યા સારી પસંદ કરી હતી. બંદર સાફ હતું, ખાડું લગભગ બે માઇલ પહોળું હતું, અને આસપાસની ઊંચી ટેકરીઓ પરથી તેનો સારો બચાવ થઈ શકે એવી સગવડ હતી. આખા અદેશનો વિસ્તાર સુમારે ૨૦૦ ચોરસ માઇલ હતો. શાંટુંગના વેપારના નિકાસ માટે તે કુદરતી મથક હતું, અને શાંટુંગ આખા ચીનમાં સૌથી વધારે ધનાઢ્ય પરગણું હતું. જર્મન સરકારે દુનિયાની શહેનશાહત જોળવવા માટે જે નવી રાજનીતિ પકડેલી, તેમાં કયાઉચાઉ પડાવવાની હીતચાલ પહેલી હતી. હવે બ્રિટિશ શહેનશાહતની હરીફાઈ કરે તેવી જર્મન શહેનશાહત સ્થાપવાનાં જેમને સ્વમાં આવતાં હતાં તેવા માણસો મોખરે આવ્યા. ચીનનું બંદર હાથ કરવાના નિમિત્તે નૌકાબળ વધારવાનું કામ શરૂ થયું. સંદોષમાં, જ્યારે જર્મનીએ કયાઉચાઉ લીધું, ત્યારે જે માર્ગમાં આગળ ચાલતાં તેને થ્રેટ બ્રિટનનો સાથે વિગ્રહ થવાનો હતો, તે માર્ગમાં તેણે પહેલું પગલું ભર્યું.

સંસ્થાનની આળાદી જર્મની કેટલી કરી શકે છે, એ ગતાવવાને કયાઉચાઉમાં બધું કરવામાં આવેલું. તેને જર્મન નૌકાની રક્ષા નીચે મૂકવામાં આવેલું, અને યોદી રકમોનો તેના ઉપર ખર્ચ થયેલો. ચીની ફેસલેએના એક મહારાજા સમૂહની ત્યાં છાવણી થઈ, અને હરના પૂર્વમાં જર્મન વિચારો, જર્મન સત્તા, અને જર્મન બનાવટો ફેલાવવાનું તે મંથ્ર બિંદુ થયું. કયાઉચાઉનું જૂનું શહેર હતું, તે ઉપરાંત જર્મનોએ બંદર ઉપર રિસંગતાઉ નામે એક નવું શહેર બાંધ્યું. રિસંગતાઉ ચીનમાં એક નેવા લાયક સ્થાન બની ગયું. તે પૂર્વનું પ્રાઈન કહેવાવા લાગ્યું. ગરીબ વર્ગના ચીનોએને તેમાં રાત્રે સૂવાની મના હતી, અને તેમને શહેરની હદથી બહાર જવું પડતું. બધાં ઘરો યુરોપીઅન ફેશનનાં હતાં. કશા વૈભવની ખામી નહોતી. એશિયાની સ્વોપરિ હોટેલ ત્યાં છે એમ જોવાતું હતું. શહેરમાં વીજળીની શક્તિ અને પીવાને ચોકડું પાણી મળતાં હતાં. રિસંગતાઉનો વેપાર ઝડપથી વધતો ગયો. કારખાનાંઓ સ્થપાવા માંડ્યાં. બંદર સુધારવામાં આવ્યું, અને ત્યાં અર્વાચીન યંત્રકારનાં બધાં સાધનો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં. શહેરની આસપાસની ટેકરીઓ ઉપર ઝાડો રોપવામાં આવ્યાં; અને ઉછેરનું કામ એટલી સફળ રીતે ચાલ્યું, કે હજારો ઝાડો ચીનમાં પણ ત્યાંથી મોકલાયેલાં.

૧૯૧૪ના જીન્ડાજાની શરૂઆતમાં ત્વિંગતાઉમાં પોતે કેટલું બધું કર્યું છે તે માટે જર્મની બહુ મગર હતા. એ એક નમુનેદાર, પહેળા રસ્તાઓવાળું, સારી સારી અહેર ધમારતોવાળું, વિશાળ બાગબગીચાવાળું, અને સગવડવાળાં ઘરોનું શહેર હતું. તે યોજના પ્રમાણે બંધાયેલું હતું. વળી ત્યાં કિલ્લો હતો, કિલ્લો કેપ્ટન ગ્રેયર-પ્રાલેક કરીને નૌકાધિકારીના તાબામાં હતો; અને કોઇ પ્રવાસી જઈ ચડતો તેને ચોતરફ પુષ્કળ અમલદારો ભેળેને મૂંઝવણ થતી. કેટલાંક મંડળોમાં તો જે ખીનો માણસ તમે જુઓ, તે કોઇ પદવીવાળો અમલદાર નિકળતો. કિલ્લાઓ એ હતા, જેમાંના એકનું નામ ફેસર અને ઘીઝનું બિસ્માર્ક હતું. બોંબ જેમાં પેટ્રી ન શકે તેવી બેટરીઓ અને શુભ ખાઇઓ પુષ્કળ હતી. ઉપરાંત કેટલાંક લડાયક વહાણો હુમ્મશાં બંદરમાં રહેતાં હતાં.

જ્યારે ગ્રેટ બ્રિટને જર્મની સાથે વિગ્રહ અહેર કર્યો, ત્યારે જાપાનને પોતાનો વખત બરાબર આવ્યો, એમ લાગ્યું હોતું બોધ્યે. ઑગસ્ટની ૧૫ મી તારીખે જાપાનનું કહેણ જર્મનીને નૌકા-લવામાં આવ્યું, કે ચીની પાણીઓમાંથી જર્મન લડાયક વહાણોએ તરત ચાલ્યાં જવું, અને કયાઉચાઉનો બધો મુલક જાપાનને સુપ્રત કરી દેવો, કે જે પછી ચીનને પાછો આપી શકાય. ૧૮૯૫માં પ્રણ રાજ્યોએ જાપાન તરફ જે લાવા વાપરી હતી, તેજ લાવા વાપરીને જાપાને ખતાવી આવ્યું, કે પોતાને થયેલી હાનિ તે જૂલી ગયેલ નથી. એ લેખ નીચે પ્રમાણે હતો:—

“હાલની સ્થિતિમાં અમે એ ઘણું મહત્તરનું અને આવશ્યક સમજીએ છીએ, કે દ્વરના પૂર્વમાં સુલેહનો લગ્ન થવાનાં કારણે બધાં દૂર કરવાં બોધ્યે, અને જાપાન તથા ગ્રેટ બ્રિટન વચ્ચે થયેલા ફોલકસરો પ્રમાણે સામાન્ય હુકોની રક્ષા થવી બોધ્યે.

“પૂર્વ એશિયામાં સુલેહ જળવાઇ રહે એ તે કોલકસરનો હેતુ છે, તેટલા માટે જાપાનની સરકાર એમ માને છે, કે નીચેની બે વાતો કરવાની જર્મન સરકારને સલાહ આપવાની પોતાની દ્રષ્ટિ છે :

“૧. પ્રથમ તો એ, કે જર્મન લડાયક વહાણોને અને બધી હથિયારબંધ નૌકાઓને જાપાની અને ચીની પાણીઓમાંથી તરત લઈ જવાં, અને જે લઈ જઈ શકાય નહીં તેવાં વહાણોનાં હથિયાંનો ઉતારી લેવાં.

“૨. બીજી એ, કે ઑગસ્ટની ૧૫ મી તારીખ પહેલાં કયાઉચાઉનો બધો પટ્ટે રાખેલો મુલક કરી પણ સરત કે વળતર વગર જાપાનને સોંપી દેવો, કે જે પાછળથી ચીનને પાછો આપી શકાય.

“સાથે સાથે જાપાનની સરકાર અહેર કરે છે, કે જો ઑગસ્ટની ૨૩ મી તારીખની બપોર સુધીમાં જર્મન સરકારનો કરી સરતો વગરનો સલાહનો ફવીકર જાપાનની સરકારને પહેંચરો નહીં, તો તેને આવી સ્થિતિમાં જે પગલાં આવશ્યક જણાશે તે લેવાની દ્રષ્ટિ પડશે.”

કરી જવાબ વખતસર ન મળવાથી વિગ્રહ બહાર કરવામાં આવ્યો. એ શહેનશાહી લેખ વાંચવા લાયક છે, અને તેટલા માટે અમે અહીં પૂરેપૂરા ઉતારીએ છીએ :—

“અમે, કે જે પ્રભુની દયાથી નવાનના શહેનશાહ છીએ, અને પરાપૂર્વથી એકજ વંશ જે સિંહાસન ઉપર બેઠેલ છે, તે સિંહાસન પર આરૂઢ છીએ, તે અમારી વફાદાર અને બહાદુર પ્રજાને નીચે પ્રમાણે બહાર કરીએ છીએ.

“અમે જર્મની સામે વિગ્રહ બહાર કરીએ છીએ, અને અમારી સેના તથા નૌકાને આસા કરીએ છીએ, કે એ શહેનશાહતની સામે તેમણે ચોતાના બધા સામર્થ્યથી લડાઈ ચલાવવી; અને લાગતાવળગતા બધા અધિકારીઓને અમે ફરમાવીએ છીએ, કે પ્રજાઓના કાયદાની મર્યાદામાં રહીને તેમણે પ્રતીકીય ઉદ્દેશ પાર પાડવાને ચોતાની ફરજે અદા કરવામાં બનતો બધો પ્રયત્ન કરવો.

“યૂરપમાં વર્તમાન વિગ્રહ સળગી ઉઠ્યો છે, તેનાં હુબહાથક પરિણામો ભેતાં અમને ગંભીર ચિંતા થાય છે. અમને તટસ્થ રહીને દૂરના પૂર્વમાં સુલેહ ટકાવી રાખવાની આશા હતી. પણ જર્મનીના કૃત્યને લીધે અમારા ભાઇબંધ ગ્રેટ બ્રિટનને તેની સામે વિગ્રહ કરવાની ફરજ પડી છે; તથા જર્મની કયાઉચાઉમાં રહીને લડાઈની તૈયારીઓ કરે છે, અને તેનાં હુથિયારબંધ વહાણો પૂર્વ એશિયાના દરિયાઓમાં ફરે છે, તેથી અમારા અને અમારા ભાઇબંધનો વેપાર નોખમમાં છે. આ પ્રમાણે દૂરના પૂર્વની શાંતિનો ભંગ થાય એવો સંભવ લાગે છે.

“તેટલા માટે, અમારી સરકાર અને બ્રિટિશ સરકાર, પરસ્પર પૂર્ણ અને છૂટથી સમજૂતી કર્યા પછી, એકબીજાના લાભની રક્ષા માટે આવશ્યક પગલાં લેવાના ઠરાવ ઉપર આવેલ છે; અને સુલેહથી કામ થાય તો સારું એવી ઇચ્છાથી અમે શહેનશાહી જર્મન સરકારને સલાહ આપવાનો અમારી સરકારને હુકમ કર્યો હતો. પણ એ આગત માટે ઠરાવેલો દિવસ વીતી ગયો, ત્યાં સુધી અમારી સરકારને તેની સલાહ સ્વીકાર્યાનો જવાબ મળ્યો નથી.

“તેટલા માટે, જોકે શાંતિ તરફ અમારું ધ્યાન વલણ છે, અને અમારી કારકીર્દીની હજી શરૂઆત છે, તથા અમે અમારા માતાના મરણ માટે શોકમાં છીએ, તે છતાં વિગ્રહમાં ઉતરવાની અમને ફરજ પડે છે, તે માટે અમને બિંદો અફસોસ થાય છે.

“અમારી અંતઃકરણની ઇચ્છા એવી છે, કે અમારી વફાદાર પ્રજાની વફાદારી તથા બહાદુરીથી સુલેહ જલદી થાય, અને શહેનશાહતની કીર્તિ વધે.”

(આ મહારવનો ઇતિહાસ આવતા અંકમાં વતરી રાખવામાં આવશે.)

લડાઈના તાર.

ઝપિયન સેના.

લંડન, ૩ જુલાઈ.

જનરલ મેકેનસેનનું લશ્કર ઑસ્ટ્રો-જર્મન ધસારાને દોરે છે, અને આમોક્ષથી સોઠલ સુધી ૫૦ માઈલના મોખરા પર ચાલે છે.

ઝપિયનો લડાઈ આંપતા નથી, પણ વધારે અનુકૂળ ઝમીનની રાહ જુએ છે. પિતૃશ્રેષ્ઠમાં એમ ગણના થાય છે, કે જર્મનીનાં હુમલાં ૧૦,૦૦૦ માણસો મરે છે.

તોપોની સખત મારામારી.

પારિસ, ૩ જુલાઈ.

ધસેર અને આર્ગોન વચ્ચેના આખા મોખરા ઉપર તોપોની સખત મારામારી ચાલ્યા કરે છે.

વૉશિંગ્ટનમાં ધડાકો.

વૉશિંગ્ટન, ૩ જુલાઈ.

મધ્ય રાતે એક મોટો ધડાકો થયો હતો, જેથી કેપીટોલની સેનેટ તરફની બાલુને યુધ્ધનું નુકસાન થયું છે. ધડાકો લાંબે સુધી સંભળાયો હતો.

અમેરિકામાં ખૂનની કોશિશ.

ન્યૂયૉર્ક, ૩ જુલાઈ.

અમેરિકાના પ્રસિદ્ધ નાણાવટી મોર્ગન ઉપર આજે બે વાર ગોળી છોડવામાં આવી છે. એક છાતીમાં અને બીજી નિતંબમાં પેટી છે. હુમલો કરનાર જર્મનને પકડવામાં આવ્યો છે. જખમો ગંભીર નથી.

ન્યૂયૉર્ક, ૪ થી જુલાઈ.

મિ. મોર્ગન ઉપર હુમલો કરનારનું નામ ફ્રેંક હોલ્ટ કરીને છે, અને તે કોનેલ યુનિવર્સિટીમાં જર્મન ભાષાનો શિક્ષક છે. તેની ઇચ્છા એવી હતી કે મોર્ગન દારૂગોળો મોકલવાનું બંધ કરે તો સાદું કારણકે તેથીજ યુરૂપમાં ખૂનો થાય છે. તે મોર્ગનને મકાને એક મોટરમાં બેસીને ગયો હતો, અને સાથે બે પિસ્તોલ, કાર્ટ્રિજની બે પેટીઓ, તથા રાઈફલમાઈટ અને નાઇટ્રોગ્લિસરીનની બે કોથળીઓ રાખી હતી. (પાછળથી માહુમ પડ્યું છે, કે ફ્રેંક હોલ્ટના નામથી જાળખાતો માણસ હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીમાંનો રચુએન્ટર નામે એક જર્મન પ્રોફેસર છે.)

પોલાંડ ઉપર ધસારાનો અટકાવ.

પિતૃશ્રેષ્ઠ, ૪ થી જુલાઈ.

હુમનેાએ પોલાંડ ઉપર ઘણા હુમલા કર્યા છે, પણ તે બધા પાછા વાળવામાં આવ્યા છે; અને સ્થિતિમાં કંઈ ફેરફાર થયો નથી.

જનરલ બોધાની ચકાસ.

પ્રિન્સિપા, ૪ થી જુલાઈ.

જનરલ બોધાએ ઓટાવીનો કળજો લીધો છે.

કેસરનું ભાષણ.

પારિસ, ૫ મી જુલાઈ.

એક પ્રખ્યાત તત્ત્વ જલિનથી આવતાં જણાવે છે, કે ગયા સપ્તાહનો મુખ્ય બનાવ એ હતો, કે કેસરે એક સાંઘામિક જિયાને પ્રસંગે ભાષણ આપ્યું છે. ભાષણમાં તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે તેણે કેસમ ખાઈને જણાવ્યું, કે વિઝકુનો ઓક્ટોબરમાં અંત આવશે; અને શિયાળામાં કશું કરવાનું રહેશે નહીં.

રાજ્યશી હિંદીઓને માન.

લંડન, ૬ થી જુલાઈ.

નવાનગરના જામરાહોબની અને રતલામના રાજસાહેબની ઓનરરી એ. ડી. સી. તરીકે નીમણુક આદેર થયેલ છે.

હાર્ડનસમાં ફોનોડો.

લંડન, ૬ થી જુલાઈ.

સર આલ્ફ્રેડ હેમિલ્ટન હાર્ડનસમાં મળેલી ન્હાની ન્હાની છતોનું એક રિપોર્ટમાં વર્ણન આપે છે. તે ગણતરી કરે છે કે ૨૮મી જૂનથી ૨૯ જુલાઈ સુધીમાં તુર્કોનાં ૫,૦૦૦ માણસો માર્યા ગયાં છે; અને ૧૫,૦૦૦ જાખમી થયેલ છે.

હુદીના ધસારો.

રોમ, ૭ મી જુલાઈ.

આખા મોખરા ઉપર સખત લડાઇ ચાલ્યા કરે છે. દુરમનો હુલ એક ઇંચ પણ ઝમીન પાછી લઈ શક્યા નથી.

ખૂનની કોશિશ કરનારનો આપવાન.

ન્યૂયૉર્ક, ૭ મી જુલાઈ.

મિ. મોર્ગન ઉપર હુમલો કરનાર માણસે તુરંગમાં આપવાત કંપો છે.

ફ્રેંચોને થયેલું તુકશાન.

લંડન, ૭ મી જુલાઈ.

ફ્રેંચ રીલીફ કમિટી ૩૧ મે સુધીમાં ફ્રેંચોને થયેલા તુકશાનના નીચે પ્રમાણે આંકડા આપે છે:—૪ લાખ મરણ પામ્યા, ૭ લાખ જાખમી થયા, અને ૩ લાખનો પત્તા નથી.

કેસર “મસીહ” થાય છે!

લંડન, ૭ મી જુલાઈ.

ઋષિગાંધી ખગર આવે છે, કે લોકની મુલાકાતે ગયેલો, ત્યારે કેસરે યાહુદીઓના “મસિહ” માં પ્રવેશ કર્યો હતો, અને નિયમનું પુસ્તક લઈને કશું હવું, હું તમને ગયાવવાને ઈશ્વર તરફથી એકલાયેલો “મસીહ” છું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૦ મી જુલાઈ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૪.]

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૦ મી જુલાઈ ૧૯૧૫.

જાપાને વિગ્રહમાં લીધેલો ભાગ.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

“સિતમઠો હુમ કરમ સમઝેઃ ઝફકોં હુમ વફા સમઝેઃ
અગર ઈસ પર ભી ના સમઝે, તો હસ છુતસે ખુદા સમઝે!”

અર્થ—કુરતાને ગમે કૃપા સમજ્યાઃ અને અન્યાયને દયા સમજ્યાઃ
આટલું છતાં પણ માને નહીં, તો એ મૃતિને પરમેશ્વર ભણે.

વિગ્રહ શરૂ થવાને વખતે જાપાની લોકોએ સારી શાંતિ દાખવી. તોફાની સ્વદેશાભિમાનના કયા દેખાવો યથા નહીં. જાપાનમાં વસતા જર્મનોને કશી અંકચલુ વગર છૂટા કરવા દેવામાં આવતા હતા. જર્મનીમાં તો જાપા જાપાનીઓને કેદ કરીને તુરંગમાં પૂરવામાં આવ્યા હતા; અને જર્મિનની એક બેંકમાં જાપાની નાણાં હતાં તેના કમઝે લેવાયો હતો. પણ જાપાનમાં એવું કશું થયેલું નહીં. જર્મનોનાં નાણાંને કે શરીરને સ્પર્શ કરવામાં આવેલો નહીં. ટોક્યો ખાતેના જર્મન એલચીએ એવી વડી-ચાખેલી, કે જેમ જલિનમાં બ્રિટિશ એલચીખાતા પર હુમલો થયો હતો, તેમ પોતાના એલચીખાતા પર પણ યરો. પણ તેવું કશું થયેલું નહીં. પોલિસના વડા તરફથી ટોક્યોની વસ્તીને ખબર આપવામાં આવી હતી, કે જોકે જને સરકારે વચ્ચે વિગ્રહ સળગ્યો છે, તોપણ લોકોએ પોતાની અંદર વસતા જર્મનો તરફ, તેઓ યોગ્ય વર્તન રાખે ત્યાં સુધી, માયાશુષણથી વર્તન કરવું જોઈએ. જર્મન એલચી ઓગસ્ટની ૩૦ મી તારીખ સુધી ટોક્યોમાં રહેા, અને ત્યારે પોતાના રસાલા સાથે ઉપરી ગયો.

જાપાનને બે કામ કરવાનાં હતાં: એક પૂર્વનાં પાણીઓમાંથી જર્મન લગાયક વહાણોને હાંડી મૂકવાનું, અને બીજું ત્રિસંગતાઉ છની લેવાનું. બીજા કામમાં લગરને પોતાનું હીર બતાવવાનો પ્રસંગ હતો.

ઋપિયા સાથેના વિગ્રહ પછી જાપાની સેના હુનિયાની મોટી સેનાઓમાંની એક ગણાવા લાગી છે. જાપાની સિપાઈ આત્મપીન, સંચક્ષ અને બહાદુર છે. તમામ જાવરયા નવા મુપારાની અને પૂરેપૂરી છે.

વિચારુ ગાહેર થયો કે દુરતા પૂર્વમાં રહેતા બધા જર્મનોને સ્વિંગતાઉમાં હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો. પણ બધાએ હુકમ માનેલો નહીં. ઘણી સ્ત્રીઓ અને ઘણાં બાલકો વિદાય થઈ ગયેલાં; અને બાકીનાં તોપોનો મારો શરૂ થયા પહેલાં દર કરવામાં આવેલાં. સિવિલિયનોમાં ઘોડાજ પાછળ રહેતા. એકીદાશેની સંખ્યા સો મળીને પાંચ અને છ હજારની વચ્ચે હતી.

બચાવનો બંદોબસ્ત દરિયામાંથી હુમલો થાય તેની સામે તારો હતો, પણ અમીન તરફથી થાય તે માટે બરાબર નહોતો; અને જર્મનીએ પાછળથી કબૂલ પણ કર્યું છે, કે જાપાન ચડાઈ કરશે, એવી તેણે વકી રાખેલી નહીં. કેસરે છેવટ સુધી બચાવ કરવાનો સંદેશો મોકલ્યો; અને હુકમને તાબે થવાની તૈયારીઓ કરવામાં આવી.

“દિલ શાદ શાદ થા હસે નાશાદ કર ચલે:

હમ અપના અપને હાથસે બરખાદ કર ચલે!”

અર્થ—હૃદયમાં આનંદ આનંદ હતો, તેને અમે શોકાતુર કરી ચાલ્યા,
અમે અમારૂં પોતાને હાથે બગાડીને ચાલ્યા.

સંસ્થાનની આસપાસ આઠ માઇલ સુધીનાં બધાં પાણીઓમાં સુરંગો મૂકવામાં આવી. બધાં ઊંચાં મકાનો, જે દુશ્મનની તોપોને નિશાન લેવાને ઉપયોગી થાય, તેનો નાશ કરવામાં આવ્યો. જર્મન સરહદ ઉપર રેલવેનો જે પૂલ હતો તે તોડી નખાયો; અને અમીન તરફથી આવતા દુશ્મનોને જંગલોમાં પણ આશ્રય ન મળે તેટલા માટે તે કાપી નાંખવામાં આવ્યાં. ગુળાવાળા વાળાઓ કેકેકેકાણું મોકલવામાં આવ્યા; અને જરૂર પડે ત્યારે તેમાં વીજળીનો પ્રવાહ દાખલ કરી શકાય એવી વ્યવસ્થા થઈ. ઘરોની ધરિપતાલો બની; અને જર્મનીઓની સારવાર કરવાને બાનુઓ તૈયાર થઈ. જ્યારે જાપાનીઓએ ગરુર્નરને એમ કહેવડાવ્યું, કે સંસ્થાન તાબે કરી દો, ત્યારે કપ્તાન મેયર-વૉલ્ટરે જવાબ આપ્યો, કે “જોના પર જર્મન વાવડો ઉડી રહ્યો છે, તે અમીનમાંથી એક તસુ પણ અમે કઢાપિ તાબે કરશું નહીં. દુશ્મનને સ્વિંગતાઉ બેઠકું હોય, તો તે આવે, અને લઇ વાળ.”

“એક તાંકલ મેં તો ઉમ્મેદ રહાઈ છીં થી:

ફેસરી આ ગઈ કેસી મેરે અદાહ નઈ?”

અર્થ—એક શક્તિના હાથમાંથી તો છુટવાની આશા હતી.

પણ હે પ્રભુ! આ બીજી નવી શક્તિ ક્યાંથી આવી પડી?

સ્વિંગતાઉ સામે એકલાં ચડાઈ કરવાને જાપાનીઓ તૈયાર અને ઉત્સુક હતા; પણ એ કામમાં જાપાની અને બ્રિટિશ બંને લશ્કરે કામ કરે એમ છેવટે કહેલું. દરિયાઈ લગાઈમાં “વિજય” અને “ઉચ્છ” નામે બે લગાઈક વડાણોએ જર્મન કાફલાની સાથે રહીને કામ કર્યું. જાપાનની સેનામાં અમલદારો અને માણસોની મળીને ૨૨,૮૬૦ની સંખ્યા તથા ૧૪૨ તોપો

હતી. એ સેનામાં લેફ્ટનન્ટ-જનરલ કામિયો સેનાપતિ હતો; અને બ્રિટિશ લશ્કર બ્રિગેડિયર-જનરલ બર્નાડિનની સરકારી નીચે હતું.

કહેણની તારીખ વીતી, ત્યારે જાપાનીઓ સિંગતાઈ પર હુમલો કરવાને તૈયાર હતા. ઘેરો ઘાલનાર કાફલાએ ઓગસ્ટની ૨૫ મી તારીખે કામ શરૂ કર્યું. આખા જર્મન કાફલાને બંદરમાં પૂરી રાખવાની પ્રથમ આજ્ઞા હતી; પણ કેટલાંક પહોંચી નહોતી શકેલાં.

અકાષ કરનારાઓનું પહેલું કર્તવ્ય દરિયામાંથી સુરંગો દૂર કરવાનું હતું. એ કામમાં ભાગ લેવાને ઇત્તે પરગણાની કેટલીક જાપાની સ્ત્રીઓએ ભાગણી કરેલી, કારણકે તેઓ માતીની છીંચાને માટે હુબકી મારવાનું કામ કરનારી હતી. આ સ્ત્રીઓને માતીની યોધમાં પાણી નીચે ઘોડી મિનિટ સુધી રહેવાની ટેવ હોય છે, અને તેમને રાખવામાં આવી હોત તો અવરૂપ સાડું કામ કરી બતાવત. પણ જાપાન એ નવી સ્ત્રીના સુલક નથી; અને ભાગણીની તરત ના પાડવામાં આવેલી. સુરંગો વાળી નાખવાનું કામ જેમ બ્રિટિશ કિનારા પર ચાલે છે તેમ ચાલ્યું હતું. ત્રણસે વાર અલગ રહીને બંને પહોંચી ચાલે છે, અને જાડાં વાળાનાં દોરણં પાણીમાં ખેંચતાં જાય છે. એથી કેટલીક સુરંગો પુટે છે. અને જે પુટતી નથી તેની હાજરીની ખબર પડે છે. કામ ઘણું બધુંકર છે, અને તેમાં ઘણાના જન જાય છે. પણ કામમાં જોખમ હોવાથી ઘણા જાપાનીઓનું તેના તરફ આકર્ષણ થયેલું; અને એક હોટીના ખસામીઓએ તો એ કામમાં રોકાવા માટે જે અરજી લખેલી, તે પોતાની દૃઢતા બતાવવા માટે પોતાના લોહીથીજ લખેલી.

અકાષ કરનાર લશ્કર શાંદુંગ દ્રીપકંડની ઉત્તરે લાઇઆઈ કરીને અખાત છે ત્યાં બિનધું; અને ચીની સુલકમાં થઇને કપાઈઆઈ તરફ ચાલ્યું. સાઠ વરસથી શાંદુંગમાં આવેલાં નહીં તેમાં પૂર ત્યારે આવેલાં; તેથી બારે તોપો ઉતારવામાં વાર લાગી, અને આગળ વધતાં પણ વિલંબ થવા લાગ્યો. જર્મનોને પણ પૂરથી પુછળ નુકસાન થયેલું.

લાઇઆઈ ચીની સુલક છે, અને તેટલા માટે નામનો તટસ્થ છે. પણ જાપાને ચીની તટસ્થતાની દરકાર કરી નહીં. લશ્કર વેસિયન શહેર સુધી પહોંચ્યું, અને સિનનનું શેહરને કબજે લીધો. તેમણે શાંદુંગ રેલવેને હાથ કરી, અને ચીની પ્રાંતના મોટા ભાગમાં એવી રીતે વર્તન કરવા માંડ્યું, કે જાણે તે જિતાયેલો સુલક હોય. પ્રેસિડન્ટ યુઆન ચિયાઇ અને તેના મંત્રી-મંડળથી વાંધો લેવા ઉપરાંત ખીનું કશું થઇ શક્યું નહીં. તેમણે કશું કે વેસિયન અને સિનનનું વચ્ચેની રેલવેને કબજે જાપાનીઓ ભલે લે; પણ સિનનનું રેલવેનનો તેમણે કબજો લેવો નહીં. આ વાંધો છતાં જ્યારે સિનનનું કબજો લેવામાં આવ્યો, ત્યારે ચીની મંત્રીમંડળે જાપાનને વિનંતી કરી, કે લશ્કર લઇ જાયો તો સાડું. જાપાને તેની પણ દરકાર કરી નહીં.

“અગર બન્ને જોઇ ઇંજન ત ન બેસે તો ચિકાચત કયા ?

સદે તસલીમ ખમ હય જો મિત્રાને માર મેં આપો.”

THE EMPEROR OF AUSTRIA.

ऑस्ट्रियाना राजेनशाह.

રેલવે ઉપર બોંબ.

પારિસ, ૧૩ મી જુલાઈ.

૩૫ વિમાનોએ ૧૭૨ મોટા બોંબ હુમલોની એક મહત્વની રેલવે ઉપર ફેંક્યા છે. બધાં વિમાનો સલામત પાછાં ફર્યા છે.

શહેનશાહની શાખાશી અને આભાર.

લંડન, ૧૩ મી જુલાઈ.

આજે આમની સભામાં મિ. એસ્કિવથે દક્ષિણ આફ્રિકા માટે શાખાશી અને આભારનો ડરાવ રજૂ કર્યો. જનરલ બોથાએ આ અભિનિવશ્ચે શહેનશાહને કહેલી મોટી સેવાની ચોખ્ખ તારીફ કરવામાં આવી; અને તમામ શહેનશાહત તરફથી જનરલ બોથાને શાખાશી આપવાનો અને તેનો આભાર માનવાનો ડરાવ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પસાર થયો.

હિંદી જખમીઓને મુલાકાત.

લંડન, ૧૩ મી જુલાઈ.

ઓર્ડેન ચેમ્બરલેન અને તેની પત્નીએ બે દિવસ મુખી પ્રાઇન્ટનમાં હિંદીઓની ઇસ્તિલાલોને મુલાકાત આપેલ છે. જૂદી જૂદી નાતોને માટે રસોડાંની જૂદી જૂદી ગોઠવણ છે તે બધી મિ. ચેમ્બરલેને જાણીકાઈથી તપાસી હતી. મિ. ચેમ્બરલેને વિક્ટોરિયા કોસવાળા ગીર હસ્તની સાથે હાથ મેળવ્યો હતો અને વાતચિત કરી હતી.

ફ્રેંચ પ્રમુખીય ઉત્સવ.

લંડન, ૧૪ મી જુલાઈ.

ફ્રેંચ પ્રમુખીય ઉત્સવ આજે લંડનમાં ઊજવાયો હતો.

કાનડાનો મુખ્ય પ્રધાન.

લંડન, ૧૪ મી જુલાઈ.

મિ. એસ્કિવથા આમંત્રણથી કાનડાના મુખ્ય પ્રધાન સર રોબર્ટ બોર્ડને મંત્રીમંડળની એક બેઠકમાં આજે હાજરી આપી હતી.

કેસરનો ભવિષ્યવાદ.

લંડન, ૧૪ મી જુલાઈ.

ટાઇમ્સને જર્મનીમાંથી ખબર મળી છે, કે બોલિનના નાણાવરીઓનું એક ડેપુટીશન કેસરને મળવા ગયું હતું, અને તેને કહ્યું હતું, કે બે વિગ્રહ ખીજ શિયાળા મુખી ચાલશે, તો જર્મન શહેનશાહને દીવાળું કાઢવું પડશે. કેસરે તેમને શાંત કરવા માટે વિગ્રહ ઓક્ટોબરમાં પૂરો થશે એમ કહેવું સંભવે છે.

ખર્ચ કરી કરવાનો સવાલ.

લંડન, ૧૫ મી જુલાઈ.

આજે આમની સભામાં મિ. એસ્કિવથે ઝાહર કયું, કે મિ. લોર્ડ જ્યોર્જના પ્રમુખપણા નીચે એક કમિટી નિભારે, જે ખર્ચ કરી કરવાના સવાલનો વિચાર કરશે.

નિવેદન.

શરૂઆતમાં અમે હાઈફૂલોના જે હેડમાસ્ટરને પત્રની નકલો મોકલીએ છીએ, તેમને પત્રને વધારે ઉપયોગી બનાવવા માટે સૂચનાઓ મોકલવા વિનંતી કરી હતી. પણ તરફથી સૂચનાઓ લખાઈ આવી હતી, જેમાંની કેટલીકનું અનુસરણ પણ થયેલું છે. ફરી એક વાર અમે હેડમાસ્ટરને પોતાના અભિપ્રાયો અને સૂચનાઓ લખી જણાવવા વિનંતી કરીએ છીએ; અને ખીજ પણ જે ગુરુચો લખી મોકલશે તેના પર ધ્યાન આપવામાં આવશે.

આજના અંકની સાથે અમે ઓસ્ટ્રિયાના વૃદ્ધ શહેનશાહનો ફોટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાં ઓને લેટ આપીએ છીએ.

ભાવનગર દાખારી બાપજી.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૭ મી જુલાઈ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૫.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૯ મી જુલાઇ ૧૯૧૫.

વિમલુમાં વૈભવી કામ.

વિમલુ આહર થયો તે પછીની એટલે શુધવાર તા. ૫ મી ઑગસ્ટની રુહવાર સુધીમાં આખી સેના અને નોકા વેધરી ખાતા સહિત સાવધાન બની ગઇ; અને જખમીઓની સારવાર તથા સંભાળ માટે જે આવશ્યક લાગી તે બધી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી. વિમલુ કેવા પ્રકારનો નિકળ્યો એ સમજવામાં લોકોને થોડી વાર લાગેલી, કારણકે શરૂઆતમાં ઘણાએ એવું ધારેલું, કે ઉત્તર સમુદ્રમાં વહાણોની લડાઈ પડેલી થયે. પૂર્વ દિનારાનાં જાહેરાત ઉપર જખમી ખલાસીઓ માટે તૈયારીઓ પણ દરવામાં આવી હતી; ઉદાહરણ તરીકે, યારમકમાં છૂટી તારીએ બપોરના બે વાગ્યા સુધીમાં ૨૦૦ પધારીઓ તૈયાર રાખવાનો હુકમ થઇ ચૂક્યો હતો. પણ થોડીજ વારમાં જણાઇ આવ્યું, કે પડેલી કસોટી ઝમીન ઉપર થવાની છે.

હસિણ આફ્રિકાના વિમલુ પછી શરૂ કરેલું યુનિવર્સલિયનું કામ આગળ ચાલ્યું હતું; અને લશ્કરી વેધરી ખાતાની આસપાસ વેધરી ધંધાના માણસોની વ્યવસ્થા ગોઠવવામાં આવી હતી.

પ્રબલોના ઇતિહાસમાં એવો વખત પણ હતો, કે જ્યારે મોખરે જખમી થયેલા સિપાઇઓની સારવારનું અને લશ્કરની તનદુરસ્તી જાળવવાનું કામ બહુ મહત્વનું ગણાતું નહીં. એ વખતે લશ્કરે બહુ મોટાં નહોતાં; અને લડાઈના ધંધાની ખીલવટ પણ થોડી થયેલી. એ વખતે કોઇ માણસ જખમી થતો. તો તે સેનાના કામ માટે નાલાયક થતો; અને તે સાતે યાદ તે પડેલાં તો નિર્ણય આવી જતો. નવા માણસોની ભરતી ઘણું કરીને હુમેશાં યુરોપી શરૂ થઇ ચકતી. અને લશ્કરમાં મરદી દાખલ થતી. તો તેને બીજાં સ્થાને લઇ જવામાં આવતું, અને એ રીતે કાપના ફેલાવાનો કંઈક અટકાવ થતો.

પણ જેમ લશ્કરે કદમાં વધતાં ગયાં, અને હુમિયાદો વધારે બપંકર બનતાં ગયાં, તેમ એક નવી રીયતિ ઉભી થઇ. ઇંગ્લેન્ડ પામેલા માણસોની સંખ્યા વધવા માંડી; અને મરેલા અને જખમીઓના પ્રમાણમાં ફેરફાર થયો. નવી ભરતી પુરતી સંખ્યામાં ન થઇ શકે તેથી જખમી માણસોની કીમત વધવા માંડી; અને ક્યતાંનર હુમેશાં શક્ય ન હોવાથી મરદીનું ભોજન મંબીર થવા લાગ્યું.

પોતાની કારકીર્દીના પાછલા ભાગમાં નેપોલિયનને નવી સ્થિતિને અરાબર અ્યાલ આવેલો દેખાય છે, કારણકે એક પ્રસંગે તેણે હુકમ કરેલો, કે “જ્યાં ગોળીઓની ધમધમાટી ચાલતી હોય, ત્યાં ઇક્ષરોને રાખવા નહીં; કારણકે એક ઇક્ષરની કીમત પંદર માણસની અરાબર છે.” પણ નેપોલિયનના વખતમાં શસ્ત્રવિદ્યાની ખીલવટ એટલી ઓછી હતી, કે સાબ થઇને ફરી લડવા ગયેલા જખમીઓની સંખ્યા કદાપિ મોટી થતી નહીં. પણ હાલના વખતમાં સામાન્ય અને શસ્ત્રવૈદ્યની ખીલવટ વધારે થવાથી લશ્કરના વૈદ્યકી જળની મહત્તા વધી છે.

ઋષિયા અને જપાન વચ્ચેના વિગ્રહમાં વૈદ્યકી બળની મહત્તા પહેલવહેલી મોટા પાયા પર પ્રગટ થઇ. જપાનીઓએ જોયું હતું, કે લડાઈ માટે નાલાયક થયેલા માણસોમાં માત્ર ૨૦ ટકા જ ગોળીઓથી જખમાયેલા હોય છે; બાકીના ૮૦ ટકાને દર્દને લીધે લડાઈથી દૂર થવું પડે છે. જખમીઓમાં પણ જખમ ચેપી થઇ જવાને લીધે ઘણા હુમ્મશોને માટે અશક્ત બને છે. તેમણે જોયું, કે જો દર્દની અટકાયત થઇ શકે, અને જખમોની તરત પૂરી અને સારી સારવાર કરવામાં આવે, તો લડનાર માણસોની ખડતી જોટ વારંવાર પુરાયા કરે. પોતે ન્હાની પ્રજા હોવાથી આ શોધ તેમને બહુ મહત્ત્વની લાગી હતી, ખાસ કરીને એટલા માટે, કે રાજકીય સ્થિતિથી સૂચિત થતું હતું તે પ્રમાણે જે પ્રજાની સાથે તેને વિગ્રહ થવાનો સંભવ હતો તે સંખ્યામાં બહુ અડિયાતી હતી.

જપાને તેટલા માટે પોતાની વૈદ્યકી સેનાની નવા પાયા ઉપર વ્યવસ્થા કરી. વૈદ્યકી અમલદારોને મોટા અધિકારો આપવામાં આવ્યા; અને તેમના તરફ મોટી સેવાઓની માગણી થઇ. સેનામાં “સાયન્સ” જાણનારાઓ, જંતુવિદ્યા જાણનારાઓ અને પૃથક્કરણ કરનારાઓને શેકવામાં આવ્યા હતા; અને તેમની ફરજ એ હતી, કે કુવાઓની પરીક્ષા કરવી, ગટરોની યોજનાઓ પર રિપોર્ટ કરવો, છાવણીઓ માટે સ્થાન પસંદ કરવાં, અને ચેપી માણસોને શોધી કાઢવાં અને અલગ કરવાં. વિગ્રહ સળગી ઉઠ્યા પહેલાં આ બધી સાવચેતીઓ લીધેલી હોવાથી જપાનને નુકસાન પ્રમાણમાં ઘણું ઓછું થયું. લડાઈમાં નાલાયક થયેલા માણસોમાંથી ૮૦ ટકા દર્દના ભોગ થઇ પડવાને બદલે માત્ર ૨૦ ટકાની એ પ્રમાણે સ્થિતિ થઇ, અને જખમીઓમાં પણ હુમ્મશોના કરતાં ઘણા થોડાને લોહીમાં વિષવિકાર વગેરે સહન કરવા પડ્યા.

જપાનનો અતુલ્ય ખીલ પ્રજાઓના ધ્યાનમાં ન આવેલો એમ નહીં. પણ ખ્રિસ્તનાં તે સુધારો ઘણો બાકી રહેલો, એમાં કશો શક નથી. વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે ખ્રિસ્તના વૈદ્યકી બળમાં માણસો પુરતા હતા; પણ ખીલ ઘણી જાળોની આમી હતી. એમ થોડા વખતમાં દેખાઇ આવ્યું.

ઉદાહરણ તરીકે, જખમોને ચેપી બનાવવામાં ચૂરપની ઝમીન જે હિસ્સો આપવાની હતી તે અગાઉથી કોઇના ધ્યાનમાં આવેલ નહીં; જખમીઓની મોટી સંખ્યાને જલદી ખાલી કરવાની

જરૂરને માટે પુરની સગવડ થયેલી નહીં; અને વેથરી કેટલી જાણી શાખાઓનો લગાઈમાં ઉપયોગ થયે તેની પણ કોઈને અગત્યની જરૂરના આવેલી નહીં.

પહેલી ઇન્ડિયાના જુસેનમાં રાખેલી. એ ખુટલી યથા પછી મોડા દહાડામાં મોન્સની લગાઈ થઈ, અને ઉત્તર ક્રાન્સમાં તરફને હાંપાનું ચક્ર થયું. એમ તરત લાગ્યું, કે જખમીઓની સારવાર માટે કે તેમને ઈન્કેડ મોકલી આપવા માટે જુસેન કાપશે નહીં; અને તેટલા માટે એ સહેર ખાલી કરીને હાવર જવાના હુકમો નિકળ્યા. બે દિવસ અને રાત સુધી સરસામાનની ગાડીઓ ગોઠીઓ પર ઠકવાની રહી, અને વેથરી અમલદારો એક વડાલુમાં એકીને ઉપડી ગયા.

દરમિયાન મોખરા ઉપર વેથરી એનાને ઘણું મુશ્કેલ કામ આવી પડ્યું હતું. મોન્સની જખમીઓ આંખ ઉઘડી ગઈ હતી. આગરના ગરમ દિવસોમાં સિપાઈઓને મોન્સની હાડી જતાં જે અનુભવો થયેલા તે નરકને મળતા હતા. સિપાઈઓ તેને "પૂરની પર નરક" કહીને કહેતા; અને વેથરી અમલદારો એ વચન મંજૂર રાખતા.

કાન્સરની દૃષ્ટિએ જોતાં પાછું હડી જયું એ ગમે તેવું નિયમિત હોય તોપણ મોડી આકૃતના જેવું છે. મોન્સની પાછા હડી જતાં ઘણા ખ્રિસ્તિય અને ફ્રેંચ જખમી સિપાઈઓ દુરમનના હાથમાં પડ્યા રહેલા. ખ્રિસ્તિયની સારવાર કરનાર વેથરી અમલદારો ઘણા જોખમમાં હતા. ઘણા દિવસો અને ઘણી રાતો સુધી તેમને આગના વરસાદમાં પોતાનું કામ કરવું પડતું. હડતી જતી હારોમાં થઈને માણસોને ઉપાડી જવામાં પ્રયત્ન થતો પડેલો. રસ્તાઓ ન્હાંચી જતી વરનીચી અને સરસામાનની ગાડીઓથી તથા પલટનોના કક્કાઓથી અને પલટનથી છૂટી પડી ગયેલા માણસોથી ભરાઈ ગયા હતા. દેલવેઓ પણ અસવસ્થિત થઈ ગઈ હતી, અને જુદી જુદી જગતી ટ્રેનોથી ચીકાર ભરાઈ ગઈ હતી.

આ મુશ્કેલીઓમાં "ફાયલ આર્મી મેડીકલ ડેપ" નરકથી જે અમૂલ્ય સેવા બતાવવામાં આવી છે તેની નેટલી તારીફ કરીએ તેટલી ઓછી છે. એના હડી જતી તે વળને અને પાછાની માનં અને એકબીજાની લગાઈઓમાં છૂટા છૂટા અમલદારોએ જે વિષમ બતાવેલ છે, તે અસાધારણ છે. આ અમલદારોમાંના ઘણાને પાછાની ઇત્કાઓ મળેલા છે; અને કેટલાકને "વિક્ટોરિયા ક્રોસ" અને ફ્રેંચ 'લીગ્યન ઓફ ઓનર' થી વિમૂર્ષિત કરવામાં આવેલ છે.

કપ્તાન હેરી એલ્ફ્રેડ દેન્કેનને જે ઉમદા વર્તન માટે વિક્ટોરિયા ક્રોસ મળેલ છે. તે કરતાં વધારે ઉમદા વર્તન દાખવતું સરકાર નહીં રજૂ કરેલ ઉપર પોતાની ફરજ અદા કરતાં કપ્તાન દેન્કેન પદમાં જખમી થયો હતો. તેણે એ જખમમાંથી કોઈ વહેતું બંધ કરીને જખમ બંધી લીધો, અને પાછા બીજા જખમીઓના જખમોની સારવારમાં દેખાવો; તથા તેમની જરૂરની ખાતર પોતાના બચાવના ઉપાયોનો તેણે અનાદર કર્યો. છેવટે ત્યારે તેણે પોતાને પડખ તપ

જવાની પરવાનગી આપી, ત્યારે તે જગે તેવી સ્થિતિ રહેલી નહીં. થોડા વખતમાં તે મરણ પામ્યો.

સેના જ્યારે હઠી જતી હતી, ત્યારે અર્વાચીન ગોળાઓની કેવી કેવી અસરો થાય છે તે પહેલવહેલું માલુમ પડ્યું. વૈધક્ષી દુનિયાને એ બધી આશ્ચર્ય થયેલું. એમ દેખાયેલું કે એક-ગોળો ફાટતાં જે હવાનો સપાટો બેસથી નિકળે છે તેથી પાસે ઉભેલા માણસોનાં ફેફસાંને સખત ધક્કા થાય છે, અને કેટલાંક માણસો ફોલથી મરી પણ જાય છે. ગોળો ફાટતાં થયેલા ફોલની એવી આશ્ચર્યકારક અસરો જોવામાં આવેલ છે, કે લગાઇ પછી મરી ગયેલા સિપાઇઓ ખાઇઓમાં ઉભા રહેલા કે સ્વાભાવિક સ્થિતિમાં બેઠેલા માલુમ પડ્યા છે. ઓછી ગંભીર અસરોમાં આંખને ધન્ટ વગર અત્યંત અધારો આવે છે, બહાર ધવાય છે, અને મગજ લાચાર બની જાય છે.

કિનારા સુધીની મુસાફરીમાં વળી એ અતુલવ થયો, કે ક્રાન્સની જમીન ઉપર રીતે ખેડા-ચેલી હોવાથી તેમાં અમુક ફરદોનાં જંતુઓ ઘણી ઝડપથી ફેલાય છે. એ જમીન પર થયેલા જખમો લગભગ બધા જેરી નીવડ્યા, અને ઘણા સિપાઇઓ મરણ પામ્યા. રેલવેની લાંબી મુસાફરી પણ જખમીઓને આકરી યથ પડતી.

આ સ્થિતિ સુધારવાને પ્રથમ તો એ કરવામાં આવ્યું, કે રેલવે ઉપર મલમપટ્ટા માટે સ્ટેશનો સ્થાપનામાં આવ્યાં; અને નર્સો તથા બીન્સ દયાળુ માણસો તે ચલાવવા લાગ્યાં. જ્યારે જખમીઓની ગાડીઓ આવી પહોંચતી, ત્યારે સખત જખમોને આ સ્ટેશનો પર ફરી બાંધવામાં આવતા; અને જખમીઓને દ્રાક્ષારાવ તથા ઓકોલેટ આપવામાં આવતાં.

આ પરોપકાર શરૂ કરવામાં બ્રિટિશ “રેડ ક્રોસ સોસાયટી” એ સારો ભાગ લીધેલો. ટાઇમ્સનું ફંડ પણ એજ અરસામાં ઉઘાડવામાં આવેલું.

“ફાયલ આર્મી મેડીકલ કોર” તરફથી એક ઇસ્પિતાલ વર્સલ્સમાં ઉઘાડવામાં આવી. બ્રિટિશ “રેડ ક્રોસ સોસાયટી” એ બીજી એક પારિસમાં ઉઘાડી. અને સૌ કરતાં સારા પાયા ઉપર અમેરિકન એલથી મિ. હરિકની આગેવાની નીચે અમેરિકનો તરફથી એક ઇસ્પિતાલ ખુલ્લી મૂકાઈ. ઓસ્ટ્રેલિયા અને કાનડાએ પણ પોતાના તરફથી ઇસ્પિતાલો બાંધી. દુકામાં, થોડા વખતમાં ઇસ્પિતાલોની યોજના પૂર્ણતાને ઉભે રિખરે પહોંચી.

દુરમનના જેરી હવાના ઉપયોગથી થોડી વાર ખૂબ ત્રાસ થયેલો. હવા ડોલોરિનના વર્ગની અને વજનદાર હતી. માણસો તેથી મૂર્ચ્છિત થતા; અને ઘણા રણક્ષેત્ર ઉપરજ મરણ પામતા. ફરદોને આખા શરીર ઉપર ચાકોં થઇ આવતાં; અને સખત ખાંસી લાગુ પડતી. વેદના પણ અતિશય થતી.

૪. સ. ૧૯૧૫ ના માર્ચની ૧૭ મી તારીખ સુધીમાં જૂદે જૂદે કેકાણે ૮૦૦ ઇસ્પતાલો જખમી સિપાઇઓ માટે તૈયાર થયેલી; અને ઘણી વધારે તૈયાર થતી હતી. આમાંની કેટલીક ખાસ વર્ગના દરદીઓ માટે રાખેલી હતી. બ્રાઇટન સુદ્ધાં વીસેક ઇસ્પતાલો માત્ર હિંદીઓ માટે હતી. અમીર ઉમરાવો અને તલંગર માણસોએ પાતાના ખાનગી મકાનો ઇસ્પતાલ તરીકે ઉપયોગમાં લેવા માટે ખાલી કરી આપેલાં; અને તેમાંથી લાયક ભેડને તેની વિશ્વ ખાતાની ઓફિસને લલામણ કરવામાં રૂઠ કાસ સોસાયટીએ પુષ્કળ પ્રયાસ કરેલો.

એક ન્હાની પણ જરા ગંભીર સુરકેલી એ આવેલી, કે વિશ્વક પહેલાં કેટલીક દવાઓ બ્રિટન જર્મન કારખાનાંવાળાઓ પાસેથી ખરીદ કરતું હતું, અને હવે ઇસ્પતાલના કામમાં તેની તંગી જણાવા લાગી. પણ થોડાજ વખતમાં બ્રિટિશ લેબરેટરીઓએ અને કારખાનાંઓએ એ વસ્તુઓ પૂરી પાડી.

પણ આ વર્ણન અતિશય સંક્ષિપ્ત છે. વિચાર કરનારનેજ એ પરથી વેધકી ખાતાએ માણુ વિશ્વકમાં કેટલો મોટો લાગ લગ્યો છે તેનો કંઈક ખ્યાલ આવી શકશે.

લકાઈના તાર.

વર્તમાન સ્થિતિ.

વર્તમાન સ્થિતિ ગંભીર કટાકટીની છે. જર્મનો વાસો હાથ કરવાનો પ્રબળ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. ફ્રેંચ અને ઇંગ્લેન્ડે એક તરફ રોકી રાખ્યા છે; અને ખીણ તરફ ઋષિયાને બા કરવાની તૈયારી રેખાય છે. ગમે તે અને તેથી મિત્ર રાજ્યોના દૃઢ નિશ્ચયમાં ફેર પડવાનો નથી. ઋષિયન સેનાધિપતિને હુકી જતાં અને પક આપનાં આવડે છે. યુ' શાય છે તે ભેલાતુ' છે, અને હિંમત તથા આસ્થા ટકાવી રાખવાની છે.

જર્મન ધસારો.

પિત્ત્રેક, ૧૬ મી જુલાઈ.

હુશમે ૧૪ મી જુલાઈએ રિગા અને શાવકીના પ્રદેશમાં ભેરથી હુમલો કર્યો છે. અમારા સવારો બની શકે છે ત્યાં તેમને રોકે છે.

જર્મન મોજના.

પિત્ત્રેક, ૧૭ મી જુલાઈ.

ગુરુવારે વિન્ટો અને વેન્ટા નદીઓના જમણા કિનારા હુશમે હાથ કર્યો છે; અને હજી તેઓ પૂર્વ તરફ વધતા જાય છે.

વિઝહની પહેલી સંવત્સરી.

લંડન, ૧૭ મી જુલાઈ.

ઓગસ્ટની ૪ થી તારીખે ગ્રેટ બ્રિટનમાં અને આખી શહેનશાહતમાં સર્વત્ર મીટિંગો ભરવાના વિચારને ચોતરફથી અનુમોદન મળતું જણાવવામાં આવે છે.

સીઆઈની માગણી.

લંડન, ૧૮ મી જુલાઈ.

શનિવારે કેટલાક આશ્ચર્યકારક ઘનાવો બન્યા છે. મિ. લોઈડ જ્યોર્જ પાસે જતા ડેપ્યુટેશનની પાછળ હજારો સીઆઈ ચાલી હતી. તેમની માગણી દારૂગોળા બનાવવાના કામમાં અને લકાઈતા ખીજા કામમાં ચોતાનો ઉપયોગ કરાવવાની છે.

મિ. લોઈડ જ્યોર્જે જવાબ આપ્યો, કે સરકાર સીઆઈની સેવાઓનો વધારેમાં વધારે ઉપયોગ કર્યા વગર રહેશે નહીં. સીઆઈ વગર વિજયને વાર લાગશે; અને વાર લાગશે એટલું વધારે લોહી વહેશે.

બળતા પ્રવાહીનો ઉપયોગ.

પારિસ, ૧૯ મી જુલાઈ.

સાહિત્યની આસપાસ તોપોની સક્ષ મારામારી થઈ છે, અને મ્યૂઝનાં ઊંચાણો પર પાયદળો લગ્યાં છે. બળતા પ્રવાહીની શેરો સાથે આને પણ તેઓ ધક્કો આપ્યા હતા, પણ કાપ્યા નથી.

ઓસ્ટ્રો-જર્મન ધસારો.

લંડન, ૧૯ મી જુલાઈ.

બાલ્ટિક સમુદ્રથી ઘેરસારેમિયા સુધીના એક હજાર માઈલના મોખરા ઉપર લયંકર મારામારી ચાલ્યા કરે છે. ગુરુવારે ઉત્તરમાંથી જનરલ વૉન હિંડનબર્ગે અને દક્ષિણમાં જનરલ મેકેનસને હુમલો શરૂ કરેલ છે. અધિયોગ કોઈ કોઈ દેકાલે હટી ગયા છે.

ઓસ્ટ્રિયા-હંગેરિમાં કોલેરા.

વહેરોના, ૧૯ મી જુલાઈ.

ઓસ્ટ્રિયા-હંગેરિમાં કોલેરા ફેલાતો જાય છે, અને ફરેશજ ૧,૦૦૦ કેસ થાય છે.

પૂર્વમાં લયંકર લડાઈ.

પિત્ત્ઝેડ, ૨૦ મી જુલાઈ.

વાર્સા માટે લયંકર લડાઈ ચાલી રહી છે, અને લાઈન આમતેમ ફરતી જાય છે.

બ્રિટિશ પાર્લમેન્ટ.

લંડન, ૨૭ મી જુલાઈ.

પાર્લમેન્ટ ફરી સપ્ટેમ્બરની મધ્યમાં ઉઘડશે.

ઇટાલિયન ધસારો.

રોમ, ૨૨ મી જુલાઈ.

આઇસો-ઝોના આખા મોખરા ઉપર ઇટાલિયનો ધસતા જાય છે.

કરકસરની જરૂર.

લંડન, ૨૧ મી જુલાઈ.

આજે આમની સભામાં મિ. એસ્કિવથે આહેરં કંચુ કે સિવિલ સર્વિસમાં કંઈ ગયત 'થઇ શકે એમ છે કે નહીં, તેની તપાસ માટે એક કમિટી નીમવામાં આવી છે.

ગોળીઓમાં ઝેર.

લંડન, ૨૨ મી જુલાઈ.

હુદતાનું કમિશન નોંધ કરે છે કે જર્મનો પ્રસિદ્ધ એસિડથી ભરેલી ગોળીઓ વાપરે છે.

અધિયન મોખરા પરની લડાઈ.

પિટ્ઝેક, ૨૨ મી જુલાઈ.

મંગળવારે ડિવસના આખા મોખરા ઉપર લડાઈ ચાલ્યા કરી છે. કેટલાક જર્મન હુમલાને અંજો હરાવ્યા છે, અને કેટલાક સફળ હુમલાઓ કર્યા પણ છે.

અધિયાની પ્રાર્થના.

લંડન, ૨૨ મી જુલાઈ.

હુશ્મન વાસી અને રિગાની પાસે આવવાથી અધિયામાં અતિશય લાગણી ફેલાઈ છે. મંગળવારે સાંજે આખા દેશનાં ગાંધાં મંદિરોમાં ઘંટો વાગ્યા હતા, અને ૨૪ કલાકની પ્રાર્થનાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. ખુદવારે ગરમી છતાં મંદિરો ઉપાસકોથી ભરાઈ ગયાં હતાં.

સેન્ટ પૉલના દેવાલયમાં ઉપાસના.

લંડન, ૨૨ મી જુલાઈ.

ઝાગરટની ૪થી તારીખે વિગ્રહની સંવત્સરી થશે, તે માટે સબલ અને પ્રજાના આગેવાનો સેન્ટ પૉલના દેવાલયમાં ઉપાસના કરશે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૩૭ ઓગસ્ટ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૬.]

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી ચિહ્ન.

મંગળવાર, ૩૭ ઓગસ્ટ ૧૯૧૫.

વિમાનોનો વિકાસ અને હુલામાં લગાડ.

વિશ્વના પહેલા મહિનામાં લડાઈમાં વિમાનોનો ઉપયોગ પ્રયોગની સ્થિતિમાં હતો. વસ્તુ, સંખ્યા, અને વ્યવસ્થામાં જર્મનો ગણિતમાં હતા. મિત્ર લશ્કરો સાંઘરથી માર્ન સુધી હડી ગયાં, તે દરમિયાન તેમનાં વિમાનોએ તોપખાનાની સાથે રહીને અત્યંત કામ કર્યું હતું. જર્મન વિમાનીઓની મોટી સંખ્યાને લીધેજ શરૂઆતના સંગ્રામોમાં જર્મન તોપોનું કામ એટલું ક્ષેત્રમંદ નીવડ્યું હતું.

શરૂઆતમાં ફ્રાન્સની વિમાનવ્યવસ્થા ઘણી ખામીવાળી હતી. ત્યારે ફ્રાન્સના ખાનગી, સાહસિક, સિવિલિયન વિમાનીઓ મોખરે આવ્યા, ત્યારેજ જર્મન વિમાનીઓ પર અત્યંત રાખવા જેવી સ્થિતિ થઈ. પછી સેનાપતિ હર્મ્યોંગર દરીને એક સમર્થ ઉદ્ધારકને વિમાનસેના મુખત કરવામાં આવી, અને તેણે થોડા વર્ષનામાં ફ્રેંચ વિમાનીઓને કુશળતાની ડાંચી પદવીએ પહોંચાડ્યા. ઉડવાને માટે સ્વાભાવિક શક્તિ અને યોગ્યતા મિલાય બીજા કારણોથી જેઓ વિમાનસેનામાં જોડાયા હતા, તે સૌને તેણે રત્ન આપી દીધી.

બ્રિટનની હવાઈ સેનામાં માલુસોની ખામી નહોતી. માલુસો ખબરદાર હતા. તેમણેજ સપ્ટેમ્બરની ૪ થી તારીએ શોધ કરેલી, કે જનરલ યૌન કલકની સેનાના ગુપ્ત ભાગો પારિસ તરફને બદલે માર્ન નદી તરફ વળી ગયા હતા, કે જેથી તેઓ પાંચમી ફ્રેંચ સેનાને ભેટી શકે. આ સેવાની ખાતર ફ્રેંચ સેનાધિપતિએ બ્રિટિશ વિમાનીઓની તારીફ કરી હતી. તે પછી જર્મનો એકદન તરફ હડી ગયા, ત્યારે બ્રિટિશ વિમાનીઓએ તેમની લીડરશિપનું અવકાશન કર્યું હતું. અને ઉડતા દુશ્મનો ઉપર પ્રાધાન્ય મેળવીને આપણે લશ્કરની લીડરશિપની તેમને ખગર પડવા દીધી નહોતી. પછી ત્યારે ફ્રાન્સના સિવિલિયન વિમાનીઓ મદદે આવી પહોંચ્યા, ત્યારે પશ્ચિમની આખી રણમુખિમાં આકાશમાં જર્મન વિમાનીઓની પ્રધાનતા રહી નહીં.

પણ આ સુધારાનાં પરિણામ તરત પ્રગટ થયાં નહીં, કારણકે વિમાની ત્યારે તોપખાનાની સાથે ભેગાંયેકો ભેગાં ત્યારેજ સંઘર્ષ કરી જતા હતા શકે છે. ત્યાં સુધી મિત્ર લશ્કરો પામે જર્મનોના

જેવી ગંભીર તોષો નહોતી, ત્યાં સુધી દુરમનની તોષો કેવી રીતે ગોઠવાયેલી છે તે બાબત પછી પણ કશું થઈ શકતું નહોતું. દરમિયાન મિત્ર રાજ્યોના તોષખાનાને જર્મન વિમાનીઓથી બહુ સાવચેત રહેવું પડતું હતું. ઉપરથી દેખી ન શકાય તેવે સ્થાને ઘણી સુક્તિ અને સંભાળથી તોષોને શુભ રાખવી પડતી હતી. ઉપર કોઈ વિમાન દેખાય તો તેના પર ગોળી છોડવામાં ભ્રમ હતું; કારણકે તેથી તોષનું સ્થાનક અહિં થઈ જતું, અને દુરમન વિમાની પોતાના તોષખાનાને નિશાની કરતો, કે તરત મોટી તોષોના ગોળા આપણી તોષો પર શરૂ થતા. સ્થિતિ કંઈક હીક રહેલી તે એટલાજ માટે, કે આપણા વિમાનીઓ લડવામાં કુશળ હતા, અને કેટલાક સંચાઓ ઉત્તમ પ્રકારના હતા.

આપણી સરકારે કારખાનાંઓ હાથમાં લીધાં, તે પછી શરૂઆતમાં જે સંચાઓ બનાવ્યા, તે બરાબર નહોતા. પણ કેટલાક જાનગી કારખાનાવાળાઓએ ઓફિસરોનું ઉત્તેજન ન મળવા છતાં પ્રયત્નો બરી રાખેલા; અને પરિણામે તેથી ઉત્તમ વિમાનો બની શકેલાં. એ વિમાનો ગતિમાં જર્મન વિમાનો કરતાં અધ્યાતાં હતાં. ઓફિસરોની શરૂઆત સુધીમાં ફ્રેંચ વિમાનો પણ બરાબર બની ગયાં. દરેક મોખરાની પાછળ સુમારે એકસો માઇલ સુધી વિમાનીઓ લશ્કરોની હિલચાલ અને ગોઠવણ તપાસ્યા કરતા. દુરમનની પાછળ કયાં છે, તેમાં તોષો કેવી રીતે ગોઠવાયેલી છે, વધારાનાં માણસો અને છવણી કયાં છે, સરસામાન કયાંથી આવે છે, વગેરે બાબતો તપાસવાનું કામ પણ તેમનુંજ હતું. કોઈ વાર તેઓ દુરમનની ગોઠવણોને ફોટોગ્રાફ પણ પાડી લેતા. ઉપરાંત તોષોની ટિપ્પણીઓ કરવાનું કામ તેમનું હતું. પ્રસંગોપાત્ત તેઓ સંખ્યા-બંધ યોગ્ય લઈને પણ નિકળી પડતા, અને તેથી દુરમનના રેલવે વ્યવહારમાં મિત્ર નાંખવાનો ચલ કરતા. ફ્રેંચ વિમાનીઓ દુરમનો ઉપર પોલાદનાં તીર પણ ફેંકતા.

ફ્રેંચોએ ઓફિસરોમાં દાખલ કરેલું આ નવીન હવાઈ હથિયાર લયંકર હતું. એ એક પોલાદનો શળિયો હતો, અને વ્યાસમાં ૬ ઇંચ હોઈને સુમારે સાતેક ઇંચ લાંબો હતો. એક છેડે ચેન્સિસની માફક એકાદ ઇંચ સુધી અણીદાર બનાવેલો હતો; અને બીજા છેડાને પાંચ ઇંચ સુધી તીરનાં પીછાને ઘાટ અપાયો હતો. એક એક પેટીમાં એવાં પચાસ પચાસ તીર ભરેલાં હતાં; અને તે નીચે પડતાં ગુરુત્વાકર્ષણને લીધે એવાં ભેસાંથી વીંધી નાખતાં, કે યોગ્યતાં કરતાં પણ વધારે તુકશાન કરતાં.

ઓફિસરોની મધ્યમાં જર્મન વિમાનીઓએ સેન્ટ ઓમર, ડન્કર્ક, કેલે અને બુલોન પર બોમ ફેંકેલાં. પણ બેકે લોકોને તેથી ઘણી ધાસ્તી લાગી ગયેલી, છતાં વિમાનીઓનો સુખ્ય હેશ તો બ્રિટિશ લશ્કરની હિલચાલ તપાસવાનો હતો. એમ માનવાને કારણ છે, કે બ્રિટિશો વધારે મોટું લશ્કર ઉતારી શકશે, એમ જર્મનોનાં ધારતા હતા.

શિયાળાની ઝાસમઝાસમાં હવામાં અને ખાઈઓમાં રહેનારાને ઘણાં કષ્ટો ખમવાં પડ્યાં. હાથ હવામાં ટાઢ કોઈ કોઈ વાર જાડું સૂખત લાગતી. કોઈ વાર વિમાન નીચે આવે ત્યારે નાથકને અને ક્રૂધાને તેમની જગ્યાએથી ઉઠકવા પડતા. ઘણાં ગરમ કપડાં છતાં ટાંધી તેઓ ઠરી જતા હતા. ઢાંઢના કસતાં પછુ તોફાની પવન તેમને વધારે આક્રમે લાગતો.

જર્મન વિમાનીઓને હવામાં લટવાની મના થયેલી હોય એવું રખાચું હતું. આસપાસની સ્થિતિ જોતાં એમ કરવામાં હજીપણ હતું; કારણકે આપણા વિમાનીઓને મારવાના કરતાં નિરીક્ષણ કરવામાં તેઓ વધારે ઉપયોગી થતા હતા.

ફ્રેંચોએ થોડા વખતમાં એક નવીન સળગી ઉઠે તેવા પદાર્થની શોધ કરી, અને તે અંદર બરીને તેઓ વિમાનોમાંથી મોટા ઓંખો દુરમનની રેલવે અને ધીમ' ઉપયોગી મથકો પર ફેંકવા લાગ્યા. પહેલા પ્રયોગમાં એક ઓંખથી ગ્રીનિંગમાં જે ખાટો પડેલો, તે દશ વાર પહોંચો અને પાંચ કુટ ઊંટો હતો. એવા ઓંખો રેલવેના પૂલોનો નાશ કરવાને ફેંકવામાં આવતા; અને કાયમનો રસ્તો પણ તેથી એટલો ઘણો ખરાબ થઈ જતો, કે ખોરાક અને દારૂગોળો મોખ્ખા પહોંચવામાં તેથી વિલંબ થતો.

આ મોટા ઓંખ વજનમાં યુમારે ૧૩૦ ચેર હતા; અને તેવા જે ઓંખજ વિમાનીઓ લઈ નહીં શકતા. ખીજ નહાના ઓંખ ૨૦ ચેરના હતા; અને હજીવાં અને ઝડપવાળાં વિમાનો એ નહાના ઓંખનો ઉપયોગ કરતાં.

દુરમનના મોખરા ઉપર વિમાની ૧૦૦ માઇલ કે વધારે વિસ્તારમાં અવલોકન કરી શકતો.

ફ્રેંચોલીમાં ઇટલીએ લડાઈ કરી, ત્યારે દુરમનો ક્યાં છે તે જાણવાને પહેલવહેલો વિમાનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પણ ત્યારે હવામાં લડાઈ થયેલી નહીં, કારણકે દુરમન પાસે ઉડવાનાં સાધન નહોતાં.

ખાલ્કન વિઝહમાં પણ અવલોકનના કામ માટે વિમાનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પણ તેમની સંખ્યા ઘોટી હતી; અને ઉપયોગ જેને લગાયક સહી શકાય તેવો નહોતો.

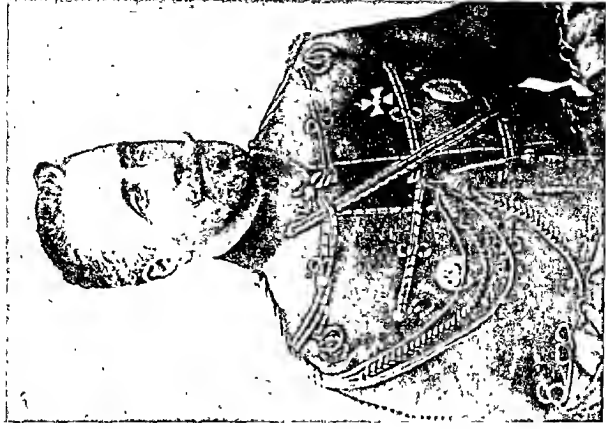
મોટાં જર્મન વિમાનો ૫૦૦ ફુટ કરતાં વધુ વધારે લાંબાં થાય છે. તેઓ પવનથી સ્વયંચ રહીને કલાકમાં ૫૨ માઇલની ગુણાદરી કરી શકે છે; અને ઝાઝામાં ઝાઝા ૨૦૦ માઇલ ઘુમી કામ આપે છે. એટલેકે કિયલ અથવા હેલિગોલેન્ડની નિકળીને તેઓ દળિત અથવા બેશક્ટ ઘુમી જવા આવવાને શક્તિમાન છે. દોઢેક ટન ઘુમી વજનનો દારૂગોળો પણ એપેલિનો લઈ

GENERAL JOFFRE.

जेम्स सेनाधिपति जनरल जोफ्रे.

GRAND DUKE NICHOLAS.

निकोलस सेनाधिपति डूक निकोलस.

જઈ શકે છે; અને ૧૦,૦૦૦ કુટ કરતાં પણ ઊંચે ચડે છે. ખાસી એ છે કે એવાં વિમાનો ખાસ તૈયાર કરેલે ડેકાણેથીજ ચડી શકે છે; અક્ષવતી વખતે ઘણાં માણસોની જરૂર પડે છે; અને ઉપર ખલાસીઓની સંખ્યા પણ ત્રીશક જેટલી હોય છે. અને પવનના તોફાનમાં પણ એવાં વિમાનોની સ્થિતિ જોખમભરેલી થઈ પડે છે.

વિમાનો અને વિમાનીઓની ત્રિદશી ઘણી ઉપયોગી પણ દૂંધી હોય છે. વિગ્રહ શરૂ થયે ત્યારે જર્મની પાસે સુમારે ૭૦૦ કેળવાયેલા વિમાનીઓ હતા. જે મહિનામાં તેણે બર્લિન પાસેજ બીજા ૧૦૦ માણસો તૈયાર કરેલા. એવાં બીજાં ૩૬ સ્થાનકે હતાં; અને બધેજ સ્થાનકે નવા વિમાનીઓને કેળવવાનું અને નવાં વિમાનો બનાવવાનું કામ અપાટાથી ચાલુ હતું.

અવલોકન કરનારાઓને ૬,૦૦૦ કુટ કરતાં ઊંચે ઉડવાની સૂચના હોય છે, કે જેથી તેઓ વધારે પ્રદેશનું અને સ્થિરતામાં અવલોકન કરી શકે. વિમાનીને હુકમો આપવાને અને તેની પાસેથી માહિતી મેળવવાને જૂદા જૂદા રંગના પ્રકાશનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ઘણે ઊંચેથી એ જોઈ શકાય છે; અને હવા સ્વચ્છ હોય ત્યારે છ માઈલ દૂરથી ઓળખાય છે. ખાસ કરીને સફેદ, લાલ અને લીલો રંગ વાપરવામાં આવે છે. વિમાનનું અવલોકન કરવાને બે માણસો રાખવામાં આવે છે. જેમાંથી એક હાથમાં દૂરબીન રાખીને તે શી નિશાનીઓ કરે છે તે બુઝે છે, અને બીજો નરી આંખે જોયા કરે છે.

બ્રિટિશ લશ્કર ક્રાન્સમાં ઉતરી શક્યું, તેમાં વિમાનોની કેટલી બધી મદદ હતી, તેનો બહારના લોકોને ખરાબર ખયાલ આવવો મુશ્કેલ છે. જર્મન નૌકા અને જર્મન વિમાનો અક્ષત હતાં. એ વખતે જળભીતરોને અને ટોર્પીડોવાળી હાડીઓને આવીને કામ કરવાનો હતો. સિપાઈઓને લડાયક વડાઓમાં દરિયાપાર લઈ જવામાં આવતા નથી, પણ હથિયાર વગરનાં વેપારનાં વહાણોમાં લઈ જવામાં આવે છે. એ વહાણો દુશ્મનના હુમલા માટે સંપૂર્ણ નિશાન પૂરાં પાડે છે. તેમાં માણસોની સમાઈ શકે તેટલી ભરતી હોય છે; એટલે જો તેમના પર અચાનક હુમલો કરવામાં આવે, તો તેઓ બચાવ વગરનાં થઈ પડે છે. સિપાઈઓને જે કેળવણી મળે છે તે અતીત ઉપર લડવાની મળે છે, દરિયા પર લડવાની નહીં. એટલે કેટલાક દિવસોથી બ્રિટિશ વિમાનીઓ તપાસ કરી રહ્યા હતા, કે દુશ્મનની કોઈ જળભીતર કે ટોર્પીડો કે વિમાન બહાર નિકળે છે કે નહીં. અને તેથીજ લશ્કર બિલકુલ હાનિ વગર ક્રાન્સમાં ઉતારી શકાયું.

લડાઈમાં છેતરવાને બધા પ્રકારની યુક્તિઓ કરવામાં આવે છે, પણ એક જર્મન વિમાનીની યુક્તિ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. જર્મનો લિઆઝ આગળ આઈઓ ઓદીને પડ્યા હતા, અને શહેર હજી હાથમાં આવ્યું નહોતું. રાતને વખતે એક વિમાની હવામાં ઉડ્યો, અને ૩,૦૦૦ પુટની બોમ્બથી કિલ્લાઓ ઉપર બોમ્બ નાંખ્યા. દુશ્મન તેની સામે ગોળીબહાર ન કરે તે માટે તેણે

એવી સુક્તિ કહેલી, કે તેણે પોતાના વિમાનમાંથી એક ૨૦૦ ફુટ લાંબું 'હોરડું' લટકાવ્યું હતું, અને તેની સાથે એક લાલ ફાનસ બાંધ્યું હતું. એક્સિડન્ટોએ કુદરતી રીતે તેના પર ઘોળીઓ છોટેલી, અને તેનો નાશ પણ કહેલો; છતાં વિમાન અને વિમાનીને ઇલાય થયેલ નહીં.

એકંદરે, લડાઇના હથિયાર તરીકે વિમાન બહુ ઉપયોગી સાબિત થયું નથી. મોટાં એપે-લિનો પણ થોડાંજ ઉપયોગી થઈ શક્યાં છે. પણ તપાસ કરવાનું અને અવલોકન કરવાનું કામ તે સર્વોપરિ રીતે કરી શકે છે.

લડાઈના વાર.

વાર્સા માટે પ્રથમ ભારાભારી.

આગસ્ટમાં, ૨૨ મી જુલાઈ.

વાર્સા હાથ કરવા માટે જર્મનો પરમ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આખા મોપસ ઉપરનાં મહત્ત્વનાં સ્થાનકો ઝપિયનો દફાવી રહ્યા છે. બધા કિસ્સાઓ જર્મનોને હાથે છે; અને મહત્ત્વની રેલવેઓ હજી હાથમાં રહી છે. વાર્સાની નજીક ઝપિયનો ભેરથી જાણવા કરી રહ્યા છે.

નદીઓ ઉપરની લડાઈ.

પિત્તરોડ, ૨૩ મી જુલાઈ.

નીમ્લ નદીની પશ્ચિમે અને રેટ નદી ઉપર હરીલી લડાઈ ચાલી રહી છે. વિશ્વલ અને જંગમી વચ્ચે પણ ફરી ભારાભારી ચાલવા લાગી છે.

આઈસો-જોની લડાઈ.

લ'રન, ૨૩ મી જુલાઈ.

પોડગોરા આગળ ઓસ્ટ્રિયનોની ખાઈઓ ઉપર દસ ઇંચાવિયન પટ્ટનોએ દુમતો કર્યો છે; અને લાઇન ઘણે હેઠાણે ભેદી છે. ૫૦૦ કેટીઓ અને પુષ્કળ દારૂગોળો હાથ આવેલ છે. ઓસ્ટ્રિયા પાસે વધારે ખાઈઓ હસ્તગત થઇ છે; અને દુરમનોને ઘણું નુકસાન થયું છે.

જનરલ બોધાને માન.

કેપ્પાડેન, ૨૩ મી જુલાઈ.

જનરલ બોધા અહીં આવી પહોંચેલ છે. તેને ઘણું માન આપવામાં આવેલ છે. શહેરની કાઉન્સિલે એક માનપત્ર આપેલ છે. શહેરીઓએ એક સમયેર પણ તેને બેટ કહેલ છે.

જર્મની અને અમેરિકા.

વૉશિંગ્ટન, ૨૪ મી જુલાઈ.

ડૉ. વિલ્સન જર્મન નોટને અસતોષકારક ગણે છે; અને પોતાની નોટમાં હુસિટેનિયાના વિનાશ-જેવાં નિર્દય ક્રમોને વખોડે છે.

અધિયનો-મજબૂત બચાવ.

લંડન, ૨૪ મી જુલાઈ.

અધિયન વિગ્રહખાતાનો પ્રધાન પોલિવાનોફ એક તારમાં જણાવે છે, કે ઉપલી વિશ્વકા ઉપર ધ્યેનગૌરેહડના પ્રાંતથી બુખોવિના સુધીના આખા મોખરા ઉપર ઓરિયન અને જર્મન લશ્કરોને અટકાવવામાં આવ્યાં છે. વિશ્વકા અને બગની વચ્ચે મોટી લડાઈ શરૂ થઈ છે. બુખોવિનામાં-અધિયનો છૂટ્યા છે; અને કેટલાક હુબર કેદીઓ તેમણે પકડેલ છે.

રામજીવન-ભાષણ.

લંડન, ૨૪ મી જુલાઈ.

રામજી જ્યોર્જ બર્મિંગહામ ખાતે એક નાનું રાજ્ય ભાષણ કર્યું છે. તેણે કહ્યું, કે “હું કંઈ ટીકા કરવાને આવ્યો નથી, પણ દેશ પોતાના પર થયેલી મોટી માગણીઓ પૂરી પાડવાને જે પ્રયાસ કરી રહેલ છે તે જોવાને આવ્યો છું. દારૂગોળો બનાવવામાં માણસો જે ઉત્સાહ અને આનંદથી કામ કરે છે તે જોઈ સતોષ થાય છે. પરિણામની—ઉવડના વિજયની—ખાતરી છે.”

મુંબઈની સેવા.

નામદાર લૉર્ડ વિલિંગ્ટન ઝાઢેર કરે છે, કે મુંબઈ શહેર તરફથી સર સાસૂન ડેવિડ અને સર શાપુરજી ભટ્ટાએ જે સાધનસંપત્તિ વિમાનો સરકારને સુપ્રત કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી છે.

ફ્રેંચોની છૂટ.

પારિસ, ૨૬ મી જુલાઈ.

૧૧ જર્મન અમલદારો અને ૮૨૫ માણસો, જેમાં માત્ર ૭૦ જખમી છે, તેને ફ્રેંચોએ પકડેલ છે; તથા નં. ૬૨૭ ની ટેકરી અને લૉનોઈના ગામ વચ્ચેના મજબૂત બચાવો છૂટી લીધા છે.

બ્રિટિશ હાનિ.

લંડન, ૨૭ મી જુલાઈ.

મિ. એસ્કિવથ જણાવે છે, કે જુલાઈની ૧૮ મી તારીખ સુધીમાં કુલ હાનિ નીચે પ્રમાણે થઈ છે:—

નોંકામાં	૯,૧૦૬
ભૂમિસેનામાં...	૩૨૧,૮૮૯

કુલ... ૩૩૦,૯૯૫.

સર્મિયાની જાગતિ.

રોમ, ૨૭ મી જુલાઈ.

સર્મિયા ઝડપથી જામત થતું જાય છે. ટાઇફસનો તાવ નરમ પડી ગયો છે; અને લશ્કર ફરીને પહેલાંની માફક લડવાને ઉત્સુક થયું છે.

ધરતીની છત.

રોમ, ૨૮ મી જુલાઈ.

ધરાલિયનોએ ઝેબુચી નામે ટુંગરા દુશ્મનને હાલીને છતી લીધો છે; અને ત્રણ હજાર કરતાં વધારે કેદીઓ પકડેલ છે.

પોલાંડમાં જર્મનની હાનિ.

પિત્ઝેક, ૨૮ મી જુલાઈ.

રૌશિયન કિલ્લાની પૂર્વના જંગલમાં સખત મારામારી ચાલે છે. નેરૂના બંને કિનારા પરથી ક્રપિયનોએ હુમલો કર્યો છે; અને ડેટલેક કેકાણે દુશ્મનને અવ્યવસ્થામાં હાડી જવું પડ્યું છે. નેરૂના મોખરા પરની લશ્ચ છેક તોચો જ્યોર્જિએવસ્ક સુધી પહોંચી છે.

ક્રપિયાની સાવધાનતા.

પિત્ઝેક, ૨૯ મી જુલાઈ.

આખા મોખરા ઉપર ક્રપિયનો છતતા જાય છે. વાસોનું જોરથી રક્ષણ કરવામાં આવે છે. બાલ્ટિક પ્રાંતોમાં પણ ક્રપિયનો ફાવતા જાય છે. જર્મનો ડેટલેક કેકાણે નેરૂ નદી ઉતર્યા છે; પણ ફરી હાલતા જાય છે.

પોલાંડમાં સ્થિતિ.

પિત્ઝેક, ૩૦ મી જુલાઈ.

નેરૂ મોખરા ઉપર પ્રચંદ મારામારી ચાલ્યા કરે છે. નેરૂના ડાબા કિનારા પર તોપખાણ લાવવાને દુશ્મને યત્ન કર્યો, તેમાં તેને અતિશય ખમણું પડ્યું છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે ફ્રાન્સ અને ક્રપિયાના બહાદુર સેનાપતિઓના ફોટોગ્રાફ અને અમારા વાંચનારાઓને ભેટ કરીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૦ મી ઑગસ્ટ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૯.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

લાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૦ મી ઓગસ્ટ ૧૯૧૫.

ઇજિપ્તમાં નવી અવસ્થા.

ચાલુ વિગ્રહમાં ઇજિપ્તમાં જે નવી અવસ્થા થઇ છે, તે સમજવાને તેને આગલી ઇતિહાસ થોડો જાણવો જોઈએ.

ન્યાયે સ્વેચ્છાની નહેર ખોદવાની હતી, ત્યારે શ્રેષ્ઠ બ્રિટન તેની સામે યુધ્ધ હતું; જોકે એથી હિંદ જવા માટે નવો અને ટૂંકો માર્ગ તૈયાર થતો હતો તોપણ. નહેર પૂરી થઇ, ત્યારે ઇજિપ્તની સ્થિતિ એવી થઇ, કે જે કોઈ સત્તા દરિયામાં પ્રાધાન્ય મેળવે, તેની ઇચ્છા પર તેના અધિપતિને આધાર રહે. ૧૮૭૫માં લોર્ડ બીકિન્ગ્સ્ટીફ્ટે તબીબીમાં આવેલા ઇજિપ્તના ખદીવ હસ્માઇલ પાશા પાસેથી સ્વેચ્છાની નહેરના મૂળ ૧૭૬,૬૦૨ ચોર ખરીદ કર્યા. ઇંગ્લંડને આ પ્રમાણે નહેરની અવસ્થામાં ભાગ લેવાનું અને ઇજિપ્ત પર તરફ રાખવાનું પ્રાપ્ત થયું. ૧૮૭૭માં તુર્કીના સુલતાને હસ્માઇલ પાશાને પદબ્રજ કર્યા. તિજોરી ખાલી થઇ હતી; અને લશ્કર કોઈના હુકમ માનવું નહોતું. પછીના વ્યક્તિક પાશાની કારકીર્દીમાં અતિથય અભવસ્થાને પરિણામે લશ્કરી બળવો થયો. શ્રેષ્ઠ બ્રિટન ખદીવનો પક્ષ લઇને વચ્ચે પડ્યું, અને ૧૮૮૨માં ટેલ-અલ-કઝીર આગળ ફરી શાંતિ ફેલાઇ. તે વખતે ઇજિપ્તને રક્ષિત રાજ્ય તરીકે જાહેર કરવાનું અનુદાન લાગેલું નહીં. લશ્કરને પાછું બોલાવી લેવાના નિયારો કેટલીક વાર થયેલા ખરા; પણ ૧૮૮૬-૧૮૮૭માં તુર્કી સાથે મત્ત-લહત થયા પછી એ પ્રમાણે વરસો પછીજ કરવાનું કોને ઉચિત લાગેલું.

ફ્રાન્સને બ્રિટને ઇજિપ્તમાં ઠરેલો પગપેદારો પસંદ નહોતો. ૧૮૬૨માં વ્યક્તિક પાશાની પાછળ આગળાસ પાશા ગાદી પર આવેલા તેને બ્રિટન તરફ દ્રેષ હતો. જતાં ઠેરઠાં બ્રિટિશ એજન્ટ અને કોન્સલ-જનરલ લોર્ડ કોમરના પ્રયત્નથી બ્રિટિશ અધિકાર વધતો ગયો. ૧૮૬૮માં સુલતાન, કે જેણે એક ધાર્મિક કમારાથી લોળવાઇને ૧૮૮૨માં બળવો કર્યો હતો, અને તેની અંદર સોળ વરસથી ખૂનરેણ અને અંધાધુધી ચાલતી હતી, તે બ્રિટિશ અને ઇજિપ્તનાં સંયુક્ત લશ્કરો વડે સર હર્બર્ટ કિચનરે છતી લીધું; અને બ્રિટિશ તથા ઇજિપ્તના અમલ નીચે મુજબ ફરજીએ ઉપલી નીતમાં ચાલુ રખાયા. યલ કરેલો પણ તે સફળ થયેલો નહીં. છ વરસ પછી ફ્રાન્સ અને ઇંગ્લંડ વચ્ચે કોલકરાય થયા, અને તેમાં ગોરાકો વગેરે સ્થાને ફ્રાન્સને ભાગ

અપાયા તેની ખાતર ઇજિપ્તમાં ઈંગ્લંડના ખાસ લાભ નો ફાન્સ તરફથી સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. અને પછી તુર્કી સિવાય યૂરપનાં બીજાં બધાં રાજ્યોએ પણ સંબંધનો સ્વીકાર કર્યો.

ઇજિપ્તમાં બ્રિટિશોના પ્રાધાન્યની સામે હવે ફાન્સ અને ઝૂપિયા નહીં પણ તુર્કી અને પાછળથી જર્મન શહેનશાહત વાંધા ઉઠાવવા માંડ્યાં. તુર્કી વાંધો ઉઠાવે તેમાં નવાઇ નહીં; કારણકે ઇજિપ્ત તુર્કી શહેનશાહતનો એક ભાગ હતો. ૧૮૭૬ ના દરમિયાનથી ખદીવને સ્વતંત્ર રાજ્યકર્તાના કેટલાક હક મળેલા, પણ તેને સુમારે એક કરોડ ટૂપિયાની ખંડણી આપવી પડતી. ખદીવનો અધિકાર મહમદઅલીના કુટુંબમાં વંશપરંપરાગત હતો. પણ એજ દરમિયાનમાં સુલતાનની સમતિ વગર લોનો ઉભી કરવાની, અને સુલેહના વખતમાં ૧૮,૦૦૦ કરતાં વધારે લશ્કર રાખવાની ખદીવને મના હતી, અને વેપારની સગવડની ખાળતો સિવાય કોઇ પણ પર-રાજ્ય સાથે કોલકરાર કરવાનો તેને અધિકાર નહોતો.

“જમાહાતરી તર્હ બારે અર્મી થે;

અમાનેચે એસે થે ગોયા નહીં થે.”

અર્થ:—તેઓ ખનિજ પદાર્થોની પેઠે પૃથ્વી પર બાર જેવા હતા; અને જગતમાં હતા, પણ નહીં જેવા હતા.

૧૯૦૬ માં તુર્કીએ સિનાઇ દ્વીપકલ્પના અમુક ભાગમાં થાણાં નાંખવા યત્ન કર્યો; પણ બ્રિટિશ એલચીએ સુલતાનને લડાઇનું ટહેય મોકલ્યું, એટલે તે પાછા ચાલ્યા ગયા. ૧૯૦૭ માં હૉર્ડ કોમર નાહુસ્ત તબિયતને લીધે “રીટાયર” થયા. છેક ૧૮૮૩ થી તેણે રાજ્યપ્રકરણી એજન્ટ અને કૉન્સલ-જનરલ તરીકે તારીફલાયક કામ કરી બતાવ્યું હતું. ઇજિપ્ત પૈસેટકે પાથમાલ થયું હતું, તે તેણે તરતું કર્યું; ખેડનો ગરીબ અને હેરાન હતા તેને તેણે આબાદ અને કેટલીક હેરાનગતીથી મુક્ત બનાવ્યા. તેને જવાનું થયું, ત્યારે તુર્કી સાથે સરહદ સંબંધી તકરાર ચાલતી હતી, અને ખદીવ તથા પ્રજાપક્ષના જહાલો વિરોધમાં હતા.

બ્રિટિશ સરકાર અને ખદીવ તથા તેના પ્રધાનમંડળ વચ્ચેના સંબંધ કેવા પ્રકારનાં હતા, તે ઇ. સ. ૧૮૮૪ માં લખેલા હૉર્ડ એન્વિલના નીચે આપેલા પત્રથી સ્પષ્ટ થશે:—

“મારે એ બતાવવાની જરૂર નથી, કે જે મહત્વની બાબતોમાં ઇજિપ્તના વહિવટ અને સલામતીના સવાલ હોય, તે બાબતોમાં—બ્રિટિશ સરકાર જ્યાં સુધી પોતાનાં લશ્કરથી ઇજિપ્તનો કબજો રાખે છે ત્યાં સુધી—એ આવશ્યક છે, કે ઇજિપ્તની સરકારના અભિપ્રાય પર પૂર્ણ વિચાર કર્યો પછી બ્રિટિશ સરકાર ખદીવને જે સલાહ આપવાની પોતાની ફરજ સમજે, તેનું અનુસરણ થવું જોઇએ. ઇજિપ્તના પ્રધાનોને અને પ્રાંતોના ગવર્નરોને સ્પષ્ટ કરવું જોઇએ, કે હાલ બ્રિટન ઉપર જે જવાબદારી છે તેને લીધે બ્રિટિશ સરકારને એવો આગ્રહ કરવાની ફરજ પડે છે, કે જે

* અર્કાથીન રાજનીતીની પરિભાષામાં “લાભ” (=interests) શબ્દ બહુ સ્પષ્ટ છે. હકને નહીં, પણ હકથી ભિન્ન કંઈક પ્રબલ શક્તિને તે ખનિત કરે છે.

રાજનીતિની તે ભક્ષામણ કરે તે મંડુલુ કરવીજ જોઈએ, અને એ જરૂરનું છે, કે જે પ્રધાનો અને ગવર્નરો એ પ્રમાણે વર્તે નહીં તે પદબ્રિષ્ટ થવા જોઈએ. ” ૧૮૬૫થી પ્રધાનો અને તેમના બ્રિટિશ સલાહકારોનો સંબંધ સુધરતો ગયો હતો; પણ ખદીવ હુમેશાં ખટપટ કર્યાં કરતો, અને પોતાના પ્રધાનોનો અધિકાર નિર્મૂલ કરતો. ૧૯૦૭ માં લૉર્ડ કોમરની જગ્યાએ સર એડ્વિન ગૉર્ડર નિમાયો; પણ તેની સમાધાનની રાજનીતિ પણ બહુ સફલ થઈ નહીં. એનાથી માત્ર એટલું જાણું, કે ખદીવ પ્રભુવર્ણના જહાલ પસંદી થોડા વળતને માટે છૂટો થયો; અને જહાલ છાપાં ઉપર પણ અંકુશ મૂકાયો. તેની કારકિર્દી દરમિયાન ક્રિસ્ટિયન ગુપ્ત પ્રધાન જુરોસ પાસા ઘાલીનું એક જહાલ વિધાર્થીએ ખૂન કર્યું. હસર એડ્વિન ગૉર્ડરના અચાનક મરણ પછી લૉર્ડ કિચનરની તે જગ્યાએ નીમણુંક થઈ. લૉર્ડ કિચનરે બધું તોફાન બેસાડી દીધું. જહાલ પક્ષના ઘણા તુર્કીમાં નહાણી ગયા. ખદીવ પોતે ખટપટ કરતો રહ્યો; પણ લૉર્ડ કિચનરે પુષ્કળ ખર્ચ કરીને એટલા બધા સુધારા દાખલ કર્યા, કે તે લોકપ્રિય થઈ પડ્યો.

“વોહુ ગુમરહી વોહુ ખુએ જહાલત નિકલ ગઈ:
ચોટ દિનોએ સુદકરી હાલત બદલ ગઈ.”

અર્થ:—તે કુમાર્ગીપણું અને મૂર્ખાઈની ટેવ તેઓનામાંથી દૂર થઈ; અને થોડાજ દિવસોમાં દેશની સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ.

તેટલા માટે, જ્યારે વર્તમાન વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે ઇજિપ્ત સાંત હતું. વસ્તીનો મોટો ભાગ સુસલમાન ખેરુતોનો હતો. તેઓ બ્રિટિશ કબજાના લાભ સમજતા હતા; અને જર્મનો સંબંધી કશું બળુતા નહોતા. તુર્કની યાદગીરી તો અપ્રિયજ હતી. પણ એ બધા ચલણ હતા, અને ઇચ્છે તોપણ બ્રિટિશને કરી ટેકો આપવાની સ્થિતિમાં નહોતા. પણ ફિપ્તો વર્ગોમાં કેટલાક જહાલ પક્ષના હતા; અને તુર્કી સાથેનો સંબંધ ટકાવવા આહવા હતા.

વિગ્રહ જાહેર થયો, એટલે ઑગસ્ટની ૫ મી તારીખે ઇજિપ્તના પ્રધાનોની એક સભા મળી, અને તેમાં ઇજિપ્તની રક્ષા માટે કેટલાંક આવશ્યક પગલાં લેવાનું નક્કી થયું. યુરપમાં વિગ્રહ સળગ્યો એમ ધારીને આ બધી આજતો ઇજિપ્તની સરકારના કાયદા સંબંધી સલાહકાર મિ. બ્રન્ચેટે તૈયાર કરી રાખી હતી.

હવે તુર્કની વર્તણૂક બગડવા માંડી. દેશમાં વસતા જર્મનો ખટપટ કરવા લાગ્યા; અને ખદીવના તથા તુર્કીના હિમાયતીઓ પર દેખરેખ રાખવાનું પ્રારંભ થયું. જો ઇજિપ્તમાં વિગ્રહથી દ્રવ્ય સંબંધી હુમલો થયું ન હોત, તો લોકોમાં એકીચી દેવાવવાના પ્રયત્નોની અવગણના કરી શકાત. પણ કમનસીબે ઇજિપ્તને વિગ્રહને લીધે અતિશય ખમવું પડ્યું. દેશનો આધાર ફત્તો પાક ઉપર હતો. મોટા ગમીનદારો કરકસરવાળા નહોતા. તેમની એવી ટેવ હતી કે પાક તૈયાર થાય તે ઉપર તેઓ એકામાંથી પુષ્કળ નાણું ઉપાડતા. અને તેને છૂટથી ખસવાના. જ્ઞાના

ઝમીનદારો કરકસરમાં જરા ઠીક હતા, તેપણ શાદી વગેરે પ્રસંગોમાં ધણું ખર્ચનારા હતા. ઘણા કરજમાં હુએલા હતા; અને જેઓ સંઘરનારા હતા તેઓ તો અઘીના વખત વગર નાણું બિલકુલ કાઢે નહીં એવા સ્વભાવના હતા.

સાધારણ રીતે બધા ઝમીનદારોને વિગ્રહુથી ખમણું પડ્યું. બેઠો રૂના પાક પર નાણું ધીરી શકી નહીં, અને દેશી વસ્તીનું કરજ વધવા માંડ્યું. વેપારને પણ અડચણો નડી. દેશી ઉદ્યોગો કેટલાક પડી લાંગ્યા જેવા થયા; અને ઘણા માણસો રોજગાર વગરના થઈ પડ્યા. ઝાણેર ખાંધકામખાતાને પણ કેટલાંક ચાલતી ખાંધકામ બંધ કરવાં પડ્યાં.

“ખસ્તા હુએ, ખરાબ હુએ, હાએ મિટ ગયે:

ઇન દોનોંકી લડાઇમે” હમ સુક્ત પિટ ગયે.”

અર્થ:—અમે છુંદાઇ ગયા, ખરાબ થયા, હાથ હાથ ભૂંસાઇ ગયા: આ બંનેની લડાઇમાં અમે મક્તમાં માર્યા ગયા.

ફ્રેંચ, જર્મન, અને ઑસ્ટ્રો-હંગેરિયન વતનીઓમાંના ઘણા લડાઇમાં જવાથી હુકાનદારો અને ખાનગી તોફારના વર્ગમાં તંગી પડવા લાગી. આયાત અને નિકાસમાં કેટલું તુકસાન થયેલું તે નીચેના આંકડાઓથી જણાયે:—

તા. ૧-૮-૧૩ થી તા. ૩૧-૧૦-૧૩ સુધી ઇન્જિનમાં આયાત પૌંડ	૭૩,૩૮,૦૦૦
તા. ૧-૮-૧૪ થી તા. ૩૧-૧૦-૧૪ સુધી	” ” ” ૩૩,૫૭,૦૦૦
તા. ૧-૮-૧૩ થી તા. ૩૧-૧૦-૧૩ સુધી ઇન્જિનમાંથી નિકાસ	” ૭૧,૦૬,૦૦૦
તા. ૧-૮-૧૪ થી તા. ૩૧-૧૦-૧૪ સુધી	” ” ” ૧૫,૮૩,૦૦૦

ખરીદ લોકપ્રિય નહોતો, પણ પૂર્વના દેશોમાં ગમે તેવો રાત્ત પણ વ્યાંસુધી ગાદી પર હોય ત્યાંસુધી અમુક માન પામે છે: એટલે આખાસ હિંદીના પણ વખાણનારા હતા. પ્રત્યક્ષ પક્ષ તેહનું હોલો કઢ્યો હતો, અને માનકરામનું વેચાણ કરીને તે તેમને નાણાં પૂરાં પાડતો. વકફ અથવા ધર્મદાની વ્યવસ્થા તેણે પોતાના હાથમાં રાખી હતી; અને તેમાંથી તે પોતાની ખાનગી તિબેરી વધાર્યા કરતો હતો.

સર એલ્ડન ગ્રાસ્ટના પ્રયત્નથી ખરીદ અને પ્રત્યક્ષ પક્ષના જહાલ મેંબરોનો સંબંધ તુલ્યો હતો. પણ આખાસ હિંદીને તુર્કીમાં મોટી નાગરો હતી, અને તે વારંવાર કોન્સ્ટન્ટિનોપલને મુલાકાત આપતો; તેથી ૧૯૧૩ માં તેણે કેટલાક જહાલો સાથે પાછી મેંબરી કરી. ૧૯૧૪ ના જૂલાઇની ૨૪ મી તારીખે એક અર્ધદીવાના એન્જિનર વિદ્યાર્થીએ કોન્સ્ટન્ટિનોપલમાં ખરીદ પર ગોળી છેડી, અને તેને જખમી કર્યો. ખરીદને યથેલી ઇત્ત બહુ ગંભીર નહોતી; અને ખૂનીને તેના સવારોએ તરત કતલ કર્યો. તેના જખમો હજી રૂઆયા નહોતા,

ત્યાં તે યૂરપમાં વિગ્રહ સળગ્યો. ખરીબે ઇજિપ્ત જવા માટે બ્રિટિશ સરકારની મદદ માગી. ચાલતી સ્થિતિમાં એવા ખટપટી રાજ્યકર્તાને યાદા આવવા દેવાનું બ્રિટિશ સરકારને યોગ્ય લાગ્યું નહીં; તેટલા માટે તેને કોન્સ્ટન્ટિનોપલમાં જ રહેવાની બંધામણ કરવામાં આવી. ત્યાં રહીને તે ઇજિપ્ત પર ચકાઇની સેનાપતિઓ અને પ્રધાનો સાથે મસહકત કરવા લાગ્યો. બ્રિટિશ એલચીએ તેને ઇટલી જવાની સૂચના કરી. તેણે એ સૂચના માની નહીં. તુર્કી સરકાર સાથે તેના સંબંધ ગાઢ થતો ગયો. પણ તુર્કી સાથે વિગ્રહ ઝાઝેર થયા પછી થોડા વખતમાં તુર્કોના તેના પરથી વિશ્વાસ ઉઠી ગયો, અને તેમણે તેને રખડતો મૂક્યો.

“કુન્યા વ હી કે રબ્ત કી રસ્તી કો કાઢ કે,
ધોળી કે કુસે હમ હુએ, ઘર કે ન ઘાટ કે!”

અર્થ:—સંસાર અને ધર્મ બંનેના સંબંધનાં દોરડાંને કાપીને, અમે ધોળીના ફૂતરા જેવા થઈ ગયા, ન ઘરના કે ન ઘાટના.

ખરીબને હવે તેની ગાદી પર શાખી શકાય એવું રહ્યું નહીં. તેને પદચ્યુત કરવાનું અને તેની જગ્યાએ કોઈને બેસાડવાનું કામ બ્રિટિશ સરકાર ઉપર આવી પડ્યું. ઇજિપ્તને કાંતો બ્રિટિશ મુલક સાથે ભેડી દેવાય, અથવા તેને રક્ષિત રાજ્ય બનાવાય, એ બે માર્ગ હતા. છેવટે રક્ષિત રાજ્ય બનાવવાની યોજના પસંદ થઈ. ખરીબનો કાકો હુસેન કામિલ કરીને હતો તેને ગાદી આપવાનું હતું. મિ. મિલન ચીધાને પત્રવ્યવહાર ચલાવ્યો. બ્રિટિશ “એજન્સી”ને બ્રિટિશ “રેસિડેન્સી”નું નામ આપવામાં આવ્યું; અને સર હેન્રી મેકમેહોન પહેલો રેસિડેન્ટ નિમાયો.

ઇજિપ્તના સંબંધમાં બ્રિટિશ સરકારના શા વિચારો હતા, તે મિ. મિલન ચીધાને શાહજાદા હુસેનને લખેલા નીચેના અગળથી સ્પષ્ટ થયે:—

“નામદાર સાહેબ,

“બ્રિટિશ સરકારના પરદેશ ખાતાના મુખ્ય સેક્રેટરી એફ રેટ્ટ તરફથી અને સૂચના મળી છે, કે વિગ્રહ સળગી ઉઠ્યો તે પહેલાં બ્રિટનના રાજા અને તુર્કીના સુલતાન વચ્ચે જે પ્રથગો બની ગયા છે તે, અને વિગ્રહને લીધે ઇજિપ્તની સ્થિતિમાં જે ફેરફાર કરવાની જરૂર છે, તે સર્વેનું મારે આપને નિવેદન કરવું.”

“તુર્કીના મંત્રીમંડળમાં બે પક્ષ હતા. એક મધ્યમ પક્ષ હતો, જેને શ્રેષ્ઠ બ્રિટન તરફ દિલસોળ હતી, જેનો એવો અભિપ્રાય હતો, કે જે વિગ્રહમાં બ્રિટિશ સરકારે પ્રવેશ કર્યો હતો તેમાં તુર્કીના કયા લાભ સમાયેલા નહોતા, અને જે ઇજિપ્તમાં અને બીજે સ્થળે તુર્કીના કયા લાભને હાનિ થયે નહીં, એવી બ્રિટિશ સરકાર અને મિત્ર રાજ્યોએ આપેલી ખાતરીથી સંતુષ્ટ હતા. બીજો પક્ષ નિરંકુશ લગાયક સાહચિકોનો હતો, કે જેઓ બ્રિટિશ સરકારના દુરમનો સાથે રહીને

લઠવાથી દેશને નાણાંની અને ખીજી મુશ્કેલીઓમાંથી અચાવવાની આશા રાખતા હતા. ખ્રિટિશ સરકાર અને મિત્ર રાજ્યોએ આખર મુખી એવી આશા રાખેલી, કે તુર્કી ઠ્ઠાપણની સલાહ માનશે, અને તેથી પોતાના હકોને ભંગ થયા છતાં પણ તેમણે સામાં પગલાં લીધાં નહોતાં; પણ લશ્કરી ટોળીઓએ ઇજિપ્તની સરહદ ઓળંગી છે, અને ખુદશાં અધિપતિ બંદરો ઉપર જર્મન અમલદારોના અધિકાર નીચે આવતી તુર્કી નૌકાએ હુમલા કર્યા છે, તેથી હવે કંઈક કરવાની ફરજ પડે છે.

“ખ્રિટિશ સરકાર પાસે પુરતો પુરાવો છે, કે જ્યારથી વિગ્રહ શરૂ થયો છે, ત્યારથી ઇજિપ્તના માલ ખદીવ આખ્યાસ હિંદની પાશ્વર્ય દુરમનોની સાથે રહીને કામ કરવા માંડ્યું છે.

“ઉપરની હકીકતો પરથી એ ફક્ત થાય છે, કે સુલતાનના કે ખદીવના ઇજિપ્ત પર જે હક હતા, તે રદ થઈને ખ્રિટિશ સરકારને પ્રાપ્ત થયા છે.

“વર્તમાન વિગ્રહમાં ઇજિપ્તની રક્ષા માટેની જવાબદારી તો ખ્રિટિશ સરકારે ક્યારની ઇજિપ્તમાંના ખ્રિટિશ લશ્કરના મુખ્ય અધિકારી દ્વારા સ્વીકારી લીધી છે. હવે માત્ર તુર્કીની સરકારના તમામ શહેનશાહી હકોમાંથી મુક્ત એવું બનિયતું રાજ્યબંધારણ મરવાનું બાકી રહે છે.

“હુકુમતને આઝાદિયાં સખકો દી હંય :

તરફી દી રહેં સરાસર ખુલી હય.”

અર્થ :—રાજ્ય તરફથી સૌને સ્વતંત્રતા આપવામાં આવી છે. ચડતીના માર્ગો તમામ ઉઘાડા છે.

“આ પ્રમાણે ખ્રિટિશ સરકારને જે હકો પ્રાપ્ત થયા છે, અને જે હકોને તેણે સુધારાનાં છેલ્લાં ત્રીણ વરસમાં ઇજિપ્તમાં ઉપયોગ કર્યો છે, તેના સંબંધમાં ખ્રિટિશ સરકાર પોતાને ઇજિપ્તવાસીઓના અમાનતદાર સમજે છે. અને ખ્રિટિશ સરકારે નિશ્ચય કર્યો છે, કે ઇજિપ્ત તરફ એટલે ખ્રિટને જે જવાબદારી સ્વીકારી લીધી છે, તે અદા કરવાનો ઐક્ય ઉપાય એ છે, કે ઇજિપ્તને રક્ષિત રાજ્ય તરીકે ગણે કરવું, અને એવા રક્ષણ નીચે ઇજિપ્તનું રાજ્ય ખદીવના કુટુંબના કોઈ શાહજાદા દ્વારા ચલાવવું.

“આ સ્થિતિમાં ખ્રિટિશ સરકાર તરફથી આપ નામદારને ખબર આપવાનું અને ફરમાન થયું છે, કે ઇજિપ્તના સુલતાન તરીકે ખદીવની ગાદી પર બેસવાને મહમદઅલીના કુટુંબના શાહજાદાઓમાં સૌથી લાયક ગણીને આપને પસંદ કરવામાં આવેલ છે; અને આપ નામદારને એ જોઈ પઢવી ગ્રહણ કરવાનું આમંત્રણ આપતાં મારે એ ખાતરી આપવાની છે, કે આપ નામદારના તમામ મુલકની બહારના કોઈ પણ હુમલામાંથી રક્ષા કરવાની તમામ જવાબદારી એટલે ખ્રિટન સ્વીકારે છે.

* * * * *

(આ મહત્વનો ઇતિહાસ આવતા અંકમાં બીજી રાખવામાં આવશે.)

લકાઈના તાર.

સામાન્ય સ્થિતિ.

જરૂર પડે ત્યારે વાસાં ખાલી કરવાનું નિયમિતપણે આદેશ કરી દીધું છે. પણ હજી સુધી સખત લકાઈ ચાલ્યા કરે છે. પશ્ચિમમાં હતી તે સ્થિતિ ટકી રહી છે. પૂર્વમાં થું થાય છે તે ઉપર દુનિયાની નજર લાગેલી છે.

ન્યુ સાઉથ વેલ્સની મદદ.

સિડની, ૩૨ મી જુલાઈ.

ઑસ્ટ્રેલિયાની અંદર ન્યુ સાઉથ વેલ્સમાં જખમીઓની મદદ માટે ફંડ એકઠું કરવાની હિલ-ચાલ ચતાં રાતના દર સુધીમાં લગલગ પચાસ લાખ રૂપિયા જેટલી રકમ ભરાઈ ગઈ છે.

અડગ નિશ્ચય.

પિટ્ઝેક, ૨૯ ઑગસ્ટ.

દુમા ગઈ કાલે ઉઘડી. ચીકાર ભરાયલી હતી. જેલોરીમાં ઘણા પ્રખ્યાત માણસો દેખાતા હતા. દુમાના પ્રમુખે, મુખ્ય પ્રધાને, પરદેશ ખાતાના પ્રધાને, અને વિગ્રહ ખાતાના પ્રધાને ભાષણો કર્યા અને વિજય મળે ત્યાં સુધી લડ્યા કરવાનો નિશ્ચય આદેશ કર્યો.

પોલાંડને સ્વરાજ્ય.

પિટ્ઝેક, ૨૯ ઑગસ્ટ.

દુમામાં મુખ્ય પ્રધાન ગોરેમીકિને આદેશ કર્યું, કે પોલાંડને સ્વરાજ્ય આપવાના ખરડા તૈયાર કરવાનો નામકાર તસારે હુકમ કર્યો છે.

ઑસ્ટ્રિયા માર ખાધ છે.

રોમ, ૨૯ ઑગસ્ટ.

આખા મોખરા ઉપર ઇટાલિયનો બહાદુરીથી લડે છે. ઑસ્ટ્રિયાનો લાગતા નય છે. રાક્ષસી જર્મનો.

પારિસ, ૩૦ ઑગસ્ટ.

ફ્રાન્સની પરદેશ ખાતાની ઑફિસે એક રીપોર્ટ બહાર પાડ્યો છે, જેમાં જર્મનીનાં રાક્ષસી કૃત્યોની નોંધ લેવાયેલી છે. એમ માલુમ પડે છે કે જર્મનોએ હથિયાર વગરના કેદીઓને મારી નાંખ્યા છે, અને જખમીઓનાં સગીનો મારી મારીને ખૂન કર્યો છે.

નિવેદન.

તા. ૪ થી ઑગસ્ટને વિગ્રહ આદેશ થયાની સંવત્સરીને દિવસે ભાવનગરમાં તમામ પ્રજાએ પોતા પોતાનાં મંદિરોમાં બ્રિટિશ વિજય માટે પ્રભુપ્રાર્થના કરી હતી. સાંજે જસોનાથ મહાદેવમાં એક ગંગાવર મીટિંગ ભરાઈ હતી, જેમાં અમારા નામદાર મહારાજ સાહેબે નામદાર મહારાણી સાહેબ સાથે હાજરી આપી હતી. એ પ્રસંગનો એક ફોટોગ્રાફ અમે હવે પછી અમારા વાંચનારાઓને બેટ કરશું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧૦]

મંગળવાર, ૧૭ મી ઑગસ્ટ, ૧૯૧૫,

[અંક ૩૮.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાવું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૭ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૫.

ઇન્દિયામાં નવી વ્યવસ્થા.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

“તુર્કની શહેનશાહી દૂર થશે, તેની સાથે અચ્ચાર સુધી આપ નામદારના લશ્કરની સંખ્યા અને વ્યવસ્થા ઉપર મૂકાયેલા અંકુશો પણ દૂર થશે; અને ઇલકાબો આપવામાં પણ કરી અડચણ થશે નહીં.

“પરદેશો સાથેના સંબંધમાં બ્રિટિશ સરકારે જે નવી જાળબદારી સ્વીકારી છે, તે તરફ નજર કરતાં એ ઉચિત લાગે છે, કે આપ નામદારની સરકાર અને પારકા દેશોના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચેના સંબંધો હવે પછી કેદોમાં રહેલા બ્રિટિશ પ્રતિનિધિ દ્વારા ચાલવા નેમશે.

“અંદરના કારભારના સંબંધમાં મારે આપ નામદારને જાણવું નેમશે, કે ચાલતી આવેલી બ્રિટિશ રાજનીતિને અનુસરીને, બ્રિટિશ સરકારે, ઇન્દિયા કાયદેસર અધિકારીઓની સાથે રહીને, વ્યક્તિની સ્વતંત્રતા માટે, કેળવણીના પ્રચાર માટે, દેશનાં સાધનોની ખીલવટ માટે, અને દેશની કેળવણીના પ્રમાણમાં તેને રાજ્યવહિવટમાં ભાગ આપવાને બન્યું તેટલું કયું છે. આ રાજનીતિને વળગી રહેવાનો બ્રિટિશ સરકારનો કરાવ છે, એટલું જ નહીં, પણ તેમને ખાતરી છે, કે આ દેશમાં થેટ બ્રિટનની સ્થિતિની વધારે સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા આપવામાં આવે, તો સ્વરાજ્ય તરફ દેશની ત્વરાથી પ્રગતિ થવા વગર રહે નહીં.

“મારે ઉમેરવું નેમશે, કે બ્રિટિશ સરકાર એવો વિશ્વાસ રાખે છે, કે ઇન્દિયાની વસ્તી વફાદાર અને સમજી રહીને બ્રિટિશ સરકારના લશ્કરના ઉપરીને બદોબસ્ત જાળવવાના કામમાં સફલતા કરી આપશે; અને હુરમતને મદદ આપવાથી દૂર રહેશે.

“આ પ્રસંગ છે, એટલે આપ નામદાર તરફ ઉચિતમાં ઉચિત માનની લાગણી પ્રગટ કરવાની હું રજા માગું છું.”

૧૬ મી ડિસેમ્બર, ૧૯૧૪.

મિલ્લેટ સીધામ.

ધર્મિય ઉપર તુર્કીની શહેનશાહત રદ કરીને બ્રિટિશ શહેનશાહત સ્થાપવામાં આવેલ છે, એ મતલબનું અહેરનામું સનિવાર તા. ૧૯ મીને રોલ ક્રેસમાં અને પ્રાંતોનાં મુખ્ય શહેરોમાં બહાર પાડવામાં આવ્યું.

આ પ્રમાણે બીજા આજ્ઞાસત્રી કારકીર્દીનો અંત આવ્યો. છતાં તે તુર્કી લશ્કરે સાથે પાછો આવશે, એવી બીકથી કેટલાક માણસો અમુક વખત સુધી તેને પક્ષ કરતા રહ્યા.

મુલતાન હુસેન કામિલ.

મુલતાન હુસેન કામિલ ઇ. સ. ૧૮૫૩માં જન્મ્યો હતો. ચૌદ વરસની ઉંમર થતાં તેને કેળવણી લેવા માટે પારિસ મોકલવામાં આવ્યો હતો; અને પારિસમાં તે ત્રીજા નેપોલિયનની દરબારમાં મેહમાન તરીકે રહ્યો હતો. ૧૮૬૯ માં સ્વેચ્છાથી નહેર ખુલ્લી મૂકાઈ તે લગ્ન પ્રસંગે તેણે શહેનશાહખાનુ સુન્નેનીના “ચેમ્બરલિન” તરીકે સેવા કરી હતી. સને ૧૮૭૦માં તે ધર્મિયતમાં પાછો ફર્યો. ૧૮૭૨માં તે “કેલ્ટા”માં ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલ નિમાયેલો, અને પાછળથી નૂદાં નૂદાં ખાતાઓમાં અસાધારણ ઉત્સાહથી કામ કરી બતાવ્યું હતું. ૧૮૭૮ માં ઇસ્માઇલ પાશાએ ગાદી છોડી, ત્યારે શાહજાદો હુસેન પોતાના બાપની સાથે નેપલ્સ જઈને રહ્યો હતો. તેના ભાઈ ટ્યુક્રિક પાશાને તેના તરફ અદેખાઈ છે એમ કહેવાતું હતું; અને એમ માનવાને કારણે છે, કે ઇસ્માઇલ પાશાએ એક વાર ગાદીનો ક્રમ ફેરવીને હુસેનને વારસ બનાવવાનો વિચાર કર્યો હતો. પાછા ફર્યા પછી તેના હાથમાં ફોરો અધિકાર આવેલો નહીં; પણ બ્રિટિશ અધિકારીઓને તેણે સારી મદદ કરેલી. ૧૮૯૮માં તેણે ખદીવના નામથી એક ખેતીની સોસાયટી સ્થાપી, અને દેશને ઘણે લાભ કરી આપ્યો. ખેતી, બાગાયત, હોદાગોની કેળવણી વગેરે બાબતોમાં રસ લેવા ઉપરાંત તેણે કેરો “ફર્ટ એઈડ” સોસાયટીના પ્રમુખ તરીકે પુષ્કળ કાર્યો કર્યા છે. ૧૯૦૯ માં તે ફરી રાજકીય મંડલમાં દાખલ થયો, અને “લેન્ડિસ્ટ્રેટિવ કાઉન્સિલ” તથા “સાધારણ સલા”નો પ્રમુખ થયો. પ્રમુખ તરીકે તેણે સાફ કામ કર્યું; પણ ૧૯૧૦ ના માર્ચમાં ખદીવ અને જહાલ પક્ષની ખટાઈને લીધે તેને રાજીનામું આપવું પડ્યું. પ્રમાણિક, ઉદાર, અભિમાની, છતાં બધા તરફ સબ્ય, અને અસાધારણ મોહનીવાળો આદમી હોઈને મુલતાન હુસેન કામિલ પ્રતાપી પુરુષ છે.

ખદીવ પદપ્રાપ્ત થયો, ત્યારે બધા પ્રધાનોએ રાજીનામું મોકલી આપ્યું હતું. નવા મુલતાને તક્તનશીન થયા પછી ચહેલું કામ એ કર્યું, કે હુસેન રાજી પાશાને નીચે પ્રમાણે કાગળ લખ્યો :—

મારા વહાલા રાજી પાશા,

“થોડા વખતમાં રાજકીય બનાવો એવા બન્યા છે, કે ત્રેટ બ્રિટને ધર્મિયતને પોતાના રક્ષણમાં લીધું છે; અને ખદીવની ગાદી ખાલી થઈ છે.

“જે ખરીતાની અમે તમને નકલ મોકલીએ છીએ, અને જેની ઇજ્જતના લોકોને બાબુ કરવાની છે, તેમાં બ્રિટિશ સરકારે અમારી સ્વદેશ તરફની ભક્તિ જોઈને એવી અપીલ કરી છે, કે અમારે સુલતાનની પદવીથી ઇજ્જતની ખરીવની ગાદી પર બેસવું; અને સુલતાનની પદવી મહમદઅલીના કુટુંબમાં વારસાના જે કમ પ્રમાણે જારી રહેશે, તે હવે પછી મોકલ કરવામાં આવશે.

“દેશની સેવામાં આખી હિંદગી ગાળ્યા પછી અમે આરામની આશા રાખી હોતઃ છતાં હાલના બનાવોએ ઇજ્જતને જે વિષમ સ્થિતિમાં મૂકી દીધું છે, તેની અંદર અમે એ વારે જવાબદારી સ્વીકારવાની અમારી ફરજ સમજીએ છીએ; અને જે પ્રમાણે ભૂતકાલમાં અમે કરેલ છે, તે પ્રમાણે દેશની સેવામાંજ અમારો ઉત્સાહ વાપરવાનું અમે જારી રાખ્યું.”

“આટલું કરવાને અમે ઇજ્જત તરફ અને અમારા પ્રતાપી પૂર્વજ મહાન્ મહમદઅલી, કે જેનો વંશ અમે ચલાવવા ચાહીએ છીએ, તેના તરફ બાંધાયેલા છીએ. અમારા દેશના લાભ માટે અમને જે કાળજી છે, તેને લીધે જે સુધારાઓની શરૂઆત થઈ ચૂકી છે તે સુધારાઓ અમે જારી રાખ્યું, કે જેથી લોકોની નીતિમાં અને વ્યવહારમાં ઉત્તતિ થાય. અમારી સરકારને કેળવણીના વિસ્તારની, ધનસાફ ધરાગર આપવાની, અને દેશની સ્થિતિ પ્રમાણે તેની વ્યવસ્થા કરવાની ચિંતા રહેશે; વસ્તીની શાંતિ અને સલામતીના સવાલો ઉપર તે ખાસ ધ્યાન આપશે; અને ઇજ્જતના ઔદ્યોગિક વિકાસને નવું બળ મળશે.

* * * * *

“જે કર્તવ્ય અમારા પર આવી પડ્યું છે, તે બજાવવામાં અમારા લોકોની વફાદાર મદદની અમે આશા રાખીએ છીએ.

“તમારા અનુભવ અને જિંઘા સુણોથી વાકેફ હોવાથી અમે તમારી સ્વદેશપ્રીતિને “આપીલ” કરીએ છીએ, અને આ કર્તવ્ય બજાવવામાં તમારી મદદ માગીએ છીએ. અમે તેટલા માટે અમારા મંત્રીમંડળના પ્રમુખ થવા તમને જોલાવીએ છીએ, અને તમને આમંત્રણ કરીએ છીએ, કે તમારે મંડળની યોજના ઘડવી, અને જે સરકારી પ્રધાનોનાં નામની દરખાસ્ત કરવાનું તમને યોગ્ય લાગે, તે નામ અમારી પસંદગી માટે રજુ કરવાં.

“આ દેશપ્રીતિના કામમાં સર્વશક્તિમાન ઇશ્વરની અમે બંદગી કરીએ છીએ, કે તે અમારા પ્રયાસોને સફળ કરે.”

હુમેન કમિલ.

રશી પાશાએ પોતાના પર ઉતરેલી મહેરબાની માટે સુલતાનને ઉપકાર માન્યો; અને પછી નવા પ્રધાનમંડળની યોજના થઈ.

ભાવનગર જ્યોતીર્થ મહાદેવમાં નામદાર મહારાજ સાહેબ તથા મહારાણી સાહેબના આશ્રય નીચે
વિમલની સંવત્સરીને દિવસે મળેલી ગંગવર સભા.

ગાદીએ બેઠા તે તારીએ સુલતાન હુસેનને રાજીજી ન્યાજી તરફથી તારમાં નીચે પ્રમાણે સંદેશો મળ્યો હતો :—

“આપ આપની ઊંચી પદવીમાં પ્રવેશ કરો છો, તે પ્રસંગે હું આપના તરફ અંતઃકરણની મિત્રતા પ્રગટ કરવા ચાહું છું; અને ખાતરી આપું છું, કે ઇજિપ્તને સુરક્ષિત ટકાવી રાખવામાં અને લવિયમાં તેને ઉદય અને આબાદીને માર્ગે ચડાવવામાં આપને હુમેશાં મારા તરફથી ટેકા મળશે.

“ઇજિપ્તના પ્રાચીન જીવનમાં અણીને વખતે આપને આપની ઊંચી પદવીની જવાબદારી સ્વીકારવાનું પ્રાપ્ત થાય છે, અને મને ખાતરી છે, કે આપના પ્રધાનોની અને ચેટ બ્રિટનના રક્ષણની મદદથી, આપ જે શક્તિઓ ઇજિપ્તની સ્વતંત્રતાને, અને તેના લોકોની હાલત, છૂટ, અને સુખી સ્થિતિને નાશ કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલી છે, તે બધીને ખોટાંચી વળાશે.”

સુલતાને આ માયાળુ સંદેશોનો યોગ્ય જવાબ વાળ્યો હતો.

ડિસેમ્બરની ૨૦ મી તારીએ સુલતાને વિધિ પ્રમાણે અગ્નિ મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો. કાર્યક્રમમાં વિન આલે એવો એક પણ બનાવ બન્યો નહીં. લશ્કર અને પોલિસની વ્યવસ્થા ધારાબર હતી; અને વસ્તી એવી આજ્ઞાધીન હતી, કે અધિકારીઓને બંદોબસ્ત બાળવવાનું કામ સહેલું થઇ પડેલું.

સલામીની ૨૧ તોપો પૈકી પહેલી તોપ સાડાનવ વાગ્યે પડી, કે સૌએ જાણ્યું, કે સુલતાનની સવારી કામિલેહીન મહેલથી નિકળી ચૂકી છે. સુલતાનની ગાડીને ચાર સફેત ધોરા ભેટ્યા હતા, અને ગાડી ધીમે ધીમે ચાલતી હતી.

સુલતાન મહેલમાં દાખલ થયા પછી લગભગ ૬ કલાક સુધી સુલાકાતોનું કામ ચાલ્યું; અને રાત્રે આખા કેસે શહેરમાં રોશની કરવામાં આવી.

હિંદની વફાદારી.

ઉપર વર્ણવેલા બનાવો ઇજિપ્તમાં બન્યા, તે પછી થોડેજ દિવસે હિંદમાં નેશનલ કોંગ્રેસ મળી હતી. બાણુ સુરેન્દ્રનાથ બેનરજીના એ પ્રસંગના શબ્દો નોંધી રાખવા લાયક છે :—

“હિંદના સર્વોપરિ લાલ બ્રિટિશ શાસનની સ્થિતિની સાથે જોડાયેલા છે. અમે કેસરને અને ઈંગ્લેન્ડના દુશ્મનોને ઝાઝર કરવા ચાહીએ છીએ, કે બ્રિટિશ સેનાની પાછળ હિંદુસ્તાનની આખી વસ્તી છે, જે એક માણસની માફક શહેનશાહતની રક્ષા કરવાને અને તેની ખાતર મરવાને તૈયાર છે. આપણા જે દેશી લાઇઓ યૂરપમાં મરણ પામ્યા છે, તેમના લોહીથી હિંદની વફાદારી પાવન થયેલી છે. જો ઈંગ્લેન્ડ માગણી કરશે, તો અમારા હાથમાંના છેલ્લા પૈસાથી અને શરીરમાં વહેતા લોહીના છેલ્લા ટીપાથી અમે શહેનશાહતની સેવા કરશું.”

કેવિસના પ્રેસિડન્ટ મિ. ભૂચેન્દ્રનાથ બાસુના શબ્દો પણ ઉતારવા લાયક છે:—

“જે ગાળતો સંજયી આપણામાં મતભેદ છે, તે આ પ્રસંગે ચર્ચવાની જરૂર નથી. આપણે એક સંયુક્ત શહેનશાહત તરીકે દુનિયાની આગળ પ્રગટ થવું જોઈએ. હિંદ રણસેત્રમાં હિંદી સિપાઈઓની એવી એક દિવાલ ખડી કરી શકશે, કે જેની સામે જર્મન જૂથનું કશું ચાલશે નહીં. હિંદ ભૂતને ભૂલી જઈને લવિષ્યથી સગર્ભ થયેલ છે.”

હિંદી લશ્કરની સાથે જે રાજ્યશી લડવૈયાઓ મોખરે ગયેલા, તેમની યાદીમાં નીચે પ્રમાણે નામ નજરે પડે છે:—ઑનરરી મેજર-જનરલ હિઝ હાઈનેસ સર પરતાપસિંહ, જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. વી. એ., કે. સી. બી., એ. ડી. સી., જોધપુરના મહારાજ-રક્ષક; ઑનરરી લેફ્ટેનન્ટ હિઝ હાઈનેસ જોધપુરના મહારાજ; ઑનરરી કર્નલ હિઝ હાઈનેસ સર ગંગાસિંહ બહાદુર, જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઇ., એ. ડી. સી., બિકાનેરના મહારાજ; ઑનરરી મેજર હિઝ હાઈનેસ મદનસિંહ બહાદુર, કે. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઇ., કિશનગઢના મહારાજ-ધિરાજ; બાદિયાના મહારાજ; સચીનના નવાબ; ઇડરના મહારાજ; ભરતપુરના મહારાજ; રતલામના રાજા; અકલકોટના રાજા; રામપુરના નવાબ; ખૈરપુરના મીર; ઑનરરી કમાન્ડર ઑનરેબલ મલીક ઉમર હુયાત ખાન, સી. આઈ. ઇ., એમ. વી. એ., ટિવાના; ઑનરરી લેફ્ટેનન્ટ રાજકુમાર હીરાસિંહ, પત્તા; ઑનરરી લેફ્ટેનન્ટ મહારાજકુમાર હિતેન્દ્ર નારાયણ, કુચબિહાર; વગેરે, વગેરે.

નીચેનાં રાજ્યો તરફથી શહેનશાહી સેવાનાં લશ્કરો પણ સ્વીકારવામાં આવ્યાં છે:—અલ્બર, ભરતપુર, બિકાનેર, ફરીદકોટ, ગ્વાલિયર, હૈદરાબાદ, ઇન્દોર, જયપુર, જિન્દ, જોધપુર, કપરથલા, કાશ્મીર, માધસોર, પતિયાળા, અને રામપુર.

લશ્કરો માસેલ્સ પહેાંચ્યાં, ત્યારે શહેનશાહ રાજા જ્યોર્જ તરફથી નીચેના સંદેશો તેમને જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો:—

“હું આશા રાખું છું કે મારા હિંદી સિપાઈઓ પ્રબળ અને નિર્દય દુશ્મનની સામે બ્રિટિશ રાજ્યની ઇજ્જત ટકાવી રાખશે. શહેનશાહતના બધા લાગભાંથી જોયો લડવા આવ્યા છે તેમની સાથે રહીને રણસેત્ર ઉપર પોતાનું પવિત્ર કર્તવ્ય બજાવવાને મારા બહાદુર અને વફાદાર હિંદી સિપાઈઓ કેવા તૈયાર છે તે હું જાણું છું. ખાતરી રાખજો કે મારા વિચારો અને મારી પ્રાર્થનાઓમાં હું તમને કદાપિ ભૂલીશ નહીં. જાઓ, અને જે હિંદી લશ્કરની આખર અને કીર્તિ તમારા હાથમાં છે, તેનાં ભવ્ય યસકંઠો અને ઉમદા ખ્યાતિઓમાં તમે નવીન તેજ ભરજો.”

લડાઈના તાર.

—:૦:—

વાર્સાનો પરિત્યાગ.

લંડન, ૬ હી ઑગસ્ટ.

ચાર નિષ્કૂળ હુમલા પછી જર્મનો છેવટે વાર્સા હાથ કરી શક્યા છે. ત્રણ મહિનાની સખ લડાઈમાં પુષ્કળ લોગ આપ્યા પછી આ પરિણામ આવ્યું છે. શહેર ખોવાયું એ ઋષિયાને ફટકો લાગ્યો છે. પશ્ચિમ ઋષિયામાં લડાઈના સામાનનું એ મોટામાં મોટું મથક હતું.

બર્સિનમાં ઝાહેરાત.

લંડન, ૭ મી ઑગસ્ટ.

કેસરે કેસરિને ટેલીફોનથી ખબર આપી; અને કેસરિને રાજધાનીમાં ફેકેટકાણે સાઇકલિસ્ટો મોકલીને વાર્સા જતાયાની વાત ફેલાવી દીધી છે. વર્ણુન ન થઈ શકે તેવા આવેશના દેખાવો થયા છે. શહેરીઓ અને પોલિસોએ પરસ્પર ચૂંચીઓ લીધી છે; રાજધાનીમાં ગવાયાં છે; નિશાળો બંધ થઈ છે; દેવળોના ઘંટ વાગ્યા છે; ઘણે ઉપર ધન્યપતાકા ફરફરે છે; અને ઢગલાબંધ ન્યુસપેપરો શેરીઓમાં ફેંકવામાં આવે છે; અને લોકો તે માટે વટે છે.

એક અમેરિકનને હેવાલ.

લંડન, ૭ મી ઑગસ્ટ.

એક અમેરિકન વાર્સાના પરિત્યાગનું જાણવા લાયક વર્ણુન આપે છે. તેણે જૂલાઈની ૨૫ મીએ વાર્સા છોડ્યું છે. તે કહે છે કે જૂલાઈની ૧૩ મી તારીખે ઋષિયન અધિકારીઓએ બ્રિટિશ કોન્સલને પૂછેલું, કે તમારે તમારાં માણસો માટે કેટલી ટિકેટો જોઈશે? વાર્સાનાં ન્યુસ-પેપરોએ તા. ૧૫ મીએ જણાવેલું, કે ત્રણ દિવસ પછી શહેરને ખાલી કરવાનું કામ શરૂ થશે. પણ તે પહેલાંજ લોકોનાં ટોળેટોળાં માલની ગાડીઓમાં બેસીને પૂર્વ તરફ જવા લાગ્યાં હતાં. અર્ધોઅર્ધ વસ્તી એ પ્રમાણે જતી રહી હશે. ગામડાંઓમાંથી ઘરખાર અને મોલ જેમના બળી ગયા હતા તેવા હુલ્લો બેસીને આવેલા તે જૂદા.

ધાતુ માત્ર લઈ જવામાં આવેલ છે. તાર અને ટેલીફોનનાં ઢોરડાં, દેવળોના ઘંટ, અને કાશખાનાંના સંચાઓ ફર કરવામાં આવેલ છે; અને તે મકાનો બાળી મૂકાયાં છે. હુનરના પ્રાચીન ખજાનાઓ, ઉપયોગી લેખો, અને ત્રીશ લાખ રોકડ મોરકો મોકલી દીધેલ છે.

જૂલાઈની ૨૧ મી સુધીમાં તો વાર્સા લગભગ ખાલી થઈ ગયું; અને એક પેંડાંવાળી ગાડી કે એક થોડો ગામમાં રહ્યાં નહીં. હુલ્લો ઘડોનો નાશ કરવામાં આવેલ છે.

કાગળનાં ચીથરાં.

પિતૃગ્રેહ, ૮ મી ઑગસ્ટ.

પિતૃગ્રેહ અને મોરકોમાં ચાલતી જર્મની કપિયા સાથે જુટી સલાહ કરવા આહે છે એવી અફવા પર ટીકા કરતાં “નોવો ગ્રેમ્મા” લખે છે: “કપિયાને સલાહ નોંધતી નથી; ફક્ત જોઈએ છીએ. કપિયાએ જુટી સલાહ ન કરવા મિત્ર રાખ્યો. સાથે કોલકરાર કરેલ છે. કોલકરાર કપિયાને મન ‘કાગળનાં ચીથરાં’ નથી.”

કપિયાની ટકર.

પિતૃગ્રેહ, ૯ મી ઑગસ્ટ.

રિગાની રિશામાં દ્રિના, એકાં, અને આ નદીઓ વચ્ચેના પ્રદેશમાંથી હુરમનને હર કર્યા છે. કોન્ને અને ચોરસોવીકસ ઉપર હુરમનના હુમલા ફક્ત તારીખે હઠાવવામાં આવ્યા હતા.

બાદલીચોલી.

લંડન, ૧૦ મી ઑગસ્ટ.

સર આર્થર્ એન હુમિલ્ટન જણાવે છે કે છેલ્લા ચોડા-દહાડામાં આપણે ઠીક આગળ વધ્યા છીએ. સારી બેર પહાડનો એક લાગ ઘણી-સાથ લડાઈ પછી હાથ આવ્યો છે.

બાલ્ટિકમાં નૌકાયુદ્ધ.

પિતૃગ્રેહ, ૧૦ મી ઑગસ્ટ.

રશિયાએ બાલ્ટિકમાં મોટું નૌકાયુદ્ધ યથું છે. રિગાના અખાત ઉપર જર્મન લડાયક વહાણોએ હુમલો કરેલો, અને કપિયન કાફલો સામે થયેલો.

રેડ ક્રાસ ટ્રેનો પર બોમ્બ.

પિતૃગ્રેહ, ૧૧ મી ઑગસ્ટ.

શનિવારે બે કેપેલિનોએ બે રેડ ક્રાસ ટ્રેનો ઉપર હુમલો કર્યો છે. ઘણા માણસો મરી ગયા છે; અને ઘણા જખમીઓને તથા સારવાર કરનારાઓને ધંધા થઈ છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમારા નામદાર મહારાજ સાહેબ તથા મહારાણી સાહેબના આશ્રય નીચે જસોનાથ મહાદેવમાં લરાયેલી સલાનો એક ફોટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને અમે ભેટ કરીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૪મી ઓગસ્ટ, ૧૯૧૫.

[અંક ૩૯.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,
ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની
આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું
અને
વિના મૂલ્યે વહેંચાતું
સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૪ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૫.

મહાત્માઓનો ઉપદેશ.

૧૯૦૩.

મહાત્માઓનો ઉપદેશ એક એવી વસ્તુ છે, કે જે જૂદે જૂદે વખતે નવો નવો પ્રકાશ આપી શકે છે. તેટલા માટે એવા ઉપદેશો વારંવાર અને જૂદી જૂદી સ્થિતિઓમાં વિચારવા ઘટે છે. ગોસ્વામી તુલસીદાસજી દૃઢ સમાયણના છેવટના ભાગમાં એવો એક ઉપદેશ આવે છે. રામચન્દ્રજી પ્રભને ખાસ આમંત્રણ કરીને બોલાવે છે.

“એક વાર રઘુનાથ વુલોયે । ગુરુ દ્વિજ પુરવાર્તી સય આયે ॥

ચેટે ગુરુ દ્વિજવર યુનિ સજ્જન । વેળે વનન મક્તમયમંત્રન ॥”

અર્થ:—એક વાર રામચન્દ્રજીના બોલાવ્યાથી ગુરુ, બ્રાહ્મણ, અને નગરવાસીઓ ભધા આના. ગુરુ, બ્રાહ્મણ, યુનિ, અને સજ્જનને બેઠા, એટલે ભક્તોના ભય ભાંગનાર રઘુનાથજી બોલ્યા.

“સુનહુ સકલ પુરજન મમ યાત્રી । કહાં ન ફલુ મમતા ડર આત્રી ॥

નહિં અનીતિ નહિં ફલુ પ્રમુતાર્દ । સુનહુ કરો જો તુમહિં મુહાર્દ ॥”

અર્થ:—ઓ નગરવાસી લોકો, સૌ મારી વાણી સાંભળો. હું કંઈ કિલ્લામાં મમત લાવીને કશું કહેતો નથી. અનીતિથી કે ધણીપણથી કશું કહેતો નથી. જો તમને સારી લાગે તો તે માનો અને તે પ્રમાણે કરો.

“સો સેવક પ્રીતમ મમ સોઈ । મમ અનુશાસન માં જોઈ* ॥

જો અનીતિ ફલુ માર્યાં માર્દ । તૌ મોહિ વરજેહ મય વિસાર્દ ॥”

અર્થ:—એજ મારો સેવક અને મને વફાતામાં વફાલો છે, કે જે મારી આજ્ઞાને માને છે. હે બાધઓ! જો હું કંઈ અનીતિ કહું, તો તમે ભય ભૂલીને મને કહી દેજો.

* સરખાવો:—

“If ye love me, keep my commandment.”

JOHN, 14:15.

અર્થ:—“જો તમે મને આદત દો, તો મારી આજ્ઞાઓ પાલો.”

યોહાન, ૧૪:૧૫.

“વડે માય માનુષ તનુ પાવા । સુરદુર્લભ સદગ્રંથન ગાવા ॥
સાધનધામ મોક્ષ કર દ્રાસા । પાદ ન જે પરલોક સૈવારા ॥”
“સો પરત્ર દુલ્ખ પાવદ્, શિર ધુનિ ધુનિ પછિતાય ॥
કાલહિં કર્મહિં ર્દેશ્વરહિં, મિથ્યા દોષ લગાય ॥”

અર્થ:—માણસનું શરીર મોટા ભાગ્યથી મળ્યું છે; સારા ગ્રંથો કહે છે કે દેવોને પણ એ દુર્લભ છે; એ સાધનનું સ્થાન અને મોક્ષનું ખાસનું છે; એને પામીને જેણે પરલોક સુધાર્યો નથી, તે ત્યાં દુઃખ પામશે, માયું હલાવી હલાવીને પરતાશે, અને કંઠને, કર્ભને, તથા ઈશ્વરને ખાલી દોષ લગાડશે.

“કહદુ ભક્તિપથ કવન પ્રયાસા । યોગ ન મલ્લં જપ તપ ઉપવાસા ॥
સરલ સ્વમાય ન મન કુટિલાઈ । યથા લાભ સંતોષ સદાઈ ॥”

અર્થ:—હું ભક્તિનો માર્ગ કહું છું. શું એ માર્ગમાં કંઈ પરિશ્રમ છે? યોગ, યજ્ઞ, જપ, તપ, ઉપવાસ—એ કરવા પડતા નથી. માત્ર સીધો સ્વભાવ અને મનમાં કુટિલતા નહીં, અને હુમેશાં જે મળે તેથી સંતોષ.

“મોર દાસ કહાય નર આશા । કૈર તૌ કહદુ કહા વિશ્વાસા ॥
વદત કહૌં કા કથા વદાઈ । ર્દહિ આચરણવશ્ય મૈ ભાઈ ॥”

અર્થ:—મારો દાસ કહેવાઇને માણસ ખીખની આશા કરે, તો કહો કે એણે શો વિશ્વાસ રાખ્યો? કયા વધારીને અણું શું કહું? આ આચરણને, હે ભાઈઓ! હું વશ છું.

“વૈર ન વિગ્રહ આશ ન ત્રાસા । મુલમય તાહિ સદા સવ આશા ॥
અનાર્મ અનિકેત અમાની । અનય અરોપ દક્ષ વિજ્ઞાની ॥”

અર્થ:—કોઈ સાથે વૈર નહીં, તકશર નહીં, કોઈની આશા નહીં, ધારતી નહીં, એવાને અધી દિશાઓ હુમેશાં સુખમય છે. કોઈ પણ બાબતનો આરંભ નહીં; કોઈ પણ સ્થાનની મમતા નહીં; અભિમાન નહીં; પાપ નહીં; પણ ચતુર અને અતુલથી.

સંસારની લક્ષણ.

અને લક્ષણને લગતા ઇતિહાસોની સાથે પ્રસંગોપાત્ત ઉપરેશો આપવાનો રિવાજ રાખ્યો છે, તે એટલા માટે કે સંસાર પણ એક લક્ષણ છે. માણસનું નામ તેનેજ થયે છે, કે જે એ લક્ષણમાં દુર્વૃત્તિઓ અને દુર્વિચારોના લક્ષર સાથે લે છે અને તેને હરાવે છે. શ્રી

રામચંદ્રજીની વાણીમાં પણ અસંતોષ વગેરે દોષોની સાથે યવાનીજ શિક્ષા સમજવાની છે. નીતિ સાચવીને જે રીયતિ પ્રાપ્ત થાય તે સહન કરવામાં પ્રભુ તરફ વિશ્વાસ પ્રગટ થાય છે. મનુષ્યના જીવનને એક એકતારા તંબૂર સાથે સરખાવીને સુખરાવના મસ્ત કવિએ પણ પ્રાપ્ત સ્થિતિને નિર્વાહ કરવા સંબંધી ઉત્તમ ઉપદેશ કર્યો છે. અમે તે અહીં ઉતારીએ છીએ:—

અદુરય દેવનિ.

“અલાખના તારમાં ત્હારો મિલાવી તાર હવે તું દે:

“જિયા નીચા મધ્યમ સૂરે જાને એવો બળવા દે!

“પ્રભુ ખેંચેથી ખેંચાવું: સુધે દીલો દીલો થાવું:

“ચહે એવું બની જાવું: બને એવો બળવા દે!

“કદી સાંજે સવારે, કે કદી મધ્યાહ્ન મધરાતે,

“કદી એ વાર તહેવારે જાને એવો બળવા દે!

“પણે પરમાત્મની સંધી વહે અમૃતના અંશો:

“બધી એ માંગલિક માની જાને એવો બળવા દે!

“કદી જિયા ચડી પહાડે નીચે નવખંડને ન્યાળી,*

“ગમીનાં નેત્ર લીનાંમાં જાને એવો બળવા દે!

“કદી ભવ્ય વ્યોમને જોળે તારલિયા અમર્ષાં જૂલે:

“અરે! એ સાથ જૂલામાં જાને એવો બળવા દે!

“અને કંઈ વાચુની લહેરે પરમ પરિમલ જ્વહાં રેલે,

“જુકંતાં પહાર એવીમાં જાને એવો બળવા દે!

“કદી રચ જાગની પહારે કુળાં કુલકાં સતિ આવે

“જુજંતા જુજ પીતામાં જાને એવો બળવા દે!

“કદી મહમસ્ત ઉદધિમાં તુફાનો વીંઝતાં જોજે,

“ચિત્તાતી કિરિતમાં જોચી જાને એવો બળવા દે!

“કદી મહેફીલ જોડીમાં, કદી જાગર ચોટામાં,

“કદી એકાંત સુખદુષમાં જાને એવો બળવા દે!”

કલાપીનો વિરહ, પૃષ્ઠ ૧૦૬.

નારીધર્મ.

રામાયણમાં આરણ્યકાંડમાં અત્રિ ઋષિનાં પત્ની માતાજી અનમૂયા સીતાજીને યોરો નારીધર્મ પણ સંભળાવે છે. નવી કેળવણીનાં કેટલાંક જાનુઓને એ ઉપદેશ જાહેર સંતોષકારક નહીં લાગે, અને “પતિવ્રત” ઉપર તો જાહેર કહેવાઈ ગયું છે એમ લાગશે. છતાં અમે તે ઉતારવાનું સાહસ કરીએ છીએ.

* આ પંક્તિઓમાં ભુદના જીવનનું સૂચન છે.

“કહ ક્રપિવધૂ સરલ મૃદુ વાની । નારિધર્મ કહુ વ્યાજ વલાની ॥

માતુ પિતા ભ્રાતા દિતકારી । મિત્ર સુલમદ સુન રાજકુમારી ॥”

અર્થ:—ત્યારે અનસૂયા સીધી અને કોમલ વાણીથી નારીધર્મનું કંઈક નિરૂપણ કરવા લાગ્યાં. હે રાજકુમારી! સાંભળ, માતા, પિતા, ભાઈ, હેતુ એ સૌ માપી શકાય તેવું સુખ આપે છે.

“અમિતદાની મર્ત્તા વૈદેહી । અથમ સો નારિ જો સેવ ન તેહી ॥

ધીરજ ધર્મ મિત્ર અરુ નારી । આપદકાલ પરલિયે ચારી ॥”

અર્થ:—પણ હે જાનકી! અમાપ સુખ આપનાર તો પતિ છે; અને જે નારી તેને સેવતી નથી તે અથમ છે. ધીરજ, ધર્મ, મિત્ર અને સ્ત્રીની પરીક્ષા આશ્વત્થા વખતમાં કરવી ઘટે છે.

“વૃદ્ધ રોગવશ જહ ધનહીના । અંધ વધિર ક્રોધી અતિ દીના ॥

એસેહુ પતિ કર કિય અપમાના । નારિ પાવ યમપુર દુલ નાના ॥”

અર્થ:—ઘરડો, રોગી, મૂર્ખ, દરિદ્રી, આંધળો, બહેરા, ક્રોધી, અને નિર્માલ્ય પતિનું પણ અપમાન કરવાથી સ્ત્રી યમલોકમાં વિવિધ દુઃખ પામે છે.

“एकै धर्म एक व्रत नेमा । काय वचन मन पतिपदमेमा ॥

जग पतिव्रता चार विधि अहर्ही । वेद पुराण संत अस कहर्ही ॥”

અર્થ:—સ્ત્રીને એકજ ધર્મ, એકજ વ્રત, અને એકજ નિયમ છે, કે મનથી, વચનથી, અને શરીરથી પતિના ચરણમાં પ્રેમ કરવો. જગતમાં પતિવ્રતા ચાર પ્રકારની થાય છે, એમ વેદ, પુરાણ, અને બધા સંતો કહે છે.

“उत्तमके अस वस मनमांहीं । सपनेहु आन पुरुष जग नाहीं ॥

मध्यम पर पति देखहि कैसे । माता पिता पुत्र निज जैसे ॥”

અર્થ:—ઉત્તમ પતિવ્રતાના મનમાં એ વાત વસી રહે છે, કે સ્વપ્નમાં પણ દુનિયાની અંદર ખીજે પુરુષ નથી. મધ્યમ પતિવ્રતા પારકા પતિએાને યોતાના ભાઈ, બાપ, કે પુત્રની માફક જુએ છે.

“धर्म विचार समझि कुल रहहीं । सो निरुष्ट तिय श्रुति अस कहहीं ॥

विनु अवसर भयते रह जोई । जानेहु अथम नारि जग सोई ॥”

અર્થ:—જે ધર્મ વિચારીને અને યોતાનું કુળ સમજીને રહે છે તે નીચ સ્ત્રી છે, એમ વેદ કહે છે. જે વખત ન મળવાથી અને લાયકા કારણથી ધર્મમાં રહે છે, તે સ્ત્રીને દુનિયામાં અથમ જાણવી.

જર્મન કાવતરાં.

ન્યૂ યૉર્ક, ૧૬ મી ઑગસ્ટ.

પેપરો ખખર આપે છે કે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની સરકાર પાસે જર્મન કાવતરાંનાં ઘણા પુરાવા આવી ગયા છે. મહેનતુ વર્ગના આગેવાનોને લાંચ આપવાના, શરાફોના મંડળમાં કાવતરાં કરવાના, ન્યૂ ઑર્લીઅન્સમાં ખચ્ચરો તથા ઘોડાંને ઝેર આપવાના, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સને મેક્સિકોની સાથે લડાવી મારવાના, અને નામની શાંતિસભિતિઓ સ્થાપવાને નિમિત્તે હડતાળો પાડવાની અને તોફાન કરવાની ઉચ્ચેરણીના ઘણા પ્રયત્નો થયેલા કહેવાય છે. વ્યાખ્યાન આપનારાઓ અને અંધકારોને પણ પૈસા મળેલા મનાય છે. ગણતરી કરવામાં આવી છે, કે દર અઠવાડિયે સુમારે ૨૦ લાખ ડૉલરો આવા કામમાં ખરચાતા હતા.

હાથનાં કર્મો હૈયે વાઝ્યાં!

પિટ્ઝ્બર્ગ, ૧૭ મી ઑગસ્ટ.

હુમણાંજ વાત બહાર આવી છે, કે ઑસોલીઝ આગળ જર્મનો પોતે ઝેરી હવાના ભોગ થઈ પડ્યા હતા. ત્રણ હજાર જર્મનો એક સ્થવારે એક કિલ્લો હાથ કરવાને ઉપડ્યા હતા. પ્રથમ ઝેરી હવા મોકલી અને પાછળ પોતે ચાલ્યા. પવન એકદમ બદલાયો અને ઝેરી હવા જર્મનોના પોતાના પર આવી. તેઓ ધાસ્તીમાં ભાગવા લાગ્યા. કિલ્લાની તોપોએ સેંકડોનો સંહાર કર્યો; અને તેઓ શા માટે ભાગે છે તે ન બાણવાથી જર્મન તોપોએ પણ તેમના પર ગોળા ફેંક્યા. એક હુકડીનો તો સાવ ઘોરકૂટો થઈ ગયો. “ખાટો જોદે તે પડે” એ કહેવતનો એક વધારે દાખલો.

બેલ્જિયમની હુદ્દશા.

લંડન, ૧૭ મી ઑગસ્ટ.

જર્મનો બેલ્જિયમનો તરફ અતિશય કઠોરતાથી વર્તે છે. કેમેલ નામના એક સેનેટરને તેના ઘરમાં બલાકારે રહેતા જર્મન અમલદારને સલામ ન કરવા માટે તમાચો મારવામાં આવેલ છે. જર્મનો ફર્નિચર, પિયાનો, વગેરે પુષ્કળ માલ ઉઠાવે છે; મેનિનમાં તેમણે ૮ લાખ ફ્રાંચી કિંમતનો માલ જપ્ત કર્યો છે. સારા કુટુંબના બેલ્જિયમોને શેરીઓમાં વાચીદું વાળવાની અને ખાદ્યોમાં મોકરી કરવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે. ના પાડનારાઓને દંડવામાં અને કેદ કરવામાં આવેલ છે.

પાલાંડની સ્થિતિ.

પિટ્ઝ્બર્ગ, ૧૮ મી ઑગસ્ટ.

કોવનો આગળ સખ્ત મારામારી ચાલ્યા કરે છે. નીમેન નદીની ડાબી બાજુના કિલ્લાઓ ઉપર રવિવારે અને સોમવારે દુશ્મનોએ સોળ ઇંચિયા તોપોથી હુમલો કર્યો છે. સોમવારે સંજે તેઓ એક કિલ્લો હાથ કરી શક્યા છે.

લાવનગર દરબારી બાપખાદું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પુ. ૧.]

મંગળવાર, ૩૨ મી ઑગસ્ટ, ૧૯૧૫.

[અંક ૪૦.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૩૧ મી ઑગસ્ટ ૧૯૧૫.

બ્રિટિશ સેનાધિપતિ સર જૉન હેન્ડ.

ઇ. સ. ૧૯૧૪ના ઑગસ્ટ માસના ત્રીજા અઠવાડિયામાં જે બ્રિટિશ લશ્કર મિત્રોની કુમક કરવા માટે વિદાય થયું, તેના સેનાધિપતિ તરીકે સરકાર અને લોકમત બંનેએ સર જૉન ફ્રેન્ચની જે પસંદગી કરી, તે કરતાં માણસના લક્ષણ અને સામર્થ્યની વધારે કદર થવી સંભવિત નથી. યૂરપમાં જેણે પ્રતિષ્ઠા મેળવી હોય તેવા સેનાધિપતિની જરૂર હતી. મિત્ર રાજ્યોના મુશ્કેલ આગેવાનોનો તે ધરાબરિયો હોવાની અને જર્મનીની પેદાશ કરતાં ચડિયાતો હોવાની જરૂર હતી. પસંદગી કરવામાં ઘણી મોટી જવાબદારી હતી. વિચ્છેદ લાંબો અને આકરો નિવડવાનો સંભવ હતો. અગાઉના વિચ્છેદો આના પ્રમાણમાં ઘટ્ટ ગણી શકાય તેવા હતા.

જનરલ ફ્રેન્ચ દક્ષિણ આફ્રિકાના વિચ્છેદમાં થોડો વખત બાદ કરીએ તે સિવાય ખાસ લોક-પ્રિય માણસ નહોતો. નામથી લોકો તેને બહુતા હતા, પણ ઓળખતા નહોતા. દક્ષિણ આફ્રિકાના વિચ્છેદમાં શરૂઆતના મુરકેલ દિવસોમાં જે માણસે ઇંગ્લેન્ડની ખાસ સેવા બતાવી હતી તેમણે તેને સ્મરણ હતું. ૧૯૧૫ના માર્ચની ૨૦મી તારીખે એક ઝાહેર લાપણમાં લોર્ડ હેન્ડને જણાવ્યું હતું, તેમ સર જૉન ફ્રેન્ચ પાંચ અથવા વધારે વરસથી વિચ્છેદ સળગી ઉઠવાનો સંભવ ધારીને તેનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેણે બહુલું કે બેલિજિયમની ઝમીન ઉપર લડાઇ થવાની વડી છે, તેથી તેણે માર્શલરો અને નેપોલિયને ત્યાં લડાઇઓ કરી હતી તે સ્થાનોનું ધરાબર અવલોકન કર્યું હતું. દરેક વરસે તે ત્યાં જતો; અને પોતાના “સ્ટાફ”ના એકબે અમલદારોને સાથે લઈ જતો.

જર્મન જોખમની ધરાબર કદવના હોવાથી તેણે એક અણીને વખતે એવું પગલું ભર્યું હતું, કે જેની તે વખતે ઘણી ચર્ચા થયેલી, અને જે ચોગ્ય રીતે સમજાયેલું નહીં. તેણે વિચ્છેદ ખાતાના પ્રધાન કર્નલ સીડ્લીની સાથે આફરિકા સવારોની પલટનના ઉપરી જનરલ લુઇસ ગ્રેને વચન આપ્યું હતું, કે હોમરૂલ ગિલની સામેનો વિરોધ રાજ્યના લશ્કરથી દાખી દેવાનો સરકારનો વિચાર નથી. એ વચન એ પલટનમાં એકદમ ઘણું રાજીનામાં અપાવાને લીધે આપવામાં આવ્યું હતું. પણ પ્રધાનમંત્રીએ એ વચન મંજૂર રાખ્યું નહીં; અને તેથી કર્નલ સીડ્લી અને સર જૉન ફ્રેન્ચ

રાજાનામાં આખ્યાં. હવે એ જણાયેલું છે, કે એ વચન લશ્કરમાં મોટી કૂટ ન પડે તેટલા માટે આપવામાં આવ્યું હતું; અને એ સાબિત છે, કે જર્મન શહેનશાહ પ્રશિયન વિગ્રહ ખાતાના પ્રધાનને આધરિશ તોફાન સંબંધી ખબરો પોતાની ટીકાઓ સાથે મોકલી આપતો હતો.

દક્ષિણ આફ્રિકાના વિગ્રહમાં સર જૉન ફ્રેન્ચે પ્રખ્યાતિ મેળવી. પણ સેનાની સૌથી મહત્વની સેવા તો તેણે ઍલ્ડરશૉટમાં બળવેલી, પ્રથમ પહેલા લશ્કરના ઉપરી તરીકે, પછી ૧૯૦૧ થી ૧૯૦૭ સુધી ઍલ્ડરશૉટ ખાતેનાં બધાં લશ્કરોના ઉપરી તરીકે, અને પાછળથી ઇન્સપેક્ટર-જનરલ તથા શહેનશાહી જનરલ સ્ટાફના ઉપરી તરીકે.

૧૯૧૪ના ઑગસ્ટની ૧૬મી તારીખે સર જૉન ફ્રેન્ચે ફ્રાન્સમાં પગ મૂક્યો. ફ્રાન્સે તેને ઉત્સાહથી આવકાર આપ્યો.

તેની કારકીર્દી ઉદ્યોગ અને આગ્રહી સેવાથી બરેલી છે. તેનું કુટુંબ લડવૈયાઓનું નહોતું. તેને મોટી વગ નહોતી; તેમ ધંધામાં આગળ વધવામાં મદદ કરે તેટલું નાણું નહોતું. દક્ષિણ આફ્રિકાના વિગ્રહ સુધી બીજા લશ્કરી અમલદારો કરતાં તેણે વધારે નામના મેળવી નહોતી. નહોતી તેને કીર્તિની સ્પૃહા, કે નહોતી પગારના વધારાની દરકાર. તેનું લક્ષ્ય ઇંગ્લંડમાં સર્વોપરિ સૈનિક થવાનું હતું.

ઇંગ્લંડ, સ્કૉટલંડ અને આયર્લેન્ડનું લોહી તેની નસોમાં વહેતું હતું. તે ગેલ્લે અને રૉસ્કોમનના એક જૂના આધરિશ કુટુંબમાં જન્મ્યો હતો; અને ત્રીજા વિશિષ્ઠતાના લશ્કરમાં લડનાર જૉન ફ્રેન્ચ, એમ. પી., ના વંશમાં પાંચમો હતો. ફ્રેન્ચોનું કુટુંબ હાલ આયર્લેન્ડમાં જૂદે જૂદે ઠેકાણે વહેંચાઇ ગયું છે; અને તેના કેટલાક માણસો રોમન કથલિક તથા કેટલાક પ્રોટેસ્ટન્ટ છે. રૉસ્કોમન ફ્રેન્ચ પાર્કને માલિક લૉર્ડ ડી ફ્રેન્ચ તમામનો વડો થાય છે.

સર જૉનને પિતા તે માત્ર બે વરસની બિમરનો હતો ત્યારે મરણ પામેલો. તેણે નૌકામાં નોકરી કરી હતી, અને પોસ્ટ કમ્પાનની પદવી મેળવી હતી. તે અને તેની પાંચ બહેનોને ઉછેરવાનું કામ તેની માતા પર આવી પડ્યું.

સર જૉન ફ્રેન્ચ ૧૮૫૨ના સપ્ટેમ્બરની ૨૮મી તારીખે રિપલ બહેલમાં જન્મ્યો હતો. જેની સાથે નિકટ સંબોગમાં આવવાનું તેનું નિર્માણ હતું તે લૉર્ડ કિયનર આગલા વરસમાં જન્મ્યો હતો; અને એજ વરસમાં જનરલ જૉન્સરે પણ જન્મેલો.

તેનું બચપણ ઉત્તર લંડનમાં પસાર થયેલું. તેની માને ત્યાં એક ઘર હતું. બાલક તરીકે તે ખૂબસૂરત અને ચાલાક હતો એમ કહેવાય છે. થોડો વખત એક ગાંઢનેસ પાસે શીખ્યા પછી તેને હિરોની પ્રખ્યાત શાળામાં દાખલ થવા માટે મોકલવામાં આવેલો. હિરોએ તેના મન પર જાડી અસર કરી નહીં, અને ત્યાં તે થોડોજ વખત રહ્યો. પછી તેને નૌકા માટે તૈયાર કરવા સાડ પોર્ટ્સમથ ખાતે આવેલી ઇસ્ટમેનની શાળામાં મૂકવામાં આવ્યો.

એ ધંધાને માટે જ્વેનને ખાસ શોખ નહોતો. પસંદગી તેના કુટુંબની હતી. ૧૮૬૭ માં ૧૫ વરસની ઊંમરે તે ખ્રિટાનિયા નામના કેળવણી આપનાર વહાણમાં દાખલ થયો. પછી ઉપલી સેવામાં તેણે ચાર વરસ ગાળ્યાં. પણ ભૂમિસેના તેને યોગ્યતાથી રહી હતી. યોગ્યતા શોખને લીધે તેનું એ તરફ વલણ થયેલું. સિપાઈ તરીકે નામના મેળવવાની ઇચ્છા તે વખતે પ્રગટેલી નહીં; પણ ખુદશી હુવામાં ફરવાનો, શિકાર કરવાનો, અને સવારી કરવાનો શોખ તેને સેના તરફ ખેંચવા લાગ્યો.

પોતાના પિતાના એક જૂના મિત્રની તેણે સલાહ લીધી, અને ૧૯ વરસની ઊંમરે તે લશ્કરમાં દાખલ થયો. નેપોલિયનની માફક તેણે તોપખાનાથી શરૂઆત કરી, અને ૧૮૭૧ થી ૧૮૭૩ સુધી ત્યાં રહ્યો. પછી ૨૧ વરસની ઊંમરે તે સવારોની ૧૯ મી પલટનમાં દાખલ થયો.

અંદરશોટમાં થોડો વખત ગાળ્યા પછી તેને આયર્લેન્ડમાં જવાનું થયેલું. અહીં તે શિકારની સાથે સાથે યુસ્તકોમાં વખત ગાળતો. ફિઝસ અને ચેકરનો તેને ખાસ શોખ કહેવાય છે. એ ઉપરાંત તે પોતાના ધંધાનાં યુસ્તકો વાંચતો. એક પ્રસંગે તેણે નેપોલિયને આપેલી સલાહનું સમર્થન કરેલું, કે હુનિયાના મોટા સેનાપતિઓના વિચારોના વૃત્તાંતો ફરી ફરીને વાંચવા લેખ્યો. બીજો પ્રસંગે તેણે કહેલું:—

“લોકો જેને સર્વદેશી વાચન કહે છે તેમાં મારી શ્રદ્ધા નથી. મને તો લોર્ડ વોલ્સલી મને વારંવાર કહેતા તેજ સાચું લાગે છે, કે ‘સિપાઈએ વાંચવું યોગ્ય’ અને વિચારવું વધારે લેખ્યું.’ પણ સિપાઈઓ એથી વિરુદ્ધ વર્તે છે; તેઓ ઉપલક્ષ્ય વાંચે છે અને વિચાર ગિતકુલ કરતા નથી.”

ઈ. સ. ૧૮૮૦ માં જ્વેન ફ્રેંચ ક્ષેત્રમાં ગયો, અને પરણ્યો. એ વરસમાં તેનું મિસ એલિઓનોરા સેલ્બી-લાંઉફ્સ નામે મનોહર બાલુ સાથે લગ્ન થયું. સંતાનમાં બે દીકરા અને એક દીકરી છે.

૧૮૮૪-૧૮૮૫ માં ખારટૂમમાં ઘેરાઈ ગયેલા જનરલ ગોર્ડનની કુશલ કરવાને ૧૯ મી પલટનને જવાનું થયું; ત્યારે જ્વેન ફ્રેંચને પોતાના વિશાલ વાચનને અનુભવમાં મૂકવાનો પહેલો પ્રયત્ન આવ્યો. એ પ્રસંગનો અનુભવ ઉત્તેજક નહોતો. પણ માણસો લશ્કરની અંદર આફનોમાંથી અનુભવતાના કરતાં વધારે શીખી શકે છે.

લોર્ડ વોલ્સલી મુખ્ય સેનાપતિ હતો. તેણે એક દુકાની સર હર્બર્ટ રુઝર્વર્ડની સરદારી નીચે મેરેમ્સે થઇને રણને રસ્તે ખારટૂમ તરફ રવાના કરી. દેખરેખ રાખવા માટે ૧૯ મા હુસ્સરો કર્નલ બેરેની સરદારી નીચે સાથે હતા; અને મેજર ફ્રેંચનો અધિકાર તેમાં બીજો હતો. કર્નલ બેરેની એક બાહોશ અને ખબરદાર સિપાઈ હતો; અને જ્વેન ફ્રેંચ ઉપર તેણે ઘણી અસર કરેલી. મેરેમ્સે પાસે પહોંચ્યા, ત્યાં ખબર મળી, કે ખારટૂમ પડયું છે, ગોર્ડન માર્યો ગયેલ છે, અને તેમની પ્રવૃત્તિ મિથ્યા છે. જ્વેન ફ્રેંચ નાઇટમાં યોદ્ધાઓને નિહાળવાનો હતો, ત્યાં તેણે એક ટોળીનાં હલેસાંનો અવાજ સાંભળ્યો. તેણે તો એક ગોરો માણસ તેના તરફ આવતો જણાયો. તે

શ્રીયત્ન સેના સાથે લડતી ઝારત
કર્નલ મેડમ ડોકોવત્સેકી.

માણસ સ્ટુઅર્ટ વોટલી હતો. તેની પાસેથી તેણે ખારૂંમ પકડ્યાની અને ગોર્ડનનું ખૂન થયાની વાત સાંભળી.

પાછા ફરવામાં તેણે એવું સાડું કામ કર્યું, કે તેના ઉપરીએ તેની સારી તારીફ કરી; અને તે લેફ્ટેનન્ટ-કર્નલ નિભાયો.

૧૮૬૧ માં તેને પોતાની પલટન સાથે હિંદમાં આવવાનું થયું. પહેલું સ્ટેશન સિકંદરાબાદ અને બીજું બેંગલોર હતું. ૧૮૬૩ માં તે ઇંગ્લંડ પાછો ફર્યો.

એ અરસામાં સવારોની વ્યવસ્થા નવેસરથી કરવાની હતી; અને તેને માટે કવાયતનું પુસ્તક તૈયાર કરવાનું કામ લૉન ફ્રેંચને સુપ્રત કરવામાં આવ્યું. એ કામ તેણે ઘણી સારી રીતે કર્યું. થોડા વખત પછી તે મેજર-જનરલ નિભાયો.

ઘોર લોકો સાથે વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે બ્રિટિશની તૈયારી સાધારણ પથ નહોતી, જે સુલક પર ચક્રાક્ર કરવાની હતી તેની કરી માપણી થયેલી નહોતી. નકશાઓ પથ નહોતા. ઘોરના બળ સંબંધી ઘોડી બળે મળેલી હતી. નાતાલમાં સર બ્યોર્ન વ્હાઇટની સરદારી નીચે ચાર સવારોની પલટનો, અગિયાર પાયદળની પલટનો, અને તોપખાના ઉપરાંત સંસ્થાનમાંથી ઉભા કરેલા સુમારે ૨,૦૦૦ સવાર હતા. કેપ સંસ્થાનમાં એક વ્હાનું લશ્કર ટ્રાન્સવાલની લાંબી સરહદની ચોકી રાખતું હતું.

થોડી આનાકાની પછી લૉન ફ્રેંચને નાતાલમાં સવારોની સરદારી આપવામાં આવી. વિગ્રહ આંદોલન થયો તેને બીજે દિવસે એટલે ૧૮૬૬ ના ઑક્ટોબરની ૧૨ મી તારીખે ફ્રેંચ દક્ષિણ આફ્રિકામાં ઊતર્યો.

આઠ દિવસ પછી તે લેડીસ્મિથ પહોંચ્યો. એ સ્થાન એક મહત્વનું રેલવે “જંકશન” હતું; અને ત્યાં લડાઇને સામાન પુષ્કળ રહેતો હતો. તે પછી શું શું થયું, તેની વિગતોમાં આ પ્રસંગે ઉતરવાની જરૂર નથી. ૧૯૦૨ ના જૂનમાં સલાહ થઇ, અને ત્રણ વરસની ચાલુ ગેરહાજરી પછી સર લૉન ફ્રેંચ બ્રૂલાઇની ૧૨ મી તારીખે ઇંગ્લંડમાં ઉતર્યો એ અરસામાં તેણે ફોર્સેટમંદ સેનાપતિ તરીકે નામના મેળવી લીધી.

તે પછી ઍલ્ડરશોટમાં અને છેવટે શહેનશાહી જનરલ સ્લાઇના ઉપરી તરીકે તેણે જે મહત્વનું કામ કર્યું, તેનું સૂચન ઉપર અમે કરેલું છે. ૧૯૧૪ ના માર્ચમાં તેણે શાથી રાજીનામું આપેલું, એ પણ કહેવાઇ ગયું છે. ઑગસ્ટમાં તેને સેનાધિપતિ થવા માટે આમંત્રણ થયું, ત્યાં સુધી તે ખાનગી જિંદગીમાં આરામ લેતો હતો.

સર લૉન ફ્રેંચ અજાનને સહી શકતો નથી. કારભારીઓને લશ્કરની બાબતમાં ધાલમેલ કરતા બેઠ તેને રીસ ચડતી. ઘણી વાર તે આ વિષય ઉપર બોલેલો છે. એક વખત આમની સલામાં લશ્કર સંબંધી કંઇ ચર્ચા થઇ હતી. એક મિત્ર સાથે પાછા ફરતાં સર લૉને કહેલું કે

‘હું’ રાજપુરુષ થવાનો વિચાર કરું છું;’ પેલાએ કહ્યું, કે ‘પણ તમને રાજકીય ખાખતોની કશી ખબર નથી!’ ફ્રેંચે જવાબ આપ્યો: “એ લોકોને લશ્કર સંબંધી જેટલી ખબર છે, તેટલી મને તેમના સંબંધી છે.” તે કહેતો: “મને એવો વિચાર કદાપિ નથી આવતો, કે હું સેન્ટ પૉલમાં જઈ, અને ત્યાં ઉપદેશ આપું. એ કામ કેન્ટરબરીના આર્કબિશપનું છે. તેમ હું જસ્ટિસ ડાલિંગ પાસે જઈને એમ કહી શકું નહીં, કે મને તમારી વતી ધનસાફ આપવા લા. પણ દરેક માણસ ધારે છે, કે એ મારો તમારો ચલાવી શકે; દરેક માણસ સમજે છે, કે તેને સિપાઇના કામની તો ખબર છે.”

બ્રિટનના જુવાનોને ડોઇર્ક પ્રકારની લડાયક કેળવણી લેવાની ફરજ પાડવી ભેદ્ય, એવો તેનો અભિપ્રાય છે. એક પ્રસંગે ગ્લાસગોમાં કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને તેણે કહેલું: “દરેક સારા માણસની પહેલી ફરજ દેશભક્ત અને વફાદાર થવાની તથા પોતાના દેશની સેવા કરવાની છે: નિઃસ્વાર્થી થવાની, તથા એમ યાદ રાખવાની, કે દેશ અને દેશનું હિત આપણી ગણતરીમાં પહેલાં આવવાં ભેદ્ય. તેટલા માટે દરેક સારા માણસની દેશના બચાવમાં વાજબી લાગ લેવાની ફરજ છે.”

સર જૉન ફ્રેંચ દિવસનો ઘણો લાગ પોતાના કામ કરવાના ચોરડામાં એક મોટા ટેબલ ઉપર ગાળે છે. આસપાસ નકશાઓ હોય છે. પાસેના ચોરડામાં એક ચોઈસલી ઓફિસર હોય છે, અને તે દિવસ રાત આવતા રિપોર્ટો અને સંદેશાઓ સંબંધી કામ કરે છે. સર જૉન પહેલાં લોકનાર છે. નાસ્તાના વખત પહેલાં ઘણા વખતથી તે પોતાના ચોરડામાં જઈને રાત્રે આવેલા રિપોર્ટો વાંચતો હોય છે. નાસ્તા પછી હમેશાં સ્ટાફના ઉપરીઓનું કોન્ફરન્સ મળે છે. એ કોન્ફરન્સમાં તે તે દિવસને માટે હુકમો અપાય છે, માણસો, દાટગોળો, વગેરેની પહેલી ગોટ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, અને ભવિષ્યની યોજનાઓ ચર્ચાય છે.

ધખની પહેલી લડાઈમાં ઑક્ટોબરની ૩૧ મી તારીખે જે વાગ્યે એવી ખબર મળી, કે લાઇન ભેદાઈ છે, અને પહેલી ટુકડીને હડી જવું પડ્યું છે. એ વખતે જો જર્મનો ધમી આજ્ઞા હોત, તો ઠંકડ કે કેલે આગળ તેમને ખાળી શકાત નહીં; અને લડાઈનું રૂપ ફરી જત. સર જૉન ફ્રેંચની શાંતિમાં એ ખબરથી લંગ થયેલો નહીં. એક કલાક પછી ફરી ખબર આવી, કે લાઇન પાછી ભેડાઈ છે; છારે એ ખબરથી પણ તેનામાં ફેરફાર દેખાયેલો નહીં. સેનાધિપતિનું સ્વરૂપ આ એક દાખલા પરથી અચ્છી રીતે સમજાઈ જશે.

લડાઈના તાર.

આગસ્ટ એરેબિકનો નાશ.

લંડન, ૧૮ મી ઑગસ્ટ.

હાઇટ સ્ટાર કંપનીની આગસ્ટ એરેબિકને ટોપીશ મારી ડુભાવવામાં આવી છે. કંપની જણાવે છે, કે ૩૭૫ માણસો બચાવાયાં છે, પણ ૪૮ નો હુલ પતો નથી. ત્રીજો એનિલિયર

હુગો હેવટ સુધી પોતાના ઓરડામાં કામ પર રોકાવાને લીધે માર્યો ગયો છે. (પાછળથી મળેલી ખબર પ્રમાણે માત્ર ૮ ઉતાડ્યો સિવાય બધાનો બચાવ થયો છે.)

ઇટલી અને તુર્કી.

લંડન, ૨૨ મી ઑગસ્ટ.

ઇટલીએ તુર્કી સાથે વિગ્રહ ઝાઢેર કર્યો છે.

ઋષિયન નૌકાનો વિજય.

પિટ્ઝેરિ, ૨૩ મી ઑગસ્ટ.

હુમામાં પ્રેસિડન્ટે ઝાઢેર કર્યું છે, કે મોલ્ટકે નામની એક સુપર ટ્રેન્નોટ, ત્રણ ફૂઝરા, અને સાત ટોપીંગો બોટને હુબાવવામાં આવ્યાથી જર્મન કાફલો રિગાના અખાતમાંથી જતો રહ્યો છે. જર્મનોએ પરના આગળ લશ્કર ઉતારવાનો યત્ન કરેલો, પણ ઋષિયન તોપોએ તેનો નાશ કરીને વડાણો હાથ કર્યા છે. બ્રિટિશ સળમરીનોએ ઋષિયાને સારી મદદ આપી છે.

હિંદી જખમીઓને મુલાકાત.

લંડન, ૨૩ મી ઑગસ્ટ.

નામદાર રાજાજી, રાણીજી, અને શાહઝાદી મેરીએ બ્રાઇટનમાં હિંદી જખમીઓને મુલાકાત આપી છે; અને ઘણાને ઇલકાબ એનાયત કરેલ છે. રાજાજીએ ઘણા પથારીમાં પડેલાની સાથે વાતચિત કીધી હતી, અને માન મેળવનારાઓની સાથે હાથ મેળવ્યો હતો.

રૂમેનિયા અને જર્મની.

સોફિયા, ૨૩ મી ઑગસ્ટ.

બુખારેસ્ટમાં એવી ધાસ્તી રાખવામાં આવે છે, કે તુર્કીને હાફગોજો મોકલવાના સવાલ માટે જર્મની રૂમેનિયાને લકાઇતું કહેણ મોકલશે. રૂમેનિયન લશ્કર તૈયાર થવા માંડ્યું છે.

જર્મન લશ્કરનું બળ.

લંડન, ૨૪ મી ઑગસ્ટ.

નૂલાઇ આખરે જર્મન લશ્કરનું બળ નીચે પ્રમાણે હતું, એમ જણાવવામાં આવે છે. પશ્ચિમ ઓખરા ઉપર ૧૮ લાખ જર્મનો, અને પૂર્વ ઓખરા ઉપર ૧૪ લાખ જર્મનો, તથા સુમારે ૧૧ લાખ ઓસ્ટ્રિયનો. કુલ જર્મનો ૩૨ લાખ.

નૂતની શરૂઆતમાં જર્મની પાસે ૩૩ લાખ સિપાઇઓ અચતમાં હતા, પણ તે પછી તેને ઘણું નુકસાન થયું છે.

કોન્સ્ટિટ્યુશનલ.

સોફિયા, ૨૫ મી ઑગસ્ટ.

કોન્સ્ટિટ્યુશનલથી ખબર આવે છે, કે વસ્તીને સ્થિતિ ગંભીર લાગવા માંડી છે. ગયા અઠવાડિયામાં ગાદવીપોલીમાં સખત લડાઈ થઈ છે, અને હજારો જખમીઓ દરરોજ કોન્સ્ટિટ્યુશનલમાં આવે છે, અને નવાં લશ્કરો હાર્ડનફસ તરફ જાય છે. શેટલાની અને કોલસાની તંગી છે.

હિંદી અમલકારોને માન.

લંડન, ૨૫ મી ઑગસ્ટ.

અધિયાના ત્સારે બ્રિટિશોની સાથે ઘણા હિંદી વિક્રમોને સેન્ટ જ્યોર્જના ક્રોસની એનાયત કરી છે.

જખમી સિપાઇઓનું આશ્ચર્ય.

લંડન, ૨૬ મી ઑગસ્ટ.

જખમીમાંથી ટિલ્બરી ખાતે ૨૭૦ જખમી સિપાઇઓ પાછા ફરતાં આવેશમય દેખાવો થયા છે. "તેઓ ઘણા યુશમિલજ હતા, અને બધી વસ્તુઓ જેમની તેમ જોઈને તેમને આશ્ચર્ય થયેલું." જખમીએ તેમને કહેલું, કે લંડનને તો એપેલિનોએ બાળી મૂક્યું છે.

ત્સારની મુલાકાત.

લંડન, ૨૬ મી ઑગસ્ટ.

કુખી નામે એક ફ્રેંચ માણ પ્રધાનને ત્સારે મુલાકાત આપી છે. તે જણાવે છે કે તે નામદારના ઓરડાઓ એક મોટી "બ્રિઝનેસ ઓફિસ" જેવા છે, જ્યાં તે કલાકોના કસાકો સુધી કામ કરે છે, રિપોર્ટો આવે જાય છે, અને તે મોદાના હાથથી "નોટ" કરે છે. વિજય થાય ત્યાં સુધી વિશ્વ જતરી રાખવાની આખી ઋષિયત પ્રજાની ધ્વજા છે, એમ તે નામદારે દૃઢતાથી ઓઢેર કર્યું હતું.

ફ્રેંચ લોકોના સંપ.

પારિસ, ૨૭ મી ઑગસ્ટ.

એખર મેંબરોથી ચીકાર લસાયો હતો, તેમાં સરકારને ઘણી મોટી જીત મળી છે. પક્ષ પક્ષમાં અને ૧ જ મત વિરુદ્ધ! મોંશો વિવિઆનીએ તે પછી એક છટાદાર લાપચુમાં જણાવ્યું હતું, કે ફ્રેંચ લોકોમાં કુસંપ કરો છજ નહીં. મતલબ છે, તે તો પાર્લમેન્ટની પદ્ધતિમાં હોવો જોઈએ.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અમે ઋષિયત એખરા ઉપર લડનારી એક બહાદુર ઋષિયત બાહુનો ફોટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ કરીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૭મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

[અંક ૪૧.

। यतो धर्म स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,
ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની
આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું
અને
વિના મૂલ્યે વહેંચાણું
સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૫.

યુનિવર્સિટીના આન્સેલર તરફ લૉર્ડ વિસિંગ્ટનનું વ્યાખ્યાન.

મિ. વ્હાઇસ આન્સેલર, સેનેટના સભાસદો, બાનુઓ, અને ગૃહસ્થો,

આ મહાન યુનિવર્સિટીના “કોન્વોકેશન”માં એકલા થયેલા સભાસદોને અને સેનેટને પહેલીજ વાર સંબોધન કરવાનું કર્તવ્ય મને જે સ્થિતિમાં પ્રાપ્ત થયું છે, તેથી, તમે સહેલાઈથી સમજી શકશો તે પ્રમાણે, કયા વિષય ઉપર મારે આ પ્રસંગે તમારું ધ્યાન ખેંચવું તે સંબંધી મને થોડો સચિત વિચાર થઈ પડ્યો છે. આગલા વખતમાં અગાઉના આન્સેલરશ્રીએ આવા “કોન્વોકેશન”ના પ્રસંગે પર જેને ખાસ પાંડિત્યના પ્રશ્નો કહી શકાય તે ઉપર ચોતાના વિચારો દર્શાવ્યા છે, જેવા કે કેળવણીની રાજનીતિના કોઈક ખાસ સવાલ, કે કોઈ વિદ્યાની શાખાનો સવાલ, કે જેને યુનિવર્સિટીના લાલ, વિકાસ, અથવા અધિકારની સાથે સીધી નિસબત હોય તેવી બાબત. પણ આ પ્રસંગે હમેશાંની હદથી બે હું જરા દૂર પ્રવાસ કરું, તો તે માટે કશી માફી આહીશ નહીં. હું કંઈ એમ ધારતો નથી, કે જે મહા વિશ્વક આજકાલ આખી દુનિયામાં સળગી રહ્યો છે, તેમાં અંતઃકરણ રોકાઈ જવાને લીધે આપણી મહાન સંસ્થાઓનાં શાંતિનાં કામકાજ વિચારવાને આપણને અવકાશ કે ઇચ્છા હોઈ શકે નહીં. એથી ઉલટું, હું તો દરેક સારા શહેરીની એ દ્રવ્ય સમજું છું, કે જે કોઈ શહેનશાહતના રક્ષણમાં ચોતાની ભતથી ભાગ લેવાની સ્થિતિમાં ન હોય, તેણે વિશ્વકની સ્થિતિને લીધે જે અસાધારણ બોલ આવી પડે તે ખમવા ઉપરાંત, શાંતિથી અને હિંમતથી ચોતાની પદવીની સાધારણ દ્રવ્ય અદા કરવી ભેદ્ય છે. છતાં એ હકીકત માન્ય રાખવી ભેદ્ય છે, કે વિશ્વકની ઉપર જે પરિણામોનો આધાર છે, તે આખી મનુષ્યજાતિના અને દરેક વ્યક્તિના દરેક લાલ સાથે સંબંધ છે, અને ખાસ કરીને બધી ઝાઝેર સંસ્થાઓની જવાબદારી પર ઊંડી અસર કરે છે, કે જેમણે, બે કંઈ પણ હિસાબમાં ગણાવું હોય, તો જે સામાજિક શરીરના તેઓ મહત્ત્વના અવયવો છે, તેમની સારી અથવા નરસી સ્થિતિમાં ભાગ લેવો ભેદ્ય છે. અને બધી ઝાઝેર સંસ્થાઓમાં જે એક મહાન યુનિવર્સિટીનાં કર્તવ્યો સ્વીકારે છે, અને જે માનવ વિચાર તથા માનવ વર્તનની સર્વોપરિ બાબતો સાચવવાનું અને ફેલાવવાનું કામ કરે છે, તેના કરતાં એ નીતિ સંબંધી પરિણામો સાથે વધારે સંબંધ બીજા કોઈ પણ સંસ્થાને હોવો સંભવિત નથી.

એક મોટી પ્રગતિ અપરાધ.

આલતા વિચકુનું સર્વથી સૂચક અને પ્રજાગ ચિહ્ન, જે ચિહ્નથી તે ઇતિહાસમાં જાણખાનાર છે, તે તેના લગાયક આપારોની મહત્તાનું નથી, કે લોહી અને જાળનાના તેના અતિશય ખરચતું નથી, પણ એ છે, કે અત્યાર સુધી માણસજાતના ઇતિહાસમાં જણાયેલ નથી તેવા, અને સમાધાન થઈ ન શકે તેવા અભિપ્રાયના વિરોધને તે પ્રગટ કરે છે. જે પાયારૂપ વિચારો પ્રમાણે સુધારાની હયાતી તથા માણસો અને પ્રજાઓના બુદ્ધિપૂર્વક વ્યવહાર નિયમિત થવાં જોઈએ, તે સંબંધી એ વિરોધ છે. લૅટકાટના, રાજકીય, પ્રજાકીય, ધાર્મિક, અને વંશોના વિમ્મો જૂતકાલમાં સારાં નરચાં અનેક કારણોને લીધે થયેલા છે, અને તે દરમિયાન મોટા અપરાધો કરવામાં આવ્યા છે, તથા સંખ્યાબંધ નિર્દોષ માણસો કૂરતા અને રાજ્યલોભના લોભ થઈ પડ્યા છે. પણ હાલના વખતમાં જે બાજતો જોખમમાં છે, અને જેને લીધે લકનારાઓ વચ્ચે નીતિ સંબંધી સમાધાનનો પાયો અતિ દૂર લાગે છે, એવું અગાઉ કદાપિ બન્યું નથી. આજે આપણે જે ભયંકર અને હાનિકારક અપરાધનું જોઈએ છીએ તે એ છે, કે એક મોટી પ્રજા, કે જેણે સાહિત્યમાં, વિજ્ઞાનમાં, અને સૌથી ઉચ્ચ સુધારામાં જેનો સમાવેશ થાય તેવી લગભગ બધી જાણતોમાં ઉચ્ચ નામના મેળવી છે, તે નિર્બુદ્ધ થઈને બુદ્ધિપૂર્વક એવે માર્ગે ચાલે છે, કે જે, તે પ્રજા જે ધર્મને માનવાનો દાવો કરે છે તેનાં, કે જે ફિલસૂફીમાં આપણા શિક્ષક હોવાનો દાવો કરે છે તેનાં, ઉચ્ચ દરમાનોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, એટલુંજ નહીં, પણ કુદરતી ન્યાય અને મનુષ્યતાના સૌથી પ્રાથમિક આદેશોને પણ જાણુએ મૂકે છે.

જર્મનીની નીતિનો અપરાધ.

આ એક એવી પ્રજા છે, કે જે વ્યવસ્થિત પદ્ધતિઓથી પોતાના શહેરીઓના મનમાં શહેરીની અમુક કલ્પના ઠરાવવાને માટે, અને જાસ કરીને કેળવણી આપવાની પરિપૂર્ણ વ્યવસ્થાથી, જાણકો અને તજજ્ઞોના મનમાં આ વિચારની છાપ પાડવા માટે પ્રખ્યાત છે. આપણે જોઈએ છે, કે આ પ્રજા એવી કેળવાયેલી અને વિજ્ઞાનનાં બધાં ભૌતિક સાધનોથી સંપન્ન હોઈને, પરમ ગંભીર પ્રજાકીય દેશકરારોને અને વિચકુની આપશયક કઠોરતા ઉપર સર્વની સંમતિથી મૂકાયેલા અંકુશોને ધરાડાપૂર્વક તોડી ચાલી છે, અને એવા ભયંકર અપરાધો કરી ચૂકી છે, કે જેવા એફ્રિકા કે તૈમૂરની કલ્પનામાં પણ આવેલા નહીં. માનવ સંસ્થાઓની પ્રગતિના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત થયેલા એવા અભિપ્રાયમાં કેળવાયેલા માણસોને ઉછેરવામાં આવ્યા છે, કે જે નીતિ, દ્રવ્ય, અને રાજ્ય સંબંધી પાપોમાંથી માણસજાત દોષ પણ જમાનામાં મુક્ત રહેલ નથી, તેને સુધારવાનો મુખ્ય માર્ગ એ છે, કે વિચારપૂર્વક અને ડહાપણથી ઘટેલી કેળવણીની યોજના વડે શહેરી તરીકેની દરજ્જોના સાચા વિચારો ફેલાવવા. હવે, આપણે પરમ સફળ અને સમુક્તિ

કેળવણીની યોજના વડે શહેરીની ફરજ સંબંધી સ્પષ્ટ વિચાર કસાવાતો દોઢો છે, અને તેનાં લાયકર પરિણામો નોંધ્યાં છે. જે માણસોની દૈવી ન્યાયમાં આસ્થા અડગ રહી છે, અને જેઓ અસુક અચલ નિયમોને માને છે, કે જે નિયમોનો કોઈ પણ રાજપુરુષ, સેનાપતિ કે અર્થધારી હુમેશાંને માટે અનાદર કરી શકે એ નથી, તેઓ એમ ધારે છે, કે જર્મનીનો જે નીતિ સંબંધી નહીં માની શકાય તેવો અધઃપાત થયો છે, તેની પાછળ રાજકીય અને સાંચામિક અધઃપાત પણ એવાજ ગંભીર પ્રમાણમાં થયે; - અને કેવળ પાંડિત્યના પ્રશ્ન તરીકે પણ દરેક પ્રજાના વિચાર કરી શકનાર શહેરીઓ, અને ખાસ કરીને પ્રજાકીય નીતિ ટકાવી રાખવામાં અને તરણોને કેળવવામાં જેમણે ગંભીર જવાબદારી હાથેલી હોય તેવા માણસોએ આવેશ વગર તપાસ કરવી ઘટે છે, કે આ રાક્ષસી દેખાવનો અર્થ શો છે. પણ પ્રશ્ન વ્યવહારના કામકાજથી છેક અલગ હોવાના અર્થમાં પાંડિત્યનો નથી. સાર્વજનિક નીતિનાં મૂલતત્ત્વોના સંબંધમાં આપણા પોતાના વિચાર અને આચાર આપણને ગમે તેવા મન્યુત લાગે, તોપણ જે રાજ્ય એક વખત મહાન હતું, અને હજી સમર્થ છે, તેની આ અધોગતિ તરફ આપણે બેઠકાર રહી શકીએ નહીં. ઉપરાંત, આપણે તો વિશ્વમાં જોડાયેલા છીએ, અને એ સવાલોને પરમ મહત્ત્વના સમજીએ છીએ. અને ખરેખર એ સવાલો કસોટીના છે. એ કહ્યું છે કે આ માત્ર અસાધારણ પરિમાણમાં માણસો અને હાડગોળાનો વિશ્વ નથી, પણ વધારે ઊંડા અને સૂચક અર્થમાં નીતિનો પણ વિશ્વ છે, આપણે સત્તા સામે સ્વતંત્રતાનો વિશ્વ, બળની સામે ન્યાયનો, મનુષ્યમાં જે કંઈ નીચ અને પશુતુલ્ય છે તેની સામે મનુષ્યતાનો. એ વિશ્વ કરતાં કંઈક વધારે છે, એટલે એક ધર્મવિશ્વ છે. વહેલો કે મોડો વિજય આપણોજ છે, પણ તે પ્રાપ્ત કરવાને એ આવશ્યક છે, કે આપણે આપણાં લડાયક અને આર્થિક સાધનોનેજ નહીં, પણ નીતિનાં સાધનોને સુદૃઢ સજ્જ કરવાં જોઈએ. અને આ તરતના કર્તવ્યની પાછળ બીજું એક મહત્તર કર્તવ્ય રહેલું છે. જ્યારે જર્મન જૂથને કચરી નાંખવામાં આવશે, ત્યારે તેમણે કરેલી પાયમાલીની દુરસ્તી કરવાનું આપણે માથે આવશે; પુનર્વ્યવસ્થાનું મહત્તર કામ આપણે કરવાનું રહેશે. આપણે જે બાબતોને અત્યાર સુધી સ્થાપિત થયેલી ગણી છે, તેમાંથી કેટલી આ આગની કસોટીમાં કાયમ રહેશે, તે કોઈ માણસ કહી શકે તેમ નથી. આટલું ચોક્કસ છે, કે જ્યારે વાદળોએ વિગેરશે, ત્યારે દૃષ્ટિમર્યાદા આપણને અજાણી અને અપરિચિત દેખાશે. નવી વ્યવસ્થા કરવામાં આપણે અને તેટલી હિંમત, કહાણી અને અતદૃષ્ટિ વાજરવાં જોઈએ, એ જાગર રાખવાની આ જમાનાની પોતાના તરફ અને ભવિષ્ય તરફ ફરજ છે, અને તેની જવાબદારીથી જે પ્રેરિત થાય છે તે કરતાં કોઈ પણ વધારે ગંભીર વિચાર હું કહી શકતો નથી.

આધારણ મર્યાદાનો શોકદાયક પરિણામ.

જ્યારે આટલી બધી બાબતો કરવાની છે, ત્યારે આપણાં નીતિસંબંધી સાધનો શાં છે, તેનાં આપણે વખતસર સંભાળથી વિચાર કરીએ, એ ઉપયોગી છે. આ સવાલોને એક જાગ,

His Excellency The Right Hon'ble BARON WILLINGDON, G.C.I.E., &c.,
Governor of Bombay.

नामदार राइट ऑनरेबल बॅरन विलिंग्डन, एच. सी. आइ. ई., इत्यादि,
मुंबईना गव्हर्नर साहेब.

સાધારણ શહેરીપણાની લાવના.

ત્યારે આપણી પ્રસ્તુત શોધની સાથે નિસંગતવાળા આ સિદ્ધાંતો શા છે? પહેલો તો એ છે, કે બધા વ્યવસ્થિત સમાજોનો પાયો નીતિ સંબંધી છે. આ નીતિ સંબંધી પાયો તે એક જ મંડળના મેંબર હોવાની રાજકીય લાગણી છે, કે જે રાજ્યની બધી વ્યક્તિઓને લાલ અને અધીનતાના સાધારણ યાંધનમાં ભેડે છે; દુકામાં, એ પાયો સામાન્ય શહેરીપણાનો છે. પણ આ લાવના વ્યવસ્થિત સમાજના પાયારૂપ હોવા છતાં સ્વતઃ પુરતી નથી. તે ભલે નીતિના સર્વોપરિ લક્ષ્યથી પ્રેરિત હોય, તોપણ અચૂક વિશિષ્ટ નિયામક સિદ્ધાંત વગર તેમાં વિરોધો ઉઠ્યા વગર રહેશે નહીં, નીતિનાં ભિન્નભિન્ન લક્ષ્યો વચ્ચે વિરોધો, વ્યક્તિઓ વચ્ચે વિરોધો, અને વ્યક્તિ તથા રાજ્ય વચ્ચે વિરોધો. આવા વિચારોનું કોણ નિયમન કરવું, અને કોણ તેમને કમમાં ગોઠવવા? કયે અંશે વ્યક્તિ રાજ્યને હાનિ કર્યો વગર પોતાના દ્રવ્ય, નીતિ, અને બુદ્ધિ સંબંધી લાભોને અનુસરી શકે? અને છેવટે, શહેરી ઉપર રાજ્ય સલામતીથી એ અંકુશ મૂકી શકે, તેની હદ શી છે?

કાયદાની લાવના.

આથી કરીને આપણે બીજા મહાન સિદ્ધાંત ઉપર આવીએ છીએ. એ સિદ્ધાંત કાયદાનો છે, કે જે માણસોનાં કામકાજના વ્યાવહારિક અનુભવ ઉપર સ્થપાયેલા વર્તનના ન્યાયપુરસ્કાર નિયમોને જવાબદાર કર્યા વગર રાજ્યને આપણુદ સત્તા ચલાવવાની ના પાડે છે, અને જે વ્યક્તિને રાજ્યના સ્પષ્ટ લાભથી વિરુદ્ધ પોતાના લાભ લાવવાના હક્કની મના કરે છે, પછી ભલે તે લાભો નીતિની દૃષ્ટિએ યોગ્ય હોય તોપણ. આ બે લાવનાઓ રાજ્યના સ્તંભરૂપ છે: એક શહેરીપણાની લાવના, તેની અંદર જે સ્વતંત્રતા, સાર્વજનિક હિતની લાગણી, અને પરસ્પર સંબંધ અતર્ગત છે તે સહિત, અને બીજી કાયદાની લાવના, તેની અંદર જે ન્યાય, કમ, અને સ્થાયિત્વ અતર્ગત છે તે સહિત.

(આ મહત્વના વ્યાખ્યાનનો બાકીનો ભાગ આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે.)

લડાઈના તાર.

બ્રેસ્ટ લિટોવસ્કીનો કિલ્લો.

લંડન, ૨૭ મી ઑગસ્ટ.

જર્મનોએ બ્રેસ્ટ લિટોવસ્કીનો કિલ્લો હાથ કર્યો છે. ઋષિયનોએ અંદર કશી ઉપયોગી વસ્તુઓ રહેવા દીધી નથી.

કે જેની સાથે એક કેળવણીની સંસ્થા તરીકે આપણને ખાસ નિસંખત છે, તે તરફ એક સંક્ષિપ્ત દર્શનમાં બની શકે તેટલું તમારું ધ્યાન હું જોઈવા ઝાહું છું. આપણને એમ ધારણર સિદ્ધ કરી આપવામાં આવ્યું છે, કે માત્ર છૂટાં છૂટાં રાજ્યોના નહીં પણ આખા માનવસમાજના કલ્યાણને માટે એ આવશ્યક છે, કે નાગરિકની નીતિ સંબંધી સ્પષ્ટ કલ્પના હોવી જોઈએ, તથા એ વિચારોના કેળવણીના આચારવિચાર સાથેના સંબંધ સમજાવે જોઈએ. તેટલા માટે, આ ગંભીર બાબતોમાં આપણી શી સ્થિતિ છે, તે સંબંધી કંઈ અનુમાન પર આવવા ચાલો આપણે પ્રયત્ન કરીએ. માનવસમાજ ગમે તેવી પ્રાથમિક દશામાં હોય, તોપણ તેની કાયમ હયાતી રહેવા માટે તેને કોઈક પ્રકારની કેળવણી મળવી આવશ્યક છે. કેળવણી એ પ્રથમ તો એવું એક સાધન છે, કે જેની મદદથી વર્તમાન સમાજના ભૂતકાલના અનુભવનો લાભ લઈ શકે છે, અને માણસની જાતિએને સુરક્ષિત તથા આગળ પ્રવૃત્ત રાખવામાં તે આવશ્યક કર્તવ્ય પ્રજાને છે. તેટલા માટે, આ વિશાલ અર્થમાં કેળવણી એ સમાજની 'પરંપરાનું' એક દર્શન અથવા પ્રતિબિંબ છે, અને જે પ્રમાણમાં કોઈ પણ સમાજ રાજકીય વિકાસમાં આગળ વધે છે, અને બુદ્ધિપૂર્વક અમુક વિશિષ્ટ સ્વભાવને તથા 'પરંપરાને રૂપ આપે છે, તે પ્રમાણમાં તેની કેળવણીની યોજના એ 'પરંપરાથી પ્રેરિત' થવા વગર રહેતી નથી, અને આપણે સ્પષ્ટ અથવા અસ્પષ્ટ રૂપમાં એ વાત સ્વીકારતી જોઈએ છીએ, કે કેળવણીનો પ્રાથમિક ઉદ્દેશ સારા શહેરીઓ બનાવવાનો છે. આપણા અર્વાચીન વિચારોને આ વાત એટલી બધી સ્વતઃસિદ્ધ લાગે છે, કે બીજા કોઈ પણ ઉદ્દેશને માટે કેળવણીની ખાસ યોજના અમલમાં મૂકી શકાય કે કેમ, એ બાબત શંકા રહે છે. જો વખત હોત, અને મારા વ્યાખ્યાનના પ્રદેશમાં અવકાશ હોત, તો ઇતિહાસથી એમ મુશ્કેલી વગર બતાવી શકાત, કે એ પ્રમાણે નથી; અને માત્ર અસ્થિતિની નહીં, તેમ માત્ર રાજ્યની નહીં, પણ આખા માનવસમાજની નીતિ અને બુદ્ધિના વિકાસ માટે એક મહાન સાધન તરીકેની કેળવણીની આપણી સ્વાભાવિક કલ્પના એ વિષયના સત્ય માટે લાંબા અને મહેનતુ પ્રયાસનું પરિણામ છે, આટલી શોધનું અને પ્રયોગનું, કેટલીક પ્રકાશિત ફોટોગ્રાફ અને ઘણી જવારીવાળી નિબંધનતાનું. અને એ ક્રિયા પૂરી થઈ છે એમ ધારવું નિશ્ચય છે. જો આ વીસમી સદીમાં કોઈ પણ માણસ એમ ધારતો હોય, કે આપણે ભૂતકાલના અનુભવનો એવો સારો લાભ લીધો છે, કે જેથી તેના સ્પષ્ટ ઉપરેશો આપણા નાગરિક અને પ્રજાકીય સંબંધોમાં ધારણર ઉતરી ચૂક્યા છે, તો આજુ વિચારની હકીકતોથી તેનો જામ પૂરેપૂરો અને હઃખદાયક રીતે દૂર થયેલો હોવો જોઈએ. અને તોપણ, જોકે આપણે એમ કબૂલ કરવું જોઈએ, કે પ્રજાએ વચ્ચેના વ્યવહારમાં કંઈ નહીં તો સાધારણ મર્યાદા ટકાવી રાખવાની સિદ્ધ અને અનુદલ્લઘનીય પ્રતિજ્ઞા જેવી જે વસ્તુએને આપણે ગણતા હતા, તે હઃખદાયક રીતે નિષ્ફળ નીવડી છે, તોપણ એવા કેટલાક સિદ્ધાંતો છે, કે જેનું સત્ય સર્વ સમજી અને સુધરેલા સમાજોમાં અમુક રહ્યું છે, અને જે વર્તમાન કાલના ત્રાસ અને સંકટોમાં ટકી રહેશે એટલું જ નહીં, પણ વધેલા અધિકારથી બહાર પડશે.

સાધારણ શહેરીપણાની લાવના.

ત્યારે આપણી પ્રસ્તુત શોધની સાથે નિસબતવાળા આ સિદ્ધાંતો શા છે? પહેલો તો એ છે, કે બધા વ્યવસ્થિત સમાજોનો પાયો નીતિ સંબંધી છે. આ નીતિ સંબંધી પાયો તે એકજ મંડળના મેંબર હોવાની રાજકીય લાગણી છે, કે જે રાજ્યની બધી વ્યક્તિઓને લાલ અને અધીનતાના સાધારણ બંધનમાં જોડે છે; દુકામાં, એ પાયો સામાન્ય શહેરીપણાનો છે. પણ આ લાવના વ્યવસ્થિત સમાજના પાયારૂપ હોવા છતાં સ્વતઃ પુરતી નથી. તે ભલે નીતિના સર્વોપરિ લક્ષ્યથી પ્રેરિત હોય, તોપણ અમુક વિશિષ્ટ નિયામક સિદ્ધાંત વગર તેમાં વિરોધો ઉઠ્યા વગર રહેશે નહીં, નીતિનાં ભિન્નભિન્ન લક્ષ્યો વચ્ચે વિરોધો, વ્યક્તિઓ વચ્ચે વિરોધો, અને વ્યક્તિ તથા રાજ્ય વચ્ચે વિરોધો. આવા વિચારોનું કોણે નિયમન કરવું, અને કોણે તેમને ક્રમમાં ગોઠવવા? ક્યે અંશે વ્યક્તિ રાજ્યને હાનિ કરી વગર પોતાના દ્રવ્ય, નીતિ, અને બુદ્ધિ સંબંધી લાભોને અનુસરી શકે? અને છેવટે, શહેરી ઉપર રાજ્ય સલામતીથી જે અંકુશ મૂકી શકે, તેની હદ શી છે?

કાયદાની લાવના.

આથી કરીને આપણે બીજા મહાન સિદ્ધાંત ઉપર આવીએ છીએ, એ સિદ્ધાંત કાયદાનો છે, કે જે માણસોનાં કામકાજના વ્યાવહારિક અનુભવ ઉપર સ્થપાયેલા વર્તનના ન્યાયપુરસ્કાર નિયમોને જવાબદાર કરી વગર રાજ્યને આપણુદ સત્તા ચલાવવાની ના પાડે છે, અને જે વ્યક્તિને રાજ્યના સ્પષ્ટ લાભથી વિરુદ્ધ પોતાના લાભ લાવવાના હુકમી મના કરે છે, પછી ભલે તે લાભો નીતિની દૃષ્ટિએ ચોખ્ખા હોય તોપણ. આ બે લાવનાઓ રાજ્યના સ્તંભરૂપ છે: એક શહેરીપણાની લાવના, તેની અંદર જે સ્વતંત્રતા, સાર્વજનિક હિતની લાગણી, અને પરસ્પર સંબંધ અંતર્ગત છે તે સહિત, અને બીજી કાયદાની લાવના, તેની અંદર જે ન્યાય, ક્રમ, અને સ્થાયિત્વ અંતર્ગત છે તે સહિત.

(આ મહત્વના વ્યાખ્યાનનો ણાકીનો ભાગ આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે.)

લડાઈના વાર.

ગ્રેસ્ટ લિટોગ્રફીના કિલ્લો.

લંડન, ૨૭ મી ઑગસ્ટ.

જર્મનીએ ગ્રેસ્ટ લિટોગ્રફીના કિલ્લો હુલ્લ કર્યો છે. અધિયોગીએ અંદર કશી ઉપયોગી વસ્તુઓ નહોતી દીધી નથી.

કરકસરની જરૂર: પ્રબલ સંદેશો.

લંડન, ૨૮ મી ઑગસ્ટ.

ત્રિત્રિય ખાતે બોલતાં આમની સલાહના વક્તાએ જણાવ્યું છે, કે વિગ્રહના વખતમાં કરકસર સફળ, ઉદારતા દુર્ગુણ, અને ઉડાઉપણું અપરાધ છે. રાજ્યે વિગ્રહના વખતમાં પાર્લમેન્ટના મેમ્બરોના પગાર બંધ કરીને દાખલો બેસાડવો ભોધ્યો, અમલદારોની સંખ્યા પણ ઓછી કરી શકાય. પ્રબલ પોતે પણ ખાન, પાન, તમાકુ, વગેરે બાજતોમાં કરકસર કરી શકે.

કરેલીની ક્ષતિઓ.

રોમ, ૨૮ મી ઑગસ્ટ.

રિટ્ટોનોની ખીણમાં હુશમનને મોટાં નુકસાનો થયાં છે. બે ઑસ્ટ્રિયન કિલ્લાઓનો નાશ કરવામાં આવ્યો છે. પ્લેઝોના પ્રદેશમાં ઇટાલિયનોએ ઝેપેલની ખીણમાં હુશમનોની ખાઈઓ ઉપર ગોળા ફેંક્યા છે, અને જવારી કરી છે.

ઝેપેલિનોએ કરેલી હાનિ.

લંડન, ૨૮ મી ઑગસ્ટ.

મિ. બાલ્ફોરે એક કાગળ લખીને છેલ્લા બાર મહિનામાં ઝેપેલિનોએ કરેલી હાનિનો ઉવાલ આપ્યો છે. ૭૧ પુખ્ત ઉમરનાં માણસો અને ૧૮ બાલકો મરી ગયાં છે; અને ૧૮૬ મોટી ઉમરનાં માણસ તથા ૩૧ બાલકો જખમી થયાં છે. એક પણ સિપાઈ કે ખલાસી મરણ પામ્યા નથી.

જાપાન અને દારૂગોળો.

ન્યૂ યૉર્ક, ૩૦ મી ઑગસ્ટ.

જાપાને સરકારી અને ખાનગી સાધનો વાપરીને મિત્ર રાજ્યોને માટે અને આસ કરીને અધિયાને માટે વધારે દારૂગોળો બનાવવાનો ઠરાવ કર્યો છે.

મોસ્કોમાં લોકમત.

મોસ્કો, ૩૦ મી ઑગસ્ટ.

મોસ્કોની ગંધી સાર્વજનિક સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓની એક સભામાં એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, કે ગમે તે ખરચ થાય તોપણ વિગ્રહનો વિજયી અંત લાવવો. દરમિયાન સુલેહ માટેની ગંધી સૂચનાઓ પર ધ્યાન અપાશે નહીં.

બ્રિટિશ પ્રવૃત્તિ.

લંડન, ૩૧ મી ઑગસ્ટ.

ગ્રીટ માર્શલ સર જૉન ફ્રેંચ જણાવે છે, કે તારીખ ૧૮ મી ઑગસ્ટથી બ્રિટિશ મોખરા ઉપર માત્ર સુરંગખાલ ચાલે છે, હુશમનનાં વિમાનો આપણે પાડ્યાં છે, અને આપણા તોપખાનાએ

લેંગમાર્ક પાસે એક રેલવે ટ્રેનને સળગાવી છે. હાઉથર્ટના જંગલ ઉપરના હવાઈ હુમલામાં આપણા વિમાનીઓએ ફ્રેંચોની સાથે ફેત્તેહમંદ કામ કર્યું છે.

પોલાંડની દુર્દશા.

લંડન, ૩૧ મી ઑગસ્ટ.

જર્મનો પોલાંડમાં પણ બેલિજથમ જેવું કરવા માંડ્યા છે. વાર્સાના ગઝર્નર-જનરલે ગાઉરનાં કાઢ્યું છે, કે બેંકો અને હુકાનો નો જર્મનો સાથે વ્યવહાર કરશે નહીં તેા બંધ કરવામાં આવશે, અને તેના માલેકોને છાવણીઓમાં મોકલી અપાશે. દુરમનની સાથે વેપારની મના કરતાં ઋષિયન ગાઉરનામાંનો આધાર આપનારને પાંચ વરસની કેદ મળશે, એમ ખબર આપવામાં આવી છે.

મોન્ટીનીઝિન ફેત્તેહ.

સેટિએ, ૩૧ મી ઑગસ્ટ.

મોન્ટીનીઝિનોએ સેવિનો, બ્રઝોકોલ, અને ટ્રિંજીની રિશામાં ઑસ્ટ્રિયન પાયદળના એક હુમલાને પાછો વાળ્યો છે; અને ઘણું નુકસાન કર્યું છે.

ઋષિયાની હીલચાલ.

પિત્ત્રેડ, ૩૧ મી ઑગસ્ટ.

પિરસા નદી પાસે ઋષિયાનો જર્મનો પર હુમલો કર્યો છે; અને દ્વિના નદી ઉતરતા તેમને અટકાવ્યા છે. જમણે કિનારે જે જર્મનો ઉતરી ચૂક્યા હતા તેમને પાછા હઠાવવામાં આવ્યા છે. વિદના નદીને જમણે કિનારે પણ ઋષિયાનો ટકર લે છે.

ઋષિયન નાણાવટીઓ કેદ.

લંડન, ૧ લી સપ્ટેમ્બર.

વાર્સાના ગઝર્નરની ધમકી અમલમાં મૂકાઈ છે. જર્મન પ્રોમિસરી નોટ ન સ્વીકારવા માટે ત્રીશ ઋષિયન નાણાવટીઓને કેદ કરીને જર્મનીમાં મોકલી દેવામાં આવ્યા છે.

ગેલીશિયામાં મારામારી.

લંડન, ૨ જી સપ્ટેમ્બર.

દરેક હેવાલ જણાવે છે, કે ગેલીશિયામાં સજ્જ લડાઈ ચાલે છે. દુરમને આખી લાઈન પર હુમલા કર્યા છે, અને તેમના જે હેતુ દેખાય છે: ગેલીશિયામાંથી ઋષિયાને હાંકી કાઢવાનો એક, અને રૂમેનિયાની સરહદથી તેમને દૂર કરવાનો બીજો.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે અને જેમનું વ્યાખ્યાન આપ્યું છે તે મુંબઈના નામદાર ગઝર્નર લોર્ડ વિલિંગ્ડનનો એક સુંદર ફોટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ કરીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

[અંક ૪૨.

। यतो धर्म स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,
ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની
આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું
અને
વિના મૂલ્યે વહેંચાતું
સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૫.

યુનિવર્સિટીના ચાન્સેલર તરીકે લૉર્ડ વિલિંગ્ટનનું વ્યાખ્યાન.
(ગયા અંકથી ચાલુ.)

કેળવણીનો ઉદ્દેશ.

મારો ત્રીજો સિદ્ધાંત આ છે. કવિઓ જન્મતા હશે, અને બનાવાતા નહીં હોય, પણ સારા શહેરીઓ તો જન્મે છે, અને બનાવાય પણ છે. કેળવણીનું કર્તવ્ય સારા શહેરીઓ બનાવવાનું છે. મિલ્ટનના ઉમદા શબ્દોમાં, “તેટલા માટે હું પૂર્ણ અને ઉમદા કેળવણી તેને મહું છું, કે જે માણસને શાંતિનાં અને વિગ્રહનાં, ખાનગી અને સાંસ્કૃતિક, બધાં કર્તવ્યો ન્યાયથી, કુદાળતાથી, અને ઉદારતાથી બનાવવાને શક્તિમાન કરે છે.” જે કેળવણીનો ઉદ્દેશ માણસને આપખુદ અધિકારનું કાર્યસાધક પણ છેક પરાધીન હથિયાર બનાવવાનો છે તે શહેરીની કેળવણી નથી; એ તો નિરંકુશ અધિકારનું એક સાધન માત્ર છે. જે તાલિમ માણસને કોઈ પણ કલામાં અથવા ધંધામાં નિપુણ બનાવે છે તે કંઈ કેળવણી નથી; એ તો માત્ર માહિતી અથવા એક પ્રકારની શાગિદી છે. કેળવણીનું નામ તેનેજ ઘટે છે, કે જે માણસને માણસ તથા શહેરી તરીકેની બધી ફરજો બજાવવાને સમર્થ કરે છે, જે તેના પોતાના અને બીજાઓના લાભને માટે તેની શ્રેષ્ઠ શક્તિઓને ખીલવે છે, અને જે તેની પાત્રતા પ્રમાણે જે સાધનો કુદરત અને સમાજ તેને બક્ષે છે તેનો ઉપયોગ કરવાને તેને સમર્થ બનાવે છે. ત્યારે કેળવણી એ, જો આપણે બરાબર સમજીએ તો, એક પ્રકારનું શહેરીનું નિયમન છે, કે જેનો ઉદ્દેશ વ્યક્તિગત શ્રેષ્ઠ શક્તિઓને તેની પાત્રતા પ્રમાણે ઉદાર પદ્ધતિથી વિકસિત અને પ્રવૃત્ત કરીને, સમાન કાયદા, લાભ, અને અધીનતાના બંધનથી જોડાયેલા સ્વતંત્ર માણસોના સમાજમાં શહેરીપણાની ફરજો બજાવવાને અને લાભો ભોગવવાને માણસને સમર્થ કરવાનો છે. એ એક એવું પ્રમત શસ્ત્ર છે, કે જેથી આપણે ભૂતકાલનો વારસો બરાબર ટકાવી શકીએ છીએ, વર્તમાનનો પૂર્ણ અને વિવેકથી ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ, અને ભવિષ્યની જરૂર તથા સંભવો માટે સંચય કરી શકીએ છીએ.

શહેનશાહી શહેરીપણું.

જેશક, જે શહેનશાહીમાં શહેરીઓની સંખ્યા ઘટા કરાઈ કરતાં વધારે છે, જેની અંદર એટલી બધી ભૂતિઓ, એટલા બધા પંથો, એટલી બધી ભાષાઓ, અને જાયામાં જામીની નીચામાં

નીચી સુધી સુધારાની એટલી બધી પાચરીઓ છે, તેને ગમે તેવા સામાન્ય શબ્દોનું પણ એકજ સૂત્ર લાગુ પાડવામાં જોખમ છે. પણ જો આપણે એમ ધ્યાનમાં રાખીએ, કે નોકે હાલ આપણી ભાષાના આપણા મહાન્ સામ્રાજ્યના વધારે આગળ વધેલા ભાગોમાંજ પૂર્ણ અંશે સફલ યથ શક્યે, તોપણ તેને લક્ષ્ય ગણીને બધાના પ્રયાસે તે તરફ વળવા જોઈએ, તો તે જોખમ એાહું યથ જાય છે. આપણે સૌના સામાન્ય શહેનશાહી શહેરીપણાથી આપણી અંદર જે મહત્તર દેશભક્તિનો પ્રાણ પ્રેરિત થાય છે, તેની અંદર દરેક અવયવમાં સ્થાનિક દેશભક્તિ માટે અવકાશ અને આવશ્યકતા છે, અને એજ પ્રમાણે જ્યારે દરેક અવયવ પોતાની સ્થિતિને અનુકૂલ રેખાએ ઉપર અને અનુકૂલ યુક્તિઓથી પોતાના વિશિષ્ટ વિકાસ માટે ઉત્સાહથી અને આગ્રહથી મથે છે, ત્યારે સામાન્ય લાભ સૌથી સારી રીતે સચવાય છે. આપણને આપણા પોતાના આર્થિક, કેળવણીના, અને રાજકીય સલાહો છે, જેમ ઇંગ્લંડ, ઑસ્ટ્રેલિયા, અને કાનકાને છે તેમ. આ સલાહો ઉપર આપણે જે ઉત્સાહ અને સાર્વજનિક હિતની લાગણીથી કામ કરીએ તેનું એક ઝરણુ થાય છે, અને તે જે મોટા પ્રવાહ સમગ્ર શહેનશાહતમાં સાર્વજનિક હિતની લાગણીને જીવન આપે છે તેનો એક મહત્વનો ભાગ છે. તેટલા માટે, આપણે શહેનશાહી લાલો, કે આપણા પોતાના તરતના લાલો, ગમે તે વિચારતા હોઈએ, તોપણ તે વિચાર શહેનશાહતની દૃષ્ટિથી થવો ઇટે છે. આ શબ્દ કદાચ અસ્પષ્ટ અને સહેજ અલંકારના જેવો લાગશે, પણ તેનો સ્પષ્ટ અને વ્યાવહારિક અર્થ છે. આપણી રાજનીતિનું વિશિષ્ટ લક્ષણ એ છે, કે તે સ્વતંત્રતા, ન્યાય, મતાંતરણમા, અને ખુલ્લી હકીકતોના સ્વીકાર પર સ્થપાયેલી છે. આપણે હમેશાં જુનાના નાશથી નહીં પણ સુધારાથી આગળ વધવાનું પસંદ કર્યું છે, ખાલી શબ્દોનો આપણને હમેશાં સ્વાભાવિક અવિશ્વાસ રહ્યો છે, અને છેવટની હદ સુધી બાબતો લઈ જવાને આપણે તાપુશ રહ્યા છીએ. બીજી પ્રજાઓએ આપણી સમાધાનની વૃત્તિને વારંવાર પરિહાસ કર્યો છે, અને એટલીજ વાર તેનાં પરિણામો માટે અદેખાઈ બતાવી છે. ઉપરાંત, તમામ રાજકીય સમાજોની અંદર સૌથી વધારે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા એનાયત કરવાની સાથે આપણી પરંપરા એમ માની લે છે, કે વ્યક્તિની જવાબદારી અને કામ કરવાની તત્પરતા એજ કોટિનાં હોવાં જોઈએ. તેટલા માટે, જ્યારે હું શહેનશાહી રીતે વિચારવાની વાત કહું છું, ત્યારે મારે આશય એ છે, કે રાજકીય સલાહો વિચારવાની અંદર આપણાં મન આ વિશિષ્ટ રાજકીય પરંપરાથી નિરંતર પ્રેરિત હોવાં જોઈએ. શહેરીની ફરજ રીકા કરવાથી અદા થતી નથી. તેનું કર્તવ્ય નવી સ્થાપનામાં મદદ કરવાનું પણ છે, અને ખાસ કરીને એ જોવાનું, કે સારી દિશામાં કર્મ અથવા વચનથી જે બને તે કરવાનું પોતાની જવાબદારી પ્રમાણે બરાબર થાય છે કે નહીં. એવી થોડીજ ખાનગી પ્રવૃત્તિઓ છે, અને ખાસ કરીને એ જોવાનું, કે સારી કે જેમાં ઉત્તરતાં શહેનશાહી શહેરીપણાના આપણા સામાન્ય વારસાની વાસ્તવિકતાના સંતત ભાનની જરૂર ન હોય. હિંદમાં જે યુરોપીઓ છે, જેમાંના કેટલાકને કદાચ પોતાના પૂર્વના દેશવટા સંબંધી ફરિયાદ કરવાની, અને પોતાના જન્મની ભૂમિના પરિચિત દેખાવો અને સગવડો માટે ખેદ કરવાની વૃત્તિ થતી હશે, તેને હું એ વિચારનું સૂચન કરવાં ચાહું છું, કે નામદાર શહેનશાહના વિશાળ સુલકનો કોઈ પણ ભાગ પારકો દેશ નથી, અને આ મહાન શહેનશાહતની આખાદી

વધારવામાં લાગ લેવાનો અધિકાર માણસે અભિમાનથી અને અંગત જવાબદારીની છાંડી લાગણી પૂર્વક સ્વીકારવો નોંધવો. (તાળીઓ.)

હિંદી શહેરી બંધુઓ.

મારા હિંદી શહેરી બંધુઓમાંથી જેઓનું એમ માનવાનું વલણ હોય, કે હિંદની બ્રિટિશ સરકાર એક પારકી સરકાર છે, તેને પણ મારે એજ શબ્દોમાં જવાબ આપવાનો છે. આટલો બધો થયો અને આટલી બધી જાતોને એક મહાન શહેનશાહી મંડલમાં એકત્ર કરવાનું કામ અતિશય મોટું છે, અને તેમાં જૂદા જૂદા લાલો અને આકાંક્ષાઓને ધીમેથી અને સૂક્ષ્મતાથી મોઢવ્યા વગર ચાલતું નથી. આ પ્રકારના ઘણા પ્રશ્નો છે, કે જેના છેવટના નિવેડા માટે આપણે આત્મામાં સંપૂર્ણ રાખવી નોંધવો, અને વિશ્વાસ રાખવો નોંધવો, કે દરેક અડચણને માટે ઉપાય મળી શકશે. અને આપણી આસ્થાનું કારણ આ છે, કે આપણા રાજકીય વારસામાં ન્યાય અને સમાધાનનાં મૂલતત્ત્વો રહેલાં છે, અને તે કોઈ લાઇ લે એમ નથી. બેશક, જેમ જેમ આપણી જરૂરો ઉભી થતી જાય, તેમ તેમ એ જરૂરોને એ મૂલતત્ત્વો લાગુ કરવાને આપણે આમંત્રણ મહેનત કરવી નોંધવો; પણ આપણી એ આસ્થા તો કશાથી કાળી નોંધવો નહીં, કે આખરે તેમની ફરેત હશે અને થવીજ નોંધવો. હું તમને ખાતરી આપી શકું છું, કે બ્રિટિશ જનમને દરેક શહેરી, કે જે પોતાની રાજકીય આસ્થા ઉપર શાન્તિથી વિચાર કરી શકતો હોય, તે આ પ્રમાણે અંતઃકરણથી માને છે; અને જો દરેક વિચાર કરનાર હિંદી શહેરીને એવોજ વિશ્વાસ ન હોય, તો મને શ્રદ્ધા છે કે આ વિશ્વાસ સ્થાપિત થવાનો અને સાચો ઠરવાનો વખત પાહું ફર નથી. (તાળીઓ.)

છતાં અમસ્તા ઉભા રહેવું. અને આપણી આકાંક્ષાઓ પોતાની જેમ સફળ થવાની આશા રાખવી, એ ખસ નથી. આપણુ બધાએ સામાન્ય કલંકને આપણે પોતાનો જાગ જાગવો નોંધવો; અને કદાચ આપણા સિદ્ધાંતો વ્યવહારને લાગુ પાડવાની કેટલીએક સૂચનાઓ તમે મને આપવા દેશો. ઉદાહરણ તરીકે, કેળવણીની બાબતમાં શું આપણે હમેશાં બાળકને ધ્યાનમાં રાખીએ છીએ, કે બાળકોને ઉછેરવામાં અને કેળવવામાં માળાપની જવાબદારી કેટલી બધી મોટી છે? જો કોઈ મા અથવા બાપ, પોતાનું બાલક જિભાર હોય, અને ડાકતરને જોતાવીને તથા હજી આપીને પછી બધી ચિંતા છોડી દે અને હાજરી પણ ન આપે, તો બધા હોંકા તેને ન માની શકાય તેવી બેવકૂફી અને અપરાધ કહેવાય તેવી બેદરકારી ગણશે. જો શરીરનો બાળકમાં આ સાચું છે, તો મન અને પ્રાણનો વસ્તુઓમાં એ કેટલું બધું વધારે સાચું હોયું નોંધવો? યાદ રાખજો, કે રાજ્યની કેળવણીની યોજના ગમે તેવી પૂરું હોય, તોપણ વતન અને નીતની જે કેળવણી ઘર આગળ મળવી નોંધવો, તેની જગ્યા તે કદાચ લઇ શકે નહીં. આ વાતમાં જે ઉઘાડું સ્પષ્ટ છે તે ઉપરાંત, આપણે જે બાળક સ્વીકારી છે તેમાંથી એજ અનુમાન નીકળે છે. એક તો એટલા માટે, કે બાપનું કુદરતી ગુરુપણું એ એક એવી ગંભીર જવાબદારી છે. કે

જે તેણે લેવી અને અદા કરવીજ નેહ્યો, અને જેમાંથી કોઈ તેને છોડવી શકે નહીં; અને બીજું એટલા માટે, કે રાજ્ય આવી ગાળતમાં પોતાના હુકમો દાવો કરે, અથવા તેમાં એકલા અને પુરતા અધિકારની જવાબદારી સ્વીકારે, તો આપણુ એક પરમ આવશ્યક સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન થાય: જે એવો છે, કે રાજ્યમાં સમૂહના કર્તવ્ય અને વ્યક્તિના કર્તવ્ય વચ્ચે યોગ્ય પ્રમાણ હોવું નેહ્યો. ફરી મને પૂછવા દો, કે શું આપણે હુમલામાં એ ધ્યાનમાં રાખીએ છીએ, કે જૂદી જૂદી નિશાળો અને કોલેજોમાં રાજ્ય જે શિક્ષકને નીમે છે, તેની, પોતાની સંભાળ અને અસર નીચે આવતા અભ્યાસીઓના સંબંધમાં જવાબદારી કેટલી મોટી છે? જો તે એમ ધારતો હોય, કે લાજુતરના ઠરાવેલા કલાકોમાં પોતાની નિશાળ અને કોલેજને અભ્યાસક્રમ શીખવવાથી તેણે પોતાની ફરજ અદા કરી છે, તો તે અતિશય ભૂલમાં છે. જુદી રીતે એ તેની ફરજ છે, કે તેણે બની શકે તેટલે અચે પોતાના શિષ્યોમાંના દરેકના લક્ષણ અને નીતિ સંબંધી વલણનો અભ્યાસ કરવો નેહ્યો; અને જે સુધારવાલાયક હોય તેને સુધારવાને, જે ઉત્તેજનને પાત્ર હોય તેને ઉત્તેજવાને, અને પોતાની સંભાળ નીચેના દરેક શિષ્યની તથા પોતાની વચ્ચે વિશ્વાસ અને સમભાવની લાગણી મેળવવાને શ્રેષ્ઠ પ્રયત્ન કરવો નેહ્યો.

આખરૂં અને ફતોહ.

આપણા સિદ્ધાંતનો બીજો મહત્વનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ આ છે. કેળવણી એ વ્યક્તિમાં સંતત અને રાજ્યમાં વિસ્તૃત પ્રવૃત્તિ હોવી નેહ્યો. આમાંનું પહેલું અનુમાન આજે જે તરુણ બાલુઓ અને ગૃહસ્થોને યુનિવર્સિટીએ વિદ્યાના જળમાંની એનાયત કરી છે તેમના સ્વીકાર માટે હું ખાસ રજુ કરું છું. હું આશા રાખું છું, કે જો તમારૂં કોઈ પણ દિવસ આવું માનવું થયું હશે, તો તમે એમ તો નહીં ધારતા હો, કે તમારી કેળવણી પૂરી થઈ છે. એ તો માત્ર શરૂ થાય છે. તમે ગમે તેવા ઉચોગી હો, તોપણ શહેરી તરીકેની ફરજો તમે પૂરેપૂરી રીતે પુસ્તકોમાંથી, કે તમારા સમકાલીનોના સમાગમમાંથી, કે તમારા શિક્ષકોના ઉપદેશમાંથી પણ કદાપિ શીખી શકો નહીં. તમે તે માણસો અને કામકાજની દુનિયામાંજ અને ઘણી મહેનત તથા નિરાશા પછીજ શીખી શકશો. મને વિશ્વાસ છે, કે તમે આખરૂં અને ફતોહ પ્રાપ્ત કરશો; પણ આ ધનામેને માટે હજી પ્રયાસ કરવાનો રહે છે, અને તે મિલ્ટન કહે છે તેમ “ધૂળ અને તાપ વગર નહીં.” તમને મોટા લાલ અને પ્રસંગો મળેલ છે. આ કારણને માટે તમે સમાજના મોટામાં મોટા કરજદાર હો, અને તમારી પહેલી ફરજ આ કરજ અદા કરવાની છે. એમ ન માનશો, કે તમને વિદ્યા માટે મળેલાં માનને લીધે આરામ અને દ્રવ્ય ઉપર તમારો હક થાય છે. તમારે હજી તમને અહીં મોકલવામાં માતાપિતા અથવા મિત્રોએ આપેલા ભોગને વાળખી ઠરાવવાના છે, અને તમારા શહેરી બંધુઓએ આપેલા ભોગને પણ, કે જેની સમાજ માટેની લાગણીથી અથવા જેના ઉદ્દેશથી તમારા શિક્ષણનાં ભૌતિક સાધનો અહીં પૂરાં પાડવામાં આવેલ છે. (તાળીઓ.) સૌથી વધારે, એ સિદ્ધ કરી આપવાની પોતાની જાત તરફ તમારી ડાંચી

કરજ છે, કે જે સંપત્તિ આજ તમારા હવાલામાં સુખત યાય છે. તેના તમે પ્રાપ્ત વધાર કરનાર છે.

“તારી પોતાની જાત તરફ સાચા યા,

અને જેમ દિવસ પછી સત આપે છે તેમ અવશ્ય બનશે.

કે ત્યારે તું કોઇ પણ માણસ તરફ ખોટો યદ્ય શકીશ નહીં.”

કેળવણીનું લક્ષ્ય.

આપણું બીજું અનુમાન એ હતું. કે કેળવણી એ રાજ્યમાં વિસ્તૃત પ્રવૃત્તિ હોવી જોઈએ. આથી એમ કહેવાની મારી મતલબ છે. કે ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ કેળવણીનું લક્ષ્ય પણ માત્ર યશ્ન બાબતશાળી માણસો પ્રાપ્ત કરે, તે ઘસ નથી. જો યોગ્યબોનેજ સંસ્કાર મળતો હોય, અને તે બીજાઓની જિંદગીની પ્રાથમિક જરૂરોનો ભોગ આપવાથી પ્રાપ્ત થતો હોય, તો તે મૂલીના પ્રાધાન્યનું સૌથી ખરાબ રૂપ છે. તેટલા માટે એ પરમ આવશ્યક છે, કે કેળવણી બુદ્ધિ અને સિદ્ધિમાં સૌથી ઉત્તરતાથી માંડીને સૌથી ચરતા સુધી ગંધાને પોતપોતાની પાત્રતા પ્રમાણે અપાવી જોઈએ; અને આપણાથી જે શ્રેષ્ઠ આપી શકાય તેમાં ભાગ લેવાનો જ્ઞાને પ્રસંગ મળવો જોઈએ. ત્યારે જિંદગીની સ્થિતિ એટલી પ્રતિકૂલ હોય, કે તેના માત્ર નિર્વાહ માટે દરેક ઉત્સાહનો વ્યય થઈ જાય, ત્યારે નીતિ અથવા બુદ્ધિમાં ત્વસ્તિ પ્રગતિની આપણે આશા રાખી શકીએ નહીં. તેટલા માટે, પછાત પદેલા વર્ગોનો સામાજિક અને આર્થિક સુધારો એ એક રીતે જોતાં ખોટો કેળવણીનો સવાલ છે : અને જો એમ દલીલ કરવામાં આવે, કે જે કેળવણીના જે લક્ષ્યનું નિરૂપણ કર્યું છે તે આવા પ્રશ્નોના સંબંધમાં જરા અતિ ઉચ્ચ લક્ષ્ય છે. તો મારો જવાબ એ છે, કે એથી ઉત્તરું, એ પ્રશ્નો ઉપરજ તેને વાજબી હાથવા માટે હું આધાર રાખું છું. તેની માગણીઓ જેમ પાત્રતા અને શક્તિમાં સંતોષકર સાધનસંપત્તિ માટે તેમજ અજ્ઞાન અને આમળ ન વધનારાઓને માટે પણ દબાવ કરે છે. જો રાજ્યના ન્હાનામાં ન્હાના મેંબરને ન્યાય ન મળે, તો આખા રાજ્યને તેથી ખમતું પડે છે; અને ત્યારે કોઇ પણ સમાજમાં ગરીબાઈમાં અને નાન નધા મનની અસ્વચ્છતામાં હુંબે દહાડા કાઢતા માણસોની ઘેટી સંખ્યા હોય છે. ત્યારે તે માણસજનને ખરાબ લાગે છે એટલુંજ નહીં, પણ માત્ર લાભ અથવા સમવડના કરતાં ઉચ્ચતર હેતુઓથી જે પ્રેરિત ન હોય તેવા સમાજને પણ તેમાં લેખ્યમ અને કસક છે. હું ફરીને કહું છું, કે કેળવણી અને શહેરી-પણાની આપણી કલ્પનાની આ એક દળાણ કરનારી કમોટી છે : અને હું માનું છું કે જે જે રૂબા સૂચવી છે તે ઉપરજ તેના ખુલાસો મળી શકશે.

કાંઈનું કસક.

હવે જે ચોડા શરૂ કરેલા માટે હું તમને રોકવાનો છું, તેમાં આપણી નવાસની એક બીજી જાણ વિચારવાનું હું તમને આમંત્રણ કરીશ. કે જે આ અનુમાનો પરથી જો સિદ્ધ થતી ન હોય, તેપણ ફક્તિ તો યાચજ છે. અત્યાર સુધી આ વિષયોનું આપણું મહાન શહેનશાહી

કુટુંબના એક અંદરના સવાલ તરીકે મેં નિરૂપણ કર્યું છે : આપણા સાધારણ શેહેરીપણાથી સંચિત થતી એકતાના પ્રબલ અનુભવ વડે ઉત્પન્ન થતી અને તેને વધારતી એક વસ્તુ તરીકે ; અને મારી દલીલમાં એ વાત અંતર્ગત છે, કે વ્યક્તિની શક્તિઓ જ્યારે રાજ્યના ભલાને માટે શક્ય છે, ત્યારે જેવી ખીલે છે, તેવી ધીલ રીતે કદાપિ ખીલી શકતી નથી. બંનેનું સંવોપરિ હિત એક અને અલેખ છે.

પણ વ્યક્તિની રાજ્ય તરફ જે દ્રશ્ય છે, તે બંનેની માણસબત તરફ છે. નાગરિક નીતિની જે જાત ધીલ પ્રજા સાથેના કોલકરારો ભાંગવાની, તથા માણસોની સાધારણ નીતિ-બુદ્ધિને ત્રાસ આપવાની રજા આપે છે, તે કાંઈનું કલંક છે : જે પ્રાણ તેનું બીજ મૂકે છે, અને જે રાજ્ય તેને જન્મ આપે છે તે માણસબતનાં દુશ્મન છે. શેહેરીપણાની જે ભાવનાની તેની અંદરની ક્રિયામાં આપણે રેખા દોરી છે, તે પ્રજાત્વની મર્યાદાથી જોયે ચડીને એવા ઉદાર સિદ્ધાંત ઉપર આવવી જોઈએ, કે જે કાંઈ માનુષ છે તે કશું પારકું નથી. ફત્તેહને માટે સજ્જ થવામાં, અને પ્રજાઓની અંદર સ્વતંત્રતા તથા ન્યાયનો પક્ષ ધરાવવામાં આપણા બહાદુર મળતિયાઓની સાથે રહીને આપણે જે કરવાનું છે, તેના સંબંધમાં તો મારી ખાતરી છે, કે જોકે આપણાં સાધનોની ધરાણર તૈયારીમાં ઘણું કરવાનું બાકી છે, તોપણ આપણા લોકોના પ્રાણમાં કશી ધામતની જીલુપ નથી. એક પ્રખ્યાત ઇતિહાસક. કે જેણે પયગંબરી પ્રેરણાથી શેહેનશાહતને ગંભીર ચેતવણી આપેલી, અને જે યોદ્ધા મહિના પહેલાં જ્યારે તેના શબ્દો સાચા પડવાની તૈયારી હતી તે અરસામાં શુજરી ગયેલ છે, તેના શબ્દોમાં : “હું થોતરફ અચુક નવ જીવનનાં સંચાલનો જોઈ છું, કેસીના કરતાં નવતર શૌર્યથી પ્રેરાયેલાં લશ્કરોના પદરવ સાંભળું છું, અને દૃષ્ટિમર્યાદા ઉપર એવા કાફલાઓની રેખાઓ નિહાળું છું, કે જેમનો નિશ્ચય નેદસન અથવા ફોરનીના જેવાજ નીરવથી ભરપૂર છે.”

પણ, મેં શરૂઆતમાં કહ્યું હતું તેમ, વિજય પછી જે કરવાનું રહેશે તેમાં આપણા સિદ્ધાંતોના સત્યની અને આપણી આસ્થા તથા હિંમતની દૃઢતાની વધારે આફરી કસોટી થશે. એક મહાન રાજ્યનાં નીતિ સંબંધી સાધનોમાં જેનો સમાવેશ થાય છે તે સર્વનો આપણને ખપ પડશે : રાજકીય સહજબુદ્ધિ, સાર્વજનિક હિતની લાગણી, દૃઢતા, અને દયાલુતા. સૌથી વધારે આપણને માણસો જોઈશે. શુનાઈટ્ઝ રેટેસના એક મહાન શેહેરીએ પોતાના દેશના સંવોપરિ સંકેટના વખતમાં એક પ્રાર્થના કરી છે તે આપણે પણ કરવી જોઈએ ; અને મને વિશ્વાસ છે કે તે આપણને બક્ષવામાં આવશે :—

“ઈશ્વર આપણને માણસો આપો ! હાલના જેવો વખત માગે છે
મોટાં દૃઢ, મજબૂત મન, સાચી આસ્થા અને તૈયાર હાથ !
એવા માણસો કે જેને અધિકારની વૃષ્ટિ મારી નાંખતી નથી ;
એવા માણસો કે જેને અધિકારની લટ ખરીદી શકતી નથી ;
એવા માણસો કે જેને પોતાના અભિપ્રાયો અને ઇચ્છાશક્તિ છે ;

આખરુદાર માણસો, એવા માણસો કે જે જૂઠું બોલે નહીં.
કારણકે ત્યારે સાધારણ લોકો ઘસાઈ ગયેલી માન્યતાઓવાળા,
વડી વાતો કહેવાવાળા અને નહાતાં કર્મ કરવાવાળા,
સ્વાર્થનાં વિગ્રહમાં બરાડા પાડે છે, ત્યારે જુઓ! સ્વંતંત્રતા રહે છે,
અસત્ય દેશ પર રાજ્ય કરે છે, અને રાહ જોતો ન્યાય જીવે છે.” (સંપૂર્ણ)

લડાઈના તાર.

ઋષિયન વિક્રમ.

પિતૃગ્રેહ, ૫ મી સપ્ટેમ્બર.

રિંગના પ્રદેશમાં ઋષિયનો શુરવારે રાત્રે દિવા નદી ફરી ચોળાંચ્યા છે, અને જર્મનો પર છાયો
મારીને તેમણે તેમને જહસાકી મૂક્યા છે.

ઋષિયન કુદતા.

પિતૃગ્રેહ, ૫ મી સપ્ટેમ્બર.

પ્રત્તા બચાવને માટેના એક ખાસ કોન્ફરન્સમાં નામદાર ત્સારે પ્રમુખપદથી લાવણ કરીને
જણાવ્યું છે, કે “પાર્લિમેન્ટે મને દૃઢતાથી અને આનાકાની વગર જે જવાબ આપ્યો છે, તે એકજ
ઋષિયાને લાયકનો જવાબ છે, કે પૂરેપૂરો વિજય મળે ત્યાં સુધી વિગ્રહ જતરી રાખવો.”
આગસ્ટો દેસ્પેરિયન પર રોપિંગ.

કવીન્સટાઉન, ૫ મી સપ્ટેમ્બર.

ગઈ કાલે રાત્રે સાડા આઠ વાગ્યે આગસ્ટો દેસ્પેરિયન ઉપર ફાસ્ટનેટની પશ્ચિમે રોપિંગ
છોડવામાં આવેલ છે. આગસ્ટો ડુબી ગઈ નથી. મદદ તરત પહોંચી છે. ઉતાડ્યોને કવીન્સ-
ટાઉનમાં ઉતાર્યા છે. સાવચેતી આપી નહોતી. આઘાતને પરિણામે એક આંધળો કાનડી સિપાઈ
દેખતો થયો છે.

ગ્રેસ્ટ લિટોપ્રેક્ટી.

લંડન, ૬ ઠી સપ્ટેમ્બર.

ઑસ્ટ્રિયનોની સાથે ગ્રેસ્ટ લિટોપ્રેક્ટીમાં પ્રવેશ કરનાર એક દસ જણાવે છે, કે ૧૮૧૨ માં
મેસ્કોની સ્થિતિ એથી ખરાબ નહીં હોય. જળતાં ધરતી ગતીઓમાં ચડાઈ કરનારાઓ કયાંકથી
ખાવાપીવાનું મળે તે માટે શોધ કરતા ફરતા હતા; પણ રોટલાનો ટુકડો પણ રહેલો નહીં. દરેક
ધરતી ખાળી મૂકવામાં આવેલું; અને ૫૩,૦૦૦ ની વસ્તીમાંથી એક પણ માણસ નજરે પડતું નહોતું.
માત્ર એક ડુઝી કુટુંબ પાછળ રહેલું; અને તેની પાસે થોડી ખુરશીઓ અને એક પારણા વગર
ખીજું કશું નહોતું.

નિવેદન.

વ્યાખ્યાનમાં વધારે જગ્યા રોકાવાથી આ અંકમાં અમે તારની ખબરો વધારે આપી શકતા
નથી, તે માટે દિલગીર છીએ.

બાવનવર દરજાની છાપખાનું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રય.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૧ મી ડિસેમ્બર, ૧૯૧૫.

[અંક ૪૩.

। યતો ધર્મ ત્તતો જય : ।

નામદાર મહારાષ્ટ્રીશી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાષ્ટ્રી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૫.

ઇરાની અખબારની આસપાસ લાઘવ.

૧૯૧૪ના નવેમ્બર માસમાં બ્યારે કેસરના માણસોના પ્રવચોને લીધે તુર્કીએ ગ્રેટ બ્રિટન અને તેનાં મિત્ર રાજ્યો સાથે વિગ્રહ ઝાઢેર કર્યો, ત્યારે ડોન્ટન્ટનોપલ જોખમમાં આવી ગયું. એટલુંજ નહીં, પણ તેનો એશિયાની અંદરનો સુલક સાચવવો સુદાં મુશ્કેલ થઇ પડ્યો. લૉર્ડ બેકને ત્રણસો વરસ ઉપર કહેલું, કે “જેને દરિયા પર અગત હોય છે તેને ઘણી છૂટ રહે છે;” અને આ છૂટને લીધે ગ્રેટ બ્રિટન અડાણને માટે અતુલ્ય સમય અને ધ્યાન પસંદ કરી શક્યું.

એશિયા માધનરમાં સુલતાનનો સુલક ભૂમધ્ય સમુદ્રથી માંડીને દરિયામાં વિસ્તરેલો છે, અને છેક ઇરાની અખાત સુધી પહોંચે છે. અહીં એક તરફથી ઇરાન અને બીજી તરફથી આરબી રણની વચ્ચે આવેલી સાંકડી ભૂમિમાં સુદ્રેટીસ અને ટાઇગ્રિસ નદીઓ અખાત તરફ વહે છે, અને તેનાં પાણીને લીધે એ પ્રદેશ આખી દુનિયામાં સૌથી રસાળ પ્રદેશોમાંનો એક છે. દરિયાથી સુમારે ૬૦ માઈલ દૂર ખસરા આગળ જતો નદીઓ જોડાય છે, અને શાત-અલ-આરબના નામથી આગળ આવે છે.

સુદ્રેટીસ અને ટાઇગ્રિસની આસપાસની ભૂમિ જૂના વખતથી પ્રખ્યાત છે. એમ કહેવાય છે કે ઇરાનની વાડી ત્યાં હતી : અને એ તો હકીકત છે. કે બાબીલોનનું મહાન નગર ત્યાં હતું. “એરેબિયન નાઈટ્સ” માં વર્ણવેલાં ખડીર હાડેન અલ રશીદનાં પરાક્રમો જે બગદાદ શહેરમાં થયેલાં, તે ત્યાં છે. ખસરા, કે જે સમુદ્રની વધારે પાસે છે, તેને પણ “એરેબિયન નાઈટ્સ”ની સાથે અને સિંહબાદ ખલાશીના ચરિત્ર સાથે સંબંધ છે. ટાઇગ્રિસની ખીણ એરેક્સની સરદારી નીચે જે લશ્કર પાછું હટ્યું તેના વિક્રમનું રથાન છે. અને ચીસની અસર એ વાતમાં પણ દેખાય છે, કે ટાઇગ્રિસ અને સુદ્રેટીસની વચ્ચેનો સુલક “એસોપોટેમિયા” કહેવાય છે, જે શબ્દનો ગ્રીક ભાષામાં એવો અર્થ થાય છે. કે “નદીઓની વચ્ચે.”

સત્તરમી સદીમાં, તુર્કીના મહાન સુલતાન સુલેમાને બગદાદ છાડ્યું, તે પછી સુમારે એક સો વરસ, તે શહેર અને કિનારાની વચ્ચેનો સુલક તુર્કીનો થયો; અને વારંવાર તોફાનો અને

બળવા થવા છતાં આપણા દિવસો સુધી તેનો રહ્યો છે. પણ આનીએ પહેલાં ઇંગ્લેન્ડે ધરાની અખાતને મુંદાકાત આપી ચૂક્યા હતા. છેક એલિઝાબેથના વખતમાં બ્રિટિશ વેપારીઓ દરિયા રસ્તે ત્યાં પહોંચ્યા હતા; અને તે પછી આસપાસના સુલક સાથે તેમનો સંબંધ વધતો ગયો છે.

અખાતની સાથે બ્રિટનને જે લાગતું વળગતું છે. તે હિંદની તે નજીક હોવાને લીધે છે. જંદર આખાસ કરીને એક રાજ્ય અખાતના મુખ પાસે છે, ત્યાં સત્તરમી સદીની શરૂઆતમાં ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીનું એક થાણું હતું; અને લગભગ બેસેં વરસ સુધી તેની હરીફાઈમાં ઉતરેલી ડચ તથા પોર્ટુગીઝ કંપનીઓ વચ્ચે લડાઈ ચાલ્યા કરી છે. એ કંપનીઓ અને તેના વિચ્છેદો તો બીતી ગયેલ છે; પણ બ્રિટન અને તેની હિંદી શહેનશાહન ટકી રહેલ હોવાથી તેને મનજૂત કરવાના હેતુથી ધરાની અખાત ઉપર બ્રિટિશ હકુમત વધારવાને ૧૯મી સદીમાં ઘણું કરવામાં આવેલ છે. બ્રિટિશ નૌકાનાં વહાણોએ તેની આપણી કરી છે, અને તેમાંથી ચાંચિયાઓને હાંકી કાઢ્યા છે. કિનારા ઉપર જૂદે જૂદે ઢેરાણે રેસિડેન્ટો રાખેલ છે, પણ બેહરીનના ટાપુ સિવાય કશો સુલક લીધેલ નથી.

સુમારે બે વરસ પહેલાં ગ્રેટ બ્રિટને એ પ્રદેશમાં પોતાની જવાબદારી વધારી છે. અખાતના ઉપલા ભાગમાં તેલના કિંમતી ઝરા મળી આવ્યા; અને ઘોડાજ વખતમાં તે પર "એંગ્લો-પર્સિયન ઓઇલ કંપની" એ કામ કરવા માંડ્યું.

ઘણા વખત સુધી તો એ પ્રદેશની સાથે માત્ર ગ્રેટ બ્રિટન અને તુર્કી એ બે રાજ્યોને નિસબત હતી. પણ ઓગણીસમી સદીના છેવટના ભાગમાં જર્મનીએ પણ ત્યાં પગપેસારો કર્યો. જર્મન વેપારીઓએ ત્યાં આવીને રહેવા માંડ્યું, અને તેમાં વેંક્ટહાઉસની પેટી મુખ્ય હતી. દેશી સરદારો પાસેથી તેમણે ટેટલાક લાલ મેળવ્યા; અને આફ્રિકાની માફક ત્યાં પણ જર્મનીના હિંત માટે સારાં અને નરસાં બંને પ્રકારનાં સાધનો વાપરવા લાગ્યા.

વેંક્ટહાઉસ અને કંપની ત્રણેથી પણ બે રાજદ અહીં કહેવાની જરૂર છે, કારણકે એ કંપનીની હીલચાલો પરથી પગપેસારો કરવાને જર્મનો ટેટલા મંજૂર રહેલા, તે માફ દેખી શકારો. હાંગરની એક પેટીના તેઓ એજન્ટ ગણાતા હતા; અને મોતી તથા હીપોના વેપારથી અને અખાતની આસપાસની દેશી વસ્તીની પિજાવ કરીને તેમણે શરૂઆત કરેલી. પ્રથમ તેઓ લિંગાહ નામની એક ન્હાની જગ્યામાં હતા, પણ ૧૮૦૧ માં તેમણે બેહરીન પોતાનું મથક કર્યું; અને ઘોડા વખત પછી બસરા અને જંદર આખાસમાં પણ શાખાઓ ઉઘાડી. તેમની પાસે પુષ્કળ પૈસા રેખાતા હતા, પણ તેઓ વેપારમાંથી બહુ કમાણી કરના હોય એવું જણાતું નહોતું. બીજું પગલું તેમણે એ લીધું, કે અખાતમાંથી મોતી કાઢવાનો બેહરીનના સુલતાનની પાને ઇનકાર મળ્યો, ભેદે તે પર તેનો કથો અધિકાર ન હતો. ગ્રેટ બ્રિટને એ વાત જાંચ કરી, એટલે

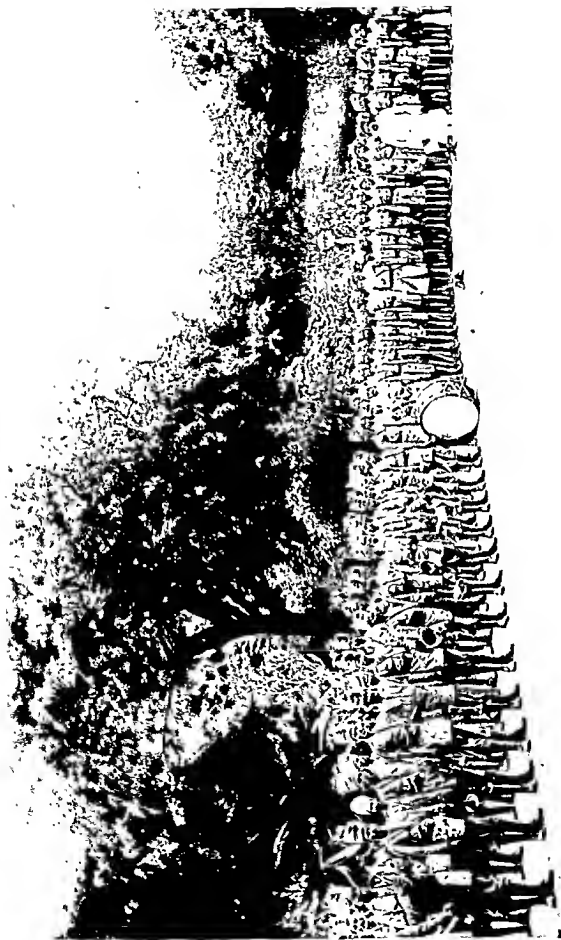
તેઓ અખાતની મધ્યમાં આવેલો હાલુતનો ટાપુ મેળવવા યત્ન કરવા લાગ્યા. ખ્રિટિઓના પ્રયત્નથી એ દોશિશ પણ વ્યર્થ નીવડી.

અખાતમાં અત્યુ મુસા કરીને એક ધીમે પણ એટ છે. ત્યાં કેટલાક આરબોએ હાંગબોક્કના ધર ઉપર કામ કરવાની પરવાનગી મેળવી હતી; અને ૧૯૦૬ માં વોંકહાઉસની કંપનીએ તે તેમની પાસેથી લઇ લીધી હતી. મૂળ પરવાનગી આપનાર શાસકાહુના રોએ તે માટે વાંધા લીધો, અને એટ ખ્રિટનને ફરિયાદ કરી, જેનું એ પરિણામ આવ્યું, કે વોંકહાઉસ કંપનીનાં માણસોને એટમાંથી બહારકાદે દૂર કરવામાં આવ્યાં. હવે જર્મન સરકાર ને વખતને માટે સહ નેતી હતી અને તૈયારી કરતી હતી. તે વખત આવ્યો. વાંધા આંદોરે કસ્યો, પણ જર્મન “કેસ” નબળો હતો, અને થોડી વારમાં તે પડતો મૂકાયો. કાસનની ખીલમાં નહેરનાં કામ બોલવાની મંજૂરી મેળવવાને પણ એજ રીતે પ્રયત્ન કરવામાં આવેલો, અને તે નિષ્ફળ થયેલો. છતાં વોંકહાઉસ અને કંપની નિરાશ થયેલા નહીં. એજ વરસમાં ત્યારે હાંગર્ગ-અમેરિકા લાઇને અખાતનાં મુખ્ય બંદરે પર આગબોટો ચલાવવાનું શરૂ કર્યું, ત્યારે તેઓ આંદોર રીતે એ પ્રખ્યાત કંપનીના એજ’ટો તરીકે બહાર પડ્યા.

આ મુલક અધીન કરવાની જર્મનીની મહાન યોજના એ હતી, કે એક રેલવે ખાંધવી; બગદાદ રેલવેથી ભૂમધ્ય સમુદ્ર અને ઇરાંની અખાતનું નેરાણુ થવાનું હતું. તુર્કી શરકાદે આ યોજનામાં સંમત આપી હતી, અને એક જર્મન કંપનીએ લાઇન તૈયાર કરવાનું માથે લીધેલું. પણ આ યોજનાની તેમજ એ પ્રદેશમાં જર્મનીના પ્રપંચોની એટ ખ્રિટનને ખબર હતી; અને તેમાં અટચાણુ લાવવાને કંઈક કરવામાં આવેલું પણ નહું. જન્ને દેશના પ્રતિનિધિઓ રેલવેના સલાહની અર્ચા કરતા હતા. ત્યાં તેો નિઝહુ રાજગી ઉઠ્યો.

૧૯૧૪ ના નવેંબરમાં ઇરાંની અખાત ઉપર એક ખ્રિટિશ લશ્કર મોકલવું લાભકારક છે, એટલું જોવાને કંઈ ખાસ ખુદ્દની જરૂર નહોતી એથી તુર્કી પર ફટકો પડતો હતો, એ વાન બહુ મહત્તરની નહોતી. મહત્તરની વાત એ હતી, કે અખાતમાં અને તેલના અગાઓમાં તેથી ખ્રિટિશ લાભની રક્ષા થતી હતી; અને જર્મની ઉપર ઘા પડતો હતો.

આ સ્વદાં માટેનું લશ્કર હિંદમાંથી મોકલવામાં આવ્યું હતું; અને તેમાં એક ગોરી પલટમ તથા બીજી દેશી પલટમે હતી. સિંદ્રેનંદ-જનરલ સર આર્થર બેરેટ તમામનો ઉપરી હતો. તુર્કી સાથે વિઝરુ શરૂ થયો, ત્યારે થોડું લશ્કર એકરીતમાં હાજર હતું; અને બાકીનું સુબંધથી આવવાનું હતું. નવેંબરની ૯મી તારીખે એકરીતના લશ્કરના ઉપરી પ્રિન્સિપલ જનરલ રેકામેને શાન-અલ-આરબના મુખ ઉપર આવેલા ફાઓ નામના કિજા ઉપર સ્થાપ કરી. એક કલાક તોપના ગોળા છોડ્યા પછી તુર્કી તોપો શાંત પડી; અને સિપાઇઓ નથા ખજાનીઓ કાંઠા પર ઊતર્યા. તથા તેમણે ફાઓનો કબજો લીધો.

દરિયાઈ લશ્કરને ક્ષત્રીઓમાં રાખીને જનરલ ડેલામેનની નહાની સેનાને શાત-અલ-આરબમાં ઉપર ચાલીને દરિયાથી સુમારે ત્રીશ માઈલ દૂર સાનિજે આગળ ઉતારવામાં આવી. માણસોએ ત્યાં ખાંડઓવાળી એક છાવણી તૈયાર કરી; અને બસરા ઉપર ચડી જતા પહેલાં હિંદમાંથી આવનાર પોતાના સાથીઓની રાહ જોતા બેઠા.

દરમિયાન, જનરલ ડેલામેનનું કર્તવ્ય એ હતું, કે આસપાસના પ્રદેશમાંથી તુર્કો અને તેમના આરબ મદદગારોને દૂર કરવા, અને ચલાઈને માર્ગ સરળ કરવો. નવેમ્બરની ૯ મીએ રાત્રે દુરમને છાવણી ઉપર હુમલો કર્યો, પણ તેને પાછા હટવું પડ્યું; અને ૧૧ મીએ એ હિંદી પલટનોએ એક ગામડું, જેનો તેમણે કબજો લીધો હતો, તેમાંથી તેમને હાંકી કાઢ્યા. ૧૫ મી તારીખે એક લડાઈ થઈ, જેમાં બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમો એટલા સફળ થયેલા નહીં; કારણકે સાહાઈનની પડોશમાંથી તુર્કોને હાંકી કાઢ્યા વગર તેમને પાછા ફરવું પડેલું. છતાં નદીમાંની હોલીઓ પરની તોપોના ગોળાથી દુરમનને પોતાની ખાંડઓ છોડવી પડેલી; તથા બ્રિટિશો અને હિંદીઓનાં કુલ ૩૫ માણસ મર્યાદા.

એ દિવસ પહેલાં મુંબઈથી પલટનો શાત-અલ-આરબના મુખ પાસે પહોંચી ચૂકી હતી. ૧૪ મી તારીખે તે પણ નદી ઉપર ચાલીને સાનિજે આગળ ઊતરી હતી. સાનિજે આગળની છાવણીમાં લશ્કર થાક ખાતું હતું, ત્યાં જનરલ બેરેટને ખબર મળી, કે બસરાથી એક લશ્કર તેની સામે ચડી આવે છે, એટલે ૧૭ મી તારીખે તેણે બ્રિટિશ અને હિંદીઓને તેની સામે વધવા હુકમ કર્યો. લડાઈ સાહિલ નામે એક સ્થાન ઉપર થઈ. તુર્કો ખત્રૂરીઓની કુળોમાં ખાંડઓ બનાવી પડ્યા હતા, અને તેમની તથા આપણા માણસોની વચ્ચે એક ખુટલું મેદાન હતું, જે પાણીથી તરબોળ થઈ ગયું હતું. આ મુશ્કેલીઓ છતાં જ્યારે તોપખાનાઓ રસ્તો તૈયાર કર્યો, ત્યારે આપણા સિપાઈઓ દૃઢતાથી આગળ વધ્યા. ત્રણેક કલાકમાં તુર્કો નહાસવા માંડ્યા. એકાદ માઈલ સુધી આપણા માણસો તેમની પાછળ પડ્યા, પણ અમીનની સ્થિતિ એવી હતી, કે એ પાછળ પડવાથી બહુ કાર્યસિદ્ધિ થયેલી નહીં. એક વાત એવી પણ ચાલે છે, કે અંજવાનાં પાણીને લીધે આપણા માણસોને તે દેખાયલાજ નહીં.

આ લડાઈમાં રોકાયેલા તુર્કો લશ્કરની સંખ્યા ૪,૫૦૦ માણસોની અંદાજવામાં આવી હતી; અને તેમાં ૧,૫૦૦ કરતાં વધારે માણસો ખપી ગયેલાં. ઘણા જખમીઓ, આઠ તોપો, અને ઘણા દારૂઓનો આપણા હાથમાં પડેલો. બ્રિટિશ અને હિંદી લશ્કરનાં ૩૫૩ માણસો કામ આવી ગયાં. તેજ દિવસે એક દરિયાઈ તોફાનમાં આપણી ઘણી હોલીઓ ટુપી ગઈ, અને ઘણા સરસામાન તથા ખોરાકનો નાશ થયો.

આ લડાઈ પછી એકજે દિવસે બ્રિટિશ છાવણીમાં ખબર આવી, કે તુર્કોએ બસરા ખાતે

ક્યું છે, અને આરબો તેમાં લૂટકાટ કરવા લાગ્યા છે. યોરા પ્રિટિશો પણ ત્યાં વસતા હતા. એટલે તારીખ ૨૧ મીએ જનરલ બેરેટે ગસરા ઉપર ચડાઈ કરી.

નદીમાંથી ચડાઈ અટકાવવાને તુકોંએ દેટલીક આગબોટો ડુગાવી હતી, અને એજ જગ્યાએ થોડી તોપો પણ ગોઠવી રાખી હતી. આ શાંત ઘડ, અને બીજી અવસરો પણ ફર કરાઈ, એટલે જર્મન બેરેટે ગસરામાં પ્રવેશ કર્યો. બેથું તો જગતખાતાની ઓફિસ તરતની સગમાથી મૂકી હતી. એશમાં હોઈ દોડી શક્યા નહીં; અને યોરા વખતમાં જર્મન કૉન્સલના સ્થાન ઉપર બ્રિટિશ વાવટો ફરકવા લાગ્યો.

ગસરાનો રીતસર કળએ તા. ૨૩ મીએ બપોર પછી લેવાયો. વાવટો ચડાવ્યા પછી આરબી ભાષામાં એક ઝાહેરનામું વાંચવામાં આવ્યું; અને નદી ઉપરની હોડીઓએ તોપોથી સલામી આપી. ૨૪ મીએ મિલિટરી ગવર્નર મેજર બ્રાઉનલેએ પોતાના નિવાસ જર્મન કૉન્સલના મકાનમાં કર્યો; અને કૉન્સલને તથા બીજા યોરાં જર્મનોને હિંદમાં મોકલી દીધા. ગસરા ખતૂરના વેપારનું મુખ્ય મથક છે, અને એ જગદમાં થઈને દર વરસે ૨૦ લાખ પાઉનો માલ આવે જાય છે. ત્યાંથી હાગર્ગ-અમેરિકા લાઈનની આગબોટો આવતી હતી, અને ગમદા દેલવેનું તે છેલ્લું સ્ટેશન ધવાનું હતું.

મહિનાના બાકી રહેલા ભાગમાં ગસરાની બહાર એક ઘાવણી તૈયાર કરવામાં આવી, અને તુકોંના વધાદે હુમલા થાય, તે માટે વ્યવસ્થાઓ થવા માંડી. ટાઈમિસના જમાણા કિનારા પર ફૂની કરીને શહેર છે, ત્યાં તુકોં એકઠા થવા લાગ્યા હતા. તેટલા માટે આપણા લશ્કરને ફૂનીની સામે ટાઈમિસને ડાબે કિનારે ઉતારવામાં આવ્યું; અને લડાયક વડાઓએ આગળ જઈને શહેર ઉપર ગોળા વરસાવવા શરૂ કર્યા. ૭૦ હેરીઓ અને એ તોપો આપણા હાથમાં મૂકીને તુકોંને ઝડપથી નદીને પેલે પાર હડી જવું પડ્યું. પણ એથી વધારે આપણા માનુસોથી બની શક્યું નહીં. ફૂનીનો ગચાવ મજબૂત હતો. અને બેકે દુનૈલ ફેઝરની ટુકડી શહેરની સામેના નદીના તટ સુધી પહોંચી. તોપણ ગોળાની સામે અંતરે બેઠીને ચાલી શકાય તેવું નહોતું. એટલે ફૂનીથી નીચે જ્યાં પહેલાં ઘાવણી હતી ત્યાં પાકું જવું પડ્યું; અને ગસરાં તરેમો મોકલવામાં આવ્યો કે વધારે મદદની જરૂર છે.

હુની તારીખે ક્વિગેટિયર-જનરલ ફ્રાઈ યોરા લશ્કરને લઈને આવી પહોંચ્યો. અને ચડાઈ કરી શરૂ થઈ. ટાઈમિસના રાખા કાંઠા પર આવેલા મેગ્રેશ નામના શહેરનો કળએ લેવાયો; અને તુકોંને બીજી વાર નદી ઊવડીને ફૂને જવું પડ્યું. પણ નદીને કાંઠે પહોંચ્યા પછી ફરી પણ આપણા લશ્કરને હડી જવું પડ્યું.

છેવટે એક સૂતો પૂલ બનાવીને લશ્કર ઊતર્યું, અને ફૂની યેગ્યું. ટાંબી તારીખે તુકોંએ તાબે ધવાની માગણી કરી, અને તે ફરી સરત વગર સ્વીકારવામાં આવી.

ફ્રેજુઆરી અને માર્ચમાં ટાઇફિસ અને યુફ્ટીસમાં સાધારણ રીતે પૂર આવે છે, અને આસપાસના મુલક પર પણ ફરી વળે છે, એટલે તે વખતમાં લડવાનું કામ બંધ પડેલું.

પછી જે થોડી નહાની લડાઈઓ થઈ તેનું વર્ણન આપવાની જરૂર નથી. જૂનની શરૂઆતમાં અમારાથી દરિયા સુધીનો બધો મુલક બ્રિટિશના હાથમાં આવી ગયો. મેસોપોટેમિયામાંનું તુર્કી લશ્કર હાથું, અને થોડું નાશ પામ્યું. નદીના મુખ આગળ બ્રિટિશ લશ્કર વહાણોની થોડી ગેસી ગઈ.

લડાઈના તાર.

—:૦:—

૩૧. ડ'બાની દુર્દશા.

વૉશિંગ્ટન, ૧૦ મી સપ્ટેમ્બર.

ગિરુથેના ખાતેના અમેરિકન એલચીને તારથી એવી સૂચના મળી છે, કે તેણે ઑસ્ટ્રિયન સરકારને ખબર આપવી, કે વૉશિંગ્ટન ખાતેના ઑસ્ટ્રિયન એલચી ડા. ડ'બા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સને એલચી તરીકે પસંદ નથી, તેટલા માટે તેને પાછો બોલાવી લેવો. ડા. ડ'બાએ કહેલાં અને સાંજિત થયેલાં કાવતરાંને લીધે આ પ્રમાણે કરવું પડે છે, એમ પ્રેસિડન્ટ વિડ્સન તરફથી જણાવવામાં આવ્યું છે.

મીસની તૈયારી.

લંડન, ૧૨ મી સપ્ટેમ્બર.

મીસે જાહેરથી બધા અમલદારોને બોલાવવા માંડ્યા છે.

૩૧ ડ'બા બરતર્ફ.

લંડન, ૧૨ મી સપ્ટેમ્બર.

ડા. ડ'બા બરતર્ફ થવાથી ઑસ્ટ્રિયાને અતિશય રીસ ચડી છે. ગિરુથેનામાં અમેરિકન એલચી ખાતાની પોલિસ થોડી કરે છે. થોડા લોકો એવી માગણી પણ કરે છે, કે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ સાથે સંબંધ તોડી નાંખવો.

ફ્રેંચ તોપખાનાની સરસાઈ.

પારિસ, ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર.

ફ્રેંચ તોપો અને ગાંડુકો જર્મનોના કરતાં ચડિયાતી માત્રમ પડી છે. આરસમાં અને દક્ષિણ તરફ શામ્પેન અને આર્જોન સુધી તોપોની સખ્ત મારામારી ચાલે છે. ખાસ કરીને લોરેનમાં જર્મન ખાઈઓનો અને ખીન્ડ ગાંધકામનો નાશ કરવામાં આવેલ છે.

ત્સાર અને તેની સેના.

પિત્ઝેડ, ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર.

નામદાર ત્સારે રાત્રી જ્યોર્જને નીચે પ્રમાણે સંદેશો મોકલ્યો છે: “મારા દેશના આ ગંભીર વખતમાં મેં લશ્કરોની સરદારી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, અને એ હુકીકત જાહેર કરતાં

હું મારી ખાતરી પ્રગટ કરવા ચાહું છું, કે ઇન્દિયની મદદથી અને મિત્ર સત્ત્યોના સામગ્રી પ્રયાસથી છેવટે આપણને વિજય મળશે." સત્ત્વજી જ્યોર્જે જવાબમાં ત્યારે લીધેલી સરકારી માટે પોતાનો આનંદ દેખાડ્યો છે, અને વિજય માટેની ખાતરી દર્શાવી છે.

ગેલીશિયામાં ઋપિયાનો પેસારો.

લંડન, ૧૪ મી સપ્ટેમ્બર.

ઋપિયાએ પૂર્વ ગેલીશિયામાં ચરણ કરવાથી અતિશય સખત લડાઈ ચાલી રહી છે. સિંટ્રા નદી ઉપર રાતની અંદર ઑસ્ટ્રો-જર્મનોને હારી જવું પડ્યું છે. ઋપિયન તોપખાનાની પાસે પુષ્કળ દારૂગોળો ભેંધને જર્મનીને નિરાશા થઇ છે.

લૉર્ડ કિચનરનું ભાષણ.

લંડન, ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર.

આજ સાંજે અમીરેની સભામાં લૉર્ડ કિચનરે ફ્રાંસથી મેસોપોટેમિયા સુધીની લડાઈની રગભૂમિની તમામ સ્થિતિનું અવલોકન કરી ગતાવ્યું. પૂર્વમાં ઋપિયાની સ્થિતિ તે આશા રાખવા યોગ્ય જણાવે છે. બ્રિટિશ લાઇનમાં મોટી તોપોનો વધારો થયેલો તે બાહેર કહે છે. ઝેરી હવા અને પ્રવાહી આગના ઉપયોગથી હવે ખડું નુકસાન થઇ શકતું નથી. પૂર્વમાં જર્મનો પ્રથમ દર રોજ પાંચ માઇલ આગળ વધી શક્તા હતા. હાલ એક માઇલ પણ વધી શક્તા નથી. છેવટે બ્રિટનની સ્વદેશપ્રીતિની તેણે તારીફ કરી હતી.

દક્ષિણ રંગભૂમિમાં ઋપિયન ફેનેહ.

લંડન, ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર.

દક્ષિણની રંગભૂમિમાં ઋપિયાની ફેનેહો જારી છે. સંવિધાર અને સોમવારે ગેલીશિયા પર ઋપિયનોએ ચડાઈ કરી હતી, અને ૪,૦૦૦ કેદીઓ પકડ્યા હતા. ઑગસ્ટની ૩૦ મી પછી ઋપિયનોએ ૪૦,૦૦૦ કરતાં વધારે કેદીઓ પકડેલ છે.

લંડન, ૧૬ મી સપ્ટેમ્બર.

પૂર્વના ગોખતા ઉપર ભયંકર લડાઈ ચાલે છે. ઋપિયનો દક્ષિણનાજ નહીં પણ મધ્યના ભાગમાં સુદ્ધાં છતતા ભય છે.

નિવેદન.

આ પત્ર વિના મૂલ્યેજ અપાય છે. પણ જે હજુ સુધી આપવાની અને વ્યવસ્થા નથી છે, તે હજુ હવે આવી ચૂકી છે. માટે જે ગૃહસ્થોને આ પત્ર અત્યાર સુધીમાં મળવા માંગ્યું ન હોય, તેમણે હવે પછી તે માટે લખવાની તરફી લેવી નહીં.

આજના અંકની સાથે મોખરે જતા ભાવનગરના લાન્સરોનો એક મુદ્દર દોટોસાફ અમે અમારા પાંચનારાઓને ભેટ કરીએ છીએ. જમણી બાજુએ નામદાર મહારાજા સર ભાવસિંહજી ઉભા છે, તે ભેટ શકશે.

ભાવનગર દરબારી ઘાખાવું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રય.

૫. ૧.]

મંગળવાર, ૨૮ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

[અંક ૪૮.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૮ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૫.

ઇટલીના વિગ્રહમાં પ્રવેશ.

ઇ. સ. ૧૯૧૫ ના મેની ૧૪ મી તારીખે સતના ખાર વાગ્યા, કે ઇટલીના પહાડી સિપાઇઓ ઑસ્ટ્રિયન સરહદ ઓળંગવા માટે ન્હાની ન્હાની ટુકડીઓમાં ઉપડ્યા. ઇટલી મિત્ર રાજ્યો સાથે સંયુક્ત થયું.

આ સંયોગમાં મુખ્ય પ્રધાન સેન્યોર સાલાંદ્રા અને પરદેશ ખાતાના પ્રધાન બેરન સોન્નિનોનો ખાસ હાથ હતો. જર્મનોની લડવાની પદ્ધતિ સામે લોકોને રીસ ચડતી જતી હતી, અને હુસિ-ટાનિયાના ઉતાડ્યોના પૂનથી તે પરાક્રમ્યો પહોંચી હતી. પણ તે ઉપરાંત, રાજપુરુષોને ખાસ પ્રેરનારાં રાજકીય અને સરહદ સંબંધી મહત્વનાં કારણો હતાં.

ઓગણીસમી સદીનાં પહેલાં સિત્તેર વરસમાં ઇટલીની ધીમે ધીમે એકતા થઈ, તેથી ખીલ ગમે તે ફેરફાર થયા હશે, પણ તેથી ઑસ્ટ્રિયા પાસે જે મુશ્કેલી ટળજે હતો તે છૂટેલો નહીં. ટ્રેન્ટિનો અથવા નીચલો ટાઇરોલ, આઇસો-ઓ ખીલુની જાને જાન્યુનો મુલક, અને ઇસિયાનો દ્રીપ-કલ્પ ઑસ્ટ્રિયાના હાથમાં વસી રહ્યા છે. ઇસિયામાં ટ્રેન્ટિનોની માફક મુખ્ય વસ્તી ઇટાલિયન છે, અને તેમાં પોલા તથા ટ્રિએસ્ટનાં મહત્વનાં બંદર છે. ટ્રિએસ્ટની તો લગભગ બધી વસ્તી ઇટાલિયન છે. ક્રિયુમ કરીને એક ત્રીજું બંદર કોટિયામાં છે, તે પણ ઇટિહાસથી અને જાતથી ઇટાલિયન છે. આ ઇટાલિયન વસ્તીવાળા મોટા ભાગે ઇટલીને સ્વીકારવી પડેલી સરહદમાં ઑસ્ટ્રિયાના કબજામાં રહેલા, એટલું જ નહીં, પણ ઑસ્ટ્રિયા ઉત્તર ઇટલી પર હુમલો કરે, તો જાચાવ કરવાનું અતિશય મુશ્કેલ થયેલું.

આ સમજવાને માટે કોઈ ચારો નકશો જોવાની જરૂર છે. નકશામાં દેખાશે, કે ટ્રેન્ટિનો એક ફાચરની માફક ઇટલીમાં પેસે છે. તેની સરહદ પહાડોની જાનેલી છે; કે જેનાં ડાંચાં શિખરો તપાસ રાખવાના મિનારા તરીકે કામમાં આવે છે. પૂર્વમાં જ્હેનિસની ઉપરના પ્રદેશમાં જોઇએ, તો હાં પણ ઑસ્ટ્રિયન સરહદ કાર્નિક આડમ્સની જાનેલી છે, કે જે ઇટાલિયન જાન્યુએ દુર્ગમ, પણ ઑસ્ટ્રિયન જાન્યુએ વધારે સુગમ છે. અહીં પણ થોડે થોડે અંતરે પહાડી

મિનારાઓ છે. કલાગેનક્ટ, લુગિઆના અને ટ્રિએસ્ટ તરફ ઇટલીની પૂર્વની સરહદમાં બુલિયન આદમ્સ આવેલ છે, માત્ર આઇસોન્ડો ખીણના પ્રદેશ સિવાય, કે જ્યાં ગોરિઝિયા, ગ્રેડિસ્કા અને મોન્ફેડેઝોના શહેરો પાછળની ટેકરીઓ સુધીના મુલક ખુલ્લો છે.

એટલે, સાધારણ રીતે બોલતાં, ઇટલીની સરહદ એવી રીતે ઠરેલી છે, કે તે લશ્કર એકઠું કરવા લાગે તે ઑસ્ટ્રિયન મિનારાઓ પરથી નેઇ શકાય, અને તે હુમલો કરવા આજે ત્યારે પહાડી દિવાલજ તેને અટકાવે; પણ ઑસ્ટ્રિયનો પહાડની પાછળ લશ્કર એકઠું કરી શકે, અને ગમે તે માર્ગે તેને ઉતારી પણ શકે. ઉપરાંત, ટ્રેન્ટિનો ઑસ્ટ્રિયાના કબજામાં હોવાથી તેની આસપાસ વધારે ગથાવ કરવો પડે.

આ અરસાણુ મટાડવાની ઇટલીને પ્રબલ ઇચ્છા હોય તેમાં નવાઈ નથી. અને ટ્રેન્ટિનો તથા ઇસ્ટ્રિયામાં વસતા ઇટાલિયનોને સ્વદેશ સાથે જોડવાની ઇચ્છા હોય, તે પણ સ્વાભાવિક છે. છતાં, આ ઉપરાંત એક ત્રીજું પણ કારણ હતું. કે જેને લીધે વિગ્રહમાં અંતલાવવાની ઇટલીને દુરજ પડેલી.

જે કોલકારાથી ઇટલી જર્મની અને ઑસ્ટ્રિયા સાથે જોડાયું હતું, તેમાં એક સરત એવી હતી, કે બાલ્કન રાજ્યોમાં દેશની વહેંચણી અને ફેરફારી થતાં જો ઑસ્ટ્રિયાને કંઈ ખાસ લાભ મળે, તો ઇટલીને પણ એ પ્રમાણમાં ગંડલો મળ્યો નેઇએ. વળી એવી પણ સરત હતી, કે ઑસ્ટ્રિયાએ ઇટલીને પૂછ્યા વગર આવી કશી ફેરફારીના કામમાં પરડું નહીં. જ્યારે ઑસ્ટ્રિયાએ હુરગ્રેગોવિના અને જોસ્તિયાના નામના તુર્કી પ્રાંતો પોતાના મુલક સાથે જોડી દીધેલા, ત્યારે ઇટલીને કંઈ લાભ મળેલો નહીં. ઑસ્ટ્રિયાએ એવું ગણતું કારણ, કે જોકે એ બે પ્રાંતો નામ માત્રમાં તુર્કીની શહેનશાહત નીચે હતા, છતાં વહિવટ ઑસ્ટ્રિયાના હાથમાંજ હતો. તે વખતે ઇટલી વાંધો ઉઠાવીને કહી શકે તેમ નહોતું, કારણકે ણીજાં યુરપનાં રાજ્યો ઑસ્ટ્રિયાના આપખુદ પગલાં સંબંધી તકસાર ઉઠાવવાને નાખુશ અથવા અશક્ત હતાં.

કોલકારારનો એથી પણ વધારે ગંભીર ભંગ ઑસ્ટ્રિયાએ ૧૯૧૪ના જૂલાઈમાં કર્યો. જ્યારે ઑસ્ટ્રિયાએ સર્બિયાને લગઇતું કહેણ મોકલ્યું, ત્યારે તેણે ઇટલીને પોતાના ઇસ્ટથી વાકેફ કરેલ નહીં. પણ કરસની સરતો પ્રમાણે તેમ કરવાને તે બંધાયલું હતું.

એ સાફ દેખાય છે, કે ઑસ્ટ્રિયા અને જર્મની જાનેએ તે વખતે ઇટલીનો બહુ હિસાબ ગણેલો નહીં. તે બંધુતાં હતાં કે તેની તિજોરી ખાલી થઇ છે, લગઇનો સામાન વપરાઇ ગયો છે, અને પાર્લિમેન્ટ પુરતા પૈસા આપતી નથી.

ઇટલીના રાજપુરુષોને આ વાતની ગતગત ખબર હતી. સાફ જોઈ શકનારા બધા બંધુતા હતા, કે જો ઇટલીની સાંચામિક અને આર્થિક સ્થિતિ આવી હોત. તો તેની અવગણના કરવાની

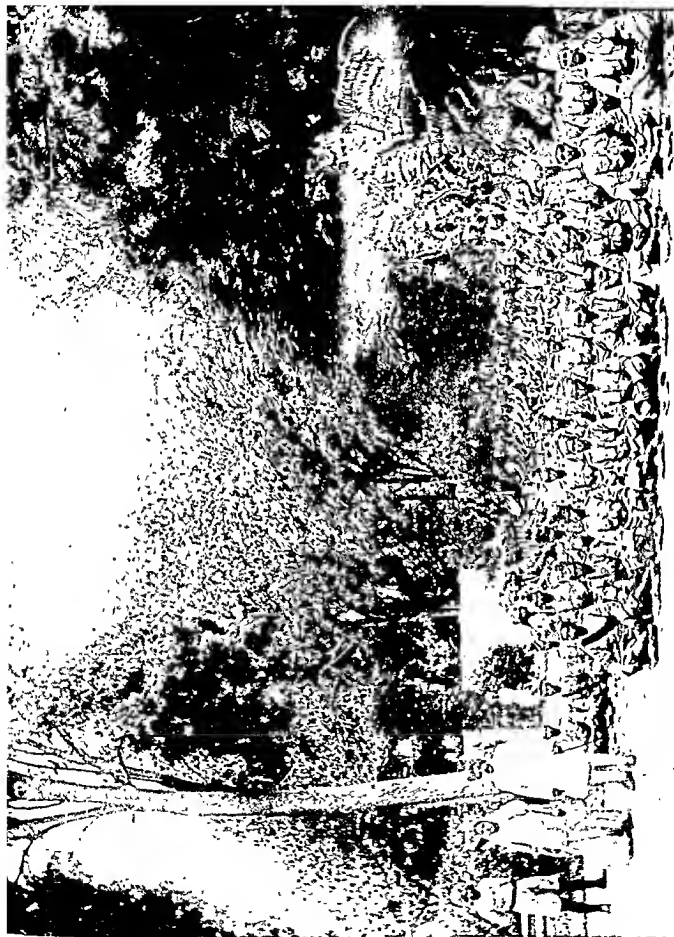
ઑસ્ટ્રિયન અને જર્મન સરકાર વિખત કરત નહીં. એ અવગણના અને અપમાન સાતતું હતું, પણ તેનું વેર સમગ્રેશી લેવાય ત્યાં સુધી રાજપુરુષોએ સખૂરી રાખી.

જર્મન સરકારે થોડી વારમાં લેખું, કે નૂતન થઈ ગઈ પડી. જ્યારે જર્મનીને આફતાફ ગાયોલિટ્ટીનું પ્રધાનમંડલ બદલાયું, અને તેને બદલે સાલ્વાડ્રા-સોડિનોનું પ્રધાનમંડલ સ્થાપિત થયું, ત્યારે જર્મન પરદેશખાતાની ઓફિસની આંખ ઉઘડી. જેમ બીજા તરફ દેશોમાં કંઈ હતું તેમ ઇટલીમાં પણ જર્મન અને ઑસ્ટ્રિયન જોજીટો સાલ્વાડ્રા પ્રધાનમંડલ માટે સુરકેલીઓ ઉભી કરવા લાગ્યા, અને જે દળાણોથી ઇટલી વિઝહમાં ઉતરતું ચડકે, તે બધાં એકમ કરવા લાગ્યા. ઇટલીમાં કંઈ કંઈ શવાદવા અને પ્રપંચો ચાલવા લાગ્યા, જર્મન જોજીટો લાંચમાં પુષ્કળ નાણાં ખર્ચવા લાગ્યા, અને બધી તૈયારી કર્યો પછી સાલ્વાડ્રા પ્રધાનમંડલે રાજ અને પ્રજા પામેથી ઇટલીના લાજ માટે જે કરવું થટે તે સર્વ કરવાની જુદ માગી, ત્યારેજ તે બંધ પડ્યા.

સેન્યોર સાલ્વાડ્રા સખંધી જોટલું ચોટું જાણુથેલું હતું, કે ઘણા લોકો તેને માત્ર અમુક પક્ષનો રાજપુરુષ ધારતા હતા. ગાયોલિટ્ટીએ સત્તા છોડી દીધી, ત્યારે બીજા યોગ્ય માણસનો અભાવ હોવાથી તેને પ્રધાનપદ મળેલું. એમ ઘણાં માનવું હતું. તેનું મંડલ “કોન્ઝર્વેટિવ” હતું; પણ તેને વિઝહમાં ઉતરવાતું હોવાથી “ફિક્સલ” પક્ષના જે માણસો ઇટલીએ વિઝહમાં ઉતરતું લેખુંએ એમ માનતા હતા, તેમનો તેને ટેકો મળેલો.

ગાયોલિટ્ટીએ ઘણાં વરસ સુધી અસાધારણ પદવી ભોગવી હતી. ઇટલીમાં તે ક્ષાત્રી સમર્થ રાજપુરુષ હતો, અને તે સાથે પ્રપંચમાં પણ પરમ કુશળ હોવાથી તેની ઇચ્છા પ્રમાણેજ બધે તંત્ર ચાલતો હતો. થોડી થોડી જગ્યાએમાં તેના માણસો ગોડવાયેલા હતા. ટ્યુરિનમાં તેના પક્ષનું મુખ્ય મથક હતું. પોતાનો પક્ષ તેણે જોટલો મળળ કર્યો હતો, કે શરીરની અશક્તિને લીધે તેને થોડી વાર અધિકાર છોડવો પડેલો, ત્યારે પણ ઇટાલિયન પાર્લિમેન્ટમાં તેના પક્ષના માણસો ક્ષાત્રી વધારે હતા. બ્રિટન અને જર્મની બંનેની સાથે સાદા સંબંધ રાખવાની તેની ઇચ્છા હતી; પણ હૃદય અને દહીં બંનેમાં પગ રાખવાતું બની શક્યે નહીં, એમ તે સમજેલો નહીં. વળી, તેને ક્રૂન્સની આદેખાઈ અને બીક હતી. લશ્કરને ચારી રિથિતમાં લાવવાને જે ચોટું કરજ કરવું પડે તેની દેશ પાસે માગણી કરવાને તે નાખુશ હતો; અને તેણે કદાચ એમ પણ માન્યું હશે. કે સેન્યોર સાલ્વાડ્રા શરૂઆત કરે. જોટલે પ્રધાનપદ પાછું હાથમાં લઈ શકાયે

પણ સેન્યોર સાલ્વાડ્રા અને જેટલ સોડિનો કંઈ નિર્માસ્ય માણસો નહોતા. યુગના ઇતિહાસમાં ક્ષાત્રી ગંભીર અને કટાકટીના પ્રસંગમાં જવાબદારી સ્વીકાર્યો પછી પોતાને ક્રિષ્ લાગે તે સદ લેવાનો તેમનો નિશ્ચય હતો. ગાયોલિટ્ટીએ પાછળથી ત્યાં સત્તા પાછી મેળવવા યત્ન કરેલો, ત્યારે તેને માત્રમ પડેલું. કે તેનો વખત ગયો હતો.

સોશલિસ્ટ આગેવાનો પાસે તેઓ અશ્લી પણ વધારે જોડાવર દલીલ કરી શકતા. તેઓ કહેતા: “તમારો માણસોનો જાંદોળસ્ત એવો સાદો છે, કે આવા મિત્રાન જેવા શહેરમાં તો ધારો તો સત્તા પણ હાથમાં લઈ શકે. એ જાંદોળસ્ત તમને વિચ્છેદ પૂરો થયા પછી ઉપયોગી થઈ પડશે, પણ જો હિંદી વિચ્છેદમાં ઉતરશે, તો તમારી પાસે કશું રહેશે નહીં.”

શ્રીઓ પાસે તેઓ વળી બીજી દલીલ કરતા. તેઓ કહેતા: “ત્રિપોલીને યાદ કરો. કેટલા માણસ મરી ગયા, કેટલા ઘવાયા, અને ગાંડા પડ્યા, તે યાદ કરો. બીજે શું થાય છે તે જુઓ, અને વિચારો કે આ કાંઈ આફ્રિકાની લડાઈ નથી. આફ્રિકાન લોકો હિંદી પર ચડાઈ કરશે. બેનિસનો સંહાર થશે; મિત્રાનનો ઝેરપેલિનો નાશ કરશે. અને બધું જાની ગયા પછી કદાચ તમે જીતશો, તોપણ તમારે માટે અને તમારાં છોકરાંને માટે રાત્રી કોણ કમાઈ લાવશે? તમારા ઘણીઓ અને દીકરાઓ તો આત્મસના જરૂરમાં શકતા હશે. જો વિચ્છેદ આવશ્યક હોય, તો તમે ઇટાલિયન શ્રીઓ તરીકે ફરિયાદ કરી શકો નહીં. પણ વિચ્છેદ આવશ્યક નથી, એટલું જ નહીં, તમારે માટે તો એ વિચાસધાનનો અને મોટી મૂર્ખાઈનો રસ્તો છે.”

આ ઉપરાંત પણ ઇટાલિયનોનો એક વર્ગ હતો, કે જેના ઉપર જર્મન એજંટો ખાસ અસર કરી શકેલા. એ વર્ગ લોન્ગર્ડિના તબંગર વેપારીઓનો હતો. ઘણું બરસથી ઇટાલિયન બેંકો અને વેપારીઓની પેટીઓમાં જર્મનો દુરુધા હતા. વેપાર કેમ કરવો એ ઇટાલિયનોને શિખવવા માટે જર્મનીઓ પોતાના સારા સારા એજંટો અને વેપારના એજંટોને હિંદીમાં મોકલ્યા હતા; અને હિંદીઓ તેમનો સન્કાર કર્યો હતો. તેઓ ધીમે ધીમે એટલા બધા અંદર પેસી ગયા હતા, કે લગાઈ વગર તેમનાથી છૂટી શકાય એવું કશું નહોતું. તેઓ જાણે જેવા હતા, પણ જાણી શકે કે ધરાયા પછી જાડી જતા નહોતા. આ વર્ગો હવે ઇટાલિયન વેપારીઓને સમજાવવા માંડ્યા, કે વિચ્છેદથી તેમની આગાહી ઘટી જશે, ઘણી બેંકોને દીવાળાં કાઢવાં પડશે, વગેરે.

(આ રસિક ઇતિહાસ આવતા અંકમાં જારી રાખવામાં આવશે.)

ઋષિયાઓ કહેલી હિંદી વિક્રમની કથ.

ઋષિયાના નાગદાર તમાર તરફની આનંદમાં મેળવતાઓમાં કેટલાક હિંદી વિક્રમો પણ છે, એમ અમે અગાઉ જણાવી ગયા છીએ. હાલ દેટલીક વધારે વિગતો જાહેર આવી છે, જે આ સ્થળે ઉતારતાં અમને આનંદ થાય છે

ગ્રીસ વર્ગનો ફ્રાંસ ઍન્ડ ધી ઍર્ડર ઍન્ડ સેન્ટ જ્યોર્જ—સુબેદાર જયસિંઝ. હવાલદાર લખમન, અને સુબેદાર મીરદસ્તને મળેલ છે.

ચોથા વર્ગનો ફ્રાંસ ઍન્ડ ધી ઍર્ડર ઍન્ડ સેન્ટ જ્યોર્જ—જમાદાર અબ્દુલ ગુરખાન (૩૪ વર્ષ હાર્સ), સુબેદાર ભદ્રાજીદાસ અધિકારી. જમાદાર છગાટા, નાયક દલીપસિંઝ, સુબેદાર કાલકેશ્વર, હવાલ-

સેન્યોર સાલાંદ્રાના મંડલે પ્રથમ તો ઇટલીના રક્ષણમાં જે ખામીઓ હતી, તે પૂરી પાડવાને તૈયારીઓ કરવા માંડી. જર્મન બસુસોએ તરત વિગ્રહખાતાની ઓફિસને ખગર આપી, કે ઇટલીની તૈયારીઓ પકડી દેખાય છે.

ઑસ્ટ્રિયાએ સર્બિયાને લડાઇનું કહેણ મોકલ્યું, ત્યારે ઇટલીની સલાહ લીધી નહોતી. ઇટલીને તેટલા માટે કોલકરાર પ્રમાણે કશી જવાબદારી રહી નહોતી; અને લગભગ તરત તેણે પોતાની તટસ્થતા અંદરે કચેલી. બર્લિનમાં આ ખબરથી ઘણો ઝુસ્સો ચડેલો; અને રેલવે બાંધવામાં તથા ખાણોમાં કામ કરનાર ઇટાલિયનોને ઘણું ખમવું પડેલું. મિત્ર રાજ્યોને એક મોટો લાભ આપી એ ધયેસો, કે ઇટાલિયન સરહદ ઉપર ફ્રેંચ લશ્કર રાખવાની જરૂર રહેલી નહીં, અને તે ચઢી આવતા જર્મન દળની સામે જવાને છૂટું રહેલું.

કેસરે ઇટલીના રાજાને એવો તાર કરેલો કહેવાય છે, કે “હું તમને કદાપિ માફ કરીશ નહીં;” અને લોકે એ તારની વાત બિલકુલ યનાવટી છે, તોપણ જર્મનીમાં સાધારણ લાગણી કેવી હતી, તે એથી સારી રીતે પ્રગટ થાય છે.

જર્મનીએ પડેલું કામ એ કર્યું, કે આખા દેશમાં જે જૂઠાં જૂઠાં પેપરો ચાલતાં હતાં, તેમાંનાં કેટલાંક ખરીદી લીધાં. મિલ્લાનમાં બનેલા એક યનાવટી જર્મન ન્યુસપેપર એજન્ટોની પદ્ધતિઓ સંબંધી ઠીક ખયાલ આવશે. બર્લિનની એક ન્યુસપેપર એજન્ટોની એડિટર પોતાની પત્ની સાથે મિલ્લાનમાં આવેલો; અને લોંગર્ડીનાં કેટલાંક ન્હાનાં પેપરોના માલેકોને મળેલો. જર્મન ઉદ્દેશોને માટે તેઓ કેટલે અશે વાપરી શકાય તેમ છે, એ શોધવાનો તેનો ઇરાદો હતો. એક નિર્માદ્ય પેપર છેવટે તેને મળી આવ્યું, જે નાણાં સંબંધી મુશ્કેલીઓમાં હતું. તેના એડિટરે તેના માલેકને કહ્યું, કે “એ તમે તટસ્થ રહીને જર્મનીના પક્ષમાં લખવાનું કબૂલ કરો, તો તમને સારી રકમ મદદ તરીકે આપવાની મને સત્તા છે.” માલેકે થોડી વાર વિચાર કરીને જવાબ આપેલો, કે “હા, તમારી મદદના બદલામાં અમે જર્મનીના પક્ષમાં લખાણ છાપશું; પણ અકબાહિયામાં એક વાર ઑસ્ટ્રિયાને પ્રહાર કરવાની તમારે અમને રજા આપવી પડશે.”

રોમ, નેપલ્સ, જ્યૂરિન, અને ષીબ્બાં મોટાં શહેરોમાં જર્મન એજન્ટો લાંચો આપીને ફ્રેંચતને ખૂટવવા મંડ્યા. જેમ તેમણે અમેરિકામાં કરેલું, અને કદાચ ઇંગ્લંડમાં પણ, તેમ મજૂર વર્ગમાં ફરીને તેઓ વિગ્રહની રાજનીતિ વિરુદ્ધ ઉશ્કેરણી કરવા લાગ્યા. તેમની દલીલો લોકો લોભવાઇ બંધ એવી હતી. તેઓ કહેતા, કે “વિગ્રહમાં ઉતર્યા વગર પણ ઇટલી જે સુલક વાજળી રીતે માગે, તે તેને મળી શકે તેમ છે. તટસ્થ રહીને પણ તે લડતી પ્રજાઓની સાથે વેપાર કરી શકે તેમ છે. વેપાર વધે, અને તિજોરી તર થાય, એ લાજ જેવા તેવા નથી. પણ જો ઇટલી વિગ્રહમાં ઉતરશે, તો ઘણા બનના ભોગ આપવો પડશે, કરજ વધી જશે, અને મજૂર વર્ગને હુમેશાંને માટે નવા કરો ભરવા પડશે. ઉદ્યોગો બંધ પડી જશે; અને છેવટ વિજય તો જર્મનીનોજ થવાનો છે, એટલે વિગ્રહ પૂરો થયા પછી ઇટલી અચકર રિશ્તિમાં આવી પડશે.”

સૌશ્યલિસ્ટ આગેવાનો પાસે તેઓ આથી પણ વધારે નોંસવર દલીલ કરી શકતા. તેઓ કહેતા: “તમારો માણસોનો જાંઘણત એવો સારો છે, કે આવા મિત્રાન જેવા શહેરમાં તો ધારો તો સત્તા પણ હાથમાં લઇ શકો. એ જાંઘણત તમને વિગ્રહ પૂરો થયા પછી ઉપયોગી થઇ પડશે. પણ ને ઇટલી વિગ્રહમાં ઉતરશે, તો તમારી પાસે કશું રહેશે નહીં.”

શ્રીઓ પાસે તેઓ વળી બીજી દલીલ કરતા. તેઓ કહેતા: “ટિપોલીને યાદ કરો. કેટલા માણસ મરી ગયા, કેટલા ઘવાયા, અને માંદા પડ્યા, તે યાદ કરો. બીજે શું થાય છે તે જુઓ, અને વિચારો કે આ કાંઈ આફ્રિકાની લશ્કાઈ નથી. આસિટિયન લશ્કરો ઇટલી પર ચડાઇ કરશે. બેનિસનો સંહાર થશે; મિત્રાનનો ઝેપેલિનો નાશ કરશે. અને બધું જાની ગયા પછી કદાચ તમે જીતશો, તોપણ તમારે માટે અને તમારાં છોકરાંને માટે ફેટલો કોણ કમાઇ લાવશે? તમારા ધણીઓ અને દીકરાઓ તો આફ્રિકાના જંગલમાં સડતા હશે. ને વિગ્રહ આવશ્યક હોય, તો તમે ઇટાલિયન શ્રીઓ તરીકે ફરિયાદ કરી શકો નહીં. પણ વિગ્રહ આવશ્યક નથી, એટલુંજ નહીં, તમારે માટે તો એ વિશ્વાસવાતનો અને મોટી મૂખાંઇનો રસ્તો છે.”

આ ઉપરાંત પણ ઇટાલિયનોનો એક વર્ગ હતો, કે જેના ઉપર જર્મન એજંટો ખાસ અસર કરી શકેલા. એ વર્ગ લોંગર્ડોના તથાંગર વેપારીઓનો હતો. ઘણાં વરસથી ઇટાલિયન બેંકો અને વેપારીઓની ચેટીઓમાં જર્મનો દુસ્ત્રા હતા. વેપાર કેમ કરવો એ ઇટાલિયનોને શિખવવા અદે જર્મનીએ પોતાના સારા સારા એજંટો અને વેપારના એજંટોને ઇટલીમાં મોકલ્યા હતા; અને ઇટલીએ તેમનો સન્કાર કર્યો હતો. તેઓ ધીમે ધીમે એટલા બધા અંદર પેચી ગયા હતા, કે લશ્કાઈ વગર તેમનાથી છૂટી શકાય એવું રહ્યું નહોતું. તેઓ જાણો જેવા હતા, પણ જાણી માફક ધરાયા પછી જાની જતા નહોતા. આ વર્ગે હવે ઇટાલિયન વેપારીઓને સમજાવવા માંડ્યા, કે વિગ્રહથી તેમની આખાલી ઘટી જશે, ઘણી જોડાને દીવાળાં કાઢવાં પડશે, વગેરે.

(આ રસિક ઇતિહાસ આવતા અંકમાં બીજી સળવામાં આવશે.)

નુપિયાઓ ફરેલી હિંદી વિક્રમની કદર.

નુપિયાના નામદાર ત્સાર તરફની માન્યાંદ મેળવનારાઓમાં કેટલાક હિંદી વિક્રમો પણ છે, એમ અમે અગાઉ જણાવી ગયા છીએ. હાલ દેટલીક વધારે વિગતો જાહેર આવી છે, જે આ સ્થળે ઉતારતાં અમને આનંદ થાય છે.

ત્રીન્ત વર્ગનો ફ્રાંસ ઑફ ધી ઑર્ડર ઑફ સેન્ટ લ્યોર્ડ—સુબેદાર જયસિંગ, હવાલદાર લખમન, અને સુબેદાર મીરદસ્તને મળેલ છે.

ઐયા વર્ગનો ફ્રાંસ ઑફ ધી ઑર્ડર ઑફ સેન્ટ લ્યોર્ડ—જમાદાર અબ્દુલ ગાફરખાન (૩૪ પૂના હાર્મ), સુબેદાર લખતખાનદુર અધિકારી. જમાદાર હમાદા, નાયક દલીપસિંગ, સુબેદાર રાલકેશ્વર, હવાલ-

દાર દેવીસિંગ, થર્ડ ક્લાસ આસિસ્ટન્ટ સરજન કે. પી. એલેચ, હવાલદાર ગગના, સુબેદાર ઇન્દ્રમાધલખાન, રાઇફલમેન જિતમેન થાપા, જમાદાર મોટાસિંગ, સિપાઇ નેક અમલ, હવાલદાર પદમસિંગ સવત, સુબેદાર પકસાનસિંગ શુકંગ, હવાલદાર સારાબજીત શુકંગ, અને સિપાઇ સુન્દરસિંગને મળેલ છે.

પહેલા વર્ગનો સેન્ટ જ્યોર્જનો ચાંદ—દફ્ટદાર અમાનતુલ્લાખાન, હવાલદાર મોહનસિંગ, સુબેદાર મેજર નાસિરખાન, અને હવાલદાર વોસિમખાનને મળેલ છે.

બીજા વર્ગનો સેન્ટ જ્યોર્જનો ચાંદ—હવાલદાર અબ્દુલ વાહેદ, સળ આસિસ્ટન્ટ સરજન ગોપીનાથ અગરવાલ, સુબેદાર નાઝિરખાન, હવાલદાર નોશિરખાન, અને નાયક રૂપધન પૂનને મળેલ છે.

ત્રીજા વર્ગનો સેન્ટ જ્યોર્જનો ચાંદ—રાઇફલમેન જલણીર થાપા, સિપાઇ લાણુસિંગ, આનન-સિંગ, રાઇફલમેન ખારકળીર પૂન, માનસિંગ, સિપાઇ મસ્તાનસિંગ, ટીકેરામ કનવાસ અને વઝીર-સિંગ વરાકોઠીને મળેલ છે.

ચોથા વર્ગનો સેન્ટ જ્યોર્જનો ચાંદ—સિપાઇ બંતાસિંગ, લાન્સનાયક દેવીસિંગ, રાઇફલમેન ધમરાજ થાપા, સિપાઇ કુતેહ હૈદર, લાન્સનાયક જીતસિંગ નેગી, રાઇફલમેન કરમસિંગ રીથાલ, સિપાઇ સુખિતયાર, સિપાઇ સાદરદીન, સિપાઇ સાહેબજીન, અને લાન્સનાયક તેજસિંગને મળેલ છે.

લડાઈના તાર.

—:o:—

સામાન્ય સ્થિતિ.

પશ્ચિમમાં હતી તે સ્થિતિ ટકી રહી છે. પૂર્વમાં હાલ પ્રચંડ યુદ્ધ ચાલે છે; અને હઠતાં હઠતાં પણ અધિયનો ઠીક માર મારી ચકે છે. મામલો જાગરણ નહીં છે. હવે શું થાય છે તે તરફ દુનિયા જોઈ રહેલ છે.

અધિયન વિક્રમ.

પિતૃગ્રેહ, ૧૮ મી સપ્ટેમ્બર.

દિન્ડકની પશ્ચિમે અને નૈઋત્યમાં દુશ્મનના હુમલા જારી છે. વિદનાની પૂર્વે હડીલી લડાઈ ચાલ્યા કરે છે. વિલિયા નદીની ડાબી બાજુએ રેલવે ઉપર કેટલેક ઠેકાણે દુશ્મનની ટુકડીઓ પહોંચી છે; અને આ પ્રદેશમાં ઘોડેચારીની સારી અપ્યાઅપીઓ થઈ છે.

લંડન, ૨૧ મી સપ્ટેમ્બર.

તા. ૧૮ મીએ ટાઇમ્સનો ખગરખતી દિન્ડકથી તાર કરે છે, કે “છેલ્લા ત્રણ દિવસ જો આ મોખરા ઉપર ગાળ્યા છે. એક જગ્યાએ હુમલો બંધ પડે છે, કે તરત બીજી જગ્યાએ શરૂ થાય છે. પાસેમાં પાસે જે મોખરા છે, તે શહેરથી માત્ર ૧૨ માઈલ દૂર છે; અને શહેરની

ખાત્રી શેરીઓમાં તોપોના પડધા પડે છે. ઋષિયનોએ અત્યાર મુખી બધા દુમકા પાછા હસાવ્યા છે, પણ જર્મનો સંખ્યામાં બમણા કે ત્રણગણા છે. અને તોપખાનામાં અતિશય સરિયાતા છે.”

વિગ્રહનું બીજું બજેટ.

લંડન, ૨૧ મી સપ્ટેમ્બર.

આજ સંજે આમની ચલામાં મિ. રોક કેનાએ વિગ્રહનું બીજું બજેટ રજુ કર્યું. મહેસુલ ૨૭,૨૦,૦૦,૦૦૦ પૌંડની અને ખર્ચ ૧,૫૬,૦૦,૦૦,૦૦૦ પૌંડનો ચણવામાં આવેલ છે. તે આવક-વેરામાં ૪૦ ટકાનો વધારો કરવાની અને માત્રીની હદ ૧૩૦ પૌંડ મુખી ઉતારવાની દરખાસ્ત કરે છે. ખાંડ ઉપરની જગત શેર અર્ધો આનો વધારવાની, અને ચા, તમાકુ, કાફી, અને ચિકોરી પરની જગત ૫૦ ટકા અચવવાની તેની યોજના છે. બધા દરારો મંજૂર થયા છે.

તુર્કી ધર્મગુરુઓનો બળવો.

લંડન, ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર.

રામધી “ટેલીગ્રાફ” પત્રનો બળવપત્રી જણાવે છે, કે કોન્સ્ટન્ટિનોપલથી આવેલા ધણા સંદેશાઓ એમ બતાવે છે, કે તુર્કી ધર્મગુરુઓએ તરુક તુર્કો, અન્યર પાશ્તા, અને જર્મનોની સામે બળવો કર્યો છે. અન્યર પાશ્તા અને તેના શોખતીઓને જગત બહાર પણ કરવામાં આવેલા કહેવાય છે.

બહોરિયામાં લશ્કરી તૈયારી.

લંડન, ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર.

એક બહોરિયન અમલદાર જણાવે છે. કે અત્રી લાખ પાયદળને તૈયાર થવાને હુકમ મળ્યો છે. લશ્કરી સામાન પુરતો છે, અને તોપખાનું વધારવામાં આવેલ છે.

રિગાની પાસે જર્મનોની દાર.

પિટ્સબર્ગ, ૨૪ મી સપ્ટેમ્બર.

રિગાની દિશામાં જતા એક જર્મન વિમાનનો ઋષિયન તોપોએ નાશ કર્યો છે. રિગાની પશ્ચિમે ઋષિયનોએ હુકમનને હરાવેલ છે, અને તેઓ દારૂગોળો પડતો મૂકીને નાશ છે. દશિણમાં પણ ઋષિયનોએ ફરી હુકો શરૂ કર્યો છે, અને કેટલાંક ગામ પરાગ્યાં છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે મોખરે લટવા જતા ભાવનગર સાન્સદોનો એક બીજો ફોટોગ્રાફ અને અભાસ વાંચનારાઓને લેટ કરીએ છીએ.

ભાવનગર દરબારી ધાપખાનું.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૫ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

[અંક ૪૫.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૫ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

ઇટલીના વિશ્વભ્રમ પ્રવેશ.

-(ગયા અંકથી ચાલુ.)

પણ પ્રપંચની કળામાં સર્વોપરિ કામ તો પ્રિન્સ વૉન જ્યુલોએ કરી જતાવેલું. તે જર્મન પરદેશ ખાતાનો સેક્રેટરી, અને પછી જર્મન શહેનશાહતનો આન્સેલર થયો, તે પહેલાં કાઉન્ટ જ્યુલો રોમમાં જર્મનીનો એલચી હતો. તે ડોના મિઘેટ્ટી નામે એક સિસિલિયન ખાતુની પુત્રીને પરણ્યો હતો, અને અધિકાર ઉપરથી ભત્રીયા પછી દર વરસ કેટલોક વખત રોમમાં અને કેટલોક સિસિલીમાંની ખોતાની ચોરતની જાગિશ ઉપર જાણતો હતો. તે મજતાવડો અને ખુશમિજાજ માણસ હતો, અને તેની જોગી પરીણામતથી તથા રીતભાતની છૂટથી ઇટાલિયનો મોહિત થયેલા. એટલે, જ્યારે ઇટલીમાં પ્રપંચ ચલાવવાને એક કુશળ અધિકારીની જરૂર પડી, ત્યારે બધાની પસંદગી સ્વાભાવિક રીતે ડોના દ્વારા મિઘેટ્ટીના લોકપ્રિય જમાઈ ઉપર ભારતી. પ્રિન્સ વૉન જ્યુલો રોમ તરફ જતી ગાડીમાં સવાના થયો, ત્યારે જર્મનનાં કેટલાંક પેપરોએ લખેલું, કે "આજરે એક કારભારી તો આપણી પાસે છે જણે!"

પ્રિન્સ વૉન જ્યુલો રોમમાં આવ્યો, કે થોડા વખતમાં તેનું મકાન તત્કાલિન પ્રપંચોત્તું મધ્યજિંદુ બની ગયું. એક પછી એક ગેજનાની અપાવા માંડી. ગાયોલિટ્ટીના પક્ષના સેનેટરો અને ડેપ્યુટીઓ માટે દ્વારો વારંવાર ઉઘડવા લાગ્યાં. આ બધામાં આગેવાન કમિની નામે હતો, તે "સ્ટામ્પા" પત્રનો રોમ ખાતેનો જાળરપત્રી અને તત્કાલ પેપરોનો વડો હતો; અને પ્રિન્સ વૉન જ્યુલો પાસે જે જે પ્રેસ એજન્ટો હતા તેમાં તે સર્વોપરિ હતો. હવે આખી ઇટલીમાં પાછા કાવાઢવા શરૂ થયા, અને બધી તરફ પુષ્કળ નાણું લાંચમાં ખરચાવા માંડ્યું; અને બીજી તરફથી પ્રિન્સ વૉન જ્યુલોએ જેરન સોન્નિનો સાથે મસલહત શરૂ કરી, કે જેથી ઇટાલિયન સરકાર કેટલા મુલકના લાભને આવશ્યક ગણે છે તે જાણી શકાય. દરમિયાન સાલ્વાદ્રા પ્રધાનમંડલને અત્યુદ્ધ ન નીવડે, તો ગાયોલિટ્ટીના અધિકારને પાછો લાવવાને પણ ચોજનાઓ ઘડવામાં આવી.

એ સમજવું સહેલું છે, કે જોકે પ્રિન્સ વૉન જ્યુલો વચલી શહેનશાહતોનો વાસ્તવિક એજન્ટ-જનરલ હતો, તોપણ કેળાવની ખાતર કેટલીક મર્યાદા સાચવવાની જરૂર હતી. ઇટલીને જર્મની

સાથે કનિયો કરવાનું કશું બુદ્ધુ કારણ નહોતું. કંઈ પણ સુદક લેવાની વાત તેને જર્મની સાથે કરવાની નહોતી, તેમ ફેલ્ડકારની સરતો કંઈ જર્મનીએ તોડી નહોતી. છતાં સર્મિયાને લડાઈનું કહેણ મોકલનાર અને યુરપમાં લડાઈ સળગાવનાર કોણ, એ યાગતમાં ઇટાલિયન સરકાર અધારમાં નહોતી. તોપણ, જોકે ઑસ્ટ્રિયા તરફથી કંઈ પણ સુલક આપવાની દરખાસ્ત કરવાનો પ્રિન્સ વૉન બ્યુલોનો કશો અધિકાર નહોતો, તોપણ ઇટાલિયન સરકારને ખબર હતી, કે કામ તેના દ્વારાજ લેવાનું છે.

પ્રિન્સની મદદથી નિઃસ્થતાની લડતના પક્ષમાં મોટાં મોટાં શહેરોમાં સંમેલન કરવામાં આવ્યાં. જેઓ વિચકમાં અંપલાવવા આહવા હતા તેમણે વિરુદ્ધ સંમેલનો પણ ભરવા માંડ્યાં. કોઈ કોઈ કેકણે બે વિરુદ્ધ પક્ષો વચ્ચે કનિયા પણ થયા. જસ, પિસ્તોલ, લાઠીઓ અને પતથરોનો ઉપયોગ થવા લાગ્યો; અને તોફાન બેસાડી દેવા સાફ અધિકારીઓને કોઈ વાર લશ્કરની મદદ લેવી પડી.

ઇટાલિયન સરકારનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ હતો, કે લડાઈની તૈયારીઓ પૂરી થાય ત્યાં સુધી વખત લગાડવો. પ્રિન્સ વૉન બ્યુલોના ઉદ્દેશો બે હતા: પહેલો એ, કે ઇટાલિયન સરકાર આજ્ઞામાં ઓછી કંઈ સરતો સ્વીકારશે, તે સ્પષ્ટ કરાવવું; અને બીજો એ, કે ધીમે ધીમે ઇટલીની માગ-લીઓ મજૂર રાખીને એમ દેખાડવું, કે ઇટલીને વિચકમાં ઉતર્યા વગર પણ જોઈએ તે મળી શકે એમ છે. જો પ્રિન્સ ઇટાલિયન સરકાર પાસેથી તે શું કરવા ઇચ્છે છે એ કહાવી શકે, તો પછી કર્મની અને બીજા જોગડો સરકારની વિરુદ્ધ પણ લોકલાગણી ઉરફેરી શકે.

ગાયોલિટ્ટીના મળતિયાઓ પણ ખૂબ ખટપટ કરવા લાગ્યા. બેશક તેમને ખબર હતી, કે સાલ્વાંદ્રાનું પ્રધાનમંડલ અતિશય ખીરજથી હથિયારો અને હાફગોળાની ખાત્રીઓ પૂરી પાડે છે. તેમની ધારણા એવી હતી, કે ઉલ્ટી ઘટીએ સાલ્વાંદ્રા પાસેથી અધિકાર પડાવી લેવો, અને પછી જે કંઈ ફત્તેહ ગણે, તેનું ગાન પોતે ખાટી જલું.

દરમિયાન ગેરિબાલ્ડીઓનો, એટલે કે જેઓ ૧૮૬૫ માં ઇટલીની સ્વતંત્રતા માટે ગેરિબાલ્ડીની સાથે રહીને લડ્યા હતા, તેઓ અને તેમના પક્ષકારો ઑસ્ટ્રિયન અમલ નીચે જે ઇટાલિયન પ્રદેશો હજી સુધી હતા, તેમની સ્વતંત્રતા માટે પુકાર ઉઠાવવા માંડ્યા.

ઘણાં અઠવાડિયાં સુધી બેરન ઓલ્ડિનોએ પોતાનો હાથ દેખાડ્યો નહીં. પ્રિન્સ વૉન બ્યુલોને તેણે એજ જવાબ આપ્યા કર્યો, કે ઑસ્ટ્રિયાએ કતાર તોડેલ છે, માટે કેવું સમ્બાધન કરવાને તે તૈયાર છે એ તેણેજ જણાવવું- જોઈએ. પ્રિન્સને આ અડચણ દૂર કરવાનો કશો માર્ગ જણ્યો નહીં; અને જોકે ખાનગીમાં તે ગાયોલિટ્ટીના પક્ષને ઉત્તેજન આપતો રહ્યો, તેપણુ અહિર રીતે તેને પોતાની સરકારને આશ્રય કરવો પડ્યો, કે તે ઑસ્ટ્રિયાને ઇટલીનું મન મનાવવા

સારૂ સરતો સૂચવવાનું સમગ્રવે. સાથે સાથે તટસ્થ પેપરો દ્વારા ઑસ્ટ્રિયા ઘણું આપવાને તૈયાર છે એવી ખબરો ફેલાતી રહી.

ઑસ્ટ્રિયાની એવી ઇચ્છા હતી, કે વિશ્વ પૂરો થાય તે પછી ઇટલીને તેની તટસ્થતાના બદલા તરીકે ટ્રેનિનોનો મુલક પાછો સુપ્રત કરવો, અને ખીજે ઠેકાણે પણ સરહદ સુધારી આપવી. ઇટલીની એવી માગણી હતી, કે ઑસ્ટ્રિયાએ કરારનો લંગ કર્યો, તેના વખતર તરીકે બધો મુલક તરતજ સ્વાધીન કરી દેવો. ઇટલીની એ માગણી હતી, કે ઇસિયાનો મુલક કશી સરત વગર આપી દેવો; ઑસ્ટ્રિયાની એ ઇચ્છા હતી કે ઑસ્ટ્રિયન શહેનશાહત નીચે માત્ર ટ્રિએસ્ટને એક “સ્વતંત્ર શહેર” બનાવવું. ઇટલીની માગણી તમામ મુલકનો કબજો તરત મેળવવાની હતી, એટલુંજ નહીં, પણ વિશ્વ પછી એ વ્યવસ્થા કાયમ રહે તે માટે જર્મની પાસેથી બામનગિરી સુદાં લેવાની હતી.

એમાં કશો શક નથી, કે ઑસ્ટ્રિયાએ છેવટે જે સમાધાન સૂચવેલું તે જર્મનીના ઇલાણનુંજ પરિણામ હતું. એ પણ નિર્વાહ છે. કે જો વિશ્વમાં વિજય મળત, તો ઑસ્ટ્રિયા ફરીને જૂની સરહદ પાછી લાવવાના પ્રયત્નો કર્યા વગર રહેત નહીં.

વિશ્વહતી વિરુદ્ધનાં અને તેની પક્ષનાં સંમેલનો પ્રથમ એકજ દિવસે ભરાતાં હતાં. પણ એથી જ્યારે ફિસાદ થવા માંડ્યો, ત્યારે જૂદે જૂદે દિવસે ભરાવા લાગ્યાં. દિવસો જતાં વિશ્વહતના પક્ષના માણસો વધતા ગયા. તટસ્થોએ ત્યારે ખીજી રમતો રમવાનું શરૂ કર્યું. ન્હાની ન્હાની ટુકડીઓ થોરીમાં સંતાઈ રહેવા, અને વિશ્વહતના પક્ષના લોકો પોતાનાં સંમેલનોથી પાછા ફરે ત્યારે તેમના પર હુમલો કરવા લાગી. ૧૩ મી મે અને શુરવારની સાંજે વાત પરાકાષ્ઠાએ પહોંચી. તે દિવસે સાંજે ચાર વાગ્યે વિશ્વહતના પક્ષના લોકોનું એક મોટું સરગસ નિકળવાનું હતું. એક ઠેકાણેથી એ સરગસ ઉપર કેટલાક છુપાઈ રહેલા તટસ્થોએ ગોળીઓ છોડી. ખીજી ગોળી એક જુવાન ડાક્ટરને ચહેરામાં વાગી, અને તેના ગાલમાં થઇને બહાર નિકળી; પણ ઘણીખરી ખાલી ગઇ. ખીજે દિવસે સ્થવારે ત્રણ વાગ્યે વિશ્વહતના પક્ષના લોકોએ એક સલા ભરીને કરાવ કર્યો, કે પછીને દિવસે અગાઉના કરતાં પણ વધારે ગંજવર સમુદાય એકઠો કરવો, અને ગચાવનાં સાધન સાથે રાખવાં.

તટસ્થ આગેવાનોમાંના કેટલાક અંતઃકરણથી એમ માનનાર હતા, કે ઇટલીને વિશ્વહતમાં ઉત્તરવાથી લાભ નથી. પણ ઘણાઓ જર્મન પ્રયત્નોથી પ્રેરણા હતા, જેની એમ ખતાવવાની ધારણા હતી, કે જો ઇટાલિયન સરકાર ઑસ્ટ્રિયાની દરખાસ્તો સ્વીકારશે નહીં, તો દેશમાં આંતર વિશ્વહત સળગશે.

સ્વતંત્રતાની લડાઈમાં ક્રાન્સે ઇટલીને મદદ આપી હતી. આ મદદનો બદલો આપવાની ગેરિ-બાદીઓનોની ઇચ્છા હતી પરિણામે ગેરિબાદીઓન વોલન્ટિયરોનું એક ખાસ લશ્કર આદેસેસમાં ફ્રેંચોની સાથે રહીને લડતું હતું. એક જર્મન હુમલામાં આ લશ્કરને ઘણું નુકસાન થયું હતું;

Field-Marshal Sir JOHN FRENCH.

ફીल्ड માર્શલ સર જોન ફ્રેન્ચ-બ્રિટिश સેનાધિપતિ.

અને ગેરિબાદી કુટુંબનો એક જુવાન પોતાના વોલન્ટિયર સાથે માર્થો ગયો હતો. આ ખબર ઇટલીમાં ફેલાતાં તેની ઘણી અસર થઈ હતી; અને ૧૮૬૦માં એક હજાર ગેરિબાદીઅન વોલન્ટિયરો માર્સેલા જ્યાં નિકળેલા, તેની ૫૫ મી તિથિ યોગ્ય રીતે ઊજવવાનો પ્રયત્ન આગ્રહ બંધાયો હતો. એ તિથિ મેની પાંચમી તારીખે આવતી હતી; અને એવું કહ્યું હતું, કે જીનેઆની નીચે ન્યાંથી ગેરિબાદી હજાર વોલન્ટિયરો સાથે ઉપજો હતો, ત્યાં તે દિવસે એક મોટી સલા ભરવી. એક યાદગીરનું બાવલું તૈયાર કરવામાં આવેલું, જે તે દિવસે જુલુનું મૂકવાનું હતું; અને ઇટાલિયન કવિ અને નાટકકાર, ગેબ્રિએલ ડી એનન્જિયો, કે જે વિગ્રહના પક્ષની પ્રવૃત્તિનો આગેવાન હતો, તે એક ભાષણ કરવાનો હતો. હીલચાલના આગેવાનો માનતા હતા, કે રાજા અને પ્રધાન-મંડલને એ પ્રસંગે પોતાની રાજનીતિ અહેર કરવી પડશે. મુખ્ય પ્રધાન સેન્યોર સાલાંદ્રા અને ગેરન સોન્તિનો બંનેએ પોતાનો હાજર થવાનો ઇરાદો જણાવ્યો હતો; અને છેવટે એમ પણ અહેર થયું હતું, કે રાજા પોતે પૂતળું જુલુનું કરવાની ક્રિયામાં હાજરી આપશે. ઇટલીના બધા ભાગોમાંથી ખુબજ લોકો આવવાની વધી રખાતી હતી; અને રેલ્વે સ્ટેશનને જીનેઆ મુખી ફેટલીક ખાસ ગાડીઓ દોડાવવાની તજવીજ કરી હતી. ચોકસ થયેલા દિવસની આતુરતાથી રાહ ભેવાતી હતી.

ક્રિયાને જે દિવસ બાકી રહ્યા, ત્યારે તમામ ઓફિશ્યલ પ્રોગ્રામ બંધ કરવામાં આવ્યો. રુહવાદે શેમના એક પેપરમાં પ્રગટ થયું, કે મુખ્ય પ્રધાન ક્રિયામાં હાજર રહેશે નહીં. પછી બીજા ખબર બહાર પડી, કે ગેરન સોન્તિનો પણ આસપાસની સ્થિતિ બંધીર હોવાથી શેમ છોડી શકશે નહીં, અને પ્રધાનમંડલમાંથી કેમ રાજધાનોમાંથી ગેરહાજર રહેશે નહીં. બપોર મુધીમાં એમ પણ વાત બહાર આવી, કે રાજા પોતે હાજરી આપશે નહીં. પ્રથમ તો એવું ધારવામાં આવેલું, કે જર્મન અને ઑસ્ટ્રિયન એલચીઓએ વાંધો લીધો હશે, તેથી એ સ્થિતિ થઈ હશે. પાછળથી એવી અફવા ચાલેલી, કે ગેબ્રિએલ ડી એનન્જિયોએ પોતાના ઠરાવેલા ભાષણમાં અમુક ફેરફાર કરવાની ના પાડી હતી; અને રાજા જો તે સાંભળે તો અડચણ આવી પડે. બંને કારણોની સામટી અસરથી છેવટનો ફેરફાર થયેલો સંભવે છે. મેની ચોથી તારીખે, એટલે ગેરિબાદીઅન ક્રિયાને આગલે દિવસે, ઇટલીએ જર્મની અને ઑસ્ટ્રિયા સાથેના સંધિ તૂટેલા અહેર કર્યો.

૪ થી મે પછી સાલાંદ્રાનું પ્રધાનમંડલ શું કરશે, એ સંબંધી સવાલ ન રહ્યો. સવાલ એટલોજ રહ્યો, કે દેશને અપીલ કર્યા વગર પ્રધાનમંડલ બહુ કર્તવ્ય કરી શકશે કે કેમ. છેલ્લા ૨૦ દિવસમાં જર્મનીએ પોતાના છેલ્લા પત્તાની રમત શરૂ કરી. એ પત્તું તે ગાયોલિટ્ટી.

ત્રિપોલીમાં ઇટલીનું સંસ્થાનિક લશ્કર હતું, તેના અમુક ભાગને જર્મનીએ બળે જગાડવાને ઉરકેયો હતો. પણ બળવાથી તેમનું ધારેલું પરિણામ આવેલું નહીં. માત્ર તેથી વિગ્રહના પક્ષની લાગણી વધતી ગઈ.

એ અરસામાં ઉત્તરમાંથી ઋષિયનો પાછા હટવા લાગ્યા હતા, ઇટાલિયન પરદેશ જાતાના પ્રધાનને એમ પણ ખબર પડી હતી, કે મિત્ર રાજ્યો પાસે દારૂગોળાની તંગી છે. આ પ્રમાણે મિત્ર રાજ્યોનો સેતારો જ્યારે ઉતરતો જણાતો હતો, ત્યારે પણ દુરમનને મદદ કરવાની પ્રવૃત્તિ ન કરવા માટે ઇટલીને માન થટે છે.

૧૧ મી મેએ સેન્યોર કાનેકા નામે એક ડેપ્યુટીએ જાનોઆના એક પેપરમાં પ્રગટ કર્યું, કે સુલક સુપ્રત કરવા ઉપરાંત ઇટલીની એ પણ માગણી છે, કે ઑસ્ટ્રિયા અને જર્મની બેરિનચમ એકદમ ખાલી કરે, અને સર્ણિયાનો સુલક અદ્યત રહેશે એવી જામિનગિરી આવે.

૮શમી મેએ ઑસ્ટ્રિયનો અને જર્મનોએ ઇટલી છોડવાનું શરૂ કર્યું; ૮શ દિવસ સુધી નિર્ગમન બરી રહ્યું; અને જેમનાથી બન્યું તે બધાએ રિવાજેકમાં બંધને આશરો લીધો. ૧૪ મી મેએ ગાયોલિટ્ટીએ શામ આવીને છેલ્લો પા કરવાનો હતો તે કરી લીધો.

તેણે તેના મળતિયાઓ પાસેથી એવી કબૂલત કઢાવી, કે તેઓ સાલાંદ્રા સરકારને તે છે તે રૂપમાં ટેકો આપશે નહીં. આનો અર્થ એ થયો, કે જ્યારે સેન્યોર સાલાંદ્રા પાર્લમેન્ટ પાસે લેવાયેલાં પગલાંમાં અને લેવાનાં પગલાંમાં સંમતિ માગે, ત્યારે મોટો પક્ષ તેની વિરુદ્ધ માલુમ પડે.

પણ જ્યારે વાત અણી ઉપર આવી ત્યારે જણાયું, કે દેશમાં ગાયોલિટ્ટીનો અધિકાર ઓછો થઈ ગયો હતો; અને પ્રિન્સ વાન બ્યુલોના પ્રપંચોથી તેની આગરુ ઝાંખી થઈ હતી. સેન્યોર સાલાંદ્રા અને બેરન સોલ્લિનોએ તેને બધી સ્થિતિ સમજાવી, તોપણ સાલાંદ્રા પ્રધાનમંડલને ટેકો આપવાનું બરી રાખવા માટે રાજને સલાહ આપવાની તેણે ના પાડી. સેન્યોર સાલાંદ્રાને બીજો માર્ગ રહ્યો નહીં. મેની ૧૪ મીએ તમામ પ્રધાનમંડલે રાજનાયું આપ્યું.

ઉત્તરમાં અને દક્ષિણમાં તોફાનો શરૂ થયાં. મધ્ય રાત્રે માલુસો એકઠા થવા લાગ્યા; અને તેમણે નિશ્ચય કર્યો, કે દેશથી જર્મન એજેન્ટોના પ્રપંચો ખમાતા નથી, એમ જાણવી આપવું. ૧૪મી તારીખની આખી રાત છાપખાનાં કામ કરતાં રહ્યાં. લાગે નહાનાં ઘોળાં કાઢી એવા લેખથી બહાર પડ્યાં, કે "ગાયોલિટ્ટી મરી જાયો!" લાલ, ઘોળાં અને લીલાં છાપાંઓ ચોક્કામાં, જેમાં એવું લખેલું હતું, કે "કાંતો વિરુદ્ધ અથવા પ્રબલસત્તાક રાજ્ય." શામમાં એક ઝનૂની ટોળાએ પાર્લમેન્ટના મકાન પર હુમલો કર્યો; અને મિલ્કાન, લ્યૂડિન, અને જાનોઆમાં માલુસો શેરીઓમાં રમખાણ જગાવવાને તૈયાર થઈ રહ્યા. પરિણામે પેપરમાં ઝાઢર થયું, કે સાલાંદ્રાને પાછો ગોલાવવામાં આવેલ છે; અને એ ખબર પડી સર્વત્ર ધીમે ધીમે શાંતિ ફેલાઈ ગઈ.

લડાઈના તાર.

—:૦:—

વર્તમાન સ્થિતિ.

પશ્ચિમમાં બ્રિટિશ અને ફ્રેંચોએ જર્મન લાઈન ભેદી છે, અને સારી છત મેળવી છે. પૂર્વમાં ઉત્તર અને દક્ષિણમાં ઋષિયનોએ જર્મનોને ખાળ્યા જણાય છે; પણ મધ્યમાં તેઓ આગળ વધ્યા છે. ચિંતા ઓછી થઈ છે; પણ હજી છેક દૂર થઈ નથી.

ગ્રીસની તૈયારી.

અંધનરા, ૨૪ મી સપ્ટેમ્બર.

ગ્રીસે પોતાના લશ્કરના વીશ વર્ગોને તૈયાર કર્યા છે. રાજ અને પ્રધાન વેનેઝેલોસ ઐકમત થયા છે. લક ફરી હાથ કર્યું.

પિત્ત્રેક, ૨૫ મી સપ્ટેમ્બર.

આખા મોખરા ઉપર સખત લડાઈ ચાલે છે. શરુવારે રહવારે લક ઋષિયનોના હાથમાં આવેલ છે. ઉત્તર તરફ પણ જર્મનોને ઋષિયનોએ નહસાડ્યા છે. લકની ઉત્તરે લડાઈ થઈ, તેમાં ૪,૦૦૦ ફેદીઓ પકડાયા છે.

જર્મન લાઈન ભેદાય છે.

લંડન, ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર.

સર લોન ફ્રેંચ જણાવે છે, કે લા ખારી નહેરની દક્ષિણ તરફ હુમલો કરતાં પાંચ માઈલ કરતાં વધારે મોખરા ઉપરની જર્મન પાઈઓ હસ્તગત થઈ છે, અને કેટલેક ટેકાણે દુશ્મનની લાઈનો ૪,૦૦૦ વાર નેટલે છેટે સુધી ભેદાઈ છે. ફ્રેંચોએ પણ ખારસની ઉત્તરે હુમલો કર્યો છે, અને ૧૨,૦૦૦ કરતાં વધારે ફેદીઓ પકડ્યા છે.

ઓસ્ટ્રિયનો હટે છે.

રોમ, ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર.

કાર્મિયાના આખા મોખરા ઉપર તોપોની પ્રબળ મારામારી ચાલે છે. ઓસ્ટ્રિયનોએ ત્રણ વાર હુમલો કર્યો, પણ ત્રણેય વાર તેમને હારી જવું પડ્યું છે. ઇટાલિયનોએ ટાવિસના રેલવે સ્ટેશન પર તોપો ફેદીને મોટી આગ લગાડી છે.

હિંદના એક મિત્રનો સ્વર્ગવાસ.

લંડન, ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર.

મજૂર વર્ગનો પાર્લિમેન્ટનો પ્રખ્યાત પ્રતિનિધિ અને હિંદનો મિત્ર મિ. કેર હાર્ડી મરણ પામ્યો છે. મધ્ય ઋષિયાની સ્થિતિ.

પિત્ત્રેક, ૨૭ મી સપ્ટેમ્બર.

વિલના અને રોબનો વચ્ચે ભેદનોવિચ્છી કરીને રેલવે જંકશન છે, તે તરફ જર્મનો ધસતા જાય છે. સ્ટેશનથી સાતેક માઈલ પર તેઓ ઢેખાયા હતા. ઋષિયનોને એ હીલચાલની ખરાબર ખબર છે. ઋષિયન પ્રધાનમંડલ.

પિત્ત્રેક, ૨૮ મી સપ્ટેમ્બર.

આખું પ્રધાનમંડલ આજ રાત્રે શહેનશાહી છાવણીમાં જાય છે.

ફ્રાન્સમાં સ્થિતિ.

પારિસ, ૨૮ મી સપ્ટેમ્બર.

જર્મન યુવરાજે આગેનિમાં હુમલો કરેલો, તેમાં તેણે સબજેક્ટ હાર ખાધી છે. શેમ્પેનમાં અવિરત લડાઈ ચાલ્યા કરે છે.

નામદાર ત્સારે ફ્રાંકો-બ્રિટિશ ફોર્સ માટે સુધારકબાદી મોકલી છે.
ઑસ્ટ્રિયાનો છોડી ખાલી કરે છે.

પિત્ત્સેક, ૨૮મી સપ્ટેમ્બર.

જાણવામાં આવે છે, કે ઋષિયનો લંકની જાને બાબુએ આગળ ચાલીને કાવેલ સુધી પહોંચ્યા છે. ઑસ્ટ્રિયાનોએ છોડી ખાલી કર્યું છે.

બલ્ગેરિયાનો ધરાદો.

લંડન, ૨૮ મી સપ્ટેમ્બર.

આજે આમની સભામાં સર એડવર્ડ એચે આહેર કર્યું, કે બલ્ગેરિયા એમ જણાવે છે, કે લશ્કર સબજ કરવામાં તેનો ધરાદો માત્ર પોતાના હુકો અને સ્વતંત્રતાનો રક્ષા કરવાનો છે. બાલ્કન પરાસીઓ ઉપર હુમલો કરવાનો કશો વિચાર નથી.

મેસોપોટેમિયામાં છૂત.

લંડન, ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર.

આજે આમની સભામાં મિ. ચેમ્બર્લેને મેસોપોટેમિયામાં થયેલી છૂતની ખબર આપી. મુકો બગદાદ તરફ લાગતા બાય છે; અને બ્રિટિશ લશ્કર તેમની પાછળ પડ્યું છે.

જર્મન સેનાપતિઓ બરતર્ફ!

આમ્સ્ટર્ડામ, ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર.

જર્મન પેપરો જણાવે છે, કે ફ્રાંકો-બ્રિટિશ ફોર્સોને લીધે જ જર્મન સેનાપતિઓને બરતર્ફ કરવામાં આવેલ છે. જનરલ હિંડનબર્ગને પશ્ચિમમાં મોકલવામાં આવે એવી તેઓ આશા રાખે છે. એક પેપરના લખવાથી એમ પણ સૂચિત થાય છે, કે કેસર પોતે હાલ પશ્ચિમમાં છે; અને સપ્ટેમ્બરની ૨૪ મી તારીખે તેણે પોતાના લશ્કરમાં કાસ ઓનાયત કર્યા છે.

બલ્ગેરિયામાં મુશ્કેલી.

એથન્સ, ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર.

બલ્ગેરિયાના રાજ્યે ઋષિયન વલણવાળા મેલિનોફને પ્રધાનમંડલ બનાવવાની વિનંતી કરી છે. મુખ્ય પ્રધાનની સાથે જર્મન વલણના ટાન્ટચેફ અને બાકાલોફ મળતા ન થઈ શકવાથી મુશ્કેલી ઉભી થયેલી કહેવાય છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે બ્રિટિશ સેનાપતિ શ્રેષ્ઠ માર્શલ સર જોન ફેચનો એક ફોટોગ્રાફ અમે અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

લાવનગર દરવાજા ઘાપાલ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૨ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

[અંક ૪૬.]

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૨ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

રેડ ક્રાસ (લાસ સ્વસ્તિક) સોસાયટીની અરજી મેલા.

“યેહી હમ ઇનાહત યેહી દીને ઇમાં:

કે કામ આએ દુન્યામે ઇન્સાં કે ઇન્સાં.”

અર્થ:—“ભક્તિ અને ધર્મ અને શ્રદ્ધા એ સર્વ એક છે, કે એક મનુષ્ય જગતમાં ખીના મનુષ્યને મદદ કરે.”

લગાઇમાં રેડ ક્રાસની સેવા ત્રણ પ્રકારની છે: એક દરદને અટકાવવાની, બીજી જખમીઓની માવજત કરવાની, અને ત્રીજી દરદીઓને સાબ કરવાની.

વીસ વરસ પહેલાં લડતી સેનાની સાથે રહેલા ડાક્ટરોનું કામ માત્ર જખમીઓની સારવાર કરવાનું હતું. ગોળીથી એક સિપાઇ મરે તેની સાથે અટકાવી શકાય તેવા દરદથી ત્રણ કે ચાર અશક્ત થઇ પડે છે, એ લાન થતાં ઘણી વાર લાગેલી. છેક ગોર વિગ્રહ સુધી લશ્કરને ગોળી-ઓથી નહીં પણ “ટાઇફોઇડ” નામના તાવથી ખરે ત્રાસ થયેલો.

લગાઇ દરદને ઉત્પત્ત કરે છે. દુનિયાના ઇતિહાસના દરેક મોટા વિગ્રહમાં આમ દેખાયેલ છે; અને વર્તમાન મહાવિગ્રહમાં પણ એ પ્રમાણે જુનાં દરદો, કે જે લગભગ નાબ થયેલાં મનાતાં હતાં તે તાજાં થયેલાં. ધાળાંવાળો તાવ, કે જે બ્યાપિ સુખ્યત્વે કરીને જુવાન સિપાઇઓનેજ લાગુ પડે છે, તે ૧૯૧૪ના પાછલા ભાગમાં ઇંગ્લંડમાં જુદે જુદે ઠેકાણે ફાટી નિકળ્યો. યુરપના જુદા જુદા દેશોમાં અસ્વચ્છતાના બ્યાપિઓ ચાલવા લાગ્યા, કે જે સિપાઇઓ લોંગા વખત સુધી પોતાનાં કપડાં ઘઢલી ન શકે, અને સ્વચ્છતા સમી ન શકે, તેથી ઉત્પત્ત થયેલા. સાંજિયામાં “ટાઇફસ” તાવ ફાટી નિકળ્યો. અને તેણે ઘણા આદમીઓનો ભોગ લીધો. ધનુર્વાતથી ચરમાનમાં ગોળાના પરના શસ્ત્રકામમાં ગંભીર અડચણો આવેલી, અને તેની સામે ખાસ સારવેલીઓનો ઉપયોગ થયેલો. બેક્ટેરિયમની પુષ્ટી ખેટલી ઝમીનમાંથી તેનો સ્વ ઉત્પત્ત થયેલો મનાય છે. શિયાળામાં કરી ગયેલા ક્રિમથી ખાઇઓમાં ઘણાને વેરુ પડેલું, કે જે બ્યાપિ બ્રિટિશ ડાક્ટરોને લગભગ અજાણ્યો હતો. યોડા પ્રદેશમાં લગભગ એક વરસ સુધી મોટાં લશ્કરોની દાજરીમાં પણ એજામ હતું. લગાઇમાં માર્યો ગયેલા હજારો માણસોનાં શરીરો જેનદોમાં અને ખાઇઓમાં તમા

ફાઈનલ અને ઉત્તર ક્લાસની નહેરોમાં પછાત હતાં. તેમને દફન કરવાનું હુકમો અને તેમ નહોતું. સડતાં સુકાઈથી થેપ ચાલે છે, અને મરણી ફાટી નિકળે છે.

“ગર એક વાકેઆ હો તો કહ કર સુનાઈ મેં :

કિન કિન મુચીળતોં કે તરાનેકો ગાઈ મેં ?”

અર્થ:—“કદી એક હોનારત હોય, તો હું તેને કહી સંભળાવું. પણ આ અનેક હુખો-માંથી હું કયાં કયાં હુખોનો રાગ ગાઈ ?”

ભાંગ અને ગોળીઓથી થયેલા ઝેરી જખમોને લીધે શસ્ત્રકામ ઘણી વાર મુશ્કેલ થતું હતું. જર્મનોની ઝેરી હવાને લીધે તેના ભોગ થઈ પડેલાઓને જે અસહ્ય વેદના ખમવી પડતી, તે લડાઈમાં અત્યાર સુધી નહીં જણાયેલો ત્રાસ હતો. લશ્કરી કાષ્ટરોને મોખરા પરનાં મોટાં લશ્કરોનીજ નહીં પણ વીસ લાખ કરતાં વધારે માણસો તૈયાર થતાં હતાં તેમની સુદાં સંભાળ લેવાની હતી. ઉપરાંત મિત્ર રાજ્યોમાં પણ મદદ આપવાની જરૂર હતી ; અને બેલ્જિયમ તથા સર્બિયામાં ખાસ કરીને આપણાં માણસો દેશાયાં હતાં. ખરેખર મહાવિપ્લવને લીધે વૈદ્યકખાતા ઉપર આવી પડેલું કામ અતિશય મોટું હતું.

બ્રિટિશ લશ્કરનું વૈદ્યકખાતું પહેલેથી જ હતું પણ પરમ કાર્યકુશળ હતું. સર ફ્રેડરિક ટ્રીવેસે ૧૯૧૫ ની શરૂઆતમાં કહેલું, કે “મારા માનવા પ્રમાણે આખી દુનિયામાં કોઈ પણ વૈદ્યકખાતું એથી અડધાતું નથી. ન્યારે બધી વાતો ઝાહર થશે ત્યારે જણાશે, કે તેની સેવા માત્ર વખાણવા લાયક નહીં પણ અદ્ભુત છે.”

પણ એ ખાતામાં માત્ર થોડા હબર જખમીઓની માવજત માટે સગવડ હતી. લડાઈના વખતમાં ખાતાને વિસ્તૃત કરવાને સંભાળથી તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી, પણ થોડા મહિનામાં હબરો નહીં પણ લાખો જખમીઓ તથા દરદીઓની સારવાર કરવાની જરૂર પડશે, એવી કોઈએ કદી સંજોગો નહીં. એક કેકાણેથી બીજે કેકાણે લઈ જવાનાં સાધનો પુરતાં નહોતાં. કાષ્ટતરોને જૂઠા જૂઠા ભાગોમાંથી ઝડપથી બોલાવવા પડેલા. હબરો સારવારના કામમાં કસાયેલા માણસોની, નસોની, અને પરિચરોની જરૂર હતી ; દરદીઓનાં મોટાં લશ્કરોને સમાવી શકે તેવી ઇસ્પતાલો બનાવવાની હતી ; ઇસ્પતાલોનાં શહેરોની યોજના કરવાની હતી ; મોખરા ઉપરથી જખમીઓને લઈ જવાને ગાડીઓના મોટા કાફલાની અગત્ય હતી ; અને જખમોને માટે આયોજીનને ઉપયોગ કરીને ફવાઓ એટલા મોટા પ્રમાણમાં બનાવવાની હતી, કે જેની અગાઉ કલ્પના પણ આવેલી નહીં.

બધાં સાધનોની મદદ એકત્ર થવાથી આવશ્યક કામ થઈ શકેલું. સુખ્ય સત્તા બેશક લશ્કરી વૈદ્યકખાતાની હતી. પણ એ ખાતાને ઘણાં ખાનગી ખાતાં તરફથી મદદ મળેલી, જેમાંનાં ઘણાંખરાં બ્રિટિશ રેડ ક્રાસ સોસાયટીના તથા ઇંગ્લંડમાં યાત્રાશાલેખના સંત થોહાનના મંડલના હાથ નાથે હતાં. જખમીઓને માટે આલીશાન સ્ટેશનો જાણે કે જાહુથી તૈયાર થઈ ગયાં. વિપ્લવના શરૂઆતના દિવસોમાં, કે ન્યારે એવી ધારતી હતી, કે જર્મન લશ્કર આખા ઉત્તર ક્લાસનો કબજો લેશે, ત્યારે વૈદ્યકના સ્થાનને વારંવાર ફેરવવું પડતું. યહી ડોવરની ખાડી પર

આવેલા ખુલેનમાં ઇસ્તિપાલો સ્થપાઈ; અને ખાસેના ઇટેપ્સ નામે ગામમાં ૫૦,૦૦૦ જખમીઓને માટે જાહેાસ્ત કરવામાં આવ્યો.

સંત પોહાનના મંડેલે થોડા મહિનામાં ૧૩,૫૦૦ અનુભવી કામ કરનાર પૂરા પાડ્યા. કેળવાયેલી નસોં માટે આખી સ્ટેનશનહુતમાં તપાસ કરવામાં આવી; અને એ ઉપરાંત ખાનગી સંસ્થાઓમાંથી મદદગાર સ્ત્રીઓનાં ટોળેટોળાં રોકવામાં આવ્યાં. આ સ્ત્રીઓમાંની ઘણી ખરી આરામ અને છતમાં ઉછરેલી હતી. પણ તેમણે એ વગર પગારની સેવા એટલા ઉત્સાહ અને આવેશથી કરેલી, કે જોનારાઓને માન થયેલું. કેળવાયેલી નસોંની મદદમાં કામ કરતાં તેમને કચાથી સંકેાચ થતો નહીં; ચોરસ વાળવાના કામથી માંડીને શયંકર જખમેને પટ્ટા બાંધવાના કામ પર્યંત તમામમાં તેઓ મદદગાર થતી તેમની મદદ વગર નસોં પોતાનું કામ કરી શકી ન હોત.

મોખરેથી પહેલી ઇસ્તિપાલ ખુપી દરદીઓને લઈ જવાને મોટર ગાડીઓની ખાસ જરૂર હતી. થોડા મહિનામાં એક હન્તર કરતાં વધારે મોટર ગાડીઓ કામ કરવા લાગેલી. ફ્રાન્સમાં પુષ્કળ ઇસ્તિપાલનાં સાધનોથી સંપન્ન ટ્રેનો પણ પાટા પર ચડાવવામાં આવેલી. અને સફેત રંગથી રંગેલાં તથા દુરમનના હુમલાથી ણચાવવાને મોટા લાલ સાધિયાથી સુદ્રિત કરેલાં વહાણો જિમારોને લઈ જવાને પાણી પર આલતાં હતાં.

લડાઈમાં સેનાપતિનું કામ જખમીઓની સંભાળ લેવાનું નથી, પણ દુરમનને હરાવવાનું છે. જો કોઈ પણ મહાધિકારી જખમીઓ ઉપર ધ્યાન આપી શકાય તે માટે પોતાની પ્રવૃત્તિ અટકાવે, અથવા જખમીઓ ફરી શકે તે માટે મોખરા પરની તોપો માટે દારૂગોળો એકલવામાં વાર લગાડે, તો તે પોતાના કામ માટે નાશાયક ગણાય. લડાઈ એક કહોર કામ છે. લડતા અધિકારીની દૃષ્ટિએ જખમી સિપાઈ એ એક એવી ગડચણ છે, કે જે જાનતી ત્વરાથી દૂર કરવી જોઈએ. સંભાળવામાં આ કહોર અને લાગણી વગરની વાત લાગશે. પણ જરા વિચાર કરતાં માલુમ પડશે, કે એ સિવાય ખીતો રસ્તો નથી. તેટલા માટે, ત્યારે બ્રિટિશ લશ્કરે ફ્રાંસમાં લડતાં હતાં, ત્યારે માણસોની ડાક્તરી આવજતમાં પહેલું કર્તવ્ય એ હતું. કે તેમને મોખરાથી તરત દૂર લઈ જવા, કે જેથી લડાઈની વાસ્તવિક ક્રિયાઓ માટે પ્રદેશ ખુલ્લો થાય. સારે નમીજે રેલવે પાસે હતી, દરિયાને કિનારે પણ નજદીક હતો, અને મોટર ગાડીઓની છત એટલી હતી, કે ઉપરું કામ થઈ શકેલું.

ત્યારે પહેલા ઉતરેલા લશ્કરને મોન્સની આસપાસ જમંનોની સાથે જોડો થયો. ત્યારે જે લયંકર જવારી થઈ, ઝડપથી હડી જઈ પડ્યું, અને જખમીઓનાં લશ્કરે પર ધ્યાન આપવાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ, તેની પહેલેથી કોઈને કલ્પના આવેલી નહીં. તે વખતે મોખરા ઉપર મોટર ગાડીઓની સંખ્યા પુરતી નહોતી. જો હોત, તો આપણા જખમીઓની જે મોટી સંખ્યા દુરમનના હાથમાં ગઈ, તેમનો ણચાવ થયો હોત.

જોર વિગ્રહ પછી આપણા લશ્કરી વૈધકખાતામાં ઘણો સુધારો પડ્યો હતો. ખાસ કરીને કુશળ ડાક્તરોની સંખ્યા ઘણી આડી હતી. પણ હડી જઈ પડ્યું ત્યારે જે કફળ સ્થિતિ થઈ,

તેથીજ ડાકતરી તજવીજોનો સવાલ ફેટલો જાયો મોટો છે તે ધ્યાનમાં આવ્યું; અને પછી હાલ ચાલે છે તે વ્યવસ્થા જાની ગઇ.

હવે ડાકતરી વ્યવસ્થા કેવા પ્રકારની છે તે આપણે જોઇએ. અને પ્રથમ જ્યાં સિપાઇ લડે છે ત્યાં જઇએ. દરેક સિપાઇને કોઇ પણ જગમને ઝડપથી ગાંધી લેવાનાં સાધનો આપેલાં હોય છે.

લડાઇ જોરથી ચાલતી હોય છે, ત્યારે જખમીઓને જ્યાં પડે ત્યાં વારંવાર રાહ જોવી પડે છે. કોઇ વાર જખમી બ્રિટિશો અને જર્મને એકજ ખાઇમાં પડેલા; અને જે માણસો એક કે બે કલાક પહેલાં એકબીજાને પ્રાણ લેવાની તજવીજ કરતા હતા, તેમણે એકબીજાને મદદ કરેલી.

“જો બાહાં જાતકે થે ઉતકે જાતુ પર મેરા સર હય :

ઈલાહી તેરે સદકે વાહ કયા મેરે મુકદર હય !”

અર્થ:—“જેઓ મારા આજુની ઇન્છાવાળા હતા. તેમની ગોદમાં માફે માથું છે, હે પ્રભુ! હું તારા પર કુરબાન થાઉં, વાહવા! કેવું માફે નચીળ છે?”

એક જુવાન ફ્રેચ અમલદાર ખાઇમાં મરણતોલ જખમી થઇને પડેલો, તેણે એવા એક પ્રસંગતું સાફે ચિત્ર આપ્યું છે. મરણ પહેલાં પોતાની પત્નીને કાગળ લખવા જેટલું જોર રહેલું હોવાથી તેણે નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું :

“મારી પાસે ખીજ એ માણસો પડ્યા છે, અને તેમને માટે પણ કંઈ આશા હોય, એમ હું ધારતો નથી. એક માણસ એક ઈંગ્લિશ પલટનનો અમલદાર છે, અને બીજો ઉદ્ધાન સિપાઇ છે. હું પડ્યો તે પછી તેઓ પડેલા; અને જ્યારે મને જ્ઞાન આવ્યું, ત્યારે મેં જોયેલું કે તેઓ મારા ઉપર તમીને પ્રાથમિક સારવાર કરી રહ્યા છે. બ્રિટિશર પોતાના સીસામાંથી મારા ગળામાં પાણી ફેરડતો હતો; અને જર્મન પોતાની પાસેની દવા મારા જખમ ઉપર લગાડતો હતો. હાઇલેન્ડરનો એક પગ ચૂર્ણ થયો હતો; અને જર્મનના પડખામાં છરા પેસી ગયા હતા.

“જાતની પીડા છતાં તેઓ મને મદદ કરવાને ચત્ત કરતા હતા; અને જ્યારે મને ફરીને પૂરેપૂરું જ્ઞાન આવ્યું, ત્યારે તે જર્મને ઝડીજીના સત્તની પિચકારીઓ અમને મારી, અને પોતે પણ લીધી. તેના ડાકતરી ખાતાએ પદાર્થ તથા સોય પૂરાં પાડ્યાં હતાં; અને સાથે કેમ ઉપયોગ કરવો તેની સૂચના પણ છાપેલી હતી. પિચકારી લીધા પછી અમને સૌને આસ્થિકારક આરામ લાગ્યો, અને અમે લડાઈ પહેલાં જે ઝિંદગી લોગવના હતા તેની વાતમાં પડ્યા. અમે બધા ઇન્દ્રિય શોભતા હતા, અને ઘેર રહેલી જોરતો સંજંધી વાત કરતા હતા. જર્મન અને બ્રિટિશર જાને માત્ર એક વરસથી પરબ્યા હતા. * * * અમે એકબીજાની સાથે શા માટે લડતા હતા, એ વિચારથી મને, અને હું ધાફે છું કે તેમને પણ, આશ્ચર્ય થતું હતું.

“મેં હાઇલેન્ડર તરફ જોયું, તો તેને ઘાકથી નિદ્રા આવતી હતી. તેનો ચહેરો જરા વિરૂપ થયો હતો, અને તેનાં કપડાં કાદવથી ખરડાયેલાં હતાં. છતાં તે મૂર્તિમાન મોક્ષ જોયો દેખાતો હતો. પછી મને ક્રોસના ત્રણરંગી વાવટાના અને સ્વર્નાંગાની ખાતર ફાંસે જે જે કંઈ હવું તેના

વિચાર આપ્યા. તે પછી એ તે જર્મન તરફ નજર કરી, કારણકે તે યોગ્યતા ગંધ ધરેા હતો. તેણે એક પ્રાર્થનાપોથી કાઢી હતી. અને લડાઇમાં જળમી ધરેલા શિપાઇઓ માટેની કોઇક પ્રાર્થના વાંચવાને તે યત્ન કરતો હતો. અને હું તેનું અંગતોકન કરતો હતો, * * * * * ત્યાં શા માટે અમે લડતા હતા તેનું મને લાગ ધર્યું. * * * * * તે ગિચારો વ્યર્થ મરી જતો હતો, પણ પેલો ખ્રિષ્ટિયર અને હું અમારાં મૃત્યુથી કદાચ સુધારા અને શાંતિના કામમાં ધીરી મદદ કરી શક્યું.”

ઘણી વાર ડાક્ટરો મોખરે આવીને જેઓ દેવવાય એવા ન હોય તેમની સારવાર કરતા. ઘણા ડાક્ટરોએ આ પ્રમાણે પોતાના પ્રાણ આપ્યા છે; અને ઘણાએ અમર કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. જે તરુણ ડાક્ટરોએ નિયમોને જાણુએ મૂકીને સંકટના સ્થાનમાં જઇને પરાક્રમો કર્યા છે, તે જાણવા જેવાં છે. તેઓ હુથિયારવાળા નહોતા, કારણકે ખ્રિષ્ટિય લાલ સ્વસ્થિતકનો સેવક હુથિયાર રાખી શકતો નથી. તેઓ જાણતા હતા કે જો જર્મનો અથાનક આવીને તેમને પકડશે, તો સારામાં સારી સ્થિતિમાં તેમને લાંબી કેદ ભોગવવાની આવશે, અને નકારામાં નકારી સ્થિતિમાં રીંગાઇને મરણ પડશે. છતાંવા કન્વેન્શનના જે નિયમો પ્રમાણે ડાક્ટરો અને લાલ સ્વસ્થિતકના સેવકોની રક્ષા થવી જોઇએ, તેની જર્મનીએ ઘણું લાભે અવગણના કરી છે. પાછળ રહી ગયેલા ડાક્ટરોને ઘણી વાર લડાઇના સાધારણ કેદીઓ જેવા ગણવામાં આવેલ છે; અને ઘણી વાર તેમને શદ્દભાષાં છુટકારો મળ્યા પહેલાં લાંબી કેદ ભોગવવી પડી છે. લાલ સ્વસ્થિતકવાળી ઇસ્પતાલની આગભોટો પર ઘણી વાર આગનો વરસાદ વરસેલ છે. ડાક્ટરો રણસેત્ર પર પોતાનું દયાનું કામ કરી રહ્યા હોય ત્યાં તેમને ગોળીથી વીધવામાં અને જાજરથી હુલાવવામાં આવેલ છે. આ પ્રમાણે બાળી ખૂંજીને કરવામાં આવેલ હોય, એમ પુષ્ટક પુરાવા પરાયી દેખાય છે. એવા પણ દાખલા મોંઘાયેલા છે, કે જ્યારે લાલ સ્વસ્થિતકનું રક્ષણ વાપરીને જર્મનો હુથિયારો લઇ આવેલ છે.

વિક્ટોરિયા ક્રાસ મેળવનારા ડાક્ટરોમાંથી યોડાની અહીં મોંઘ લઇએ. ૧૯૧૪ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૬ મી અને ૨૦ મી તારીખે હાઇવેનેના રણસેત્ર ઉપર કસાન સંકેત કરીને ડાક્ટર જળમીઓની સારવાર કરી રહ્યા હતા, ત્યાં તે પોતે સખત રીતે જળમી થયો. અને તેના સાધન તથા પગ વીંધાઇ ગયા. તેણે લોહી વહેતું અડકાવવાને ઝડપથી પાટો બાંધી લીધો, અને તરત પોતાની આસપાસ પડેલાઓની માવજતમાં રોકાયો. જ્યાં મુખી પોતાનાથી કામ જાની શક્યું, ત્યાં મુખી તેણે તે કર્યા કર્યું. છેવટે તેણે પોતાને પાછળ લઇ જવાની રત્ન આપી પણ વિદ્રાવથી અને જળમી થયા પછી લીધેલી મહેનતથી તેના જળમો નારાકારક નીવડ્યા થોડી વારમાં તે મરણ પામ્યો.

સેક્ટેન્ટ લીકે દક્ષિણ આફ્રિકાના વિજયમાં ૧૯૦૨ માં વિક્ટોરિયા ક્રાસ મેળવેલો હતો. વર્તમાન મહાવિજયની શરૂઆતમાંજ તે જહાડુરી માટે એક પહેલી મેળવવા ભાગ્યશાળી થયો હતો. એનેયેકની આસપાસ લડાઇમાં જોળાઓનો વરસાદ પડતો હતો, તે છતાં તેણે દુરમનોની આઇઓ પાસે પડેલા ઘણા જળમીઓને ગયાવી લીધેલા. લોકો તેનાં આગ્રહાં પસામ પાદ

કરવા લાગેલા. વ્હાલફેન્ટીન આગળ ૪૦ થોર ૧૦૦ વાર ફરથી તેના પર ગોળીઓ વરસાવતા હતા, છતાં જાગીઓની માવજતમાં બરી રહીને તેણે વિક્ટોરિયા ક્રૉસ મેળવ્યો હતો. ત્યાં તેને ત્રણ વાર ગોળી વાગેલી; પણ સાથેના છ આઠ સોળતીઓને પાણી પાતું, તે પહેલાં પોતાની તરસ છીપાવવા સારૂ પાણી પીવાની તેણે ના પાડી હતી.

(આ મહારવનો ઇતિહાસ આવતા અંકમાં બરી રાખવામાં આવશે)

લડાઈના તાર.

—:૦:—

ફ્રેંચ સેનાને મળેલો હુકમ.

લંડન, ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર.

છેલ્લો હુમલો કર્યો પહેલાં જનરલ બેફોર્ડે ફ્રેંચ સેનાને નીચે પ્રમાણે હુકમ આપ્યો હતો :—
“હરમનની સાથે કથો કરાર કર્યા વગર કે તેને વખત આપ્યા વગર આપણે હુમલો કરવાના છીએ. માર્નની લડાઈ માદ કરજો, અને છત્તે અથવા ખપી જાશે.”

ઋપિયન વિક્રમ.

પિતૃશ્રદ્ધ, ૧ દી ઑક્ટોબર.

આખા મોગરા ઉપર ન્હાની ન્હાની છતો ગળી છે. રિંગના પ્રદેશમાં હરમનના હુમલા હાલવામાં આવ્યા છે; અને ટ્રિન્કના પ્રદેશમાં કશું નવું જાણું નથી. ઋપિયનોએ ખાધ્યો અને ગામડાં હાથ કર્યા છે; અને કેટલેક ઠેકાણે તેઓ પશ્ચિમ તરફ પણ આગળ વધ્યા છે.

ઋપિયા અને બલ્ગેરિયા.

પિતૃશ્રદ્ધ, ૩ જી ઑક્ટોબર.

ઋપિયાએ બલ્ગેરિયાને કહેણ મોકલ્યું છે, કે ૨૪ કલાકમાં જર્મન અમલદારોને કાંતો રજા આપવી, અથવા લડવા માટે તૈયાર થવું.

હિંડનબર્ગ ઉપર હુમલો.

પારિસ, ૫ મી ઑક્ટોબર.

ઋપિયન છાવણી સાથે રહેલો ફ્રેંચ ખગરપત્રો જણાવે છે, કે જનરલ રસકીના લશ્કરે વિદ્વાની પૂર્વે વીરા માર્કલના મોગરા ઉપર જનરલ હિંડનબર્ગ ઉપર હુમલો કર્યો છે; તથા ઘણા કેદીઓ અને કેટલીક તોપો હાથ કરેલ છે.

ગ્રીસમાં મિત્ર રાજ્યોનું લશ્કર.

અંધન્સ, ૫ મી ઑક્ટોબર.

ચેમ્બરમાં જોડાતાં મિ. વેનેઝેલોસે જણાવ્યું છે, કે ફ્રેંચ લશ્કર સાલોનિકા આગળ ઉતર્યું છે; અને મિત્ર રાજ્યોએ બલ્ગેરિયાને કેલેલી ઠરખાસ્તો સદ થયેલ છે.

ગ્રીક પ્રધાનમંડલનું રાજીનામું.

અંધન્સ, ૬ મી ઑક્ટોબર.

મિ. વેનેઝેલોસે આજે રાજની મુલાકાત લીધી, જેણે જણાવ્યું કે પ્રધાનમંડલની બધી

રાજનીતિને તે અનુસરી શકે તેમ નથી. ગિ. વેનેઝેલોએ તેટલા માટે રાજનામું આપ્યું છે. ચેમ્બરમાં રાજ સાથે પોતાના ગતવેદનું કારણ તેણે જણાવ્યું, જે પરથી પ્રધાનમંડલે પણ રાજનામું આપ્યું છે. રાજ કોન્સ્ટિટ્યુશને તે સ્વીકાર્યું છે.

કાન્સની છત.

પારિસ, ૬ ફી ઑક્ટોબર.

શામ્પેનમાં એક નવી છત મળી છે. તેાપના મારા પછી પાયદળે હલો કરીને તાહુરનું ગામડું હાથ કંચું છે, તથા તાહુરની ટેકરીનું શિખર છતી લીધું છે. એક હનર કરતાં વધારે કેદીઓ પકડાયા છે.

ડા. હંબા જાય છે.

લંડન, ૬ ફી ઑક્ટોબર.

ડા. હંબા એક ડચ સ્ટીમરમાં અમેરિકાથી ઉપડી ગયો છે. બ્રિટિશ અને ફ્રેન્ચ સરકારોએ તેને પરવાનો આપેલ છે.

બલ્ગેરિયા અને સર્બિયા.

પિત્રગ્રેડ, ૬ ફી ઑક્ટોબર.

બલ્ગેરિયાએ અપિયાની માગણીઓનો અનાદર કર્યો છે, અને સર્બિયાને માસીટોનિયાના સંબંધમાં લડાઈનું કહેણ મોકલીને ૨૪ કલાકમાં જવાબ માગ્યો છે.

જર્મન લશ્કરની હીલચાલ.

બ્રુક્સ, ૬ ફી ઑક્ટોબર.

અપિયા અને ગેલીશિયાના મોખરા પરથી પુષ્કળ જર્મન અને ઑસ્ટ્રિયન લશ્કર ટ્રાન્સિલ્વાનિયામાં ઘટ્ટને સર્બિયા ઉપર હુમલામાં લાગેલેવાને દક્ષિણ હંગેરિ તરફ જવા માંડ્યું છે.

બલ્ગેરિયાનો જવાબ.

પિત્રગ્રેડ, ૭ ગી ઑક્ટોબર.

સોફિયાથી પાંચમી તારીખના એક તારમાં જણાવવામાં આવે છે, કે અપિયાના કહેણનો બલ્ગેરિયાની સરકારે આપેલો જવાબ જાણે પછી ૨-૪૦ થતાં મરોલ છે. તે અચૂતોપકારક હોવાથી અપિયન એલચીએ ડા. રેડારલાવોફને જણાવ્યું છે કે સંબંધ તુરંતો સમજાશે.

બલ્ગેરિયા અને જર્મની.

લંડન, ૭ ગી ઑક્ટોબર.

જર્મની અને બલ્ગેરિયા વચ્ચે કોલકત્તર થયેલા જણાવવામાં આવે છે. બલ્ગેરિયા જર્મનીને પોતાની રેલવેઓ સુપ્રત કરશે, અને ૩,૦૦,૦૦૦ જર્મન લશ્કરની સાથે સર્બિયા પર ચડાઈ કરશે. બે રૂમેનિયા વિઝહુમાં ઉતરશે, તો તેની સાથે પણ પીત્રગ્રેડ ૩,૦૦,૦૦૦ લશ્કર મોકલવા જર્મની જાંબાથેલ છે. બલ્ગેરિયાને તેની મદદના બદલામાં બલ્ગેરિયન અને સર્બિયન માસીટોનિયા મળશે, અને ગ્રીસની સાથે તે પોતાની મેળે હિંસાળ સમજી લેશે.

આપનર દરબારી ઇલાખાત.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૯મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

[અંક ૪૭.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઇ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાવું

સામાજિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૯ મી ઑક્ટોબર ૧૮૨૫.

રેડ હાસ (લાલ સ્વસ્તિક) સોસાયટીની અદ્યુત દેવા.

(ગયા અંકથી આગુ.)

પ્રાથમિક સારવારના સ્થાનકમાં પાત્ર કરીને મોટી લરાઇ ચાલતી હોય ત્યારે આવશ્યક અને ઉતાવળે થઇ શકે તેવા ઉપચારથી વધારે જાની શકતું નથી. અડપથી પાટા જાંઘાય છે; અને કંઈક ટકાવી રાખવાની દવા અપાય છે. એ દવામાં કેઇ વાર અડીલુનો લાગ પણુ આવે છે. પછી જખમીને મોટરમાં બેસાડીને પાસેમાં પાસેના મલમપટ્ટાના સ્થાનકે લઇ જવામાં આવે છે.

એ સ્થાનકે તેના પર પુરતું ધ્યાન અપાય છે. જખમને શાફ કરીને દીવી લેવામાં આવે છે, અને ધનુર્વાત અટકાવવાને પિચકારી વડે અમુક દવા અપાય છે. તે પછી તેને વધારે આગળ લઇ જઇને ખાનપાન અપાય છે; અને ત્યાંથી વિદાય કરવાના સ્થાનકે પહોંચાડાય છે. એ સ્થાનક ઘણી વાર રેલવે પાસે હોય છે; અને ત્યાં રાત્રીની સાથે નર્સોની પણ મદદ મળે છે. મોખરાની વધારે પાસે જવાની નર્સોએ માગણી કરેલી, પણ તે ગંજૂર થયેલી નહીં. અહીં જખ-નીઓનાં ટોળેટોળાં આવ્યા કરે છે. ઘણા અડીલુના શરવને હીપે ઘેનમાં હોય છે; અને જખ-મોના થાકથી એટલા હેતન હોય છે, કે આંખ પણ ઉઘાડી શકતા નથી. મોટી લરાઇ ચાલતી હોય છે, ત્યારે આવાં સ્ટેશનોમાં દર રોજ લગભગ એક હજાર માણસોની સારવાર કરવામાં આવે છે.

આ સ્થાનક વિદાય કરવાનું હોઇને તેમાંથી દરદીઓને જીલ્લાન ગાદવા ઇંદ્રેપદ્મ અથવા ઇંગ્લંડ ચડાવવામાં આવતા હતા. ટ્રેનમાં અને આગળોટમાં ગયે રસ્તે રાત્રીના અને નર્સોની મદદ અને દેખરેખ બરી હતી. ઘણી વાર એવું જાનતું, કે કેઇ માણસ એક રાત્રે બેઝિન્યમમાં જખમી થયો હોય, તેને બીજે દિવસે જોવાર પછી ડોવર ઉતાવળમાં આવતો; અને તે સ્પેશ્યલ ટ્રેનથી કેઇ ઇન્ડિયાનામાં પહોંચતો.

કવગિત્ આ કરતાં પણ વધારે અડપ થતી. એક હાઇકેન્ડર મોખરા ઉપર હુમલામાં પ્રભાતના વહેલા કલાકોમાં જખમી થયેલો; તેની સારવાર ત્યાં થયેલી; વિદાય કરવાને સ્ટેશનેથી

તેને ઇસ્પનાલમાં, અને ત્યાંથી આગળોટ ઉપર ચડાવવામાં આવેલો; જળમગ સાફ કરી, પાટા બાંધી, તેને આરામની સ્થિતિમાં આણેલો; સાફ ખાણું લીધા પછી બપોર પછી તે ઇંગ્લંડ ઉતરેલો; અને ખાધમાં ગોળી વાગી તે પછી બાર કલાકે ઇંગ્લંડની એક ઇસ્પનાલમાં આનંદથી સૂઈ શકેલો.

૧૯૦૫ સુધી આ પ્રકારનું કામ કરનારી બે મંડલી બ્રિટનમાં હતી: એક પ્રત્યક્ષ મદદની સોસાયટી અને બીજી રેડ ક્રાસ કાઉન્સિલ. પહેલી સોસાયટી લૉર્ડ વેન્ટેજે સ્થાપી હતી. લૉર્ડ વેન્ટેજ એક ગાહાદુર અને પ્રખ્યાત સિપાઈ હતો, જેણે કિમીઅન વિશ્વક્રમાં વિક્ટોરિયા ક્રૉસ મેળવેલો, અને જે રણક્ષેત્રના અનુભવથી દરદીઓ અને જળમગીઓનાં દુ:ખો અને મદદની જરૂર સારી રીતે સમજતો હતો.

લેડી વેન્ટેજ પોતાના પતિના અસ્તિત્વમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“કિમીઅન વિશ્વક્રમાં લૉર્ડ વેન્ટેજે જે જ્યેષ્ઠ અને અનુભવેષુ, તેની તેના મન ઉપર જીંદી અસર થયેલી. તેને જ્ઞાન થયેલું, કે લશ્કરી વૈધકખાતું ગમે તેલું સુવ્યવસ્થિત હોય, તોપણ એક મોટા વિશ્વક્રમાં જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેને તે કદાપિ પહોંચી વળેલ નથી, અને પહોંચી વળશે નહીં. તેનું માનવું એવું હતું, કે ઓફિસનાં બંધનોથી છૂટી રહેલી ખાનગી સંસ્થાઓજ આવે પ્રસંગે વધારાની મદદ આપી શકે, અને ત્વરાથી આરામનાં સાધનો પૂરાં પાડી શકે. વળી તેને એમ પણ લાગેલું, કે બ્રિટિશ પ્રજાને પોતાના સિપાઈઓનાં દુ:ખો દૂર કરવાના કામમાં બંધે લાગ લેવાનો આશ્રય રહે છે; અને એવી કોઈ સર્વગામ્ય અને પ્રતિષ્ઠિત નીક હોવાની જરૂર છે, કે જેના દ્વારા પ્રત્યક્ષ ઉદારતા વહીને ઉપયોગી થાય.”

પ્રત્યક્ષ મદદની સોસાયટી પચીસ વરસ સુધી જીવી, તેમાં તેણે લગ્ય સેવા બજાવી છે, અને ૭૫ લાખ રૂપિયા જેટલી રકમ ઉભી કરીને ખર્ચી છે. ૧૮૯૮ માં સેન્ટ્રલ બ્રિટિશ રેડ ક્રૉસ કાઉન્સિલની સ્થાપના થઈ; અને તેમાં વિશ્વક્રખાતાની ઓફિસના, નૌકાના, અને ખાનગી સંસ્થાઓના મેંબરે હતા ૧૯૦૫ માં મરહુમ રાજજી એડવર્ડ અને રાણી એલેક્ઝાંડ્રાની સૂચનાથી બંને મંડલી “બ્રિટિશ રેડ ક્રૉસ સોસાયટી”ના નામથી એક બની ગઈ; અને શાંતિના વખતમાં તે વિશ્વક્રખાતાની ઓફિસથી તથા નૌકાથી સ્વતંત્ર રહીને કામ કરી શકે એવી વ્યવસ્થા થઈ.

રેડ ક્રૉસ સોસાયટીથી સ્વતંત્ર રહીને કામ કરનારી એક બીજી પણ મંડલી હતી, કે જે યાદશાલેખના સંત યોહાનની મંડલીના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. એ મંડલીની સ્થાપના બારમી સદીમાં તુર્કીના જુલમથી પેલેસ્ટાઈનના યાત્રાળુઓના જાન્યાર માટે થયેલી ગણાય છે. હાલ તેનું કામ ઘણું જૂનું છે. વિશ્વક્ર પહેલાં તેમાં ૩૦,૦૦૦ સભ્યસદો હતા. કે જેમણે પ્રાથમિક સારવારમાં નિયુજતાનાં સર્ટિફિકેટ મેળવ્યાં હતાં, અને જેમાંના ઘણાએ દર વરસ વિશ્વક્રખાતાની ઓફિસની અને નૌકાની ઇસ્પનાલોમાં અમુક કેળવણી લીધી હતી.

વિગ્રહ શરૂ થયો કે એ મંડલી પાસે વેલોન્ટ્યરીની માગણી કરવામાં આવી. માગણીનો તરત સ્વીકાર થયો; અને તેથી લશ્કરી વૈધકખાતાના એવકો ઘરકામથી છૂટા થઈને ચરી જતા લશ્કરની સાથે જઈ શક્યા. એ ઉપરાંત મુમારે ૬૫૦ સંત યોહાનના મંડલના માણસો લશ્કરની સાથે પણ મોકલવામાં આવેલા.

થોડા વખતમાં જણાઈ આવ્યું, કે આ ખાતગી મંડલોને પણ પોતાની પ્રવૃત્તિ ઘણી વધારવી પડશે; અને અગાઉ કદાપિ એકઠાં કરેલાં નહીં તેટલાં નાણાં એકઠાં કરવાં પડશે. ખ્રિસ્તિય રેડ ક્રોસ અને સંત યોહાનના મંડલની એક સંયુક્ત વિગ્રહ કમિટી નીમવામાં આવી; અને તેના પ્રમુખ લોર્ડ રૅન્સઆઈફ્ડની સૂચના ઉપરથી પૈસા ઉધરાવવાનું કામ “ટાઇમ્સ” પત્રે મારે લીધું.

મિ. વિલિયમ વેન્ડોર્ફ એસ્ટોરે પહેલવહેલી ૨૦,૦૦૦ પૌંડની રકમ ભરી, તેથી ફૂંડ શરૂ થયું. દેશની અને સંસ્થાનોની આંદર સંસ્થાઓએ ઉઠાર ગાદદ મોકલી. ફૂંડ વધારવાને કંઈ કંઈ યોજનાઓ અમલમાં ચૂકાઈ. કાંઈટીને ત્યાં કારીગિરીની અને નવાઈની વસ્તુઓનું વેચાણ દહાડાના દહાડાઓ સુધી ચાલેલું. રાજાથી માંડીને ન્હાનામાં ન્હાના શહેરી સુધીના તમામ વર્ગના લોકોએ કંઈ કંઈ કિંમતી વસ્તુઓ મોકલી આપેલી.

ફેબ્રુઆરીના પાછલા ભાગમાં ટાઇમ્સે આંદર કર્યું, કે દશ લાખ પૌંડ કરતાં વધારે રકમ ભરાઈ ગઈ છે; અને જિન્હાણે અર્ધો વીત્યો, ત્યાં એ રકમ પંદર લાખની પણ ઉપર પહોંચી. એમ કહેવાય છે, કે આટલી મોટી રકમ અગાઉ કોઈ વાર આંદર ફ્રાંચાઈ ભેગી થયેલી નથી. ધાન્સવાલના વિગ્રહમાં ફૂંડ થયેલું, તે પણ ઉપરે માત્ર ૧૧,૩૧,૮૬૦ પૌંડ સુધી પહોંચેલું.

રેડ ક્રોસનું પહેલું મોટું કામ મોટર ગાડીઓ પૂરી પાડવાનું હતું. ન્યૂની થોડાગાડીઓ ત્યાં સુધી વપરાતી હતી; પણ તેથી જખમીઓને ઘણું અનાવશ્યક દુઃખ ખમવું પડતું હતું. મોટર ગાડીઓ માટે પૈસા માગવામાં આવેલા. ત્રણ આડવાડિયામાં ૫૦૦ કરતાં વધારે ગાડીઓ ખરીદવા નેટલું ફૂંડ તૈયાર થયેલું. ૧૯૧૫ ના નવંયુઆરીની આખરે એક હજાર કરતાં વધારે મોટર ગાડીઓ વપરાવા લાગેલી; અને તેમાં ૧૦૦,૦૦૦ કરતાં વધારે દરદીઓએ સુસાફરી કરેલી.

પછી સોસાયટીઓએ પોતાની ઇસ્પિતાલો ઉઘારી. ધાન્સમાં છ ભુલોનની આશપાસ અને ત્રણ કેલેમાં અથવા તેની પાસે ખોલવામાં આવી. રેડ ક્રોસે ઇંગ્લંડમાં જ કેટલીક ઇસ્પિતાલો ઉઘારી. એ દેશમાં મોટી લાંબનાં સ્ટેગફોર્ડ ફ્લીટમાં આવેલી “રાન્ડ ક્રોસની ઇસ્પિતાલ” હતી.

સરકારની સ્ટેશનરી માટે એક નવું મકાન પૂરું થવા માંડ્યું, તે રેડ ક્રોસે ખરીદી લીધેલું; અને તે નવ એકર અગ્રીન ઉપર એક લાખ પૌંડ માટે મોટી ઇસ્પિતાલ બાંધવામાં આવી છે. તેમાં ૧,૬૫૦ ખાટલા માટે સ્થાન છે.

The Indian Soldier KHUDADAD, who has been awarded
a V. C. for conspicuous bravery

અસાધારણ વિક્રમ માટે વિશ્વોરિયા ફોર્સ મેજનનાર
અહાદુર હિન્દી સિપાઈ ખુદાદાદ.

બેલ્જિયમ પ્રજાને મદદ આપવાને ઘણા ડાક્ટરો અને ઘણી નસોં ત્યાં ગયેલ છે. ડા. હેક્ટર મન્નોએ પોતાનું લંડનનું કામ છોડીને થોડી વાર બેલ્જિયમમાં નિવાસ કરેલો. ત્યાં જખમીઓને માટે મોટર ગાડીઓની અતિશય જરૂર જોઈને તેણે લંડન આવીને તે માટે અપીલ કરી. સુપ્રસિદ્ધ નોબેલ લખનારી મિસ મે સિંકલેરે તેના સેક્રેટરી તરીકે કામ કરવા માંડ્યું. આ પાર્ટીએ બેલ્જિયમમાં ઘણી સારી સેવા જનવી છે.

ફ્રેંચ પ્રજાને પણ મદદની જરૂર હોવાથી બ્રિટિશ અને અમેરિકન યોદ્ધાઓએ ત્યાં સારી મદદ આપેલી છે.

પણ કેડ કોસના કામની ઐથી વધારે જરૂર સંઘિયામાં હતી. પહેલાંના વિશ્વહોથી દેશ નિર્ધન અને વેરાન થયો હતો. ઑસ્ટ્રિયન લશ્કરેને પોતાની હુકમાંથી હાંકી કાઢ્યા પછી તે દયાજનક સ્થિતિમાં આવી ગયેલો. હુલરો દરદીઓ અને જખમીઓ સારવારની રાહ જોતા પડ્યા હતા. ઘણા ઑસ્ટ્રિયનો કેદ થયા હતા; અને તેમાં એથી તાવ ફાટી નિકળ્યો, તથા ઝડપથી ફેલાવા લાગ્યો.

સંઘિયામાં કેળવાયેલી નસોં નહોતી : અને ડાક્ટરો પણ થોડાજ રહ્યા હતા. દુકાળ પડેો એવી ધારતી હતી. મદદ કરવાને આવેલા બ્રિટિશ ડાક્ટરોએ જનતું બધું કરેલું : પણ બધા કામને તેઓ પહોંચી વળેલા નહીં. દરદીઓ દેશમાં ગયે મરવા માંડ્યા, અને ઘણાની સારવાર કરનાર કોઈ નહોતું. જખમીઓ દહાડાના દહાડા મુખી બળદનાં ગાડામાં બેસીને પોતપોતાને સ્ટેશને આવતા, તેા ત્યાં પણ તેમને ડાક્ટરો મળતા નહીં. આ વાત જાહેર થઈ, કે તરત બ્રિટનમાંથી મદદ મોકલવામાં આવેલી : અને અમેરિકન ડાક્ટરોએ તથા પરોપકારી માણસોએ પણ જનતું કરેલું. મદદ આપવામાં આવનારોમાંનાં કેટલાંક માણસોને પોતાના જાનનો પણ ભોગ આપવો પડેલો : પણ છેવટે એથી તાવ નાશૂદ થયેલો.

લડાઈના તાર.

—:૦:—

સામાન્ય સ્થિતિ.

પૂર્વમાં જર્મનો આગળ વધતા અટક્યા છે. ઋષિયનોએ તેમને કોઇ કોઇ ઠેકાણે પાછા હટાવ્યા છે, અને કોઇ ઠેકાણે માત્ર અટકાવ્યા છે. પશ્ચિમમાં બ્રિટિશો અને ફ્રેંચોએ ધીમે ધીમે ધસારો કરવા માંડ્યો છે. પણ સંઘિયાની સ્થિતિ વિષમ છે. મિત્ર રાજ્યોની મદદ છે, છતાં આસપાસના સંજોગો ગંભીર છે. ગ્રીસ હજી તરત્થ છે. ઑસ્ટ્રિયામાં ઇટલીથી હજી જાડુ બની શક્યું નથી. ગાદીપોતીમાં પણ ગતિ મંદ છે. છતાં મિત્ર રાજ્યો ઉત્સાહમાં અને જોરમાં છે.

બ્રિટિશ રેડ ક્રાસ પાસે વિના મૂલ્યે મદદ આપનારી ૨,૩૦૦ દુકાનીઓ હતી; અને કુલ સલાસદો ૬૭,૦૦૦ કરતાં વધારે હતા. આમની મદદથી મુમારે ૬૦૦ મદદગાર ઇસ્પિતાઓ સંસ્તર કરવામાં આવી; અને ઇસ્પિતાઓ પહોંચવાના માર્ગમાં જળમીઓને આરામ આપવાને ઠેકઠેકાણે વિરામમંદિરો ઉઘાડવામાં આવ્યાં.

રેડ ક્રાસના એક વિભાગનું કામ જળમીઓ અને બોવાયેલાઓની શોધખોળ કરવાનું હતું. તેના એજન્ટો ઉત્તર ક્રાન્સની રણભૂમિ પર સુસાઈરી કરતા; અને ઘેર ચિંતા કરતાં પરિજનોની ચિંતા ઓછી કરવાને સમાચારો મેળવતા.

રેડ ક્રાસનું ખીલું મોટું કામ મોળસ પરની ઇસ્પિતાઓને સાધનો પૂરાં પાડવાનું હતું. સાધનો એટલાં બધાં અને એટલા પ્રમાણમાં એપ્રતાં હતાં, કે સરકારથી તે પૂરાં પાડી શકાત નહીં. સોસાયટીઓએ તે પૂરાં પાડેલાં. જળમીઓને માટે કપડાં અને આરામની વસ્તુઓ લાખોની સંખ્યામાં આવેલી, અને તેનો લાભ આપણા સિવાય ખીલ જળમીઓને પણ મળેલો.

એમ પૂછી શકાય, કે ખાનગી મંડૂલીઓને આવું કામ શા માટે કરવું પડે છે? જળમી સિંપાઇની સંભાળ લેવાનું કામ સરકારનું છે. તો તે સરકારને માટે શાં ન રહેવા દેવું? સર ફ્રેડરિક ટ્રીન્સે આ સવાલનો જે જવાબ આપ્યો છે, તેનો થોડો ભાગ અહીં ઉતારવા લાયક છે:

“જવાબ બહુ સહેલો છે. દુનિયામાં એવું કોઈ પણ લશ્કરી વૈદ્યકળાનું નથી, કે જે શાંતિના વખતમાં વિશ્વકુના ધોરણ ઉપર નિભાવી શકાય. શાંતિના વખતમાં જ્યારે માત્ર પાંચ કેળવાયેલા ડાક્ટરોથી કામ ચાલી શકે છે, ત્યારે નિયમિત પગારે ૫૦૦ ડાક્ટરોને શેકવામાં આવે, તો તે હસવા સરખું ગણાય.

“જ્યારે વિશ્વકુ સળગી ઉઠે છે. ત્યારે લશ્કરી વૈદ્યકળાતાને તરત મદદની જરૂર પડે છે. તે વખતે વસ્તીની અને વસ્તીના ડાક્ટરોની મદદ માગ્યા વગર ખીજો રસ્તો નથી.

“ઉદાહરણ તરીકે, લશ્કર શરૂ થઈ, કે તરત અમારી પાસે ડાક્ટરો માટે માગણીઓ આવવા માંડી; દશ ડાક્ટર મોકલો. વીશ મોકલો, પચાસ મોકલો; અને અમે મેળવી શકતા ગયા, તેમ તે રવાના થવા માંડેલા.”

ઑસ્ટ્રેલિયા અને કાનડાના રેડ ક્રાસે પણ એજ પ્રકારની સેવા બતાવેલી છે. લશ્કરોની સાથે ડાક્ટરો અને નર્સો પણ આવેલ છે; અને જળમીઓને આરામની વસ્તુઓ એપ્ર્યો તે સાથે લાવેલ છે.

હિંદી સિંપાઇઓને માટે પણ ખાસ ઇસ્પિતાઓ છે, જેની અંદર પ્રોકનડર્સ પાર્ટમાં આવેલી લેડી હાર્ડેન્ગ ઇસ્પિતાલ સૌથી વધારે પ્રખ્યાત છે.

બેલ્જિયમ પ્રદાને મદદ આપવાને ઘણા ડાક્ટરો અને ઘણી નસો ત્યાં ગયેલ છે. ડા. હેક્ટર મન્નોએ પોતાનું લંડનનું કામ છોડીને થોડી વાર બેલ્જિયમમાં નિવાસ કરેલો. ત્યાં જાનનીઓને માટે મોટર ગાડીઓની અતિશય જરૂર જોઈને તેણે લંડન આવીને તે માટે અપીલ કરી. સુખસિદ્ધ નોવેલ લખનારી મિસ મે સિંકલેરે તેના એકેટરી તરીકે કામ કરવા માંડ્યું. આ પાર્ટીએ બેલ્જિયમમાં ઘણી સારી સેવા બજાવી છે.

ફ્રેંચ પ્રદાને પણ મદદની જરૂર હોવાથી બ્રિટિશ અને અમેરિક વોલન્ટિયરોએ ત્યાં સારી મદદ આપેલી છે.

પણ રેડ ક્રોસના કામની સૌથી વધારે જરૂર સર્ગિયામાં હતી. પહેલાંના વિગ્રહોથી દેશ નિર્ધન અને વેરાન થયો હતો. ઑસ્ટ્રિયન લશ્કરોને પોતાની હુદમાંથી હાંકી કાઢ્યા પછી તે દયાજનક સ્થિતિમાં આવી ગયેલો. હુદમાં દરદીઓ અને જાનનીઓ સારવારની રાહ જોતા પડ્યા હતા. ઘણા ઑસ્ટ્રિયનો ફેદ થયા હતા; અને તેમાં ચોખી તાલ ફાટી નિકળ્યો, તથા અડપથી ફેલાવા લાગ્યો.

સર્ગિયામાં કેળવાયેલી નસો નહોતી; અને ડાક્ટરો પણ થોડાજ રહ્યા હતા. હુકાગ પડેથી જોવી ધારતી હતી. મદદ કરવાને આવેલા બ્રિટિશ ડાક્ટરોએ બનતું બધું કરેલું; પણ જધા કામને તેઓ પહોંચી વળેલા નહીં. દરદીઓ દેશમાં જાયે મરવા માંડ્યા, અને ઘણાની સારવાર કરનાર કોઈ નહોતું. જાનનીઓ દહાડાના દહાડા સુધી જાનદાન ગાડામાં બેસીને પોતપોતાને સ્ટેશને આવતા, તો ત્યાં પણ તેમને ડાક્ટરો મળતા નહીં. આ વાન ઝાહર થઈ, કે તરત બ્રિટનમાંથી મદદ માકલવામાં આવેલી; અને અમેરિકન ડાક્ટરોએ તથા પદોપકારી માણસોએ પણ બનતું કરેલું. મદદ આપવામાં આવનારાઓમાંનાં કેટલાંક માણસોને પોતાના જાનનો પણ ભોગ આપવો પડેલો : પણ છેવટે ચોખી તાલ નાબૂદ થયેલો.

લડાઈના તાર.

—:૦:—

સામાન્ય સ્થિતિ.

પૂર્વમાં જર્મની આગળ વધતા અટક્યા છે. ઋષિયનોએ તેમને કોઈ કોઈ ઠેકાણે પાછા હટાવ્યા છે, અને કોઈ ઠેકાણે માત્ર અટકાવ્યા છે. પશ્ચિમમાં બ્રિટિશ અને ફ્રેંચોએ ધીમે ધીમે ધસારો કરવા માંડ્યો છે. પણ સર્ગિયાની સ્થિતિ વિષમ છે. મિત્ર રાજ્યોની મદદ છે, છતાં આસપાસના સંજોગો ગંભીર છે. ગ્રીસ હજી તટસ્થ છે. ઑસ્ટ્રિયામાં ઇટલીથી હબ્બ બહુ બની શક્યું નથી. ગાદ્ડીપોલીમાં પણ ગતિ મંદ છે. છતાં મિત્ર રાજ્યો ઉત્સાહમાં અને જોરમાં છે.

આર્મીનિયન ખૂનો.

લંડન, ૬ ફી ઑક્ટોબર.

અમીરોની સભામાં લૉર્ડ ગ્રાઇસે જણાવ્યું, કે ગ્રેબિટ્રોંડની ગંધી આર્મીનિયન વસ્તીને હોદીઓમાં બેસાડીને દુખાડવામાં આવેલ છે; અને ગંધાં મળીને ઘણું કરીને આઠ લાખ માણસોનો નાશ થયેલ છે.

સર્મિયાને મદદ.

લંડન, ૮ મી ઑક્ટોબર.

મિત્ર રાજ્યોનું ૩૨,૦૦૦ લશ્કર તોપખાના અને હાથગોળા સાથે સાલોનિકા આગળ જિતરી ચૂક્યું છે. પ્રિટિશોની સંખ્યા ૫,૦૦૦ છે.

ગ્રીક સરહદ પરનાં ગલ્ગેરિયન લશ્કરને સર્મિયાની સરહદ પર જવાનો હુકમ થયો છે. આર હુત્તર ગલ્ગેરિયનોએ ઋપિયા સામે લડવાની ના પાડી છે.

આર્મીનિયામાં કંતલ.

લંડન, ૮ મી ઑક્ટોબર.

લારપુટમાં એક અમેરિકન કૉલેજ છે, તે તરફથી ન્યૂ યૉર્કમાં આર્મીનિયન ખૂનોની વિગતો મળી છે. એમ જણાય છે, કે વિદ્યાર્થીઓમાંથી કે ગાલાઓ અને કે છોકરાઓ કતિો મરી ગયેલ છે, અથવા દેશનિકાલ થયેલ છે, અથવા જનાનામાં પૂરવામાં આવેલ છે.

ગ્રેફેસરો મરી ગયા છે, કેદ થયા છે, દીવાના બની ગયેલ છે, અથવા છુપાતા ફરે છે.

ગ્રેફેસર બૂન્ડેનિયનના વાળ માથા અને વદન પરથી ચૂંટવામાં આવેલ છે; તેના નળ બધા કાઢી લીધા છે; અને બીજી રીતે રીખાવ્યા પછી તેનું ખૂન થયું છે.

ગ્રેફેસર ટ્યૂકેન્જિયનને બૂખે મારવામાં આવ્યો હતો, ૨૪ કલાક સુધી બાવડાંથી ટીંગાડી મૂક્યો હતો, ખૂબ માર્યો હતો, અને પછી કાપી નાંખ્યો હતો.

ગ્રેફેસર વોરપેરિયન બીજા એક ગ્રેફેસરને રીખાવતા હતા તે જોઇને દીવાનો થઇ ગયો છે. તેને ગેલેશિયા લઈ જઇને ગ્રેફેસર નેહેન્જિયનની સાથે કાપી નાંખવામાં આવેલ છે.

ન્યૂ યૉર્કનાં ગંધાં છાપાં આ વાતોથી ત્રાસ પામી ગયાં છે; અને જણાવે છે કે જો જર્મનીને હરાવાશે નહીં, તો બલાતકારનું સામ્રાજ્ય રચપાશે.

સિવાસમાં ગંધી વસ્તીને બહાર કાઢીને દક્ષિણે ઘણું કરીને મોસલ મોકલી દીધી છે. પુરુષો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોને પાંચસો પાંચસોનાં ટોળામાં જવું પડ્યું છે. કોઇને કશું લેવા દીધેલ નથી. જો કોઇએ કંઈ નાણું સંતાડ્યું હોય છે, તો તે રસ્તામાં માર મારીને લૂટવામાં આવેલ છે. તેઓ નિકળે છે, કે તરત તેમનાં ઘરો અને દુકાનો તુકોને હવાડે થાય છે.

શાળિન-કારા હિસ્સારમાં વસ્તી કાંઈક સામે થવાથી ગંધું શહેર બાળી મૂક્યું છે, વસ્તીને

કતલ કરી છે, અને આસપાસનાં ગામડાંનો સુદ્ધાં નાશ કર્યો છે. રસ્તાઓ, ખેતરો અને પહાડો પર પુરુષો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોનાં સુદ્ધાં પડ્યાં છે. જુવાન તુર્કોએ જાધા આર્મીનિયનોને કતલ કરવાનો ઠરાવ કર્યો છે, એમ જાણાય છે.

બલ્ગેરિયાની કિંમત.

અંધનસ, ૧૦ મી ઑક્ટોબર.

એમ જણાવવામાં આવે છે, કે બુલ્ગારીની ૧૭ મી તારીખે જર્મની, ઑસ્ટ્રિયા, અને બલ્ગેરિયા વચ્ચે એક શુભ સંધિ થયેલ છે, જેની સરતો પ્રમાણે વિગ્રહમાં ભાગ લેવા માટે બલ્ગેરિયાને નીચે પ્રમાણે બદલો મળશે :—તુર્કી અને આલ્બેનિયા, આખો સર્ગો-ગ્રીક માસીડોનિયા, નવો સર્બિયા, સર્લોવિનકા, અને કેવાલા.

હિન્ડક પાસે જર્મનોની હાર.

લંડન, ૧૨ મી ઑક્ટોબર.

હિન્ડક પ્રદેશમાં જર્મનો કશું કરી ન શક્યા, તેથી તેમણે પોતાની લાઇન ૭૦ માઇલની હતી તે ટૂંકી કરીને ૨૭ માઇલની બનાવી છે. ક્રિયિયો બંધેજ બળવત્તર થતા જાય છે. હિન્ડકના પ્રદેશમાં તેઓ હુકમનને કબાજે છે, તેમ દક્ષિણમાં ગેલીશિયા તરફ હુમલો છે. હબ્સે દેલીઓ પકડાયા છે.

બેલગ્રેડ ખાલી કર્યું.

નિશ, ૧૨ મી ઑક્ટોબર.

આખરે તોપથી નાશ ન થાય તેટલા માટે સર્બિયનોએ બેલગ્રેડ ખાલી કર્યું છે.

ગ્રીસનો સર્બિયાને જવાબ.

અંધનસ, ૧૪ મી ઑક્ટોબર.

ગ્રીક સરકારે સર્બિયાને ખબર આપી છે, કે બલ્ગેરિયાનો હુમલો વર્તમાન યુરોપીય વિગ્રહનું પરિણામ છે, બાદકન વિગ્રહનું નહીં. તેટલા માટે ગ્રીસ સર્બિયા સાથેના કોલકરાર પ્રમાણે વર્તશે નહીં.

લંડન પ્રદેશ ઉપર જોખ.

લંડન, ૧૪ મી ઑક્ટોબર.

કાલ સાંજે અચૂક ભાગ ઉપર ગ્રેપેલિનોએ હુમલો કર્યો છે; અને ઘોરા જોખ નાંખ્યા છે. ઘોરી આગો લાગેલી, તે તરત જુઓવવામાં આવી છે. એક પણ ઝાકેર ઇમારતને ઇત થઈ નથી. બે સ્ત્રીઓ અને છ પુરુષો મરી ગયેલ છે, જેમાં એક સિપાઈ હતો. ૩૪ માણસોને ઈજા થઈ છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે વિક્ટોરિયા કૉસ મેગવનાર બહાદુર હિંદી શિપાર્ડ ખુલાસાનો એક ફોટોગ્રાફ અને અમારા વાંચનારાઓને બેટ આપીએ છીએ.

સાવનનર દરવારી બાગવાન.

પ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

ક્ર. ૧.]

મંગળવાર, ૨૬ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

[અંક ૪૮.

। यतो धर्मं ततो जयः ।

તામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

લાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

અ.જ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાવું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૬ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૫.

નૂનાં બાળકો.

પ્રખ્યાત અમેરિકન કવિ લોંગફોર્સ પોતાના એક કાવ્યમાં બાળકને નીચે પ્રમાણે સંબોધન કરે છે:—

"O child! O new-born denizen
Of life's great city! on thy head
The glory of the morn is shed
Like a celestial benison."—*Longfellow.*

અર્થ:—“ઓ બાળક! જિંદગીના મોટા શહેરના ઓ નવા જન્મેલા રહેવાસી! તારા મસ્તક ઉપર સ્વર્ગના આશીર્વાદ સરખી રહુવારની દીપ્તિ પડે છે.”

એક બીજા કાવ્યમાં એજ કવિ વળી વધારે તારીફ કરે છે:—

"Come to me, O ye children!
And whisper in my ear
What the birds and the winds are singing
In your sunny atmosphere.
For what are all our contrivings,
And the wisdom of our books,
When compared with your caresses,
And the gladness of your looks?
Ye are better than all the ballads
That ever were sung or said;
For ye are living poems,
And all the rest are dead."—*Longfellow.*

અર્થ:—“ઓ બાળકો! મારી પાસે આવો, અને મારા કાનમાં ખીચેખી કરો, કે તમરા પ્રકાશિત વાતાવરણમાં પંખીઓ અને પવનો શું ગાય છે?”

કારણકે તમારાં આશિંગનોની સાથે અને તમારાં વહનના આનંદની સાથે સરખાવતાં અમારી બધી યોજનાઓ અને અમારાં પુસ્તકોનું ડહાપણ આ હિસાબમાં છે ?

જે કંઈ ગીતો ગવાયાં અથવા બોલાયાં છે તે કરતાં તમે બેહતર છો; કારણકે તમે જીવતાં કાન્યો છો, અને બીજાં બધાં તો મરેલાં છે.”

સંસ્કૃત કવિઓએ પણ બાલકપ્રશંસાનાં સુંદર સત્યો હિંદને આપેલાં છે. અભિજ્ઞાન શાંકુતલ નામે પ્રખ્યાત નાટકમાં કવિ કાલિદાસે નીચેના શ્લોક લખ્યો છે, તે યૂરપમાં પણ ઘણાં વખણાયે છે :—

“ આલક્ય દન્તમુકુલાનનિમિત્તહાસૈ
રવ્યક્તવર્ણરમણીયવચઃપ્રવૃત્તીન્
અઙ્કાશ્રયપ્રણયિનસ્તનયાન્વહન્તો
ધન્યાસ્તદક્ષરજસા મલિનીભવન્તિ ॥ ”

અર્થ :—“ અરૂપક ઘણુંથી મનોહર લાગતી વાણી બોલવાને યતનશીલ દાંત-કળીઓને કારણ વગરના હસવાને લીધે નિહાળીને, જોખામાં બેસવાની પ્રીતિવાળા પુત્રોને તેડનાર ખંચ માણસો તેના અંગની ધૂળથી મેલા થાય છે.”

અને લવભૂતિ કહે છે :—

“ અન્તઃકરણતત્ત્વસ્ય દંષત્વોઃ સ્નેહસંશ્રયાત્ ।
આનન્દમન્થિરેકોઽયમપત્યમિતિ વચ્યતે ॥

અર્થ :—“ પતિપત્નીના હૃદયની વસ્તુની પ્રીતિ અને સંયોગને લીધે બાળકરૂપી એક આનંદની ગાંઠ બંધાય છે.”

બાળકોમાંથીજ મનુષ્યો થતાં હોવાથી તેમને ઉછેરવાનો સવાલ અતિશય મહત્વનો છે; અને તેટલા માટે પ્રસંગોપાત્ત ઉપદેશ આપવાના અમારા નિયમને અનુસરીને આજે એ વિષય ઉપર થોડી સામાન્ય સૂચનાઓ આપવા અમે પ્રવૃત્ત થઈએ છીએ.

બાળકનો બોધક.

નીચેની બાળક યોગ્ય વખતે જન્મેલ હોય, ત્યારે વજનમાં સાત સતલ કરતાં કંઈક વધારે, અને ઊંચાઈમાં સુમારે ૧૮ ઇંચ હોય છે. મહેલા ત્રણચાર દિવસમાં તેનું વજન ઘટતું જાય છે,

અને કોઈ વાર ૪ થી ૬ ઑસ મુધી પડે છે. પણ તે પછી જરાબર પોપણ મળતું રહે તો તે વધતું જાય છે, અને પહેલા વરસનો ઑખરે ૧૮ થી ૨૨ રતલ મુધી વજન થાય છે. આટલો બધો વધારો પાછળથી કોઈ વખત થતો નથી, અને તેટલા માટે ત્યારે ખેતરાકને ઘણું કામ કરવું પડે છે.

ખાસ સંભાળ ખેતરાક પસંદ કરવાની છે, કે જે શરીરને પોપણ આપે તેવો હોવાની સાથે જલદી પચી શકે એવો હોવો જોઈએ. પેટનાં અને એવાં દરદોષીજ ઘણાંખરાં ખાજકો પહેલા વરસમાં મરણ પામે છે.

આ અરસામાં હાડકાં વધારે સંગીન થાય છે; અને મગજ, રનામુઓ, ફેફસાં, તથા બીજા અવયવો ઝડપથી વધવા માંડે છે. આ વૃદ્ધિને માટે પુરતું પોપણ આવશ્યક છે. વળી એ અરસામાં મનની કે શરીરની પ્રવૃત્તિ પ્રમાણમાં ઓછી હોય છે. ખાજકને લગભગ બધો વખત ઊંઘવામાં અને પોપણ લેવામાં જાય છે.

નહાના ખાજકને કુદરતી ખેતરાક તો બેસક નીરોળી માતાનું દૂધ છે, પણ ઘણી વાર કંઈક કૃત્રિમ ખેતરાક આપવાની પણ જરૂર પડે છે. જે ખેતરાક માતાના દૂધને સાથે વધારે મળતો હોય તે સાચી સાચી સગજવો.

નીચે જણાવેલાં કારણોને લીધે ખાજકને કૃત્રિમ ખેતરાક આપવાની જરૂર પડે છે:—

૧. જ્યારે માતાને પુરતું દૂધ ન આવતું હોય ત્યારે. આવી સ્થિતિમાં છોકરું જોઈએ ધાવણું શરૂ કરે છે, પણ તરત અટકી જાય છે, અને રોવા માંડે છે. થોડા વખતમાં તે ત્રીસડે અને દુર્બળ અને ફિક્કું બની જાય છે.

૨. જ્યારે માતાના દૂધમાં પોપક તરવો ન હોય ત્યારે. એવા દૂધથી ખાજકની વૃદ્ધિ થતી નથી; અને તેને અનિસાર અથવા કબજિયત થઈ આવે છે.

૩. જ્યારે માતાને હાથનું દરદ હોય, અથવા એ દરદ તરફ વલણ હોય ત્યારે. આવી સ્થિતિમાં ખાજકને ધવરાવવામાં આવે, તો દરદના જંતુઓ દૂધ દ્વારા પ્રવેશ કરી શકે છે, એવો પુરાવો છે.

૪. જ્યારે માતા દોષક દરદથી હેરાન હોઈને દવા લેતી હોય ત્યારે. આવી સ્થિતિમાં દૂધમાં ફેરફાર થાય છે; અને ઘણુંખરું ખાજકને માફક આવતું નથી.

૫. જ્યારે માતાનો બધો એવો હોય, કે તે પોપણ આપવાની ફરજમાં આટો આવે ત્યારે. આવી સ્થિતિમાં પોપણ અનિયમિત થઈ જાય છે, અને દૂધના શુદ્ધમાં ફેર પડે છે, અને ઘણું કરીને ખાજકને ઠીક પડતું નથી.

૬. અને જ્યારે કુદરતી ખેરાક ન મળી શકે તેવી બધી સ્થિતિઓમાં, જેમકે માતાનું મરણ થયું હોય ત્યારે, અથવા દોંટડીમાં અડગણ થવાથી ધવસાવી ન શકે ત્યારે.

ઉપરનાં કારણોને લીધે જ્યારે માતાનું દૂધ બાળકને મળી શકતું નથી, ત્યારે જેમનાથી બની શકે તેવા માણસો નર્સ અથવા ધાવ રાખીને ચલાવે છે. ઘણી વાર એમ જેવામાં આવ્યું છે, કે નર્સના વધારે દૂધ કરતાં માતાના થોડા દૂધ ઉપર બાળક વધારે સારી રીતે ઉછરે છે; અને ઘણી અનુભવી માતાઓ નર્સ રાખવાના કરતાં બાળકને ગાયના દૂધ ઉપર ઉછેરવાનું વધારે પસંદ કરે છે. છતાં નર્સ રાખવાનું વધારે અનુકૂળ લાગતું હોય, તો તે માટે મોટી ઉમરની અને અનુભવી ચોરસ પસંદ કરવી જોઈએ. જુવાન અને ન્હાની ઉમરની નર્સ બાળકોને બરાબર ઉછેરી શકતી નથી; અને ઉછેરી શકે નહીં, એ સ્વાભાવિક છે. અને કોઈ વાર ન્હાની ઉમરને લીધે તેઓ અણધારી મુશ્કેલીઓમાં પણ આવી પડે છે.

આપણા દેશમાં તો બાળકો ઘણી વાર અતિ ખોરાકથી પણ માંદાં પડે છે. અજ્ઞાન માતાઓ બાળક રડે કે તેને ધવસાવવું એટલુંજ સમજે છે; અને જ્યારે ન ધાવે ત્યારે કંઈ કંઈ ફિકર અને ખોટા ઉપચારો કરે છે. આવી અણસમજને લીધેજ હિંદુ અને મુસલમાનનાં વધારે અને યુરોપીઅનોનાં ઓછાં બાળકો મરે છે. આ વિષયમાં કલકત્તામાં જન્મમરણની નોંધ ઉપરથી ટેટલાક વખત અગાઉ એક ગણતરી કરવામાં આવી હતી એવું માલુમ પડ્યું હતું, કે યુરોપીઅનોમાં ૧,૦૦૦ બાળકો જન્મે, તેમાંથી એક વરસનાં થાય તેટલામાં ૫૮ બાળકો મરણ પામે છે. યુરેઝિયન અને દેશી ક્રિસ્ટિયનોનાં ૩૦૬, અને હિંદુ તથા મુસલમાનનાં અનુક્રમે ૩૧૫ અને ૩૬૩ મરી જાય છે. આ પરથી જણાય છે કે યુરોપીઅનનું ત્યારે એક બાળક મરે છે, ત્યારે હિંદુ તથા મુસલમાનનાં છ મરે છે આ મોટો તફાવત માવજત અને બરદાશની ખામીને લીધે છે એમાં કશો શક નથી.

આપણા લોકોમાં તો એટલે સુધી આગ્રહ છે, કે માતાઓ બાળકોને બીજા ચોરસનું દૂધ આપવાનું પસંદ કરતીજ નથી. રાજપુત ચોરસો આ વિષયમાં ખાસ સંજાળ લેતી આવેલ છે; અને પોતાનું દૂધ પાઇને બાળકોને ગૂરવીર બનાવવાની આકાંક્ષા રાખે છે. ઉતરતી કોમનું દૂધ પીવાથી ઉતરતા સંસ્કાર પડે છે, એવું સાધારણ માનવું છે; અને વિચાર કરતાં માલુમ પડે છે, કે એ માનવું ઘણું અશે સાચું છે.

માતાઓના વહેમ.

આપણા દેશમાં માતાઓના વહેમને લીધે પણ બાળકોને ઘણું ખમવું પડે છે. ઘણી માતાઓ તાવીજ અને માદગિયાને માનનારી છે; અને નજર લાગવાને તથા અહોની પીડાને સાચી વાતો સમજે છે. માનતા દરવાથી અને શાધા રાખવાથી સાફ થાય એવી શ્રદ્ધા પણ

ઘણીને હોય છે. આ અજ્ઞાનને દૂધે “માન મનસાધનાનો ટોંગ કરનાર આદ્યો અને સાધુઓ અને મિયાંસાહેબો કમાય છે : અને ઘણી વાર બાળકો યોગ્ય ઉપચાર ન થવાથી મરતુ પામે છે. અણુસમન્નુ માતાઓ એવું બને ત્યારે કિસ્મતને દોષ દે છે ; પણ પોતાની ગફલતથી કેટલી બધી, હાનિ ધાય છે તે જોઇ શકતી નથી.

બાળકોના નોકરો.

બાળકોના નોકરો સ્વચ્છ અને સાચા હોવાના હોવાની જરૂર છે. કુરૂપ નોકરોથી બાળકો ઠંડાળે છે અથવા દડે છે. વળી, તેઓ મોટી ઉમરના અને અનુભવી હોવા જોઈએ. તેમને હુમેશાં ન્હાવાની અને સ્વચ્છ કપડાં પહેરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. બેદરકાર નોકરો એક બાવડુ પકડીને ઉઠાકે છે, જેથી કેાઇ વાર કેાડનો હાથ ખરી જાય છે. સંશ્લેષમાં, બાળકોના નોકરો સેવકો હોવા જોઈએ.

બાળકોનું માહાત્મ્ય.

દપર કરીને એક ઇંગ્લિશ કવિ લખે છે :—

“A babe in a house is a well-spring of pleasure,

A messenger of peace and love.”—Tupper.

અર્થ :—“ઘરની અંદર બાળક એ એક આનંદનો ઝરો છે, શાન્તિ અને સ્નેહનો તે ફાળ છે.”

શેક્સપિયર એક સ્થળે લખે છે, કે “Bairns are blessings”, જેનો અર્થ એ થય છે, કે “બાળકો આશીર્વાદો છે”. વડનંવર્ધ લખે છે, કે “The child is father of the man”, અર્થાત્, “બાળક મનુષ્યનો પિતા છે.” અને ટોર્નાલિયાએ કહેયું, કે “These are my jewels”, અર્થાત્, “આ મારાં રત્નો છે.”

દપરની નીચેની પંક્તિઓમાં ગાળપાને સૂચનાની સાથે બાળકોનું માહાત્મ્ય પવ્તુ છે :—

“And check not a child in his merriment,—

Should not his morning be sunny?”—Tupper.

અર્થ :—“અને બાળકને તેના આનંદમાં માં અટકાવ,—જું તેનું પ્રભાત પ્રકાશિત હોયું ન જોઈએ ?”

(બાળકોની કેળવણી સંબંધી કંઈ વિચારો હવે પછીના એકાદ અંકમાં આપવામાં આવશે)

લડાઈના તાર.

—:૦:—

સામાન્ય સ્થિતિ.

પૂર્વમાં ઋષિયનોએ જર્મનોને અટકાવ્યા છે, અને કોઈ કોઈ ઠેકાણે લાઇન પણ ભેદી છે. પશ્ચિમમાં ફ્રેંચો અને બ્રિટિશો ધીમે ધીમે આગળ વધે છે. ઇટાલિયનોએ ઑસ્ટ્રિયનો ઉપર થોડી છત મેળવી છે. સર્બિયામાં દુશ્મનો હજી આજુ કરી શક્યા નથી; પણ ઘણી ગાળુએથી હુમલો થવાને લીધે સ્થિતિ ચિંતા કરાવે તેવી છે.

સર્બિયા ઉપર હુમલો.

પારિસ, ૧૬ મી ઑક્ટોબર.

નિશચી સમાચાર આવે છે, કે સર્બિયનો દુશ્મનોની સામે સારી ટક્કર લે છે. ઑસ્ટ્રિયા અને જર્મનીના ૨૦,૦૦૦ માણસો માર્યા ગયા છે; અને ૪૦,૦૦૦ જખમી થયા છે. દુશ્મન મોરચાના મેદાન ઉપર માત્ર દશ માઈલ આગળ વધી શક્યા છે ફ્રેંચ અને બ્રિટિશ લશ્કરની આતુરતાથી રાહ જોવાય છે.

બ્રિટિશ જળસીતરતુ' પરાક્રમ.

કોપનહેગન, ૧૬ મી ઑક્ટોબર.

એક બ્રિટિશ સબમરીન બાલિટક સમુદ્રમાં બે જર્મન સંહારક આગબોટોનો નાશ કર્યો છે. જર્મન વહાણોને ન્હાસવું પડ્યું છે.

ઇંગ્લિશ નર્સને ફ્રાંસી.

લંડન, ૧૬ મી ઑક્ટોબર.

અમેરિકન એલચીએ પરદેશખાતાની ઓફિસને ખબર આપી છે, કે મિસ એડિથ કાવેલ, કે જે ધ્રસ્સેલમાં ટ્રેનિંગ સ્કૂલની ઉપરી હતી, તેને ૫ મી ઑગસ્ટે જર્મનોએ કેદ કરી હતી. ન્હાસેલું ફ્રેંચ અને બ્રિટિશ સિપાઇઓને આશ્રય આપવાનો અને તેમને ન્હાસી જવામાં મદદ કરવાનો તેના પર આરોપ મુકાયો હતો. તા. ૧૩ મી ઑક્ટોબરે તેને ફ્રાંસી દેવામાં આવી છે.

ધ્રસ્સેલની ફ્લોરેન્સ નાઈટિંગેલ

લંડન, ૧૭ મી ઑક્ટોબર.

મિસ કાવેલ ૪૯ વરસની ઉમરની હતી, અને ધ્રસ્સેલની ફ્લોરેન્સ નાઈટિંગેલ તરીકે જાણીતી હતી. સારવારની યોજના સુધારવામાં તેણે નવ વરસ ગાળેલાં છે.

લંડન, ૧૮ મી ઑક્ટોબર.

આગસ્ટીનના એક તારમાં મિસ કાવેલના મરણની વધારે વિગતો આવી છે. ફ્રાંસી એક દિવાલવાળી વાડીમાં આપવાની હતી, અને ત્યાં છ માણસો તથા એક અમલદાર રાહ જોતા હતા.

મિસ કાવેલને આંખે પાટા બાંધીને એક પાસેના ઘરમાંથી સિપાઇઓ લઇ આવ્યા હતા. અત્યાર સુધી તે ધૈર્ય રાખી શકી હતી, પણ હવે તેને મૂર્છા આવી, અને ફાંસીની જગ્યાએથી ત્રીશ વાર નીચે તે ઢળી પડી. એક અમલદાર તેની પાસે ગયો, અને એક પિસ્તોલ કાઢીને તેના માથામાં ગોળી મારી.

માસીડાનિયામાં લડાઇ.

અંધ-સ, ૧૮ મી ઑક્ટોબર.

૪૦,૦૦૦ બલ્ગેરિયનોએ માસીડાનિયામાં ફ્રેંચ લશ્કર પર હુમલો કર્યો છે. લડાઇ આટલા કરે છે.

બલ્ગેરિયા પર ચડાઇ.

અંધ-સ, ૧૮ મી ઑક્ટોબર.

સાલોનિકાથી બળર મળે છે, કે મિત્ર રાજ્યોનાં અને સર્બિયાનાં લશ્કરોએ રૂટમનિડ્ઝનો તથા રેલવે પરની કેટલીક જગ્યાઓનો કબજો લીધો છે.

સર્બિયામાં લડાઇ.

પારિસ, ૧૮ મી ઑક્ટોબર.

બધા મોખરા ઉપર સખત લડાઇ ચાલે છે. સિવિલિયન વસ્તી ઉપર દુશ્મનો સિતમ ગુજારે છે. કહેવાય છે, કે જર્મનો, ઑસ્ટ્રિયનો અને બલ્ગેરિયનો ઢોઇ ફેદી પકડતા નથી.

ભૂમધ્ય સમુદ્રનું લશ્કર.

લંડન, ૧૯ મી ઑક્ટોબર.

જનરલ સર આર્થર્સ મર્ટા ભૂમધ્ય સમુદ્રના લશ્કરનો ઉપરી નિભાયો છે. સર આયેન હેમિન્ઝન રિપોર્ટ કરવા સાડુ ઇંગ્લંડ પાછો ફરે છે.

ત્સારનું આહેરનામું.

પિત્ઝેડ, ૨૦ મી ઑક્ટોબર.

એક આહેરનામામાં નામદાર ત્સાર લખે છે:—“ઝપિયા લેઢાયલા હદયે બલ્ગેરિયા વિકરદ સમશેર ઉખાડે છે, અને સ્લાવ પદ્ધતી ખરાળી કરનારનું નશીબ ઇશ્વરની ન્યાયી સજાને હવાલે કરે છે.”

મિસ કાવેલનું મરણ.

લંડન, ૨૧ મી ઑક્ટોબર.

અમેરિકન એલચી જણાવે છે, કે ઑક્ટોબરની ૧૧ મી તારીખે સ્લુવારના પાંચ વાગતે મિસ કાવેલને સજા થઇ, અને ૧૨ મીએ સ્લુવારના બે વાગતે તેને મારી નાંખવામાં આવી છે. આગલી રાતના દશ વાગ્યે તેણે “પવિત્ર લેઝન” નો ચંસ્કાર લીધો હતો, અને ત્યારે તે શાંત અને દૃઢ હતી. તેણે કહેલું કે, “હું સુખી છું; અને મારા દેશને માટે મરું છું.”

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૭ નવેમ્બર ૧૯૧૫.

[અંક ૪૯.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાવું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૭ નવેમ્બર ૧૯૧૫.

જર્મન મિથ્યાસિમાન અને દ્રેપ.

અગાઉ એક પ્રસંગે અમે વિલહેલ્મ ચોસ્ટવોલ્ડ નામે એક પ્રખ્યાત જર્મન પ્રોફેસર સંબંધી થોડું લખ્યું હતું. તેણે કહેલું, કે “જર્મની સુધારામાં ખીલુ પ્રજાઓ કરતાં આગળ ગયેલ છે; એટલે વિચારલું પરિણામ એ આવશે, કે જર્મનીની આગેવાની નીચે યુરોપની નવી વ્યવસ્થા થશે.” પ્રોફેસર હેકલે એવી માગણી કરેલી, કે લંડન છતી લેલું જોઇએ, બેલ્જિયમના જર્મની અને હોલેન્ડ વચ્ચે વિભાજ થવા જોઇએ, અને ડેન્માર્ક સ્ટેટ, કેટલાંક બ્રિટિશ સંસ્થાનો, ઉત્તર ક્રોન્સ, પોલાંડ, અને ન્યુયોર્ક ગ્રાન્ટિક પ્રાંતો જર્મન સુલક સાથે જોડી દેવા જોઇએ. ગર્સિન યુનિવર્સિટીવાળા પ્રોફેસર લેસને લખેલું, કે “આપણે નીતિમાં અને બુદ્ધિમાં બધા માણસોથી ચઢિયાતા છીએ. આપણે અદ્વિતીય છીએ. આપણી સંસ્થાઓ પણ એવીજ છે.”

મિથ્યાસિમાનને બધારે ફટકો લાગે છે, ત્યારે તેમાંથી દ્રેપ અને તિરસ્કાર પ્રગટ થાય છે. જર્મનીમાં પણ એ પ્રમાણે ઇંગ્લંડ તરફ પુષ્કળ તિરસ્કાર થયેલો. ૧૯૧૪ ના ઑક્ટોબરમાં મ્યુનિકના “જુગેન્ડ” નામે એક સચિત્ર ચેપરમાં ઇંગ્લંડ તરફ ધિક્કારની એક કવિતા પ્રસિદ્ધ થયેલી, કે જે થોડા વખતમાં સર્વવ પ્રસરી ગયેલી. અમે તેના કેટલાક ભાગનો તરજુનો નીચે આપીએ છીએ:—

“ફ્રેંચ અને ન્યુયોર્કનો કચો હિંસાળ નથી,
“ફટકાને બદલે ફટકો, અને ગોળીને બદલે ગોળી;
“અમે તેમને આહતા નથી. તેમ ધિક્કારતા નથી,
“વીકસેલ અને લોન્ડોનો દરવાજો અમારા કબજામાં છે,
“અમને ધિક્કાર માત્ર એકજ છે,
“અમે એક તરીકે આહીએ છીએ, અને એક તરીકે ધિક્કારીએ છીએ,
“અમારે એક હુશ્મન છે, અને એકજ છે.

“પર: પ્રોક્તા ગુણા વસ્ય નિર્ગુણોઽપિ ગુણી મર્થ્વ |

इन्द्रोऽपि लघुतां याति स्वयं प्रम्यापितं गुणः ||”

અર્થ:—“જેના ગુણો જીમ્મીઓ કહે છે તે નિર્ગુણ હોય તેમજ ગુણી થાય; પણ જોને ગુણ જોયે તેથી તે કંઈ પણ લઘુતાને પામે છે.”

“તમે જધા તેને લલો છે, તમે જધા તેને લલો છે.

“તે જાંખા બૂરા પ્રવાહની પાછળ ચાંતાય છે,

“હૃદયો, અને રીસ, અને કપટ, અને ઝેરથી ભરપૂર,

“લોહી કરતાં વધારે સંગીન મોતચોથી જૂઠો થયેલ.

“ચાલો આપણે ધનસાફને સ્થાને ઉભા રહીએ,

“અને સામસામા એક સોગન લઈએ,

“એવો “ધન”નો સોગન, કે જે કોઈ પણ પવનથી ચળે નહીં,

“એવો સોગન, કે જે આપણા પુત્રો અને પુત્રોના પુત્રો લેશે.

“આવો, શાંદ સાંજળો, અને ઉચ્ચારો,

“સમસ્ત પિતૃભૂમિમાં તેને સંમળાવો.

“અમે કદાપિ અમારા ધિક્કાર છોડ્યું નહીં.

“અમને જધાને એકજ ધિક્કાર છે,

“અમે એક તરીકે ચાલીએ છીએ, અને એક તરીકે ધિક્કારીએ છીએ,

“અમારે એક દુરમન છે, અને એકજ છે—

“જીંદગી!

“તમે પૃથ્વીના લોકોને પગારમાં રાખો,

“સોનાના પાટાથી ઢિવાલો બાંધો,

“ક્રૅચ અને ક્રાપિયન તેની કંઈ ફિકર નથી,

“કુટકાને સટે કુટકો, અને ગોળીને સટે ગોળી,

“અમે ધન અને ગન્યેતથી લગણ લરીએ છીએ,

“અને જે વખત આવે છે તે શાંતિને સુદ્રિત કરશે.

“તમને તો અમે શાશ્વત ધિક્કારથી ધિક્કાર્યું.

“અમે અમારા ધિક્કાર કદી છોડ્યું નહીં.

“પાણી પર ધિક્કાર અને ઝમીન પર ધિક્કાર,

“મસ્તકનો ધિક્કાર અને હાથનો ધિક્કાર.

“હથોળાનો ધિક્કાર અને તાજનો ધિક્કાર,

“સાતસો લાખનો ધિક્કાર,

“અમે એક તરીકે ચાલીએ છીએ, અમે એક તરીકે ધિક્કારીએ છીએ,

“અમારે એક દુરમન છે, અને એકજ છે—

“જીંદગી!”

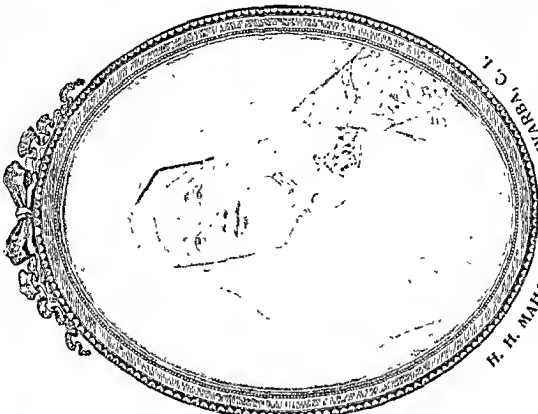
“ધૈર્ય ઇચ્છાને સજા કરે” એ રીતે એકબીજાને મળતાં બોલવાની ફેશન ચાલેલી; અને નોટપેપરો ઉપર એ પ્રમાણે છાપવામાં આવતું. સર એકવર્ડ એ તરફ લોકોને ખાસ ધિદ્ધાર થયેલો. તે હૃદયહીન, કૂર, અને કપટી છે, લડાઈનો મુખ્ય સળંગાવનાર છે, અને નકારામાં નકારો માણસ છે, એવી વાતો જર્મન પરદેશખાતાએ ખાસ કરીને ચલાવી હતી.

જર્મનીમાં ખોરાક સંબંધી દશ આજ્ઞાઓ.

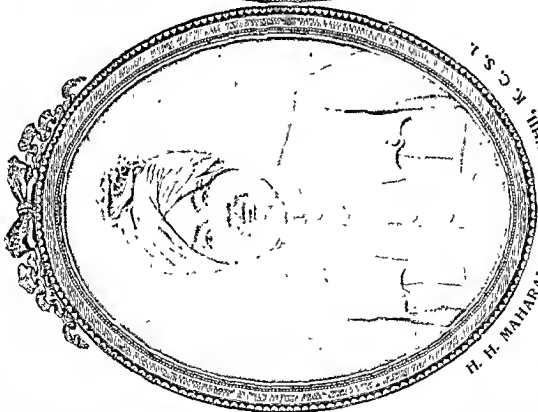
નીચેની દશ આજ્ઞાઓ ઘણી જાહેર જગ્યાઓમાં, રેલવેની ગાડીઓમાં, સ્ટોરોમાં, દુકાનોમાં, ખાનપાનની જગ્યાઓમાં, અને ખાનગી મકાનોનાં રસોડાંમાં પણ ચોડવામાં આવી હતી:

જર્મની તેનો નાશ કરવા ચાહતો દુરમનોની દુનિયા સામે ટક્કર લે છે.

૧. તેઓ આપણાં બહાદુર લશ્કરોને હાવવામાં ફાવનાર નથી. પણ ઘેરાઈ ગયેલા કિલ્લાની માફક તેઓ આપણને ભૂખે મારવા ચાહે છે. એમાં પણ તેઓ નિરાશ થશે, કારણકે દેશમાં અનાજ એટલું છે, કે તે નવો પાક તૈયાર થશે ત્યાં સુધી દેશની વસ્તીને ચાલશે. પણ કશું નકામું જવા દેવું ન લેઈએ.
૨. અનાજનો ઉપયોગ પશુઓને ખવડાવવામાં કરવો નહીં.
૩. રોટલામાં ફરકસર કરવી, કે જેથી કરીને દુરમનની આજ્ઞાઓ ધૂળધાણી થાય.
૪. રોજના રોટલાને માત્ર ચાપ, કે જેથી તને તે હુએમાં મળ્યા કરે, પછી ભલે લડાઈ ગમે તેટલો વખત ચાલે.
૫. આ નિયમો તારાં છોકરાંને પણ શિખવ.
૬. રોટલો તાજો ન હોય તેટલા ચાટે તેની અવગણના ન કર.
૭. તારે આવો હોય તે કરતાં એક કકડો પણ વધારે ભાંગ નહીં. હુએમાં લડાઈના મેદાન પરના સિપાઈઓનો વિચાર કર. ઘણી વાર કેમ દૂરના અને ખુફા ભાગમાં હોય, ત્યારે જે તું જગાડે છે તેનો તેઓ સત્કાર કરશે.
૮. લડાઈનો રોટલો ખા. તે K અદરથી ઝોળખાય તેવો હોય છે. બીજા કોઈ પણ રોટલા જેટલોજ તે સંતોષ આપે છે, અને ચોપણુ કરે છે. જો બાધા એ રોટલાનો ઉપયોગ કરશે, તો આપણને હુએમાં રોટલો મળ્યા કરશે કે નહીં. તેની ચિંતા કરવાની રહેશે નહીં.

H. H. MAHARANI NANDINI BAI, C. I.

H. H. MAHARAJA SIR BHAIRUJI, K. C. S. I.

૯. જે કાંઈ બટેટાંને બાક્યા વગર તેની છાલ ઉતારે છે, તે ઘણો બિગાડ કરે છે. તેટલા માટે બટેટાંને છાલ સાથે રાંધો. એથી બચાવ થાય છે.

૧૦. બટેટાં, માંસ, તરકારી, વગેરેમાંથી જે ઉપયોગમાં ન આવે તે ફેંકી દે નહીં, પણ ઢોરને આપવા સારૂ સંઘરી રાખ. એડુતો એ સંઘરે ખુશીથી લઈ જશે.

જર્મન ચાન્સેલરનું ભાષણ.

ઇ. સ. ૧૯૧૫ના ઓગસ્ટની ૧૯મી તારીખે જર્મનીના શહેનશાહી ચાન્સેલરે ત્યાંની પાર્લીમેન્ટમાં જે ભાષણ આપ્યું છે, તે પરથી જર્મનીનો રાજ્યલોભ* આખી દુનિયાની આગળ પ્રગટ થાય છે. એ ચાન્સેલર, કે જેને એક જર્મન પ્રેક્ટિસર દુનિયાનો સર્વોપરિ મનુષ્ય કહે છે, તે પોતાના ભાષણમાં નીચે પ્રમાણે બોલ્યો છે :—

“આ વિગ્રહમાંથી જે દુનિયા ઉભી થશે, તે આપણા દુશ્મનો જવાબમાં ફરે છે તેવો દેખાવ ધારણ કરશે નહીં. તેમનો યત્ન જૂના યુરપને ફરી સ્થાપિત કરવાનો છે, જેની વચ્ચે સત્તા વગરની જર્મની પડી રહે, અને પરદેશી પ્રપંચ તથા લોભનો લોભ થાય, તથા બની શકે તો યુરપને લડવાનું મેદાન થાય—એવી જર્મની, કે જેની અંદર નપુંસક નહાતાં રાજ્યો પરદેશી-ઓના કહ્યા પ્રમાણે કર્યા કરે, એવી જર્મની, કે જેના ઉદ્યોગો બધા નાશ પામેલા, અને ઘરની બાજુમાંથી થોડા વેપાર માત્ર ચલાવતી, નૈઋત્ય વગરની, ગંભીર ક્ષતિયન શહેનશાહતને તાબે થયેલી જર્મની.

* લોભના સ્વભાવ સંબંધી નીચેના સંસ્કૃત શ્લોકોમાં ઉપયોગી અનુભવ સંચિત થયેલા દેખાશે :—

“લોભાત્ક્રોધઃ પ્રમુચ્ચતિ લોભાત્ક્રમઃ પ્રજાવતે ।

લોભાત્મોદ્દયઃ નાગધ્વ લોભઃ પાપસ્ય કાલ્પન ॥”

અર્થ:—“લોભથી ક્રોધ થાય છે, લોભથી ક્રમ ઉત્પન્ન થાય છે, લોભથી મોહ અને નારા પણ થાય છે; લોભ પાપનું કારણ છે.”

“માતરં પિતરં પુત્રં ભ્રાતર વા સુદત્તમમ્ ।

લોભાવિદ્યે તત્રો હન્તિ સ્વામિનં વા સહોદરમ્ ॥”

અર્થ:—“લોભના આવેશમાં માણસ માતાને, પિતાને, પુત્રને, ભાઈને, પરમ મિત્રને, ધણીને અને સહોદરને હણે છે.”

“લોભેન વુદ્ધિશ્ચલતિ લોભો જનયતે તૃપ્તિમ્ ।

તૃપ્તાર્તો દુઃસ્વમામોતિ પરવેદ ચ માનવઃ ॥”

અર્થ:—“લોભથી વુદ્ધિ યથે છે, લોભથી તૃષ્ણા ઉત્પન્ન થાય છે, તૃષ્ણાથી પ્રીતિ હેતુ તે માણસ અહીં અને પર લોકમાં દુઃખ પામે છે.”

“ના, આ લયંકર વિશ્વવિશ્વ જૂની સ્થિતિઓને પાછી લાવશે નહીં. એક નવી વ્યવસ્થા ઉભી થશે. જે ચૂરપને કેમકે દિવસ પણ શાંતિ મળશે, તે તે એક નિર્ભય અને સમર્થ જર્મનીની સ્થાપનાથી મળશે. રાજ્યોને એકબીજાની સામે સમતોલ રાખવાની બ્રિટિશ રાજનીતિ અદૃશ્ય થવી જોઈએ.

“જર્મનીએ પોતાની પદવીને એવી દૃઢ અને સ્થાપિત કરવી જોઈએ, કે ખીજાં રાજ્યો હવે પછી તેને ઘેરવાનો વિચારજ ન કરી શકે. આપણા અને બધા લોકોનાં રક્ષણ અને કલ્યાણને માટે આપણે દુનિયાના દરિયાઓનો છુટકારો મેળવવો જોઈએ—ધર્મકંડ કરવા ઇચ્છે છે તેમ તેના પર એકલાં રાજ્ય કરવાની ખાતર નહીં, પણ એટલા માટે, કે બધા લોકોને સરખી રીતે તેઓ ઉપયોગી થાય.

“જ્યારે આપણે આપણા પોતાના નીતિબળ પર આધાર રાખીએ છીએ, ત્યારે આપણે કેટલી મહત્તાએ પહોંચી શકીએ છીએ, તે આ વિશ્વે જાણવું છે. જે લોકોને તેમની સરકારોએ વિશ્વમાં પ્રકેલ્યા છે તેમને આપણે પિછારતા નથી. પણ આપણે કાર્યવ્યમાંથી છૂટા થયા છીએ. આપણે લડાઈ પૂરેપૂરી લડશું, અને તે ત્યાં સુધી, કે જ્યાં સુધીમાં જે લોકો જેઓ ખરેખર અપરાધી છે તેમની પાસેથી શાંતિ માગશે, જ્યાં સુધીમાં એક નવા ચૂરપને માટે માર્ગ સુલેલો થશે, જે અપરાધી, અને નિપિયન વિજ્યાકાંક્ષી, અને ઇંગ્લિશ વાલીપણથી સુક્ત (ચૂરપને માટે).”

સર એડવર્ડ ઝેનો જવાબ.

આ ઉદ્ભૂત બાબતોનો સર એડવર્ડ ઝેનો તરત અને ચમકાવે તેવો જવાબ આપ્યો છે. જર્મન પ્રોગ્રામ શો હતો? જર્મનીના હાથમાં બધી પ્રજાઓનાં નસીબનો અંકુશ—જર્મની સર્વોપરિ અને એકલી સ્વતંત્ર—“અજ્ઞાતો વચ્ચેના કોલકરારો તોડવાને સ્વતંત્ર; પોતાને જમે ત્યારે કચરી નાખવાને સ્વતંત્ર; તમામ પંચાયતની ના પાડવાને સ્વતંત્ર; પોતાને ઠીક પડે ત્યારે લડાઈ કરવાને સ્વતંત્ર; લડાઈમાં ઝમીન ઉપર અને દરિયા ઉપર સુધારા અને માણસાઈના બધા કાનૂનો તોડવાને સ્વતંત્ર; અને આમ તે કહે, તોપણ શાંતિના વખતમાં જેમ બધો વેપાર સ્વતંત્ર હોય છે, તેમ વિશ્વના વખતમાં પણ તેનો તેટલો સ્વતંત્ર રહેવો જોઈએ. * * * આવી સરતો પર સુલેલું થઈ શકે નહીં. તેમ જર્મની ગિવાય ખીજા પ્રજાઓનું જીવન સ્વતંત્ર કે સહી શકાય તેવું પણ રહી શકે નહીં.”

લડાઈના તાર.

—:૦:—

રાજકોનો સંદેશો.

લંડન, ૨૩ મી ઑક્ટોબર.

“મારા લોકોની અને જેણે પ્રબળોનો કાયદો તોલ્યો છે તે દુશ્મનની વચ્ચેના વિઝંહની આ ગંભીર ક્ષણે હું તમને સંબોધન કરું છું.

“શહેનશાહીના પ્રયત્નથી હું પ્રસન્ન થાઉં છું, અને જે સ્વતંત્ર શહેનશાહીની તેમના અને મારા પૂર્વજોએ સ્થાપના કરી છે, તે પરના હાથમાં ન બાંધે તેટલા માટે મારી પ્રબળ જે ધરનાર, નાણાં, અને ઝિંદગી સુદ્ધાનો ભોગ આપ્યો છે, તે જોઈને મને અભિમાન થાય છે. આ સ્વાર્પણો સફળ કરવાની મારી તમારી પાસે માગણી છે.

“અંત હજી ટૂંકાતો નથી. રણમાં લશ્કર ટકાવી રાખવાને વધારે અને વધારે માણસોની જરૂર પડતી બાંધ છે; અને એમના દ્વારાજ વિજય અને કાયમની શાંતિ પ્રાપ્ત થાય તેમ છે.

“જૂના વખતમાં અણીને વળતે આપણી બાતના માણસોમાં દૃઢ નિશ્ચય દેખાયેલ છે. હું બધા વર્ગના લોકોને જણાવું છું. કે તમારે પોતાની મેળે બહાર પડીને લડાઈમાં ભાગ લેવો જોઈએ. મારી માગણીનો સત્કાર કરવામાં તમે આપણા ભાઈઓને આધાર આપશો, કે જેઓ લાંબા મહિનાઓથી બ્રિટનની આગળ અને તેનાં આયુધોની કીસિને ટકાવી રહ્યા છે.”

જર્મની અને ઝપિયા.

પિત્તરેક, ૨૫ મી ઑક્ટોબર.

જર્મનોએ રિગાની દક્ષિણે એક ગામડું હાથ કર્યું છે; અને એક ઝેપેલિને શુક્રવારે રાતે રિગા પર ઘોંઘા નાંખ્યા છે. દ્વિન્સ્ક મોખરા પર પ્રચંડ લડાઈ ચાલે છે. શનિવારે જર્મનોએ ઘણા હુમલા અને તુકસાન પછી ઇલ્લ્ડર્સ્ટ મેળવ્યું છે. વિસ્નાની પૂર્વે સરોવરવાળા પ્રદેશમાં ઝપિયનોએ પણ કેટલાંક ગામ પાછાં લીધાં છે.

લંડન, ૨૫ મી ઑક્ટોબર.

બર્લિનથી એક સંદેશમાં જણાવવામાં આવેલ છે, કે અઝિયાતો ઝપિયન લશ્કરોને લીધે જર્મનોને ઇલ્લ્ડર્સ્ટ છોડવું પડ્યું છે.

સર્મિયા અને બલ્ગેરિયા.

પારિસ, ૨૫ મી ઑક્ટોબર.

જણાવવામાં આવે છે, કે સારોવો કરીને જે ગામડું ફ્રેંચોએ કબજે કર્યું છે, તે રૂમનિદ્ડની દક્ષિણે ત્રણ માઈલ દૂર આવેલું છે. ફ્રેંચોએ ગામડામાં શુરુવારે પેડા છે. સરહદ ઉપર ઑસ્ટ્રિયનો અને જર્મનો સાત માઈલથી વધારે આગળ વધ્યા નથી.

આર્મીનિયનો પર હુકમ.

લંડન, ૨૫ મી ઑક્ટોબર.

સિવાસના શિશુપને પગે ઘોડાની માફક નાળ જડવામાં આવી છે. વલીએ કહેલું કે તે આર્મીનિયનોના વડો હોવાથી તેને ઉઘાડે પગે ચલાવવો સુનાસળ નથી. ગાઇલમાં ૨૪,૦૦૦ની વસ્તીને કેદ કરવામાં આવેલ છે. પુરુષોને દોરડાંથી બાંધીને ફર લઈ જવામાં તથા કાપી નાંખવામાં આવેલ છે. ઘણા દહાડા અને રાત સુધી સ્ત્રીઓ અને બાળકોને ભૂખ અને ટાઢથી પીડવામાં આવેલ છે, કે જેથી તેઓ ધરલામ કબૂલ કરે. સૌએ ના પાડી. તે પછી બાળકોની નજર આગળ તેમની માતાઓને સંબોળતી કાપી નાંખવામાં આવેલ છે, અને બાળકો વેચાયાં છે. એગોરામાં પણ એજ પ્રકારનાં જૂનો થયાં છે.

રામનજી જ્યોર્જ.

લંડન, ૨૬ મી ઑક્ટોબર.

ઑક્ટોબરની ૨૨ મી તારીખે રામનજી જ્યોર્જ હાવર પહોંચ્યા છે, અને બ્રિટિશ હાવાલીઓની તેમણે સુલાકાત લીધી છે. ફ્રાન્સની એમની સુલાકાત અતિશય મહત્વની ગણાય છે.

પારિસ, ૨૭ મી ઑક્ટોબર.

પ્રેસિડન્ટ પ્વાકાર અને મોશોં ગિલ્લેન્ડ રામનજી જ્યોર્જને મોખરા પર મળેલ છે. રામનજી અને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સે પછી ફ્રેંચ લશ્કરની પંજું સુલાકાત લીધી હતી. પ્રેસિડન્ટ પ્વાકાર પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સને “વાર ક્રાંસ” એનાયત કરેલ છે.

કપરૂલ પાછું લેવાયું.

ઓથનસ, ૨૭ મી ઑક્ટોબર.

સુકળ અપાજખી પછી સર્બિયનોએ કપરૂલ ફરી હાથ કર્યું છે.

બલ્ગેરિયન બંદરો પર તોપોનો મારો.

બુખારેસ્ત, ૨૮ મી ઑક્ટોબર.

ગઇ કાલે ઋષિયન કાફલાએ વાર્ના અને બર્ગેસ ઉપર ફરીને સાત કલાક સુધી તોપનો ગોળા ફેંક્યા છે, અને ઠીક સુકસાન કર્યું છે.

નિવેદન.

અમારા ઘણા વાંચનારાઓની વિનંતી ઉપરથી આજે અમે અમારાં નામદાર મહારાજા અને મહારાણી સાહેબનો એક સુંદર સંયુક્ત ફેટોગ્રાફ અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૬મી નવેમ્બર ૧૯૧૫.

[અંક ૫૦.

। यतो धर्मं स्ततो जयः ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની,

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિષય

મંગળવાર, ૯ મી નવેમ્બર ૧૯૧૫,

બ્રિટિશ મુખ્ય પ્રધાન મિ. એસ્પિથ.

હર્બર્ટ હેન્ડી એસ્પિથ એસક્ર ડિસન એસ્પિથનો પુત્ર થાય, અને ઇ. સ. ૧૮૫૨ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૨ મી તારીખે ચાંકશાયરના મોરલી ગામમાં જન્મ્યો હતો. તેનું કુટુંબ મધ્યમ સ્થિતિનું અને રાજ્ય તથા ધર્મમાં સ્વતંત્રતાને આહવાન કરતું. લંડન શહેરની શાળામાં ડા. એડવિન ઓગસ્ટના હાથ નીચે શરૂઆતની કેળવણી લીધા પછી તે ઑક્સફર્ડ બેલિયલ કોલેજમાં સ્કૉલર તરીકે દાખલ થયો. ત્યાં તેણે સારી પ્રખ્યાતિ મેળવી, પ્રાચીન ભાષાઓમાં તે પહેલા વર્ગમાં પાસ થયો, “કેવન” સ્કૉલરશિપ મેળવી શક્યો, અને પોતાની કોલેજમાં ફેલો નિભાવ્યો. તે યૂનિયનનો પ્રમુખ હતો, અને પોતાની બુદ્ધિશક્તિથી તેણે બધા સમકાલીનો ઉપર અસર કરેલી. ડા. જોવેટ દૃઢતાથી ભવિષ્ય કહેલું, કે એ જે કોઈ લાઇન પસંદ કરશે તેમાં અસાધારણ ક્ષેત્ર મેળવશે. ઑક્સફર્ડ છોડીને તે “બાર”માં દાખલ થયો, અને ૧૮૬૦માં કે. સી. થયેલો. ૧૮૮૭ માં તેણે ટ્રફલ્ડગર ચોકના તોફાનમાં ભાગ લેવા માટે મિ. કનિંગહામ ક્રેડામ અને મિ. જૉન જર્ન્સનો ક્ષેત્રમંદીથી બચાવ કર્યો હતો; અને ૧૮૮૬ માં તે પાર્લેમંટ કમિશનની પાસે આઇરિશ નેશનલિસ્ટો તરફથી વકીલ હતો, કે જે સંબંધ ઉપર ૧૯૦૮ ના માર્ચની ૩૦ મી તારીખે આમની સભામાં ગિ. હીલીએ સખન ટીકા કરી હતી. પણ, જોકે બારિસ્ટર તરીકે તેણે ટીક ધરાવી મેળવી હતી, અને અસાધારણ ગાનસિક શક્તિના વકીલ તરીકે તેની ખ્યાતિ થઇ હતી, છતાં તેની ક્ષેત્ર તેના કેટલાક સમકાલીનોના જેવી ન હતી. તેની મહત્વાકાંક્ષા આમની સભાની ક્રિયામાં હતી તે યુનિવર્સિટીમાં હતો ત્યાંથી રાજકીય બાબતોમાં આગળ પડતો ભાગ લેતો આવ્યો હતો; અને ૧૮૮૬ માં ઇન્ટ ક્રાઇફ તરફથી પાર્લિમેન્ટમાં મેમ્બર તરીકે ચૂંટાયો હતો. તેની વકતૃત્વશક્તિથી અને તેના પત્ન રાજકીય વિચારોથી મિ. ગ્લેડસ્ટનનું આકર્ષણ થયું હતું; અને ૧૮૯૨ ના ઓગસ્ટમાં, જોકે તે વખતે લોકોમાં તે એટલો બળીતો ન હતો તે છતાં, તેને લૉર્ડ સૉલ્સબરીની સરકારને હસાવવાને અવિધાસના પોટની દરખાસ્ત કરવાનું કામ સોંપાયું હતું. નવા “સિગરલ” પ્રધાન મંડળમાં તે હામ ક્રેકેટરી થયેલો. હામ ઓફિસમાં કારભારી તરીકેની પોતાની કુશળતા તેણે સિદ્ધ કરી આપી; સ્ત્રીઓની કારખાનાં ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે નીમલુક કરનાર તે પહેલો હતો, અને મનુષ્ય વર્ગના ગમારોના માટે ટ્રફલ્ડગર ચોક બુલ્ડો મુકાવવામાં પણ તેનો હાથ હતો; પણ સુરંગ વાપરનારાઓને મોટી આપવાની તેણે દૃઢતાથી ના પાડેલી,

અને ૧૮૬૩ના ઓગસ્ટમાં ફેરરસ્ટોનમાં હડતાલનું તોફાન થયું હતું, તેની અંદર જે માણસોને ગોળીએ ઉડાવવાની લશ્કરીઓને આજ્ઞા આપવા માટે ઉદ્ધત પદના લોકોએ તેને પુષ્કળ ગોળા ભાંડી હતી.

૧૮૬૫માં લિબરલ પક્ષની હાર થઈ, એટલે મિ. એસ્કિવથ અગિયાર વરસ સુધી ઓફિસ વગર રહ્યો. ૧૮૭૭માં તે મિસ હેલન મેલેન્ડને પરણ્યો હતો, અને ૧૮૯૧માં તે મરણ પામી, ત્યારે પાછળ કુટુંબ મૂકી ગઈ હતી; છતાં તે બીજી વાર પરણ્યો હતો; તેની બીજી વહુ મિસ. માર્ગરેટ ટેનન્ટ ઘણી કલાઓમાં નિપુણ હતી, અને લોખંડના ધનાઢય વેપારી સર આર્સે ટેનન્ટ બેરોનેટની દીકરી થતી હતી. એ બાત લંડનની “સોસાયટી”માં “આત્માઓ”ના નામથી ઓળખાતી એક ન્હાની મંડળીના સલાસદ તરીકે બહોળી હતી. ૧૮૯૫ માં હોમ ઓફિસ છોડ્યા પછી, મિ. એસ્કિવથે વકીલાતનું પોતાનું કામ ફરી ચલાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. આ વર્તન પર ખૂબ ટીકા થયેલી, કારણકે એવો દાખલો અગાઉ કદાપિ બનેલો નહીં, કે એક પ્રધાન, કે જેણે પ્રધાન તરીકે ન્યાયનું કામ કહ્યું હોય, તે ફરી પાછો વકીલની પદવી સ્વીકારે; પણ એ ખુદ્દ હતું, કે જેની પાસે પૂર્વજોપારિત દ્રવ્ય નહોતું, તેના સંબંધમાં એ પરંપરા ભળવથી કશું હતું. યૂનિયનિસ્ટ પ્રાધાન્યનાં વરસોમાં મિ. એસ્કિવથે વકીલાત અને રાજ્યકામ વચ્ચે પોતાનો ઉત્સાહ વાપરેલો; પણ જોર વિઝહને વખતે તેણે “લિબરલ ઇમ્પીરિયલિસ્ટ” તરીકે લોર્ડ રોઝબરીનો પક્ષ લીધેલો, તેથી જોકે પ્રજાની દૃષ્ટિમાં તેની પદવી મજબૂત થયેલી, છતાં તેના પોતાના પક્ષમાં કંઈક સુરકેલી આવેલી, કારણકે સર હેન્રી કેમ્પબેલ-બેનરમેન તેના આગેવાન હતો, પણ તે જોરના પક્ષનો ગણ્યો હતો. “લિબરલ લીગ”ના સ્થાપનાશરોમાં એ એક હતો, અને તેની હિંમતલક્ષેલી દર્શનની સ્પષ્ટતા તથા બુદ્ધિસામર્થ્યથી એવું દેખાતું હતું, કે જો લોર્ડ રોઝબરી ફરી અધિકાર પર આવશે, તો તે તેના સુખ્ય મદદગાર થશે. આ પ્રમાણે આંધ્રિય હોમ ફલ સંબંધી તેના વિચારો લોર્ડ રોઝબરીના જેવા હતા, અને જોકે વિચારમાં તે વેલ્ડસ્ટનની રાજ્યનીતિને સ્વીકારતો હતો, તોપણ આંધ્રિય નેશનેલિસ્ટોને લાગતું હતું, કે વ્યવહારમાં તેની વકીલાતથી બહુ લાભ થવાનો નથી તોપણ તેના વિચારો “ઇમ્પીરિયલિસ્ટ” (શહેનશાહતના પક્ષના) હોવા છતાં, તેણે પક્ષની સુરકેલીઓ ઓછી કરવાને ધણું કરેલું; અને ૧૯૦૩ માં જ્યારે જગાતના સુધારાની હીલચાલ શરૂ થઈ, ત્યારે તેણે લિબરલોને અબાધિત વ્યાપારના વાવટા નીચે એકઠા કરવાના પ્રસંગને ઉપયોગ કરેલો, અને જૂના અર્થશાસ્ત્રનું સમર્થન કરેલું; કે જે વિષય ઉપર અગાઉ તેણે વ્યાખ્યાનો આપ્યાં હતાં. મિ. ચેમ્બરલેનની કુઝેડનાં વિષય વરસોમાં (૧૯૦૩-૧૯૦૬) તે લિબરલ પક્ષનો સુખ્ય વક્તા હતો, અને તેણે જગાતસુધારાના આગેવાનના જવાબમાં ભાષણપરંપરા આપેલી. મિ. ચેમ્બરલેનની પાછળ તેના આગ્રહથી પડવાથી અને જવાબ આપવાથી બેશક અસર થયેલી. તે વખતે ખસ્ય કમી કરવાની જરૂર હતી. એ સ્થિતિમાંથી તેણે પોતાના પક્ષ માટે ઠીક કામ કરી લીધું; કારણકે જોર વિચાર પૂરો થયા પછી પણ યૂનિયનિસ્ટ સરકારે ખસ્ય ઘણા ટકાવી રાખ્યાં હતાં. ૧૯૦૫ ના ડીસેમ્બરમાં

બંધારે મિ. ખાંદેશ્વરે રાજનામું આપ્યું, અને સર હેન્રી કેમ્પબેલ-ગેનરમેન મુખ્ય પ્રધાન થયો, ત્યારે આંકડાની પૂરેપૂરી વાકેફગારીને લીધે મિ. એસ્કિવથની હિસાબી ખાતાના ઉપરી અધિકારી તરીકે નીમણુંક થઇ.

સર હેન્રી કેમ્પબેલ-ગેનરમેન મુખ્ય પ્રધાન રહ્યો, તે અરસામાં મિ. એસ્કિવથની પ્રતિષ્ઠા વધતી ગઇ, અને ૧૯૦૭ માં મુખ્ય પ્રધાન બીમાર થવાથી આમની સલામમાં આગેવાનનું ઘણું કામ હિસાબી ખાતાના ઉપરીને કરવું પડેલું. પ્રથમ તો તેના સમગ્ર પક્ષે તેના તરફ ગદ્દ ભાવ જતાવેલો નહીં. ૧૯૦૭ ના પાછલા ભાગમાં બ્યારે મુખ્ય પ્રધાનની તળીયત એવી થઇ, કે તેના વધારે વાર ઓફિસમાં રહેવાનો અસંભવ થયો, ત્યારે એ દેખાઇ આવ્યું, કે બીજા કોઇ પણ અનુગામીમાં એટલા બધા ગુણો નથી. ૧૯૦૮ ની બેઠક શરૂ થઇ. ત્યારે મિ. એસ્કિવથે મુખ્ય પ્રધાનના પ્રતિનિધિ તરીકે કામ કરેલું; અને કામ પણ એવા પ્રકારનું હતું, કે તેથી તેનો હક વધારે મજબૂત થયેલો. એપ્રિલની ૫ મી તારીખે એમ ઝાહર કરવામાં આવ્યું, કે સર હેન્રી કેમ્પબેલ-ગેનરમેને રાજનામું આપ્યું છે, અને રાબતે મિ. એસ્કિવથને બોલાવેલ છે. સમગ્ર તે વખતે બિચારિટ્ઝ રહેલા હતા, એટલે મિ. એસ્કિવથે ત્યાં મુખી ખાસ મુસાફરી કરી; અને ૮ મી તારીખે તેણે હિસાબી ખાતાના ઉપરી અધિકારીની પદવી છાંડીને મુખ્ય પ્રધાન તરીકે હાથ પર ચૂમીઓ લીધી. નવા પ્રધાનમંડલનાં નામ તા. ૧૩ મીએ પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં. નવી નીમણુંક નીચે પ્રમાણે હતી: લૉર્ડ દ્વીકમથ કાઉન્સિલના લૉર્ડ પ્રેસિડન્ટ તરીકે; લૉર્ડ ફૂ સંસ્થાનોના એકેડરી તરીકે; મિ. ડી. લૉઇડ બ્યેર્થ હિસાબી ખાતાના ઉપરી તરીકે; મિ. એકેડના નૌકાના પહેલા લૉર્ડ તરીકે; મિ. વિન્સ્ટન ચર્ચિલ વેપારના બોર્ડના પ્રેસિડન્ટ તરીકે; અને મિ. વૉટર રન્સિમેન કેળવણીના પ્રધાન તરીકે. લૉર્ડ એલિંગ સંસ્થાનોના એકેડરી ન રહ્યો, પણ લૉર્ડ લોરગર્ન (લૉર્ડ આન્ડેલર), લૉર્ડ સ્પિન (લૉર્ડ પ્રિવી ગ્રીલ), મિ. એચ. ગ્લૉસ્ટન (હોમ ઓફિસ), સર એડવર્ડ ગ્રે (પરદેશખાતાની ઓફિસ), મિ. હેરટેન (વિગ્રહખાતાની ઓફિસ), મિ. સિંકલેર (સ્કૉટલૅન્ડ માટે એકેડરી; ૧૯૦૯ માં લૉર્ડ ચેન્ટલેન્ડ બનાવાયો), મિ. બર્ન્સ (લોકલ ગવર્નમેન્ટ બોર્ડ), લૉર્ડ કેરિંગ્ટન (ગેલીનું બોર્ડ), મિ. બિરલ (આઇરિશ એકેડરી), મિ. એચ. બ્રુક્સ્ટન (પોસ્ટમાસ્ટર-જનરલ), મિ. એલ. હારકોર્ટ (વર્ક્સના કમિશનર), મિ. બ્રૉન મોરલી (હિંદુસ્તાન), અને સર હેન્રી ફાઉલર (લેક્ટરની રચી) પોતાની ઓફિસોમાં બારી રહ્યા, અને છેલ્લા બેને અમીર બનાવવામાં આવ્યા.

આમની સલામમાં મિ. એસ્કિવથનું લાપણ.

આમની સલામ બરપૂર લાચલ્લી હતી, તેમાં ગઇ તા. ૨ જીએ મિ. એસ્કિવથે જે લાપણ આપ્યું છે, તેના ઘોટા સાર અને અહીં ઉતારીએ છીએ.

રાજ્યને માટે આખી સલામી દિલસોજી પ્રગટ કરતાં તેણે જણાવ્યું: “મને એમ કહેતાં આનંદ થાય છે, કે નામદાર રાજ્ય બ્રિટિશ ઝમીન ઉપર પાછા આવી ગયા છે, અને તેમની તબીયત આશા સખી શકાય તેટલી સારી છે.” રાજ્ય શહેનશાહતના ઘણી તરીકે પોતાની જવાબદારીવાળી ફરજો કેવી સરસ રીતે અદા કરે છે તે માટે સતોષ પ્રગટ કરવાનો આ પ્રસંગ છે, એમ મિ. એન્ડ્રિયસે સલામ લેવા મૂકીને જણાવ્યું હતું.

આગળ ચાલતાં તેણે કહેલું: “મને લાગે છે કે ઘણી આશાઓને નિષ્ફળ કરવાનું માટે માટે નિર્માણ થયેલું છે. જે કેટલાક એમ ધારતા હશે, કે મારી ફરજ ગંધગુજરી શંકાસ્પદ વાતોનો સારામાં સારો બચાવ કરનાર અપરાધીના રૂપમાં, કે પ્રાચીન અને ક્ષમા ભાગનાર પશ્ચાત્તાપની સ્થિતિમાં બહાર પડવાની છે, તેમને નિરાશા થશે, એવી મને ધારતી છે. કારણકે હું એવી એક પણ સ્થિતિ સ્વીકારવા તૈયાર નથી, પણ સરકારના અમુખ તરીકે સ્થિતિ ઉપર બોલવા તૈયાર છું. ફોર્ટુનમેંટ પરિણામ આવે ત્યાં સુધી વિગ્રહ બરી રાખવાનો અમારો અગાઉ હતો તેમ આજ પણ દૃઢ નિશ્ચય છે. અને એ સામાન્ય તથા સર્વોપરિ ઉદ્દેશ પાર પાડવામાં દરેક સાધન વાપરવાનો અને જરૂર પડે તો દરેક સમૃદ્ધિ યુગાડવાનો પણ અમારો દૃઢ નિશ્ચય છે.

આજ એ વાત ખરી છે, કે દૃષ્ટિ મર્યાદાના કેટલાક લાગમાં વાદળાં છે. “ઇતિહાસના પાયા મોટા વિગ્રહોની માફક આ વિગ્રહમાં પણ લડનારાઓને આશ્વર્યોનો અને નિરાશાઓનો પુષ્કળ અનુભવ થયો છે. આ ક્ષણે એમ દેખાય છે, કે બ્રિટનની સ્થિતિમાં ખાસ કરીને ત્રણ વાતની જરૂર છે: (૧) વસ્તુસ્થિતિ બરાબર જોવાની શક્તિ, (૨) જેહદ સહનશીલતા, અને (૩) પુષ્કળ હિંમત.

“આમાંના કેાઈ પણ શુભમાં બ્રિટિશ પ્રબલ્યે ન્યૂનતા બતાવી છે, એમ હું માનતો નથી. પ્રબળી ધ્રુવો માત્ર એટલીજ છે, કે સરકાર અને લોકો પોતાની ફરજ યોગ્ય રીતે બજાવે છે કે નહીં, તે બની શકે ત્યારે બાબતું. સરકારને કેાઈ પણ વાત હુપાવવામાં કચો લાભ નથી. માત્ર હુશમતને મદદ કરે તેવી વાત હોય તેજ યુદ્ધ રાખવામાં આવે છે.

“આજ આપણી શી સ્થિતિ છે? વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે આપણી પાસે છ પાયદળની અને બે થોડેસવારોની ટુકડીઓ હતી. આજના સર બૉન ફ્રેચના લખાણમાં જે ક્રિયાઓની વાત છે, તેમાં લગભગ દસ લાખ માણસો રોકાયો છે, ઈર્લેન્ડમાં, ઇંગ્લિસમાં, અને બીજા રથળે જે લશ્કરો કામ કરી રહ્યાં છે તે નૂદાં.

“હિંદનો હિસ્સો લગ્ય છે, અને તે સૌ બાબતે છે. કાનડાએ ૯૬,૦૦૦ અમલદારો અને માણસો આપેલ છે; આન્દ્રેલિયાએ ૯૨,૦૦૦; અને ન્યૂઝીલેંડે ૨૫,૦૦૦. ન્યુફાઉન્ડલેંડ, વેસ્ટ ઇન્ડીઝ, સિલોન અને સીલોન્ડી પણ લડવાયાઓ આવેલ છે.”

“જર્મનીનો મોટો કાર્કસ કયાં છે? જેના સંબંધી એટલી જાણ વાત ચાલતી હતી, અને જે એટલા ખરચથી તૈયાર કરેલો હોયને બ્રિટનને કાયમ ધાર્તીમાં રાખવાનો હતો, તે કયાં છે? તે બાલ્ટિક સમુદ્રમાં પૂરાઈ રહ્યો છે, અને જ્યાં ભેટો થઈ શકે તેવા કોઈ દરિયામાં ગહાર પડવાની તેની હિંમત દેખાતી નથી. * * *

“હું કંઈ માફી માગવાનો નથી,—નહીં શહેનશાહતના લોકોને માટે, કે જેમણે પોતાની ફરજ આવી લાંબી રીતે આદર કરી છે,—તેમ નહીં સરકાર તરફથી. કે જેણે બેશક ભૂલો અને ખામીઓ છતાં પોતાના સમગ્ર જળથી અને પોતાના દેશગંધુઓના મોટા ભાગના વિશ્વાસ સાથે આ મહાવિગ્રહ ચલાવવાની યોજના કરી છે.”

હાર્ડનદસ સંબંધી બોલતાં મિ. એસ્કિવથે કહ્યું: “જે ક્ષણથી તુર્કી વિગ્રહમાં દાખલ થઈ, ત્યારથી જાણી શકિત પશ્ચિમની રંગભૂમિમાંજ વપસાય, એવું રહ્યું નહીં. તુર્કો કાળા સમુદ્રને બંધ કરી શક્યા; અને ત્યાંનાં બંદરોથી ઋષિયાનો ઘઉં આપણને મળતો તે પણ બંધ થયો. તેના પ્રવેશથી બાલ્કન રાજ્યોની સ્થિતિ ઉપર પણ ઘણી અસર થઈ. નૈઋત્ય દુમલો કરવાથી લાભ થશે એવી સરકારને સલાહ મળી હતી: અને તે પ્રમાણે—ભેડે લાઈ ફિશરના મનમાં શંકાઓ અને આનાકાની હતી તે છતાં—મંગૂરી આપવામાં આવેલી. ટ્રેડ નૈઋત્યોના પળ એ યોજના પસંદ કરી હતી; તથા તેમાં ભાગ લેવાનું કમ્પલ કમ્પ હતું; અને ઋષિયન સેનાપતિ ગ્રાન્ડ ટૂક નિકલશે તેને ખાસ અનુમોદન આપ્યું હતું, તથા જણાવ્યું હતું કે તેથી તેને કોકેસસમાં મદદ થશે.” એ વિષય પર આગળ બોલતાં મિ. એસ્કિવથે એ બાબત માટે પોતે જવાબદારી સ્વીકારી હતી, અને કોઈ પણ એક પ્રધાનને દોષ આપ્યો અનાસન નથી, એમ ભાર દઈને જણાવ્યું હતું. તેણે જણાવ્યું કે ગાલ્લીપોલીમાં ૨૦૦,૦૦૦ તુર્કોને શિકારું પડ્યું છે. હલ્લો ન કર્યો હોત, તો ઋષિયોને કદાચ કોકેસસમાં હકલું પડ્યું હોત; અને ઇન્જિન તથા મેસોપોટેમિયા પર હુમલો થયો હોત.

“જ્યારે ગાલ્લીપોલીએ લશ્કર તૈયાર કરવા માંડ્યું, ત્યારે મિ. વેનેઝેલોસે ક્રાન્સની અને આપણી પાસેથી ૧૫૦,૦૦૦ માણસો માગેલા. તે વખત સ્પષ્ટ સમજણ એવી હતી કે ગ્રીસ પણ લશ્કર તૈયાર કરશે. મિ. વેનેઝેલોસે પાછળથી એમ જાહેર સુદાં કરેલું, કે ગ્રીસે સળિયા સામેના કોલકરાર પાળવા બેઠાં, પણ ત્યાંના રાજાએ એ જાહેરાતનો ઇનકાર કર્યો અને વેનેઝેલોસે રાજીનામું આપ્યું.”

મિ. એસ્કિવથેના છેલ્લા શબ્દો નીચે પ્રમાણે હતા:—

“Thank God we have living examples of all the qualities that have built up and sustained our Empire. Let us be worthy of them and endure to the end.”

અર્થ:—“ઈશ્વરનો ઉપકાર માનીએ, કે જે સદ્ગુણોએ આપણી શહેનશાહતને ઘડી છે તથા ટકાવી છે, તેના છત્રતા દાખલાઓ આપણી પાસે મોખૂદ છે. આપણને તેમને લાચક ધવાનું અને અંત સુધી ટકી રહેવાનું ઘટે છે.”

લડાઈના તાર.

—:૦:—

સામાન્ય સ્થિતિ.

પશ્ચિમમાં ફ્રેંચ અને બ્રિટિશો જસ આગળ વધ્યા છે. પૂર્વમાં જર્મનોનો અટકાવ થયો છે. સ્પાનિયામાં સ્પાનિયનો હજી સુધી સારા ટકાવ કરી રહ્યા છે બ્રિટિશ અને ફ્રેંચ મદદ પહોંચવા માંડી છે. બલ્ગેરિયાને પણ જે બાબત તરફથી હુમલાની ધાત્તી છે. ઓસમાં રાજ્ય શું કરે છે તે જોવાનું રહ્યું છે. મિત્ર રાજ્યોના પ્રધાનો વિજયની ખાતરી રાખે છે, અને છેવટ સુધી ગમે તે લોગે લડવાને તૈયાર છે. રિગા અને હિન્ક તરફ જર્મન ધસારો કરી ઘતો જાય છે; અને દુશ્મનો શિયાળા માટે તૈયારીઓ કરતા હોય એવું જણાય છે.

બ્રિટિશ હાનિ.

લ'ડન, ૨૬ મી ઑક્ટોબર.

મિ. એરિક્સન જણાવે છે, કે ૯ મી ઑક્ટોબર સુધીમાં બ્રિટિશોની કુલ હાનિ નીચે પ્રમાણે થયેલી છે:—

માર્ચો ગયા—અમલદારો	૯,૬૬૦;	માણસો	૯૪,૯૬૨.
જખમી થયા—	” ૧૨,૬૩૩;	”	૩૦૪,૮૩૨.
જોવાયા—	” ૨,૦૦૦;	”	૭૨,૧૭૭.

કુલ ... ૨૧,૨૯૩ + ૪૭૨,૦૦૧ = ૪૯૩,૨૯૪.

વાર્ના ઉપર તોપના મારો.

પિટ્ટરેડ, ૨૬ મી ઑક્ટોબર.

અધિયન કાફલાએ ફરી તોપના જોળા વાર્ના ઉપર ફેંક્યા છે; અને વિમાનોઓએ જાંઘરો ઉપર જોળા નાંખ્યા છે. દુશ્મનની એક સળમરીન પકડાઇ છે. બીજી સળમરીનોએ કાફલા પર હુમલો કરેલો; પણ કશું વળેલું નહીં.

વિદનામાં જર્મનો.

પિટ્ટરેડ, ૩૦ મી ઑક્ટોબર.

વિદનામાં જર્મનો જાધી ધાતુઓને જસ કરવા લાગ્યા છે. વસ્તી પ્રથમ સામે થયેલી નહીં. પણ ત્યારે જર્મનોએ દેવાલયો લૂટવા માંડ્યાં, ત્યારે લોકોનાં ટોળાં જોળા લઇને સિપાઇઓની સામે ધયાં છે. ઝેરીઓમાં જે દિવસ સુધી લડાઇ ચાલી છે; અને ઘણા સિપાઇઓ તથા સિવિલિયનો માર્યા ગયા છે.

ફાન્સિયુ' નયુ' પ્રધાનમંડળ.

લંડન, ૩૦ મી ઓક્ટોબર.

નવા પ્રધાનમંડળમાં મોરોં ધ્યાન-ડ મુખ્ય પ્રધાન તથા પરદેશ ખાતાનો પ્રધાન થયેલ છે; મોરોં ગેલીએની વિચ્છાતાનો; મોરોં વિવિઆની ન્યાયખાતાનો પ્રધાન અને કાઉન્સિલનો વહાલસ પ્રેસિડન્ટ; અને મોરોં હુમર્ગ સંસ્થાનો માટેનો પ્રધાન.

ક્લિયન પ્રધાનમંડળ.

પિત્તરૂક, ૩૨ મી ઓક્ટોબર.

એમ ખગર આવે છે, કે મુખ્ય પ્રધાન મિ. મોરોંનીકિન થોડા વખતમાં આન્સેલર નિમારો. ક્લિયાના ઇતિહાસમાં તે ખગરમાં આન્સેલર થશે. પરદેશ ખાતાનું કામ તેની પાસે રહેશે. મિ. સેએનોક્ અને ધીન્ત પ્રધાનોનાં રાજ્યનામાં નામદાર ત્સારે સ્વીકાર્યા છે; અને મિ. કયોરોક્ મુખ્ય પ્રધાન થશે એમ જોવાય છે.

બાંકન મામલો.

લંડન, ૩૭ નવેમ્બર.

મિત્ર રાજ્યોનાં લક્કર જેટલા પ્રદેશમાં છે તેટલામાંથી જાલોરિયોનો હાંટી કાઢવામાં આવેલ છે. ઇંગ્લેન્ડના ઘાટમાં જાલોરિયોનો અટક્યા જણાય છે, પણ ઉત્તર તરફ તેમજે કયાનક ઘાટ છતી લીધો છે, અને તેતો વો મોખસ મુધી તેઓ પહોંચ્યા છે. સળિયનોએ માંગની દિશામાં હુલ્લો રાફ કર્યા છે.

આમની સલામાં ખુલાસો.

લંડન, ૩૭ નવેમ્બર.

આમની સલામાં લોડ આર્સ જેરેફેઈ કહેલું, કે “પરદેશખાતાની દરમિયાનગિરીને લીધે મોકાનો ઘેરો નિષ્ફળ નીવડ્યો છે,” તેના જવાબમાં લોડરખર્ટ રેસિલે કહ્યું છે, કે “મોકાના કામમાં પરદેશખાતાની ઓફિસે દખલ કર્યાની વાત ખિલકુલ ખોટી છે. સરકારનો હેતુ જર્મનીને નિકાસ વેપાર ખિલકુલ નષ્ટ કરવાનો હતો. ઘેરનું પરિણામ અમેરિકન આંકડાઓ પ્રમાણે એ આવ્યું છે, કે જર્મનીની નિકાસમાં ૯૬ ટકા ગાલ જંધ થયો છે, અને તરફ રાજ્યોની નિકાસમાં કશે ફેર પડ્યો નથી. આવાત અટકાવવામાં સરકારનો હેતુ જર્મનીનું નેર જેથી વધે તે તમામ વસ્તુઓ અટકાવવાનો હતો.”

ટીક પ્રધાનમંડળનું રાજ્યનાયુ.

ઓથન્સ, ૪ થી નવેમ્બર.

ટીક એમ્બરમાં વિચ્છાખાતાના પ્રધાને કંઈ ટીકા કરી, તે મિ. વેનેએસોસને અપમાનવાળી લાગી, અને તરત માટ્ટી માગવાનું કહ્યું. મિ. ઓઈમિસે એ ઉપરથી વિચ્છાખાતાના પ્રધાનનો પક્ષ કર્યો. વિશ્વાસ સંજોગો મતો લેતાં ૩૩ મત વિરુદ્ધ ૫૪વાથી પ્રધાનમંડળને રાજ્યનાયુ આપવું પડ્યું છે. પાર્લિમેન્ટ જાગ્રાસ્ત થશે; અને એજ મંડળ કામ કરશે એવી વર્કી રાખવામાં આવે છે.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૧૬ મી તિથિ ૧૯૧૫.

[અંક ૫૧.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મૂલ્યે વહેંચાતું

સાપ્તાહિક ખત.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૧૬ મી નવેમ્બર ૧૯૧૫.

વિચિત્રતા વખતમાં બ્રિટનના લોકોની સ્થિતિ.

મધ્ય કાલમાં અને તે પછી કેટલાક વખત સુધી ધંધાદારી સિપાઇઓનાં ન્હાનાં લશ્કરોનું લકાઇમાં ઉતરતાં; અને સાધારણ પ્રજાને તેમનાં પરાક્રમીની ઘોડીનું ખગર પડતી, અને દરકાર પણ ઘોડીનું રહેતી. જોનોકર્મનું અને એજિનકોર્ટ જેવી ફત્તેહો જેની અંદર મળેલી તેવા વિચિત્રો પણ કોઇ વારતલિક અર્થમાં પ્રભુકીય નહોતા. સિપાઇ કાંતો તીર કામકામ, અથવા તરવાર, કે ભાલો અથવા ખંદુક ઉપાડતો, કે સાફ કરતો, અથવા તીક્ષ્ણ બનાવતો, અને લડવા માટે તૈયાર થતો; તેને હથિયારો અને ફાગોળા પૂરા પાડવાને હેશમાં કારીગરોને કામ કરવું પડતું નહીં. ખોરાક તે જરૂર પડે ત્યારે લેતો; ખોરાક પૂરા પાડવાના ખાતા જેવું કશું નહોતું.

આજે બધી વાત ગદલાઇ ગઇ છે. વર્તમાન વિચિત્રમાં આખી પ્રજા કોઇ ને કોઇ રીતે ભાગ લે છે. જેઓ મોખરા ઉપર હોતા નથી તેઓ કાંતો ફાગોળા અથવા ખંદુકો બનાવે છે, કે કપડાં શીયે છે, અથવા લડનારાઓ માટે ખોરાક તૈયાર કરવામાં અથવા લઈ જવામાં શકાય છે; અને તેમનું કામ પણ લડનારાઓના નેટલુંજ આવશ્યક છે. સાધારણ રીતે એમ ગણના કરવામાં આવે છે, કે લકાઇ કરનાર એક માણસને સાધનસંપત્તિ તથા સમળ સંખ્યાને ઘર આગળ, બે માણસને મહેનત કરવી પડે છે.

આટલા માટે વર્તમાન વિચિત્રમાં આજેવાનોને જેમ મોખરા ઉપરના સિપાઇઓ સંબંધી તેમજ ઘર આગળ રહેલા માણસો સંબંધી પણ વિચાર કરવો પડે છે. જો કામદાર વર્ગ ગરીબ, અસંતુષ્ટ, અથવા દરદી હોય, તો પ્રજાની લડવાની શક્તિ નગણી પડ્યા વગર રહે નહીં. ૧૦૬૬ માં જ્યારે ફ્રેંચ વિલિયમે ઇંગ્લેંડ છોડવા માટે ખાડી ઓળંગેલી, ત્યારે નોર્મન્ડીના લોકોની સ્થિતિની તેને કશી દરકાર નહોતી; પણ ૧૯૧૫ માં લોકોની સ્થિતિ તરફ લોર્ડ કિચનરને અને સર જૉન ફ્રેંચને ઘણું જોવાનું હતું.

વિચિત્રતા પહેલા વરસમાં કામદાર વર્ગની સ્થિતિ દુઃખની નહીં પણ આળાદીની રહી છે. દરિયા ઉપર અંકુશને લીધે બ્રિટિશ કિનારા ઉપર દુશ્મન ઉતરી શકેલ નથી; અને દુનિયાના બધા ભાગોમાંથી ખોરાકના જાતિઓ બ્રિટનને મળ્યા કરેલ છે. નૌકાની મદદ ન હોત, તો સ્થિતિ દયાપાત્ર થઈ હોત.

૧૯૧૪ ના ઑગસ્ટમાં ન્યાયે વિગ્રહ શરૂ થયો, ત્યારે ઉચ્ચાગ ઉપર તેની શાસર સંજ્ઞા સરકારને પણ ચિંતા હતી. મુરકેલી ઉભી થાય તેમાં સલાહ આપવાને એક કમિટી નિમાયેલી; અને જૂદાં જૂદાં શહેરોમાં એ મુખ્ય કમિટીની મદદમાં સ્થાનિક કમિટીઓ પણ ઉભી થયેલી; પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સની આગેવાની નીચે એક ફૂડ જોલવામાં આવેલું, જેની અંદર થોડા મહિનામાં ૪૦,૦૦,૦૦૦ પાંડ ભરાઈ ગયેલા. સ્ત્રીઓની ખાસ સંભાળ લેવા માટે રાણીની સૂચના ઉપરથી એક ખીજી કમિટી નિમાયેલી.

રોજગાર વગરનાં માણસોને રોકવા માટે અહિર બાંધકામો સાડ પાર્લમેન્ટે ૪૦ લાખ પાંડની મંજૂરી આપેલી. તેમને દહેણદારો સત્તાવે નહીં, કે ઘરના માલિકો ઘરમાંથી કાઢી શકે નહીં, તે માટે ખાસ કાયદા ઘડવામાં આવેલા. પણ રોજગારની ખાતરી ધાર્યા પ્રમાણે જણાઈ નહીં; અને કેટલીક યોજનાઓ અમલમાં આણ્યા વગર પડી રહી.

દેશમાં રોજગાર વગરનાં માણસો કેટલાં છે, તે શોધી કાઢવાની કેટલીક રીતો છે. એક રીત એ છે, કે કોઈક મહાજનના મેળેર હોય તેવા ૧૦ લાખ માણસો લેવા, અને અમુક વખતે તેમાંથી કેટલા રોજગાર વગરના છે તે તપાસવું. ઑગસ્ટ, ૧૯૧૪ની આખરે તેવા ૭૧ ટકા હતા, ન્યાયે જૂલાઈની આખરે માત્ર ૨૮ ટકા, અને ૧૯૧૩ ના ઑગસ્ટની આખરે ૨ ટકા હતા. એટલે અનુચોગ તો વેપારની મંદીને લીધે ઘણી વાર થયેલ છે.

લોકોની સ્થિતિ એક ખીજી રીતે અમુક વખતે નિરાશિનોની સંખ્યા ઉપરથી જાણી શકાય છે. કેટલાક વિભાગોમાં ઑગસ્ટ આખરે તપાસ કરતાં જણાયું હતું, કે ૧૦,૦૦૦ માણસોમાં ૧૮૮ નિરાશિન છે. જૂલાઈની આખરે એ સંખ્યા ૧૮૪ હતી, અને ૧૯૧૩ ના ઑગસ્ટની આખરે ૧૮૩ હતી; એટલે, એ વધારો પણ નહીં જેવો ગણી શકાય.

દસ લાખ મહાજનના મેળેરોમાં ગિનરોજગારના ટકા સપ્ટેમ્બરની આખરે ૭૧ થી ૫૯ સુધી ઉતરી ગયા, અને ઑક્ટોબરની આખરે ૪૪ થયા. વર્ષ આખરે સંખ્યા માત્ર ૨૫ રહી.

દરેક સંકટના વખતમાં કેટલાક લોભી અને સ્વાર્થી માણસો તરી આવે છે.* ૧૯૧૪ ના ઑગસ્ટમાં એ પ્રમાણે થયેલું. કેટલાક લોકો ડરી જઈને અનાજ વગેરેના પુષ્કળ સંઘરો કરવા લાગ્યા, અને વેપારીઓએ તથા દુકાનદારોએ ભાવ વધારી મૂક્યા. સરકારને તેટલા માટે કેટલીક વસ્તુઓની વધારેમાં વધારે ક્રીમત ચોક્કસ કરવાનો ઠરાવ કરવો પડ્યો. એ ઠરાવ ૭મી ઑગસ્ટથી અમલમાં મૂકાયો હતો, પણ થોડા વખત પછી રદ કરવો પડ્યો છે.

* વિચારો:—

“ લાંમઃ સદા વિચિન્તયો લુપ્તેભ્યઃ સર્વતો મયં દદમ્ ॥ ”

कार्याकार्यविचारो लोभविमूढस्य नास्त्येव ॥ ”

અર્થ:—“ લોભ સદા ચિંતા કરવા યોગ્ય છે; લોભીઓ તરફથી મોતરફ ભય જોયું છે; શું કરવા યોગ્ય છે અને શું નહીં, તેનો વિચાર લોભથી મૂઢ થયેલાને હોતો નથી.”

હડતાલી અને કામદાર વર્ગના કનિયાઓ એકદમ ઓછાં થઇ ગયાં. સુલેહના સાત મહિનામાં ૮૩૬ કનિયા થયેલા અને તેમાં ૪,૨૩,૦૦૦ કામદારોને નિસંબળ હતી; પણ વિમકુના પાંચ મહિનામાં માત્ર ૧૩૭ કનિયા થયેલા, અને તેમાં ૨૩,૦૦૦ કામદારોને નિસંબળ હતી.

લડવૈયાઓની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ આ વિશ્વમાં ખાસ સુધરી છે. એમને સરકાર તરફથી વિયોગનું લઘુ મળે છે. એક લક્ષી બાપ બોલી ગયેલી, કે “અડવાડિયે ત્રીસ બાળ, અને મારો ધણી ગેરહાજર; ખરે એ તો સ્વર્ગ છે.” ધણી પરણેલી સ્ત્રીએ અગાઉ કદાપિ લેયેલી નહીં તેવી સારી સ્થિતિમાં આવેલી. વિયોગનાં ભત્તાંઓનો વધારો ૧૯૧૫ના માર્ચની ૧લી તારીખથી અમલમાં આવેલ છે, અને તે વધારો લોકોની પ્રજાળ ઇચ્છાને લીધે થયેલ છે. લોકલાગણી એવી છે, કે ગમે તે ખરાબ થાય તોપણ જે પુરુષો દેશની લડાઇ લડવાને સમુદ્ર બોળાઈને ગયા છે, તેનાં બાઇડી છોકરાંના નિર્વોહ માટે રાજ્ય તરફથી બંદોબસ્ત થયો જોઈએ. આ લાગણી માન આપવા લાયક છે; કારણકે આગલા વખતમાં ધણી વાર વીર પુરુષોનાં બાઇડી છોકરાંને દરિદ્રતામાં અને દુઃખમાં દહાડા કાઢવા પડ્યા છે. જે વરસની વાત ચાલે છે, તેમાં પણ સારા પગારદાર અમલદારોની બેઠકારી અથવા અણઆવડતને લીધે ઘણા દુઃખદાયક દાખલા બાહર થયા હતા; પણ જેમ જેમ લોકલાગણીની વધારે અસર થતી ગઈ, તેમ તેમ તે ઓછા થયેલા. બ્રિટિશ પ્રજાને અગાઉ નહીં થયેલું તેવું સ્પષ્ટ લાન થયું, કે સિપાઇઓ અને તેમનાં આશ્રિતોનો તેમના પર પડેલો હુક છે, પ્રજાની કયા ઉપર નહીં, પણ પ્રજાની તમામ હોલત અને સાધન-સંપત્તિ ઉપર. કેટલાક તો એમ સુધાં માનનારા હતા, કે મોટા પ્રધાનો અને કારભારીઓને પગાર ન અપાય તો હરકત નહીં, પણ આ લોકોને તો આપવો જ જોઈએ. છતાં એક મોટી ખામી રહી ગઈ. પ્રજાની સેવામાં જેમણે પ્રાણ આપ્યા છે તેમની વિધવાઓને બહુજ થોડું મળે છે, અને તે થોડું પણ તેઓ હુક તરીકે માગી શકતી નથી.

વિયોગનાં ભત્તાં વિચારવાને નિમાયેલી કમિટીએ એવી ભલામણ કરેલી, કે દરેક સિપાઇની વહુને અડવાડિયે ૧૨૫ શિલિંગ મળવા જોઈએ, અને દરેક બાળકને માટે અમુક રકમ તે ઉપરાંત: પહેલા બાળકને માટે ૫ શિલિંગ, બીજાને માટે ૩૫ શિલિંગ, અને પાંચલા દરેકને માટે ૨ શિલિંગ આ ૧૨૫ શિલિંગની રકમ પૈસી ૩૫ શિલિંગ સિપાઇને પોતાના પગારમાંથી આપવા પડતા. ખલાસીની વહુને દર અડવાડિયે ૬ શિલિંગ આપવાની ભલામણ થયેલી, અને બાળકોને માટે તે ઉપરાંત રકમ અપાતી, પણ સરત એ દ્રષ્ટી, કે ખલાસીએ પોતે તેને અડવાડિયે ૫ શિલિંગ આપવા જોઈએ. કમિટીની સૂચનાઓ પાર્લમેન્ટે મંજૂર કરેલી, અને તે ઉપર કલ્પા પ્રમાણે માર્ચની ૧લીથી અમલમાં આવી હતી.

એ જોઇ શકાયે કે એકંદરે આ ભત્તાંઓની મોટી રકમ થાય છે. ૧૯૧૫ના નવેમ્બરમાં એવી ગણના બહાર પડી હતી, કે લશ્કરમાં મુમારે ૮,૫૦,૦૦૦ પરણેલા મણુઓ છે; એટલે આપણે જો એમ માનીએ કે તેમની વહુઓને દર અડવાડિયે લગભગ દસ કરોડ પૈસા અપાના

The Right Honourable H. H. ASQUITH.

ઇંગ્લેન્ડના મુખ્ય પ્રધાન મિ. એસક્વિથ.

હોવા જોઈએ, તો તેમાં બહુ જૂલ હોવાનો સંભવ નથી. આ કારણથી અને મંજૂરીનો દર વધવાથી કામદાર વર્ગની સ્થિતિ સારી થયેલી.

સળાણ પુરૂષો લગ્નકરમાં જોડાવાથી મજૂરીની અછત થવા લાગેલી, અને ૧૯૧૫ના વસંતમાં તો સ્થિતિ બહુ સુરક્ષિત થયેલી. ૧૯૧૫ના એપ્રિલમાં એમ જાહેર થયેલું, કે બાંધકામના, કોલ-સાની ખાણ ખોદવાના, અને ખેતીના કામમાં મજૂરી પુરતા મળતા નથી. જે મહિનાની અઠરે બધા ધંધાઓ તરફથી એ ફરિયાદ સંભળાવા લાગી: અને ઘણા ધંધાઓમાં ચોરસો અને ઇકરારની મજૂરી પણ જોઈ મળવાની ફરિયાદ શરૂ થઈ.

એજ અરસામાં બ્રિટનમાં કંઈક વધારે જાગૃતિ જણાવા લાગી; અને વિચારના ખરા સ્વરૂપનું પ્રગટનું કંઈક સ્પષ્ટ લાન થયું. એમ જોવામાં આવ્યું, કે બ્રિટને જે સાર સુધી કહ્યું હતું તે કરતાં તેને ઘણું વધારે કરવું પડશે; અને મિત્ર રાજ્યોની ફત્તેહને માટે વિચારમાં વધારે લાગ લેવો પડશે. મોખરા ઉપર વધારે સિપાઈઓ મોકલવાની જરૂર હતી એટલું જ નહીં, પણ ગંભીર પ્રમાણમાં બંદૂકો અને દારૂગોળા બનાવવાની પણ હતી. કમીથી આવી શકે તેવું નહોતું. પછી દારૂગોળાનો કાયદો થયો, અને સરકાર તરફથી ટેકડેકાણે કારખાનાં નિકળ્યાં, તથા તેમાં કામ કરવાને કામદારોની આવશ્યકતા ઉભી થઈ.

સવાલ મોટો હોવા છતાં સરલ હતો. કામદાર વર્ગની સંખ્યા મર્યાદિત હતી; અને તેટલા માટે તેના સારામાં સારો ઉપયોગ કરવાની આવશ્યકતા હતી. આવશ્યક ઉદ્યોગોને પુરતા કામદારો પૂરા પાડવાની અને વેલવની વસ્તુઓની પેદાશ કમી કરીને તેના કામદારોને વધારે ઉપયોગી કામમાં રોકવાની જરૂર હતી. લડાઈમાં જીત મેળવવી એ પ્રગટો પ્રધાન ઉદ્દેશ હતો; અને બીજી બધી બાબતો ગૌણ હતી.

આવશ્યક કામ વધારે કરાવવા સાડા અનુલોચી ચોરસોની એક મોટી સેનાને આમંત્રણ થયું. દુકાનોમાં, ખેડોમાં, વખાણોમાં, અને ચોક્કસોમાં હુલસે ચોરસો તે વખત સુધી જે કામ મરદો કરતા હતા તે કરવા લાગી. તેઓ રેલવે સ્ટેશનો પર ટિકેટો આપવા અને છેલ્લામાં, કાગળો લઈ જવામાં, અને મોટરો હાંકવામાં ઉપયોગી થવા લાગી. પોલિસના કામમાં પણ તેઓ દાખલ થઈ; અને એ પ્રમાણે મરદોને જાહેર ચોરસો કામે લાગવાથી હુલસે મરદો લડવાને માટે અથવા દારૂગોળા બનાવવાને છૂટા થયા.

સ્વયંસેવકોનો પણ જહાજો ઉપયોગ થયેલો. ઘણા માણસો જેઓ ઘરમાં હોઈને નિયમિત નોકરી કરવાને અશક્ત હતા તેઓ કોઈક પ્રકારની સેવા બજાવવાને સમર્થ અને સાજી હતા. શરૂઆતમાં તેમનો ખાસ કોન્ટ્રીબ્યુશન તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવેલો; અને તેથી ઘણા પોલિસના માણસો પણ છૂટા થયેલા.

પ્રગતી આવી બધી જરૂર છતાં કેટલાક કામદારો વારંવાર ગેરહાજર રહેવાને લીધે કામ

એણું થતું હતું. અને ગેરહાજરીનું કારણ મધ્યપાન હોતું નેપથ્યે એમ સાધારણ રીતે મનાતું હતું.* આ અટકાવવાને માટે સખત ઉપાયો લેવાની તરફેણમાં મિ. લૉહક જ્યોત્સના અભિપ્રાય હતો; પણ તેની સાથેના અમલદારો એ વિચારના નહોતા. માર્ગની રફ મી તારીએ તેલે કહેલું કે “આ પાપને દૂર કરવામાં જરૂરમૂળથી ઉભેલી નાખવાની પદ્ધતિ વગર ચાહે તેમ નથી”; અને પછી દેશના ત્રણ દુરમને સંબંધી એલતો જણાવેલું, કે “જર્મની, ઑસ્ટ્રિયા અને હાડ- એ ત્રણ આપણા દુરમન છે; અને હાડ તેમાં ગોટામાં ગોટા છે”.

આ હરકત દૂર કરવા સાડે રાજ્યરક્ષાના કાયદા પ્રમાણે એક જોઈ રચાવવામાં આવેલું, અને તેને હાડના વેચાણ ઉપર અંકુશ રાખવાનું કામ સુપ્રત થયેલું. કેહ પણ વિભાગમાં હાડનું વેચાણ બિલકુલ અથવા થોડે અંશે બંધ કરવાની એ જોઈને સત્તા આપવામાં આવી હતી. અને જૂલાઈ મહિનામાં ઇંગ્લંડના કેટલાક મહત્વના પ્રાંતોમાં અંકુશો મુકવામાં આવેલા. ફોર્ટલેંડમાં હાડનું વેચાણ અઠવાડિયામાં સાડાચાર દિવસનું થાય એવું કરાવેલું. આવી આવી યોજનાઓને લીધે હાડગોળાની પેદારા વધારે થયેલી, મોખરા ઉપર માણસો વધારે જઈ શકેલા, અને સાથે સાથે આવશ્યક ધંધાઓને પણ કામદારો મળી રહેલા. કામદારો પાસેથી વધારે કામ લેવાનું બની શકેલું; અને કેટલીક વાર તેમની સહનયત્રિની સીમા આવી હોય એમ લાગેલું. ત્રીજા આનંદથી નવાં નવાં કામમાં દાખલ થયેલી; અને ઠોકરાઓને ખેતરોમાં કામ કરવા સાડે નિશાળોમાંથી છુટી મળેલી.

લડાઈના તાર.

મુખ્ય પ્રધાનના કામમાં વધારો.

લંડન, ૫ મી નવેમ્બર.

જાગર આપવામાં આવે છે, કે સરકારી કામ માટે લૉર્ડ કિચનરની ગેરહાજરી દરમિયાન મિ. એક્લિવથ વિમહુખાતાની ઓફિસનું કામ કરે છે.

સર્બિયા અને બલ્ગેરિયા.

અંધ-રૂ, ૬ ફી નવેમ્બર.

બલ્ગેરિયન લશ્કર કપડું અને પરચેપને માટે માર્સીડોનિયા તરફ ઉતરતું હતું, તે કેટલાક દિવસની લડાઈ પછી ઇંગ્લેન્ડ આગળ હારી ગયું છે. દુન્ય પાયદળ અને બ્રિટિશ સવારો કિવોલાકથી આવી પહોંચવાને લીધે છત જલદી મળી છે. સર્બિયનોએ ઇંગ્લેન્ડ અને ગ્રેટબ્રેટોમાં છે. બલ્ગેરિયનો ધણી કપાઈ ગયા છે, અને કપડુંની દિશામાં ભાગતા નથી છે.

* વિચારો:—

“ચિત્તે પ્રાપ્તિર્જાપયે મનપાનાદુર્ગાન્તે વિષે પાપવર્ગમુપેતિ ।

પાપં કૃત્વા દુર્ગતિં વાન્તિ મૃદાસત્તમાનમર્થ નૈવ વૈવં ન વેવન ॥”

અર્થ:—“હાર પીવળી દિલમાં બળજી થાય છે; જમિન દિવથી ખાખસ પાપ કરવા તરફ વળે છે; પાપ કરીને બેવકૂફ નહીં રિધનિને પામે છે; તેલલા મારે હાર ન પીવે, ન પીવે.”

લૉર્ડ કિચનર.

લંડન, ૬ ફી નવેમ્બર.

પોતાના સોબતીઓની વિનંતી ઉપરથી લૉર્ડ કિચનર પૂર્વતું રણસેત્ર જોવા ઉપડી ગયેલ છે. તેના રાજનામાની અફવામાં કશું સત્ય નથી.

પારિસ, ૮ મી નવેમ્બર.

પારિસના એક પેપરમાં લૉર્ડ કિચનરના પ્રવાસ સંબંધી વધારે હકીકત પ્રગટ થઇ છે. ફ્રેંચ સરકારની સાથે મસલહત કર્યા પછી તે ડાર્ડનેલ્સ, ઇન્જિસ, અને માસીડોનિયા તરફ જનાર છે. આ પ્રમાણે જે મોખરાઓ ઉપર લડાઈ ચાલે છે અથવા ચાલવાની વકી છે, તેની તે સુલાકાત લેશે; અને પછી પોતાનો અનુભવ લંડનમાં અને પારિસમાં રજુ કરશે.

ઝપિયન વિક્રમ.

પિતૃશ્રેષ્ઠ, ૭ મી નવેમ્બર.

ઝપિયનોએ છાપો મારીને સ્વિટ્ઝા નદીના પ્રદેશમાં ૮,૫૦૦ ફેદીઓ પકડ્યા છે. કેટલાક અમલદારો અને સંચાથી ચાલતી ષાંફકો પણ પકડાયેલ છે, પણ તેની સંખ્યા હજી સુધી જણાયેલી નથી.

“ગ્લોબ” પત્રની ઓફિસ પર દરોડો.

લંડન, ૭ મી નવેમ્બર.

શુક્રવારે લૉર્ડ કિચનરના રાજનામાની પોટી ખબર છાપવા માટે, અને શનિવારે તેની પુનરુક્તિ કરવા માટે, પોલિસે ગઈ સાંજે “ગ્લોબ” પત્રની ઓફિસો પર દરોડો પાડીને છાપવાનાં સાધનો જપ્ત કર્યાં છે. કોઈ પણ માણસને પકડેલ નથી.

ગ્રીસની સ્થિતિ.

લંડન, ૭ મી નવેમ્બર.

ગ્રીસના રાજ્યે મિ. સ્કોલોડિસને નવું પ્રધાનમંડળ ગોઠવવાની સૂચના કરી છે. આગલા પ્રધાનો બરી રહ્યો; અને મિ. સ્કોલોડિસ પરદેશખાતાનો પ્રધાન થશે.

લંડન, ૮ મી નવેમ્બર.

મિ. સ્કોલોડિસ એક વૃદ્ધ રાજપુરુષ છે, અને પ્રામાણિક, પક્ષપાતરહિત, તથા સીધા સ્વભાવ માટે જાણીતો છે. પરદેશખાતાનો તેને ઘણો અનુભવ છે. એની પસંદગી મિત્ર રાજ્યોને સંતોષવાને થયેલી ગણાય છે.

ઝપિયન ફત્તેલ.

પિતૃશ્રેષ્ઠ, ૮ મી નવેમ્બર.

રિગા અને મિટોના પ્રદેશમાં ઝપિયનો આગળ વધ્યા છે, અને વિદનાની પૂર્વે સરોવરના પ્રદેશમાં કેટલીક જર્મન લાઇનો છૂટી લીધી છે. કોલ્કીની પટોશમાં પણ મોખરો લેલવામાં આવેલ છે. સુમારે ૧,૦૦૦ ફેદીઓ પકડ્યા છે.

ગિરહોલના પાણી.

લંડન, ૯ મી નવેમ્બર.

ગિરહોલના પાણી વખતે જોલતાં મિ. એરિક્કવથે જણાવ્યું, કે બ્રિટને વિશ્વમાં સુખાવવાનો હશવ કર્યો તે બરાબર છે, અને આપણે અવશ્ય છતવાના છીએ. હોર્ડ કિચનરની અને સંપ્રિયન સેનાની તારીફ કર્યા પછી ઉવટે તેણે કહેલું: "મિત્ર રાજ્યોનો હોશ એક જ છે. જૂરી જૂરી સલાહ કરવાની જે અફવાઓ ચાલે છે તેમાં કશો દમ નથી. મિત્ર રાજ્યો ક્યારે પોતાનાં હુમિયાર ઠાકશે, તે આ હોલમાં એક વરસ પહેલાં જ જણાવ્યું હતું. આજે પણ તેમનો એજ નિશ્ચય છે. આપણે જે સિદ્ધ કરવાનું છે તે માર્ગમાં ઘણું આગળ ચાલ્યા છીએ. પણ મુસાફરી લાંબી હોય કે ટૂંકી, તેથી આપણે અટકવાના નથી. ત્યાં સુધી યુરપનાં ન્હાનાં રાજ્યોને સ્વતંત્રતા મળે, અને બાળના સાર્વજન્યમાંથી યુરપ તથા આખી દુનિયા મુક્ત થાય, ત્યાં સુધી આપણે મથ્યા રહેશું."

એંગ્લો-ફ્રેન્ચ વિશ્વસલા.

લંડન, ૧૦ મી નવેમ્બર.

આમની સભામાં મિ. એરિક્કવથે જણાવ્યું, કે એક વિશ્વસલા ન્યાયારો, કે જેમાં એક ફ્રેન્ચ અને એક બ્રિટિશ પ્રધાન બેસશે. આશા છે કે અપિયા અને હટલી પણ આ સભામાં બેસશે. આમ કરવાથી લગાઈ વધારે તોરથી ચલાવી શકાશે.

ઇટાલિયન વિક્રમ.

લંડન, ૧૦ મી નવેમ્બર.

ઇટાલિયનોએ મહિનાઓ સુધી વેશે પાલીને કોલ ડિ લાના નામે પહાડી મિટલો છતી લીધા છે.

ગ્રીસને મિત્ર રાજ્યોની મદદ.

લંડન ૧૦ મી નવેમ્બર.

ફૂટર જણાવે છે, કે ગ્રેટ બ્રિટન, ફ્રાન્સ, અને અપિયાએ ગ્રીસને ૪ કરોડ ફ્રાંક પીધો છે) અને નાણાં ગ્રીક સરકારને મળી ગયાં છે. ગ્રીક સરકારે પોતાની મિત્રતા ભરેલી તટસ્થતાની આહેવાન મિત્ર રાજ્યોની તમામ રાજધાનીઓમાં મધ કાઢે આખી હીધેલ છે.

બલ્ગેરિયાની યોજના નિષ્ફળ.

લંડન, ૧૦ મી નવેમ્બર.

ફ્રેન્ચોએ કપડડું પાખું લીધું છે. સંજોગોનો દશાણમાંથી ઘેરવાની બલ્ગેરિયાની યોજના નિષ્ફળ નીવડી છે.

નિવેદન.

આજના અંકની સાથે બ્રિટિશ મુખ્ય પ્રધાન મિ. એરિક્કવથે એક દોટોલાફ અને અમારા વાંચનારાઓને લેટ કરીએ છીએ.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળવાર, ૨૩ મી નવેમ્બર, ૧૯૧૫.

[અંક ૫૨.

। યતો ધર્મ સ્તતો જયઃ ।

નામદાર મહારાષ્ટ્રીશ્રી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,
લાવનગરનાં મહારાષ્ટ્રી સાહેબ, એમની
આજ્ઞાથી પ્રસિદ્ધ થતું
અને
વિના મૂલ્યે વેહેંચાતું
સાપ્તાહિક પત્ર.

બ્રિટિશ અને હિંદી વિક્રમ.

મંગળવાર, ૨૩ મી નવેમ્બર ૧૮૧૫.

“શૌર્ય માટે” : વિચિત્રના પહેલા વરસમાં વિક્ટોરિયા ક્રૉસ પ્રાપ્ત કરનાર વીરો.

“There is an honour, likewise, which may be ranked among the greatest, which happeneth rarely; that is, of such that sacrifice themselves to death or danger for the good of their Country.”—*Bacon*,

“વળી એવી એક પ્રતિષ્ઠા છે, કે જેને મોટામાં મોટી ગણી શકાય, જે જનસંજ્ઞા મળે છે; એટલે કે, જેઓ પોતાના હેશના લગ્નને માટે મરણ અથવા કાંકટમાં પોતાનું બલિદાન આપે છે તેમની”—એકન.

બ્રિટિશ નૌકા અને સેનામાં ઘણી પ્રતિષ્ઠાઓ છે, પણ તેમાં એક એવી છે, કે જે સિપાઇઓ અને ખલાસીઓ, અમલદારો અને સાધારણ માણસો, સૌ મેળવી શકે છે. એ પ્રતિષ્ઠા તે વિક્ટોરિયા ક્રૉસ.

વિક્ટોરિયા ક્રૉસ એ કંઈ જૂની પ્રતિષ્ઠા નથી. ૧૮૫૬ના લન્ડુઆરીમાં તેની પહેલી સ્થાપના થઈ છે. તેના ઉપર લખેલા ચાલુ શબ્દો પ્રમાણે તે “શૌર્ય માટે” આપવામાં આવે છે, જે દુશ્મનની હાજરીમાં કંઈક અસાધારણ પરાક્રમથી પ્રગટ થયું હોય. એ સાધારણ ગણાહુરી માટેનું ઇનામ નથી, પણ ખાસ વીરત્વને માટે, અસાધારણ વિક્રમની ખાતર ગણ્ય છે. જે માણસ તે પ્રાપ્ત કરે છે. તેને વીર વિક્રમોની એક સંવોપરિ કસોટીમાં પસાર થયેલા સમજવો.

ક્રૉસ જહુ છૂટી કે વિશેષ વગર અપાતો નથી, તેથી તેની કિંમત વધે છે. ૧૮૫૬થી માંડીને વર્તમાન મહા વિચિત્રની શરૂઆત સુધીનાં ૫૮ વરસના અરસામાં ૫૫૦ કરતાં ઓછા માણસોને તે મળેલ છે, બેકે બ્રિટનના સિપાઇઓ એ અરસામાં દુનિયાના દરેક ભાગમાં લડેલ છે. પહેલાં કિંગીયન વિગ્રહ થયો, તે પછી ક્રિદમાં વળ્યો લગ્યો, અને પછી ચીન, આસી-સીનિયા, દાનકા અને આશાન્ડીમાં લડાઈ ચાલી. ૧૮૭૬ માં જૂઝુઓ અને રાફાનો સામે વિમંડો

થયેલા, ૧૮૮૧ માં યોર લોકો સામે, અને ૧૮૮૨ માં ઇંગ્લિશમાં મારામારી સળગી. પછી હિંદની સરહદ ઉપરની અપાઝખીઓ, મધ્ય આફ્રિકા પર ધસારાઓ, પ્રલદેશ પર ચડાઇઓ, અને છેવટે ૧૮૬૬-૧૯૦૨ નો યોર વિગ્રહ. લડાઇઓની આ લાંબી યાદીમાં હજારો ઘણાદુરીનાં કામ ગાન્યાં હશે, અને છતાં ૫૫૦ કરતાં ઓછા વિક્ટોરિયા ક્રાસ એનાયત થયેલ છે. લોકો વિક્ટોરિયા ક્રાસની કદર કરે તેમાં નવાઇ નથી, કારણકે જોકે કેટલાક પાત્ર વીરો તે વગર રહી જતા હશે, તોપણ એટલું તો ચોક્કસ છે, કે જેમને તે મળે છે તેમણે કંઇક અસાધારણ પરાક્રમ કરી બતાવ્યું હોય છે. તેમણે દેશના લલાને માટે પોતાની જાતનું સ્વાર્થ્ય કહેલું હોય છે. ધરમોપીલી આગળ પ્રાણ આપનાર ૩૦૦ સ્પાઈનોના પ્રાણમાં તેઓ સગા છે, અને મોરગાર્ટન આગળ જે રિવસ લોકો મરેલા, તેમના.

ક્રાસ પોતે તો સાધારણ ૧૫ ઇંચનો અને ધ્રુજનો બનાવેલો હોય છે. મધ્યમાં સિંહ અને તાજ છે, અને નીચે “શૌર્ય માટે” એટલા શબ્દો ઇંગ્લેશમાં લખેલા હોય છે, એક ધ્રુજના શળિયામાંથી તે લટકે છે. જેની અદર મેળવનારનું નામ, પદવી, વગેરે કોતરેલ હોય છે. “રિગન” સેનાને માટે લાલ અને નૌકાને માટે આસ્માની હોય છે. ક્રાસ મેળવનાર જે માણસને “કમિશન” ન હોય, તેનો વરસે દશ પાંડના પેન્શન પર હક થાય છે.

વિક્ટોરિયા ક્રાસ તમામ પદવીના લડવૈયાઓને મળી શકે છે. ૧૯૧૧ સુધી હિંદી સિપાઇઓને એ મળી શકતો નહોતો, કારણકે તેમને પોતાની બીજા પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા હતી. પણ હાલ હિંદીઓને પણ એ ક્રાસને માટે પાત્ર ગણવામાં આવેલ છે.

વિગ્રહના પહેલા વરસમાં એટલેકે ૧૬૧૪ ના ઝાગરટની ૪ થી તારીખથી ૧૯૧૫ ના ઝાગરટની ૪ થી સુધીમાં વિગ્ટોરિયા ક્રાસ ૮૨ અમલદારો અને માણસોને એનાયત થયેલ છે. બાર મહિનામાં અસુક વખતે કેટલાં માણસ લડના હતાં તે કહેવાતુ કામ સહેલું નથી; પણ વરસમાં આપણને હાનિ ૪,૦૦,૦૦૦ માણસની થયેલી છે, એટલે એ સંખ્યા ૧૫,૦૦,૦૦૦ થી બહુ ઓછી હોવાનો સંભવ નથી. એમ જો હોય તો, વિગ્ટોરિયા ક્રાસ સરાસરી ૧૮,૦૦૦ અથવા ૨૦,૦૦૦ માણસમાંથી એક માણસ મેળવે છે, એમ કહી શકાય.

૮૨ માંથી ૭૬ ક્રાસ લૂમિસેનામાં. ૪ નૌકામાં, અને ૨ વિમાનસેનામાં આપાયેલ છે. તેની વિગતોમાં ઉત્તરવાથી વાંચનારને દાખવાયેલ વિક્રમને ઠીક અચાલ આવશે.

નૌકામાં ચાર અમલદારોને ક્રાસ મળેલ છે. પ્રહેલું નામ કમાન્ડર એચ. પી. રિચીનું આવે છે, કે જે ગોલિઆથ નામે સરકારી વહાણનો ઉપરી હતો. ૧૯૧૪ ના પાનખરમાં જર્મન પૂર્વ આફ્રિકાના કિનારા પર તેને કામ કરવાનું હતું. ઝાગરટમાં જર્મન રાજધાની દાર-અસ-સલામ ઉપર તોપના ગોળા ફેંકવામાં આગ્યા હતા; અને તે પછી પણ બ્રિટિશ લડાયક

M. POINCARÉ, President of the French Republic.

ફ્રેન્ચ પ્રજાસત્તાક રાજ્યના પ્રમુખ મોશો પ્વાંકાર.

મુલકમાં હોવા છતાં તે કેઈના દેખાયા વગર લગભગ પા કલાકમાં પાછો ઉઘો, અને પોતાને સ્થાને પહોંચે.

આ વિક્રમ અસાધારણ છે. ૬,૦૦૦ પુટની ઊંચાઈથી બરાબર પડે તેમ બેંગ નાંખવા અને ધડાકાના આઘાતમાંથી મુક્ત થવું, એ કંઈ જેવી તેવી વાત નથી. રાજાજીએ પોતે વૉર્નફોર્ડને તાર કરીને મુળારકબાદી આપી હતી, તથા વી. સી. ની એનાયત છીધી હતી. ૧૦ દિવસ પછી એ પરાક્રમી વિમાની પારિસમાં ઉડતાં મરણ પામેલો. તેનું શળ ઇંગ્લંડમાં લાવવામાં આવેલું; અને જેમણે એક આડવાડિયા અગાઉ તેનું નામ પણ સાંભળેલું નહીં તેવા હબરો લોકોએ તેને માન આપેલું.

ફ્રાંસ મેળવનાર ૭૬ માણસોમાં ૨૬ અમલદારો તથા પચાસ કમિશન વગરના અમલદારો તથા આદમીઓ હતા. હિંદીઓમાં એક નાયક, એક રાફલ્સબેન અને એક સિપાઈ હતા. લડાઈ પાયદળને ભાગે વધારે આવવાથી આમાં પાયદળ સેનાના માણસો વધારે હોય તેમાં નવાઈ નથી. ૭૬ માંથી ૩૮ એટલે પચાસ ટકા એ વર્ગના હતા; અને પાંચ ચોટીદારોને પણ એમની સાથે જ ગણવા જોઈએ. ગાદીનામાં ૮ તોપખાનાના, ૫ એન્જિનિયર ખાતાના, અને ૨ ઘોડેસ્વાર હતા. આઠાર રહ્યા, તેમાંથી ૫ હિંદી લશ્કરના માણસો હતા. ૩ કાનડાના લશ્કરના, અને ૧ ઓસ્ટ્રેલિયાના લશ્કરના; અને આઠ રહ્યા, તેમાં ૨ સર આયેન હિમિટ્ટનના સ્ટાફના મેંજરો, ૨ વૈદ્ય સેનાના મેંજરો અને ૪ ટેરીટોરિયલ લશ્કરના મેંજર હતા.

આ ચોટી સંખ્યાનાં પરાક્રમે વિગતવાર જતાવવાનો આ પ્રસંગે અવકાશ નથી. અમે માત્ર નમુના તરીકે થોડાં ઉદાહરણો આપશું.

૧૬૧૪ના સપ્ટેમ્બરની ૧૪ મી તારીખે બ્રિટિશ લાઈનની જમણી બાજુએ એક વેદશ પલટન હતી, અને તેને માર્ક હેગર્ડ કરીને એક કપ્તાન પોતાના માણસોને આગળ પાડીને ધસારો કરતો હતો. આખરે તે મરણુતોલ જળમી સળે પડી ગયો. આ જોતાં વિલિયમ પુલર નામે એક સિપાઈ સોએક વાર આગળ ધસ્યો, અને ગોળીઓનો વરસાદ વરસતો હતો તે છતાં હેગર્ડને સક્ષાત ઠેકણે લઈ ગયો. નવેમ્બરની ૨૩ મી તારીખે તેને વી. સી. ની એનાયત થયેલી.

એજ તારીખે વરતુઈલ આગળ હાઇલેન્ડરની પલટનમાં જ્યોર્જ વિલ્સન નામે એક સિપાઈ હતો. હુરમનની એક સંખ્યાથી ચાલતી જાંદુકને શાંત કરવાને તે એક સોળતીને લઈને ઘસણી કરતો ઉપડ્યો. સોળતી માર્યો ગયો, પણ તે એકલો આગળ વધ્યો. કામ કરનાર અમલદાર તથા છ માણસોને તેણે ગોળીથી ઠાર કર્યા, અને જાંદુકનો કબજો લીધો. ડીસેમ્બરની ૫મીએ તેને વી. સી. મળેલો.

નવેમ્બરની ૨૩ મી તારીખે ટ્રેસ્ટન્ટ પાસે કેટલીક ખાઇઓ હિંદી સિપાઇઓના કબજામાં હતી, તેમના ૫૨ જર્મનોએ હુલ્લો કરેલો. એજ રાત્રે સામે હુલ્લો કરવાનો હવાલ થયો, અને તેમાં ધારવાલ રાઇફલમેનો આગેવાન થયા. આખલી કેટલીક ખાઇઓમાંથી તેમણે દુરમનોને હાંકી કાઢ્યા; અને તેમાં નાયક દરવાનસિંગ નેગીએ સુખ્ય ભાગ લીધો. ગોળ અને ગોળીઓના વરસાદની તેણે કશી દરકાર ન કરી. ટીન્નેમ્બરની ૭ મી તારીખે ખુદાદાદની સાથે તેને વી. સી. મળ્યો.

૧૯૧૫ ના એપ્રિલની ૨૬ મી તારીખે જર્મનોએ હિંદીઓની કેટલીક ખાઇઓ પર હુમલો કર્યો. જમાદાર મીર દસ્ત બહાદુરીથી પોતાનાં માણસો સાથે તેમની સામે થયો. પછી બધા બ્રિટિશ અમલદારો અગી ગયા, ત્યારે પલટનની દુકડીઓને એકઠી કરીને પોતાની ચારદારી નીચે જવાનો હુકમ મળ્યો ત્યાં સુધી ટકાવી રાખી. એજ દિવસે ગોળાઓના વરસાદમાં આડ બ્રિટિશ અને હિંદી અમલદારોને સલામત ઠેકાણે લઇ જવાની અંદર મદદ કરવામાં તેણે કાંતી કિંમત ખતાવી. જમાદાર મીર દસ્તને વી. સી. મળ્યો છે. અને હાલ તે યુવાઇની ઇન્સિટાઇમાં છે.

કહ્યું છે. કે—

“बहवः पद्मवोर्जाह नगः शान्ताण्यर्थायते ।

विरला रिपुसङ्गाप्रधागपातसहिष्णवः ॥”

અર્થ :—“અહીં ઘણા પાંગળા માણસ પણ શાન્તાઈ અધ્યયન કરે છે. પણ દુરમનની સમશેરના ભાટકા પડ તે સહન કરનારા મોટા છે.”

લડાઈના તાર.

—:o:—

મિ. સચિસંત્ રાઝનાયક.

લંડન. ૧૦ મી નવેમ્બર.

મિ. વિન્ડટન સચિસંતે રાઝનાયક આપ્યું છે.

સુપિયા અને જર્મની.

લંડન, ૧૨ મી નવેમ્બર.

ચિત્રગ્રેડાની તારમાં જાણવામાં આવે છે, કે ઉત્તરમાં જર્મનોને મિડની પશ્ચિમ સુધી હારી

જલુ' પડ્યું છે. સ્વેન્ટન તળાવની દક્ષિણે અને દિન્કની પશ્ચિમે પણ તેઓ સ્થાપિત થઇને પડ્યા છે. ૪ થી નવેમ્બરથી રિગા-દિન્ક મોખરા ઉપર ૭૫ માઇલ જમીન પડાવી છે; અને ૨૦ ગામડાંનો કબજો રીધો છે. કાવરલેન્ડમાં ધસારો કરવાથી અને વોટ્લીનિયામાં મળેલી ફોસેલાથી જર્મન લશ્કર સંખ્યામાં મોકલાઈ શક્યું નથી. વોટ્લીનિયામાં જનરલ ધ્રુવેનોફના લશ્કરે ૧૨૫,૦૦૦ કેદીઓ પકડ્યા છે.

હિંદી વિક્રમાને માન.

લંડન, ૧૩ મી નવેમ્બર.

રાજાજીની વતી રાણી મેરીએ બર્કિંગહામ મહેલમાં મિલિટરી ફાસની એનાયત કરેલ છે. સેકન્ડ-લેફ્ટેનન્ટ રાજા જોધા જંગ, અને સુબેદાર-મેજર અર્સલાખાનને ફાસ અપાયેલ છે; અને સુબેદાર નૈનતુડલાખાનને વિરલ હિંદસેવાનો આદ મળ્યો છે.

બેલ્જિયમ અને જર્મની.

લંડન, ૧૫ મી નવેમ્બર.

જર્મન ગબર્નર-જનરલે બેલ્જિયમના નવ પ્રાંતોને વિગ્રહુના અને વ્યવસ્થાના ખર્ચ માટે ૧૬,૦૦,૦૦૦ પૌંડ ભરી દેવાનો હુકમ કર્યો છે.

ઇટલી અને બલ્ગેરિયા.

પારિસ, ૧૫ મી નવેમ્બર.

પીમોન્ટ નામે ઇટાલિયન કૂબરે ડેડીએગેચ ઉપર એક કલાક સુધી તોપના ગોળા ફેંક્યા છે. રેલવે સ્ટેશન સળગ્યું છે; અને ૮૦ ગાડીઓ બળી ગઈ છે. કિનારા પરની બેટરી શ્રાંત થઈ છે. પીમોન્ટ પોતાનું કામ કરીને સાલોનિકા તરફ ઉપડી ગયેલ છે.

બલ્ગેરિયા અને સર્મિયા.

સાલોનિકા, ૧૬ મી નવેમ્બર.

સર્મિયન લશ્કર તરફથી છટલા સમાચાર એવા મળ્યા છે, કે બલ્ગેરિયન લશ્કરમાં ઘણી ભરતી થયેલી છે, અને પ્રિલિપ તથા મોનેસ્ટિર જોળમમાં છે. ઝેસ્કો ખાતે બે જગ્યાએ ફ્રેંચોને હારી જલુ' પડ્યું છે. પરદેશી કારભારીઓ મોનેસ્ટિરને ગ્રાફે સ્કુટારી જવા માંડ્યા છે. કુમકની આતિશય જરૂર છે.

લૉર્ડ કિચનર.

અંધન્સ, ૧૬ મી નવેમ્બર.

અહીં એમ જાણાય છે, કે લૉર્ડ કિચનર સુદ્રાસ આવી પહોંચેલ છે; અને પ્રિટનનો અંધન્સ ખાતેનો એલચી તેને મળવા ગયેલ છે. (સુદ્રાસ ગાદીપોતી દ્વીપકલ્પની પશ્ચિમે ૫૦ માઇલ ઉપર લેમ્નોસના ટાપુમાં આવેલું એક શહેર છે.)

ધરાનનો શાહ.

પિતૃગ્રેહ, ૧૬ મી નવેમ્બર.

તેહેરાનથી ખબર મળે છે, કે પ્રધાનમંડળની સાથે ચર્ચા થયા પછી બ્રિટિશ અને અધિયન એલચીઓએ શાહની સુલાકાત લીધી છે. તેણે ખુદ્દી રીતે જણાવ્યું, કે પોતે બ્રિટન અને અધિયાનો મિત્ર છે. તેણે એમ પણ જાહેર કર્યું, કે ધરાનને અમિયા સાથે લક્ષ્ય કરાવવા સારૂ જર્મનોએ ઘણી મહેનત કરી છે. સુલાકાત પહેલાં જર્મન, ઓસ્ટ્રિયન, અને તુર્કી એલચીઓ તેહેરાન છોડી ગયા હતા; અને તેમને એવો ભરોસો હતો, કે શાહ પણ જનાર છે.

માસિડોનિયાની સ્થિતિ.

લંડન, ૧૭ મી નવેમ્બર.

મેસ્ટેવરથી બલ્ગેરિયનો આગળ ધસવા માંડ્યા છે, એટલે ઘેરાઇ ન જવાની ખાતર સર્બિયનોને જાણના ઘાટ છોડવો પડશે, એમ લાગે છે. મોનેસ્ટિરની વસ્તી ભયભીત થઇને ભાગવા માંડી છે. કેટલાક પરદેશી કોન્સલો શહેર છોડીને સાલોનિકા ગયા છે. બલ્ગેરિયનોએ કોન્સ્ટુનિનો ખાલી કરેલ છે. ગ્રેડકોના પ્રદેશમાં પણ તેઓ ઉત્તર તરફ હુડતા જાય છે.

બ્રિટન અને ક્રાન્સ.

લંડન, ૧૭ મી નવેમ્બર.

પરદેશ ખાતાની ઓફિસ જણાવે છે, કે મિ. એસ્કિવથ, સર એડવર્ડ ગ્રે, મિ. બાન્ક્રોફ્ટ, અને મિ. લોઇડ જ્યોર્જ ફ્રેન્ચ સરકારની સાથે મસલહત કરવાને કેટલાક સલાહકારોને લઇને આવી પહોંચ્યા છે. મોશોં પ્રાચન્ડ અને જનરલ બેક્કેન્ગી સાથે તેમને વાતચિત થયેલી છે.

હિંદી વિક્રમની કદર.

લંડન, ૧૮ મી નવેમ્બર.

મોકિવરસાર્દની દક્ષિણે જર્મન ખાઇઓ સામેની ક્રિયાઓમાં અસાધારણ પરાક્રમ બતાવવા માટે રાઇફલમેન કુલબીર થાપા નામે શુરયાને વી. સી. મળેલ છે. સપ્ટેમ્બરની ૨૫ મી તારીખે તે પોતે જખમી થયો હતો; પણ પહેલી લાઇનની જર્મન ખાઇની પાછળ એક બ્રિટિશ સિપાઇને અતિશય જખમી બેઇને તે તેની સાથે દિવસ અને રાત રહ્યો હતો; અને પ્રભાતની ધૂમસમાં વાળાઓમાં થઇને તેને વધારે સલામત સ્થાને લઇ આવ્યો હતો. ફરી પાછો જઇને તે જ જખમી શુરખાઓને ઉપાડી લાવ્યો હતો; અને તે પછી દિવસના ખુદ્દા પ્રકાશમાં, દુશ્મનની ગોળીઓ વરસતી હતી તે છતાં, બ્રિટિશ સિપાઇને તે નિર્ભય સ્થાને પહોંચાડી આવ્યો હતો.

* નિવેદન.

આજના અંકની સાથે ક્રાન્સના પ્રેસિડન્ટ પ્લાંકારનો એક ફોટોગ્રાફ અને અમારા વાંચનારાઓને ભેટ આપીએ છીએ.

પ્રિટિ અને હિંદી વિક્રમ.

પૃ. ૧.]

મંગળ, ૩૦ મી નવેમ્બર, ૧૯૧૫.

[અંક ૫૩.]

। ય ધર્મ સ્તુતો જયઃ ।

નામદાર મહારાણી નંદકુંવરબા, સી. આઈ.,

ભાવનગરના મેરાણી સાહેબ, એમની

આજ્ઞા પ્રસિદ્ધ થતું

અને

વિના મ્હે બેહેઆતું

સાક્ષદક પત્ર.

વિદેશ અને હિંદી પ્રેમ.

મંગળવાર, ૩૦ મી નવેમ્બર ૧૯૫૧.

વિગ્રહના વખતમાં ઋષિયાની પ્રિતિ.

લશ્કરને ઘણી વાર વિપત્તિઓ સહન કરવી પડી છે પણ વિગ્રહના પરિણામ સંબંધી ઋષિયાને કદાપિ શંકા થઈ નથી.

ફ્રાન્સ પોતાના શૌર્યને લીધે ભેરમાં છે; અને ગમે તે લોગ આપવો પડે છતાં શહેન-શાહુતનો ખચાવ કરવાનો ખિટનનો દૃઢ નિશ્ચય છે. પણ ઋષિયાની ૧૬ કરોડની પ્રજા અચારે એકતા અનુભવે છે, તે એટલા માટે, કે તેઓ એમ તરીકે માને છે, કે અમારા દેશ કદાપિ પારકાના હાથમાં પડેજ નહીં.

ઋષિયાની લાગણી સમજવા માટે જે ધર્મલાવના એ પ્રજા પ્રેરિત છે તેની આપણને કટપના હોવી જોઈએ. તેને કહવા અનુભવો થયા છે, હું પડ્યું છે, અને તેના લાભો પુરોએ પોતાના પ્રાણ આપ્યા છે; પણ હેવટના વિનય વગર તે કશી વાત ઋષિયાના અંતઃકરણમાં ઉતરી શકતી નથી.

ઋષિયાના આ પ્રકારના વિચારને લીધે વિગ્રહના વખતમાં પરદેશીઓ તેને સમજી શકતા નથી. લોકો ગંભીર અને લાગણીવાળા છે, વ્યાવહારિક નહીં પણ તરંગી છે, ખરણ સમાચારથી દુઃખી થાય છે, પણ સારી ખબરથી પ્રસન્ન થતા નથી કુત્તેહો તો થવીજ જોઈએ એમ તેઓ માને છે, એટલે તેથી સજી થઈ જતા નથી. ઘણી રીતે ઋષિયનો પૃથ્વીની સર્વથી મનોહર પ્રજા છે. તેઓ ન્હાનાં જાળકોના જેવા સરલ છે. તેમની પદોણાગત બેહુદ હોય છે. ઋષિયનો પદોણાઓને ખુશ કરવાને પોતાની શક્તિ ઉપરાંત ખર્ચ કરી શકે છે. તેઓ સારી રીતે સમજે છે, કે બીજી પ્રજાઓ તેમને જંગલી જેવા ગણે છે. તેઓ બાહે છે કે બીજા દેશોની સાથે સરખાવતાં તેઓ પછાત પડેલા છે; પણ તેઓ નક્કાથી તમને સ્મરણ આપે છે, કે એક મહા-પ્રજા તરીકે ઋષિયાની હયાતીને એક સો વરસ કરતાં વધારે સુદૃઢ થઈ નથી.

વીસમી સદીની શરૂઆતમાં પૃથ્વીની આટલાં મોટી પ્રજા તરીકે તે સંજોગ પ્રગટ થઈ, ત્યાં સુધી ઋષિયન શહેનશાહન ગદ્યા વિશેષો છતાં કિવુત દાતી આવી છે. તેના કદને લીધે અને

ભવ્યતાને લીધે કદપનાશીલ ઋષિયનને પોતાના દેશનું નિર્માણ મહાન લાગે, તે તે સ્વાભાવિક છે. ઋષિયા લાખો માણસને રણભૂમિ પર ઉતારી શકે તેમ છે, એવું આપણે વારંવાર સાંભળતા આવ્યા છીએ. આખેજલની નીચેના ઠંડા મુલકોમાંથી, કાંકેસસના ગરમ પ્રદેશમાંથી, વાટગાની પેલી બાજુના જંગલોમાંથી, અને સાઇબીરિયાની આલીશાન ભૂમિમાંથી સજ્જ થવાને ઋષિયનોને આમંત્રણ મળ્યું છે. તેઓ જર્મનને કાપી નાખવાની હાલસાથી નહીં, પણ પવિત્ર ઋષિયાની રક્ષા કરવાનો પોતાનો ધર્મ સમજીને સજ્જ થયા છે.

ફ્રેંચ અને ખ્રિસ્તિયો હસતા હસતા અને ગાતા ગાતા લડાઈમાં જવા ઉપજ્યા છે. ઋષિયન સિપાઈઓ એ પ્રમાણે કદાપિ કરતા નથી. તેઓ દેવળમાં જાય છે, અને ત્યાં નમ્રતાથી પ્રાર્થના કરે છે. તેઓ મરતક નમારીને ઉશ્મ રહે છે, અને આકર્ષક દેખાવના તથા લાંબા વાળવાળા આચાર્યો તે પર પવિત્ર પાણી છાંટે છે, અને પછી જાધા સ્તોત્રો ગાતા ગાતા ઉપડી જાય છે. તેમને સંપૂર્ણ આસ્થા હોય છે, કે તેમનું પોતાનું ગમે તે થાય. તોપણ પવિત્ર ઋષિયાનો તો વિજય જ થવો જોઈએ.

પ્રભને શાંત વિશ્વાસ છે. પિતૃશ્રેષ્ઠ, મોરકો, અને બીજાં જાધાં મોટાં શહેરોમાં વિઝહુને લીધે કશો ખાસ ફેરફાર દેખાતો નથી. તાટકશાળાઓ અને જાધાં આનંદનાં સ્થાનો ખુલ્લાં છે. જ્યારે સ્તોત્રો ગાતી સિપાઈઓની પલટનો પસાર થાય છે, અથવા મુશ્કેલીએ આલતા જખની સિપાઈઓ નજરે પડે છે, ત્યારે જ એમ રમરણ આવે છે, કે વિઝહુ આવે છે.

જ્યારે પહેલી ઝાંઝરાત થઈ, ત્યારે ઋષિયન અધિકારીઓને એક મોટી મુશ્કેલી સામે લડવાનું હતું. રસ્તો-જાપાનીઝ વિઝહુમાં દાડને લીધે માણસોની કામ કરવાની શક્તિ ઘણી ઓછી માત્રામાં પડી હતી. દેશમાં મુખ્ય વપરાશ વાંકડા ત્રાંચે દાડની હતી, જે ખનાવવાનો ઇન્કાર સરકારે પોતાના હાથમાં રાખ્યો હતો, અને જેની અસર વિનાશક હતી.

જર્મનીની ધારણા એવી હતી, કે ઋષિયામાં લશ્કરને સજ્જ થતાં ઘણી વાર લાગશે અને મહેનત પડશે. વિઝહુ શરૂ થયો ત્યારે જાલિનમાં એવી વાતો આલતી હતી, કે પ્રથમ એક સત્વર ઝટકો ફ્રાન્સને મારી દેવો, અને ફ્રાન્સ ઝમીનદોસ્ત થાય. ત્યારે ત્સારના સિપાઈઓની ખબર લેવાને તો ખુબજ વખત મળશે.

પણ શહેનશાહ વિલિયમને શહેનશાહ નિકોલશની કેટલી સત્તા છે, તેનું વિરમરણ થયું સંભવે છે. ઋષિયાના ત્સારને તેના જાધા લોકો “ન્હાના બાપુ” કરીને સંબોધે છે. તે જે કંઈ હુકમ કાઢે છે તે કાયદા જેવો ગણાતો નથી, પણ ધર્મના દરમિયાન જેવો ગણાય છે, કે

* “ન્હાના બાપુ” કહેવામાં આશય એવો સ્પષ્ટ જ છે. કે પશ્ચિમીયર ને “મોરા બાપુ,” અને રાજ “ન્હાના બાપુ”.

જેને તાબે થવું જોઈએ. તેટલા માટે પ્રસંગ જોઈને શહેનશાહ નિકલશે ફરમાન કાઢેલું, કે સરકાર તરફથી વાંડકાની બનાવટ બંધ કરવી, અને સિંપાઈઓએ દાડ પીને લશ્કરના કામમાં અંતરાય કરવો નહીં.

એમ સાધારણ રીતે માનવામાં આવે છે, કે કપિયનો આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે દાડ રિયા છે; પણ એ આરોપ ખરો નથી. યૂરપની અંદર જે દેશમાં વસ્તીનાં દરેક બજુ દીક દાડને માટે ઓછામાં ઓછી રકમ ખરચાય છે તે નાંવે છે. અને તેના પછી તરત કપિયા આવે છે. વસ્તીના દરેક માથા દીક કપિયનો દાડમાં સરાસરી વરસે ૧૮ શિલિંગ ખર્ચે છે; અને ઇંગ્લંડમાં એ ખર્ચ ૬૬ શિલિંગ થાય છે. તદ્વાત માત્ર એ છે, કે જ્યારે ઇંગ્લંડમાં ઘણાખરો ખર્ચ બીર જેવા નિર્દોષ દાડનો થાય છે, ત્યારે કપિયામાં લગભગ બધું નાણું જલદ વાંડકા માટે વપરાતું હતું, અને તેથી ત્સારની પ્રજાનાં શરીરને, નીતિને, અને ઉદ્યોગોને ઘણી હાનિ થતી હતી.

રાજ્ય તરફથી વાંડકાની બનાવટ બંધ થવાને લીધે જે પરિણામ આવ્યાં, એક તો શહેન-શાહી તિબેરીને ૬,૭૦,૦૦,૦૦૦ પૌંડની આવક હતી તે બંધ થઈ; અને બીજું સાધારણ સિવિલિયનને વાંડકા મળતો બંધ થયો. સ્થાનિક પંચાયતોને અને મ્યુનિસિપાલિટીઓને પોતાને દીક લાગે તે રીતે ત્સારના કૃત્યનું અનુસરણ કરવાની રજા મળેલી. થોડા અપવાદ સિવાય આખેજલથી ટ્રિકલિસ સુધી અને મોસ્કોથી વ્લાડીવોસ્ટોક સુધી તમામ અધિકારીઓએ કોઇ પણ પ્રકારનો દાડ વાપરવાની મના કરી. વાંડકા ફર કરવામાં આવ્યો એટલુંજ નહીં, પણ પોલિસે ભોંયરાંઓ ઉપર સીલો મારી, અને છાન્ડી, વાઇનો, અને બીરનો અટકાવ કર્યો.

થોડા દિવસોની અંદર આખા કપિયામાં મદ્યપાન બંધ થઇ ગયું. બંધારણ પ્રમાણે આલતાં રાજ્યોમાં એ બની શક્યું ન હોત. ત્સારના દેશમાંજ અને આપખુદ સત્તાના બળથીજ એ મોટો ફેરફાર થઇ શક્યો. મૂળ હુકમ “નહુના બાપુ” તરફથી નિકળ્યો, એટલે કપિયનોએ કરો સવાલ ઉઠાવ્યા વગર તેના સત્કાર કર્યો.

બેશક એમ માની લેવાતું નથી, કે તબંગર લોકો આ દિવસોમાં પણ પૈસા વડે દાડનો મેળવી શકતા નહીં. તેઓ મેળવી શકતા. પણ સાધારણ રીતે બોલતાં એમ કહી શકાય, કે હુકમ નિકળ્યા પછી નવાણું ટકા કપિયનો દાડને અડક્યા નથી. દારૂડિયાઓ બેશક બહુ હેસન થયેલા; અને તેમણે “મેથિલેટ્ડ સ્પિરિટ” અને બીજાં પીણાં પીવાનું શરૂ કરેલું. છતાં એ ઉપર પણ અંકુશ મૂકાયેલો; કારણકે “મેથિલેટ્ડ સ્પિરિટ” મુદ્દાં સહલાઇથી મળે એમ રહેલું નહીં.

ખાસ ધ્યાન આપવાની વાત એ છે, કે કપિયાએ કયો પોકાર ઉઠાવ્યા વગર પ્રાપ્ત થયેલી સ્થિતિ સ્વીકારી લીધી. લાલચ ફર કરાઈ, એટલે શહેરના કારીગરો અને ગામડાંના બેઝુતો તથા

જિલ્લાઓ ખાસે પૈસા વધવા માંગ્યા. પહેલાં જે નાણાં દારૂમાં વપરાતાં હતાં તે હવે વધારે સારા ખેરાકમાં, છોકરાંઓ માટે વધારે સારાં કપડાંમાં, અને આરોગ્યવર્ધક ગમ્મતોમાં ખર્ચાવા માંડ્યાં. આ પ્રમાણે, જોકે વિગ્રહને લીધે ઋષિયામાં પણ બીજા દેશોની માફક વસ્તુઓના ભાવ ઘટી ગયા છે, છતાં લોકો બધી રીતે અગાઉનાં કરતાં વધારે સુખી છે.

સિપાઈઓ પણ દારૂથી તેમનાં મગજ ક્ષમિત હોત ત્યારે જે ત્વરા કરી શકત, તે કરતાં વધારે ત્વરાથી ચેતાના સંભળના આમંત્રણને માન આપવા લાગ્યા. ઋષિયાનું લશ્કર જે ત્વરાથી સંભળ થયું, તે જોઈને આખી દુનિયાને આશ્ચર્ય થયેલું. જ્યારે જર્મન લશ્કરે પહેલા આવેશમાં ઉત્તર કાનસમાં ધસતાં હતાં, અને પારિસનો કબજો લેવાની આશા રાખતાં હતાં, ત્યારે ઋષિયન લશ્કરે પ્રશિયામાં પેચીને જે પરાક્રમ બતાવ્યું, તેથી કેસરને પશ્ચિમ પરનું દબાણ ઓછું કરવું પડ્યું. જર્મન લશ્કરને એ તરફ જઈને ઋષિયનોને અટકાવવાનું કામ સુખત થયું.

એટલુંજ નહીં. આખી પ્રભાતા મધ્યનિષેધથી ઉઘોગો પર ખડું સારી અસર થઈ. ઋષિયન કારીગરો દુનિયાના કારીગરોની સાથે સરખાવતાં ઊંચી પંક્તિમાં આવતા નથી, છતાં તેમની કામ કરવાની શક્તિમાં વોડકા દર થવાને લીધે પંદર ટકા જેટલો, અને કેટલાકના ધારવા પ્રમાણે તો પચીસ ટકા જેટલો, વધારો થયો છે, એમ જણાવવામાં આવે છે.

વિગ્રહને લીધે ઋષિયામાં જે બીજો મોટો ફેરફાર થયો, તેને “લોકમતનો વિકાસ” એવું નામ આપી શકાય. વાંચનારને એ કહેવાની લાગ્યેજ જરૂર છે, કે જે અર્થમાં “લોકમત” શબ્દ ઇંગ્લંડમાં વપરાય છે, તે અર્થમાં જૂના વખતમાં ત્યારના સુલકમાં “લોકમત” હતોજ નહીં. સરકાર “બાયુ”ની અને આપખુદ હતી, લોકોના ઉપર તે નજર રાખતી અને તેની સંભાળ લેતી. જેઓ જૂદા પ્રકારની સરકાર માટે તલસતા હતા, તેઓ બળવાખોર હીલચાલોમાં શામલ થતા, અને ઘણી વાર તેમના તરફ અતિશય કઠોર અને ક્રૂર વર્તન કરવામાં આવતું.

જર્મન સરકારે એવી પણ ધારણા રાખેલી હશે, કે ઋષિયા વિગ્રહમાં ઉતરશે, એટલે બળવાખોર પક્ષો સ્થાપિત સરકારને ઊધી વાળવાના પ્રયાસો કરશે, અને અંદર તોફાન બગરો, અને એથી સમસ્ત ઋષિયા જર્મનીનો ભોગ થઈ શકશે.

પણ ઇતિહાસમાં પહેલીજ વાર ઋષિયન સરકારે નહીં પણ ઋષિયન લોકોએ વિગ્રહ ઝાઢિર ક્યો ૧૯૦૩ ના ઋષિયા અને જાપાન વચ્ચેના વિગ્રહને ઘણાખસ ઋષિયનો સરકાર અને જાપાન વચ્ચેના વિગ્રહ જેવો સમજતા હતા. જ્યારે જાપાને ઋષિયાને હાર અવશાવી, ત્યારે પણ ઋષિયનોને એમ લાગેલું નહીં, કે પ્રજા તરીકેની પૈતાની આખરૂ જરા પણ ઓછી થયેલી છે. તેમણે કબૂલ કરેલું. કે સરકાર ઉપર ઘા પડ્યો ખરો. પણ હાલનો વિગ્રહ ચરૂઆતથી જૂદી બાતનો દેખાઈ આવ્યો છે. સરહદ ઉપર તોફાન થવાથી બળવાખોરોને જરા પણ ઉત્તેજન

મળવાને બદલે જેમ બ્રિટિશ શહેનશાહીમાં જન્યું તેમ બધા લેદો અને વિદોષો પ્રસંગની ગંભીરતાને લીધે શાંત થઈ ગયા. સ્વતંત્ર વિચારોની ખાતર દેશનિકાલ થયેલા માણસો કેદ થવાનું જોખમ છતાં સ્વેચ્છથી દેશમાં પાછા આવ્યા, કે જેથી તેઓ પોતાની માતૃભૂમિની થોડી પણ સેવા બજાવી શકે.

ઋષિયન સરકારે આવી વફાદારીની આશા પણ ન રાખી હોય, એ સંભવિત છે; અને તેની એક ખીજ દિશામાં અસર થયેલી. આપખુદ અધિકારનો ખંધ જરા દીલો થયેલો. અમુક વિકાંતિ શરૂ થઈ, પણ તે બધી સાશને માટેની. માણસો દુનિયામાં અને ખાસ કરીને ઋષિયામાં જે બનતું હતું તેની ચર્ચા કરતા થયેલા. છૂટથી અને સ્પષ્ટતાથી કાનભારીઓ પર પણ ટીકા થવા લાગેલી. થોડા વખત પહેલાં જો એવી ટીકાઓ થઈ હોત, તો તે ટીકાકારને કોઈક કિલ્લામાં કેદ થવું પડ્યું હોત, અથવા સાઇબીરિયામાં લાંબો પ્રવાસ કરવાનું આવ્યું હોત. અહીં સભાઓ ભરાવા લાગેલી, ખાસ કરીને મોસ્કોમાં. ઇંગ્લંડના જેટલીજ વિચારની વાતોની સ્વતંત્ર ચર્ચા થવા માંડી.

ઋષિયામાં કેટલાક નિર્માલ્ય કારભારીઓ હતા. લોકોને ખબર હતી કે તેઓ નિર્મલ્ય છે; તેઓ મિત્રલસોમાં બોલવા માંડ્યા; અને અહીં સભાઓમાં કહેવા લાગ્યા. ન્યુનપેપરના લેખોમાં લેખકો પણ એમ બોલવા માંડ્યા. પરિણામ એ થયું, કે સંખ્યાબંધ અશક્ત અને ઊંચા દરજ્જાના કારભારીઓને દૂર કરવામાં આવ્યા.

વિચારના પહેલા વરસમાં પ્રબળ સ્પષ્ટ બાન થયું, કે પ્રબળાં કેટલાંક કલંકો તરત દૂર થવાં જોઈએ, અને જરૂર પડે તો બહાલકારે પણ. ભૂતકાલમાં દરેક ઉમદા ખવાસના ઋષિયનને એ વાતોને દુઃખ થતું, કે અહીં તેમજ વેપારી જિંદગીમાં ઋષિયાએ એવા કામા કર્યા છે, કે જેનો આખરુદાર માણસો બચાવ કરી શકે નહીં. સૈને ખબર હતી, કે કંઈ પણ કામ “પાનસોપારી” વગર બનતું નથી. બેશક ઋષિયામાં પણ એવા થોડા અમલદારો તો હતાજ, કે જેમના આશયો ઊંચા અને હૃદય ચોટખા હતા. છતાં ભૂતકાલમાં દરેક ઋષિયન કબૂલ કરતો, કે સરકારી કામ તો ધીમુંજ થાય, કોઈકને કંઈક પણ જોઈતું હોય, દૂકામાં, ફરજ બાંધવામાં પણ અમુક ઉત્તેજનની જરૂર છે.

સ્થિતિની ખાખતમાં ઋષિયા બીજા સુધરેલા કહેવાતા દેશો કરતાં કંઈ ખાસ વધારે ખરાબ નથી; પણ કામ કરી આપવા માટે નાણું લેવાનો સ્વાજ અતિશય પ્રચલિત હતો. ચોટા સરકારી કંટાકોટોમાં અમલદારો પહેલી પાનસોપારી માગતા, અને તે પછીજ ખતો પ્રધાનની સહી માટે રવાના થતાં. ચોટા પગારના અને નાનામાં નાના પોલિસ સુધી એ પ્રમાણે ચાલતું.

વિશ્વહુની પહેલાં । સ્થિતિ હતી. વિશ્વહુની શરૂઆતને વખતે આ સ્થિતિ હતી. પણ લોકોને થોડી વારમાં માત્ર પડ્યું, કે દારૂગોળા અને લગ્નધનો ખીજો સામાન લશ્કરને પૂરે પાડવામાં અમલદારની પક્ષોપારીને લીધે વાર લાગે છે. આ વાત ઝાઝર થતાં પ્રજાને અતિશય રીસ ચડી, અને એવી ક્રેવાઓ બંધ થવી જોઈએ, એમ જોરથી ઠેકઠેકાણે કહેવામાં આવ્યું. એવો છુમાટ થયો, કે લોક આગેવાન આદમીઓએ દેશની જરૂરનો લાલ લઈને પોતાનાં ખીસાં તર કયાં છે તેમજોળીએ દેવા જોઈએ. સરકારે તેટલા માટે મુખ્ય મુખ્ય બનાવનારાઓ સાથે મસલહત કીધી; ને બધા કંટાડો એક ખાસ કમિટી દ્વારાજ રજુ થાય એમ કહ્યું, જેથી દલાલીનાં નાણાં અપાં બંધ પડ્યાં.

ઋષિયામાં અમલદારો પગાર ઊંચા નહોતા. બચાવ વારંવાર એમ કરવામાં આવતો, કે પોતાની મહેનતનો બદલો ૧૯ કરવાને તેમની પાસે ખીજાં સાધનો છે.

લગભગ ત્રીશ વરસથીઋષિયા પર જર્મનીના વેપારની ચડાઈ ચાલી આવતી હતી. લગભગ અર્ધોઅર્ધ માલ જર્મનીથી આવતો હતો. મોટા શહેરોની ઘણી મુખ્ય મુખ્ય દુકાનો જર્મન નામ નીચે ચાલતી હ. અમલદાર વર્ગમાં પણ ઘણા જર્મન બોલનારા ઋષિયનો હતા. વિશ્વહુને લીધે આ સ્થિતિમાં રફાર થયો; અને પ્રજામાં બગાડ દેખાવા માંડી.

જર્મનો તરફ તિરસ્કારમેટલો બધો વધી ગયો, કે જર્મન ભાષા વાપરવાની મના અઈ, નોકે અગાઉ તે દેશની વેપારભાષા અઈ પડી હતી. ટેલીફોન ઉપર કોઈને જર્મનમાં બોલવાની રજા નહોતી; અને નિયમ ઉલ્લંઘન કરનારને સજા સજા કરાવવામાં આવેલી. ઇન્કિશ ભાષા જર્મન જેવી લાગવાનેકીધે કેટલાંક બ્રિટિશ બાતુઓ અને ગૃહસ્થોનું પણ અપમાન થયેલું. ખાસ કરીને ઍસ્કોમજર્મન નામવાળા માણસોને, પોતે શુદ્ધ ઋષિયન હોવા છતાં, ઘણું ખમણું પડેલું. દુકાનો ૨ હુમલા થયા; અને લાગેલો માલ ચોરીઓમાં ફેંકી દેવાયો; જેમાંથી કેટલોક માણસો, ઉશ્કગયા, અને કેટલાકનો નાશ થયો. પોલીસ તોફાનને અટકાવી શકેલી નહીં.

ઋષિયામાં થયેલા ફેરફારોબંધી હજી ઘણું વધારે કહેવાનું રહે છે, પણ તે હવે પછી કોઈ બીજે પ્રસંગે કહેવામાં ઓ.

લડાઈના તાર.

:૦:

સંધ્યાની સ્થિતિ.

લંડન, ૧૯ મી નવેમ્બર.

અંધ-સથી તારમાં જણાવવામાં આવે છે, કે સંધ્યા ઘણાં જોખમાં છે. મોનેસ્ટરનો ખ્યાલ થઈ શકશે નહીં એમ માન્ય પડે છે, કારણકે બલ્ગેરિયનો સંધ્યામાં વધારે છે. બાલ્કન ધાટ છોડવો પડ્યો છે.

જર્મની અને રુસિયા.

પિત્સ્ક, ૨૦ મી નવેમ્બર.

જર્મનો સાર્ની-શોનો રેલવે સુધી પહોંચવાને મથી રહ્યા છે, પણ નરલ ધવેનોફનું લશ્કર તેમને ખૂબ હેરાન કરે છે.

પ્રિટનમાં દારૂગોળો.

લંડન, ૨૧ મી નવેમ્બર.

લૉર્ડ મરેએ એક સુલાકાતમાં જણાવ્યું છે, કે કારખાનાંઓમાંથી નિકળેલા, બંદૂકો, ગોળાઓ, વગેરે લડાઈના સામાન ગંભીર જરૂરમાં નિકળ્યાજ કરે છે. લગભગ દર લાખ સ્ત્રીપુરુષો એ કામમાં રોકાયેલ છે. લીડમાં શરૂઆતમાં એક પણ કારખાનું નહોતું, ત્યાં હાલ દારૂગોળાનાં ૫૦૦ કારખાનાં છે. સ્કૉટલેન્ડમાં એક નવું કારખાનું તૈયાર થાય છે તેણે ૨૦૦ એકર જેટલી જમીન રોકી છે, ટ્રેલીની લાઈન ૧૧ માઈલની છે, અને મકાનગરમ કરવાને ૨૨ માઈલ જેટલા નળ મૂક્યા છે.

લૉર્ડ ક્રિયનર.

અંધ-સ, ૨૧ મી નવેમ્બર.

લૉર્ડ ક્રિયનર આજે અહીં આવી પહોંચેલ છે, અને બ્રિટિશ મેલચીની સાથે તેણે રાજ કોન્સ્ટન્ટાઇનની સુલાકાત લીધી છે. સુલાકાત એક કલાક કરતાં વધુ વખત સુધી ચાલી છે. પછી લૉર્ડ ક્રિયનર મિ. સ્કૉલ્ડિસની સાથે દોઢ કલાક સુધી વાતોચિત્ર કરી હતી. છેવટે પ્રધાન-મંડળની એક લાંબી બેઠક થઈ હતી. લૉર્ડ ક્રિયનર કંઈ તરફ ઉપગયેલ છે, તે જણાયું નથી.

બલ્ગેરિયનોની હાર.

અંધ-સ, ૨૨ મી નવેમ્બર.

ત્રણ દિવસની લડાઈ પછી નિશ-લેસ્કોવાટ્ઝ લાઈન ઉપર સંધ્યાનો બલ્ગેરિયનોને હરાવ્યા છે. બલ્ગેરિયનોને અવ્યવસ્થામાં લાગવું પડ્યું છે. તેઓ પ્રેલેપ છોડી ગયા છે.

નિવેદન.

દિલ્લીની પાસે કે આ અંકમાં અને લડાઈના છેલ્લામાં આ તાર આવી શકતા નથી. આવતા અંકથી બીજું વરસ શરૂ થશે, અને તેમાં રહી ગયેલા સમાચાર-આપવામાં આવશે. સાવનર દરબારી આપખાનું.